Anul II
nr. 53
14-20 ianuarie 1994
16 pagini 100 lei

DILEMA
SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

ANIVERSĂRI

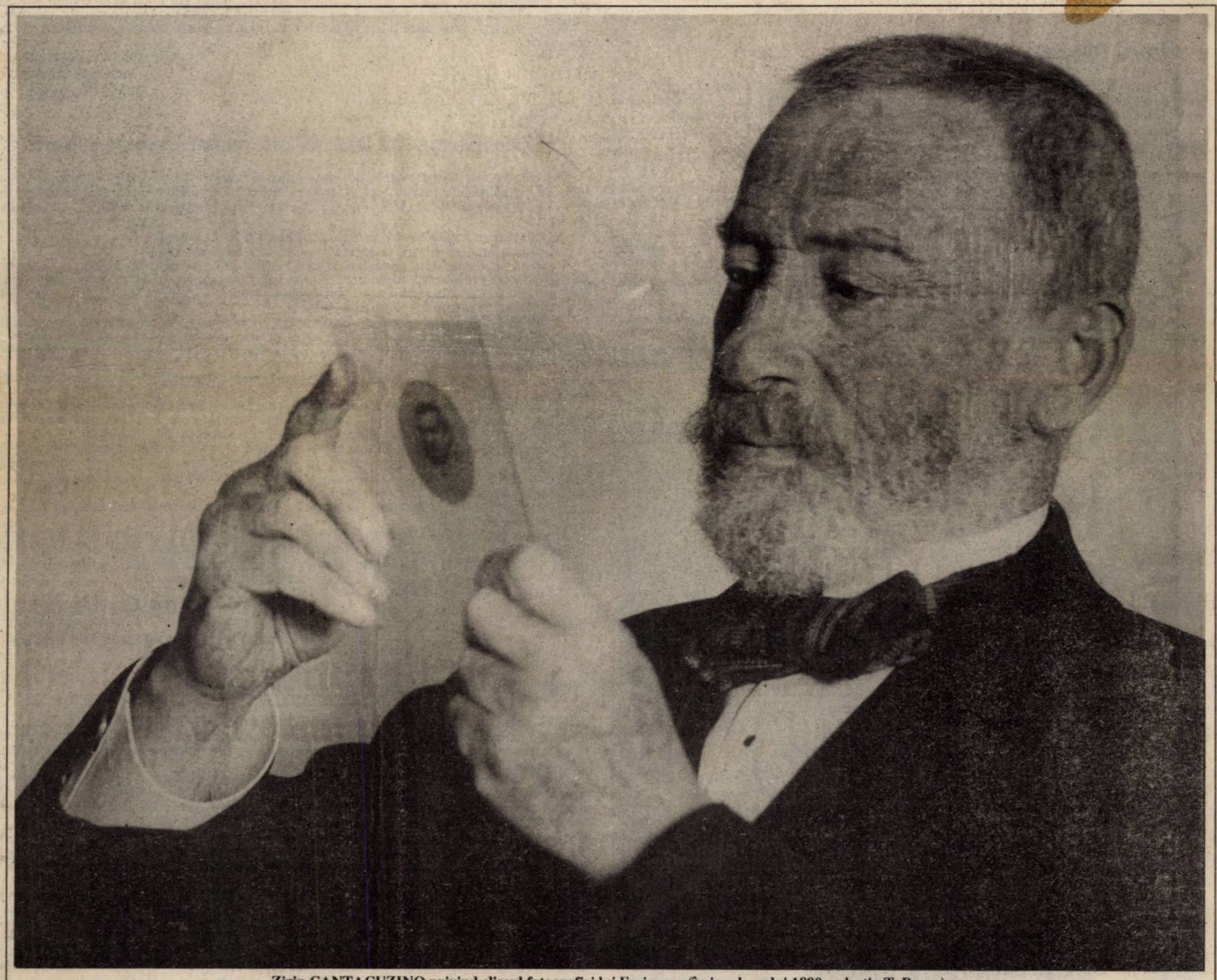

Zizin CANTACUZINO privind clişeul fotografiei lui Eminescu (în jurul anului 1890, colecţia T. Berza)

111 ani de la apariţia "Luceafărului"
110 ani de la premiera "Scrisorii pierdute"
şi doar un an de "*Dilema*"

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

1. Care este, după părerea dumneavoastră, linia politică a revistei *Dilema*?
2. Ce v-a dezamăgit cel mai mult în privinţa formulei alese de noi şi a modului în care am reuşit s-o punem în practică?
3. Consideraţi necesară o asemenea publicaţie – aşa cum este ea după un an de existenţă – sau i-aţi dori să se transforme în altceva?

"Necesară ca o terapie"

Am întreaga colecţie de pînă acum - 50 numere - a binevenitei Dv. reviste. Considerînd că am şi deschis astfel calea răspunsurilor mele la primele două întrebări din chestionar, ţin să-mi exprim neîntîrziat temerea că, Doamne fereşte, v-aţi gîndi:

1. Să adoptaţi (şi Dv.!) o "linie" politică sau, dacă vreţi, o altă "linie" politică.

2. Că "formula aleasă" de Dv. de-a lungul celor 50 de numere - formulă pe care eu o percep ca vizînd să zgîlţîie şi să opereze incizii salutare în **forma mentis** a unui mare segment al populaţiei cititoare din România, să încerce deschideri mentale în atîtea domenii (politice, sociale etc.) ale vieţii noastre actuale - ar trebui schimbată. Căci ea conferă locul propriu şi benefic al **Dilemei.**

3. Răspunsul la această întrebare e inclus în punctul 2 de mai sus.

Socotesc **Dilema** necesară ca o terapie - de nimeni altcineva practicată în prezent la noi - împotriva clişeelor intelectuale şi afective aflătoare în spiritele noastre, traumatizate timp de decenii, de tot soiul de maltratări şi siluiri.

O sugestie, totuşi: mai multă atenţie la corectură şi, dacă e posibil, la difuzare.

Vă doresc mult curaj şi succes în anul II şi următorii.

La Mulţi Ani!

Radu VALTER
Bucureşti

Dragă Dilema,

Îţi scriu, întîi de toate fiindcă vreau să-ţi urez "La Mulţi Ani", atît pentru că sîntem în prag de an nou, cît şi pentru că e prima ta aniversare. Tu ai împlinit un an. Eu, douăzeci şi cinci. Dea Domnul să-mi aduci o bucurie pe săptămînă, încă ani mulţi de aici înainte.

Ultima dată cînd te-am citit mi-ai pus trei întrebări şi m-ai chemat-să-ţi răspund. O fac pentru că ştiu că o să fie cu folos.

Mă întrebi, aşa, pieptiş, care ar fi linia ta politică. Prea potrivită nu e întrebarea, că nu poţi cuprinde adîncimea folosind kilogramul.

Totuşi, mai mult cred că te apropii de valorile liberale. De ce cred aşa. Pentru că tu cultivi parlamentarismul mai ceva ca în Parlament. Pentru că, mai mult printre rînduri, se dibuie o cochetărie cu ideile de economie privată, implicare redusă a statului ş.a.

Mă întrebi ce m-a dezamăgit cel mai mult în privinţa formulei alese. Bag seama că tu pleci de la prezumţia că m-a dezamăgit neapărat ceva, ba chiar că m-au dezamăgit mai multe lucruri şi mă pui să aleg. Dar ce pot să fac dacă nu m-a dezamăgit nimic? Formula aleasă e chiar foarte bună. Ea te face să ai destulă originalitate. Lucru curios, căci formula "un număr - o temă" n-ar trebui să fie ceva neobişnuit pentru o revistă de analiză. Modul în care pui formula în practică e mulţumitor, mai ales la numerele din urmă, în care, în afara temei, mai poţi citi şi altceva. Asta mă face să te doresc, chiar atunci cînd tema pe care o anunţi nu intră în preocupările mele.

Sigur că o asemenea publicaţie, cum eşti tu, e necesară. Trebuie să citim şi analize, să învăţăm să analizăm. Că ştiri aflăm şi din îmbulinatele tale surori. Nici într-un caz nu trebuie, deci, să fii altceva decît eşti acum.

© E.Tănjală

O altă năzdrăvănie grozavă a ta e că ştii să te laşi scrisă de cititori, de persoane din afara corpului redacţional (încît mă întreb dacă ai un astfel de corp.). Dar, de data asta, deşi ideea e bună, uneori o faci praf prin aplicare. Adică se întîmplă să chemi nişte nechemaţi. Recent, la o dezbatere la masa rotundă pe tema monarhie/ republică, pui un tacîm şi pentru Răzvan Teodorescu, ex-preşedintele televiziunii române. Am găsit mai multe argumente pentru care invitaţia a fost o greşeală:

- R.T. nu e calificat într-o astfel de dezbatere: unor istorici regalişti trebuia contrapus unul republican. R.T. nu e decît republican, nu şi istoric ori politolog.
- părerile lui R.T. în chestiune erau îndeobşte cunoscute. Nu putea fi nici o surpriză, căci şi le-a făcut publice în destule rînduri şi feluri la televizor.
- R.T. e o persoană pur şi simplu compromisă, fiind un mincinos dovedit. (asta a arătat şi V. Arachelian care îi răspunde într-un recent articol din "Cotidianul"). Un republican cinstit chiar nu se putea găsi?

O altă notă dizarmonică faţă de echilibrul revistei o observ în serialul-maraton despre mişcarea legionară. Articolele acestea mi se par cît se poate de partizane, datele şi faptele istorice fiind întretăiate cu subiectivismele autorului care pare a fi renunţat să-şi ascundă simţămintele anti-legionare.

Ar mai fi de spus că se întîmplă să găsesc rînduri de umplutură (de ex. frînturi de cărţi vechi, reţete culinare, articole atemporale), de parcă ai spune "iar n-am cu ce închide ediţia". Dar asta e boală generală a presei şi, aşa cum ştii tu să le aduci din condei, nu ştie nimeni.

Nu te supăra te rog dacă ţi-am spus toate acestea. Ce Soare nu are pete? Rămîn al tău credincios,

Dr. Mihnea DRAGOMIR
str. Luca Stroici 47
70268 Bucureşti - 9

"Varianta numerelor tematice este limitativă şi păgubitoare"

Pentru că orice **Dilemă** programată riscă impasul orgoliului de a da răspunsuri, dar şi pe cel al împotmolirii în propriul proiect, cred că cititorii, cei care au ajuns să aibă nevoie de prietenia **Dilemei**, au datoria să o ajute: să-i scrie, să-i răspundă la întrebări, să adauge altele.

Aşadar, care e după părerea mea linia politică a revistei **Dilema**?

Nu întîmplător mi se pare că acordaţi prioritate acestei chestiuni.

Pentru că succesul dumneavoastră riscă să devină tributar unui anume tip de apolitism pe care ni l-aţi propus şi a cărui dozare e aproape imposibilă. În ceea ce mă priveşte aş prefera o mai mare "discreţie" a acestui apolitism, adesea expresia unei ipocrizii greu de salvat la nesfîrşit prin stil şi argument cultural.

De altfel, felul în care redactaţi "Revista presei" este un adevărat os al lui Cuvier, care ne ajută să reconstituim " "mamutul" şi să descifrăm adevărata linie a revistei, "salvată", din fericire, de articolele colaboratorilor dvs. şi de regalitatea personalităţii stilistice a domnului Pleşu.

Ce m-a dezamăgit cel mai mult în privinţa formulei alese de dvs. şi a modului în care aţi reuşit s-o puneţi în practică?

Nu s-ar putea încă vorbi despre dezamăgire, dar în perspectivă ea poate apare. Varianta numerelor tematice este limitativă şi păgubitoare. Un săptămînal de 16 pagini pierde din actualitate, oricît de inteligent, inspirat sau inedit ar fi subiectul pus în discuţie.

Nu am văzut niciodată în **Dilema** o alternativă a revistei **22**. Dimpotrivă, lectura celor două publicaţii a devenit complementară. În plus, varianta tematică aminteşte suplimentele politice lunare ale ziarului **Cotidianul**, tematice, de asemenea, dar avînd prioritatea iniţiativei şi numai 8 pagini, format mic!

Aş dori ca **Dilema** să restrîngă dezbaterea tematică în favoarea unei arii mai largi de abordare a actualităţii.

Cred că părerile mele răspund afirmativ celei de-a treia întrebări a dvs; nu numai necesară, **Dilema** este o publicaţie referenţială în peisajul mozaicat al presei noastre şi de aceea n-aş dori să se transforme în altceva ci să rămînă ea însăşi, îmbogăţindu-se permanent şi refuzîndu-şi singură riscanta încremenire în proiect...

Cu consideraţie şi afecţiune,

Giorgiana DINCULESCU
studentă - anul III
Facultatea de Automatică - IPB - Bucureşti

"Renunţ la un săptămînal de literatură"

1. Răspund cu o întrebare: "De ce culoare politică este adevărata democraţie?"

2. Nu mă atrage formula orientării tematice a numerelor de revistă: multe din teme nu m-au interesat ca atare. De altfel - orice temă cred că poate fi interesantă - sau nu, în funcţie de modul în care este tratată.

Formula "divanului" nu reuşeşte să fie întotdeauna atrăgătoare: depinde de participanţi, de întrebări, dar şi de... "montaj". Nu este suficient să fii o personalitate într-o anumită specialitate ca să ai şi un verb captivant. Poate aş prefera mai puţini "afirmaţi", mai mult tineret, mai multă "gîlceavă" - dar nu confuză cum s-a întîmplat adesea.

Neinteresîndu-mă "tema", citesc săptămînal **Dilema** pentru cine semnează: A. Pleşu, E. Ştefoi, P. Ionescu, M. Iorgulescu, Z. Ornea etc. (Păcat că nu am timp, totdeauna pentru sinteza pe care o face admirabil Magdalena Boiangiu). Mai citesc "scrisoarea cititorului" - (selectiv) "Nu rataţi" ş.a.

3. Nu m-aş putea lipsi de **Dilema**. Neavînd posibilităţi materiale să cumpăr mai mult decît un săptămînal, renunţ la unul de literatură (toată viaţa am citit **România literară**) - pentru unul "de idei" (şi pentru că este al lui Pleşu). Avînd în vedere structura mea intelectuală (şi afectivă) - **Dilema** este prea mult axată pe problematica istoriei: aş vrea-o mai larg culturală, dar nu mai puţin politică pentru că aceasta este zona în care educaţia noastră are mari lipsuri, în special întru cele ale democraţiei. Fiind, eu, o persoană "din opoziţie", nu agreez intoleranţa, dar nici lipsa de forţă în afirmarea opiniei (faceţi distincţie faţă de violenţă!) şi nici intelectualismul slăbănog.

Am încredere că oamenii inteligenţi învaţă din greşeli.

Vă sărut, pe toţi,

Lavinia NICA

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:
● Individualismul (nr. 54)
● Frica azi (nr. 55)

Simple note (VI)

* "AMESTECUL turcilor în daraverile ţării a fost provocat de rivalităţile dintre pretendenţi, care se adresară turcilor să le sprijine candidatura. Continuele certuri între Dăneşti şi Drăculeşti grăbiră această uzurpare a drepturilor ţării aşa că după 1526 Poarta, din propria ei autoritate, -impuse Domni întîi Munteniei şi apoi Moldovei. De la Petru Rareş şi Doamna Chiajna banii deveniră mijlocul cel mai eficace spre a ajunge pe tron: Petru Cercel, Aron Vodă, Petru Şchiopul îl cumpărară cu sume enorme. Fiecare domnie nouă deveni atunci o ocaziune de stoarcere şi un mijloc de îmbogăţire.

Această corupţiune fu alimentată de desele schimbări ale Domnilor şi mai ales de recrutarea lor exclusivă printre dragomanii Fanarului. (...)

Astfel tronul acestor ţări, de cînd ajunsese un obiect de venalitate pentru turci, a fost dat tuturor neamurilor - nemţi (Iancu Sasul), poloni (Miron Barnowski), italieni (Gaspar Graziani), evrei (Aron Vodă), armeni (Ion Vodă cel Cumplit), arnăuţi (Ghiculeşti) şi ţigani (Răzvan Vodă) - pînă s-a monopolizat în folosul dragomanilor Fanarului" (**Lazăr Şăineanu - Influenţa orientală asupra limbei şi culturei române**, Bucuresci, 1900, p. CXXXIV-CXXXV).

* * *

* "DINTRE credinţe, fatalismul oriental se reflectează la noi într-un şir de locuţiuni proverbiale, ca: **aşa a fost să fie!, aşa i-a fost scrisa!, cum îi va fi norocul!, cui i se croieşte rău, rău îi merge tot mereu!**

Toate aceste expresiuni îşi au formule corespunzătoare în turceşte: bun e Dumnezeu! (**Allah kerim**), de o vrea Dumnezeu! (**inş Allah**), aşa i-a fost să fie! (**olagan olur**) şi, în fine, termenul «scrisa» în sens de «soartă» coincide cu turc. **yazu** (scris, destin - n.m., M.I.).

Este cunoscuta resignare după preceptul fundamental al Islamului: convins că nu poate fi părăsit de providenţă şi că în orice nenorocire un Dumnezeu bun şi înţelept veghează asupră-i, turcul nu-şi pierde cumpătul cu schimbările soartei şi, nepăsător, repetă întruna: «bun e Dumnezeu!», «de o vrea Dumnezeu!» şi «era scris!»" (Idem, p.CX-CXI).

* * *

* SINGURA constituţie din lume în care se recunoaşte dreptul cetăţenilor de a-şi căuta fericirea este constituţia americană.

* * *

* UN grup de cercetători a stabilit, pentru ONU, "cele douăsprezece condiţii minimale ale fericirii". Iată-le:

1. O raţie cotidiană de 2 500 - 4 000 de calorii;

2. Un set de ustensile de bucătărie de familie;

3. Trei rînduri de îmbrăcăminte şi trei perechi de încălţăminte pentru fiecare;

4. O sută de litri de apă bună pe zi;

5. Un adăpost de cel puţin 6 metri pătraţi de persoană, oferind o protecţie adecvată la intemperii;

6. O şcolarizare de cel puţin 6 ani de copil şi alfabetizarea completă a adulţilor;

7. Un receptor radio de unitate familială;

8. Un televizor la suta de locuitori;

9. O bicicletă de unitate familială;

10. 10 medici şi 50 de paturi de spital la 100 000 de locuitori, plus 10 dolari US pentru medicamente de persoană pe an;

11. Muncă pentru satisfacerea nevoilor unităţii familiale;

12. Un sistem de securitate socială pentru bolnavi, handicapaţi şi bătrîni.

Mircea IORGULESCU

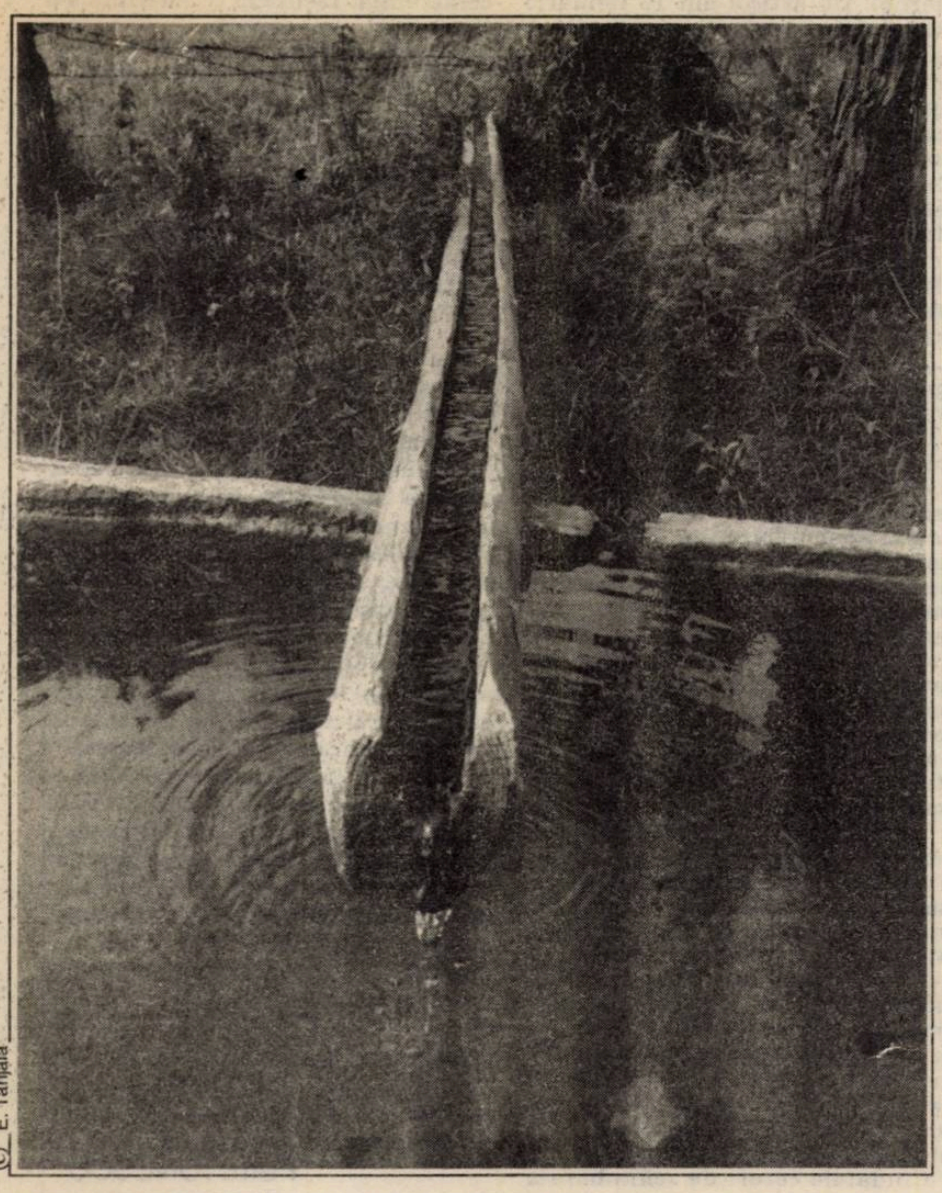

© E. Tănjală

Spirit critic şi spirit demolator

„J'ai le malheur de répondre aux lettres" – spunea unui prieten Emil Cioran. Era, cred, deprinderea costisitoare dar nobilă a unei întregi generaţii. Noi ne-am lenevit. În ce mă priveşte, mă decid tot mai greu să fac corespondenţă. Amîn cîte un răspuns pînă la inacceptabil şi trăiesc apoi îndelung culpabilitatea necuviincioasei mele muţenii. Cu atît mai mult mă emoţionează hărnicia epistolară a cititorilor noştri care găsesc – în hărţuiala zilnică – timp şi energie să ne scrie. Editorii **Dilemei** s-ar putea flata că tipăresc o gazetă stimulatoare, prizată de un public tot mai numeros şi mai divers. În realitate, publicul merită omagiul cel mai substanţial: e viu, atent la nuanţe, înzestrat cu un discernămînt dătător de curaj. Mi s-a întîmplat, răsfoind, de-a lungul unui an, tot ce ne-a "adus poşta" să regăsesc, în chip nesperat, încrederea (adesea pierdută) în fibra cea bună a unei naţiuni de supravieţuitori. Instinctul supravieţuirii poate avea – şi are întotdeauna – efecte schimonositoare: înăspreşte sufletul şi diluează caracterele. Dar corespondenţa parcursă săptămînă de săptămînă ilustra mai curînd virtuţile pe care instinctul supravieţuirii le antrenează cu sine: reactivitatea promptă, tonusul vital, judecata limpede. O revistă bună seamănă cu o bună parohie: trăieşte prin enoriaşi. Mulţumim deci celor care ne citesc şi care, prin calitatea lecturii lor, constituie raţiunea noastră de a fi şi de a continua.

Scrisorile primite nu vorbesc însă doar despre noi şi despre expeditorii lor. Deseori, ele sînt semne ale timpului şi ale locului. Cele injurioase mai ales, în care nu se exprimă raţionamente, ci umori, "stări" neptuniene, dezordini şi disperări cu fermentaţie subliminală. Cînd se manifestă afirmativ, orice colectivitate îşi dă la iveală vigoarea ziditoare, relaţia cu posibilul. Dar simţul realului, stilul, ţesătura intimă apar mai degrabă în atitudinile negative ale colectivităţii. Pentru că, în genere, construcţia valorifică premeditarea lucidă, pe cînd pornirile demolatoare valorifică spontaneităţile, motivaţiile inanalizabile, abisul.

Forţa abisului stă în anonimitatea lui: e difuz, inform, nereperabil. Izbucnirile lui nu se pot prevedea şi sînt, prin urmare, de neevitat. În mare, abisul produce "revolta masselor", în mic – scrisoarea anonimă, înjurătura strecurată furtiv, pe sub uşă. M-a frapat să constat că, din toate scrisorile "pozitive", una singură e nesemnată, în vreme ce, dintre cele "negative", una singură e semnată. Lauda care vrea să rămînă discretă îşi consolidează valoarea: ea se păstrează în umbra a ceea ce laudă. Injuria camuflată e, însă, chipul demonic, imaginea răsturnată a modestiei: e voluptatea de a răni fără riscuri; maximum de eficacitate cu minimum de răspunderi. Cineva care semnează "Paznicul de la Pelişor, transferat la vila Snagov" (în România, anonimatul ţine să fie băşcălios, să combine brutalitatea cu bancul) ne caracterizează drept fideli "liniei partidului", întruchipări ale "Răului", buni de zvîrlit spre Sărindari. Nu se fac referiri la texte, nu se argumentează nimic. Problema e a provoca leziuni, a duce pînă la capăt un proiect de desfigurare. Autorul pare intoxicat, spasmodic, febril, halucinat de libertatea de a terfeli. Într-un singur punct are aerul că îşi ţine firea: se abţine de la semnătură. Dar şi această "rezervă" are în ea o doză de insanitate. În fond de ce să nu semnezi, astăzi, un atac? De frică? Dar de frica cui şi a căror consecinţe? Dacă toţi demolatorii de azi ar fi pedepsiţi, ţara ar rămîne pustie. Atunci de ce? Ca să-ţi poţi permite, sub mască, suspendarea impudică a oricărei cenzuri? Sau, poate, pentru că ţi-e, totuşi, ruşine? Pentru că ai conştiinţa (reziduală) de a face nestingherit, sub protecţia anonimatului, ceea ce n-ai putea face, impenitent, la lumina zilei?

Cu cîteva săptămîni în urmă, **România liberă** mi-a publicat un text, însoţindu-l cu un comentariu – fireşte nesemnat – care mă punea la punct, mă califica drastic, mă lăsa corigent pentru a mă recupera vag, în final, ca pe o oaie rătăcită. Pe lîngă prostul gust al procedurii, era, din nou, izbitor, anonimatul ei. Aşadar cineva – probabil un amic – îşi trage pe cap un ciorap şi mă înghesuie tîlhăreşte cu idiosincrasiile lui politice, fără a se expune dezbaterii publice. Nesemnată, opinia personală capătă un nimb la impersonalitate, de obiectivitate înşelătoare. Vocea lui "nimeni" se dă drept vocea "tuturor". Laşităţii i se adaugă impostura. Nu m-aş mira ca sub această manevră de infractor mărunt, să se ascundă cineva care, în viaţa curentă, se recomandă drept creştin smerit, campion al iubirii de oameni şi al curăţeniei sufleteşti. Una e ambalajul, alta e vîrtejul abisului propriu. Ferească Dumnezeu de asemenea "complexe" echivocuri!

Există, e drept, şi anonimităţi benigne. Un cititor îşi începe scrisoarea cu "Dragă Andrei" şi o semnează "Un dilematic". Aici e vorba numai de proastă creştere. Mă tutuieşti, deci te comporţi ca unul care mă cunoaşte foarte bine, dar îmi refuzi dreptul să te recunosc la rîndul meu. Mă pui sub reflector şi stai în umbră. În vreme ce eu mă plimb, neprotejat, în plin soare, dumneata, stai la loc ferit şi ţinteşti.

Aşa stînd lucrurile, sînt aproape recunoscător d-lui Liviu Marinescu (din Suceava) care declară că "ne urăşte cu o anumită ură", ne acuză de aroganţă "tîmpă", ne ceartă că facem pe normalii într-o lume nebună, că punem între paranteze morţii din decembrie. Avem ce să-i răspundem: îi vom spune că preferăm să facem pe normalii decît să mimăm sminteala, că, desigur, nimeni nu e comparabil – oricîtă fandoseală culturală ar arbora – cu eroii neamului. Nimeni, într-adevăr, d-le Marinescu! Nici chiar dumneavoastră care credeţi că răfuindu-vă cu **Dilema** le slujiţi mai bine memoria. Dar, oricum, dumneavoastră daţi cu noi de pămînt sub semnătură, ieşiţi în arenă cu chipul descoperit, ceea ce vă onorează şi vă dă dreptul la oarecari excese.

Nu m-aş fi oprit la "cazurile" de mai sus, dacă n-aş fi simţit, îndărătul lor, un anumit duh al momentului. Momentul nu este al **spiritului critic**, cum s-ar părea la o vedere superficială. Momentul este al **spiritului demolator**. România de azi nu reuşeşte să fie critică, pentru că este devastată de furorul negaţiei. Puterea vrea să demoleze opoziţia, opoziţia vrea să demoleze puterea. Singura şansă e ca ambele tabere să regăsească tonul calmului critic. Pînă atunci, ele nu vor reuşi decît să demoleze – cu mijloace specifice – ţara.

Andrei PLEŞU

Puncte de vedere

ISTORIA MIŞCĂRII LEGIONARE. BREVIAR (XIV)

Asasinatul de la Jilava (26/27 noiembrie), cînd legionarii au ucis 64 deţinuţi politici, foşti înalţi demnitari, a determinat creşterea tensiunii dintre Antonescu şi legionari. Versiunea legionarilor era că lucrînd la deshumarea rămăşiţelor pămînteşti ale camarazilor lor (Căpitanul, nicadorii şi decemvirii), înmormîntaţi în cimitirul închisorii Jilava, revoltaţi, cînd au descoperit cadavrele desfigurate, s-au îndreptat spre celulele vinovaţilor şi au făcut dreptate. În **Pe marginea prăpastiei** Antonescu a arătat, cu probe, că de fapt asasinatul l-a comis o echipă de legionari aduşi din Bucureşti cu un camion, sub conducerea comandantului Dumitru Groza, căreia i s-au asociat doi dintre cei ce lucrau la deshumare – (**Pe marginea prăpastiei**, I, 1941, p. 137). Descoperirea cadavrelor eroilor legionari, prin înlăturarea plăcii de beton, s-a produs, de fapt, a doua zi, cînd asasinatul era săvîrşit. Iar de pregătirea asasinatului s-au ocupat şefi cu rang înalt în mişcarea legionară – (**Ibidem**, p. 138). Cum s-a văzut, Antonescu, indignat că i se încalcă dispoziţiile, s-a folosit de acest prilej ca să ceară punerea mişcării legionare sub tutela sa. Şi ca totul să se încununeze, în aceeaşi zi de 27 noiembrie, o echipă de legionari, funcţionari la Institutul Naţional de Cooperaţie, cu maşina instituţiei, îi arestează pe Virgil Madgearu şi Nicolae Iorga. A doua zi corpurile lor neînsufleţite sînt descoperite, Madgearu în pădurea Snagov, Iorga în pădurea de la Strejnicu.

Există bănuiala că Sima nu a fost străin de asasinarea lui Iorga. În cartea sa, Sima relatează că a aflat că Iorga a fost asasinat în seara zilei de 27 noiembrie, la încheierea şedinţei Consiliului de Miniştri. În curte, îl aştepta unul dintre asasini, care i-a comunicat ştirea. Ar fi fost orele 20,30. În loc să-l aresteze pe asasin, Sima s-a urcat în maşină şi a plecat spre Ploieşti. Spera, spune el, că-l va descoperi pe Madgearu, care fusese, de fapt, împuşcat în timpul zilei. Noaptea şi-a petrecut-o la Cîmpina, fără a da de urma nimănui. În cartea sa, **Moartea unui savant**, dl. Mihai Stoian sugerează posibilitatea ca Iorga să fi fost dus de la Sinaia în comuna Teişani, în casa primarului legionar, unde savantul a fost "judecat" iar apoi la orele 23-24, asasinat (Mihai Stoian, **Moartea unui savant**, 1976,p. 23). Nu e deloc exclus ca Sima să fi fost la Teişani. În seara zilei de 27 noiembrie Sima a stat de vorbă cu şeful echipei de asasini, Traian Boeru. "Nu numai că nu regreta faptul, consemnează Sima,dar îl exalta ca o valoare legionară supremă...A vorbit în accente mistice de răzbunarea Căpitanului, de ticăloşia lui Iorga şi Madgearu, de porunca lăsată de căpitan să-l răzbunăm. ...Ascultîndu-l, am trăit un moment de mare emoţie." S-a opus, în consecinţă oricăror măsuri de arestare şi judecare a asasinilor. Ba, Sima afirmă cinic: "În noaptea de 27-28 noiembrie, trebuie clar precizat, n-a fost ucis marele N. Iorga. N. Iorga a făcut parte din galeria celor "trei mari ai crimei" contra Căpitanului şi ai generaţiei sale. Au fost trei personagii sinistre care au prezidat asasinatele colective din 30 noiembrie 1938 şi 21 septembrie 1939. El, Lupescu, Armand Călinescu şi Nicolae Iorga... Fireşte că Iorga mai putea da o contribuţie în cadrul istoriei naţionale şi universale, dar nu trebuie uitat că avusese la dispoziţie 50 de ani de creaţie plenară. Îşi împlinise rostul vieţii pămînteşti ca istoric şi om de cultură. Specialiştii în tînguirea lui Iorga ar trebui să-şi rezerve ceva din emoţiile şi indignarea lor şi pentru a deplînge sutele de tineri ucişi în floare vîrstei sub dictatura carlistă şi oblăduirea specială a maestrului... Problema trebuie judecată în ansamblul ei şi nu limitată la N.Iorga, care a fost un pisc al culturii dar şi un pisc al mişeliei omeneşti". (Horia Sima, **Op. cit**, p. 206-207, 221)

În 26 noiembrie Ministerul de Interne a publicat un comunicat sec, ameninţînd cu pedeapsa cu moartea pe viitorii făptaşi ai unor astfel de crime. Şi alături, apelul lui Sima către legionari, prin care îi cheamă la ordine, cerîndu-le supunere faţă de dispoziţiile Conducătorului statului. Înmormîntarea celor doi asasinaţi, despre care presa nu a avut voie să comenteze, a avut loc la 30 noiembrie. Const. Rădulescu-Motru, preşedintele Academiei, a avut curajul să convoace pentru acea zi o şedinţă, de unde academicienii, nu toţi ci vreo zece (din care n-au lipsit Rebreanu, Ion Petrovici, Gr. Antipa, N. Popescu, N. Bănescu, D. Caracostea, Ion Nistor, Th. Capidan, general Radu R. Rosetti), au plecat, cu automobilele, să asiste la înmormîntare. A fost lume foarte multă.

Mihai Antonescu i-a cerut lui Sima, în numele generalului, predarea asasinilor. Sima s-a opus ("Am rămas inflexibil. Nu pentru Boeru ci pentru a apăra un principiu. Nu puteam preda pe camarazii mei justiţiei, în timp ce asasini ai legionarilor se bucurau de soare, aer şi libertate." – **Ibidem**, p. 218). Dar nici generalul Antonescu n-a pus la inimă cumplitul asasinat. De voia, ar fi putut să-l împiedice. Ştia prea bine că legionarii năzuiau să-l asasineze. Dacă ar fi pus – cum se cuvenea – pază militară la vila lui Iorga de la Sinaia, îl salva. Dar n-a voit asta, pentru că nici el nu-l agrea pe Iorga. Iar în ziua înmormîntării lui Iorga, Antonescu participă la solemnitatea reînhumării corpului neînsufleţit al lui Codreanu la Mausoleul Casei Verzi din Bucureşti. Această participare e aproape o absolvire a asasinilor lui Iorga şi Madgearu, dacă nu chiar o solidarizare cu ei.

Oricum, la sfîrşitul lui noiembrie, Antonescu a luat unele măsuri. L-a destituit pe colonelul Zăvoianu (legionar), prefectul Poliţiei Capitalei, iar miniştrii legionari au fost obligaţi să depună jurămînt în faţa generalului. Ostilităţile dintre cele două tabere erau acute, fiecare acuzînd-o pe cealaltă de trădare. Antonescu le cerea legionarilor (inclusiv în mesajul de Anul Nou) să renunţe la lăcomie şi jafuri, chemîndu-i la ordine şi legalitate. Legionarii lui Sima îl acuzau pe Antonescu că a devenit protectorul demnitarilor fostului regim, al britanicilor (generalul, care fusese pe vremuri ataşat militar în Anglia era considerat a fi filobritanic) şi al masonilor infiltraţi – se pretindea – şi în cadrele noului guvern (învinuit era mai ales colonelul Riosanu, subsecretar de stat la Interne). Un articol din 16 ianuarie 1941, în **Buna Vestire**, titra, provocator, **Revoluţia nu s-a terminat**. Dezlegarea disensiunii atît de acute depindea de atitudinea oficială a Germaniei faţă de taberele în conflict. Antonescu a cerut o întrevedere cu Hitler, la Berlin. I-a fost fixată pentru 15 ianuarie. La întrevedere trebuia să participe şi Sima. Dar, imensă gafă, Sima a refuzat să plece, şi după ce a intervenit, stăruind, Fabricius. Mai tîrziu a justificat refuzul prin informaţia, obţinută din surse informate berlineze, că Hitler a decis să înfrîngă mişcarea legionară. Şi îi mai era teamă, ca impulsiv cum îi era felul, Hitler să nu-i ceară să treacă lui Antonescu comanda Legiunii. A crezut deci (menţiona că s-a consfătuit pentru această decizie cu fruntaşii legionari V. Iasinschi, Radu Mironovici, N. Pătraşcu, N. Stoicănescu, Corneliu Georgescu) că, evitînd întîlnirea cu Hitler, evită consecinţele unor decizii iritate – (**Ibidem**, vol. II, p. 300) Hitler a considerat refuzul drept o ofensă. Se pare că la întrevedere, Antonescu a căpătat îngăduinţa lui Hitler de a înlătura Legiunea din conducerea statului, întrucît colaborarea nu mai este posibilă.

Legionarii lui Sima erau în alertă, pregătind planuri de atac, sau contraatac. Sima întocmeşte un plan de pregătire a legionarilor pentru debarcarea lui Antonescu. A iniţiat un turneu de conferinţe în provincie, susţinute de lideri legionari. Anunţate din vreme prin presă, conferinţele au fost programate pentru duminică 19 ianuarie 1941, la Constanţa, Timişoara, Sibiu, Braşov, Galaţi. Bucureştiul a avut parte de trei reuniuni de acest fel, în trei săli diferite. Tema conferinţelor, aceeaşi peste tot, era "Lupta Germaniei şi Italiei pentru a instaura o nouă ordine în Europa", pentru a cuceri – spunea Sima – simpatia şi adeziunea lui Hitler. De fapt, s-a observat, intenţia fusese pregătirea morală a legionarilor pentru iminenta confruntare cu Antonescu.

În cartea sa, Şt. Palaghiţă, menţionează că la una dintre întrunirile din Bucureşti, unde a conferenţiat Iasinschi (Conferinţa s-a transmis, în direct, la Radio), audienţii au cerut deschis: "Îl vrem conducător pe Horia Sima". Antonescu a afirmat, în **Pe marginea prăpastiei** (vol. I, p. 15-16) că înainte de aceste conferinţe, a fost pregătită înarmarea legionarilor în Capitală şi în provincie, delegaţi de la centru supraveghind aceste înarmări. La 19 ianuarie 1941 legionarii au intrat în stare de alarmă.

Z. ORNEA

Cronica Parlamentară

Parlamentul pe jumătate

Deocamdată, doar Camera Deputaţilor lucrează în plen şi "extraordinar". Senatul cică ar lucra pe comisii care pregătesc rapoarte la legile de care Senatul pare a fi "interesat" în vacanţă. Adevărul e că, la Cameră se discută doar regulamentul deputaţilor, fără ca nici una din propunerile Opoziţiei, prin care s-a motivat o sesiune extraordinară, să figureze pe ordinea de zi, în timp ce la Senat dacă lucrează una sau două comisii, şi alea incomplete. În schimb, mai toţi parlamentarii se învîrt în jurul Guvernului, cu gîndul de a-l schimba, mai mult sau mai puţin (Iliescu - deloc).

Luni 3 ianuarie, cu sarmaua-n gît, deputaţii au luat în piept Dealul Mitropoliei pentru a participa la o nouă sesiune extraordinară, cerută de majoritate, după ce sesiunea cerută de Opoziţie a fost declarată fără obiect (întrucît ordonanţele au fost atribuite prin vot Guvernului şi oricum nu erau gata!), sesiune în care s-a decis să se discute regulamentul Camerei, deşi Adrian Năstase a recunoscut că lumea nu e pregătită pentru aşa ceva. Cum Curtea Constituţională urma să decidă abia pe 11 ianuarie în privinţa Ordonanţelor, şedinţa s-a încheiat fără a se hotărî nici măcar ordinea de zi.

Marţi, situaţia incertă s-a prelungit pînă ce majoritarii au pus piciorul în prag şi au trecut legal "extraordinara" în contul lor, pentru ordinea de zi stabilindu-se discutarea Regulamentului şi a unor legi ale Reformei: legea bursei de valori şi legea bugetelor locale. Tot marţi, dl. Dobrescu (PNŢCD) a protestat împotriva montajului ordinar prezentat la TVR, din partea Guvernului, pe tema executării Mareşalului Antonescu. S-a cerut demiterea autorilor aşa-numitului film.

Miercuri, Camera a dezbătut atribuţiile Biroului permanent şi ale preşedintelui Camerei Deputaţilor cît şi a gradului de transparenţă a lucrărilor Biroului Permanent. Înainte de a pleca în Thailanda, Adrian Năstase nu aflase încă ce atribuţii are!

Joi, în prezenţa mai mult decît derizorie, ca număr, a deputaţilor, s-a pus sub semnul întrebării, tot de către majoritate, şi transparenţa lucrărilor Comisiilor permanente. Să fi lipsit doar din cauză că se vota o diurnă nu prea mare pentru o zi de şedinţă (cea actuală fiind de 10.000 lei)?! În privinţa transparenţei lucrărilor comisiilor parlamentare, de care aminteam, "opoziţia" majorităţii faţă de o abordare democratică a acestora a dus la returnarea articolelor 40, 42 şi 47 la comisiile de specialitate.

Senatul, care s-a "abţinut" de la boicotarea propriei vacanţe în primele 10 zile ale anului, şi-a reluat lucrul pe comisii, deocamdată, luni, 10 ianuarie, remarcîndu-se proiectul pentru o vastă activitate la Comisia pentru cercetarea evenimentelor din decembrie 1989. Audierile foştilor demnitari ai perioadei comuniste implicaţi în decembrie '89, vor continua cu cei aparţinînd straturilor superioare ale armatei. O eventuală sesiune extraordinară şi la Camera superioară a Parlamentului ar putea debuta în jur de 20 ianuarie.

Ciudatele cereri de schimbare a raporturilor dintre forţele politice parlametare prin tratative, formulate de anumite persoane din conducerea CDR, sînt la fel de naive ca ambalarea acestora faţă de o eventuală participare la guvernare şi-ncă avînd la dispoziţie principalele pîrghii de putere (armata, industria, agricultura, transporturile, comunicaţiile, externele şi internele). Singura variantă viabilă este cea a alegerilor anticipate, care ar putea da o nouă majoritate parlamentară, de partea actualei opoziţii, dar ar putea şi consolida periculos actuala majoritate.

Recenta iniţiativă legislativă a domnului senator Ticu Dumitrescu, anume - o lege care să interzică foştilor informatori ai Securităţii, accesul la funcţii de conducere în stat – s-a materializat într-un proiect oarecum atacabil din punct de vedere juridic. Prevederea ca un număr de cca. 30 de lucrători aï SRI să ajute Comisia Senatului la depistarea foştilor informatori, a produs zîmbete în rîndurile parlamentarilor de toate orientările. Un mariaj între competenţă şi morală ar fi într-adevăr o revoluţie.

Petru IONESCU

© C. Bumbuţ

Presa despre...

Noi şi reuniunea NATO de la Bruxelles

"Vom fi vînduţi a treia oară" – ne prezice Dan Stanca în **Tineretul liber** din 8/9 ianuarie. După ce descrie pe larg cum, cînd şi de ce vom fi transformaţi (alături de ucrainieni, bulgari şi moldoveni) în tampon între occidentali şi colosul rusesc, ziaristul le-o spune de la obraz tuturor celor interesaţi: "Singura noastră şansă care este? Limpezirea creierului de saxofonist al lui Bill Clinton pentru a înţelege că zona strategică pentru NATO nu e atît Europa Centrală cît Balcanii unde numai cu Grecia nu se poate asigura dorita stabilitate. Mult bătătorita teorie potrivit căreia România este un cap de pod în această regiune zdruncinată trebuie pusă neapărat în aplicare. Altfel, vînzîndu-ne pentru a treia oară, Occidentul se vinde pe sine". **Azi** crede că "Bruxelles va fi o capitală pentru liniştea noastră" doar dâcă est-europenii vor găsi cheia pentru a se ajuta singuri. Vorbind în numele acestora, numitul Christian Siencu (CNN?!) de la **Jurnalul Naţional** nu uită să-i tămîieze nici pe eventualii parteneri. Cu supratitlul "Est-europenii, ruşii şi alianţa nord-atlantică", Siencu-ul autohton respinge ideea "parteneriatului pentru pace" plecînd de la o concluzie devenită premisă. "Noi cearta n-am termiNAT-O!". **România liberă** din aceeaşi zi (8 ianuarie) se întoarce la stilul interogativ: "Elţîn, adevăratul şef al NATO?" – iată întrebarea principală de pe pagina a 8-a, în care Cristina Terenche rezumă "Săptămîna europeană a lui Bill Clinton". Subiectul e reluat, cu lux de amănunte şi cu mare risipă de verdicte neliniştitoare, în toate publicaţiile apărute luni, 10 ianuarie: "Summit-ul NATO – în aşteptarea fotografiei de grup", se intitulează editorialul **Curierul-ui naţional**. El nu e însă decît un bun prilej de a critica graba cu care "Ministerul de externe român a aplaudat «parteneriatul» (...) România şi-a făcut un obicei din a primi cu o anumită obedienţă toate propunerile, planurile, programele, bune sau rele, venite din Vest, fără a se bucura în schimb de vreo apreciere deosebită sau de vreo abordare mai favorabilă". Reproşurile semnate în **Curierul naţional** de Cristina Oroveanu sînt blînde faţă de cele la care recurge Dumitru Tinu în **Adevărul**: "diplomaţia românească a pierdut o mare şansă – aceea de a fi valorificat în mod inteligent poziţia unică pe care şi-a cîştigat-o România prin atitudinea de independenţă în fostul pact de la Varşovia (...) Orice explicaţie ar găsi dl. Meleşcanu pentru această atitudine nedreaptă a Occidentului faţă de români, nimeni şi nimic nu-l poate absolvi pe dînsul, şi pe predecesorul dumnealui, dl. Adrian Năstase, de răspunderea pentru tratamentul naţiunii celei mai defavorizate din Europa de est asigurat ţării noastre". În pagina supraintitulată "Lumea în clocot", **Ora** e mai puţin acuzatoare la adresa puterii bucureştene. Ea crede că "La Bruxelles consemnul va fi **Nu supăraţi Rusia**" şi se abţine să judece dacă e bine sau rău. Îndoiala oarecum neutră e preferată şi de **Cronica română** care se întreabă (timid şi retoric): "NATO – un partener şi pentru România?" În schimb, **Evenimentul zilei** transformă totul în certitudini: "O reuniune NATO crucială şi pentru destinul României". Trimişii speciali ai ziarului numără norii pe cerul capitalei belgiene, iar Ion Cristoiu pune sub lupă, la sediul redacţiei, "Bîjbîiala americană". În viziunea redactorului şef al **Evenimentului** "inexistenţa unei doctrine americane faţă de realitatea imediat postbelică a costat ţările din Europa centrală şi de est 40 de ani de comunism. Ce preţ vor trebui să plătească din nou aceste ţări pentru inexistenţa în prezent a unei doctrine americane faţă de realităţile postcomuniste?" Distribuind echitabil vinovăţiile pentru soarta noastră de europeni între Casa Albă şi Palatul Victoria, presa îşi face, aşadar, datoria de a pune lucrurile la punct în lumea largă chiar şi atunci cînd pe plaiurile noastre nu se întîmplă nimic altceva decît demiterea lui Mircea Hamza şi demisia lui Paul Everac.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur

TOŢI PARTENERI

Longevitatea şi credibilitatea alianţei nord-atlantice s-a datorat poate în primul rînd faptului că ea n-a fost pusă niciodată la încercare. Decizia celor 16 ţări de a răspunde împreună la un eventual atac împotriva uneia dintre ele era şi este încă expresia omogenităţii în respectarea unor valori comune şi a capacităţii de a le apăra. Această voinţă comună a fost destul de puternică pentru a ţine sub control diferenţele evidente, dar inerente (de standarde democratice între Turcia şi Olanda de exemplu) pentru a trece peste conflictele dintre membri (Turcia şi Grecia pentru Cipru) pentru a integra elanurile de independenţă ale unor membri (Franţa). Această puternică alianţă militară a cîştigat un singur război, în care n-a fost nevoie să se tragă nici un glonţ: războiul rece.

După 1989, optimiştii şi visătorii au început să vorbească despre inutilitatea menţinerii alianţei. După patru ani optimismul a devenit cinism, accesul în NATO fiind singura garanţie de securitate la care pot spera ţările din Centrul şi Estul Europei. Accesul le este refuzat sub elegantul pretext al iniţiativei americane denumite parteneriat pentru pace. Pacea ca pacea, dar ce ne facem în caz de război se întreabă ţările europene, care – pe bună dreptate – leagă evoluţia lor democratică de necesitatea unor garanţii de securitate. Rusia, care reprezintă şi ameninţarea implicită, se opune lărgirii componenţei NATO şi Alianţa ţine seama de această opoziţie. Este şi motivul pentru care ţările desprinse din fosta Uniune Sovietică, precum şi fostele membre ale tratatului de la Varşovia se simt din nou obiect al unui tîrg care nesocoteşte interesele lor vitale. Preocuparea Statelor Unite pentru realizarea în practică a înţelegerilor în legătură cu dezarmarea nucleară oferă dacă nu un răspuns, măcar o explicaţie: focoasele rachetelor nucleare din Rusia şi Ucraina sînt percepute ca o ameninţare concretă la adresa teritoriului naţional al Statelor Unite. În condiţiile reducerii bugetului Pentagonului, al renunţării la programul "Războiul stelelor", eliminarea pericolului reprezentat de arsenalul nuclear este o prioritate. Dacă, aşa cum spun comentatorii, preşedintele Clinton n-are un concept de politică externă, atunci are în orice caz o idee fixă: pericolul nuclear. Casa Albă e mult mai preocupată de ce se întîmplă în instalaţiile secrete din Iran sau Coreea de Nord, decît de Sarajevo sau Tiraspol. Pentru un Preşedinte care s-a ales cu lozinca "În primul rînd America" demersul pare consistent.

Cronicizarea crizei iugoslave şi reacţiile contradictorii ale ţărilor europene deja membre în NATO, sînt alt motiv de prudenţă. Discuţia de la Bruxelles în legătură cu posibilitatea unei intervenţii NATO în Bosnia a eşuat în confuzie şi în neputinţă. Pe de o parte se cer gesturi, pe de altă parte nimeni nu doreşte să-şi asume consecinţele acestor gesturi. "Ameninţarea trebuie să fie reală dacă Alianţa ţine să rămînă credibilă" – spunea Clinton la Bruxelles. Or, e evident că nu există nici o ameninţare solidară credibilă care să poată opri acum conflictul din Balcani. Unele ţări ale Europei Centrale şi de Est sînt percepute ca teren virtual pentru asemenea conflicte şi probabil aceasta e sursa alcătuirii unor liste de priorităţi: este evident că dincolo de formula "nimeni nu este inclus, dar nimeni nu este exclus" preocuparea pentru liniştirea temerilor Cehiei, Poloniei şi Ungariei este mai puternică decît grija pentru România şi Bulgaria. Ar fi o mare greşeală ca de aici să se tragă triumful acelor forţe atît de zgomotos active în Estul Europei care demonizează Occidentul, pledînd pentru structuri de putere autoritare şi autarhice. În eşecul Alianţei Atlantice de a-şi asuma securitatea întregului continent european este de analizat ce aparţine crizei alianţei înseşi şi ce ţine de contradicţiile procesului de evoluţie al ţărilor solicitante care se tem – şi au toate motivele – că parteneriatul pentru pace oferit tuturor nu poate împiedica războiul unora împotriva altora.

Magdalena BOIANGIU

110 ani de la "Scrisoarea..." în anul apariţiei

CAŢAVENCU (ridicîndu-se în capul băncii): Cum, domnule prezident? De unde pînă unde 64 chestie arzătore la ordinea zilei? Dacă nu mă înşel, îmi pare că suntem în anul de graţie 1883...

La ospiciu sau în exil. O dilemă?

Războiul dintre **ideea Eminescu şi ideea Caragiale** a depăşit suta de ani şi nu sînt semne că i se va pune capăt. E, de altfel, chiar marele război al ideii româneşti, completamente fals, artificial şi întreţinut tenace cu bună ştiinţă şi rea voinţă – ca mai toate războaiele.

A început într-un fel – am zice astăzi – suav, cu conflictul celor doi pentru Veronica Micle, care a făcut ca, pentru Eminescu, Caragiale să însemne (ca şi pentru alţii, ce-i drept) "o canalie", dar a devenit cu vremea însăşi dilema polarizantă de energii a culturii naţionale. Totul a mers din disjuncţie în disjuncţie, iar lista ipostazelor antagonice nu-i deloc scurtă; patriotism versus inaderenţă la spiritul românesc; tragicul înălţător versus comicul degradant; absolutismul relativizant versus relativismul absolutizant; eul nocturn al românităţii versus eul diurn al balcanităţii noastre; Hyperion versus Cătălin plus Mitică; patetismul vizionar versus cinismul coroziv; idealism versus realism;fabulosul mitico-natural versus caricatura pseudocivilizaţiei; omul Nordului, păduros, mistic, mesianic versus meridionalul mercantil, amoral, versatil. Ş.a.m.d.

Într-un mioritism de bazar, s-a decretat că Eminescu înalţă, iar Caragiale coboară.Partea bună şi partea rea. Şi că, aflată mereu în primejdie, fiinţa naţională trebuie să elimine spiritul critic, deci luciditatea caragialiană, considerată ca tumorală, pentru a exalta utopismul metafizic autopostulativ în istorie. Şi nu s-a plictisit nimeni de această viziune de ieftin maniheism. Şi, cu puţine excepţii, tot românul se simte infinit mai acasă în Eminescu decît în Caragiale, chit că, la o adică, rîde şi vede că-i invers (sindromul Tipătescu: "Ghiţă... apoi nu mă orbi de la obraz aşa", "las' că ştim noi", "cînd e om de credinţă...").

Şi s-a mers mai departe în război, cu arme tot mai moderne. S-a ajuns la ideea că partizanii caragialieni sînt duşmani ai ţării, mai mereu alogeni, dornici să exalte grotescul, mahalaua, suma de vicii din patologia socială a operei lui Caragiale, tocmai ca să ne poată încăleca mai bine; apropierea făcută de Hasdeu între Caragiale şi Brociner la respingerea academică a lui Caragiale, ca şi legătura dintre campania anticaragialiană a lui N. Davidescu şi scrierile sale antiiudaice din acea perioadă nu-s deloc întîmplătoare. Şi cum noi sîntem veşnic **în construcţie**, într-o eternă ardere recuperatoare de etape, într-un început perpetuu – rezultă că pădurea eminesciană ocroteşte prin boicot istoric firavul prunc naţional, în vreme ce urbanul asfalt caragialian, încins şi udat cu bere, sleieşte energiile, putrezeşte speranţa, omoară inocenţa făptuitoare.

Între "eu rămîn ce-am fost: romantic" şi "eu, crescut la şcoala scepticismului", n-ar fi, aşadar, de ales, pentru noi, românii, decît prima variantă. În fine, totul a trecut în paranoic, o dată cu credinţa că Eminescu e apanajul Dreptei, iar Caragiale al Stîngii. Cine dă în Eminescu e comunist iudaizat, acuzat de lez-naţiune. Cine dă în Caragiale e fascist. După care fireşte că s-a ajuns apoi la perle de genul acesta: "Dar să vedem ce au devenit între timp unii din eroii şi din progeniturile lui Caragiale. Românii verzi au dat pui vrednici de ei: legionarii. Criminali de drept comun şi trădători de ţară, ei stau astăzi oploşiţi pe lîngă diversele agenţii de casierii ale lui Truman şi-şi aşteaptă tainul de la acei care n-au alt vis mai frumos decît să radă de pe faţa pămîntului toate statele în care poporul muncitor s-a eliberat de chinul exploatării. Legăturile de filiaţie directă dintre eroii satirizaţi de Caragiale şi liota putredă întreţinută din fondurile serviciilor de spionaj american sunt evidente" (Maria Banuş, 1952). Să mai spunem că şi azi, în materie de Eminescu versus Caragiale, sîntem în acelaşi punct ca în 1891, cînd D. A. Sturdza îl invita pe dramaturg să-şi respecte naţiunea "iar nu să-şi bată joc de ea"? Sau că sîntem exact ca în 1936, cînd Eliade afirma că "astăzi, mai ales Eminescu reprezintă pentru noi acel secol al XIX-lea românesc, naţionalist şi mistic, împotriva căruia au luptat Junimea, Titu Maiorescu şi Caragiale. Spiritul critic este un lux pe care o cultură nu şi-l poate permite decît tîrziu"?

Tîrziu! Bine, dar cît de tîrziu? Oricînd...dar nu acuma. Drept care s-a instaurat orbirea şi s-a pornit în căutarea de alibiuri pentru ea; ba că opera lui Caragiale se va perima paralel cu evoluţia civilizaţiei româneşti, ba că-i un plagiator, ba că imaginea operei e unilaterală, ori că e falsă – altele avînd autorul la sufletu-i sentimental şi meloman – ba că-i grec şi d-aia-i pungaş fără scrupule şi cu nonşalanţă de apatrid etc. Să fim sinceri: nu prea-l avem la inimă pe Caragiale. Pentru că ne deranjează orbirea, ne zgîndăre hemiplegia în care ne complacem de-atîta amar de vreme, refuzînd să acceptăm că ambele emisfere craniene stau sub aceeaşi calotă şi că, după cum spune scurt şi clar Pompiliu Constantinescu: "Eminescu profetizează şi urăşte, Caragiale biciuieşte surîzător, sau cu haz; unul se răzbună cu violenţă, altul batjocoreşte cu seninătate. Poetul **Scrisorilor** e un geniu critic la temperaturi înalte, satiricul **Scrisorii pierdute** e un geniu critic la rece; puteri diferite ale aceluiaşi spirit, exercitîndu-se la plus sau la minus, ele nu se exclud decît în minţile unilaterale; nu există însă două feţe complementare mai nimerite ale subconştientului românesc decît aceste două temperamente antagoniste".

Atît de confortabil ne-am instalat în fixaţia că Eminescu-i constructiv, iar Caragiale distructiv, că primul întăreşte şi fecundează, în timp ce al doilea resemnează, ofensează, sterilizează, încît am uitat că tocmai rîsul edifică şi că melancolia pustieşte. Eminescu a fost semipreparat şi ambalat în cutii strălucitoare – **Doina, Împărat şi proletar**, satira societăţii filistine, ziaristul politic – împins către elanuri de Ubermensch-erou al revoluţiei socialiste, pe cînd Caragiale a rămas captiv în grotescul morbid şi expiator, cioranizat pentru a fi anatemizat mai bine. Nu ne dăm seama cît de imens a fost rolul propagandei caragialo-eminesciene din anii '50, care l-a spălat pe Eminescu de Schopenhauer, de scepticism, fatalism şi disperare de România, de paseism, budism şi conservatism, propulsînd, pe celălalt versant, un Caragiale biciuitor de moravuri, amoral dar progresist. S-a făcut, efectiv, cu amîndoi război ideologic şi psihologic, istoricii literari au fost catalogaţi de "reacţionari" sau "umanişti" în funcţie de aderarea la partidul eminescian sau la cel caragialian. S-a cultivat cu bună ştiinţă skizoidia aceasta, care ne-a făcut să uităm nu doar perfecta complementaritate a celor doi, dar mai ales similitudinile lor profunde, de crez social, de ambiţii politice (omeneşti, prea omeneşti), de închidere în unghiul sceptic. În fond, nu Caragiale a scris **Mureşanu, Rugăciunea unui dac, Amicul F.I, Ca o făclie**, poeme de un fatalism...românesc pe lîngă care satira caragialiană e o pură bucolică. Dar, încă o dată: e absurd a-l vedea pe unul "mai constructiv" şi "mai recomandabil în lecturile tinerilor" decît celălalt. Rostul lor – DACA vom persista în această manie a încarcerării lor în statutul de categorii ale fiinţei naţionale – este numai şi numai împreună, ca ale filei două feţe.

Războiul celor două partide nu se va încheia decît în ziua cînd vom înţelege, vom accepta şi ne vom întreba în sfîrşit cît se poate de calm şi de serios de ce Eminescu şi Caragiale – semisferele simbolului naţional – au murit unul în ospiciu şi celălalt în exil. Pînă atunci, vom rămîne aici, la mijloc, în purgatoriul blestematei prejudecăţi maniheiste. Între timp, să ne urcăm într-o birjă, şi, cu gîndul la "revarsă linişte de veci pe noaptea mea de patemi" şi la "mi-e sete de repaos", să-i spunem muscalului, privind cu nesaţiu la România şi la toată planeta asta care ne înconjoară: la balamuc, birjar...!

Dan C. MIHĂILESCU

Înaintea premierei

Un Caragiale extra-nervos

"Dragă Petrache...

Oameni ai extremelor, în "faza noastră trecătoare", noi nu ne scriem deloc unul altuia, ori ne prea trecem din scris – şi mai cu seamă eu. Am primit scrisoarea ta şi mă grăbesc a-ţi răspunde, rugându-te chiar dela început a nu neglija cumva să-mi răspunzi. "Scrisoarea pierdută" se joacă pentru întâia oară *Marţi 13 Noemvrie*. Acuma, răspunde: puteţi veni pentru întâia sau voiţi să rămâneţi pentru la a doua. Mie, se'nţelege, mi-ar plăcea să fiţi la întâia. Ia vezi tu ce e de facut, şi spune-mi să ştiu şi eu ce fac. În ziua plecării voastre de acolo, daţi-mi o depeşe; viu să vă iau dela gară. Pe aici multe se vorbesc despre piesa mea; unii-şi promit susces enorm, serii lungi de reprezentaţii; alţii nu-i acordă mai mult ca trei-patru. Unii speră că o să cază cu desăvârşire, pe câtă vreme alţii speră că cu piesa asta mă fac, nu cumva, om. Ia ghici tu ce părere dintre aste toate împărtăşesc eu? Nu-i aşa că am oleacă de dreptate să împărtăşesc desperarea cestora din urmă. – În sfârşit, ce-o da târgul şi norocul! Mai este o săptămâna şi-mi văz visul cu ochii. Până atunci sunt extra-nervos. Sfera intelectuală în care m'a pus piesa aceasta, mai ales de când cu banchetul Junimii şi după aceea cu repetiţiile ei cari merg din ce în ce mai bine, mă face incapabil să mai urmez viaţa dela fabrica – (fabrica de Tutun Belvedere - n. red.) **– aşa încât, ori îmi dă Directorul General un alt loc în Administraţia Centrală, – lucru la care se opun multe lichele – ori sunt silit să demisionez, şi să mă pun cu burta pe lucru pentru ca înainte de 15 Ianuarie să termin o altă piesă începută** (D'ale Carnavalului - n. red.). **Cu ceea ce voiu lua dela "Scrisoarea pierdută" şi cu premiul de la 15 Ianuarie,** (1200 lei) **pe care dacă mă prezintă la concurs, am toate şansele a-l câştiga, mi-aş putea încropi viaţa până la o eventuală politicească înjghebare. Ce zici de asta?**

Mai cu seamă ce zici 13 Noembrie, marţi? Veniţi? Să v'aştept? Răspunde. Complimente la toţi (ai catalogul, nu ţi-i mai înşir), mai cu seamă lui Mortzun şi Panu (horz catalogue)"

5/11.84

Buc.

Al tău, I.L.CAR.

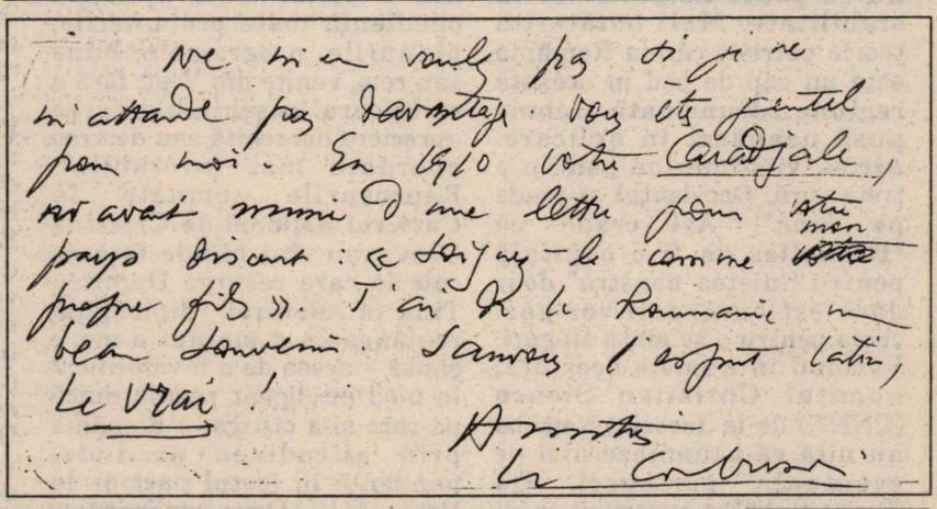

Caradjale într-o scrisoare nepierdută

În 1930, la 18 septembrie, Le Corbusier îi scrie, de la Paris, lui G. Oprescu, aflat în misiune, la Geneva, în cadrul Societăţii Naţiunilor; e o scrisoare concisă de informaţii şi relaţii în chestiuni "la zi" – apărută integral în "Secolul 20" (nr. 10/20 din 1986) consacrat celebrului arhitect francez. Ne face plăcere să-i reproducem finalul – dintr-un facsimil obţinut prin amabilitatea d-lui Radu Ionescu – pentru a avea într-o pagină despre "Scrisoare...", o referinţă fulgerătoare, dar de o respiraţie bucuroasă între creatori europeni, la **Caradjale**. Deci, pe româneşte:

"... nu vă supăraţi că nu mă întind la vorbă. Sînteţi foarte amabil cu mine. În 1910, Caradjale al vostru mi-a încredinţat o scrisoare pentru ţara d-voastră, afirmînd: «Aveţi grijă de ea ca de propriul meu fiu». Am despre România o amintire frumoasă. Să salvăm spiritul latin, adevăratul! Cu prietenie..."

a cărei acţiune se petrece "Luceafărului" (1883 fix)

Palatul Telefoanelor şi Teatrul Naţinal
(azi, loc viran), la anul premierei cu "Scrisoarea..."

Jocurile privirii

"Abia un braţ pe gît i-a pus
Şi ea l-a prins în braţe..."
(M. Eminescu, *Luceafărul*)

"Femeie nebună, ce-ai făcut?"
(I.L.Caragiale, *O scrisoare pierdută*)

Dintr-o slabă rezistenţă la tentaţia simplificărilor convingătoare sau doar din nevoia adîncă de repere, spiritul culturii române şi viaţa publică în general sînt deseori evaluate în funcţie de binomul Eminescu – I.L. Caragiale, impus, în timp, cu autoritatea unei axiome. Ieşiţi din cadrele stricte ale operei, cei doi scriitori au devenit capetele de serie ale unor ample tipologii. Deşi aparţin aceluiaşi spaţiu cultural şi aceluiaşi climat moral, ei sînt percepuţi mai degrabă într-o relaţie de adversitate, ori, în cel mai bun caz de complementaritate, decît într-una de continuitate. Tradiţional, Eminescu a devenit un sinonim al vizionarismului, al miturilor întemeietoare, al goanei după absolut şi idealitate, iar Caragiale un chirurg al lumii empirice, oglinda necruţătoare a propriilor noastre mimetisme şi frivolităţi, magul caustic angajat într-un vast ceremonial exorcizator. Priviţi, însă, prin grila "Luceafărului" şi a "Scrisorii pierdute", opere care se situează în conştiinţa colectivă aproape de sedimentul organic al produsului folcloric, Eminescu şi Caragiale trăiesc mai curînd sub semnul genului proxim decît sub acela al diferenţei specifice. Iar succesiunea acestor texte, "Luceafărul (1883), "O scrisoare pierdută" (1884), pare a sugera nu atît datele unei istorii literare, cît pecetea unei fatalităţi. Pentru că între Eminescu şi Caragiale există o inefabilă solidaritate simbolică, "Luceafărul" justificînd metafizic iminenţa şi autenticitatea lumii caragialeşti.

Citit fără prejudecăţi şi fără supunere necondiţionată faţă de exegezele clasicizate, sensul adînc al "Luceafărului" nu poate fi rezumat la *incompatibilitatea dintre două lumi*; una atemporală şi incoruptibilă, cealaltă determinată şi supusă eroziunii. Drama poemului trebuie căutată nu atît în imposibilitatea comunicării, cît într-un fundamental viciu de opţiune. Şi în acest sens, prin Cătălina, Eminescu realizează unul dintre cele mai complexe personaje-simbol din literatura noastră. Ea încorporează, în egală măsură, dilemele unei eroine antice şi vitalitatea unui personaj din seria roz. Dar patetismul Cătălinei nu stă în neputinţa ei de a-şi depăşi condiţia, ci în incapacitatea de a-şi exploata natura. Inzestrată cu o natură dublă, ea este o făptură hibridă în care se întrezăreşte şi o anume substanţă cristică. Rolul ei în structura ideatică a poemului nu este acela de a marca ruptura, ci tocmai acela de a pune în stare de comunicare lumea diurnă cu cea transcendentă. Condiţia-i omenească, potenţial limitativă, este dublată printr-o predestinare sacră. Şi Eminescu marchează acest fapt chiar de la începutul poemului: el îi deconspiră **unicitatea** şi obîrşia **împărătească**, semnele peremptorii ale celui ales. Consecinţa acestei predestinări este liberul acces la transcendenţă. Şi dacă el nu se împlineşte e pentru că **decizia** anulează **disponibilitatea.** Urmîndu-l pe Hyperion, jertfindu-şi adică natura umană, Cătălina ar fi putut face o adevărată experienţă a **mîntuirii**. Refuzînd însă eternitatea, preferînd **căsătoriei mistice** o simplă supunere la instinct, ea ratează absolutul, şi prin prăbuşirea în lume, instituie un păcat originar pe care îl vor resimţi din plin personajele lui Caragiale. Ea transformă eternitatea dintr-un partener direct de conversaţie într-o umbrelă decorativă a cărei protecţie o invocă. Abia acum comunicarea se fracturează şi cele două lumi devin autonome şi ireconciliabile.

Deteriorîndu-şi ontologia, Cătălina fisurează un întreg blindaj metafizic şi din aceste breşe se naşte viitura lumii lui Caragiale. **Principiile** devin fiinţe şi o întreagă lume astrală îşi preschimbă mecanica pură într-un metabolism social derizoriu. Ieşită de sub determinaţiile ei metafizice, Cătălina se va numi Zoe Trahanache, iar visul ei galactic se va plimba din buzunarul Cetăţeanului turmentat, în căptuşala pălăriei lui Caţavencu şi retur. Oportunist şi eficient, "vicleanul copil de casă", Cătălin se va instala confortabil în scaunul de prefect din "capitala unui judeţ de munte". Şi se va porni hyperionic prin constelaţiile undelor de telegraf pînă la celălalt capăt unde demiurgul îi recepţionează rapoartele şi de unde îi transmite porunci. Pentru că eternitatea se măsoară aici în **legislaturi**, iar absolutul capătă forma **candidaturii**. Dar natura profundă a personajelor caragialeşti nu este lipsită cu totul de memorie metafizică. Gesticulaţia lor primeşte uneori stereotipii liturgice, delirul verbal devine incantatoriu, iar inflamările afective se înalţă pînă la limita extazului. Atavic, zace în ele nostalgia unei vagi primordialităţi.

Prinşi în vîrtejul aceleiaşi lumi, Eminescu şi Caragiale sînt într-o continuitate aproape magică, şi nu în disjuncţie. Ei nu sînt separaţi în fond, ci doar în unghiurile de percepţie şi în strategiile privirii. Eminescu se uită printr-un ochean întors, distanţa anulează detaliile, preschimbînd privirea în **contemplaţie**, iar Caragiale priveşte prin el în poziţie obişnuită şi excesiva apropiere oferă o imagine hipertrofică în care detaliile sînt agresive pînă la monstruos. Iar intervalul 1883-1884, evaluat la scara istoriei, nu este decît clipa necesară pentru răsucirea ocheanului.

Pavel ŞUŞARĂ

Coincidentia Oppositorum

Am superstiţia de a crede că e numai o întîmplare (din irealitatea imediată), e o simplă întîmplare (cu sensul primordial la urmă) potrivirea care îngrămădeşte în anii de graţie 1883-1884, ca pe doi îngeri, pe un acelaşi vîrf de ac, cele două capodopere emblematice ale literaturii române. Ce poate fi mai opus, ca expresie şi mesaj, ca sensibilitate şi aşezare în lume decît eminescianismul în raport ca caragialismul? Două lumi, două orientări opuse, două filosofii de viaţă care se exclud reciproc îşi găsesc expresia supremă în cele două scrieri care apar concomitent. Faptul concomitenţei nu era scris dinainte în stele; nici nu predetermină ceva; dar, odată consumat, evenimentul poate primi un sens destinal. Coincidenţei în timp, dăinuirii egale în timp, îi putem asocia o **coincidentia oppositorum** de spirit şi esenţă.

Între eminescianism şi caragialism raportul fiind de complementaritate, greu se lasă asociat anul 1883 al "Luceafărului" cu 1884-ul "Scrisorii pierdute". Coincidente pe abscisa timpului real, nu le putem plasa împreună pe ordonata timpului imaginar. Un fel de relaţie de impreciziune, cumva de tip Heisenberg, se împotriveşte fixării lor concomitente.

Izvorînd în acelaşi timp, ca două rîuri din acelaşi munte, ele se despart, îşi urmează fiecare drumul ei, spre a se reîntîlni în cele din urmă, amestecîndu-se confuz în realităţile noastre mentale, în hrana îmaginarului nostru.

...A fost odată ca-n poveşti... În capitala unui judeţ de munte, în zilele noastre... Şi căi de mii de ani treceau... Asta nu-i cea din urmă Cameră!...

Pulberea de aur a ideii, aşadar, şi "forma firului de praf, a noroiului şi murdăriei" (ca să vorbim ca în Paton). Intransigenţa adamantină a personajelor unui scenariu al fiinţei şi blajinătatea împăcării generale, după reciproca tăvălire în noroi. Devenirea întru fiinţă şi devenirea întru nimicnicie. Veşnicia şi clipa.

A, bineînţeles! Solicitînd şi insitînd, fortînd uşile unor cămări de taină, vom putea găsi şi simetrii şi similitudini de structuri profunde între cele două capodopere, pe care totul pare să le despartă.

Am putea spune, de pildă, că atît în poemul lui Eminescu cît şi în comedia lui Caragiale trama ultimă a scenariului este aceeaşi: avem o ordine iniţială, o turburare vremelnică a acesteia şi, în final, o reintrare pe toate planurile în ordine.

La asemenea tentaţii facile de apropiere trebuie, totuşi, să rezistăm. Mai ales într-un prilej aniversar tipic postmodern precum acesta de faţă.

Între eminescianism şi caragialism, după 111 ani şi peste încă alţi 555, frontierele trebuie să rămînă inviolabile. Nu-mi pot imagina că peste 555 de ani lucrurile vor sta altfel; că după 666 de ani de la 1883 vine apocalipsul literar!

Între "Luceafărul" şi "O scrisoare pierdută" frontierele efectiv au rămas sacre şi inviolabile!

Dar - folosind o expresie de uz curent - am putea spune că aceste frontiere s-au spiritualizat. Evenimentul este fabulos, are proporţiile unei veritabile integrări.

Sorin VIERU

De trei ori ura pentru România profundă!

La mulţi ani! Aceasta-i sărbătoarea noastră - a Cătălinilor şi-a Cătălinelor, a neicuşorilor şi-a coniţelor, a Pristandalelor şi-a mangafalelor! A tuturor cetăţenilor turmentaţi de sub soare! Să ne felicităm şi să ciocnim! 111 ani de Românie modernă - un număr imperfect şi rotund, asemenea nouă: noi, cei neisprăviţi şi exageraţi; noi, cei plini de speranţă şi de sictir... Să ne pupăm festiv şi să ne privim unul pe altul cu mîndrie: halal de noi! Căci noi, stimaţi concetăţeni, noi sîntem România profundă! Noi, în genialitatea noastră poleită cu mitocănie, deţinem marele secret al universului; e drept că l-am pierdut pentru moment, dar trebuie să fie pe undeva, pe-aici, prin cercul nostru strîmt...

La aşa umilă şi futilă celebrare (a noastră, între noi, pentru noi), zic că nu face să mai arborăm tablourile iluştrilor noştri Sufleuri Naţionali, Eminescu şi Caragiale, cei care ne suflă şi ne insuflă de un veac, un deceniu şi-un an încoace. Ei, acolo sus, nu se cade să fie deranjaţi de larma noastră, decît la centenare ori la alte comemorări cu cifre rotunde. Iar dacă tot e să-i pomenim astăzi, atunci să-i fasonăm barem la talia noastră. Să ne gîndim (şi cît e de reconfortant, monşer...) că au suferit aceleaşi nevoi ca şi noi, ceilalţi; ori poate (şi cît e de măgulitor, ţaţo...) că au iubit şi ei - mai mult sau mai puţin - ca noi, ceilalţi. E adevărat că unul din ei şi-a trăit suferinţa omenească pînă la sublimare (ştiaţi că Eminescu avea doar un metru 50? cît o fi fost de complexat...), iar celălalt şi-a împărţit iubirea semenilor cu o dăruire de martir (deh! pîn' la urmă n-a mai răbdat nici el, săracu' şi-a plecat la nemţi...), dar nu-i timp de crispări: azi e sărbătoarea speranţei! Ei ne-au închipuit senini, lipsiţi de fatalisme mioritice. Pe astea şi le-au asumat ei doi din plin, marcînd cei doi poli ai ispăşirii naţiei.

Nu zău, nene, dacă tot nu sîntem în stare să ne sinucidem în masă un neam întreg (mereu s-or găsi cîţiva să se sustragă...), ce vrei să facem? Nu ne putem vindeca de nenorocire decît trăind pur şi simplu - mata şi cu mine, Cătălin şi Cătălina, Pristanda & famelia. Deci la mulţi ani!

Muzica!

Florin DUMITRESCU

1. Care este, după părerea dumneavoastră, linia politică a revistei *Dilema*?
2. Ce v-a dezamăgit cel mai mult în privinţa formulei alese de noi şi a modului în care am reuşit s-o punem în practică?
3. Consideraţi necesară o asemenea publicaţie – aşa cum este ea după un an de existenţă – sau i-aţi dori să se transforme în altceva?

"Asta e!"

Dilemme: *Oligation de choisir entre deux partis contradictoires présentant tous deux des incovénient.*

De fapt simplu, asta e!

Pentru început pot să mă consider FERICIT că există această revistă şi am ocazia săptămînal să citesc ceva pe gustul şi plăcerea mea. Cum am citit, destul de mult şi multe, fără a putea să mă consider decît cititor, după mine DILEMA este cea mai BUNĂ revistă din ţară şi nu poate fi comparată cu nici o altă publicaţie. Este cu adevărat revista INTELECTUALILOR, a adevăraţilor intelectuali români. N-am crezut că voi aştepta, cu nerăbdare, în fiecare săptămînă apariţia unui nou număr şi să regăsesc în cele 16 pagini, multe din gîndurile mele în legătură cu tematicile propuse la "Dileme pentru viitor", deci oarecum o sincronizare între gîndurile unui cititor, poate superficiale, respectiv minunatele dezbateri pe paginile revistei, nu numai minunate dar şi competente.

Mărturisesc că nu am scris pînă acum nici unei reviste, dar ataşamentul meu faţă de DILEMA mă provoacă şi fac acest prim pas, poate şi ultimul deoarece nu cred în talentul meu în a scrie. Vă mulţumesc aşadar şi pentru atît, pentru această onoare.

Acum răspunsurile mele, deoarece şi eu mă simt dator să fiu cu cei care vă citesc cu deosebită plăcere:

1. Cred că linia politică este cea a intelectualităţii noastre care trebuie să apară cît mai des, să fie în faţă (fruntea, capul - termeni consacraţi) spre mîndria tuturor. Să ne bucurăm cu/ prin ei de toate "cele bune" după care aşteptăm de atîta vreme.

2. NU am fost dezamăgit de DILEMA sub nici o formă NICIODATĂ. Sincere felicitări pentru această performanţă. Sincer să fiu, eu ca cititor la prima dezamăgire/deviaţie a unei gazete nu o mai pot citi, a fost cazul multora, în afara revistei Dv.

3. NEAPĂRAT. Nu pot spune că depinde de mine şi de răspunsul meu,. dar socotesc această revistă mai presus de oricare alta, sper şi sînt sigur că orice transformare viitoare va fi spre BINE.

Nu pot încheia decît prin a vă transmite, nu numai în calitate de cititor dar pot spune şi ADMIRATOR; sincere sărbători fericite şi La mulţi ani!
P.S. Steagul sus, păstraţi direcţia şi sensul, cu toate că este DILEMA!

Tiberiu DIMITRIE
Timişoara

"Fanii domnului Pleşu"

Vă felicit la împlinirea unui an de la apariţia **Dilemei**, drum străbătut presupun nu cu puţine obstacole.

Sînt un cititor perseverent şi constant al revistei dvs. încă de la primul număr.

Îmi place linia politică a revistei - "bine temperată", aşa după cum se exprima plastic şi M. Botez, în excelentele sale articole din postura "spectatorului bine temperat", astăzi transferat în lumea "birocraţiei". (aşa după cum remarca domnia-sa într-un interviu radiofonic).

Sobră, originală, revista dezbate teme majore ale vieţii sociale şi spirituale ale societăţii româneşti, cu profesionalism, dăruire, schimb civilizat de replici şi înaltă ţinută intelectuală.

Nu m-a dezamăgit nici una din temele abordate iar formula de dezbateri aleasă este interesantă, incitantă, invită la meditaţii şi creativitate.

Consider necesară o asemenea publicaţie în spaţiul publicistic românesc şi doresc continuarea ei aşa cum se prezintă ea în momentul de faţă.

Deşi mă număr printre "fanii d-lui A. Pleşu", consider că ea nu este citită doar de către aceştia...Iar dacă în România "fanii d-lui A. Pleşu" sînt în număr cît tirajul revistei **Dilema** - ce fapt excepţional! Pentru că prezenţa d-lui A.Pleşu ca director al **Dilemei** este şi excepţională mărturie de conştiinţă a unui intelectual.

Apariţia **Dilemei** nu a fost doar un "eveniment monden", ci un act intelectual de excepţii, o instituţie în peisajul cultural al României de astăzi.

N-aş dori ca tranziţia în România să dureze o veşnicie, dar acest "săptămînal de tranziţie" aş dori să supravieţuiască tuturor vicisitudinilor. La mulţi ani!

Cu deosebită stimă
Gabriela ANINARU

"Vă somez să continuaţi!"

1. **Linia politică**: opoziţie clară şi lucidă faţă de putere.

2. **Dezamăgiri**: nici una! Inevitabil, au fost şi teme mai puţin interesante sau mai plicticos tratate, dar formula aleasă - rubrici, punere în pagină, titluri, fotografii, etc. - vă rog s-o lăsaţi în pace!

3. **Necesitatea continuării**. Vă somez să continuaţi! Trebuie să existe şi o alternativă la certitudinile burzuluite, la predicile ipocrite şi chiar şi la revistele prea grave, pavate cu intenţii bune.

4. M-ar interesa să citesc în revista dumneavoastră păreri diferite despre ceea ce foarte mulţi dintre noi sîntem în realitate: **plecaţi de la ţară** şi neajunşi bine la oraş; **promovaţi social** (ingineri, profesori, economişti, funcţionari - nesecurişti şi neactivişti) cu trudă, dar nu prea siguri de "domnia" noastră proaspătă şi relativă; cu bunici sau unchi deportaţi prin anii '50 şi cu naşi activişti PCR; **anticomunşti convinşi în teorie**, dar foarte legaţi de structurile existente - economia de stat păguboasă, cercetarea, învăţămîntul, proiectarea, conduse de mafii de interese şi bazate în mare parte pe **impostura**.

- Ce a fost **naţional-comunismul în realitate**, nu după propaganda proprie? De ce s-a impus la noi, nu şi în Polonia, Cehia, Ungaria, Bulgaria?

- **Mareşalul Antonescu** a fost un erou naţional sau un acolit al lui Hitler? Cum se explică excesul de zel al vadimilor în organizarea cultului mareşalului?

- **Emigraţia** din ultimii ani ai tinerilor, atît de unanim deplînsă, are numai urmări negative pentru ţară? Judecînd după situaţia altor neamuri cu emigraţii puternice - englezi, spanioli, italieni, greci, scandinavi, polonezi, unguri - s-ar părea că este loc de nuanţe.

Reconcilierea naţională. Cine cu cine?

Atît, deocamdată. Vă doresc succes şi vă asigur de toată simpatia şi fidelitatea mea.

UN CITITOR

"Mai multă audienţă la tineri"

Încerc să-mi spun şi eu modesta părere ca vajnic cumpărător al revistei Dumneavoastră.

1. Linia politică - temperat-continentală.

Oglindeşte multă înţelepciune abordată (răspîndită) cu calm, tact, obiectivitate - atît cît omeneşte este posibil, precum şi toleranţă, în sensul cel mai bun al cuvîntului.

2. Lipsa timpului nu-mi permite s-o citesc în întregime, din scoarţă în scoarţă, iar uneori o citesc cu multă întîrziere.

Îndrăznesc doar să vă sugerez să încercaţi să găsiţi o modalitate de a o face cunoscută nu doar celor care ştiau ce vor găsi cînd au cumpărat-o prima dată ci şi celor care o ignoră încă.

Majoritatea celor care o cumpără caută nişte răspunsuri la probleme pe care şi le pun singuri. Dar sînt mulţi cei care nu-şi problematizează existenţa, care..... în sfîrşit, nu e cazul să continuu.

3. Aşa cum este, face notă aparte în pădurea de publicaţii româneşti. Nu cred că trebuie să-şi schimbe esenţa, stilul, nu trebuie să-şi schimbe nici forma ci să continue să schimbe, cu lipsa-i de ostentaţie pe care o apreciez, pe cei ce o citesc.

Poate nu ar fi rău să încercaţi, legat de punctul de mai sus, să găsiţi mai multă audienţă la tineri. Dilemele lor sînt multe iar în vremurile noastre sînt chiar şi mai multe: nu-mi închipui că veţi deveni un jurnal scris al emisiunii TV "Fără prejudecăţi" deşi şi la acest capitol stăm prost.

Dar articolul din acest nr.49 scris de H. Wald mi se pare că este grăitor în sensul în care "lumea devine o suprafaţă veşnic mişcătoare "de privit", **fără adîncimi** "de gîndit" pentru tinerii noştri. Aşadar, o foaie pentru minte şi inimă pt tineret între paginile revistei Dumneavoastră sau, în sfîrşit, experienţa vă va ajuta să găsiţi fără îndoială o soluţie - cea mai bună - în acest sens, n-ar strica.

Ca profesor ce sînt şi mai ales ca om ce iubesc copiii, am observat că multe au o audienţă cu rezonanţe pozitive, înţelepte chiar, în mintea şi sufletul tinerilor mai degrabă decît în rîndul adulţilor în puterea vîrstei.

Şi pentru că veni vorba...poate încercaţi să lămuriţi şi dilema: de ce e dascălul român atît de puţin dascăl?... de ce se teme că "a fi dascăl" e mai prejos decît "a fi profesor"?.... de ce e atît de puţin om?... de ce e atît de grăbit să uite că a fost şi el copil?... de ce atîta lipsă de orizont intelectual?... de ce atîta rigiditate?... de ce atîta lipsă de flexibilitate şi sensibilitate?...

Şi cîte alte "de ce"-uri!!!...

Cu scuze pentru a vă fi reţinut atenţia mai mult decît o cere chestionarul Dumneavoastră, vă urează ani mulţi şi spornici şi un auditoriu tot mai larg.

Tatiana CHIRCU
Bucureşti

"O doză necesară de absurd"

Vă mulţumesc pentru ocazia de a vă scrie şi încerc, acum, să-mi ordonez scrisoarea în funcţie de întrebările dumneavoastră din revista cu numărul 50/1993.

1), 2) Cred că revista **Dilema** are o tendinţă naturală de opoziţie faţă de conducerea actuală, dar, conştientă de acest lucru, acordă suficient spaţiu, ideologic şi publicistic, celeilalte "tabere".

Revista îşi menţine o anume detaşare faţă de evenimentul politic imediat, (este şi o trăsătură aristocratică, această detaşare de concret). Poate aici aş răspunde la întrebarea 2): deşi nu agreez revistele militante, mi-ar place să găsesc în revista dumneavoastră interpretarea dată unor evenimente actuale. De exemplu, o imagine a domnului Ilie Ilaşcu şi, de ce nu, o implicare în cazul său.

E adevărat că **Dilema** nu este un ziar de informaţie imediată, că nu şi-a propus acest lucru. Îndrăznesc să-mi exprim speranţa că domnul Andrei Pleşu, care a avut o activitate într-adevăr binefăcătoare ca ministru al culturii, nu are frica de a trece drept un militant, un angajat al unei cauze oarecare. Deci, bănuiesc că menţinerea într-o sferă fermecătoare şi puţin prea perfectă a revistei este un rezultat spontan şi nu se datorează fricii de a părea prea implicaţi într-un eveniment sau altul.

De fapt, această observaţie o fac doar ca răspuns la provocarea din întrebarea 2) pentru că, de fapt, nu sînt "dezamăgită" de formula aleasă de dumneavoastră.

Ce am găsit în revista **Dilema** şi nu am găsit în alte reviste este o doză necesară de absurd. Consider o măsură de menţinere a igienei, inhalarea periodică de absurd. Apar la dumneavoastră cîteva rubrici care mă delectează prin spontaneitate şi aparenta lipsă de motivaţie: "Firescul de alaltăieri", "Cărţi poştale", "Kitschtesente", ş.a. În această privinţă semănaţi cu "Academia Caţavencu", în dorinţa de a surprinde cititorul. 3) Consider foarte necesară această publicaţie, cel puţin pentru mine.

Am o mulţime de pete în cunoaşterea istoriei interbelice a ţării, iar revista dumneavoastră e salutară în această privinţă.

Ce mi-aş dori eu, ca om lipsit, pînă acum cîţiva ani, de sentimentul religios, o prezentare a sacrului ca pe un lucru integrat în istorie, determinant în istorie şi în viaţa individului, aşa cum şi este de fapt.

Există oameni ignoranţi ca mine care n-au ştiut că biserica Sfîntul Petru din Roma adăposteşte chiar mormîntul Sfîntului Petru care a existat cu adevărat, a trăit într-o perioadă cunoscută, că foarte multe personaje biblice sînt reale iar veridicitatea lor e dată de probe evidente.

Mi s-a părut că italienii, cu aerul lor uşor frivol, puţini prea tentaţi de plăcerile vieţii, se mişcă totuşi după linii de forţă invizibile - credinţa lor e cea care-i salvează. Am putea spune că semănăm destul de mult dacă ei n-ar fi atît de convinşi de existenţa divină. Cred că asta e pînza care le duce barca mai departe.

Am resimţit, umilitor, la Roma, lipsa mea de educaţie creştină, cel puţin din punct de vedere estetic.

Vă mulţumesc pentru ocazia de a vă scrie.

Vă mulţumesc pentru apariţia şi existenţa acestei reviste pe care o citesc cu o mare plăcere.

Vă urez un An Nou cu sănătate, fericire şi realizările dorite.

Mihaela PINTILIE

© DURBABA

În loc de scrisoare

Nota redacţiei
În reproducerea scrisorilor, am păstrat, ca principiu, forma originalului manuscris.
Scrisorile care, din motive de spaţiu tipografic, nu au apărut în acest număr vor fi publicate/comentate în numerele viitoare.

Stimată redacţie

Citesc de la primele numere revista dvs. şi vă felicit pentru ţinută!

Linia politică a **Dilemei** mi se pare echilibrată iar de dezamăgit nu-mi amintesc să fi fost vreodată la lectură.

Mărturisesc că am început a o căuta avînd girul semnăturii dlui Radu Cosaşu pe care l-am citit în **România literară** de peste douăzeci ani, şi desigur şi cărţile domniei sale, şi bineînţeles am mizat şi pe direcţiunea dlui Pleşu. Mai apoi am cumpărat-o pentru stilul şi calitatea ei. Citesc cu plăcere şi paginile realizate de dl. Alex. Leo Şerban şi mă (bine) informez în domeniile propuse.

Nu văd, sincer, dar nu-s autorizată s-o fac, cum s-ar îmbunătăţi revista dvs., poate doar prin mărirea numărului de pagini şi a articolelor, interviurilor, "divanelor" distinşilor dvs. colaboratori.

Cu speranţa că o vom citi mulţi ani, vă doresc numai bine

Subinginer
Cati MACOVEI

"Linie politică de bun simţ"

Deşi nu-mi place să scriu, m-am hotărît de data aceasta s-o fac, în primul rînd din respect pentru Dvs., pentru dl. Andrei Pleşu pe care-l admir pentru luciditatea de care a dat dovadă de patru ani încoace, pentru echilibrul şi bunul simţ care-l caracterizează şi evident pentru modul în care concepeţi revista.

Citesc cu plăcere revista pentru că-i lipseşte înverşunarea, intoleranţa de care m-am săturat, în schimb încearcă să răspundă la întrebări pe care mi le tot pun de 4 ani.

Deci, răspunzînd la chestionarul Dvs:

– Linia politică a "Dilemei" este una de bun simţ. Este clar că nu ţineţi cu Puterea, dar nici n-o atacaţi grosolan. Preferaţi să-i atrageţi atenţia asupra greşelilor cu speranţa că cineva, acolo sus, vă aude. În acelaşi timp atrageţi atenţia opoziţiei, care face greşeli cu duiumul, că nu-i cu nimic mai brează dacă se rezumă la mitinguri penibile, la discursuri sforăitoare şi la mofturi atunci cînd este vorba să participe la guvernare.

Că şi-au ales ca lider al Convenţiei o mediocritate ca Emil Constantinescu (care în cursa pentru Preşedinţie s-a prezentat lamentabil) este problema lor. Dar nu trebuie să dea vina pe prostia electoratului ci pe mărginirea lor.

– La a doua întrebare mi-e greu să răspund. Au fost subiecte care m-au atras mai puţin, dar asta se datoreşte, probabil, inapetenţei mele pentru ele. Sigur că mi s-a părut că le-aţi acordat prea mut spaţiu.

Însă, în general, revista îmi place mult. Aş prefera mai multe articole ale domnului Andrei Pleşu. Imi plac comentariile lui Petru Ionescu, rubrica lui Radu Cosaşu şi "Cărţile poştale", fără să uit critica teatrală.

– La întrebarea a 3-a sigur că răspunsul este afirmativ. Am nevoie să citesc opiniile analizelor unor oameni inteligenţi, dar echilibraţi, lucizi şi care au curajul de a-şi exprima gîndurile cu riscul de a-şi pierde prietenii.

Nu vreau să vă mai plictisesc, îmi sînteţi dragi ca nişte prieteni buni pe care, chiar dacă nu-i vezi cu anii, ştii că există şi asta-ţi face bine.

Vă urez un An Nou cu sănătate, bucurii mari şi mici, împliniri de tot felul şi tot mai mulţi cititori fideli.

Dlui Andrei Pleşu cele mai bune gînduri şi toată admiraţia mea. Să ştie că multă lume îl apreciază şi aşteaptă cu bucurie să-l audă şi să-l vadă pe micul ecran sau să-l citească. Şi nu sînt dintre cei proşti.

A propos, mi-a plăcut divanul Dilemei pe tema monarhiei, scrisoarea civilizată trimisă preşedintelui Iliescu şi articolul "Dezintoxicarea". Şi nu numai atît.

Cu respect,

prof. Mihaela POPESCU

"Echilibru şi luptă pentru o schimbare a naturii oamenilor"

... Au trecut patru ani de la înlăturarea tiraniei comuniste. Am aşteptat acest moment ca pe o mare victorie a binelui asupra răului.

Dar nimic nu e mai trist decît să constaţi că visul tău este o mare dezamăgire. Evenimentele care au urmat după revoluţia din 1989 mi-au demonstrat cîtă dreptate avea Andre Gide, care afirma că: "Îmbunătăţirea soartei omeneşti nu se poate aştepta numai de la schimbarea formelor de viaţă socială, ci este nevoie de o schimbare profundă a naturii omului, de o reformă interioară, de o altă etică".

Cred că revista dv., domnule A.Pleşu, după cum constat din conţinutul articolelor pe care le scrieţi, urmăreşte o schimbare, o reformă interioară a oamenilor. Articolele dumneavoastră "Modelul norvegian", "Dezintoxicare" şi altele, precum şi felul cum sunt tratate diferite probleme care frămîntă societatea românească mă îndreptăţesc să fac aceste aprecieri. Deşi lupta cu nişte mentalităţi create de o ideologie ce se credea statornicită pentru totdeauna este foarte grea. Căci, aşa cum spunea A. Malraux: "istoria a dovedit, spre dezonoarea ei, că-i mai suportabil biciul tiranului decît căutarea adevărului, mai ales acolo unde nici adevărul nu se lasă prea uşor descoperit". Mărturisesc, cu mîna pe inimă, că nu mi-am închipuit că, după aproape jumătate de veac de umilinţă, de degradare morală, de sclavie, îndată ce ne-am căpătat un pic de libertate, să ne comportăm ca nişte primitivi. Dorinţa de a fi conducători, puternici mari, bogaţi a cuprins o parte din populaţia ţării.

Demonstraţii, mitinguri, Piaţa Universităţii, mineriade şi alte manifestări făcute în numele libertăţii şi democraţiei m-au tulburat teribil.

Credeam atunci că, în vălmăşagul acela de patimi, intelectualii de toate profesiile se vor regăsi într-o unitate de gîndire şi simţire şi vor colabora la aşezarea unei ordini care să îndrumeze acest popor spre muncă creatoare şi pace. (...)

În această atmosferă tulburată de o presă de scandal, apariţia revistei **Dilema** a însemnat un eveniment în publicistica noastră. O citesc cu plăcere căci găsesc în paginile ei echilibru şi luptă pentru o schimbare a naturii oamenilor.

Referindu-mă la întrebările redacţiei vă pot spune că sunt cu totul de acord cu linia politică a revistei. Înţelegînd că ea exprimă: echilibru, moderaţie, luptă pentru adevăr.

În ceea ce priveşte formula aleasă a modului practic de a pune în pagină, doresc să rămînă cum este.

Mi-a intrat în obişnuinţă şi aştept în fiecare săptămînă, cu un deosebit interes apariţia **Dilemei**....

Costache MÂNDRU
Bucureşti

"Cu toţii la şcoală, ca să facem apoi politică"

Fiind o cititoare fidelă a revistei Dvs., mă simt datoare să răspund la întrebările pe care le-aţi pus în pagina 16 a numărului 49, felicitîndu-vă pentru varietatea temelor propuse şi seriozitatea modului de abordare al lor.

Răspuns la întrebarea Nr.1: Titlul revistei dă - după părerea mea - răspuns întrebării; în lumea nouă a democraţiei (nouă pentru generaţia tînără şi mijlocie), trist ar fi să nu existe dileme, doar judecăţi şi prejudecăţi, ca pînă acum. Eu nu trăiesc dileme în privinţa opţiunii mele politice sau a principiilor pe care le-am slujit şi doresc să le slujesc în continuare, dar mă bucur că revista Dvs. nu se intitulează "ziar independent", ci se vrea deschisă întrebărilor şi opţiunilor celor mai variate sau contradictorii, lăsînd cititorului libertatea alegerii şi a concluziilor. Nu cred că este o şiretenie, o "politică", un plan. Poate o invitaţie la politică.

Propaganda rămîne o expresie a ziarelor de partid (sau a revistelor). Dvs. nu sunteţi asta, dar nu pot trece peste întrebare fără a reaminti ceea ce a devenit deja un loc comun: în faţa binelui sau a răului, nu poţi fi "independent" (cînd te numeşti altfel, poate fi o tactică). În orice caz, un adversar pe faţă este mai sănătos decît cel ce vrea să fie în relaţii bune cu toţi şi cu toate.

2: Cred că ar trebui să se facă o delimitare mai accentuată între cei care vorbesc ex **cathedra**, din experienţa personală, cunoştinţe, convingeri religioase sau politice, şi cei care sunt invitaţi să se pronunţe ca "descoperitori", ale unor adevăruri sau situaţii noi. Să se separe candoarea descoperirilor juvenile şi curajul mărturisirii acestor descoperiri de sfătoşenia celor care cred că orice poate fi spus sub formă de răspuns, chiar atunci cînd nu există interes sau întrebare adevărată.

3: **Dilema** să rămînă aşa cum este - şi să trezească dileme acolo unde nu există, şi să întărească convingeri acolo unde ele sunt motivate şi fundamentate.

Ce se întîmplă cu "Dilema"? Căutătorii o caută, găsitorii o cumpără, chiar dacă se supără pe unele articole, snobii nu îndrăznesc să spună că nu-i interesează, deci: cu toţii la şcoală, ca să facem apoi politică.

Lia Lazăr GHERASIM
Cluj, la 28.XII.1993

*Stimatei redacţii **Dilema**, un călduros: "La mulţi ani!"*

Vreau să vă propun o temă pentru...o nouă "Dilemă".

Ştiu, Democraţia reprezintă unul din cele mai rele sisteme de guvernare, dar din păcate nu se cunoaşte un sistem mai bun.

Ştiu, Comunismul ne-a scos dintr-un sistem democratic, iar noi trebuie să ne reintegrăm unui asemenea sistem.

Nu ştiu însă dacă această cale (mai mult sau mai puţin originală) pe care mergem noi este cea mai bună. Adică a-l lua pe moş Ispas şi pe baba Rada şi a-i pune să-şi exercite dreptul de vot fără o minimă instruire prealabilă, ba mai rău după un suficient exerciţiu de manipulaţiune prin televiziune (vezi şi seara de 30 Decembrie - Ziua Republicii, acuzaţiile aduse M.S. Regelui Mihai). Opinia generală prin mediile mai puţin instruite este că tot răul acestei ţări se datoreşte Opoziţiei.

Deşi populaţia la care făceam referire nu se va afla nicicînd în... dilemă ("prostul le ştie pe toate, înţeleptul pune totul la îndoială!"), deci nici nu va cumpăra şi citi revista căreia mă adresez, eu propun următoarea temă:

DEMOCRAŢIA, aşa cum este ea, e bună sau rea?

O apreciere:

Mi-ar fi plăcut mai mult ca revista dumneavoastră să constituie corp comun cu sora mai mare "22", eventual în varianta "Dilema-22" (a fost sau nu atunci o Revoluţie? Iată că a apărut chiar o nouă temă, ori o nouă dilemă).

Fotografiile de epocă (chiar şi din cea de...Aur) sînt foarte inspirate şi binevăzute. Continuaţi.

Promiţînd că nu voi sta în dilemă, la un chioşc, dacă să cumpăr sau nu revista, vă urez "Mulţi ani... tipăriţi!"

Sas TEOFIL
Bucureşti

"Bun antrenament pentru realitatea timpului"

Revistei **Dilema** îi doresc viaţă lungă, resurse de strălucire, inspiraţie, înţelegerea cititorilor şi sprijinul sponsorilor...

La mulţi ani!

Acum, răspunsul la întrebările pe care le adresaţi cititorilor în nr.49:

1. Revista **Dilema** nu este un săptămînal politic dar, prin însăşi definiţia ei, diversele opinii politice ale redactorilor şi colaboratorilor săi, sînt implicite în conţinutul întregii reviste, nu numai în rubricile permanente de comentariu politic. Calitatea acestora din urmă este direct proporţională cu cea a unor doamne şi domni care au venit cu un prestigiu dobîndit anterior apariţiei **Dilemei**, spre cinstea conducerii revistei care a reuşit să le obţină colaborarea. Citesc cu interes comentariile prin excelenţă politice. Ele reprezintă una din marile "atracţii" tocmai datorită acelor puncte de vedere care cu greu ar cîştiga asentimentul unor segmente semnificative ale populaţiei, ca să zic aşa.

Acesta este motivul pentru care, de cele mai multe ori, ele irită şi provoacă dispute în contradictoriu dar, prin calitatea lor intelectuală şi publicistică remarcabilă, se bucură de apreciere.

Rezistenţa la ambiguitate este, după cum se ştie, una din dimensiunile gîndirii creatoare şi lectura revistei **Dilema** poate fi recomandată ca un bun antrenament oricărei persoane hotărîte să înfrunte realitatea timpului cu raţiune şi luciditate.

2. Fiind un organism "viu", **Dilema** este supusă legilor bioritmului şi, în consecinţă, are săptămîni mai bune şi altele mai puţin bune. În săptămînile bune, regreţi că nu are dimensiunile unui săptămînal de duminică american (sau ceva ca **The New Yorker**). Mi-aş dori să citesc cronică literară cum erau cîndva cele ale lui N.Manolescu sau M.Iorgulescu... Chiar şi la reeditări, dacă nu la apariţii noi, româneşti şi străine. Mi-aş mai dori un buget care să ofere spaţiu pentru mai multe traduceri din presa străină. Cele care au apărut au fost minunate!

3. Copilul, mai mult sau mai puţin "naţional" care am fost, citea abonamentul la cîteva reviste literar-culturale al părinţilor săi, apoi au citit copiii mei abonamentul meu...

După 1990, tradiţia minunată a lecturii (comentate) cu prietenii şi familia s-a degradat sau a dispărut o dată cu dizolvarea "clubului celor care citesc/citeau **România literară**-literară...

Slavă Domnului, a apărut **Dilema**! Ea acoperă acel spaţiu al aspiraţiilor lăsat liber după ce majoritatea publicaţiilor destinate "inteligenţei" de toate vîrstele (şi de oriunde s-ar afla), au dobîndit un anumit conformism ideologic/politic care, paradoxal, în loc să le apropie cititorii, i-au îndepărtat.

Ruptura de realitate a "elitelor" politice şi culturale (cum bine spunea un polonez tradus de D-voastră) a îndepărtat un public din ce în ce mai numeros astfel încît mă hazardez în ipoteza că **Dilema** va dobîndi tot mai multă popularitate şi chiar autoritatea pe care nu şi-o propune, în peisajul nostru. Cu o condiţie: să-şi menţină colaborarea acelor personalităţi a căror semnătură, cititorii s-au obişnuit s-o găsească în paginile ei, de la o săptămînă la alta.

Sfîrşitul nostru de săptămînă a devenit incomparabil mai bogat în evenimente spirituale, informaţii şi umor de cînd ne-aţi oferit dialogul cu D-voastră!

Vă mulţumim şi vă rugăm să primiţi cele mai bune urări de An Nou!

Olga RONAI
arhitectă, Bucureşti

P.S.

Într-o instituţie de prestigiu, pe care o cunosc, multe din "cadrele superioare" nu au nivelul de conceptualizare necesar lecturii "Dilemei", dar laborantul de la XEROX o citeşte cu pasiune după ce a renunţat la toate cotidianele citite înainte...

"O soluţie: exerciţiul comunicării"

Citesc de mai mult timp revista Dilema, care atît prin titlu, dar mai ales prin conţinut, este o publicaţie problematizatoare. Şi prin ce se întrupează spiritul, dacă nu prin dileme? Însă, fără supapa dezbaterilor şi a schimbului de idei şi opinii, problemele riscă să sufoce spiritele, mai ales pe cele care nu sînt racordate la un mediu de difuziune a ideilor. Dureros este faptul că în această situaţie se află generaţia tînără (căreia îi aparţin şi eu), care este atomizată şi parcelată, risipindu-se astfel în toate zările sau dizolvîndu-se în apatia generală.

După cum o dovedeşte şi scrisoarea Mihaelei Rusu din nr. 46 al "Dilemei", precum şi alte asemenea apeluri entuziaste, dar solitare, mai sînt totuşi destui tineri care nu vor să trăiască în zadar şi ale căror suflete ard pentru spiritul românesc. Dar, oare, se poate înfiripa focul care să învăpăieze tînăra generaţie amorţită dacă vreascurile sînt împrăştiate?

Tineretul trebuie să se redescopere, să-şi strîngă rîndurile întru spirit pentru închegarea conştiinţei de generaţie.

Apariţia conştiinţei tinerei generaţii este o problemă de răscruce pentru aceasta şi care poate fi soluţionată numai prin exerciţiul comunicării. În acest sens v-aş propune aducerea (sau readucerea) în dezbatere, în cadrul "Dilemei", a problemei comunicării interumane autentice, adică a acelei comunicări lipsită de orice pragmatism, pusă exclusiv în serviciul cultivării spiritului.

În acest context consider că ar fi binevenită găzduirea de către "Dilema" a unor dialoguri, dueluri chiar, de idei şi opinii ale tinerilor care cred că au ceva de spus sau care cred că pot face ceva pentru renaşterea spiritualităţii româneşti.

Cred că ar fi necesar ca aceştia să-şi facă cunoscut modul în care or putea fi contactaţi direct, pentru a deschide larg calea schimbului de idei şi comuniunii întru spirit.

Mihaela Rusu, în finalul scrisorii sale, scoate în evidenţă necesitatea găsirii celor care vor să lupte pentru renaşterea spiritualităţii româneşti. Întrebarea este: cine, însă, să-i găsească?

Răspunsul nu poate fi decît unul singur: ei înşişi.

Cu stimă,
Florentin VINTILĂ

1. Care este, după părerea dumneavoastră, linia politică a revistei *Dilema*?
2. Ce v-a dezamăgit cel mai mult în privinţa formulei alese de noi şi a modului în care am reuşit s-o punem în practică?
3. Consideraţi necesară o asemenea publicaţie – aşa cum este ea după un an de existenţă – sau i-aţi dori să se transforme în altceva?

Bile negre pentru DILEMA ● Bile negre pentru DILEMA ● Bile negre pentru DILEMA

Măi dragă Redacţie,

Iată răspunsurile, mici dar sincere, la sondaj.

1. Linia politică a revistei este cea trasată de partid. Dacă îmi daţi nota 10, vă spun şi care e partidul.

2. Cel mai mult m-a dezamăgit insistenţa cu care se afişează o obiectivitate, o moralitate şi o ţinută intelectuală, susţinute prin autoevaluare.

3. a) Nu sunt în măsură să judec în ce măsură Răul (în formele sale mai mult sau mai puţin subtile) este necesar şi pentru cine anume.

3. b) Grupării dumneavoastră îi doresc sincer şi intens să se transforme în strapontină (din lojă ce se află) şi apoi să ia uşurel drumul sărindarului, pe unde curg tot o apă şi un pămînt.

Voi semna cu numele adevărat cînd onorabilul dvs. Redactor-şef va spune adevărul în direct şi la o oră de vîrf (adică la "Veniţi cu noi pe programul doi")

Paznicul de la Pelişor
transferat la vila Snagov

"Desigur aş dori altceva"

ca fost ascultător fidel, timp de 25 de ani ai posturilor de radio BBC, Vocea Americii, Europa liberă şi Deutsche Welle, ca frecvent abonat al Bibliotecilor Franceze şi Americane (filat cu sîrg de SECU 25 de ani şi sfătuit prieteneşte de fosta şefă de cadre a fabricii: "mai potoleşte-te domnule doar nu mai eşti un PUŞTI); ca fost fiu de mecanic CFR exclus din partid pe motiv că ar fi fost legionar, ca fost soldat în Detaşamentele de muncă (DGSM) la construcţia LAMINORULUI de la ROMAN - (deşi aveam 58 Kg cu ambalaj cu tot. (asta din cauza ORIGINII: TATA LEGIONAR, UNCHI MOŞIER în Dobrogea, UNCHI PATRON de atelier de CÎSMĂRIE, UNCHI colonel în armata veche).

Deci cu toate astea eu nu pot să văd în opoziţia de azi decît o gloată de AMATORI DE CIOLAN.

NIMIC CREDIBIL
NIMIC CONCRET
NIMIC COERENT

Doar încercări puerile de manipulare a proştilor cum poate interpreta un om informat declaraţiile ANEI BLANDIANA precum că "DACĂ REVOLUŢIA N-AR FI FOST DETURNATĂ, ASTĂZI ROMÂNIA AR FI FOST O SINGURĂ ŢARĂ.

Cum? Prin Război contra RUSIEI? Prin alte zeci de mii de jertfe?

La asemenea DILEME şi la multe altele de acelaşi calibru ar vrea răspuns cititorul de la Dvs. domnule ANDREI PLEŞU. La acestea şi la multe altele, acum TABU precum bine spune Mihai Zamfir în nr. 50 pag. 9; "Să se vorbească despre monarhie (şi nu numai zic eu) în mod liber fără complexe şi fără tabu-ri" (ca să respect ortografia autorului)

Deci răspunsurile mele la ancheta dvs. sunt:

1. FĂŢIŞ PROMONARHISTĂ estompînd sau retuşînd toate PETELE NEGRE din ISTORIA MONARHIEI în România.

2. MANIPULAREA şi lipsa opiniilor pro- şi contra a tuturor subiectelor FIERBINŢI pe care le trăim de 4 ani.

3. Desigur aş dori altceva de la nişte intelectuali care se vor DEMOCRAŢI: - să respecte şi să publice ori ce punct de vedere indiferent culoarea politică! Şi mai ales să se adreseze mai mult oamenilor informaţi - numai astfel veţi căpăta credibilitate.

P.S. Prea multe greşeli de tipar care sar în ochi.

pag. 8 - DISJUNTIVĂ
pag. 9 - matodă
pag. 9 - TABU-RI
etc. etc. cu stimă
şi la MULŢI ANI: ROBOCOP

Pensionar

Balcanismul pendulează între burlesc şi apocalipsă

Voi răspunde sintetic la cele trei întrebări formulate de redacţie.

Nu e greu de sesizat faptul că "Dilema" aspiră la o politică a **arbitrajului**. Ea are nostalgia unei neutralităţi savante şi îngăduitoare, un soi de privire contemplativă asupra zăpăcelii autohtone. Unii afirmă că "Dilema" se fandoseşte. De fapt revista a îmbrăţişat stilul taifasului nu al comunicării urgente. E o măsură terapeutică împotriva isteriei de azi.

Articolele domnului Pleşu au tihna conversaţiei duminicale, e o gazetărie "paideică" făcută cu mult har. Însă acest program "oriental" nu prea e respectat (sau nu e înţeles) de mulţi redactori şi colaboratori ai revistei. Unii cad în snobismul ştirilor anglo-saxone de genul publicaţiei VIP, alţii au un ton prea vehement şi crispat. Articolele politice, după părerea mea, au o gramatică "de lemn" în totală disonanţă cu tonalitatea gazetei. Revista s-ar fi putut numi "Nehotărîrea" sau, de ce nu? - "Abulia românească", fiind născută "la porţile Orientului" pentru cititorii cu apetit levantin. Aşadar, fiind o publicaţie "de poartă", ea face politica "portarului". Fără îndoială că ipostaza este cît se poate de originală în gazetăria românească de azi. Personal mi-e dragă această perspectivă neofanariotă (bine ticluită artistic) dar poate trebuie dezvăluite şi problemele incendiare care să trezească atenţia opiniei publice, astfel ca "Dilema" să nu rămînă doar o revistă de rafinament intelectual răsfoită la lumina veiozei ci să provoace atitudini. Arabescul de sugestii e fermecător dar nu e suficient. Dincolo de "pitorescul şi melancolia" valahă, dincolo de farmecul discret al mahalalei cu amestecul ei kitsch de metropolă şi caravanserai, spaţiul balcanic este astăzi un teren sîngeros (vezi sindromul iugoslav), unde "rîsu-plînsu" a alunecat brusc în tragedie. Lumea balcanică pendulează între burlesc şi apocalipsă. Pînă şi proverbiala mămăligă românească a reuşit să explodeze sub privirile consternate ale publicului european. Acesta e fenomenul balcanic asupra căruia ar trebui să insiste revista dv, pentru a-şi spori miza. Dar oare asta nu înseamnă o abandonare a stilului contemplativ şi ironic? "Dilema" se află ea însăşi în momentul de faţă într-o serioasă dilemă. Să se continue linia rafinat eseistică pe care s-a pornit sau să se radicalizeze tonul de abordare a problemelor? Greu de dat un răspuns. Oricum, ea trebuie să-şi păstreze profilul "sapienţial" de revistă cu tîlcuri nu cu informaţii prozaice...

Mai trebuie subliniat că "Dilema" are şi un program vizual. Publicaţia nu e doar de citit, este şi de privit (excelente sînt imaginile foto!). Paginile sînt ornate cu fotografii "in sepia". Textele sînt şi ele "in sepia", evită pregnanţa. Cineva mi-a spus că revista lui Pleşu pare "ceţoasă", nelămurită. Asta ar însemna, în sens teologic, o viziune apofatică. Dar nu este cazul aici de aşa ceva. Poziţia revistei este (repet!) levantină nu "bizantină", şi poate n-ar fi rău să se treacă la un mai apăsat punct de vedere creştin. Dacă s-ar sonda în adîncul mîlului balcanic (derizoriu la suprafaţă dar dramatic în substrat) ar ieşi la iveală şi alte aspecte ale destinului nostru "de graniţă". Trăim într-un spaţiu antinomic în care Nastratin Hogea îl zăreşte pe Iisus (să rîdem? să plîngem?). Vieţuim în pragul abisal al continentului, de aici şi permanenta noastră dilemă: intrăm sau nu intrăm în Europa? Pînă acum revista a cochetat intelectual şi fermecător cu această dramă balcanică făcîndu-ne să zîmbim şi să privim totul ca pe un spectacol. Dar de-acum încolo? ...

Alexandru HORIA

Dragă Andrei,

la un an de la apariţie, revista rămîne (pentru mine, cel puţin) o **dilemă**. Avea un program mai ambiţios, mai neconformist, mai radical chiar. Pe mulţi i-a speriat. Acum, paradoxal, e obositâ. Uneori pare chiar improvizată. Îi lipseşte dramatismul şi curajul. Unde sunt dilemele oamenilor politici, ale marilor artişti? Care este atitudinea faţă de atîtea fenomene de ultimă oră din societatea românească (credinţă v. bigotism, libertate v. terorism stradal etc.) Care sunt dilemele lumii contemporane, ale civilizaţiei şi culturii ei? V-aţi provincializat şi asta nu e bine. Care sunt dilemele reîntregirii? Un basarabean întreabă, într-o emisiune "Mesager" (Programul TV din Chişinău): "mai are vreun rost să discutăm cu birocraţii din Bucureşti?" Dacă v-ar ruga cineva să vorbiţi despre dimensiunea birocraţiei româneşti? N-aţi trăi o dilemă? La noi, se aşteaptă să vină Moş Crăciun cu investitori străini în desagă! Un român de peste ocean, venind cu prietenul său american a aşteptat şaptesprezece ore la vamă. Cînd totul s-a sfîrşit, a fost întrebat: "este această ţară pentru tine?". Nu vrea revista să caute răspunsurile? Ceea ce se întîmplă în Iugoslavia (ex) nu vă creează insomnii? Rugaţi politologii să gîndească ce va însemna Marea Serbie pentru Europa şi România. Nu trăiesc chiar nici o dilemă? Aţi fost prin hotelurile bucureştene? Nu v-aţi lovit în holuri de băieţii cu bastoane, aroganţi şi inutili, asemeni celor ai străzii din urmă cu ani? Fotografiaţi feţele străinilor care-i văd, îngroziţi (amuzaţi?) de această rarissimă carte de vizită. Încercaţi şi o analiză a strategiei minciunii: adevărurile despre revoluţie nu se cunosc sau nu se pot spune? Eu înclin spre ultima variantă. O altă dilemă. Cineva a vorbit de scarlatina puterii. Altfel spus, colaborează cu puterea şi vei rămîne cu bube! O fi, n-o fi adevărat. Ce zice **Dilema**? Vă amintiţi campania electorală a lui Caius Dragomir? Vorbea de un Consiliu de Propagandă (sau cam aşa ceva!), cu zeci de traducători şi milioane la buget. Ştiţi ce traduc? Revista "Viaţa Românească", din care nr. 2-3 au apărut în septembrie 1993 ("Steaua" parcă stă puţin mai bine la capitolul "întîrzieri"). Nu se poate scrie despre seriozitatea de a face lucruri inutile? Ce om normal din această lume grăbită îşi aminteşte toamna că n-a citit un articol dintr-o revistă românească ce nu i-a sosit primăvara? Nu ţine acest folclorism politic şi de noile forme de festivism naţional? Nu e şi pentru d-voastră o dilemă această televiziune, al cărei buletin de ştiri a ajuns un inventar de congrese, simpozioane, conferinţe şi expoziţii? Din păcate, sunt absente din revistă reportajele, acele cutremurătoare, tragice, adevăratele reportaje care ne lipsesc. În nr. 49, scrieţei despre "copilăria copilului naţional". Pagini de laborator. Aţi văzut, în metrou, pe un frig de -10°, copii fugiţi din spital, cerşind în pijama? Cu ei discutaţi, nu cu cei care vorbesc în metafore despre Moş Crăciun! Care sunt dilemele scriitorilor români din exil şi ale exilului însuşi? Dar dilemele criminalilor, prostituatelor, marilor mistici, ale marilor bolnavi? Despre unele aţi scris, dar nu abandonaţi subiectele. Scrieţi nu numai cum se trăieşte în România, dar şi cum se moare.

Viaţa nu are zone interzise. Iar dacă revista nu e concepută ca o dilemă a vieţii şi a morţii, zadarnic e orice efort. Singuri v-aţi ales titlul. Nu-l trădaţi.

Sincere felicitări!

UN DILEMATIC

"Contribuiţi la deruta generală"

Aş vrea, dacă nu e prea tîrziu, să arăt ce "m-a dezamăgit cel mai mult în privinţa formulei alese de Dvs, şi de modul în care aţi reuşit s-o puneţi în practică": în esenţă, faptul că pentru **Dilema** PARE A NU FI EXISTAT O CRUNTĂ REPRIMARE, o Revoluţie. MASACRUL A PESTE 1000 DE NEVINOVAŢI; practicaţi un menuet atît de inteligent şi de bine-intenţionat, încît faţă DE CEEA CE S-A ÎNTÎMPLAT (şi, în mare parte, SE ÎNTÎMPLĂ) un cititor oarecare nu-şi vine să-şi creadă ochilor... Sigur, sînteţi cititi, cu ruşine vă declar că vă citesc des şi eu, dar asta numai pentru că se scrie atît de **prost**, azi. Ceea ce nu vă absolvă cu nimic păcatul imens de a juca de parcă am trăi într-o Belgie, să zicem, niţel şifonată, niţel divizată, (las' că valonii şi flamanzii...), mă rog, păcatul de neiertat că vă purtaţi (= scrieţi) de parcă am fi NORMALI. Or, **sorry**, nu sîntem. Nu încă. **Şi nu mai nutriţi tîmpa iluzie, încetaţi să arboraţi în fiece rînd agasanta** aroganţă că, drăgălită-Doamne, contribuiţi, tocmai, la mult-dorita normalitate. Nu contribuiţi. Cu mici, şi notabile, excepţii, contribuiţi la deruta (dacă vă place, DILEMA), generală...

Liviu MARTINESCU
lector universitar, Suceava

P.S. Vă rog, fie să publicaţi toate cuvintele mele, fie să ignoraţi complet "misiva" asta.

Şi, chiar dacă vă urăsc cu o anume ură, vă doresc un AN NOU în sănătate şi bucurie... Ură, fiindcă mă întreb mereu care din membrii redacţiei, **căruia din ei**, i-a trecut vreodată, fie şi un minut prin minte că toată **inteligenţa, toată cultura, toată mîndria sa de a fi ceea ce este nu se ridică pînă la unghia mică, murdară, a degetului mic, nespălat al ultimului ţigănuş căzut la Inter sau pe străzile Timişoarei?** Nu sînt beat, citiţi încă o dată ce o să subliniez!

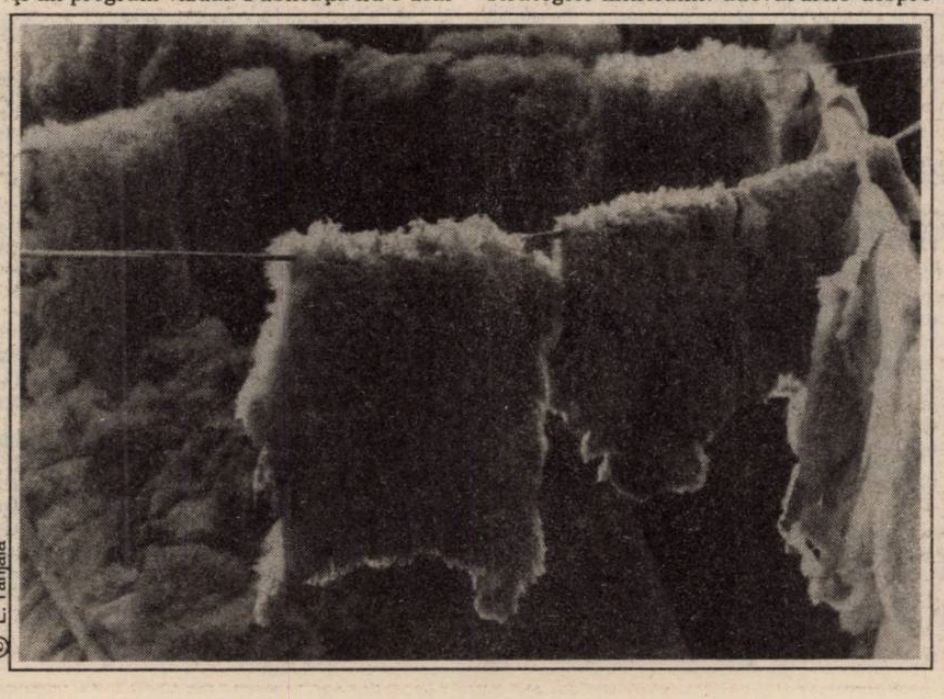

© E. Tănjală

Cu Horia BERNEA despre Arhitectura Spaţiului Eclezial

Semnul crucii, adăugat unei construcţii ce nu poate fi recunoscută ca biserică, devine un fel de firmă

Anca Manolescu: Construirea de biserici e o îndeletnicire extrem de actuală, aproape explozivă astăzi, după 45 de ani de interdicţie; o lăudabilă pornire, care ne pune însă în faţa criza gravă a acestei discipline; după ce descoperim – uluiţi – rezultatele distorsionate oferite de arhitecţi, ajungem la o interogaţie şi mai gravă: cine şi cum poate azi oferi proiectul unui spaţiu eclezial autentic, unul care, dincolo de diversitatea posibilă a variantelor sale formale, să nu-şi trădeze evident condiţia? Ca membru al comisiilor pentru concursurile de arhitectură religioasă, ca om care prin meserie şi mai ales prin afinitate interioară aveţi discernămîntul potrivit, v-aş invita să faceţi în primul rînd un inventar al eşecurilor văzute, în această direcţie, după 1989.

Horia Bernea: În primul rînd, criza nu ne aparţine în exclusivitate. Criza artei ecleziale e mult mai gavă şi mai generală; ea datează cam de vreo 200 de ani, cel puţin, din jurul Revoluţiei franceze. Principalele "racile" ţin, în primul rînd, de o laicizare involuntară a programelor de arhitectură: oamenii de meserie au început să facă în mod special construcţii laice; arhitectura de cult nu a mai constituit visul vieţii lor profesionale; exact ca şi în pictură, majoritatea arhitecţilor importanţi s-au orientat către programe civile. După aceea, o altă "racilă" (ca să folosim mereu acest termen "de lemn") ar fi postura arhitectului faţă de construcţie: cînd a fost practicată de mari artişti, de Le Corbusier, de pildă, biserica a fost văzută extrem de egocentric, ca o manifestare a autorului: cum ar vedea Le Corbusier că se face şi trebuie să arate o biserică. Bineînţeles că, prin concepţie, un asemenea spaţiu te reprezintă, dar nu tu eşti pe locul întîi.

A.M.: Tocmai. Ce legitimitate are un arhitect, fie el chiar extrem de dotat, să "invente" un spaţiu eclezial, o biserică?

H.B.: Un asemenea lucru nu poate fi inventat, pentru că reprezintă de fapt un spaţiu unic, un spaţiu foarte riguros calificat.

A.M.: Un spaţiu doxologic, centrat pe realitatea paradoxală a răstignirii şi învierii; or, ceea ce vedem în ultima vreme sunt spaţii, nu paradoxale, ci jignitor de compozite, pe de o parte; pe de altă parte, ele au un aspect de cavou, de construcţie pompoasă şi funebră, fiind într-un masiv dezacord cu adevărul pe care au a-l adăposti.

H.B.: Sentimentul religios nu se poate manifesta oricum. S-a spus de mult şi de multe ori: prima cerinţă a unui lăcaş de cult e să poată fi recunoscut ca atare, să se vadă că e biserică şi nu fabrică – chiar dacă utilizează datele formale ale unei fabrici. Dar ceva special trebuie să fie; simplul semn al crucii, adăugat unui edificiu care nu are nimic de a face cu o biserică, nu e de ajuns; crucea ar deveni, în acest caz, un fel de firmă.

Forme pure, forme moderne pentru că sunt atemporale

Intră aici chiar şi încercările de a prelua – grăbit şi exterior – formele consacrate ale tradiţiei. S-a practicat în România, mai mult decît peste tot poate, un fel de stil neo-bizantin; a fost, între cele două războaie, o încercare foarte serioasă de *revival*, întreprinsă de mari arhitecţi. Şi "reuşitele" nu sunt deloc strălucite pentru că era vorba de o simplă imitare. Exact aşa cum s-a făcut o muzică simfonică **à la populaire**, s-a făcut şi această variantă de biserică, construită **à la byzantine** din beton. Nu s-a ţinut seama, în primul rînd, de un criteriu evident, de spiritul materiei cu care lucrezi. Nu mai vorbesc de programul propus. Or, se pot găsi soluţii care să răspundă nevoilor spirituale ale programului arhitectonic – aceleaşi dintotdeauna – cu materialele noi pe care le avem la îndemînă şi cu un efect bun. Am văzut ceva de tipul ăsta în Italia: elemente cu un anume rapel din arhitectura merovingiană, forme vechi, forme pure pentru că sunt, în fond, atemporale. Avem în România enorm de multe surse de felul ăsta.

A.M.: Pomeneaţi la un moment dat de Borzeşti, de biserica lui Ştefan, o navă suverană prin simplitate, o lamă de piatră.

H.B.: Da, arhitectura "clasică" bisericească din România oferă imens de multe forme moderne; sînt moderne pentru că, aşa cum am spus, sînt atemporale; ori această atemporalitate, această aşezare "înaintea" şi "deasupra" oricărui moment istoric sau stilistic le face apte de a fi realizate chiar în materiale foarte noi. Nu preluabile telles quelles, ci asimilate prin trăirea semnificaţiei care le-a configurat. Nu pot fi preluate mecanic şi dintr-o raţiune tehnică: aproape toate bisericile de azi trebuie să fie mai mari; or, mărirea spaţiului bisericii e, pentru arhitect, o problemă gravă, un lucru pretenţios de rezolvat.

Actul de construire a bisericii e mai aproape de un act de incantaţie, de un act muzical, decît de actul pronunţării unei fraze sau a unui tabel

H.B.: Am meditat la lucrurile astea nu fiindcă sunt într-o comisie pentru biserici; m-am

© H. Bernea

gîndit la ele cu mult înainte, din cauza picturii, unde am încercat o reconsiderare a actului, a gestului de a picta. Am dorit să resacralizez însuşi procesul prin care se obţine lucrarea; nu doar o resacralizare formală, ci una profundă, intrinsecă.

A.M.: Toma de Aquino spunea că artistul trebuie să imite natura nu în rezultate, ci în modul ei de a opera.

H.B.: Şi Luchian spunea acelaşi lucru; nu ştiu dacă o ştia de la Toma de Aquino, dar era foarte sensibil la asta. Or, arhitectul ar trebui, şi el, să-şi resacralizeze gestul de proiectare şi de ridicare a bisericii. Asta ar putea schimba chiar procesul tenhologic al proiectării: arhitectul ar trebui să caute altfel ca să ajungă la un rezultat cît de cît valabil. Cum te apuci să construieşti o biserică, fără să-ţi omori obiectul încă de la început? Actul de construire a bisericii e mai aproape – folosesc un punct de sprijin din afara domeniului –, e mai aproape de un act de incantaţie, de un act muzical, decît de actul pronunţării unei fraze sau a unui tabel. Ce ar rezulta din asta pentru practica directă? Ar fi vorba de o muncă deschisă; în orice etapă procesul de construcţie să ofere un lucru valabil, cu care să fii în dialog, cu care şi prin care să meditezi; procesul de proiectare şi de construcţie să fie un traseu, oferind reperele vizibile ale căutării. Se potriveşte şi cu atitudinea platoniciană: mai important e ceea ce gîndeşti despre obiect, decît obiectul însuşi. El trebuie să fie un obiect de contemplat şi de trăit în oricare din stadiile facerii lui.

Ar trebui poate început cu ceea ce e primordial, aş spune, cu felul în care se articulează într-un peisaj un obiect de soiul ăsta. Zici că el trebuie să afirme un "altceva"; ar trebui căutată expresia pe care are a o livra privitorului o asemenea construcţie; intră în compoziţie şi un anumit aer, un anumit geniu al locului. Sub reperul acestei expresii se poate configura încet-încet, cu materialele de a căror natură eşti obligat să ţii seama, la scara cerută, cu corecţiile impuse chiar traseului facerii ei, viitoarea biserică. Atitudinea iniţială, materia iniţială a proiectului trebuie să fie ca o plastilină moale, capabilă să asume toate schimbările; un lucru care, concret vorbind, pîlpîie în neclar dar peste care pluteşte expresia globală urmărită.

Pornind de la experienţa lucrului în muzeu, mi-am dat seama ce actuală e la ora asta ideea spaţiului activ, a spaţiului catalitic faţă de conţinutul său. Putem transfera această idee la construirea de biserici; în ce fel un spaţiu poate fi activ, nu amorf, nu mort – cum rezultă de obicei dintr-un simplu proiect de planşetă. Practic, spaţiul trebuie să se nască în timp ce tu trăieşti în el, construindu-l. Să îl trăieşti, în timp ce îl faci. Trebuie să trăieşti viitorul spaţiu încă de cînd începi să îl desenezi. Nu îl face cineva şi, după aceea, tu vii şi trăieşti în el. Ei, cum se poate naşte un asemenea spaţiu? Cum altfel decît printr-o extraordinară colaborare între diferitele compartimente ale construirii, care acum nu mai sunt legate într-un singur om. Apoi, printr-un alt tip de comunicare, de şcoală, de gîndire. Vorbeam de acel om complet care făcea biserica. Chiar constructorul din zona ţărănească era unul care făcea amplasarea, îşi proiecta – vorba vine – mental sau nu locul şi planul, îşi alegea lemnul; era arhitect, "peisagist", şef de echipă, antreprenor, meseriaş. Un caz extraordinar, fără sciziune între cuvînt, gest şi ducerea pînă la capăt a construcţiei. În zona cultă, ultimul care a mai realizat o asemenea unitate e Michelangelo – într-un cu totul alt tip de spaţiu, dar cu aceeaşi complexitate de funcţii. O soluţie ar fi acum lucrul în echipă. Construcţia bisericii nu mai poate fi o operă "temerară", se poate naşte doar din mai multe mîini şi suflete. Prin anii '30, arhitectul Joja îşi propusese ceva de acest gen. Ar trebui să existe un fel de şcoală care să aibă ca materie construcţia religioasă. Viitorii constructori să o poată chiar "practica"; în practici de vară, pe lîngă mănăstiri, studenţii să aibă posibilitatea de a vedea şi exersa tipul ăsta de arhitectură.

A.M.: Cine ar putea fi profesorii unei asemenea şcoli?

H.B.: Nu ştiu. Cred că ar trebui să ne învăţăm unii pe alţii, prin emulaţie colectivă. Ar fi salutar ca arhitectul să fie dublat de un pictor. Fără să încerc să trag spuza pe turta proprie, pictura oferă parcă cel mai acut, dintre toate artele care operează cu văzul, conştiinţa a ceea ce s-ar putea numi totalizator. Tipul de convenţie – faptul că e bidimensională, că e trecătoare – îi permite o cercetare mai liberă şi mai apropiată de ceea ce s-ar numi o poetică a formei. Pe cînd arhitectul e acaparat de servituţi, adăugate an de an şi deceniu de deceniu: economice, tehnice, sociale. Vorbeam de impresia globală care ar trebui să modeleze în permanenţă "materia" proiectului arhitectonic. În practică, se începe aşa: ai terenul x, din care trebuie să ocupi un procent, ai orientarea, căile de acces, regimul de înălţime şi banii. Pe toate astea nu le poţi arunca la gunoi. Sunt determinări inevitabile, mecanice, amputante; care ajung să prezinte chiar în faţa propriei conştiinţe scuza că ai avut atîtea piedici încît de aia a ieşit o oroare. De fapt, în orice condiţii s-a văzut că se poate face ceva.

A.M.: Una din servituţi e, actualmente, şi "tipul de aşteptare" al comunităţii.

H.B.: A, da. Oameni care sunt impresionaţi numai de cît de mare e un peisaj, cît de largă e o vale. Stilul sovietic, dar şi nordic – nu numai ruşii au această propensiune. Dacă e mic, e urît, nu impresionează.

Ortodoxia e o teologie a interacţiunilor slabe

A.M.: Se spune mereu că Ortodoxia mizează mai degrabă pe paradox. Există o "economie", o eleganţă a încorporării spiritului în suporturi modeste, strict necesare pentru a-i comunica reverberaţia; cu cît tensiunea între autenticitatea prezenţei spirituale şi "puţinătatea" suportului e mai accentuată, cu atît comunicarea e mai eficace pentru că nu mizează pe formă, pe afirmaţia agresivă, pe impresia – grosolană spiritual, chiar dacă elaborată stilistic.

H.B.: Ortodoxia mizează mai ales pe organicitate şi pe ce e slab. În fizica atomică e aşa: cele mai interesante fenomene sunt acum, în fizica teoretică, interacţiunile slabe, nu cele puternice. Acolo e clar: se izbeşte un proton cu altceva şi sar ţăndări. Dar la interacţiunile slabe se întîmplă lucruri extraordinare, uimitor de subtile şi profunde. Ortodoxia e o teologie a interacţiunilor slabe. Grosier vorbind, Occidentul e impresionat de lucrurile spectaculoase. Mă gîndesc la tipul de convertiri şi de revelaţie, drag Occidentului, şi la ora asta şi nouă – maselor în general: un eveniment în care omul cade trăznit, rămîne pe jos, nu-şi mai revine; o bubuitură îngrozitoare. Tipul de "adiere subţire", de interacţiune slabă, cum sunt de obicei marile şi profundele revelaţii pe care pune accentul Ortodoxia, cred că ar trebui să fie prezent, mai ales, în acea expresie globală sub care să se configureze, concret, o biserică. De aceea a avut probabil românul o atît de mare afinitate pentru biserica de lemn. Gîndeşte-te că biserica voievodală apare tîrziu, iar cînd apare e mereu stricată, refăcută, transformată. Zecile de mii de biserici făcute în România au fost din lemn, fragile; parcă sunt schiţe pe hîrtie.

A.M.: Pomeneaţi odată de o biserică de tablă, construită undeva în nordul Moldovei.

H.B.: E extraordinar şi chiar smintitor dacă ai face public: cît de uşor poate integra un călugăr (nota bene) ortodox "cuceririle civilizaţiei"; ai fi crezut că va fi reticent, tulburat în momentul apariţiei televizorului, de pildă; am fost uimit cît de bine poate face el o spovedanie cu televizorul mergînd alături. Asta sminteşte lumea; lui nu i se pare nimic contrariat: e tot al lui Dumnezeu; e o minune, fiindcă se vede prin fir, mă rog... Nu i se pare straniu şi nici nu e tulburat în credinţa lui, cum suntem noi. Cam aşa ar trebui să incorporăm şi materialele moderne, şi şantierul de tip nou, ca nişte posibilităţi care ne stau la îndemînă pentru a formula acelaşi duh, unul, al tradiţiei; sigur, vorba asta o spune toată lumea, dîndu-i o mulţime de înţelesuri... Maica stareţă care a făcut biserica de tablă, dată cu miniu, cu uşi împărăteşti din fier cornier – lucruri din astea, uluitoare –, a făcut aşa fiindcă în zonă nu mai avea oameni care să ştie să lucreze în lemn sau să facă zidărie; avea numai fierari şi sudori de la şantier. A construit cu ce a avut. Ce e extraordinar e că dă impresia de biserică, că oamenii se simt atît de bine în ea. Nu li se pare nimic deosebit, nici incongru; nu, au făcut-o foarte senin. Nu sunt inconştienţi, sunt doar foarte bine instalaţi în credinţa lor. Iar un arhitect care ar realiza aşa ceva, ar crede că a făcut un act de un modernism zăpăcitor.

A.M.: Se pune în fond problema reperului de la care pleci.

Momentul de la care porneşti: începuturile Creştinismului

H.B.: Momentul de unde pleci? Cea mai firească soluţie ar fi să pleci de la forma cea mai simplă care e şi cea mai modernă: Densuşul, de pildă. Sau de la nu ştiu ce **Martyrion**, sau de la mormîntul hypogeu găsit la Tomis. Ori dimpotrivă, poţi să porneşti de la superba definire formală a Dragomirnei sau a Suceviţei. Se poate începe cu perfecţiunea, cu o culme care te lasă cu gura căscată.

Cred însă că trebuie să ne gîndim bine în ce moment ne aflăm acum. Suntem într-un moment foarte apropiat de începuturile Creştinismului, foarte asemănător cu ele; tot amestecul, tot eclectismul, atît de activ în lumea păgînă de la începutul primului mileniu. Ori acum, găseşti în biserici pictură catolică, pictură hiperrealistă, o pictură aşa-zis arhaizantă şi rece, o pictură amatoristică de barbari; ai toate variantele. Ar trebui să începem, într-un fel, cu epoca aceea – ca perspectivă – şi cu ceea ce avem azi – ca tehnică şi materiale. Nimic nu e mai simplu, mai realist, şi în acelaşi timp mai dificil, mai lipsit de rezultate spectaculoase la început, mai modest decît să încerci o reconsiderare a tot ceea ce s-a întîmplat în acest domeniu; să cauţi din nou constantele; să te regăseşti pe tine, să regăseşti domeniul de existenţă al artei pe care o practici. Să regăseşti rostul ei şi pe tine în raport cu ea: de ce practici, în fond, această artă?

Pagină realizată de
Anca MANOLESCU

Bustul Thaliei

Actul I: Bucureştiul e invadat de afişe super kitsch peste care privirea nu poate trece. După ce privim feliuţa gata să facă tot tacîmul (conform Micului dicţionar de bordel inclus în programul de sală) descifrăm şi textele anexe acestei imagini ce se vrea - poate - şocantă, dar care nu e altceva decît o emblemă a prostului gust. Aflăm că la Teatrul Odeon se joacă **La ţigănci** de Alexander Hausvater, după Mircea Eliade. Din lista impresionantă de sponsori o bulină roşie se impune. Un eveniment, care va să zică.

Actul II: Intrăm. Printre personaje cu lumînări în mînă şi cadavre vii care ne zîmbesc din sicrie. Ascultăm un pomelnic de nume. Parastas dansant. Sîntem plimbaţi prin mai multe spaţii de joc. Circ şi muzică. Vagi sugestii împrumutate din varii ritualuri religioase şi fragmente dintr-o lume oarecum orwellliană. Imagini frumoase şi cuvinte urîte. Flăcări şi apă. Numărul 44 repetat pînă la saturaţie. La un moment dat se ridică şi cortina, sîntem anunţaţi că ne aflăm pe scenă. Merci, ştiam şi noi. Ni se spune apoi că sîntem actori. Dar nu aşa cum ştim de la Shakespeare (Ştiţi dumneavoastră, chestia aia cu lumea care-i o scenă şi toţi sîntem actori). Nu! Trebuie să cîntăm, să recităm, să spunem ceva acolo, să ne demonstrăm talentele. Şi dacă nu le avem? Sîntem salvaţi de o tînără plină de energie. Nu are importanţă ce a recitat. (Dacă experimentul nu reuşeşte se va da vina pe spectatorul român obişnuit să ocupe liniştit un fotoliu şi să privească doar, nu să se implice. Care e constipat, adică. Mai corect ar fi să ne gîndim că nu i s-a servit laxativul potrivit.) Ocupăm apoi locuri în sală. Ne jucăm cu baloane, cu cercuri zburătoare. Cîţiva spectatori neatenţi sînt loviţi în cap de respectivele cercuri. Cîntăm. Sîntem invitaţi să ne prindem de mîini şi să fim fericiţi. Mă întreb dacă altul în locul meu ar fi fericit ţinînd mîna moale, caldă şi transpirată a vecinului din dreapta. Poate sînt prea cîrcotaş.

Actul III: Spectacolul s-a terminat. Năuciţi de nuditatea de pe scenă cîţiva spectatori se strecoară cu greu printre actorii cu lumînări în mînă (iarăşi!) care s-au aliniat pentru a ne indica drumul. În spatele meu o pereche regretă că nu am fost lăsaţi să aplaudăm. Se reped amîndoi la o tînără care stă lipită de un perete: "Felicitări, aţi fost minunată, un spectacol extraordinar!" Tînăra zîmbeşte: "Mulţumesc, dar eu nu sînt actriţă. Îl aştept pe prietenul meu."

În loc de concluzii: Eliade ca pretext pentru un spectacol pentru Gavrilescu, cor şi bandă magnetică. (Un Gavrilescu fals, un cor afon şi o bandă magnetică conţinînd muzica - în cea mai mare parte excelentă - semnată de Adrian Enescu. O idee ar fi editarea unei casete cu această muzică. Aţi putea să o cumpăraţi şi, ascultînd-o acasă, să vă imaginaţi propriul spectacol).

Spectatorii sînt o turmă, regizorul e păstorul şi actorii - apostolii lui. Iar **La Ţigănci** e ceea ce ne aşteptăm cu toţii să fie. O ţigănie.

Rolland MAN

Scrisori deschise

"Attention! Ţin a-ţi spune că debutez această scrisoare în biuro, unde am enorm de mult de lucru - aşa de mult, că mă uit la ceas la 14,30, 14,31, 14,32 şi îmi vine să urlu că nu trece mai repede. Ca să vezi în ce hal m-a adus ăştia, să ajung să doresc să-mi treacă viaţa!

Ş-aşa zi, te-au luat cătană (măi, măăăi); cum te simţi în chip de Major Tom în mizerie?

1) Propun să te tragi în poză, să te nemuritorizezi sub formă de ostaş ca să ne mai amuzăm şi noi - Nu filmăm să ne-amuzăm. 2) Propun să te apuci de romane gotice: în curînd, în curs de apariţie la editura sport-turism, **Murder in the Encampment** by sir... Ferguson! Vei fi puternic stimulat de gîndul că s-ar putea să te găseşti **in the very town** unde trăieşte şi (pro)creează Dame Ioana... Nu-i aşa că-ţi bate inima mai puternic? Altă variantă de titlu: **The Black Lady of the Chapel**...)

Viaţa dură ostăşească, ce distracţii îţi permite? Sper că sufletul tău gingaş şi naturelul simţitor nu au fost alterate de ororile cazone. Dar pun pariu că te-ai pus bine cu bucătarul şi colonelul - şi, trai pe vătrai!

Aibi mizericordie şi trimite-mi şi mie o relatare de la **the face of the place**. Azi e o zi mare pur moa, întrucît am luat salariul şi, culmea, am venit cu el intact acasă, fără să-l beau prin crîşme, motiv pt care păşesc în noul an cu sentimentul plenar al datoriei împlinite. În această săptămînă trebe să suport o cheste la biuro, unde se face o ante-micro-păşire în noul an - eveniment din categoria distracţiilor vulgare, cu persoane san fason, amatoare de Dan Spătaru cu "Drumurile noastre... ", melodie care îmi trezeşte din somn adrenalina. S-ar putea ca în drumul meu spre şe moa să mă îndur să-i mai sun şi pe bătrînii mei colegi, aşa că fă bine şi stai p-acasă.

La spartul scrisorii primeşte, rogu-te, urările mele de bine şi sănătate, petrecere frumoasă în noaptea de la cumpăna anilor, împreună cu speranţa că vei avea un 1986 rodnic, plin de sucese profesionale iar instituţia pe care cu cinste o reprezinţi va deveni fruntaşă pe ramură. Gingăl belz, gingăl belz...

P.S. - Zi şi mie cine mai joacă în pesă, cine îi impersonează - eu nu ştiu decît de protagonistul principal şi de Mary Weed, în chip de o felie... ?"

Cărţi poştale

" ..., să fii cuminte, sănătos, voios - şi să te laşi de grunge, că n-o să mai fie la modă în anu' ce vine! Recomand "The Remains of the Day" - surprinzător de bun, chiar mai bun decît cartea - şi probabil şi "The Piano", deşi de-abia mîine mă duc să-l văd. Ah, şi "Arcadia", ultimul Tom Stoppard - între secole, ca de obicei, şi cu un final poetic şi neaşteptat ca în bunele momente din R & G.A.D.

Te ambrasez şi promit că te voi contacta telefoniceşte, ..."

***

"Dragă ... ,

Cine să fie mesagerul meu de Crăciun şi Anul Nou dacă nu astă doamnă blondă în dantelă neagră, al cărei şarm iradiază peste lumi, frontiere şi timpuri? Sper să ne şi vedem odată şi odată, dar nu ştiu încă precis cînd. Pînă atunci, stai ţapăn pe baricade şi CARPE DIEM, vorba ăluia.

La mulţi ani, ... "

Din viaţa unui extremist de centru

... ŞI TOT NU SÎNTEM ABISALI?

O imagine curat halucinantă nu zic a ţării mele, dar a unei stări de spirit localizate în fiinţa ei, este aceea bine conturată la capătul nopţii de Bobotează, cînd, între orele 20.30 şi 5.15, cam 8 ore, deci, cît o zi de lucru, cîteva zeci de oameni de pe întinsul patriei au telefonat la **Evenimentul zilei** ca să-şi manifeste indignarea faţă de o anunţată întrerupere a difuzării serialului **Dallas** la televiziune. Nu ştiu în cîte ţări ale lumii poate avea loc, azi, un asemenea fenomen melodramatic şi caraghios, patetic şi stupid, feeric şi lamentabil. Atîta dragoste pentru un film şi atîta tristeţe în concluzia despre om. Rămîi - cum se spune în echilibrata noastră redacţie - perplex.

Şi mă cunosc cît de cît: după multele încercări la care m-au supus şi Puterea şi Opoziţia, ştiu să rezist la manipulări, mă opun dîrz generalizărilor pripite, mă las greu isterizat de alţii, preferîndu-mă, ador dreptul la diferenţă; am fost întotdeauna de o ironie blîndă, strict cinefilă, la adresa împătimiţilor întru J.R. şi Sue Ellen, niciodată nu mi-a trecut prin cap să detest pe cei care nu scapă un episod din platitudinea asta, ajungînd la celebra replică: "Cheamă-mă mai tîrziu, începe **Dallasul**!" Încerc, prin urmare - citind de cîteva ori apelurile acelei nopţi - să mă conving că problema nu e serioasă, nu e a întregului popor, că semenii mei, 30-40, nu mai mulţi, dar nici mai puţini, glumesc. Nu izbutesc să mă conving. Telefoanele astea, multe-puţine, există, au sunat, oameni de la Baia Mare la Călăraşi au strigat concret în receptor, două ziariste i-au înregistrat, le-au vorbit, le-au cerut să-şi dea numele - există doar doi anonimi: unul care transmite că va face greva foamei în faţa locuinţei directorului general, altul care anunţă că va plasa o bombă la intrarea în acelaşi imobil, "pentru că ştiu unde locuieşte". Pentru un serial? Pentru un serial!

Ceilalţi au toţi nume, localitate, de multe ori meserie, clocotind de ură, proferînd injurii şi blesteme capitale, în numele acestei pasiuni sacrosancte, de neîntinat, pentru viaţa familiei Ewing, "una din puţinele noastre bucurii", "singura bucurie", "ultima bucurie a românilor"... O croitoreasă din Buhuşi - la orele 2.10 noaptea, că nu ziua, dar oricum pe interurban, unde, pe mizeria asta, costă ceva care contează la o croitoreasă! - poate emite că "aştept de doi ani să-l văd mort pe J.R., acuma aştept să-l văd mort pe Everac!" La 2.55, o bucureşteancă vesteşte asaltul Televiziunii, în caz că..., pentru ca doar peste o oră, la 4.10, o altă femeie fără somn să repete ideea: "o să fie mai ceva ca la Revoluţie, în faţa Televiziunii".

Estetic problema scăpîndu-mi şi sociologic depăşindu-mă, încerc s-o minimalizez, s-o bagatelizez, să mă amuz: degeaba! Toţi - pînă la clujanca de la orele 5,15 care-l ameninţă pe Cristoiu că dacă nu face ceva pentru **Dallas**, nu-i mai cumpără ziarul şi aruncă televizorul - sînt la fel de obsedanţi, din noapte pînă în zori, ca un cor la **Nabuco**, începînd să îngîne, deodată, celebra melodie cu "să fiarbă în inimi răzvrătirea".

...Să fie inventaţi în redacţie, adică "ficţionari"? Un om care a inventat termenul în limba română, nu are dreptul la o asemenea fericire - ştiu să-mi controlez orgoliul.

Să fie, atunci, o acţiune a opoziţiei? Ar însemna să aibă o forţă leninistă în organizarea maselor - nu e ea în stare de asta!

... Atunci? Atunci, rămîne, limpede, noua reclamă lansată, ca mîine, de producătorii **Dallas**-ului: "Serialul pentru care în România se omoară, se pun bombe, se face greva foamei". Şi o şedinţă a Parlamentului din Dealul Mitropoliei - dacă asta e o imagine bună sau proastă despre ţărişoara noastră.....- peste care, în plină păruială, cade adevărul la zi: s-a aranjat, **Dallas**-ul se dă mai departe, fără ţigări Kent!

Şi ni se mai spune că nu sîntem abisali!

Radu COSAŞU

IN ONOAREA
EXPOZIŢIUNEI NAŢIONALE
Am pus în vânzare, cu începere dela 4 Iunie 1906, atât în
PAVILIONUL MEU DIN EXPOZIŢIUNE
Aleea Moldovei, în faţa Arenelor Romane
Cât şi la toate stabilimentele mele din ţară, o
BERE DE ONOARE
(EHRENBIER, BIÈRE D'HONNEUR)
„FESTIVA"!
Special fabricată în vederea acestui
* * * MARE CONCURS INTERNAŢIONAL * * *
50 Lei Hectolitrul. 45 bani Sticla de 700 gr.
Dusă la domiciliu sau Gara de Nord, Bucureşti
N. BASILESCU
Profesor de Economia Naţională la Universitatea din Bucureşti
Proprietar al fabricei de Bere şi de Malţ din BUCUREŞT.I-NOUI
BEŢI BEREA DE ONOARE BASILESCU
La Capşa, Grand Hotel du Boulevard,
Pavilionul Expoziţiunei (Aleea Moldovei)
Parcul Basilescu, Str. Doamnei 10
Berăria Samarin Str. Carol, Berăria Universală str. Colţei
Berăria de Nord Calea Griviţei, etc. din Bucureşti
Precum şi la toate berăriile principale din toată ţara

Firescul de alaltăieri

"Ni se scoate ochii cu binele ce l-am avut din partea ruşilor. Pentru a răspunde şi la aceasta ne-ar trebui să umplem un volum întreg. Destul numai să pomenim că alianţa de la Lusc dintre Petru cel Mare şi Dim. Cantemir ne-a costat domnia naţională şi un veac de înjosire şi de mizerie, iar cea mai nouă alianţă dintre Rusia şi noi a început a aduna nouri grei deasupra noastră. Basarabia,... mii de oameni pierduţi în bătălie, zeci de milioane de lei aruncate în Dunăre şi, în fine, poate existenţa poporului românesc pusă în joc, iată binele de care ni se cere a ne bucura şi a fi mulţămitori. / ... / ? Temis e cu ochii legaţi spre a nu vedea părţile ce se judecă înaintea ei - şi în loc de cumpănă... ea ar trebui să ia cîntarul. De braţul scurt sau prezent al cîntarului ar atîrna în greu Rusia, de braţul cel lung al unei istorii de 500 de ani atîrnă România cu drepturile sale străvechi şi noi." (M. Eminescu, în **Timpul**, 14 martie 1878)

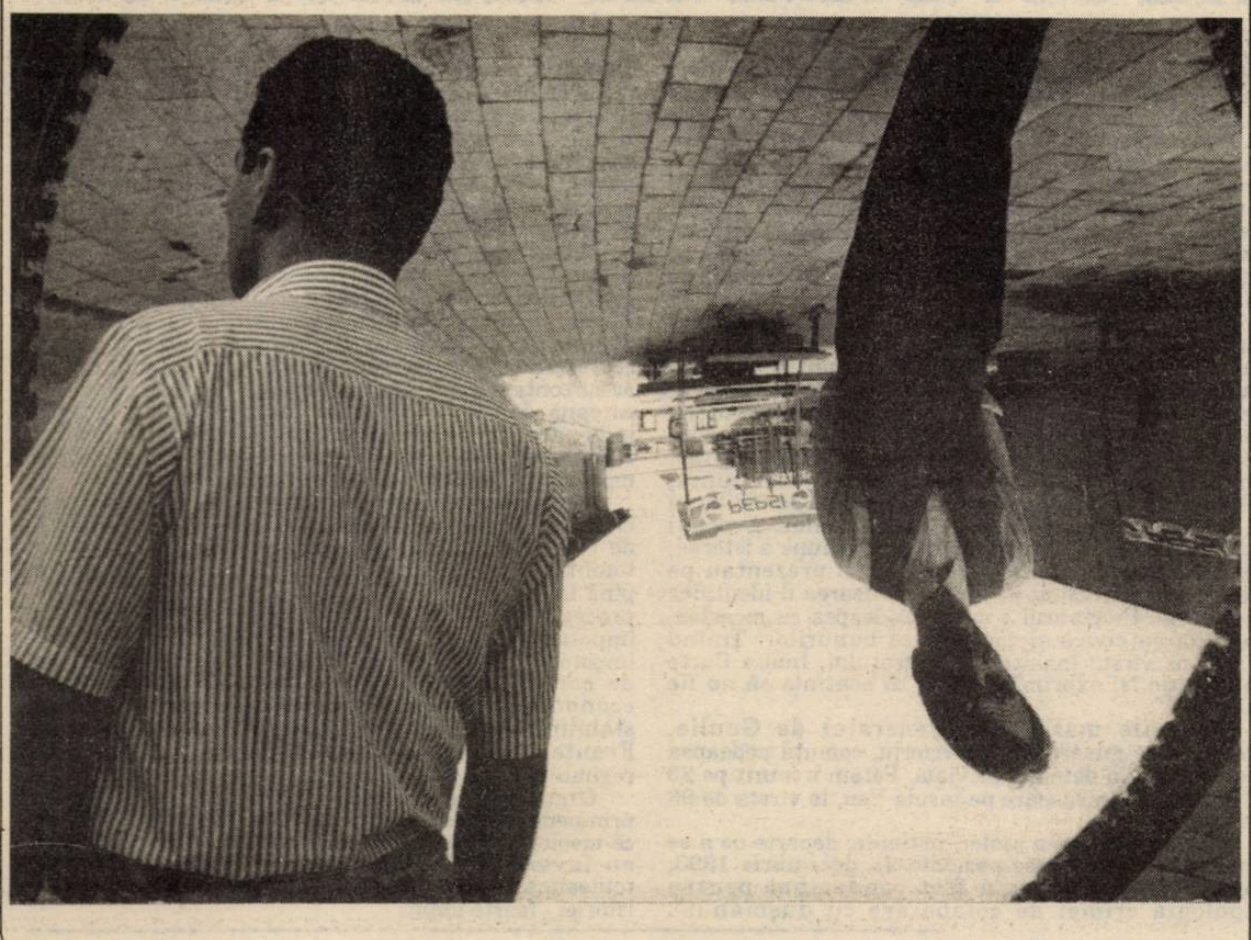

© C. Bumbuț

Bonuri de lectură

Arthur RIMBAUD, "Integrala poetică", Editura Eminescu, 1992, 358 pag., 305 lei

O întreprindere temerară și necesară, dacă nu chiar expresă, ne propune integrala poetică îngrijită de Petre Solomon. Pregătită cu mult timp înainte, cartea recompune cititorului român opera integrală a poetului francez, fără să abdice de la un onorabil simț al relativismului retroversiei. Nu putem ascunde, pe de altă parte, didacticismul editorial al volumului, care alătură tălmăcirilor o serioasă adăugire explicativă a lor. Inițiativa rămîne lăudabilă, în condițiile în care o exegeză a operei lui Rimbaud încă se așteaptă.

Marele risc al reinventării lui Rimbaud este de a-l pierde în latura lui rațională, tehnică. Vorbim despre "Iluminări", dar nu-l uităm pe negustorul născut o dată cu poetul Rimbaud. În poemele primei tinereți, mitologia și cultura înăbușe un simț al observației aplicat și demonic, pentru ca mai tîrziu, experiențele sexuale și aventurile toxificării programatice să descopere o minte hiper-lucidă și nemiloasă. Rimbaud face rondul de noapte al lucrurilor, în pofida luminozității artei sale discursive.

"Integrala poetică" de față a apărut cu prilejul centenarului morții lui Rimbaud, adică acum doi ani, în iarnă. Reamintim celor care uită: poetul se bucură oricînd de a fi semnalat și dacă acum o facem, este pentru că mai întîi ne-am bucurat noi, recitindu-l și reînțelegîndu-l.

KÖLLÖ Károly, "Confluențe literare" studii de literatură româno-maghiară, Editura Kriterion, 1993, 314 pag.,

Fundația Soros pentru o Societate Deschisă facilitează apariția unei cărți de istorie literară cu puține precedente în domeniu. Relațiile culturale, în speță literare, româno-maghiare, vor cuprinde întotdeauna o manieră interpretativă redevabilă mai curînd unui excurs precumpănitor socio-politic, decît unuia net istorico-literar. Miza fiind ingrată, receptorului nu-i rămîne decît să nu țină seamă de ea, dacă poate.

Un adevăr al menționatului volum este însă că autorul încearcă să colaboreze loial cu istoria literară românească, ale cărei referiri la această zonă sînt puține, dar de fiecare dată judicioase. Cercetătorul maghiar acoperă timpuri literare obscure în genere literatului român, și merge pînă la consemnarea evenimentelor culturale de sorginte comună din perioada marilor clasici. Contribuțiile sînt, fără greș, mai mult decît utile, dat fiind că lumea literară ardelenească și, implicit, maghiară, a secolelor trecute are un farmec aparte. Întotdeauna presiunile literare s-au născut din convenințele și constrîngerile sociale, și dacă o epocă reprezintă o perioadă de cumulare a tuturor tendințelor, atunci întreprinderea lui Köllö Károly merită atenție și interes. Mai puțin evidente, relațiile româno-maghiare pe tărîm literar constituie o premisă justificativă a literaturii noastre ardelenești și contribuie la deschiderea unor orizonturi ocultate reflex de idiosincrazii și "prințipuri".

Claudiu SĂFTOIU

retroCINEMAscop

• **Oameni de onoare.** Un film foarte bine conceput, ținut strașnic în mînă de regizorul Rob Reiner de la un capăt la altul, cu un stil sec, apropiat de acela al unui documentar, cu replici inteligente și cu un ritm alert, pe măsura felului de viață american, ritm care uneori poate deveni chiar obositor pentru un spectator din zona Balcanilor. Este povestea unui proces intentat unor soldați ce și-au omorît un camarad mai slab, care nu făcea față antrenamentelor. Acestuia trebuia să i se aplice așa numitul "cod roșu", adică pedepsirea și instruirea cu ajutorul unor metode barbare, în scopul de a-l aduce în rînd cu ceilalți. Numai că soldatul n-a rezistat, iar cei doi care-i aplicaseră "corecția", din ordinul comandantului, au ajuns în fața tribunalului. Avocatul apărării, rol interpretat de Tom Cruise, care se întrece pe sine însuși (și ca actor și ca personaj), intuiește că vinovatul principal este colonelul Jessep, bănuind că el era cel ce dăduse ordinul ilegal de aplicare a "codului roșu". Jack Nicholson joacă magistral acest din urmă rol, întruchipînd prototipul militarului fanatic, mitocan, îngîmfat și bestial, care își permite să sacrifice oamenii în timp de pace, în numele unei presupuse amenințări a siguranței naționale. Asemenea specimene sînt cu siguranță recognoscibile în orice armată din lume, în asta constînd și forța interpretării personajului.

Problematica destul de complexă a filmului e constituită în jurul conceptelor de datorie, de onoare militară, de competență profesională, precum și a veșnicei controverse legate de executarea ordinelor ilegale. Fără a fi un film de artă, dar bine construit și cu o tehnică ireproșabilă, **Oameni de onoare** te "prinde" și te provoacă să-l discuți. (Andrei MANOLESCU)

• **Propunere indecentă.** (r. Adrian Lyne, cu Robert Redford și Demi Moore). – Vizionarea de la discoteca Martin "împănătă" cu un opulent cocktail a fost mai bună decît filmul!...

Regizorul Lyne își continuă prelegerile cinematografice "pentru morală în sex": după ce am văzut (**9 săptămîni 1/2**) cum frișca și dulciurile sînt o formă de **safe sex** ("You can leave your hat on"), la fel de **safe** ca și "sexul numai în cadrul familiei" (**Atracție fatală**), ne-a mai rămas să vedem cum face Demi Moore (safer) sex cu desuurile pe ea... Filmul s-ar mai fi putut intitula: "Faust și (demi)Margareta în suitele hotelului Hilton din Las Vegas" – deși, în acest caz, se putea înțelege greșit că face o publicitate neloială operei lui Goethe! Cum e de așteptat, propunerea respectivă (un miliardar oferă un milion de dolari pentru o noapte cu soția unui tînăr falit) e mai puțin indecentă decît incapacitatea noastră de a vizualiza prea-multele zerouri... cele mai bune momente sînt chiar filmările ritualurilor de ruletă; în rest, o corectă intuiție scenaristică ne face să sărim peste noaptea de amor consumată între bogătaș și "victimă". Robert Redford este neașteptat de credibil în rolul miliardarului John Gage, deși pare o versiune **executive** a marelui Gatsby; unul din actorii-fetiș ai marelui John Cassavetes - Seymour Cassel - apare în rolul șoferului său.

Film distribuit de Media Pictures International în colaborare cu Româniafilm. (A.L.Ș.)

... &: Nu ratați

La Cinematecă: **Povestiri imorale** (r. Walerian Borowczyk, 1974) – De la o superbă povestire a lui André Pieyre de Mandiargues, trecînd prin orgiile familiei Borgia și pînă la băile de sînge ale contesei Erzébeth Báthory (interpretată de Paloma Picasso), Borowczyk a realizat un film a cărui imensă "indecență" stă în rafinamentul erotic și estetic... De văzut și de revăzut, la sala Eforie, **miercuri** orele 16,45 și 19, și **joi**, orele 10 și 19.

Fellini la videocinematecă: **Casanova**, vineri și duminică, ora 18; **Amarcord**, sîmbătă ora 18; și **E la nave va**, miercuri, ora 18.

Premiu

Revista **Noul cinema** a instituit un premiu anual în cinstea centenarului cinematografului (pe care îl vom sărbători în 1995). Premiul pe anul 1994 (în valoare de 100.000 lei) a fost acordat maestrului **Jean Georgescu** al cărui film "Noaptea furtunoasă" a împlinit anul trecut o jumătate de secol.

Rapel

"Sinceritatea nu e întotdeauna modalitatea cea mai drăguță"

Timp de 52 de numere, aceste pagini au fost un spațiu al *afinităților selective* – ca să preluăm o sintagmă a lui Șerban Foarță...Scopul lor nu a fost, în principal, acela de informare, cît mai ales de sintetizare/tematizare, și deci de punere laolaltă a evenimentelor culturale de la noi și de aiurea; nu ne-am abătut, altfel spus, de la o abordare "idiosincratică" în care întrevedem o posibilă *igienă a gustului*. Nu credem că gustul e o chestiune de "democrație"; dimpotrivă, susținem în continuare că el e o problemă de radicalism – singura, poate, formă de radicalism, care nu e nocivă,,,

În atare condiții "draconice" (sau cu un alt termen "dietetice"), paginile 12-13 au găzduit: interviuri cu *George Banu, Alain Besançon, Claude Bremond, Adriana Bittel, Mircea Cărtărescu, Magda Cârneci, Denisa Comănescu, Mircea Daneliuc, Adina Darian, Alexandru Darie, Alin Gheorghiu, Mihail Moldoveanu, Toma Pavel, Coen Stork, Krzysztof Zanussi etc*; recenzii la *Sf. Augustin, Berdiaev, Jean Echenoz, L'Etat des lieux en sciences sociales, Alain Finkielkraut, John Fowles, David Garnett, Graham Greene, Edward Lear, Monica Lovinescu, Alina Mungiu, Toma Pavel, Răzvan Petrescu, Lucian Raicu, Jean-François Revel, Mircea-Horia Simionescu, Patrick Süskind, Vladimir Tismăneanu, Michel Tournier, Dumitru Țepeneag, Gheorghe Ursu, Matei Vișniec, Wittgenstein, Marguerite Yourcenar, etc* (din rațiuni de evidență, nu am recenzat "Jurnalul de la Tescani"); traduceri din *Paul Bowles, John Cage, Ioan Petru Culianu, Cyril Collard, Serge Daney, Umberto Eco, Jean-Paul Fargier, Matthieu Galey, Václav Hável, René Magritte, Toni Morrison* (premiul Nobel pentru literatură '93), *Michel Onfray* (premiul Médicis pentru eseu '93) , *Pier Paolo Pasolini și Andy Warhol*. Am consemnat evenimente precum concertul de la București al *Marianei Nicolesco*, inaugurarea *Muzeului Țăranului Român*, expoziția *"București, anii 20-30: între avangardă și modernism"*, cea a lui *Alin Gheorghiu, sir Anthony Caro* și retrospectiva *Peter Jacobi* (toate la Galeria 3/4), participarea grupului *subREAL* în cadrul secțiunii "Aperto" a Bienalei de la Veneția și prima expoziție de videoinstalații din România – *"Ex Oriente Lux"* – la sala Dalles; în fine, am salutat retrospectiva *Jean-Luc Godard* de la Cinemateca Română și Institutul Francez, lansarea *"Patului conjugal"* de Mircea Daneliuc, Festivalul *"Alegoria"* de la Bistrița și *"Săptămîna internațională de muzică nouă."* Au semnat *Felix Alexa, Teodor Baconski, Andrei Bantaș, Barbu Brezianu, Călin Dan, Manole Filitti, Carmen Firan, Alfred Hoffman, Jim Haynes, Radu Ionescu, Ion Bogdan Lefter, Victor Neumann, H.-R. Patapievici, Claudiu Săftoiu, Alexandru Solomon, Radu Toma, Marina Vazaca, Rodica Zafiu și Arpad Zachi;* au avut rubrici permanente *Ioana Pârvulescu, Cristian Crisbășan, Rolland Man, Oana David, Mihai Popescu și* regretatul *Eugen Iarovici*; ne-am luat adio de la *Ion Negoițescu, Anthony Burgess și Federico Fellini.*

Pagini realizate de
Alex. Leo ȘERBAN

UN ALT MAREŞAL CONDAMNAT LA MOARTE

Lecţii inutile

Anul 1945, anul victoriei trupelor aliate împotriva nazismului şi fascismului, a fost totodată şi anul în care au început marile procese împotriva conducătorilor învinşi. Ideea, dacă nu şi scenariul acestor procese, era un punct important al înţelegerilor între aliaţi: erau de acord asupra acestui punct şi democraţii şi dictatorii. Prevala în această decizie necesitatea pedepsei, mai curînd decît cea a dreptăţii. În faţa unei Europe devastate, a urmărilor unui război dus cu nişte mijloace care nu vizau cucerirea ci distrugerea, în faţa primelor dovezi ale genocidului practicat cu minuţie şi competenţă tehnică, erau prea puţini aceia care se îndoiau de necesitatea unor pedepse exemplare, aşa că activitatea tribunalelor excepţionale n-a prea fost contestată la vremea respectivă, deşi era limpede că ele impuneau justiţia învingătorului. A fost evident de la bun început că oricîţi ar fi cei din boxă şi orice nume ar purta, era greu de legat - nu numai din punct de vedere juridic, dar şi din cel al omeneştii înţelegeri - dimensiunea crimelor de activitatea unor indivizi. Actele de acuzare vehiculau cifre de sute de mii şi milioane de morţi şi de deportaţi. Cei care schingiuiseră sau uciseseră cu mîna lor se justificau prin ordinul pe care îl primiseră. Cei care dăduseră ordinul elaboraseră nişte acte folosind un vocabular administrativ care nu descriau realitatea scheletelor ambulante şi a stivelor de cadavre. Cîţiva ani Tribunalul de la Nürnberg s-a străduit să refacă reţeaua de culpabilităţi care lega deciziile de acţiune.

Acuzatorii din procesul Pétain au fost mai puţin scrupuloşi: însuşi preşedintele tribunalului afirma că se judecă un flagrant delict, studierea dosarului în fond ar fi fost superfluă. Martorii erau de toate categoriile: de la foşti Preşedinţi de Consiliu ca Paul Reynaud, Daladier, Léon Blum, la generalul Weygand, persoane fără importanţă, un redactor de la **Pariser Zeitung**, agent dublu, un deportat care îl considera pe Pétain responsabil pentru toate suferinţele sale. Şi deşi procesul se judeca într-o ţară liberă, martorii şi avocaţii apărării se puteau pronunţa fără să se teamă de urmări, nu prea erau şanse pentru o judecată obiectivă. Cînd pe 26 aprilie, trenul în care se afla Mareşalul împreună cu soţia sa s-a oprit într-o gară (Pétain **a vrut** să se prezinte în faţa justiţiei), vagonul a fost înconjurat de grupuri de oameni mînioşi care strigau: "Moarte lui Pétain...la zid!" Cei care aveau înţelegere pentru drama fostului şef de stat tăceau. Aveau propriile lor motive să nu iasă în faţă. Atît cei care luptaseră de partea aliaţilor, cît şi cei care se împotriviseră activ pe teritoriu, împreună cu cei care se ruşinau acum pentru pasivitatea lor în timpul ocupaţiei, cereau moartea lui Pétain. Martorii i-au reproşat încheierea armistiţiului, într-un moment în care Franţa mai putea lupta, colaborarea cu poliţia germană, preluarea sarcinilor ei în marile acţiuni de deportare a evreilor. Avocaţii apărării pledau mai curînd pentru o viziune a istoriei, decît pentru o persoană reală. Ei îl prezentau pe Pétain ca pe un sfînt, în timp ce acuzarea îl identifica cu Satana. Procurorul a cerut "pedeapsa cu moartea, degradarea civică şi confiscarea bunurilor. Ţinînd seama de vîrsta înaintată a acuzatului, Înalta Curte de Justiţie îşi exprimă dorinţa ca sentinţa să nu fie executată".

Trei zile mai tîrziu, generalul de Gaulle, preşedintele guvernului provizoriu, comută pedeapsa Mareşalului în detenţie pe viaţă, Pétain a murit pe 23 iulie 1951, în închisoare pe insula Yeu, la vîrsta de 96 de ani.

Odată cu trecerea anilor, patimile, departe de a se fi liniştit, reizbucnesc periodic. În decembrie 1993, cotidianul **Le Monde** a fost condamnat pentru "apologia crimei de colaborare cu duşmanul". Verdictul a încheiat un proces care se declanşase în urmă cu aproape zece ani, cînd în 13 iulie 1984 fusese tipărit în spaţiul publicitar un text compus de Jacques Isorni - fost avocat al apărării în procesul Pétain - în care clientul defunct era omagiat cu argumente devenite între timp locuri comune din manualele şcolare. A interzice prin justiţie publicarea unor idei potrivnice versiunii oficiale iniţiale este probabil cea mai bună dovadă că justiţia însăşi nu e împăcată cu ce a făcut. Eroul legendar, învingătorul de la Verdun, este sărbătorit în fiecare an de cei care îl consideră pe Pétain o glorie a Franţei, argumentînd că ignominiile regimului de la Vichy fie că nu-i aparţin, fie că reprezentau în epocă răul cel mai mic. De cîte ori, în acest context aniversar, preşedintele Franţei depune o coroană de flori la mormînt, se manifestă o intensă indignare din partea celor care identifică numele lui Pétain cu paginile cele mai ruşinoase din istoria modernă a Franţei.

De peste cinci decenii memoria este încă partizană: istoria ca sumă a suferinţelor se lasă adesea inundată de ele. Franţa a cunoscut doar patru ani de regim totalitar şi documentele şi studiile recente nuanţează pînă la anulare imaginea care a justificat sentinţa în procesul Pétain: cea a unui popor curajos care s-a împotrivit în mod majoritar ocupantului. Unii s-au împotrivit, alţii au colaborat, cei mai mulţi îşi vedeau de complicatele lor probleme de supravieţuire economică. Refuzul acestui adevăr împiedică stabilirea locului adevărat al lui Pétain în istoria Franţei: învingătorul de la Verdun şi/sau şeful regimului colaboraţionist de la Vichy.

Organizatorii proceselor exemplare au crezut că prin pedeapsa cu moartea vor tăia răul de la rădăcină, că ideologia, forţele politice, structurile de putere care au favorizat fascismul vor fi interzise pentru totdeauna. A fost un totdeauna care a durat - la scara istoriei - foarte puţin.

Scrupule şi principii

Fatalitatea din viaţa lui Pétain a fost determinată de consecvenţa dintr-o carieră prea lungă, de fidelitatea prea literală, prea strictă faţă de experienţele şi convingerile sale din tinereţe. Regimul de la Vichy este consecinţa directă a carierei lui de ofiţer, considerată la început prea revoluţionară, iar apoi prea retrogradă, fără ca el să-şi fi modificat vreodată sentimentele şi concepţiile.

În jurul lui, se vor schimba circumstanţele. Şi în drama regimului de la Vichy, de-a lungul celor patru ani care au contat, fără îndoială printre cei mai dureroşi ai istoriei noastre, se pot distinge patru perioade, diferenţiate sub raportul aprecierii, dar care corespund – din punctul lui de vedere – aplicării aceloraşi principii.

Trebuie spus că Mareşalul, în calitate de şef al statului, şi-a impus, cît timp a exercitat puterea, patru reguli care nu erau înscrise în textele constituţionale, dar care corespundeau concepţiei sale despre datorie.

Şeful statului nu trebuie să părăsească niciodată teritoriul naţional, oricare ar fi împrejurările. În iunie 1940, cînd unii dintre guvernanţi ar fi vrut să plece în Africa de Nord, şi să continue lupta, în noiembrie 1942, cînd ocuparea zonei libere de către nemţi i-ar fi furnizat un motiv valabil pentru a ajunge în Africa de Nord liberă trecînd de partea aliaţilor, Pétain a rămas fidel misiunii pe care şi-o impusese de la început: "Vreau să-mi apăr ţara, să-l supraveghez pe ocupant şi să păstrez ceea ce se mai poate păstra..."

În al doilea rînd şeful statului are datoria să nu ia nici o măsură care ar putea dăuna, în cele din urmă, prizonierilor francezi din Germania, utilizarea celor un milion şi jumătate de deţinuţi fiind un mijloc de presiune căruia Pétain n-a ştiut niciodată să-i reziste. Opozanţii şi "colaboratorii" de la Vichy şi Paris îl vor folosi din ce în ce mai mult, pe măsură ce situaţia Franţei se va deteriora. Îl foloseşte Laval în 1942 cînd încercase să-l convingă pe Mareşal să-l recheme la guvern. Îl va evoca din nou, doi ani mai tîrziu, cînd va dori să obţină depline puteri. În toate momentele "domniei" sale Pétain va încerca să amelioreze soarta celor pe care îi numea "copiii" săi.

În al treilea rînd şeful statului are datoria să asigure condiţiile armistiţiului pe care l-a semnat în iunie 1940, să le respecte în integralitatea lor, şi în diversele consecinţe pe care le implică. Pentru el, în nici o împrejurare nu se va pune problema să reia ostilităţile împotriva nemţilor, sau să se lase antrenat în război împotriva englezilor. El vrea să rămînă neutru cît timp durează acest conflict care, în ceea ce-l priveşte, e încheiat... Nu reuşesc să-l influenţeze nici Weygand care vrea să reia lupta întreruptă, nici Laval care, în anumite momente, doreşte o alianţă militară cu Germania.

În al patrulea rînd, în faţa Parlamentului de la 10 iulie 1940, şeful statului s-a angajat să elaboreze o Constituţie care să intre în vigoare la sfîrşitul ostilităţilor. Va rămîne pînă la sfîrşit o idee fixă a bătrînului. Din noaptea lui august 1944, cînd nemţii l-au luat pe sus şi pînă la dizgraţia finală, n-a încetat să finiseze cu migală textul Constituţiei care, evident, nu mai avea nici o şansă să fie aplicată.

Scrupulele care au determinat aceste reguli de bun-simţ sînt fără îndoială stimabile, dar insuficiente pentru acele vremuri catastrofale. Nu vor atîrna prea greu în faţa presiunilor germane. Şi cînd se cramponează de ele, Pétain nu face decît să ofere anvantaje duşmanilor săi, care îi îngrădesc puterea aproape absolută cu care se credea investit.

La Vichy, patru perioade au marcat succesiv declinul puterii sale. În prima, care a început o dată cu armistiţiul din 13 decembrie 1940, Pétain mai putea nutri iluzia că este un şef de stat autoritar, care nu datorează nimic nimănui, puterea lui în Franţa fiind aproape echivalentă cu cea a dictatorului Salazar în Portugalia, Franco în Spania şi Mussolini în Italia.

Această autoritate îi va permite mareşalului ca în primele luni să efectueze o operă considerabilă. Va reintroduce ordinea într-o Franţă dezorientată fizic şi moral din cauza înfrîngerii şi a exodului. Va aboli legislaţia republicană, considerată a fi cauza dezastrului, substituindu-i un stat francez autoritar şi paternalist în acelaşi timp. Va pregăti instituţiile destinate să asigure armonia şi încetarea luptelor intestine care o ruinaseră: Carta Muncii este instituită pentru a pune capăt luptei de clasă, dar şi excesului de liberalism şi ravagiilor provocate de trusturile industriale şi financiare.

Pétain va pune în practică toate aceste principii conform vechilor lui convingeri, confirmate de anturajul său de extremă dreaptă. Circumstanţele îl incită să accentueze anumite aspecte: măsurile excepţionale adoptate împotriva conducătorilor de stat din cea de a Treia Republică par a fi fost, într-o anumită măsură, concesii făcute naziştilor, decise sub presiunea lor.

Pétain în faţa Tribunalului

După această primă perioadă de depline puteri guvernamentale, începe cea de a doua, în care presiunea germană intervine deschis în politica regimului de la Vichy. Pe 13 decembrie 1940, Pétain decide să-l demită pe Pierre Laval, căruia îi reproşează că pregăteşte, pe ascuns, intrarea în război împotriva Angliei. Această demitere brutală este foarte prost văzută de germani, care folosesc pretextul pentru a se amesteca în treburi care pînă acum nu îi priveau. Ambasadorul Abetz, susţinut de numeroşii săi colaboratori din Paris, îşi va multiplica ingerinţele: va obţine îndepărtarea lui Flandrin, care îl înlocuise pe Laval. Şi cînd amiralul Darlan va ocupa, cu acordul său, acest post, amestecul în actele guvernamentale nu va înceta, pînă cînd, în aprilie 1942, va impune reîntoarcerea lui Pierre Laval. Din acest moment, Pétain e obligat să ţină seama de cerinţele ocupantului, dar păstrează în mod nominal puterea.

Cînd în aprilie 1942 revine în preajma lui cel pe care cu paisprezece luni în urmă îl concediase atît de brutal, începe o a treia perioadă: Mareşalul acceptă din ce în ce mai greu limitările asupra funcţiilor lui, restricţiile asupra puterii. Laval îi permite să se ocupe doar de politica internă, rezervîndu-şi politica externă şi raporturile cu nemţii.

Dar în momentul debarcării aliate în Africa de Nord, pe 8 decembrie 1942, cînd nemţii invadează şi zona liberă, instalîndu-şi oamenii lor la Vichy, Pierre Laval îl înlocuieşte complet pe şeful statului. Acesta îi cedează toate puterile. În 18 decembrie acceptă să semneze actul constituţional nr. 12 pregătit de Laval; acest act are meritul conciziei: "Cu excepţia legilor constituţionale, şeful guvernului va putea să promulge legi şi decrete sub semnătura sa."

Iată-l deci pe Pétain redus la rolul pe care Laval i-l destinase de mult: un bibelou decorativ, expus la nevoie, dar niciodată utilizat.

Va fi expus din ce în ce mai puţin, pe măsură ce se va desfăşura această a patra perioadă care va dura pînă la prăbuşirea regimului de la Vichy, în august 1944, şi plecarea forţată a Mareşalului în Germania.

Deciziile sînt luate din ce în ce mai des doar de Laval, care luptă în acelaşi timp împotriva exigenţelor sporite ale nemţilor şi ale acţiunilor Rezistenţei, favorabile aliaţilor.

Şi cînd în 22 august 1944, în pofida protestelor, Mareşalul este ridicat cu forţa şi transferat în Germania, el nu va mai dori să-şi exercite puterea conferită de Parlament cu patru ani mai devreme. Fiind prizonier al nemţilor refuză să exercite orice funcţie guvernamentală, de altfel ca şi Pierre Laval.

În patru ani, Mareşalul, şeful statului a trecut de la puterea supremă absolută la situaţia de prizonier care nu vrea să fie ostatic, în mîinile duşmanilor patriei sale.

În ce măsură comportamentul său intim, metodele şi obiceiurile sale, sentimentele lui sînt responsabile pentru acest declin, dramatic? În ce măsură, de-a lungul acestui declin este el mai mult sau mai puţin responsabil de deciziile pe care le-a luat, unele pentru că aşa a dorit, altele în pofida voinţei sale?

Este lesne de înţeles de ce un caz atît de răsunător, dar şi atît de confuz, a putut să provoace reacţii atît de diferite francezilor. Este lesne de înţeles, deşi e de regretat, că el a putut să contribuie la divizarea francezilor. Este, mai ales, lesne de înţeles, că după Eliberare, orice judecată care se referea la el, nu a putut fi decît aproximativă. Este lesne de înţeles că după enigma creată de destinul Mareşalului, cazul de conştiinţă pus de condamnarea sa nu a făcut decît să accentueze şi să complice misterul.

Robert ARON

(Marile dosare ale istoriei contemporane,
Librairie Académique Perrin – 1962)

EX-IUGOSLAVIA - O SINUCIDERE COLECTIVĂ

O eroare şi o greşeală

Înainte de a ne lansa într-o operaţie, ca aceea care se desfăşoară de aproape doi ani în fosta Iugoslavie, ar fi trebuit să apreciem la justa lui valoare interesul nostru naţional. Care era acesta în 1991, în momentul angajării noastre pe plan politic şi militar? Pe plan politic era redus. La fel şi pe plan economic: în 1991, Iugoslavia era pe locul 46 pe lista investitorilor francezi în străinătate. Pe lista importurilor era la poziţia 33 şi pe cea a exporturilor la poziţia 34. În domeniul cultural, epoca în care toată elita lor intelectuală vorbea limba noastră trecuse de mult.

Atunci pentru ce ne-am angajat în această aventură?

Am să răspund la această întrebare fără nici un fel de ambiguitate. Din cauza iluziilor şi a ambiţiilor, totul ducînd la acea eroare de judecată care este politica franceză în această afacere lamentabilă, constituind, fără îndoială, una dintre cele mai frumoase gafe ale diplomaţiei franceze de ani de zile încoace.

Ea este agravată de ridicol şi, ceea ce e şi mai regretabil, de un soi de complicitate, în fapt, cu un regim totalitar şi rasist, cel de la Belgrad, statul sîrbilor bosniaci nefiind decît o emanaţie a lui.

De fapt, principala motivaţie a acţiunii noastre în Iugoslavia a fost aceea de a demonstra că punînd la dispoziţie contingente militare, Comunitatea Europeană va fi aptă să-şi dovedească forţa politică.

Să rememorăm. În timpul crizei din Golf, în 1990-1991, s-a vorbit cu tristeţe despre absenţa Europei. Atunci, membrii Comunităţii Europene au acţionat dispersat, iar ezitările Franţei au fost remarcate.

A apărut o nouă criză, în Europa, chiar la porţile noastre. Era ocazia de a dovedi revirimentul, cu atît mai necesar cu cît semnul Europei era foarte la modă, Tratatul de la Maastricht, mobilizarea pentru referendumul din septembrie.

Mai mult ca oricînd, Europa era marele proiect. Prin vocea înalţilor ei responsabili, Franţa voia să fie artizanul principal al unei Comunităţi Europene economice şi financiare, dar şi politice şi militare. Trebuia să intervină, conform spiritului noii Europe, dar totuşi, în esenţă, în cadrul ONU: diplomaţia şi armata ei vor arăta ce ştiu.

Popoarele din Iugoslavia vor fi impresionate. Ele vor redeveni înţelepte şi paşnice. Europa toată, de la malurile Adriaticii pînă la graniţele Rusiei, va ţine seama de această lecţie exemplară. Aşa suna iluzia.

De fapt, s-a petrecut exact contrariul. Bilanţul care se impune este în întregime şi în mod dramatic negativ. Şi încă nu e cel final. Astăzi el poate fi prezentat în modul următor: Europa s-a discreditat cumplit.

Ce sfaturi mai poate da şi în ce fel mai poate interveni Comunitatea Europeană în desfăşurarea evenimentelor, după ce a afişat o asemenea neputinţă? De la începutul conflictului ONU a votat 50 de rezoluţii, cu un remarcabil efect nul.

Nici una dintre ele n-a fost pusă corect în practică. Ce s-a ales din embargo, din zonele de excludere aeriană, din enclavele protejate, printre care şi Sarajevo, unde bombardamentele şi împuşcăturile n-au încetat nici o clipă?

Rezoluţia 836, care a instituit protecţia acestor enclave datează din 4 iulie 1993, iar pe 27 iulie, 2.400 de proiectile trase de sîrbi se abăteau pe capitala bosniacă. A fost o zi record. Aş mai putea cita mii de exemple de acelaşi fel.

Ar fi trebuit totuşi să se treacă la acţiune. La începutul lunii august, NATO, la iniţiativa americană, a dat dispoziţii să se treacă la efectuarea unor atacuri aeriene, pentru care se pregătiseră luni de zile escadrilele de bombardiere cu baza în Italia. Ameninţarea era reală. Frica din alte capitale era mai mare decît la Belgrad... Mare agitaţie împotriva acţiunii. Cu ajutorul Moscovei lucrurile s-au aranjat. Decizia finală a fost lăsată în seama secretarului general ONU. Bineînţeles nu s-a întreprins nimic. Lumea şi-a tras sufletul.

Şi încă o dată "căştile albastre" şi-au jucat rolul de ostatici. Războiul putea să continue şi el a continuat.

Această neputinţă voită a fost confirmată, demonstrată şi prevăzută de cei mai buni analişti politici ai planetei. În cele din urmă protagoniştii dramei au avut de suportat consecinţele. Deoarece sîrbii puteau face nepedepsiţi tot ce doreau, folosind cele mai oribile mijloace, nu rămînea decît să fie imitaţi. Ceea ce fac mai nou croaţii şi bosniacii. Acum haosul e total, şi măcelul s-a generalizat. Să învingă cel mai barbar!

Evident, aceleaşi cauze produc aceleaşi efecte şi n-ar fi deloc surprinzător ca aceeaşi anarhie sîngeroasă să se instaureze mîine în Macedonia, în Kosovo, în bazinul Dunării şi de ce nu, în Ucraina şi în Rusia. Europa nu o să poată face nimic. Frumos rezultat, frumoase perspective!

Bietul plan Vance-Owen, acum Owen-Stoltenberg, îmbrăcat într-o nouă uniformă albă, ca porumbelul păcii, cu o caschetă pe care strălucesc cele douăsprezece steluţe ale Europei; în domeniul meu am fost însărcinat să-l pun în aplicare şi n-am obţinut nici un rezultat!

Neaplicat şi inaplicabil, planul Owen, astăzi cu geometrie variabilă, evoluează conform arbitrariului ofensivelor sîrbeşti.

Pe scurt, aşa cum foarte bine a spus Vaclav Havel, preşedintele Republicii Cehe, adresîndu-se şefilor de stat şi de guvern reuniţi la Viena: "Descifrăm pe buzele purificatorilor etnici dorinţele lor şi uităm valorile pe care dorim să întemeiem viitoarea arhitectură a continentului".

În **Le Monde** din 25 septembrie, Charles Tréan scria pe bună dreptate că acest plan a jucat rolul său în declanşarea celui de al doilea război bosniac, care îi opune pe croaţi Musulmanilor. Însuşi preşedintele Republicii Italiene a declarat public pe 26 septembrie că acest plan faimos "semnifică înfrîngerea completă a valorilor umanitare şi că pe aceste baze pacea nu se va putea instala niciodată". Ce poate fi mai rău pentru un plan de pace?

(...)

Christian LAMBERT

Fost ministru plenipotenţiar al Franţei; între august 1992 şi februarie 1993 şeful misiunii europene de control în fosta Iugoslavie.

(*Le Monde des Débats* - noiembrie 1993)

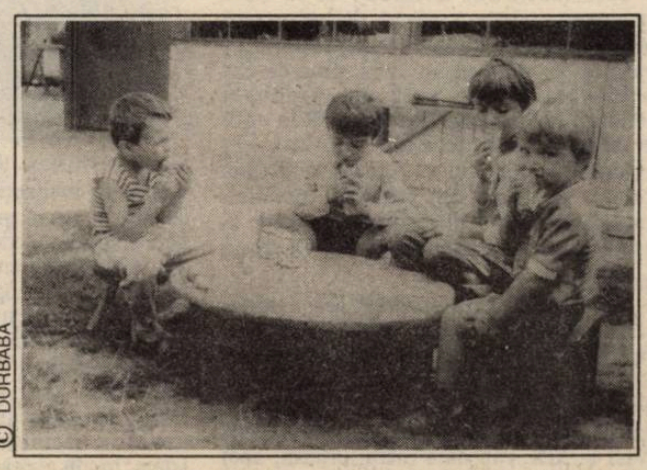

© DURBABA

Singura şi cea mai proastă soluţie

– Interviu cu Milovan DJILAS –

Ce aţi aşteptat de la alegerile din Serbia, şi cu cine aţi votat?

- Sincer, n-am votat. Trebuie să fii într-adevăr foarte naiv pentru ca să crezi măcar o secundă că în iarna aceasta Miloşevici ar putea fi îndepărtat de la putere. Tainic, în fundul sufletului, speram totuşi să mă înşel. Dar, vai...Şi nu m-am putut decide cu cine să votez. Nu reuşesc să deosebesc între ceea ce face astăzi Miloşevici şi ceea ce propun ceilalţi...

Părea că aţi fi mai aproape de opoziţia democratică...

- Ca să nu existe nici o neînţelegere, repet că sînt un adversar ireductibil al lui Miloşevici. Şi cred că e inutil să spun ce sentimente am faţă de Seselj şi Arkan. Într-un cuvînt, ei sînt fascişti. În ceea ce priveşte opoziţia democratică, cu excepţia doamnei Vesna Pesici, pe care am întîlnit-o de mai multe ori şi care face o treabă remarcabilă la Centrul împotriva războiului, sînt obligat să constat că nu se propune nimic. Programul opoziţiei e vid şi unii dintre reprezentanţii ei mi se par la fel de periculoşi ca acei care sînt astăzi la putere.

Adică...

- Să luăm exemplul lui Vuk Draşkovici. E un bun orator, un om curajos şi chiar simpatic. Dar este absolut contradictoriu. Într-o zi denunţă crimele împotriva Musulmanilor din Bosnia, iar a doua zi afirmă că aceşti Musulmani sînt sîrbi islamizaţi. Într-o săptămînă îl acuză pe Miloşevici că e un criminal şi că din cauza lui e război; în săptămîna următoare urlă demascînd trădarea, repetînd peste tot că Miloşevici e gata să-i abandoneze pe sîrbii din Krajna. Cine se poate descurca? Într-adevăr, atîta timp cît opoziţia rămîne indecisă în problema naţională şi în cea a unităţii sîrbilor ea va contribui împreună cu Miloşevici la împingerea poporului în această stare de euforie naţionalistă pe care o consider sinucigaşă. Iată reproşul meu principal, dar nu singurul. Opoziţia îl acuză pe Miloşevici de tot soiul de păcate. Ba îl prezintă ca pe şeful unui "detaşament roşu" care trebuie gonit cît mai repede. Ba e un criminal ultranaţionalist. Sau un dictator abominabil. Ce analiză eronată, cîte erori! Miloşevici nu e nimic din toate acestea. El nu e comunist, nu e cu adevărat nici naţionalist, nu e nici măcar un dictator. Este doar un lider autoritar, care se agaţă de putere şi care nu refuză nici un mijloc în acest scop. N-am să susţin că Serbia este o adevărată democraţie. Televiziunea e în mîinile statului, dar există totuşi o presă liberă, deloc neglijabilă, care critică regimul. Pe scurt, există un anumit număr de libertăţi. Or, poporul sîrb are o lungă experienţă a comunismului şi a experimentat de asemeni şi dictatura. Deci, oamenii simt că critica opoziţiei nu se bazează pe ceva concret. De aceea opoziţia ratează ţinta, e ineficientă şi contraproductivă.

După părerea dvs., lumea are dreptate cînd condamnă Serbia?

- Cred că în ceea ce priveşte voinţa aparentă a Occidentului de a pune capăt războiului, ar fi preferabil să se exercite o presiune la fel de puternică asupra Croaţiei, care poartă o grea răspundere în prelungirea luptelor. O presiune militară şi economică, sau, de ce nu, sancţiuni. N-ar fi nedrept, dacă ţinem seama de ce se întîmplă pe teren. Spunînd asta, nu minimalizez în nici un caz responsabilităţile Belgradului în domeniu. Intelectualii sîrbi din Academie au dorit acest război din motive naţionaliste, armata federală nu l-a împiedicat, dimpotrivă, şi politicienii s-au luat după ei. Dar, dacă sînt gata să admit că sîrbii sînt primii vinovaţi, n-aş vrea să fie omisă greaua responsabilitate a croaţilor care n-au făcut nimic ca să evite conflictul. Poate că la începutul evenimentelor, Musulmanii erau mai puţin vinovaţi, dar acum ei poartă un război, care e identic din toate punctele de vedere cu cel al inamicilor lor. E o spirală infernală.

Speraţi că luptele vor înceta în curînd?

- Nu, aş vrea să pot să fiu optimist, dar am sentimentul că acest război va dura. Se vorbeşte despre concesiuni teritoriale, dar am sentimentul că nimeni nu e pregătit pentru ele. Între sîrbi, croaţi şi Musulmani ura e îngrozitoare şi cred că, din nefericire, ei vor continua să se extermine reciproc.

Ce credeţi despre divizarea Bosniei, care se negociază acum?

- Am fost mult timp absolut ostil, agăţîndu-mă de ideea unei confederaţii care mi se părea soluţia cea mai justă. Dar sînt obligat să constat că nimeni nu vrea această confederaţie. Trebuie să fiu realist şi pentru a parafraza pe cineva trebuie să spun că divizarea Bosniei este în acelaşi timp cea mai rea dar şi singura soluţie posibilă.

Vorbeaţi înainte despre problema unităţii sîrbilor. Care este soluţia pentru Krajna?

- Sîrbii din Krajna trebuie să accepte faptul că trăiesc pe teritoriul croat şi să negocieze cea mai bună soluţie cu Zagrebul pentru autonomia regiunii Knin. Orice altă opţiune, cum ar fi independenţa sau alipirea la Serbia, nu poate duce decît la continuarea războiului. De altfel, ei ştiu foarte bine că puterea de la Belgrad va accepta în cele din urmă această soluţie, măcar pentru a obţine ridicarea sancţiunilor.

Credeţi că se poate regăsi în atitudinea unora şi a altora, intransigenţa şi ferocitatea care se exprimau în timpul celui de al doilea război mondial?

- Chiar dacă rasismul care bîntuie astăzi duce la aceleaşi manifestări, nu e acelaşi lucru. Atunci era război, şi o revoluţie în interiorul războiului. Adversarii noştri erau naziştii sau fascişti, oricum se sprijineau pe o ideologie omogenă. Astăzi nu mai este cazul. Este vorba, pur şi simplu, despre resurecţia acelui fascism balcanic, pe care credeam că-l vom putea elimina după victoria împotriva lui Hitler. Din nefericire, ca urmare a conflictului cu Stalin, comuniştii iugoslavi au respins multipartidismul şi i-au oferit lui Tito puterea absolută. Apoi, pentru a păstra puterea au lăsat să renască diversele aspiraţii naţionale, în loc să se sprijine pe principiul unităţii. Suma acestor două erori a avut drept consecinţă redeschiderea cutiei Pandorei, în care se afla naţionalismul.

Mai credeţi în ideea iugoslavă?

- Eu sînt un pragmatic şi nu mai am vîrsta viselor. Ideea aceasta este moartă. Mai devreme sau mai tîrziu vor fiinţa statele independente şi accept această realitate. Dar popoarele din aceste state nu-şi vor putea nega niciodată istoria comună, rădăcinile comune, limba, care este aceeaşi. Vor trebui să sfîrşească prin a se suporta.

A consemnat Henri Guirchon

(*Le Nouvel Observateur* - 23-29 dec. 1993)

Pagini realizate de
Magdalena BOIANGIU

Miracolul economic din Pacific şi neoconfucianismul

Banca Mondială a publicat recent un volum, **The East Asian Economic Miracle**, în care semnalează performanţa extraordinară a ţărilor din Pacific, adăugînd de data asta la Japonia şi cei patru dragoni (Corea de Sud, Taiwan, Singapore şi Hong Kong) încă trei (Tailanda, Malaezia şi Indonezia), care au realizat în ultimii ani o rată a creşterii economice de trei ori mai înaltă decît America Latină. Dacă situăm în acest context şi China, cu economia ei socialistă de piaţă care bate recordul în materie, ne aflăm în faţa celei mai dinamice regiuni economice din lume cu o populaţie de peste un miliard şi jumătate de oameni.

Fenomenul a produs un enorm interes în Occident, fiind întors pe toate feţele de către economişti şi analişti politici în articole de ziar şi lucrări universitare. Cunoscutul strategist american Edward Luttwak (născut la Arad), autor al unor studii militare şi consultant al Pentagonului, constată că accentul în lupta pentru supremaţie mondială s-a deplasat din domeniul politico-militar în cel economic şi că principalul cîmp de bătălie a devenit piaţa mondială. Într-o carte recentă[1] el susţine că ştiinţa geopolitică trebuie acum înlocuită cu **geoeconomica** şi subliniază că challengerul geoeconomic al supremaţiei americane este Japonia şi întreaga regiune est-asiatică, iar în viitor China.

Istoricul Paul Kennedy de la Yale University, într-o carte de prognoză consacrată mersului lumii spre secolul XXI, arată că, în timp ce, în 1962, Asia de Est deţinea doar 9 la sută din produsul mondial, iar America de Nord 30 la sută din acest produs, în anul 2000 întreaga regiune a Pacificului va ajunge să deţină aproape jumătate din produsul mondial, mutînd astfel centrul economic şi politic al lumii din zona Atlanticului în zona Pacificului.[2]

Dar studiul care a stîrnit cele mai vii controverse în presă este cel al lui Samuel Huntington, **The Clash of Civilizations** (**Ciocnirea dintre civilizaţii**), în care profesorul de la Harvard susţine că războaie dintre regi au devenit, în secolele XVIII şi XIX, războaie între naţiuni, apoi războie între ideologii, iar "următorul război mondial, dacă va fi unul, va fi un război între civilizaţii".[3]

Prima controversă iscată priveşte însuşi conceptul de civilizaţie, pe care unii autori, mai ales antropologi, îl confundă cu cel de **cultură**, deşi există un consens quasi-general că, în timp ce cultura are un caracter naţional, **civilizaţia** presupune un set de valori comune care pot fi îmbrăţişate de o regiune, un continent şi chiar de o lume întreagă. Este drept că, spre deosebire de **societate, orînduire** sau **formaţiune socială**, concepte care se aplică deopotriva tuturor ipostazelor istorice, dar devin subiect istoric numai din momentul în care sunt definite calitativ (sclavagistă, feudală, capitalistă), conceptul de civilizaţie nu cere neapărat o calificare de acest gen. Particularitatea lui rezidă într-un element bătăios şi polemic, de afirmare a superiorităţii, care vine probabil de la termenul originar latin (**civis**), care se referea la comportarea "civilizată" a omului în relaţiile sociale. În cărţile de istorie, termenul de civilizaţie este opus "barbariei", iar enciclopediştii francezi îl foloseau ca antiteză a "întunericului feudal" – toate avînd un iz critic faţă de "necivilizaţi". În vechea Chină era invers: străinii din Occident erau consideraţi "barbari" şi cam acelaşi sens îl are în Iran termenul de "necredincios".

Cea mai erudită istorie a civilizaţiilor aparţine lui Arnold Toynbee, a cărui operă monumentală în zece volume a exercitat o influenţă enormă asupra istoriografiei: A

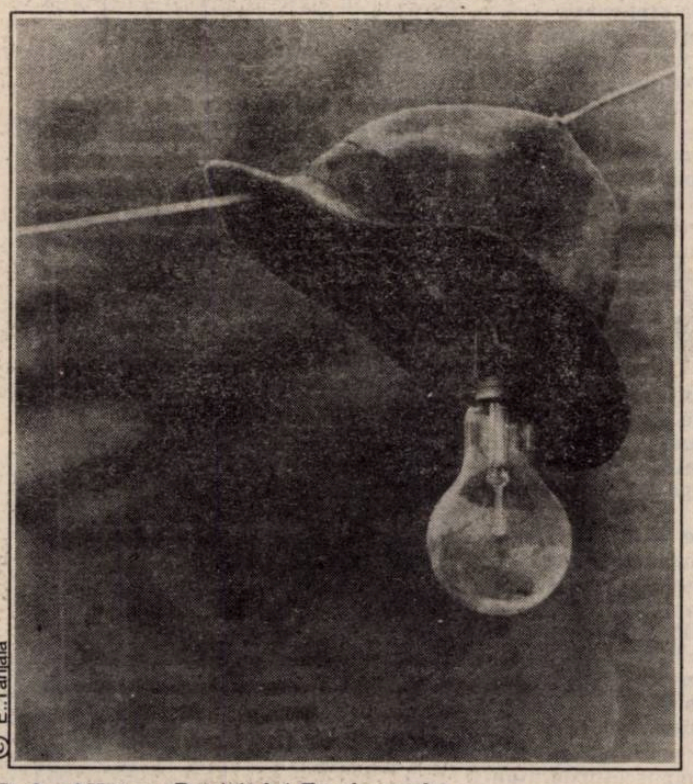

© E.Tănlală

Study of History. Potrivit lui Toynbee, cele mai vechi civilizaţii au apărut cu circa 6000 de ani în urmă şi au continuat să apară pînă în epoca modernă. În total, el numără 21 de tipuri de civilizaţii, plus 2 realizate prin diviziune geografică. Nu este aici locul să insistăm asupra teoriei extrem de laborioase a lui Toynbee cu privire la cauzele apariţiei şi apoi ale dispariţiei lor. Să notăm, doar, că el enumeră numai 5 civilizaţii care au supravieţuit în epoca noastră: occidentală, creştin-ortodoxă, islam, hindu şi cea din Orientul Îndepărtat.

Dintre acestea, Huntington consideră a se afla în conflict Occidentul cu Islamul şi Occidentul cu Orientul Îndepărtat, pe care el o numeşte civilizaţie Asiatico-Confucianistă. Aici, el precizează că Japonia nu poate domina Asia de Sud-Est, dar China va putea realiza acest lucru.

Despre "pericolul islamic" s-a scris mult în ultima vreme, iar luptele interne dintre fundamentalişti şi moderaţi sau moderni în ţările islamice sunt relatate zilnic în presă. Ne propunem aici să stăruim asupra civilizaţiei Asiatico-Confucianiste, care se afirmă din ce în ce mai viguros în opoziţie cu civilizaţia occidentală. Principalul filozof japonez, Takeshi Umehara, consideră că Occidentul se află în declin, din cauza unui individualism excesiv, iar Lee Kuan Yew, din Singapore, marele guru al neoconfucianismului, susţine că valorile şi practicile comunitare şi prioritatea intereselor de grup asupra celor individuale explică succesul economic.

În definitiv, în ce constă neoconfucianismului? Confucius (Kung Fu-tzu, 551-479 I.H.) propovăduia conducerea societăţii prin exemplu moral mai curînd decît prin supremaţie militară şi succesiune ereditară; conducătorul să se comporte astfel încît supuşii să-l asculte, fără ca să fie necesare legi care să dicteze conduita acestora. Consilierii şi demnitarii guvernului să fie oameni de merit, care să se distingă prin ştiinţa şi realizările lor profesionale. Confucius considera că aceştia trebuie să dea dovadă de "bunăvoinţă" (virtutea supremă a confucianismului) drept standard al comportării lor şi să activeze în mod corespunzător pentru bunăstarea oamenilor de rînd, a căror muncă să fie singura sursă a adevăratei bogăţii. Confucius nu face o distincţie între autoritatea familială şi cea politică, privind societatea ca o extindere a gospodăriei conducătorului şi familia bine ordonată drept fundament al statului.

Neoconfucianismul modern este sintetizat de către Tommy Koh, directorul Institutului de Studii Politice din Singapore, în următoarele 10 valori:

1. Asiaticii de Est nu cred în forma extremă a individualismului practicată în Vest. Fiecare individ este important, dar el nu este o fiinţă izolată, ci un membru de familie, clan, vecinătate, comunitate, naţiune sau stat şi tot ceea ce face sau spune trebuie să ţină seama de interesele celorlalţi. Spre deosebire de societatea occidentală, unde individul pune interesele sale mai presus de ale celorlalţi, în societatea asiatică individul încearcă să împace interesele sale cu ale familiei şi societăţii.

2. Asiaticii de Est cred în tăria familiei, cărămida cu care se construieşte societatea.

3. Asiaticii de Est preţuiesc învăţămîntul şi îl privesc ca o valoare care aparţine nu numai elitei, ci tuturor straturilor societăţii.

4. Asiaticii de Est cred în virtuţile economisirii şi frugalităţii.

5. Asiaticii de Est consideră munca sîrguincioasă drept o virtute.

6. Asiaticii de Est practică consensul naţional. Sindicatele şi patronii se consideră parteneri, nu duşmani de clasă. Împreună, guvernul, patronii şi angajaţii muncesc laolaltă pentru binele naţiunii.

7. Există o versiune asiatică a contractului social între cetăţeni şi stat. Guvernul menţine ordinea şi legea şi asigură cetăţenilor satisfacerea nevoilor de bază în materie de post, casă, educaţie şi îngrijirea sănătăţii. Guvernele au, de asemenea, obligaţia de a trata pe cetăţeni corect şi omeneşte. În schimb, cetăţenii au datoria să respecte legea şi pe cei ce reprezintă autoritatea, să muncească cu spor, să economisească şi să-şi educe copiii să înveţe şi să devină de sine stătători.

8. În unele ţări asiatice, guvernele tind să determine pe fiecare cetăţean să deţină acţiuni în ţară. Peste 90 la sută din cetăţenii din Singapore sunt proprietarii casei în care locuiesc, iar 50,5 la sută deţin acţiuni.

9. Asiaticii de Est cer guvernului să menţină un mediu moral în care să-şi crească copiii (autorul citează interzicerea revistei **Playboy** şi a spectacolului lui Michael Jackson).

10. Noi dorim o presă liberă, dar nu socotim că această libertate este absolută. Presa trebuie să dea dovadă de spirit de răspundere. De exemplu, presa nu trebuie să incite animozitate între grupuri rasiale, religioase sau lingvistice şi nici conflicte între ţări.

Autorul explică astfel prosperitatea economică, relaţiile armonioase între cetăţeni şi slaba criminalitate din ţările Asiei de Sud-Est. Desigur, unele din afirmaţiile lui Koh sună mai curînd ca deziderate decît ca împliniri, dar, în definitiv, aceasta este o trăsătură a tuturor ideologiilor şi credinţelor.

După cum se vede, elementul bătăios şi polemic al conceptului de civilizaţie se afirmă şi cu această ocazie. În Occident, însă, s-a temperat triumfalismul care a caracterizat cu numai patru ani în urmă proclamarea dominaţiei liberalismului economic şi politic ca urmare a prăbuşirii comunismului în Europa de Est. Nu mai sunt pomenite formulele în mare vogă pe atunci ca "sfîrşitul istoriei" şi "sfîrşitul ideologiei", care trîmbiţau victoria totală şi definitivă a civilizaţiei occidentale destinată să cuprindă întreaga planetă.

Prelungirea recesiunii în Occident şi în special cei 35 milioane de şomeri, al căror număr OECD îl vede crescînd şi nu scăzînd, au schimbat tonul discuţiei. Produce îngrijorare o statistică recentă care constată că dintre absolvenţii universităţilor şi institutelor tehnice găsesc de lucru în specialitate numai 25-30 la sută. Analiştii subliniază că, spre deosebire de crizele ciclice postbelice, aceasta este o criză de structură şi că, deocamdată, nu există o soluţie pentru depăşirea ei. Este caracteristic articolul din **The New York Times** al celebrei ziariste Flora Lewis, intitulat **Occidentul deprimat are nevoie de un filozof social**. Ea scrie: "Cultura drogurilor, destrămarea structurii familiale, sentimentul deprimant al inutilităţii în faţa provocărilor vieţii se acumulează de multă vreme. Dar acum toate aceste racile s-au adunat pentru a declanşa o criză care pune sub semnul întrebării însuşi fundamentul civilizaţiei occidentale".

Pe de altă parte, să notăm aici riposta unui autor american la elogiile modelului Sud-Est asiatic: "De ce o societate confucianistă precum China a rămas înapoiată timp de 2500 de ani şi a făcut saltul spre progres şi prosperitate numai din momentul în care a adoptat experienţa occidentală a pieţei?" Aceeaşi întrebare s-ar putea pune şi dragonilor din Pacific. De aceea sînt de acord cu Flora Lewis că, în epoca noastră, confruntarea dintre cele două civilizaţii nu se rezolvă prin război, ci prin convergenţă. Iar întrebarea de mai sus demonstrează că convergenţa a şi început să se manifeste. Problema este dacă împrumutarea unui element parţial de la celălalt model nu cere schimbarea întregului sistem.

Silviu BRUCAN

[1] **The Endangered American Dream: How to stop the United States from Becoming a Third World Country and How to Win the Geo-Economic Struggle for Industrial Supremacy** (Simon & Schuster, New York).
[2] **Preparing for the 21st Century** (Random House, New York)
[3] **Foreign Affairs**, Autumn 1993

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 633.11.62; 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 633.11.62, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.009.401.30.03 - BRCE
ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU, (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU, Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (Roma)
SECRETAR DE REDACŢIE: B. ANTON
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU, Mihaela IVAN
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96

● Anul II ● Nr. 53 ● 14-20 ianuarie 1994 ●

Anul II
nr. 54
21-27 ianuarie 1994
16 pagini 100 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

LUXUL INDIVIDUALISMULUI ÎNTRE FLUX ŞI REFLUX

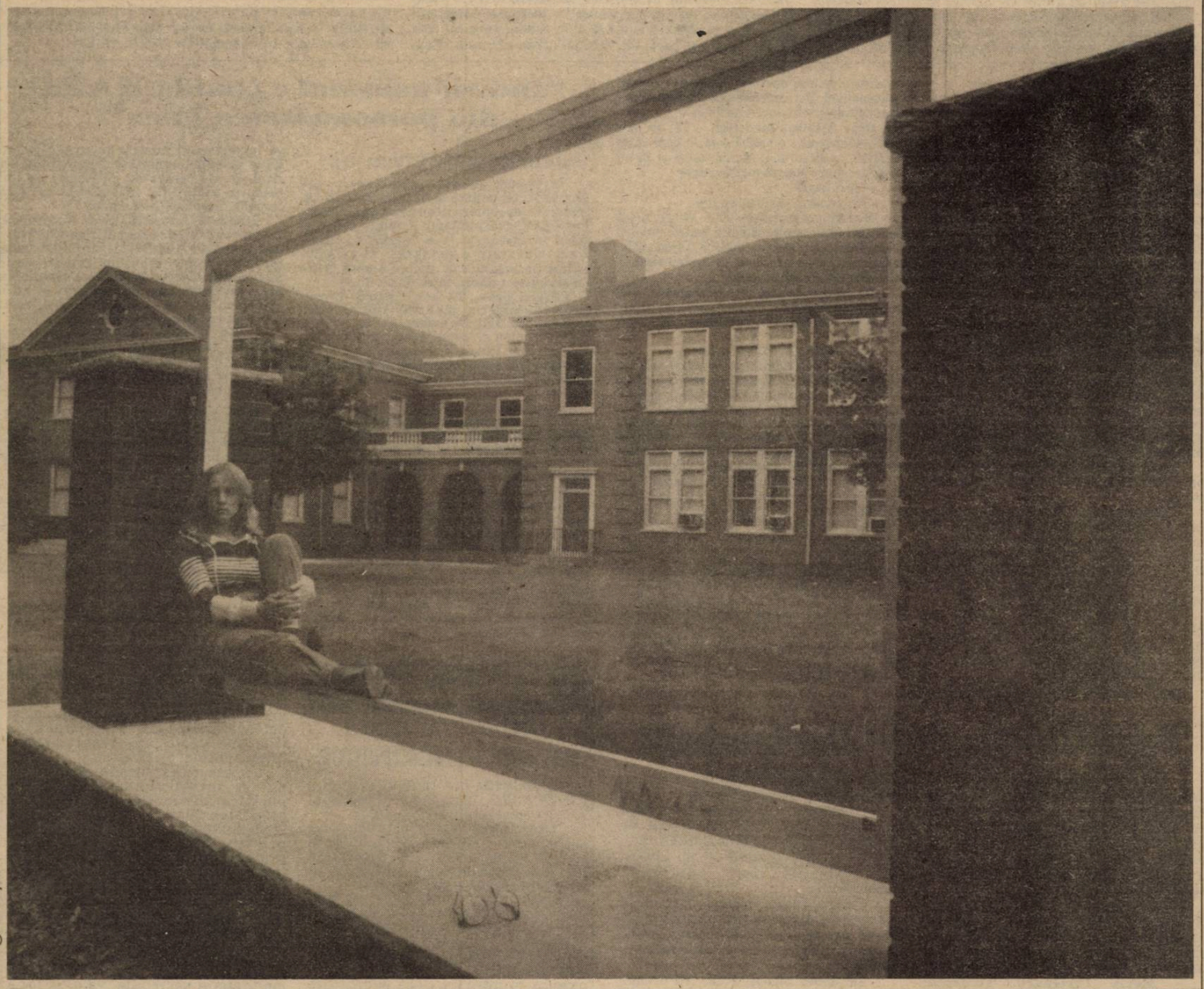

© E. Tânjală

"Cea mai frumoasă şansă hărăzită vreodată lumii a fost abandonată, fiindcă pasiunea pentru egalitate a zădărnicit speranţa de libertate."

Lord Acton

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Timp de aproape 20 de ani, din 1953 şi pînă în 1971, un ziarist american, pe numele său I.F.Stone, a scris şi editat de unul singur un săptămînal de patru pagini – I.F.Stone's Weekly; cercetînd ziarele şi revistele din arhiva Congresului de la Washington, Stone vroia să demonstreze, negru pe alb, minciunile din discursurile oamenilor politici, falsificarea şi trucarea informaţiei, contribuind astfel la binele general. Printre atîtea utopii banale, cea a lui Stone – un individualist altruist – pare de-a dreptul romanescă: un Don Quijote al erei informaţiilor, luptîndu-se cu morile de vînt-calculatoare...

Istoric vorbind, individualismul nu este doar un "produs anglo-saxon", aşa cum ar fi la îndemînă să credem, căci nominalismului lui William Occam îi precede totuşi, în Antichitatea greacă, şcoala epicuriană şi cea stoică; este însă interesant să observăm că empirismul a "prins" mai degrabă în Anglia, după cum Declaraţia Drepturilor Omului s-a aplicat mai întîi în Statele Unite. Atitudini înrudite cu individualismul au existat, firește, şi pe Continent (homo singularis în Renaştere, egotismul sceptic al lui Montaigne), după cum monadologia lui Leibniz este direct răspunzătoare de emergenţa individualismului filosofic, însă nicăieri poate, cu excepţia Angliei şi, mai tîrziu, Statelor Unite, nu avem de-a face cu un individualism practic – şi, în fond, cu o aşezare a societăţii pe aceste baze. Istoria individualismului este însă şi cea a opusului său – fie că se numeşte holism, solidarism sau colectivism; dacă în cazul primului termen trebuie să înţelegem că e vorba de cultura unor societăţi tradiţionale, pre-moderne (cf. Louis Dumont), în cazul celorlalte avem de a face cu opoziţii în cadrul aceleiaşi culturi sau societăţi, respectiv cele moderne. O minimă listă a acestui conflict multisecular ar trebui să cuprindă, pe de o parte, nume ca Alain, Bentham, Constant, Hayek, Humboldt, Kierkegaard, Locke, Nietzsche, Paine, Spencer, Stirner, de Tarde şi Tocqueville (de partea individualismului) şi Bakunin, de Bonald, E.Burke, de Maistre, Comte, Marx, E.Mounier şi Claude de Saint Simon, de cealaltă parte. Ar mai trebui să distingem, totodată, şi între liberalismul propriu-zis (evident utilitarist şi individualist) şi formele estetizante de individualism: Baudelaire, Balzac, Brummel, Wilde etc, după cum trebuie să distingem între anarhismul antiindividualist al unui Bakunin şi cel individualist al unor Stirner sau Thoreau... E un fel de a spune că, de fapt, nu putem vorbi decît de individualisme (cum bine spune T.Baconsky în articolul său) sau, din capul locului, de patru tipuri de individ identificate de Serge Moscovici, din care "condiţia postmodernă" ne-ar pune să alegem.

Epoca actuală pare a fi caracterizată de o anume saturaţie a conceptelor; în densitatea care admite că totul este permis, fiindcă totul este relativ, există cîteva riscuri deloc neglijabile. Mai întîi, "democraţia valorilor" duce la o nivelare a acestora; "etica fiecăruia", care înseamnă sfîrşitul unei morale unice, universale, poate duce la anarhie; relativismul conduce inevitabil la cinism. În cultura occidentală, sociologii constată, după marele "boom" al anilor 80 (caracterizat de fenomenul numit nightclubbing: ieşirea "în grup", în bandă, cu prietenii, gregaritatea jovială şi voită), o repliere în sine, spre viaţa privată, spre valorile "esenţiale" – fenomen ce a căpătat numele de cocooning. Cultul hedonist al corpului devine cult al "curiozităţilor", al artificiului, al efemerului (Gilles Lipovetsky), un soi de neo-barochism (Guy Scarpetta) în plină eră a vidului; M.Maffesoli identifică, în acest peisaj deconcertant, un nou "tribalism" – pierderea identităţii proprii şi preluarea unui look la modă, care nu mai şochează, ci face parte din peisajul urban obişnuit. "Prea mulţi indivizi egal moartea individului": cine ar fi crezut că excesul de individualism poate să ducă la uniformizare? Deja Baudrillard (a cărui analiză e dintre cele mai sezisante) nu mai recunoaşte nici o radicalitate individului izolat, ci numai lucrurilor, evenimentelor; cauza să fie oare părăsirea raţiunii critice pentru una instrumentală? Înclinăm să credem că da; numai că, şi atunci cînd "anarhiştii contemporani" critică această raţiune, soluţia propusă de ei ("nişa ecologică") devine germenele unui nou comunitarism, a cărui concluzie ironică sună cam aşa: "Individualismul va fi cosmic sau nu va fi deloc"...

Ce loc avem noi în această nebuloasă contemporană? Ce loc are individualismul (deseori confundat cu egoismul!) în contextul românesc actual – cînd există o explicabilă întoarcere către sine după 45 de ani de colectivism comunist, paralel cu o atomizare a valorilor? Românii simt nevoia, e firesc, să recupereze: lansarea în afaceri, "nightclubbing"-ul bucureştean, tirania modei printre adolescenţi (şi nu numai) sînt realităţi cotidiene. Însă raţiunea critică dormitează. Intelectualul se află în postura ingrată în care, de teama integrismelor de orice fel, şi după experienţa totalitară, ar fi indecent să critice valorile "unanim recunoscute" ale liberalismului occidental: acum nu e momentul, desigur – ar însemna să ne dăm singuri foc la bagaje... Dar a înainta cu ochii legaţi nu este nicidecum o soluţie. Paradoxul face să vorbim despre individualism atunci cînd acesta, în Occident, este în criză: să luăm act de ea, şi să acceptăm că lucrurile sînt mult mai complicate decît în teorie. Altminteri, riscăm să ajungem precum patetic-rizibilul Mr Stone, cel cu săptămînalul său de patru pagini: nişte bieţi individualişti într-o lume care nu se sinchiseşte de noi... (A.L.Ş.)

O vrajbă

Am întrebat mai mulţi trecători din Piaţa Universităţii, ce înseamnă pentru ei individualismul şi dacă e bine sau e rău să fii individualist.

Un student la arhitectură - 26 de ani: Prea mult pentru tine, prea puţin pentru restul lumii. Nu e bine să fii individualist. Eu acum, de exemplu, mă simt foarte singur. E o izolare într-un turn de fildeş, care la un moment dat începe să devină supărătoare. În economie, individualismul înseamnă lipsă de scrupule, necinste.

Valentin Militaru - 30 de ani: Nu vreau să inventez şi nu ţin minte din dicţionar... Cum judec eu cu capul meu? Sînt inginer şi pot să interpretez într-un fel subiectiv. Individualismul e un termen generic. A fost dintotdeauna specific omului şi e ceva care nu neagă nimic altceva. Nu se poate spune că e o caracteristică pozitivă sau negativă. Hagi, de exemplu, poate fi cel mai bun de pe teren, dar în acelaşi timp, poate să strice jocul echipei.

Inginer pensionar - 80 de ani: Mie să-mi fie bine, după mine potopul. Asta-i vechea vorbă românească.

Mariana Stănescu - 75 de ani: Bineînţeles că într-o economie de piaţă e bine să fii individualist, fiindcă fiecare are felul său de a se organiza şi de a munci. Şi în orice domeniu trebuie să ai propria-ţi personalitate. Doar n-o să gîndeşti ca toţi, să fii aşa, cu turma. Eu sînt un individ şi gîndesc după concepţia mea.

Ionel Dumitrescu, inginer - 38 de ani: Neimplicarea individului în ceea ce se întîmplă pe lîngă el. Îl interesează strict persoana lui şi nimic altceva. Categoric, nu e bine să fii individualist.

Eugen Brănescu, artist plastic: Capacitatea fiecăruia de a-şi dezvolta cerinţele propriei personalităţi. E o caracteristică pozitivă. Chiar şi religia creştină e individualistă.

Deac Marian, muncitor - 24 de ani: Individualismul e o vrajbă care se bagă între oameni, ca să nu mai fie împreună şi să nu mai facă nimic bun, să n-aibă putere.

- Cine o bagă?

- Alţi oameni, parcă nu se ştie.

Nicu Aivănoaie, inginer - 37 de ani: Se referă la faptul că fiecare se pune în centrul atenţiei pe el însuşi, în raport cu ceilalţi. Termenul se suprapune, cred eu, cu cel de egocentrism. E clar o caracteristică negativă.

Un poliţist tînăr (nu vrea să răspundă): Noi avem birou de presă.

- Şi acolo se răspunde în locul dumneavoastră?

- Bineînţeles, în numele poliţiei.

Panteră Roşie, grafician - 100 de ani: Un individualist este preocupat în mod special de locul lui în societate, de felul în care e capabil să se raporteze la contextul respectiv, la sistem. Cel puţin privind din unghiul creaţiei, caracteristica e pozitivă. Dacă ne referim la relaţiile interumane şi la societate, el poate degenera de multe ori către latura negativă.

Aşadar, termenul are două conotaţii, una negativă (mai des întîlnită) şi alta pozitivă. Oamenii îl percep, în general, numai într-una din cele două variante. Unii îl asociază cu egoismul, nepăsarea şi indiferenţa faţă de semeni, în vreme ce alţii îl interpretează ca fiind afirmarea personalităţii umane, în deplinătatea capacităţilor sale creatoare. Există totuşi şi dintre aceia care îi dau un sens mai puţin tranşant, judecînd că laturile, rea sau bună, se manifestă în funcţie de situaţie şi de fiecare individ în parte. Reporterul ar subscrie la această din urmă variantă, considerînd că pînă şi felurile de exprimare ale individualismului trebuie tratate individual.

(A.M.)

Eşantioane de individualism

- **Mircea Anghelescu, profesor universitar:** Individualismul este un termen care nu se poate defini în cîteva cuvinte. E o dorinţă legitimă de a te individualiza, de a te realiza în direcţia propriei vocaţii. Poate să însemne şi dorinţa de a te închide în tine şi de a te opune celorlalţi. Şi multe-multe altele.

- **Iulia Belu, studentă:** Individualism? Ne ciocnim toată ziua de el. E vorba de un individualism cotidian, pornind de la simplul fapt că pe scara autobuzului se urcă un bărbat în faţa ta şi te lasă pe jos.

- **Maria Cîrlănaru, studentă:** Individualismul e un fenomen curent; a te ocupa prea mult de tine şi a-i neglija pe ceilalţi. A privi prea puţin în jurul tău. A păstra totul pentru tine şi a nu-ţi păsa de nimeni.

- **Luiza Palanciuc, studentă:** Există un individualism minor şi unul major - în sens de necesar. Cel major este al omului de excepţie (chestia cu modestia geniilor e o prostie, pentru că nu poţi accede la un statut fără o conştiinţă a propriei valori şi fără o autoprotecţie). Iar cel minor ar fi al omului de rînd care se crede o **axis mundi** cînd îi striveşte pe ceilalţi în metrou, împroşcîndu-i cu izul de Fetească al înjurăturilor sale.

- **Mircea Tatarici, student:** Individualismul ţine de putere, de distincţie. Pentru că binele individului implică binele societăţii şi nu invers. Deci este un lucru bun acest individualism.

- **Cătălina Olaru, studentă:** Trebuie să existe şi o doză de individualism, e nevoie de aşa ceva. Să te retragi în tine şi să te analizezi. Asta nu înseamnă egoism.

- **Alexandru Bindea, actor:** Nu trebuie să existe individualism în actorie decît din punctul de vedere al personalităţii actorului. Fiindcă este o meserie care se face în comun, nu este ca meseria de cercetător ştiinţific, ca să te duci tu să cercetezi asupra unei bacterii...

- **Mircea Anca, actor:** Individualismul, egoismul sînt de fapt nuanţe ale fricii.

- **Mihai Bădici, student:** Există două căi de mîntuire: individualismul şi mesianismul. Adică refuzul istoricităţii sau asumarea sa - eroismul.

A consemnat
Simona BASARAB

"Individualismul e coarda HARD din personalitatea oricui"

- definiţii între blues-uri -

Dacă un creator are nevoie de singurătate pentru a se afla mereu în imediata apropiere a operei sale, ne-am pus întrebarea individualismului celor ce intră în discoteca "Vox Maris" de lîngă Casa Centrală a Armatei. Ei se află măcar în imediata apropiere a unui grup cu care par a dansa în acelaşi tempo.

Marcel Grosu, 23 de ani, patron firmă: Individualitatea mea îmi indică clar unde să mă duc. De exemplu, vin la "Vox Maris" pentru că ăsta-i locul care-mi vine ca mănuşă. Vreau lîngă mine tipa bine, cravata, cămaşa apretată şi ambianţa asta. Să ştii că-i locul meu, deşi e altul patron.

Gheorghe Istrate, 26 de ani, mecanic-auto: Vin cu gaşca la discotecă. Dansez, beau, merg mai tîrziu la o canastă. Acum, ce-i drept, nu dau cinci lei unei bătrînele, pentru că-s bani munciţi, dar asta nu o fac din egoism. Ci pentru că bătrînelele se prefac.

Magda Florin, 22 de ani, tehnician-dentar: Societatea ar trebui să îngrijească bătrînii, orfanii şi să nu ne mai pună nouă problema dacă dăm sau nu un ban.

Ion Iedu, 25 de ani, designer-vestimentar: M-am certat de trei ani cu părinţii mei pentru că aveau mentalitatea lor. Toţi spuneau: "Bă, nu fii individualist, du-te la ai tăi. Acum cînd eşti şi bogat cu atît mai mult trebuie să împărtăşeşti bucuria ta cu ei." Da' ei de ce nu-şi mai amintesc de mine? Atunci cînd ne-am certat au zis că eu nu voi reuşi în viaţă, dar uite că am bani să merg la discotecă şi oriunde.

Luminiţa Georgescu, 21 de ani, şomeră: Individualitatea înseamnă să poţi pune cap la cap două individualisme. Am avut mulţi prieteni, dar n-am reuşit nimic pînă acum. M-am despărţit de destui. Nu i-am muşcat, doar că am vrut şi eu o bijuterie. Poate asta e fericirea mea. Bărbaţii vor ce ştiu ei, fără sensibilitate.

Livia Tomică, 23 de ani, coafeză: Lumea-i rea. Odată am avut nevoie de bani. Crezi că mi-a dat cineva? Individualişti cu toţii. Individualismul e ceva, coarda hard din personalitatea oricui.

Ionuţ Mardare, 25 de ani, bodyguard: Individualist eşti şi matale care ne strici discoteca cu întrebările astea ca să cîştigi acolo un ban. Da' de ce nu te gîndeşti şi la noi, poate noi nu te vrem.

Solomon Verzea, 26 de ani, inginer-constructor: Muzica şi cărţile alea deştepte sînt tipuri de individualism. Ele nu se fac înţelese de tot omul. Nu pot fi explicate pentru oricine. Sînt egoiste. Muzica disco este mai apropiată de omul simplu şi poate fi explicată şi prin cuvinte, şi prin dans.

Eugen ISTODOR

Antinostalgia

INDIVIDUALISMUL ŞI POPORUL UNIC MUNCITOR

Schimbările profunde în structura socială a ţării; omogenizarea societăţii noastre socialiste

"Dezvoltarea forţelor de producţie şi perfecţionarea relaţiilor de producţie şi sociale au determinat şi determină profunde transformări revoluţionare în structura socială a ţării noastre.

Clasa muncitoare, clasa cea mai numeroasă şi înaintată a societăţii, îşi exercită cu cinste rolul conducător în societate, reprezintă garanţia principală a înfăptuirii socialismului şi comunismului. Partidul nostru va asigura ca întreaga clasă muncitoare să-şi lărgească necontenit orizontul de cunoştinţe, nivelul pregătirii profesionale, tehnice şi culturale, să se ridice la nivelul unei clase muncitoare intelectuale, să se afirme, în continuare, cu şi mai multă putere, ca o clasă revoluţionară, înaintată din toate punctele de vedere.

Ţărănimea - aliată principală a clasei muncitoare - a devenit o clasă socială nouă, tot mai omogenă, care, deşi ca pondere numerică a scăzut şi va continua să scadă, are în continuare un rol deosebit de important în viaţa social-politică a ţării, în procesul producţiei materiale, în conducerea generală a statului, a societăţii. Ţărănimea îşi va ridica în viitor nivelul de pregătire profesional şi cultural-ştiinţific, beneficiind, ca întregul popor, de generalizarea învăţămîntului de 12 ani.

Ca urmare a puternicei dezvoltări a ştiinţei, învăţămîntului şi culturii, o pondere deosebită a căpătat în societatea noastră intelectualitatea. Nemaiexistînd clase exploatatoare, practic întreaga intelectualitate provine din rîndul muncitorilor şi ţăranilor, al oamenilor muncii. Intelectualitatea reprezintă o puternică forţă socială şi ea va avea un rol tot mai important atît în producţia materială şi spirituală, cît şi în întreaga viaţă politică şi socială.

În procesul trecerii la faza superioară a societăţii socialiste multilateral dezvoltate, va avea loc o apropiere între toate clasele şi categoriile sociale, accentuarea procesului de omogenizare a societăţii, de făurire a poporului unic muncitor. Aceasta necesită preocuparea constantă a partidului şi statului pentru asigurarea concordanţei continue dintre forţele de producţie şi relaţiile de producţie şi sociale, perfecţionarea organizării şi conducerii, pe baze ştiinţifice, a întregii societăţi."

TEZELE PENTRU CONGRESUL AL XIV-LEA AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

(selecţie text T.C.)

"Marea trăncăneală"

La Editura Fundaţiei Culturale Române se află în curs de apariţie ediţia a doua a cărţii lui M. Iorgulescu, *Marea trăncăneală* (iniţial publicată la Editura Cartea Românească, în 1988, sub titlul *Eseu despre lumea lui Caragiale*). Oferim cititorului în acest număr prefaţa, nouă, a volumului.

În numerele viitoare vom publica fragmente din antologia Caragiale "*... eu, crescut la şcoala scepticismului*", semnată de Dan C. Mihăilescu.

PREFAŢĂ LA EDIŢIA A DOUA

Un pamflet politic deghizat a fost considerată această carte la prima sa apariţie, în 1988. La sfîrşitul anului următor, în decembrie 1989, regimul politic împotriva căruia se crezuse că ar fi fost îndreptată a fost răsturnat. Între timp, autorul se exilase în Franţa. El nu a revenit în România, şi a evitat să încerce a-şi defini cartea. Cu o excepţie, totuşi. În primele sale declaraţii publice de după plecarea din România, el s-a arătat surprins de caracterul premonitoriu al scrierii sale, a cărei încheiere, s-ar părea, căpătase o rezonanţă biografică specială („... o lume în care, pentru a supravieţui, este necontenit nevoie să faci pe prostul, să intri în corul uniform şi zgomotos al marii trăncăneli, să fii asemenea ei. Părăsind-o, se poate exclama asemenea unuia dintre personajele sale: «Ce lume! ce lume! ce lume!»").

Una din puţinele erori critice făcute de E. Lovinescu ar fi, se crede, judecata despre Caragiale. Una din puţinele, dar şi una din cele mai mari. „Cu toată rara intuiţie şi putere de creaţiune - darul cel mai de preţuit al unui scriitor - opera lui Caragiale mi se pare săpată într-un material puţin trainic. Timpul a început să-l macine încetul cu încetul.... Lipsită de adîncime, de orice ideologie, de orice suflare generoasă, plină de un pesimism copleşitor, de o vulgaritate, de altminteri, colorată - ea s-a bucurat de prestigiul unei literaturi prea actuale; va rămîne însă mai tîrziu cu realitatea unei valori mai mult documentare". S-a înşelat, într-adevăr, E. Lovinescu scriind aceste propoziţii?!

La cea dintîi vedere, da. Timpul nu a măcinat materialul operei lui Caragiale. Prea actuală în urmă cu aproape un veac, a rămas şi astăzi tot aşa: prea actuală. **Jos Caragiale!** *- au strigat contemporanii lui Caragiale.* **Jos Caragiale!** *– s-a strigat în perioada interbelică.* **Jos Caragiale!** *- s-a dorit (nu se mai striga) în ultimul deceniu al dictaturii comuniste. Şi, nici o surpriză,* **Jos Caragiale!** *- se strigă, acum, din nou, de astă dată în numele „tinerei noastre democraţii".*

Eroarea lui E. Lovinescu, dacă eroare este, nu constă în subestimarea operei lui Caragiale: constă în supraestimarea posibilităţilor de intrare a operei lui Caragiale în literatură. Pentru că, totuşi, nimeni nu a înţeles atît de exact ca E. Lovinescu lumea lui Caragiale. „Lumea lui Caragiale nu e departe de lumea gorilelor. Lumea comediilor lui Caragiale e lumea unor primitivi ce cred că au scăpat de primitivitate şi de viaţă vegetativă pentru a trăi din viaţa oamenilor cugetători": ce-ar mai fi de adăugat?! Iar aceste afirmaţii aparţin lui E. Lovinescu.

Faţă în faţă, aşadar, scepticul E. Lovinescu şi pesimistul Caragiale; cel dintîi încredinţat, sperînd, ca tot scepticul, că timpul va face din opera lui Caragiale numai literatură, doar literatură; iar celălalt... Ei bine, trebuie spus: pentru a scăpa de lumea lui Caragiale, pesimistul Caragiale s-a exilat la Berlin. De unde îi scria unui bun prieten, rămas la Bucureşti: „Nu e vorba de teapă, de educaţie, mediu, şcl. - toate astea sunt nimicuri trecătoare: e vorba de ceva etern, ca timpul şi chaosul, ca însuşi unul Dumnezeu, ţin-te numa' de PROSTIE! (...) Ascultă-mă pe mine, iubitule, lumea toată, cu toate frumuseţile şi ororile ei, cu toate durerile şi voluptăţile ei, cu toate minunile ei tele- şi micro-scopice, în fine, cu toate ale ei, toată - nu sunt nimic! El, prostul, el este totul! El este buricul Universului... Nu mai umbla deci cu explicaţii pe departe - teapă, rasă, mediu, educaţie, viţiu - zi-i scurt: prost!(...) Trebuie însă să spun drept că într-o mică privinţă ai şi tu, parcă, oarecare dreptate: dacă descinde de la cruciade şi nu din altă teapă, nu face atîtea gesturi melo-epileptice, nu-şi sparge ochelarii, nu ciocăneşte în pahare, se încheie frumuşel la nădragi, nu scuipă-n talere, îşi spune prostiile şi inepţiile cu politeţă şi nu le zbiară cu clăbuci la gură; în fine, e prost, dar nu şi mojic, e prin urmare un degenerat! Să iubim deci poporul! el e, şi mojic, nu numai prost - şi să trecem la altceva".

Cum să nu se strige, „cu clăbuci la gură", Jos Caragiale?!

Ca într-o povestire de Marin Preda, ***Înainte de moarte****, unde un ţăran muribund vrea neapărat să afle, de la medicul venit să-l consulte, cam cît mai are de trăit, se roagă de el să-i spună, îl imploră, îi cerşeşte o evaluare -, şi, pînă la urmă, reuşeşte să-l convingă. Iar cînd medicul îi spune, muribundul se înfurie brusc, îl ia din scurt („de unde ştii tu, mă?"), încearcă să-l sugrume şi-l înjură violent („Soarele şi Dumnezeii mă-tii, de unde ştii tu? Spune de unde ştii tu... Arhanghelii şi steau'... De unde?... de unde...")*

De UNDE ŞTIE CARAGIALE?! De UNDE?! JOS CARAGIALE!

*Acestă a doua ediţie apare în cu totul alt context decît cea dintîi. Autorul a considerat însă inutile atît revizuirea textului, cît şi reconstituirea fragmentelor care au fost cenzurate la prima tipărire. El a socotit însă necesară recuperarea titlului iniţial, de asemenea interzis la prima apariţie (MAREA TRĂNCĂNEALĂ) şi a decis ca prefaţa la cea dintîi ediţie (**Cîteva lămuriri**) să devină, la a doua, postfaţă.*

Această reeditare şi toate cele care, eventual, vor mai fi de acum înainte se dedică memoriei lui FLORIN MUGUR, lectorul primei ediţii.

Mircea IORGULESCU

Paris - München,
martie 1991 - mai 1993

© C. Burnbut

Ce ţară e asta?!

Motto:
(din Topârceanu):
Cînd se ia cîte-o măsură
Lumea-njură
Pe agentul sanitar
Şi-l întreabă fără noimă:
Ce-ai cu noi mă?
Pentru ce să dăm cu var?!

Toate revoluţiile au cultul **măreţiei**; toate valorifică sentimentul grandorii, aşezînd împrejurările şi oamenii în perspectivă monumentală. Fapte mari, cuvinte mari, schimbări mari, proiecte mari - iată inventarul cotidian al practicii revoluţionare. Pe un asemenea fundal, emoţiile curente, detaliile vieţii zilnice, destinele anonime, criteriile bunului simţ apar drept simple accesorii, drept balast nesemnificativ. Nu e timp pentru mărunţişuri, pentru performanţa minuţioasă, pentru rutină. Amănuntul e burghez. Omenescul - prea - omenesc e ignobil. Nu lucrăm la preţuri mici, nu ne împiedicăm de scrupule călfi, nu sacrificăm omleta de dragul ouălelor. Şi, mai ales, nu pierdem vremea cu reforme în filigran, sau cu strategii răbdătoare, care nu dau roade decît pe termen lung. Cultul măreţiei e un cult al prezentului. Vrem rezultate spectaculoase, succese enorme, victorii rapide. Şi le vrem **acum**. Iar cine nu gîndeşte ca noi n-are anvergură, se pierde în fleacuri, e mediocru şi plicticos.

Toate forţele noastre politice sînt ameninţate de acromegalie. Nu vor efecte parţiale, soluţii locale, adecvări de moment. Ele au numai programe **globale**, idei uriaşe, ţeluri himalayene. Fiecare şef de partid se simte contemplat de "secolii" viitori ca o virtuală statuie, ca o legendă. Fiecare ministru se răstigneşte pe altarul interesului naţional. Pe scurt, nu există decît un singur ţel: **a salva patria**, a scoate ţara din impas, a pune bazele unei Românii noi (şi mari), a face **totul**. Asta ne cerea şi defunctul teoretician al "revoluţiei permanente". A face totul înseamnă a nu face **nimic determinat**. În plus, cînd o echipă de şefi iniţiaţi, un "detaşament de avangardă" îşi asumă corvoada de a face totul, individului statistic şi pipernicit nu-i mai rămîne să facă nimic.

Fireşte, nu pledăm pentru omul politic lipsit de **viziune**, pentru contabilitatea cenuşie care se ia drept pragmatism managerial. Dar ne nelinişteşte eşecul în imediat, cînd el nu e nici măcar compensat de generalitatea romantică a unei utopii. Ceea ce avem de digerat zilnic e un amestec de: 1) ineficacitate practică, 2) lipsă de imaginaţie vizionară şi 3) elefantiazis retoric. Cu alte cuvinte nu ni se livrează nici o **tehnică** a fericirii, nici o **teorie** a fericirii. Ni se livrează, strict, un şlagăr grandilocvent, un **ersatz** oratoric.

Dar nu se poate vorbi fără încetare despre "a deschide noi căi", "sau despre a merge pe drumul democraţiei", cînd drumurile **concrete**, din oraşe şi dintre oraşe, au fizionomia unui ţesut lepros şi cînd **nimeni** (partid, sponsor, minister etc) nu investeşte, fie şi demonstrativ, în repararea unei **singure** străzi. Nu se poate vorbi despre reconstrucţia morală a naţiei, cîtă vreme naţia nu învaţă să-şi păstreze closetele publice într-o oarecare curăţenie. (**Keine Klokultur!** - observa exasperat un amic german, rezumînd cîteva triste experienţe din gări, trenuri şi restaurante). Nu se poate miza pe rigoarea civică a unei populaţii care aplaudă intrarea minerilor în Bucureşti (în iunie '90), tot astfel cum opoziţia a aplaudat-o pe cea din septembrie '91. Nu poţi conta pe cultura politică a unui votant care îşi suflă nasul cu degetele şi scuipă pe jos la berărie. O ţară în care unii – cumsecade altfel! – îl pot lua în serios pe Vadim Tudor, o ţară în care alţii – şi ei cumsecade în fond! – regretă "Cîntarea României", o ţară, în sfîrşit, care îşi exilează, sistematic, valorile, făcîndu-şi o glorie din a le recupera postum, o astfel de ţară nu e pregătită deloc pentru curajoase scurtături reformiste. Cînd tot soiul de inşi – care par educaţi! – îţi telefonează fără ezitare la ore imposibile, în zile de odihnă sau de sărbătoare, pentru a-ţi cere să te ocupi de ei, de interesele lor, de micile lor obsesii şi vanităţi, cînd, aflat la volan, cetăţeanul autohton devine rinocer, după cum la chefuri devine patriot şi la înmormîntări mistic, cînd proaspătul particular se arată tot atît de plictisit de clienţi ca şi "tradiţionalul" funcţionar de stat, cînd nenumăraţi compatrioţi cred sincer că opoziţia "vinde ţara", că intelectualii sînt pegra naţiunii şi că tot răul vine de la jidani (dacă nu de la masoni), cînd sumedenie de "românaşi" mioritici reunesc în aceeaşi clefăială sentimentală Biserica, şpriţul, geniul "sfînt" al lui Eminescu, sarmalele "soţiei", pămîntul Basarabiei şi nurii vecinei de la parter, cînd oraşe întregi îşi reorganizează viaţa după ritualul "Caritas", cînd toate acestea – şi altele asemenea – sînt ambianţa în care ne mişcăm zi de zi, e ridicol să ne irosim în mari platforme-program. Trebuie mai întîi să facem multe, foarte multe lucruri mici, să ne dedicăm temeliilor, abecedarului, de-la-sine-înţelesurilor care, la noi, sînt, din păcate, departe de a fi de-la-sine-înţelesuri.

Mi se va spune că dramatizez în chip nedrept defectele naţiei. Că nici alţii nu sînt mai breji, că glosez inechitabil pe tema **stupid people**. Dar cum să-ţi iubeşti ţara, o ţară atît de "dificilă" ca a noastră, fără accese de exasperare? Îmi amintesc de o perioadă în care Constantin Noica - greu de suspectat de anemia sentimentului patriotic - se izbea, în cele mai generoase întreprinderi, de cele mai grobiene obstacole şi obnubilări. Vroia să-i înveţe englezeşte pe chelnerii de la Snagov, în ideea că vor avea o mai bună prestaţie dinaintea clienţilor străini. După cîteva lecţii, chelnerii au început să chiulească. Altădată, l-am văzut stupefiat să constate că un specialist în istorie românească veche căruia se oferise să-i dea gratis, la domiciliu, lecţii de greacă, dispare pur şi simplu de-acasă la ora convenită. Efortul de a convinge savanţi, eminescologi, directori de editură şi felurite "personalităţi" culturale să stimuleze facsimilarea caietelor lui Eminescu s-a dovedit, de asemenea, inutil. Peste tot, un perete compact de nesimţire, inerţie fanariotă, incomprehensiune. "Ce ţară e asta?!" - a rostit, la un moment dat, un Noica epuizat, contrariat pînă la deznădejde. "Ce ţară e asta?!" După care a izbucnit în plîns. Ne-ar prinde bine să regăsim tonul acestei disperări. Şi chiar lacrimile subsecvente. Să nu mai stăm cu ochii pironiţi pe fresca imaginară a măreţiei noastre, să nu ne mai desfrînăm în proiecte obeze şi în discursuri necuviincioase despre calităţile noastre. Dimpotrivă, să luăm cu umilitate totul de la început, de jos, de la celula intimă, destrămată, a sufletelor noastre convalescente.

"Ce ţară e asta?!" - ar putea fi formula instauratoare a unei inocenţe regăsite şi debutul realist al unei reconstrucţii. E exasperarea de care avem nevoie pentru a nu dispărea din istorie într-un nor de praf auriu, cu un alai de lăutari alături.

Andrei PLEŞU

Dar coincidenţă fatală, în aceeaşi zi de 19 ianuarie e asasinat, la Bucureşti, maiorul german Döring de către un cetăţean grec. Ambele tabere folosesc prilejul pentru atac. Legionarii lui Sima îl acuză pe Antonescu că, prin Rioseanu, a facilitat asasinatul, Antonescu îl destituie imediat din funcţie pe generalul legionar Petrovicescu, ministrul de Interne, după ce, în aceeaşi zi de 19 ianuarie, desfiinţase – prin decret – comisariatele de românizare, acaparate de legionari. Sima a considerat destituirea lui Petrovicescu ca o încălcare a "actului constituţional din 14 septembrie 1940". A încercat să obţină acordul ambasadei germane pentru "neconstituţionalitatea" demiterii lui Petrovecescu, dar a fost primit cu răceală, semn că decizia lui Antonescu era aprobată. Pierzîndu-şi cumpătul recei judecăţi, Sima i-a ordonat a doua zi, la 20 ianuarie, lui Viorel Trifa, şeful studenţimii legionare bucureştene, să organizeze, în după amiaza aceleiaşi zile, o mare manifestaţie antiantonesciană, la care au participat, de fapt, toţi legionarii din Capitală. Coloanele de manifestanţi au plecat din Piaţa Universităţii pe Calea Victoriei, cu opriri la Palatul Regal, la ambasada Germaniei, a Italiei, la Preşedinţia Consiliului de Miniştri. S-a lansat un manifest în care se cerea "înlocuirea tuturor persoanelor masonice iudaizate din guvern" şi, chiar (Sima afirmă că această somaţie nu a fost sugerată de el) "Cerem guvern legionar".

Supărat, în replică, Antonescu ordonă, a doua zi, înlocuirea chestorilor şi prefecţilor legionari din Capitală şi din ţară. E începutul rebeliunii. Pentru că legionarii nu se supun. În Bucureşti legionarii organizează cuiburi de rezistenţă la Prefectura Poliţiei, la sediul legionar din strada Roma, la Prefectura Judeţului Ilfov, la Corpul Gardienilor din Şoseaua Bonaparte. Pentru înlocuirea prefecţilor şi a chestorilor din provincie, aceştia au fost convocaţi la Bucureşti, încît demiterea lor să se producă fără incidente. În acest timp, militarii s-au prezentat la sediile acestor instituţii, cerînd să le fie predate. Pe acest temei, Sima vorbeşte nu de rebeliune, ci de o lovitură de stat a lui Antonescu. Dar legionarii, dinainte pregătiţi şi înarmaţi, au făcut – pretinde Sima – să eşueze planul lui Antonescu, organizînd rezistenţa. Afirmă chiar că întreaga rezistenţă de după 20 ianuarie n-a fost organizată de el ("Tot ce s-a petrecut de aici înainte a scăpat de sub controlul meu"). Şt. Palaghiţă îl şi acuză pentru această dezerţiune de la datorie, lăsînd ca înfruntările să scape de sub control. Rebeli, după opinia lui Sima, ar fi fost nu legionarii, care se apărau, ci militarii sosiţi cu escortă pentru a ocupa instituţiile publice. Victoria, se laudă Sima, ar fi fost, în 21-22 ianuarie, a legionarilor, armata lui Antonescu neizbutind să-şi îndeplinească misiunea primită. Punctele de rezistenţă ale legionarilor funcţionau perfect, paralizînd acţiunea armatei. Se produc înfruntări cu arme de foc, căzînd victime de o parte şi alta. De fapt, Antonescu îi lasă pe legionari să-şi arate adevărata înfăţişare, compromiţîndu-i, încît intervenţia sa armată să devină salvatoare. La Bucureşti, legionarii de la Malaxa scot în stradă cele trei tancuri din uzină, pornind împotriva armatei. Vor fi paralizate. Antonescu aştepta sosirea unor trupe din garnizoane apropiate Bucureştiului, pentru a lichida rebeliunea. Iar Sima aprecia această tactică a fortificării drept slăbiciune şi chiar înfrîngere. Rebeliunea se extinsese în întreaga ţară. În seara zilei de 21 ianuarie o

Puncte de vedere

ISTORIA MIŞCĂRII LEGIONARE. BREVIAR (XV)

delegaţie de legionari (P.P. Panaitescu, rectorul Universităţii Bucureşti, V. Chirnoagă, rectorul Politehnicii) îi propun lui Antonescu aplanarea conflictului. Armata şi legionarii se vor retrage de pe poziţii, apoi se va constitui un guvern pur legionar, Antonescu rămînînd şef al statului. Medierea n-a dat rezultate. Au mai fost două în aceeaşi noapte tot ineficiente, pentru că Sima cerea, morţiş, un guvern legionar în frunte cu sine, Antonescu fiind, practic, debarcat. Antonescu accepta de formă un guvern de legionari competent, în fruntea căruia să se afle el. Ceea ce accepta Antonescu, refuza Sima şi, fatalmente, invers. Concilierea era imposibilă. Între timp, echipe de legionari, cărora li se asociază pegra mahalalelor bucureştene, jefuiesc case şi cartiere (cu deosebire cele cu populaţie concentrată evreiască), arestează, molestează şi ucid cetăţeni. În dimineaţa zilei de 22 ianuarie, 90 de arestaţi sînt transportaţi, cu camioane, în pădurea Jilava şi împuşcaţi. A doua zi, de la Prefectura Poliţiei Capitalei, sînt duşi 15 evrei arestaţi pe Splaiul Unirii, împuşcaţi în dreptul clădirii abatorului, apoi atîrnaţi în cîrlîgele cu menţiunea "carne cuşer". În faţa sediului legionar din strada Roma, legionarii au prins un soldat dintr-o patrulă, l-au stropit cu benzină, transformîndu-l în torţă vie. Şi în alte locuri, unde s-au dat lupte, au fost găsite, apoi, cadavre de ostaşi carbonizaţi.

Decizia era a Berlinului, reprezentat, la Bucureşti, de noul ambasador Von Kilinger (Fabricius nu apucase să plece încă), dar şi de diverşi înalţi funcţionari. Unii exegeţi socotesc că Berlinul aştepta să vadă de partea cui este victoria, pentru a adopta apoi decizia. Sima afirmă că pînă în noaptea de 22/23 ianuarie decizia Berlinului nu se produsese încă. Ar fi venit la miezul nopţii – telegrafiată, se pare, de Ribbentrop – şi era favorabilă lui Antonescu. După menţiunea lui Sima, această dispoziţie i-a fost adusă la cunoştinţă de un înalt funcţionar german (el fiind ascuns într-un sediu al ambasadei germane), în zorii dimineţii de 23 ianuarie. S-ar fi supus, dîndu-şi seama că partida e pierdută. Mai ales că şefilor legionari li se asigura plecarea în Germania. În 24 ianuarie încetînd, treptat, rezistenţa legionarilor, armata a devenit stăpînă pe situaţie. Rebeliunea legionarilor a fost înfrîntă, prin intervenţia decisivă a germanilor, ceea ce, crede Sima, "era deosebit de grav din punct de vedere al suveranităţii naţionale" (p. 357). De parcă dacă decizia nemţilor ar fi fost favorabilă legionarilor, suveranitatea naţională ar fi fost mai puţin periclitată.

La 23 ianuarie 1941, în ordinul de zi al lui Antonescu, se spunea: "Ofiţeri, subofiţeri, caporali şi soldaţi. Ţara românească a trecut în ultimele două zile printr-o teroare nemaicunoscută în istoria noastră. Înstrăinaţi cu sufletul de tot ce acest neam are mai scump, cete de nemernici şi destrăbălaţi au dorit să ia conducerea statului. Contra acestui duşman intern v-am chemat să apăraţi statul şi instituţiile lui. În mai puţin de 24 de ore cu vrednicia, cu abnegaţia şi sîngele vostru, Ţara a reintrat în ordine... Cinste vouă... Ţara vă este recunoscătoare. Eu mai mult ca oricine altul, fiind în stat, cu orice sacrificiu, – şi m-am ţinut de cuvînt – jurasem să păstrez ordinea" – (**Porunca Vremii**, X, nr. 1853 din 26 ianuarie 1941). Generalul a mai dat, apoi, un manifest către ţară, în care îi denunţa pe legionari ("rătăciţii, în mare parte copii neştiutori şi comunişti notorii") care s-au răzvrătit, trăgînd asupra armatei. Sima era calificat "trădător de neam şi de legiune" şi se promitea că adevărata Legiune se va întemeia sub conducerea generalului. Apoi se anunţă arestarea unor fruntaşi legionari (generalul Zăvoianu, Traian Brăileanu, Radu Gyr, foşti prefecţi legionari etc. etc.), ziarele comunicînd liste întregi cu nume şi funcţii.

Antonescu a dat dispoziţie, apoi, să se relateze numărul victimelor rebeliunii şi jaful practicat de legionari. Ar fi fost 490 de morţi şi răniţi, inclusiv dintre militari, şi au fost descoperite, în sedii şi locuinţe legionare, 129 camioane de mărfuri furate sau "rechiziţionate". După rebeliune, presa a publicat declaraţiile unor legionari (una semnată de prof. Ion Zelea Codreanu) care se desolidarizau de şefii care au dezlănţuit rebeliunea. Procesul conflictului dintre codreniști şi simişti a crescut în intensitate. Ştefan Palaghiţă, antisimist, a scris în cartea la care m-am referit în cîteva rînduri: **"Rebeliunea a fost începută de Sima şi de Stoicănescu, fără ştirea nimănui** şi fără să putem înţelege, nici astăzi, scopul pentru care a fost făcută. Cred că numai duşmanii Mişcării au ştiut ce vor. Ceea ce putem spune cu certitudine este altceva: «rebeliunea» a pătat onoarea Mişcării, fapt care nu s-a întîmplat în nici una din prigoanele precedente; a provocat uciderea a peste 2.000 de legionari şi populaţie civilă, între care mulţi fruntaşi, cum a fost avocat Victor Silaghi; a vîrît în temniţe aproape 60.000 de legionari; a adus atîtea lacrimi şi suferinţe cum n-a adus nici o altă prigoană" (Ştefan Palaghiţă, Op.cit. p. 153).

Înfrîngerea mişcării legionare, la sfîrşitul lui ianuarie 1941, încheia nu o etapă, cît, poate, o istorie. Chiar dacă pornim de la ipoteza, incontestabil valabilă, că, după moartea lui Codreanu şi a elitei legionare, Mişcarea devenise alta, comportarea ei, în lunile de guvernare, i-au adus daune atît de imense, încît au compromis-o aproape definitiv în conştiinţa contemporanilor. Puritatea jertfei şi nevoia de asanare morală despre care tot vorbiseră preceptele Legiunii se dovediseră, în confruntarea cu puterea guvernamentală dobîndită, idealuri calpe. În Memoriile sale, Mircea Eliade, aflat în misiune diplomatică în 1940, notează opiniile sale despre Legiune, după asasinatele din noiembrie. "Cu groază am aflat de asasinarea lui N. Iorga şi a lui V. Madgearu, precum şi a unui grup de deţinuţi în aşteptarea anchetelor, la închisoarea Văcăreşti (de fapt Jilava n.m.). Prin aceste asasinate din noaptea de 29 noiembrie (de fapt 26/27 noiembrie n.m.), echipele de legionari care le-au înfăptuit credeau că răzbună pe Codreanu. În fapt, ele au anulat sensul religios, de «jertfă», al legionarilor executaţi sub Carol şi au compromis iremediabil Garda de Fier, considerată de atunci o mişcare teroristă şi pronazistă. Uciderea lui N. Iorga, marele istoric şi genialul profet cultural, va păta pentru multă vreme numele de român" – (Mircea Eliade, Memorii, vol. II, Ed. Humanitas, 1991, p. 48-49). Şi asta o spune M. Eliade, simpatizant activ al Mişcării din toamna lui 1936, publicist, de atunci, al legionarismului, fostul încarcerat de la Miercurea Ciuc. Decepţia suferită, la auzul acestor abominabile fapte, l-au îndemnat să considere că, comiterea acestor omucideri "a compromis iremediabil Garda de Fier". E un verdict greu de evitat.

Degeaba, de atunci încoace, strădania legionarilor din exil (început prin fuga lor, ajutată, de după rebeliune, în Germania) de a mai salva ceva din rosturile şi idealurile Legiunii. Ea a continuat să existe – mai există şi azi –, în ireconciliabile dispute dintre simişti şi gîrneţişti. Speranţa – ca să parafrazez titlul cărţii lui Palaghiţă – în reînvierea României, prin Garda de Fier, e o biată iluzie, nutrită de nostalgici cărora li s-a oprit ceasul. Nu altul este destinul nostalgiei grupărilor legionare înfiinţate în România postdecembristă. Mişcarea legionară este un fenomen politico–ideologic interbelic şi rostul său a fost definitiv fixat în lunile dintre septembrie 1940 – ianuarie 1941. O reînviere nu e necesară şi nici, istoriceşte, posibilă. Situaţia internă şi internaţională s-a modificat radical. Ascendenţa mişcării legionare în anii treizeci fără existenţa, cu forţa ştiută, a Germaniei şi a Italiei nu s-ar fi produs. Azi astfel de ţări cu ideologii totalitare nu mai există în Europa. Integrarea ţării noastre în structurile europene presupune democraţie şi nu totalitarism. Neîndoielnic, pe fondul tensiunilor sociale determinate de tranziţia spre economia de piaţă şi a lipsei de speranţă a tinerilor, se va înregistra apariţia unor grupări extremiste (de dreapta sau stînga). Viitorul nu e însă al lor. Şi, oricum, nu e deloc necesar ca aceste grupări extremiste să copieze, prin filiaţiune, fizionomia mişcării legionare. Istoria n-ar trebui să se repete, fără imaginaţie, mereu în acelaşi fel.

Z. ORNEA

Cronica Parlamentară

"Ne-au stricat vacanţa"

Aceasta a fost concluzia unui parlamentar din PDSR, la terminarea aşa-numitei sesiuni extraordinare a Camerei Deputaţilor. Şi guvernului Văcăroiu i-a amînat puţin planurile de conducere "democratică" a economiei, dar noroc cu ograda constituţională, care a dat ţara pe mîna ordonanţelor şi la parlamentari le-a "ordonat" să rupă rîndurile. O sesiune "comandată" de Opoziţie şi "confiscată şi decomandată" de majoritate. Vina ?! Ne aflăm (şi-o să mai stăm mult şi bine) în stadiul luptei surde pentru putere şi nu între partide, ci între lumi diferite şi cel care pierde nu trebuie să caute vina decît în propria tabără, altfel rămîne un chibiţ şi-atît. La întîlnirea de la Cotroceni, Iliescu a tratat Opoziţia precum femeia pe eunuc. Aşteptăm infirmări.

Luni, 10 ianuarie, deputaţii Opoziţiei au încercat să îndrepte lucrările spre discutarea Memorandumului cu FMI, dar majoritatea a zis – nema şi s-au dezbătut arzătoarele probleme care privesc sancţionarea pecuniară a celor care absentează de la lucrările comisiilor permanente. Vestea demisiei lui Everac i-a împăcat pe toţi. N-a fost chiar ca în 22 decembrie '89, dar se vede treaba că românii, atît demnitarii cît şi electoratul, au nevoie din cînd în cînd de căderea unui dictator mai mic sau mai mare, care pentru asta, de altfel, e pus şi plătit de forţe "oculte" ca paratrăznet, decompresor de tensiuni sociale, ciuca satisfacţiilor populare.

Marţi s-a mers mai departe cu Regulamentul, dar nu şi cu prezenţa, din trei sute şi ceva de deputaţi, prin sală rătăcindu-se vreo 80. Şi cînd te gîndeşti (deşi nu recomandăm - cauzează) că pe ordinea de zi a "extraordinarei" sesiuni figurau legi tot una şi una, precum cea a Organizării şi funcţionării Societăţilor de Radio şi Televiziune. Mă rog, mai greşeşte şi majoritatea - dacă scenariul (democratic) o cere.

Miercuri, dl. Ţepelea a comunicat plenului Camerei că "Encyclopedia Britanica" ne prezintă lumii drept asupritori ai ţiganilor. Alt subiect unde consensul s-a dat jos din pod, dar nimeni n-a amintit de slabul profesionalism al emisarilor Ministerului de Externe, care mai mult îşi completează cultura şi dota pe unde sînt trimişi, decît să informeze pe oricine vrea sau nu, de ce se întîmplă în România (nu la Cotroceni şi-n Palatul Victoria). Cum Curtea Constituţională a avizat dorinţa Guvernului de a da ordonanţe, sesiunea şi-a cam pierdut din motivaţie şi Opoziţia a mai încercat, în aceste condiţii, să reanime legislativul prin propunerea PL-93, ca directorul Televiziunii să fie numit de Parlament în virtutea Decretului-lege din 11 mai 1990, semnat de Iliescu în numele CPUN-ului, recunoscut de Dan Marţian drept "strămoş" al actualului Parlament. Dar majoritarii au calificat treaba ca neconstituţională şi gata. În ce priveşte Sindicatul Liber din RTV, a fost calificat de "covrigarul" PDSR, Emil Stoica, drept "organizaţie chinologică". Pe de altă parte, Biroul permanent al Senatului a respins propunerea de a se discuta Memorandumul în şedinţă comună a celor două Camere. Revenind la deputaţi – aceştia tocmai şi-au reglementat în cadrul articolului 68 din Regulament regimul sesiunilor extraordinare. Astfel, o asemenea sesiune poate fi convocată la cererea a $^1/_3$ din membrii Camerei, dar ordinea de zi trebuie aprobată de plen. Adică, ai dreptul la cuvînt, dar pe ce subiect ţi se "recomandă". Dl. Ion Raţiu a reuşit totuşi să "impună" un amendament, prin care se limitează la unu numărul membrilor guvernului care au dreptul să participe la şedinţele Biroului Permanent.

Joi s-a încheiat chinuita sesiune fără seamăn (poate-n inutilitate) a jumătate din Parlament. După "concedierea" plenului, Biroul Permanent al Camerei a discutat repartiţiile membrilor delegaţiei permanente române la Consiliul Europei, în comisiile Adunării Parlamentare continentale. Astfel s-a comunicat cum dl. Gabrielescu (PNŢCD) l-a luxat pe "colegul" opozant A. Severin suflîndu-i locul din Comisia politică (à propos, dacă V. Gabrielescu va activa la Consiliul Europei ca la Comisia decembrie '89, vor înţelege şi occidentalii de ce batem pasul pe loc). Pe 1 februarie, parlamentarii redevin "ordinari". Asta e.

Petru IONESCU

DE-A PĂCĂLEALA POLITICĂ

După "experienţa liberală", cea mai mare grijă a opoziţiei a fost aceea de a nu se lăsa păcălită de guvernanţi şi de a sta departe de portofoliile ministeriale. Atît de puternică era convingerea că majoritarii şi aliaţii lor se vor compromite în cîteva luni încît nimeni n-a mai luat în calcul realitatea postelectorală, modificarea treptată a psihologiei alegătorilor, contextul internaţional, cameleonismul reformist al adversarilor. În momentul anunţării rezultatelor scrutinului şi în perioada încheierii actualului sistem parlamentar de alianţe, Convenţia Democratică s-a comportat ca şi cum sfîrşitul lui 1992 se consuma în primăvara lui 1990. Ea a mizat numai şi numai pe cartea erodării capitalului politic al cîştigătorilor şi nimeni n-a simţit nevoia să se întrebe în ce proporţie, din ce motive şi în favoarea cui se face această erodare. După un an şi jumătate de la alegeri, minoritatea parlamentară a avut sute de prilejuri să constate că e preferabil să poţi schimba plasa în care ai căzut de bunăvoie; dar plasa cealaltă, mai largă şi mai strălucitoare, e ocupată de aliaţii care n-o vor părăsi decît atunci cînd vor fi siguri că au şanse să schimbe locurile cu actualii majoritari. Frica şi incapacitatea de a înţelege competiţia democratică altfel decît în termenii duşmăniei de clasă i-a pierdut deopotrivă pe reprezentanţii opoziţiei şi pe cei ai puterii: şi unii şi alţii au lucrat în beneficiul foştilor, iar aceştia au profitat atît de mult de pe urma urii întreţinute de ei înşişi între cele două tabere, încît acum îşi permit să ameninţe, să şantajeze şi să impună fără să mai ţină cont de părerile celor de la Cotroceni sau celor de la Palatul Victoria. După un an şi jumătate de la alegeri, majoritarii au avut şi ei nenumărate prilejuri să înţeleagă cine îi trage înapoi, cine-i ţine pe loc şi cine îi împinge în prăpastie. A fost suficient să se menţină sau să se îngraşe obsesia marilor pericole (ungurii, evreii, opoziţia vîndută străinătăţii şi, mereu la datorie în momente-cheie,regele înconjurat de adepţii restauraţiei monarhice) pentru ca "iniţiativa" delimitării sau a refacerii echilibrului parlamentar să pară liderilor majoritari o problemă de importanţă minoră. Trucurile sînt vechi, sloganele s-au tocit şi nu mai provoacă nici furie nici pasiune populară, dar politicienii aflaţi la "vîrf" nu s-au plictisit să reacţioneze "ca la comandă". "Butonul roşu" al conflictelor politice se află în stăpînirea celor pentru care şi puterea şi opoziţia sînt două mari rele postrevoluţionare. Manevrată cu măiestrie de fiecare dată cînd opoziţia şi majoritarii tind să ajungă la o înţelegere, spaima de a nu intra în capcana celeilalte părţi îi conduce şi pe unii şi pe alţii într-o capcană comună, adică exact acolo unde îşi doresc partidele naţionaliste de stînga.

"Filmul" ultimelor negocieri şi consultări repetă aceeaşi schemă regizorală folosită şi răsfolosită pe scena noastră politică, deşi actorii s-au căznit să schimbe între ei partiturile. În fond, ideea guvernului de coaliţie a fost pusă pe tapet din două direcţii, pentru a fi respinsă în favoarea şi de dragul celor care au respins-o din start: partidul de guvernămînt s-a gîndit să-şi încolţească astfel aliaţii şi să-i oblige să accepte fără fasoane suplimentare textul Memorandumului cu FMI; opoziţia a înţeles că e momentul să "sufle" replica preferată a preşedinţiei şi să se arate, sub lumina reflectoarelor şi pe termen scurt, dispusă la sacrificiu şi la colaborare. În linii mari, dubla prefăcătorie şi-a atins scopul. Majoritarii au demonstrat aliaţilor că opoziţia nu se mai ţine bătoasă şi că deci depinde de şeful statului ca partidele considerate extremiste să fie acceptate în continuare sau lăsate de căruţă. Convenţia Democratică a demonstrat electoratului telespectator că e capabilă să se comporte conform aşteptărilor generale, adică să susţină şi să accepte politica preşedintelui, contribuind astfel la înlăturarea "circarilor" deveniţi deja indispensabili. Butaforia a ţinut şi de data asta loc de dialog politic: n-a crezut nimeni, nici la Cotroceni şi nici la sediul Convenţiei, că e vorba de altceva decît de o "secvenţă specială" necesară domeniului public. Sindicatele, beneficiare ale spectacolului care ne-a ajutat să trecem peste cea mai grea lună a iernii, vor trebui să înţeleagă ceea ce li s-a spus de către toată lumea în fel şi chip: guvernanţii au încercat să schimbe lucrurile, opoziţia şi-a învins propria mîndrie, dar un cabinet de coaliţie "e nerealist în etapa imediat următoare". Posibilă şi absolut necesară ar fi însă, în viziunea liderului Camerei Deputaţilor, o cooptare a PUNR la acţiunea propriu-zisă de guvernare. Astfel, acordul standby cu Fondul Monetar va primi "binecuvîntarea" adepţilor autarhiei financiare şi a duşmanilor finanţelor mondiale, iar socialiştii şi admiratorii lui Vadim Tudor pot pregăti în linişte preluarea definitivă a pîrghiilor puterii. Decişi să nu se lase la mîna Convenţiei aliată cu Partidul Democrat, membrii PDSR procedează şi ei după modelul de acţiune politică adoptat de adversarii lor în octombrie '92: aleg eapcana cu care s-au obişnuit, numai pentru că ea oferă siguranţa clipei de faţă. Majoritarii n-au avut nici pînă acum libertate deplină în mişcare. Dar dacă PUNR va ocupa cîteva fotolii ministeriale, după ce e deja stăpîn pe plan local şi la nivelul secund al multor departamente centrale, nimic nu va mai putea opri victoria ultranaţionaliştilor. Iar partidul de guvernămînt, "muşcat" sistematic de şarpele care azi îl ademeneşte doar cu dulceaţa principiilor republicane, se poate afla, nu peste mult timp, în situaţia de a accepta zicala "de ce ţi-e frică nu scapi". Or, frica de azi a formaţiunii care a obţinut o majoritate relativă la alegeri pentru că era formaţiunea preşedintelui e frica de sciziune. Acceptînd să colaboreze cu opoziţia, PDSR ar pierde un anume procent al membrilor săi, hotăriţi să migreze spre PUNR sau chiar spre România Mare. Favorizînd ascensiunea antireformiştilor, PDSR îşi pecetluieşte însă soarta pentru viitoarele alegeri; iar cei care simpatizează azi cu Funar şi Vadim, abia aşteaptă să sară în barca acestora, şi o vor face fără procese de conştiinţă dacă PDSR îşi pierde statutul de formaţiune majoritară.

Cum şi l-ar putea păstra, oare, de vreme ce aliaţii pregătesc cu sîrg un contracandidat pentru preşedintele Iliescu, iar răul economic şi social, spre menţinerea căruia viitorul guvern lucrează deja, va fi explicat, în campania electorală, mai ales prin "umilitoarele" contracte încheiate cu străinătatea din ordinul Cotroceniului?

Totul s-a schimbat în ultimii patru ani: oceanul prin care America priveşte spre Europa, unghiul de existenţă al fostului imperiu sovietic, raportul dintre stînga şi dreapta occidentală, gustul bucureştenilor pentru manifestaţii anticomuniste, dragostea provinciei pentru soarele fesenist. Numai prejudecăţile clasei politice româneşti au rămas aceleaşi, numai încrîncenarea ei de a ocoli o singură capcană şi a cădea în toate celelalte nu s-a modificat.

Elena ŞTEFOI

Presa despre...

O ÎNTÎLNIRE CARE A MIMAT CARACTERUL ISTORIC

Miercuri, 12 ianuarie, la "ora 9,10/ În drum spre Cotroceni, în faţa blocului" (şi nu invers), Emil Constantinescu declara ediţiei de prînz a **Evenimentului zilei**: "Ion Iliescu poate juca un rol important în această nouă regrupare politică". Fotografiat cu o mînă în buzunarul paltonului oficial şi cu cealaltă exprimînd hotărîre pe mînerul genţii diplomat, liderul Convenţiei Democratice îmbina pluralul majestăţii cu optimismul profesoral: "Dorim să avem convorbiri serioase, care să permită inventarierea punctelor divergente şi convergente şi să putem pune bazele unei noi majorităţi parlamentare capabile să susţină un program de ieşire din criză".

Zilele următoare, primele pagini ale gazetelor n-au vorbit decît despre consultările delegaţiei CDR cu preşedintele ţării: «Ion Iliescu "Nu!"», sintetiza, în stilul caracteristic, **România liberă** din 13 ianuarie, iar grupajul dedicat întîlnirii nu poate avea ca supratitlu decît sintagma "Discuţii la paralele inegale". Se detaşează – printre declaraţii însoţite de poze – aceea a gazdei de la Cotroceni. Nu doar pentru că e plasată în chenar, ci şi pentru că are un titlu "atrăgător": «**Ion Iliescu, la spartul tîrgului**: "De ce eşec? Mata răstălmăceşti de o manieră simplistă"». "Răstălmăcitoarea" e, de data asta, Dorina Băieşu. **Curierul naţional** ne spune acelaşi lucru dar în termeni mai plăcuţi urechilor puterii: "Preşedintele nu crede în posibilitatea unei noi majorităţi parlamentare. Este mult mai greu astăzi să se creeze o nouă majoritate parlamentară; propunerea nu mi se pare realistă. Dacă dv. o puteţi crea, felicitări. Aş vrea şi eu să o văd realizată". În loc de "felicitări" ar fi trebuit să apară... "Vă salut"; dar ce rost are să fim cîrcotaşi, cerînd confruntarea casetei cu tanscrierea ei, de vreme ce sensul afirmaţiei prezidenţiale trebuie căutat doar în prima parte a frazei? Mai degrabă ar trebui să ne răzvrătim pentru faptul că şi de data asta a făcut carieră "intervenţia" domnului Dinu Patriciu, care ori de cîte ori spune ceva, "ia caimacul" personajelor principale fără să ţină cont că în plan politic expresivitatea se plăteşte cu vîrf şi îndesat: "Am sentimentul unui peţitor care drept răspuns primeşte în cap florile cu care s-a prezentat". Toată lumea bună a presei a intrat în hora propoziţiilor de mai sus, comentînd cele trei ore şi jumătate de dialog purtat la Cotroceni mai ales prin prisma frustrării sentimentale căreia i-a căzut victimă opoziţia. În ediţia sa de vineri, 14 ianuarie, **Cronica română** sugera, prin pana directorului ei, că năbădăile păţitei puteri sînt expresia unui natural exces de cochetărie dar şi a unei viclenii menite să ascundă adevărul (că ea a ales demult şi că n-are de gînd să se desmărite doar pentru că alţii o cred măritabilă): "...pînă acum, peţitorii n-au făcut decît să-i spună potenţialei alese că e şi cam urîţică, ba şi cam prostuţă, şi niţel...stîngace, că nu e deloc gospodină, nici prea cinstită, iar pe deasupra e neo, şi cripto şi mai ştiu eu cum. Iar după toate astea, să te duci la ea şi s-o ceri în căsătorie (...) În altă ordine de idei, miresei i se pun şi oarece condiţii,tocmai bune pentru a fi cîştigată: din viitoarea casă comună să iasă obligatoriu toate rubedeniile, iar în locul lor să fie poftită pe post de domnişoară de onoare,exact duşmanca ei de moarte. Stă în picioare? Nu prea stă, dar noi trebuie să fim optimişti şi să sperăm că vom juca la nuntă". Problema lui Horia Alexandrescu pare să fie simplă: fără "Nuntă-n cartier" nu va fi pace prin împrejurimi, deşi, "năzuroasă cum o ştim, frumoasa dintre trandafiri se va ţine bătoasă şi fidelă făcînd pasul spre logodna cu ceilalţi pe care-i ştie mai demult şi cu care dacă nu visează să dea de belşug speră să trăiască în linişte şi pace". La atît codoşlîc politic, mai c-ar fi necesară o "dezlegare" de sus: cînd e vorba de liniştea şi pacea unui întreg cartier (a se citi interesul naţional şi integritatea carpato-dunăreano-pontică) poţi să-ţi pui pirostriile (reformei) cu cine e **bine** şi să foloseşti patul (distribuţiei avantajelor) cu cine **îţi place**. Cam ăsta ar fi, dacă ne asumăm riscul unei lecturi "neortodoxe", mesajul preşedintelui, sintetizat în **Ora** (din 14 ianuarie) printr-un singur cuvînt-titlu (de editorial):"**Faceţi-o!**" Deţinătorul funcţiei supreme şi-a avertizat însă oaspeţii (ce-l voiau şi tată-socru, şi naş, şi popă, şi avocat la divorţ) că, de obicei, între "voinţă şi putinţă" e o mare distanţă. (E.Ş.)

De jur împrejur

LOS ANGELES şi SARAJEVO

Într-o viziune global pozitivă lucrurile merg bine: continuarea procesului de pace din Orientul Mijlociu dovedeşte că nu există poziţii ireductibile, procesul politic din Africa de Sud oferă un model de reformă structurală, acordurile recent semnate la Moscova înlătură primejdia atacului nuclear, cifrele lumii occidentale indică perspectiva ieşirii din recesiune. E un inventar care ocoleşte fosta Iugoslavie, Georgia, Nagorno-Karabah, Afganistan, criza din Algeria, războaiele tribale din foarte multe ţări africane şi multe alte conflicte cronice sau potenţiale.

Negocierile, care implică în mod necesar un echilibru al cedărilor reciproce nu sînt acceptate de cei în numele cărora se semnează acordurile. Îngrijorător nu este atât faptul că sînt atîtea locuri în care oamenii rezolvă conflictele prin forţă, ci că chiar acolo unde pare că s-a găsit o soluţie de compromis, acesta este sfidat de partizanii lui "totul sau nimic".

Istorica strîngere de mînă Rabin-Arafat de la Washington devine termenul de contrast al prezentării zilnice a acţiunilor de forţă din teritoriile în care, conform planului, acum trebuia să fie pace şi să se pună bazele prosperităţii. Succesul acordurilor secrete nu este pus sub semnul melancoliei doar de decesul ministrului de externe norvegian care le-a patronat, ci şi de poticnirile tratativelor nesecrete. Considerente de securitate îi determină pe negociatorii israelieni să insiste asupra controlului frontierelor dintre Gaza şi Egipt, între Ierihon şi Iordania. Reprezentanţii palestinieni consideră că în termenii autonomiei prezente şi ai suveranităţii viitoare, paza acestor frontiere le revine. S-a discutat mult la Taba, despre gheretele grănicerilor, dacă să fie una, sau să fie două, în cazul în care e una - să fie despărţită printr-un geam sau printr-un perete. Incapacitatea de a rezolva detaliile e un semn că de fapt la nivelul principiilor acordul acoperă intenţii discordante. În perspectiva tratativelor cu Siria, guvernul israelian anunţă un referendum pentru ca în varianta optimistă a încheierii unui acord de pace, acesta să nu fie o finalizare a unor înţelegeri secrete, ci o expresie a voinţei populare. E puţin probabil că chiar dacă va fi învinsă la urne, minoritatea intransigentă va accepta soluţiile negociate. Cît timp nu e pace, ci doar proces de pace, războiul continuă. Misticii şi vizionarii, care prisosesc în toate taberele, reuşesc să fascineze cu mult mai mult succes decît promisiunile parţiale, nesigure, dezamăgitoare cînd sînt confruntate cu realitatea.

Sub alte forme refuzul soluţiei politice se repetă în Africa de Sud, în Rusia şi în aproape toate zonele de conflict care o înconjoară. Încă nu se stinsese zîmbetul preşedintelui Clinton după încheierea acordului de dezarmare nucleară a Ucrainei cînd semnătura preşedintelui Kravciuk a fost contestată de oamenii politici din Kiev. Este de prevăzut că alegerile din martie din Ucraina (a treia putere nucleară a lumii) vor produce o reacţie simetrică la victoria lui Jirinovski în Rusia. Simetrică, în sensul că extremismul rusesc va crea probabil victoria extremismului ucrainean. Prezenţa unei numeroase minorităţi ruse în Ucraina va oferi oricînd pretextele atît de necesare izbucnirii conflictului.

Pînă acum cîţiva ani extremismul prefera acţiunile secrete şi discursul în care violenţa era implicată. Falimentul comunismului a avut ca efect secundar legitimarea extremismului anti-comunist şi apoi a tuturor programelor politice agresiv-fundamentaliste. Apelurile la luciditate şi sînge rece sînt izolate şi lipsite de o rezonanţă reală, în timp ce sîngele cald a devenit un element obişnuit de decor atît al tratativelor de pace cît şi al declaraţiilor de război.

Privind transmisiile de la faţa locului de după cutremurul de la Los Angeles, se observă cum marile cataclisme naturale devin anodine, comparate cu răul pe care-l poate provoca omul. Reporterii de acolo vorbesc despre termene pentru refacerea clădirilor şi a autostrăzilor. Nimeni nu se gîndeşte la reconstrucţia oraşului Sarajevo, pînă cînd nu s-a desăvîrşit distrugerea.

Magdalena BOIANGIU

"... eforturile spontane şi necontrolate ale indivizilor sînt susceptibile să producă o ordine complexă a activităţilor economice..."

Friedrich A. Hayek

INDIVIDUALISME

Sociologia clasică franceză a construit conceptul de "individ" în perspectiva opoziţiei dintre societăţile moderne – individualiste – şi societăţile tradiţionale – holiste. Emile Durkheim (1858-1917) este primul care introduce în această tipologie criteriul solidarităţii: în societăţile tradiţionale – care situează grupul ca referinţă fundamentală – solidaritatea socială era una de ordin mecanic, bazată pe integrarea indivizilor într-un sistem normativ prestabilit, riguros, obiectiv şi anonim ("Tradiţia"). Dimpotrivă, societăţile moderne – care situează individul ca referinţă absolută – privilegiază o solidaritate de ordin organic în virtutea căreia se produce juxtapunerea unor diferenţe complementare ("diviziunea muncii"). Avem de a face cu bricolajul "libertar" al unei scheme evoluţioniste care mizează exclusiv pe interferenţa unor variabile economice şi culturale. Între **La division du travail** (1893) şi **Le suicide** (1897), Durkheim ne propune un concept ambiguu, împărţit între judecata pozitivă despre "emanciparea individului" şi critica morală a ceea ce el numeşte "progresul egoismului". Lucid, Durkheim lansează de altfel ideea potrivit căreia dincolo de un anumit prag, afirmarea individualismului în societăţile moderne subminează dezvoltarea armonioasă a indivizilor şi a naţiunilor.

Ecuaţia individualism/modernitate îl surprinsese încă pe Tocqueville în a sa **De la démocratie en Amérique** (1848). Nu găsim însă, la acest dezamăgit al Revoluţiei franceze, decît un fel de "sociologie a clubului", formulă "reacţionară" (sau doar elitistă) prin care individul se poate opune ansamblului social din care face parte. Alţi autori, de pildă, Georg Simmel (1858–1918) în a sa **Philosophie des Geldes** (1900, ed. adăugită în 1907) adoptă un ton mai dur: individualismul ca ideologie modernă este produsul circulaţiei monetare aflate, după el, la originea impersonalizării relaţiilor inter-umane, după modelul celei dintre bancher şi client. Dacă, în general, se poate vorbi despre un consens sociologic privitor la relaţia dintre gradul de complexitate al unei societăţi şi coeficientul ei de individualism, judecarea acestui raport diferă de la un analist la altul: aşa de pildă, sociologii americani celebrează individualismul pe fondul unor opţiuni liberale, în vreme ce neo-marxiştii (H. Marcuse, Scoala de la Frankfurt) sau reprezentanţii "noii Drepte" îşi uită divergenţele ideologice pentru a deplînge împreună faptul că societatea industrială striveşte, alienează şi masifică individul.

Revenind, să spunem că sociologia clasică – bruiată de un rousseauism rezidual – greşeşte probabil atunci cînd radicalizează opoziţia dintre societăţile moderne şi cele tradiţionale (primele fiind imaginea răsturnată a celorlalte). Fără a nega prezenţa unor universuri psiho-sociale diferite, istoria mentalităţilor este mai flexibilă, adică dispusă să noteze şi elementele de continuitate sau diferitele "supravieţuiri" ale tradiţionalului în contextul modernităţii. E clar că aşa numitele societăţi tradiţionale au cunoscut crizele lor de individualism, fiind obligate să se confrunte cu schismele, ateismul, disidenţa, subversiunea politică sau cu instaurarea unor ierarhii de merit ca alternativă la morala grupului dominant. Ca şi în cazul opoziţiei levistraussiene între "societăţile reci" şi "societăţile calde", dihotomia dintre "tradiţie" şi "modernitate" se dovedeşte a fi mai degrabă globală decît înglobantă.

Un cuvînt merită, în fine, principiul **individualismului metodologic**: potrivit acestuia, orice fenomen social este condiţionat (direct sau indirect) de **acţiunea** şi **intenţiile** indivizilor. Aceasta presupune că în genere (fără a neglija situaţiile-limită) constrîngerile sociale circumscriu aria **posibilului**, fără a o limita pe cea a **realului**: aşa, de exemplu, constrîngerile ideologice (de genul cenzurii) practicate sub comunism nu-l afectau pe cel ce nu intra niciodată într-o librărie, pentru că acesta nu avea, pur şi simplu, **intenţia** de a citi cărţi.

Punînd în fond problema raportului dintre **homo hierarchicus** (omul societăţii tradiţionale) şi **homo aequalis** (subiectul de drept al societăţilor moderne), gîndirea sociologică pregăteşte de fapt interpretarea antropologică a individualismului. Genealogia fenomenului care ne ocupă aici a fost cel mai bine studiată de Louis Dumont (n.1911) în ale sale **Essais sur l'individualisme** (Seuil, 1983). E un adevărat păcat să rezumi – mutilînd poate – erudiţia, subtilitatea şi coerenţa intelectuală dovedite de antropologul şi indianistul francez, dar analiza lui se bazează efectiv pe dialectica dintre "om" şi "lume" la nivelul istoriei Bisericii creştine. Legarea individualismului – prefigurat în **polis**-ul grec – de răspîndirea Evangheliei nu este nouă : la vremea lui, Marcel Mauss reconstituise şi el istoria noţiunii de "persoană" insistînd asupra modului în care Revelaţia creştină a "umanizat" masca tragică (**prosopon**) dăruindu-i deopotrivă o demnitate ontologică şi un statut moral. Numai că L. Dumont vorbeşte despre **două** individualisme: cel paleo-creştin, în care societatea (configurată sub presiunea unui orizont eshatologic) valorizează **individul-în-afara-lumii** şi un altul, i-aş spune post-patristic, care privilegiază dimpotrivă acţiunea **individului-înăuntrul-lumii**. Această schimbare de fundal cosmic – intervenită în secolul VIII, cînd papii se rup de Bizanţ pentru a se erija în suverani temporali – ne obligă să abordăm istoria individualismului în termenii unei **teologii a politicului**. "La început – scrie Dumont – Statul se situa faţă de Biserică aşa cum lumea se situa faţă de Dumnezeu." (**op.cit.**, p. 59). Relaţia Stat-Biserică – rezolvată "symphonic" în Răsărit şi antagonic în Apus - este cea care explică de ce în lumea ortodoxă, individualismul este un **personalism**, în vreme ce în universul romano-catolic, acesta se traduce printr-un pragmatism al egolatriei "angajate". Pentru ortodocşi, care au **menţinut** paradigma patristică, individul este o persoană cu un destin soteriologic ireductibil – un pelerin în această lume (al cărei "chip" va "trece") dar şi un suport viu (căci liber) al încercărilor prin care Dumnezeu lămureşte la nivelul fiecăruia sensul trans-mundan al desăvîrşirii. Pentru catolici, individul este dimpotrivă un actor care îşi asumă ipostaza de misionar şi pe cea de "lucrător" al propriei mîntuiri în interiorul unui cadru lumesc autonom. (teologic vorbind, autonomia lumii este rezultatul firesc al afirmării unei **graţii create**). Între secolul VIII d. Hr. şi Renaştere, integrarea (pentru a nu spune, partizan, înglodarea) omului în lume se continuă culminînd cu teologia Reformei. În primul tom din **Gesammelte aufsätze zur religionssoziologie** (1920/1921), Max Weber (1864-1920) demonstra realitatea acestei mutaţii comentînd sinonimia tipic protestantă dintre "meseria" individuală (**Beruf**) şi vocaţia personală a insului religios, pe care Luther o desemna prin acelaşi termen: a te mîntui înseamnă a face cît mai bine treaba la care eşti predestinat.

Disocierea dintre Răsăritul "conservator" şi Apusul "progresist" alimentează reflecţia asupra semnificaţiei acestui "progres". Ce s-a întîmplat după Luther, Calvin şi Melanchton, ştim: individualismul nepatristic şi-a continuat marşul triumfal trecînd în opera celor trei "maeştri ai îndoielii": Marx, Nietzsche şi Freud. Dacă facem un bilanţ sumar, ne lovim de natura contradictorie a tipului de societate pe care **individul-înăuntrul-lumii** l-a generat: pe de o parte, omul occidental îşi planetarizează proiectul, modernitatea explodează (prin aculturaţii şi "revoluţii" succesive) iar unealta se pune tot mai mult în slujba unui principiu antropic auto-motiva(n)t. Pe de altă parte, exaltarea **individului-făcător-de-istorie** recuperează holismul tradiţional pre-creştin ("întregul social transcende suma indivizilor constituenţi") pentru a-l transforma în totalitarism ideologic. Vorbeam despre natura contradictorie a acestor macro-tendinţe în măsura în care progresul tehnologic a "făcut bine" omului (pe planul material al "nivelului de trai" şi pe acela, demografic, al "speranţei de viaţă"). Nu este însă exclus ca ambele direcţii – progres tehnic/experienţă a dictaturii – să-şi corespundă în structura de profunzime a destinului occidental.

Am putea spune că sub comunism, faimoasa majoritate mută continua să fie "turmă cuvîntătoare" în sînul Bisericii. Omul de rînd – masă de manevră, număr statistic, rotiţă în maşina de vot a partidului unic – se reindividualiza la nivel parohial, acolo unde păcătoşenia nu poate fi – ca şi salvarea – decît personală. Acum, cînd sărbătorim – pesemne pripit – "moartea ideologiilor", problematica individualismului capătă, sub ochii noştri, o dimensiune nouă: libertatea socială. Refulat într-un trecut macabru şi soldat cu un gol de memorie care trebuie, cumva, umplut, totalitarismul lasă locul unei tensiuni inedite: aceea dintre individualismul democratic şi personalismul creştin. Concret, ne mişcăm între sechelele unui colectivism – vădit prin iresponsabilitatea actului civic – şi riscurile unui individualism care primeşte momentan forma parvenitismului haotic: împrejurarea că nostalgicii "poporului muncitor unic" devin promotorii unui capitalism amoral nu este decît în aparenţă paradoxală. Nu sîntem deocamdată nici democraţi (măcar pentru că repartiţia privilegiilor este cea din trecut), dar nici creştini întregi (pentru că am ratat, ca neam, atît experienţa dreptăţii, cît şi pe cea a iertării). Între culpabilizarea individualismului în stil bolşevic şi practicarea populismului ca discurs politic imediat profitabil, echilibrul societăţii româneşti rămîne pînă una-alta un vis pios. Fără a avea dezinvoltura de a prescrie vreun panaceu,cred totuşi că am avea mare nevoie ca spiritul gregar să redevină duh al comunităţii, iar aplombul individualist (la modul: "toţi sîntem cei mai buni") să se plieze în faţa rostirii cu adevărat personale. De acum înainte, ideal ar fi ca figura **omului înnobilat de credinţă** să se suprapună peste cea a **întreprinzătorului onest**. Aceste două figuri – alungate pînă acum **la marginea** sau **în trecutul** societăţii româneşti – ar putea face mai mult decît un menaj de convenienţă, o logodnă binecuvîntată. Să sperăm, ingenuu, că aşa va fi, pentru că înainte de a fi nociv pentru sănătatea generaţiilor următoare, divorţul lor eventual ar avea consecinţe lugubre începînd chiar cu anii ce vin.

Teodor BACONSKY

"Dispoziţiile statului sînt întotdeauna mai mult sau mai puţin însoţite de constrîngeri şi, chiar şi atunci cînd nu sînt, ele obişnuiesc omul să se bizuie pe o pildă străină, pe o îndrumare străină, pe un sprijin străin, în loc să încerce să caute el însuşi resursele sale."

Wilhelm von HUMBOLDT

"La urma urmei, motivul practic pentru care, atunci cînd puterea a ajuns în mîinile poporului, i se permite unei majorităţi să domnească o lungă perioadă de timp nu este deoarece aceasta ar avea dreptate, nici deoarece acest lucru i s-ar părea cinstit minorităţii, ci deoarece majoritatea este din punct de vedere fizic cea mai puternică. Însă o guvernare în care domneşte majoritatea nu se poate bizui pe justiţie, chiar aşa cum o înţeleg oamenii. Nu poate exista o guvernare în care nu majoritatea să decidă în mod virtual ce e bine şi ce e rău, ci conştiinţa? - în care majoritatea să decidă doar în acele probleme în care se aplică regula utilităţii? Trebuie oare ca cetăţeanul să-şi supună conştiinţa legislatorului? De ce mai are omul conştiinţă atunci? Eu socotesc că trebuie să fim mai întîi oameni, şi doar mai apoi supuşi.(...) Sînt unii – precum cei mai mulţi legislatori, oameni politici, avocaţi, pastori şi funcţionari –, care slujesc statul mai ales cu capul; şi, cum aceştia rareori fac distincţii morale, ei pot sluji, fără să *vrea*, atît Diavolul, cît şi lui Dumnezeu. Numai foarte puţini, eroi, patrioţi, martiri, reformatori într-un sens foarte înalt, şi *oameni*, slujesc statul şi cu conştiinţele lor, şi prin asta în mod necesar rezistă acestuia; şi-aceştia sînt îndeobşte trataţi ca duşmani.(...) Cel ce se dăruie pe de-a-ntregul semenilor săi li se pare acestora fără folos şi egoist; însă cel ce li se dăruie numai în parte e considerat binefăcător şi filantrop.(...) Caracterul celor ce votează nu este pus în joc. Eu îmi pot da votul aşa cum socotesc că e drept; însă eu nu sînt preocupat în mod vital ca dreptul să învingă. Sînt dispus să las asta în grija majorităţii. Obligaţia sa, aşadar, nu depăşeşte o obligaţie utilitară. Chiar şi votînd *drept* nu înseamnă că *faci* ceva pentru el. Înseamnă doar că exprimi celorlalţi oameni, foarte slab, dorinţa ta ca el să învingă. Un om înţelept nu va lăsa dreptul la cheremul întîmplării, nici nu va dori ca acesta să învingă prin puterea majorităţii. Nu există decît puţină virtute în acţiunea maselor de oameni. (...) Chiar şi filozoful chinez a avut înţelepciunea să considere că individul e baza imperiului. Este democraţia, aşa cum o cunoaştem, ultima posibilă îmbunătăţire în guvernare? Nu e oare cu putinţă să mai facem un pas înspre recunoaşterea şi organizarea drepturilor omului? Nu va exista niciodată un Stat cu adevărat liber şi luminat pînă cînd Statul nu va recunoaşte în individ o putere superioară şi independentă din care decurge propria sa putere şi autoritate, şi nu-l va trata în mod corespunzător."

Henry David THOREAU

(Individualismul) "este glorificarea, nu a eului, ci a individului în general. El nu are ca resort egoismul, ci simpatia faţă de tot ce este om, o mai mare milă pentru toate durerile, pentru toate nenorocirile omeneşti, o nevoie mai arzătoare de a le combate şi de a le alina, o mai puternică sete de dreptate."

Émile DURKHEIM

Dreptul la asociere este individual

- convorbire cu dl. Horia Rusu, preşedintele executiv al PL 1993 -

- Ştiu că partidul dumneavoastră, ca orice partid cu doctrină liberală, promovează individualismul. Cred că este destul de limpede cum se manifestă individualismul într-o economie şi care sînt rezultatele lui. Dar, e bine ca el să se manifeste în politică? Mai precis, în ce măsură prezenţa individualismului, în politică, este benefică?

- Cred că, în primul rînd, ar trebui să vedem unde ne aflăm în acest moment şi ce schimbare ar fi trebuit să se producă, începînd cu anul 1990, în România şi în celelalte ţări din estul Europei. Schimbare ce din păcate, nu s-a produs încă. Ea trebuie să însemne reîntoarcerea individualismului. Timp de 50 de ani, oamenii din această zonă au fost supuşi unei îndoctrinări cu idei colectiviste şi naţionaliste. Datorită acestei mentalităţi dobîndite în timp, societăţile din est n-au reuşit să facă acel salt atît de aşteptat de toată lumea. De lipsa educaţiei politice au profitat forţe politice, al căror mesaj demagogic şi populist a reuşit să atragă voturile unei mari părţi a populaţiei. Civilizaţia vestică este bazată pe individualism, iar integrarea ţărilor din est în această civilizaţie ar fi trebuit să însemne reîntoarcerea la individualism.

- Aşadar, individualismul se opune colectivismului. Dar în ce relaţie se află acest concept cu acela de solidaritate sau de spirit de echipă? Se exclud? Mă refer în special la politică.

- În ceea ce priveşte individualismul în politică, fiindcă aceasta era de fapt şi prima întrebare, am să dau un exemplu concret. Se vorbeşte foarte mult de unitatea, de unificarea mişcării liberale. Cuvîntul "unitate" nu face parte din dicţionarul termenilor liberali. Indivizii, în concepţia liberală, se pot asocia cu un anumit scop sau interes comun. Din această cauză consider că unificarea mişcării liberale se poate face doar prin competiţie, printr-o competiţie în interiorul acestei mişcări. Sigur, cei ce sînt adepţii aceleiaşi doctrine (liberalismul clasic) se pot asocia în vederea obţinerii unui scop. Dar, trebuie să se facă o asociere într-o competiţie. Iar dreptul la asociere este individual. Din păcate, în România, partidele s-au structurat în jurul unor personalităţi sau aşa-zise personalităţi şi nu în jurul doctrinelor politice. Cred că acesta este motivul pentru care şi astăzi ne aflăm, încă, într-o criză politică. S-au făcut cîţiva paşi în restructurarea unor partide, dar insuficienţi.

- Radu Câmpeanu este un individualist?

- Nu cred că este. Individualismului i se dă astăzi un sens peiorativ. Şi asta tocmai din cauza mentalităţii colectiviste de care vorbeam. Conceptul nu poate fi explicat în cîteva cuvinte dar, oricum, el stă la baza democraţiilor liberale din întreaga lume.

- Putem spune că individualismul are de-a face cu inteligenţa iar colectivismul, cu lipsa de inteligenţă, cu prostia?

- N-aş vrea să fiu atît de dur. Eu afirmam la un moment dat că toţi oamenii se nasc liberali şi cu simţul proprietăţii. Luaţi-i unui copil o jucărie, pe care i-aţi dat-o cu cinci minute înainte şi veţi vedea că întîmpinaţi o opoziţie foarte puternică din partea lui. Deci copilul, primind o jucărie, datorită simţului proprietăţii, o cedează foarte greu. Dar în timp, printr-o educaţie colectivistă, omul îşi poate pierde acest simţ.

- Colectivismul este generat de prostie sau izvorăşte din rele intenţii?

- Eu cred că este generat de oameni inteligenţi, în scopul de a folosi apoi colectivităţile. Este ideea de turmă, care poate fi manevrată mult mai uşor decît indivizii separaţi.

A consemnat
Andrei MANOLESCU

"Nimeni nu poate fi judecător al propriei sale cauze. Numai şi din acest motiv, fiecare membru al societăţii renunţă la primul drept fundamental al omului natural, acela de a judeca el însuşi şi de a-şi apăra propriul drept... Oamenii nu se pot bucura în acelaşi timp de drepturile naturale şi de cele ale societăţii civile."

Edmund BURKE

"Trebuie să existe o religie de stat aşa cum există o politică de stat; sau, mai degrabă, trebuie ca dogmele religioase şi politice, amestecate pînă ce devin una, să formeze împreună o raţiune universală sau naţională îndeajuns de puternică pentru a reprima aberaţiile raţiunii individuale care e, prin natura ei, duşmanul de moarte al oricărei asocieri întrucît nu produce decît opinii divergente."

Joseph de MAISTRE

"Libertatea indivizilor nu este cîtuşi de puţin un fapt individual, ca este un produs colectiv. Nici un om n-ar putea fi liber în afara şi lipsit de sprijinul întregii societăţi omeneşti."

Mihail BAKUNIN

"Am fost primii care am susţinut că libertatea individului trebuie să devină cu atît mai restrînsă, cu cît formele civilizaţiei sînt mai complexe."

Benito MUSSOLINI

"Individualismul este o decădere a individului înainte de a fi o izolare a lui; el a izolat oamenii în măsura în care i-a degradat."

Emmanuel MOUNIER

STAŢUL LA BLOC

– dezbatere asupra colectivismului uni- sau pluri-etajat –

Rostogolind individualismul de pe treptele conceptuale marmoreene pe cele mai cu scîrţ ale chestiunilor administrative de zi cu zi ne ciocnim de (ne-)adaptarea lui la grupările cetăţeneşti. La nivel de bloc, bunul mers al inerţiei locatarilor este asigurat de asociaţiile de locatari, iar la case de comitetul de cartier. Dialogînd atît cu dedicaţi reprezentanţi ai responsabililor de cartier, cît şi cu inimoşi administratori de bloc, majoritatea dintre ei trecuţi prin trei regimuri, încercăm să facem o paralelă între comunitatea uni-etajată şi cea pluri-etajată. Problemele pe care cei patru responsabili s-au chinuit să le elucideze au fost, în linii mari, următoarele: Cu ce absurdităţi colectiviste v-aţi confruntat în teoria şi practica activităţii dv.? şi: Consideraţi că omul are mai multe şanse să-şi manifeste individualismul la casă sau la bloc, şi care sînt avantajele/ dezavantajele uneia sau alteia din cele două alternative?

"Nu-i nimic că te-am înjurat, poate ai nevoie altă dată"

Avocat Nicolescu Dumitru, delegat al străzilor G-ral Lupu şi Candiano Popescu: Am intrat în comitetul de stradă pentru că am aflat că unuia i-au tăiat pensia - deoarece a refuzat. Să mă împotrivesc mi-ar fi trebuit, că oricum ieşisem din închisoarea politică mai mult expresie biologică decît om. M-am purtat, ca delegat, de o manieră exemplară.

Avocat Popescu Dragomir, delegat al străzilor Muguraş şi Şerban Ilie: După ce am fost pilot de vînătoare şi fiu de popă am făcut-o şi pe asta, că altfel mă dădeau afară de la Otopeni, unde eram jurist în aviaţie. Totul se întîmpla prin '52.

Avocat Nicolescu Dumitru: Ceauşescu a vrut să ne demoleze, pentru că de la Polivalentă, vedea Mausoleul şi el nu suporta imaginea morţii. Mi s-au cerut cărţile de imobil şi eu am umblat peste tot ca să salvez casele. Lui Giosan i-am prezentat proiectul meu de a planta nişte pomi înalţi, o perdea vegetală care să împiedice privirea lui Ceauşescu. L-a acceptat, a tras şi el nişte sfori şi am salvat zona. Demolatul a fost cea mai mare problemă. Ne-au băgat cei de la Primărie şi cu legea 1. Noi trebuia să facem lista cu veniturile locatarilor. Un ţigan de pe gen. Lupu m-a înjurat că l-am trecut cu 400 de lei. Cînd l-am luat cu mine la Primărie şi s-a convins că n-am vină, mi-a spus: "Nu-i nimic că te-am înjurat, că poate ai nevoie altă dată.

Avocat Popescu Dragomir: Cu asta se mîndreşte domnul Nicolescu, dar cu oamenii de pe Muguraş eu am pus dalele din Parcul Tineretului cînd au fost sfărîmate. Am avut o listă de mobilizare şi după aia au apărut vorbe precum că «fetele mele nu vin la muncă patriotică, că le fac doctoriţe». Altădată am pus amendă unora ce aruncau fecale în curtea Intreprinderii «Ascensorul». Primăria a venit, a constatat, dar încasarea amenzii au lăsat-o tot în seama mea, aşa că n-am luat-o nici pînă în ziua de azi. Noi eram antenele Primăriei, nu ale Securităţii, ca administratorii de la bloc. Blocul e aglomeraţie de oameni. S-a terminat cu intimitatea aici. E poluare fonică, cioc-cioc toată ziua. Pe stradă nu ne adunăm la un loc. Sîntem individualişti; eu, de exemplu, nu mă văd decît cu o singură familie de pe stradă.

Avocat Nicolescu Dumitru: Dl. Dragomir e pe model american: are **ranch** cu interfon la poartă. Unii de la casă au o doză prea mare de egoism: un ţigan care locuia în aceeaşi curte cu o altă familie a vrut să-i alunge şi să le ia camerele. Noaptea se urca pe acoperiş şi agita un cearşaf spre înfricoşarea fiicei vecinei, o intelectuală. L-am prins şi l-am liniştit cu vorbe bune.

"Locatarii de la bloc îşi pun uşi de fier ca să nu poţi intra cînd se inundă"

Emanuel B., administrator bloc B8, strada Aurelian Bota: Există anumite drepturi şi îndatoriri ale locatarilor care nu au fost anulate, dar nici altele mai bune nu au fost făcute. Se vorbea de "convieţuirea socialistă", trebuia ca, o dată pe an, să se adune jumătate plus unu dintre capii familiilor. Acum nu se mai ţin deloc şedinţe, căci toată treaba nemaifiind impusă de sus, trebuie să pornească de la locatari. La nivelul unui palier măcar ar trebui să se înţeleagă, pentru că împart acelaşi bec şi acelaşi tobogan.

Stavrescu Andrei, administrator, Spătarului 5: Bunicul meu a făcut blocul şi, avînd cinci copii, a dat fiecăruia cîte un apartament mare şi unul mic pe acelaşi palier. Pe la 1930 existau mecanici, portari, liftieri, care se ocupau de apartamente şi de administraţie. Cazanele de apă caldă, boilerul, hidroforul erau cu garanţie de la întreprindere, pentru că doar aşa li se asigura credibilitatea. În vremea comuniştilor nu s-a mai păstrat nimic din tote acestea. Cînd orice ţigan ajunge primar, nu mai există simţul proprietăţii. Preşedintele de bloc era pur decorativ şi membru PCR. În garajul blocului avem şi acum nişte indivizi trimişi de la CC al PCR.

Emanuel B.: La bloc nu este cu nimic afectată personalitatea. Dacă cineva a vrut să picteze, a umplut pereţii uscătoriei de desene. Sau a vrut unul să crească păsări şi peşti. A stat cu zoologia pînă l-a lăsat soţia. E cumva lipsă de personalitate cînd holul blocului stă fără bec? Sau cînd la noi s-a furat o uşă de la boxa toboganului? Noroc cu un bunic care, venind să-şi vadă nepotul, a adus cu el şi o uşă pe măsură. Toate greşelile dintr-o casă se repercutează asupra celorlalţi. O ţeavă spartă distruge trei apartamente în jos. Locatarul, în loc să se îngrijească de vecinii lui, îşi pune uşi de fier, ca să nu poţi intra cînd se inundă.

Stavrescu Andrei: Eu personal, aş pleca să locuiesc într-o vilă cu parter şi etaj, garaj, instalaţie proprie de hidrofor. Aceste imobile vechi de 50-60 de ani nu mai rezistă nici la cutremure.

Emanuel B.: Soluţii de convieţuire ar fi. Să se mai lase din egoism şi să se pună mîna pe lopată. În loc ca unii să-şi plimbe cîinii dimineaţa şi seara, mai bine ar planta un trandafir în jurul blocului, că spaţiile verzi tot ale noastre sînt, ale proprietarilor de apartamente. Pînă atunci, noi am făcut practic un lucru greu de imaginat: am angajat pe post de femeie de serviciu soţia unui gunoier. Aşa măcar nu murim de la mirosul gunoiului putrezit.

A consemnat
Iaromira POPOVICI

"Să încetăm să mai aspirăm la comunitate; să avem mai degrabă în vedere *particularitatea*."

Max STIRNER

Un argument transcendental şi o apărare

Deşi e antipatic să porneşti un discurs clamîndu-ţi abrupt certitudinile, eu voi începe prin a enumera două, care mi se par intim legate de validarea lor sub forma individualismului. Dar mai întîi aş dori să mă întreb: ce anume conferă unei "certitudini" certitudinea ei? Dacă am să spun că certitudinea este un soi de instinct al cunoaşterii, releg toată problema în domeniul formării instinctului, dacă, bineînţeles nu sunt dispus să admit, şi eu nu sunt, că certitudinea mea privind, să zicem, falsitatea anumitor idei ale stîngii ar fi înnăscută. Certitudinile, deci, se formează. Cum? Răspunsul cel mai simplu dar şi cel mai inevitabil este: cu ajutorul altor certitudini. Prin urmare, pentru a avea cel puţin o certitudine este necesar ca în prealabil să fi avut mai multe. Aici am avea cu adevărat de a face cu o regresie la infinit dacă toate certitudinile ar fi de egală valoare. Dar, din fericire, eu consider că certitudinea mea că Pămîntul se mişcă este ierarhic inferioară certitudinii mele că Dumnezeu există. În acest caz, un şir de convingeri de egală valoare poate fi cu uşurinţă fundat într-una sau mai multe certitudini de valoare superioară. Pot, bunăoară, extrage certitudinea *neexperimentală* a rotaţiei Pămîntului din certitudinea *de tip transcendental* "Dumnezeu există" (cam aşa a făcut Galileo Galilei). Ar părea că prin ideea de ierarhie a certitudinilor am introdus în raţionamentele mele un factor arbitrar (aici, cu sensul de subiectiv). În fapt, ea este, deşi inconştient, un dat prim al constituţiei noastre: noi deducem ordinea lumii din ierarhia existentă implicit în convingerile noastre, şi nu invers. De aceea este de mare interes să putem distinge între o certitudine-fundament şi o certitudine-consecinţă. Cînd disputăm, spre pildă, în chestiunea monarhiei, noi de fapt implicăm certitudini mult mai primare decît acelea invocate mereu (şi prosteşte), privind raporturile Regelui Mihai I cu mareşalul Antonescu. Disputa politică ar fi mult mai relevantă filosofic (şi mai sănătoasă moral) dacă am putea deveni conştienţi de adevăratele certitudini care ne mişcă, subteran dar, de fapt, "din înalt", gîndirea.

Prima mea certitudine, pe care doresc să o enunţ aici (şi pe care tocmai am argumentat-o circular) este aceasta: pentru că există o ierarhie principială a certitudinilor, orice convingere de nivel mai scăzut poate fi înţeleasă printr-una de nivel superior. Reciproca nu este adevărată. Acestei convingeri i se poate aduce un contra-argument interesant. Într-adevăr, coerenţa ierarhiei pare a nu putea fi asigurată decît dacă suntem permanent şi în întregime conştienţi de înlănţuirea certitudinilor. Dacă, spre exemplu, din certitudinea "Dumnezeu există" se extrage enunţul cert "Pămîntul e în centrul lumii şi e imobil", atunci în mod evident aş intersecta **contradictoriu** şirul indicat mai sus, potrivit căruia, "dacă Dumnezeu există, lumea are o asemenea constituţie încît Pămîntul se poate mişca". Acest argument este semnificativ nu doar pentru că sugerează o dificultate reală, cît mai ales pentru că oferă un criteriu pentru a oferi un sens natural ierarhiei. Să reformulăm argumentul astfel: şirul de consecinţe care poate fi stabilit între certitudinile de valoare inegală nu este unic. Dacă este aşa, atunci sensul inferior/superior poate fi stabilit cu uşurinţă:cu cît o certitudine are un spectru mai bogat de consecinţe, cu atît ea este situată mai sus în scala ierarhiei. Fireşte că, în acest caz, afirmaţiile care implică divinitatea sunt mult mai bogate în consecinţe de orice tip decît cele care implică existenţele particulare. A doua certitudine care interesează aici este următoarea: un principiu este cu atît mai rodnic cu cît potenţialul său imaginar este mai vast. Echivocitatea este mai spornică decît univocitatea.

Aş dori să prezint acum care este argumentul meu în favoarea individualismului. Întîi o precizare: orice discuţie abstractă lasă impresia neplăcută că există o mişcare a gîndurilor independentă de "voinţa" gîndirii care le gîndeşte; în special, reluînd exemplul nostru, că *în mod fatal* tot ce este echivoc este de la sine şi prodigios. Dar de ce trebuie să fie echivocitatea plină de bogăţie? De ce, altfel spus, termenul superior al ierarhiei este în sine mai bogat decît oricare dintre termenii imediat inferiori? Ei bine, argumentul meu este acesta: tipul de existenţă umană care face ca echivocul să fie prodigios în raport cu univocul, iar Dumnezeu să fie **naturaliter** un termen ultim superior poartă numele de individualitate. În fapt, dacă Dumnezeu se întîmplă să fie "vîrful" ierarhiei (am pus ghilimele pentru că Dumnezeu nu este un obiect), este pentru că individualitatea e principiul ei *transcendental*. Pentru a fi om în genere este suficient să poată fi pus raportul de transcendenţă într-un tip de existenţă capabilă să facă posibilă lumea. Pentru a fi om înzestrat cu individualitate este însă necesar ca lucrurile cele mai "nesigure" să fie în mod natural cele mai bogate în posibilităţi de fructificare. Nu orice lume este construită în acest mod: ci numai aceea făcută posibilă de existenţa individualităţii.

De ce am numit acest tip de om "individualitate"? Dincolo de arbitrariul oricărei denumiri, un motiv mi se pare îndeajuns de puternic. Procedeul prin care mintea noastră abstrage univocul din multitudinea ehivocă este identificarea unor unităţi de semnificaţie, separate după anumite criterii de individualizare. Noi spunem în mod curent că un chip are o identitate distinctă atunci cînd poate fi considerat individual. În rezumat, *individualizarea* este procedeul prin care gîndirea noastră plăsmuitoare selectează uni-echivocităţile multiplicităţii. Prin urmare, dacă acceptăm acest sens transcendental acordat individualităţii, putem atunci spune că individualitatea este destinul inconturnabil al unui anumit mod de a fi om. Mod care poate fi caracterizat paradoxal astfel: individualismul este firea omului care îşi justifică în mod spontan certitudinile verificabile prin certitudini inverificabile (considerate, acestea din urmă, de ordin superior); este omul care găseşte în mod spontan în sine puterea de a explica văzutele prin nevăzute şi de a prefera "siguranţei" pipăibilului "nesiguranţa" gîndirii; omul care poate împinge încrederea în ierarhia certitudinilor sale pînă acolo încît să afirme că cele ce se văd sunt trecătoare, iar cele ce nu se văd sunt veşnice.

Să tragem acum consecinţele cele mai însemnate ale acestui punct de vedere. Întîi de toate, e limpede că raportul individualităţii cu certitudinile sale nu este nemijlocit, ci este de ordinul credinţei. Cultural vorbind, acolo unde se întîlnesc religii ale credinţei avem în principiu de a face cu un subiect uman de tip individualitate. Ideea de a umbla prin credinţă, mai degrabă decît prin vedere (cf. Pavel, II Cor.5,7) nu poate veni decît unui tip uman care îşi preţuieşte mai mult certitudinile interioare decît percepţiile senzoriale. În al doilea rînd individualismul este un destin al individualităţii care nu pare a fi deloc inevitabil. Dacă înţelegem prin individualism transformarea unui principiu transcendental (individualitatea) într-unul metodologic, atunci vedem că această trecere a fost efectuată pentru religiile credinţei numai în cadrul creştinismului latin. Deşi individualismul este o atitudine latentă în mod natural între posibilităţile individualităţii, el a fost perceput încă din secolul XIX, din motive esenţial politice, ca o înstrăinare a omului faţă de esenţa sa profundă (deşi aveau idei diferite despre esenţa omului, atît materialiştii cît şi spiritualiştii au admis acelaşi tip de argument). Cît îi priveşte pe creştini, condamnarea individualismului mi se pare incultă. Ea se bazează pe distincţia dintre *individ* şi *persoană*, care a căpătat o vogă "actuală" prin disputa dintre Dumnezeul impersonal al panteiştilor şi Dumnezeul personal al teiştilor (o problemă a secolului XIX). În fapt, mie mi se pare că dogma hristologică, "două naturi – o singură persoană" nu permite erijarea unei opoziţii **teologice** între individualitate şi persoană. Potrivit dicţionarului lui Lalande, definiţia persoanei, unanim acceptată de tot Evul Mediu latin, era dată în termeni de individualitate: potrivit acesteia, persoana nu era nimic altceva decît "substanţa individuală înzestrată cu natură raţională" (**naturae rationalis individua substantia**). Dimpotrivă, deprecierea teologică a individualismului este un fapt recent, legat de voga politică a curentelor antiliberale cuprinse în formula întoarcerii la "spiritualitate" prin instaurarea unui colectivism organicist. Mai mult, individualismul aparţine celei mai profunde tradiţii a creştinismului latin şi nu este nicidecum o deviaţie bastardă a acestuia. (Aici am îmbrăţişat tacit ideea că excesele nu sunt nemijlocit imputabile principiului.)

În fine, există o profundă lege a firii, potrivit căreia reintegrarea originilor nu se poate face prin regresiune orizontală, ci numai printr-o ruptură ontologică de nivel, care presupune integrarea cel puţin a nivelului imediat superior. La Euripide, de pildă, găsim ideea că numai "sfintele rîuri" se pot întoarce la izvoare (**Medeea**, 410). În acelaşi fel, orice regresiune neasistată divin, îndreptată spre moduri de a fi pe care timpul deja le-a îngropat în sertarele lui, îl decade pe om din condiţia sa şi îl aruncă în animalitate. Am putut deja vedea regresia nucleelor SS de elită la modul de a fi al vechilor confrerii de războinici-fiare conducînd la cea mai calificată animalitate. La fel, egalizarea oamenilor, în comunism, după modelul regresiv al comunei primitive a generat un sistem politic tarat de o criminalitate animalică. Observaţia mea este următoarea: întrucît omul nu îşi poate schimba modul de a fi *neasistat* (decît, cum am văzut, cu riscul de a cădea în animalitate), dispreţul agresiv faţă de individualism al multor "spirituali" de azi este extrem de periculos.Las deoparte nepotrivita lui trufie, şi voi spune doar că nu există alternativă *imanentă* la individualism pentru cei care sunt deja individualităţi. Orice formă de agregare corporatistă a indivizilor, după reguli inventate de vizionari şi visate retrospectiv de erudiţi, nu poate conduce decît la pustiitoare regresii tribale care nu pot restitui omului nimic din ceea ce se pretinde că i-ar fi luat individul; şi aceasta dintr-un motiv elementar: noi nu suntem stăpînii modului nostru de a fi: ceea ce înseamnă că individualismul este azi în noi ca o natură umană *dată*.

H.-R. PATAPIEVICI

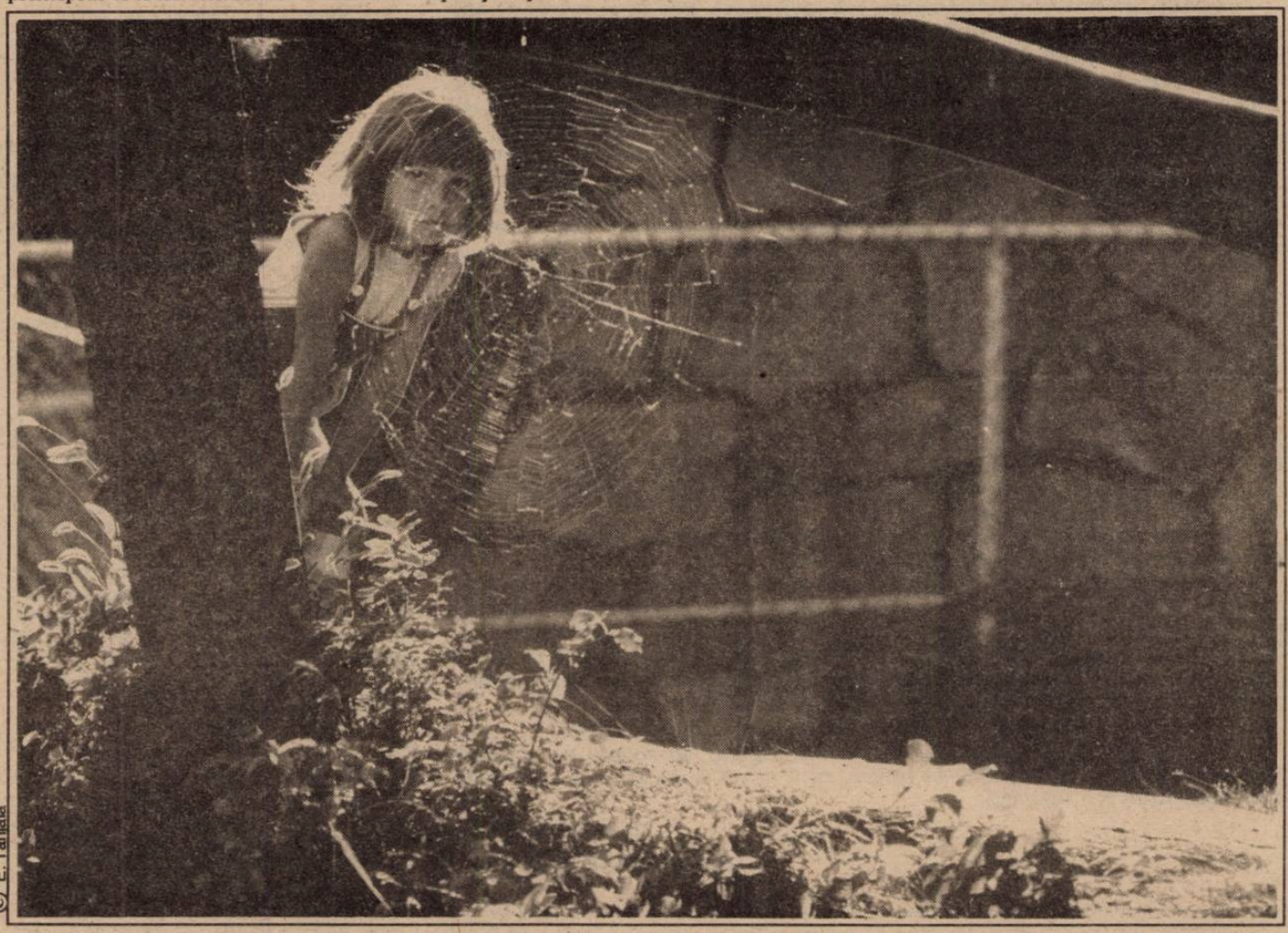

© E. Tănăsă

Găina lui Groşan

Oricînd vine vorba de colectivism şi proprietatea (valoarea) individuală, amicii mă ştiu: "iar o să vii cu găina lui Groşan". Da, aşa este. Găina lui Groşan este un personaj care face-n zece rînduri cît n-ar face nici zece tratate istorice despre cooperativizarea forţată. L-am evocat şi altă dată. E pur şi simplu esenţial.

Deci: există o pagină în memorabilul volum de debut **Caravana cinematografică** de Ioan Groşan, unde, într-un sat de bărăgan, ţiganul Darcleu, care tocmai furase o găină, e prelucrat pe-o margine de şanţ, cu elan şi lehamite deopotrivă, de către plutonierul locului cu privire la măreţele foloase ale cooperativizării. C-o fi, c-o păţi şi ce bine va fi. Ţiganul, tare la proprietatea individuală şi tare de cap în noul context, nu pricepe – precum Efimiţa – cum devine chestia : adică toate cele ale mele, la un loc cu ale tale şi cu ale lor? **Şi cine va ţine cheia?** cade, ca un cap, întrebarea. Acum e momentul cînd plutonierul produce revelaţia galinacee. Găina asta-i a ta? Mda, să zicem, bîiguie Darcleu. Dă-o-ncoace! După care plutonierul – zvîrrr! aruncă-n aer biata aripată proaspăt furată şi colectivizată. Şi care, de spaimă şi de fericirea libertăţii nesperate, dă din aripi şi se pierde-n tufişuri... Ei, asta-i proprietatea colectivă, conchide extatic organul de ordine. Nu mai e a ăluia de la care-ai furat-o, nu mai e a ta, nu-i nici a mea. E A NOASTRĂ!

Personaj genial, simbol omnivalent, găina lui Groşan mă obsedează de cînd mi-a apărut nu doar în paginile **Caravanei cinematografice**, ci pretutindeni. CINE şi CE este găina lui Groşan? E totul. Ea este studentul plin de talent, dar lăsat să dospească pînă la 40-50 de ani, fiindcă la noi e lucru ştiut că "ascensiunea socio-profesională se face-n funcţie de vechimea-n cîmpul muncii" şi de "garanţiile de respectabilitate ale tovarăşului" ; că abia cînd omul e şubrezit fizic, rutinat şi blazat i se "propune un post de conducere", nu ca-n America aia a dumneavoastră, unde societatea scoate untul din om tocmai între 20 şi 40 de ani. Găina lui Groşan este atributul folosit (degeaba) pînă la saţietate în 1990 şi de care azi nu mai pomeneşte nimeni: competenţa profesională. Ea este doctorul eminent, dar expulzat în fundul ţării, lipsit de gradele (eficiente) de rudenie-n breaslă. Este diplomatul capabil dar "ţinut în Centrală" pentru că nu are darul de-a încărca portbagajul şefilor sau de a pune dolari în contul elveţian al mai marilor. Este absolventul de comerţ exterior care ştie cinci limbi, dare e trimis doar la întreprinderea de osii şi boghiuri Balş "pentru că nu prezintă garanţii! e prea deştept ca să meargă-n Anglia, ce! ne crede proşti, noi nu ştim că rămîne acolo?"

Ş.a.m.d. Oricine poate da sumedenie de exemple din absolut toate domeniile. (Ba încă, la rigoare, într-un acces patetic de naţionalism am putea vedea în găina lui Groşan însăşi ţărişoara...). Găina lui Groşan este, deci inteligenţa, valoarea, supleţea, competenţa, eficienţa. Şi – adaugă conu Leonida – industria, agricultura, monumentele de care se alege praful, turismul, ce mai : o găină cît Puruşa. Şi toate astea – ale cui ? Ale **noastre**, adică ale **nimănui**.

Pe asta s-a mers zeci de ani. O să spuneţi că azi nu mai este **chiar** aşa, nu mai este **peste tot** aşa şi nu este **ireversibil** aşa. Poate. Tranziţia obligă. **Însă plutonierul e-n toţi.** Sau în 99%. În ideea fixă că-i mai bine "să se ducă dracului rapiţa", decît să fie a ta sau a lui. Că bogăţia e luxul diavolului, că "afacerea" e una cu "hoţia", că "protecţia socială" înseamnă "să nu facă nimeni nimic şi toţi să ia aceeaşi leafă, la zi fixă". În ura crîncenă a rudelor pensionare că nepotul a decis să plece definitiv din ţară şi în enormitatea care susţine cu spume la gură că "înainte de-a fi om eşti român"! În obsesia lui "sărac, dar cinstit". În identificarea individualismului cu egoismul mizantropic, antisocial şi invariabil acuzat de leznaţiune. În ura tuturor pe ţărani, a ţăranilor pe doctori, a doctorului pe privatizaţi, a tatălui pe fiu, a vînzătorului pe cumpărător, a chelnerului pe consumator, a scriitorului pe sportivi, a pisicii de stradă pe pisica de la balcon. În complicitatea naţională a mediocrităţii şi în războiul total împotriva celui mai umil semn de eventuală meritocraţie. În dictatura prostiei corozive, a lenei agresive, a statu quo-ului parazitar. În furia acelui "ce te uiţi aşa faci pe deşteptul că ai ochelari ?!?", dublat de eternul "las'că vă ştim noi" recapitulat săptămînal în **România mare.**

Ce individualism, Dilemo ? Sîntem la ora actuală un popor de colectivişti. N-am fost aşa : ca popor pastoral-agrar, ştia fiecare ce-i al lui, chit că "Mioriţa" dezminte teoria. Însă : aşa am ajuns! Nostalgia foarfecelor de tuns iarba. Nostalgia căldurii uleioase, dar care scaldă laolaltă sardelele în tabla conservei. Răcnetul "ancestral" din autobuz : "ce te uiţi ca boul? dacă nu-ţi place la comun, ia-ţi maşină mică!" Dorul fierbinte al milioanelor de oameni ai muncii de a închide uşile, de a astupa ferestrele. Clocotul vecinului incult, care te-ntreabă "de ce n-aţi rămas la Paris dacă era aşa de bine acolo?" Ochii injectaţi şi ieşiţi din orbite la vederea fiecărui fir care se saltă cu un milimetru peste masa verde. Impulsul cvasi-naţional la linşaj, ascuns inclusiv în ticurile arhibanalizate de genul: "Ce mai vrea şi ăsta?"; "ia uite-o şi p-asta!"; "toţi fură, nimeni nu-i mai breaz"; "ce se dă aşa mare ? să vină la mine la forjă să vadă ce-i aia muncă" etc. Cum să pledezi pentru virtuţile individualismului într-o ţară a cărei deviză este : "să fie toată lumea mulţumită şi cînd ne-o fi mai rău – aşa să ne fie"!

De altfel, dictatura maselor se prefigurează şi în alte părţi, mai blagoslovite de civilizaţiune decît noi. De unde şi noua lozincă emanată din birourile zvonistice: "peste tot e probleme. Să zicem mersi că n-avem război!" – şi care hrăneşte din plin burdihanul mediocrităţii izolaţioniste şi alergia la tot ce dă semn de profesionalism şi competenţă.

Iar noi... citim Popper şi Hayek (mazochism, ce mai), exaltăm valoarea esenţială a concurenţei în schimbarea persoanei, în desăvîrşirea valenţelor individuale, în înţelegerea prestigiului colectiv ca sumă de prestigii individuale, facem teorii liberaliste, vorbim de "eul rinascimental", de "iniţiativa individuală" care a luat locul "dezvoltării armonioase a individului în socialism"... în vreme ce găina s-a pierdut de mult în rîpă. Iar la scadenţă ce-o să facem? Ce-a făcut Crăcănel, "rubla ştearsă", "mangafaua": «A opta oară tradus!... Nu!...o mai iert acum, dar dacă s-o mai întîmpla încă o dată... hotărît mă însor!» **(îşi pune masca)** ..."

Dan C.MIHĂILESCU

De la postindividualism la neocolectivism

Bumbul ©

Individualismul şi colectivismul ca laturi ale unei polarităţi ce se condiţionează şi se exclud reciproc, îşi dau întîlnire - precum două drepte paralele - în infinit. Intersecţia lor, paradoxalul "individualism colectiv", o numim îndeobşte **anarhie**, după cum la fel de paradoxala întîlnire între colectivism şi egoism o numim **naţionalism**. Anarhia şi naţionalismul au secundat constant metamorfoza românească de după Decembrie '89 - semn că atitudinea colectivistă, tipică sistemelor totalitare, continuă să ne caracterizeze, în ciuda eforturilor emancipatorii de a deveni - ca popor - o personalitate, iar ca persoane - tot atîtea personalităţi. După Decembrie '89 nu numai că am ratat şansa emancipării de tutela, pe cît de umilitoare, pe atît de comodă, a colectivismului totalitar, dar am creat chiar – şi continuăm să cultivăm – o nouă formă de colectivism, a cărui principală coordonată o reprezintă politicul. Ipostazele politicului proliferează, partidele, organizaţiile, grupările se constituie în **colective** ce nu numai că subordonează indivizii ţelului lor politic în cel mai autentic spirit colectivist, ci îi şi uniformizează prin politizare pe aceştia, anihilînd personalităţile autentice şi plasînd totodată pe orbita vieţii sociale false personalităţi şi, implicit, pseudovalori. Ceea ce, într-o primă fază a metamorfozei româneşti post-decembriste, a constituit o reacţie pe cît de violentă pe atît de firească îndreptată împotriva hofmofoniei totalitarismului, a monomorfismului său social-politic şi a monolitismelor sale patriotarde, ceea ce, într-o primă fază a metamorfozei româneşti post-decembriste a echivalat cu o legitimă căutare de sine, s-a transformat ulterior exact în contrariul său: porniţi în căutarea unei identităţi şi neputîndu-ne depăşi reflexele (condiţionate!) colectiviste, ne-am declarat satisfăcuţi cu **surogatele de identitate**, cu colectivele structurate pe criterii politice. Aceste colective blochează raporturile directe, imediate ale individului cu societatea; din momentul în care ele s-au constituit, colectivele, ca surogate de identitate, mediază tutelar acceptarea sau respingerea de către individ a normelor şi a valorilor sociale. În lipsa unui raport nemijlocit şi liber al individului cu societatea, în lipsa unei identităţi autentice, care să opună normelor şi valorilor sociale propriile sale norme şi valori, cristalizate în libertate matură şi nu sub presiune ideologică tutelară, individualismul ca atitudine creatoare încetează să mai existe. Decembrie '89 marchează începutul unei epoci postindividualiste, în care, odată depăşită anarhia, cuvîntul îl are neocolectivismul.

Ce este criza prin care trece actualmente cultura românească, dacă nu o gravă şi prea puţin problematizată consecinţă a neocolectivismului? O consecinţă a abandonării unei identităţi culturale autentice, creatoare de valori, în favoarea unui pe cît de zgomotos pe atît de steril surogat de identitate? O consecinţă a scăderii "potenţialului individualist" al societăţii noastre, ce a atins cote alarmante? A scăderii acelei capacităţi de detaşare subiectivă de cotidian, prielnică reflexiei, creaţiei, prielnică naşterii satirei, scrierii piesei de teatru, cristalizării meditaţiei filosofice în idee?

Consecinţele neocolectivismului nu sînt însă perceptibile doar în plan cultural. Spectrul de acţiune al acestui fenomen post-totalitar e pe cît de larg, pe atît de variat. În planul psihologiei individuale, de pildă, neocolectivismul atrage după sine re-infantilizarea individului adult prin instituirea tutelei politice. Această re-infantilizare, practicată sub pretextul disciplinării, omogenizării şi emancipării politice, creează din membrii colectivului tot atîtea instrumente impersonale de acţiune, gata oricînd să funcţioneze, fără să şi reflecteze. Omul-marionetă, omul-instrument, aristotelicul **zoon politikon** al epocii post-individualiste... În ipostazele sale civice - spunea Kant în celebrul său eseu din 1784 dedicat iluminismului -, omul trebuie să **funcţioneze**, în vreme ce în ipostaza sa divină de fiinţă înzestrată cu harul raţiunii, omul trebuie să şi reflecteze şi, implicit, să creeze. Ca soldat, de pildă, el este dator să funcţioneze, ducînd la îndeplinire orice fel de ordin, indiferent de ce gîndeşte el despre acest ordin; ca fiinţă înzestrată cu harul raţiunii însă, omul e dator să respingă orice încercare de îngrădire a libertăţii sale absolute de reflexie, libertate al cărei mediu de manifestare e creaţia intelectuală, nu acţiunea practică. Societatea românească postindividualistă, neocolectivistă, desacralizată a impus funcţionalismul nu numai în planul civic al existenţei umane, ci şi în planul creaţiei intelectuale. Instrumentalizarea inteligenţelor, precedată de o re-infantilizare prin punerea intelectualului sub tutela politică a colectivului, nu poate sfîrşi decît în barbarie. O demonstrează elocvent cataclismele acestui secol: Eichmann şi Oppenheimer, Auschwitz şi Hiroshima.

O altă consecinţă a neocolectivismului o reprezintă caracterul de **ritual** al protestului social-politic din România posttotalitară: grevele, demonstraţiile, moţiunile de cenzură, manifestaţiile consumă energiile publice în ceremonii de o arhaică ineficacitate, de o transparentă duplicitate. La fel de arhaică în România posttotalitară este credinţa în mîntuitorul politic, în salvatorul omnipotent al maselor, în ţapul ispăşitor, în steaua lui Iov. Arhaică este şi credinţa noastră că binele individual este incorporat în totalitate binelui social; şi cum binele social îl definim - mesianic - prin democraţie (sau - **ex negativo** - prin raportarea la comunism), ne-am însuşit binele social ca pe un thomist **bonum privatum**, eudemonismul nostru proiectîndu-se arhaic pe coordonatele unei utopii colective. Arhaică este şi credinţa că responsabilitatea faptelor noastre o purtăm nu noi, ci conducătorii noştri, că există o răspundere colectivă ce o dezamorsează, dacă nu chiar o exclude pe cea individuală. Acest comod **modus vivendi** arhaic, consecinţă a unei dramatice crize de identitate a spiritualităţii româneşti, îngreunează serios integrarea europeană, devenită "transcendenţa" la care se raportează ca la un **summum bonum** societatea românească posttotalitară.

Ieşirea din neocolectivism şi, implicit, din starea de pasivitate ce caracterizează spiritul creator românesc la ora actuală, reasumarea, cu toate riscurile, dar şi cu toate şansele, a maturităţii şi a modernităţii proprii dintotdeauna acestui spirit, depind - fără îndoială - şi de ritmul în care noul sistem politic îşi va cristaliza valorile sociale specifice. Individualist - în sensul creator al cuvîntului - nu e cel ce monologhează în deşert, ci cel ce dialoghează critic cu o societate aflată într-o anumită stare de echilibru şi de stabilitate. Individualist nu e Ioan Botezătorul, ci Faust; nu ascetul, ci epicurianul; nu stoicul, ci împătimitul. De această stare de echilibru şi de stabilitate ne desparte, deocamdată, istoria. Şi tot istoria ne va apropia într-o bună zi de ea. Vom vorbi în ziua aceea de postcolectivism şi de neoindividualism. Cu aceeaşi patimă. Parafrazîndu-l pe Oswald Spengler: vom fi poate atunci doar ceva mai faustici.

Ioana CRĂCIUN

MAESTRUL, DISCIPOLUL ŞI MOARTEA

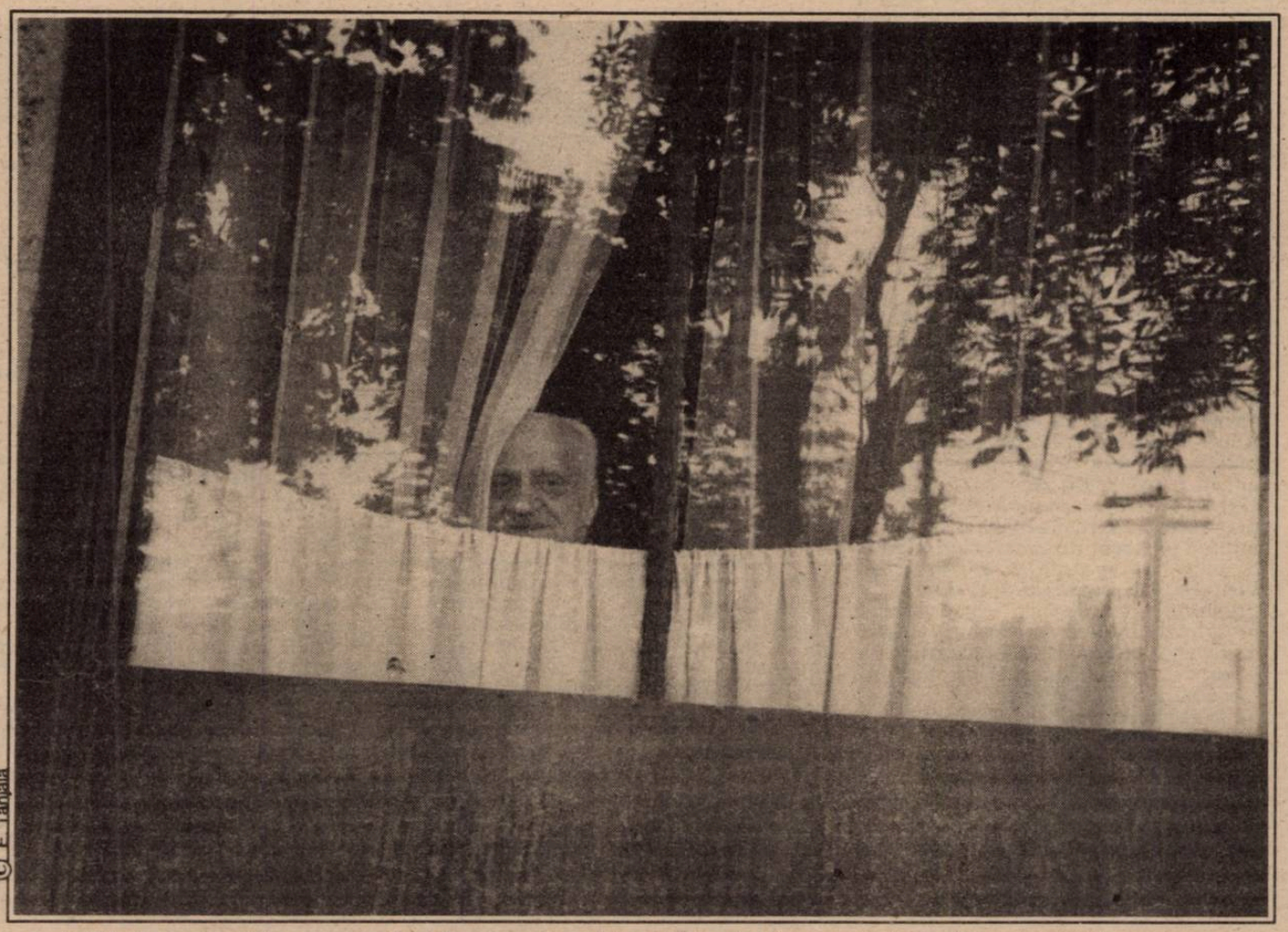

Problema raporturilor maestru-discipol apare mereu în cuprinsul Memoriilor lui Mircea Eliade (Editura Humanitas, 1991). Aspectul este cît se poate de firesc într-o autobiografie, unde căutarea propriei identităţi are ca fundal o ambianţă iar determinarea filiaţiilor schiţează o tradiţie. Oarecum surprinzător este faptul că, în episoadele aflate sub acest semn, Eliade se conformează tiparelor biografiei moderne standard, marcată de complexul "originalităţii" post-romantice. Într-o asemenea biografie, momentul în care personalitatea creatorului iese de sub o "tutelă" sau alta, "asimilează" diferitele "influenţe" şi îşi găseşte "drumul propriu" este întotdeauna reliefat cu o oarecare emfază. Chiar dacă nu dă curs acestor clişee, memorialistul rămîne tributar mentalităţii moderne în măsura în care gîndeşte antinomic individualitatea şi filiaţia, multiplicînd distincţiile. Altfel spus, ne-am fi aşteptat (poate în chip tendenţios) să găsim în paginile sale reflexele unei alte valorizări a relaţiei maestru-discipol, inspirate de acele texte pe care, ca istoric al religiilor, autorul, desigur, le cunoaşte în profunzime. Deşi referirile la un strat simbolic şi iniţiatic există, ele apar mai curînd pentru a complica analitic acele "crize" şi "rupturi" specifice istoriei intelectuale contemporane (vezi dosarul istoric al psihanalizei – Freud şi discipolii – dar procese similare există, probabil, în orice cîmp disciplinar). Pe scurt, perspectiva religioasă nu duce la dorita "de-dihotomizare" a gîndirii (cu referire, desigur, nu la conţinuturile biografice propriu-zise, ci la termenii şi categoriile în care sînt interpretate).

Episodul "Iorga" este primul din această serie: tînărul Eliade publică un articol "de o perfectă bună credinţă" în care semnalează "deficienţele de metodă" din scrierile istoricului (caracter nesistematic, precaritatea orizontului filozofic). În mod previzibil, articolul declanşează un "scandal" care, pentru semnatar, implică pe moment chiar excomunicarea. Simţindu-se o victimă a "fanatismului", publicistul se vede în postura de campion al luciditătii critice insurgente. În treacăt însă, meditează: ... "e probabil ceva în destinul meu care mă împinge să jignesc, fără să vreau, tocmai oamenii pe care îi admir şi îi iubesc mai mult". Această "stranie demonie" este pusă exclusiv pe seama dorinţei sale de "autenticitate": disculparea ţine de un protocol al orgoliului rănit. Reflectînd asupra acestei pagini "de tinereţe", memorialistul ar fi putut denunţa caracterul tipic al acelor obiecţii vizînd "metoda" maestrului, natura pur retorică a măştii de obiectivitate critică. Indirect, acestă recunoaştere se produce în alte împrejurări, cînd, în calitatea sa de universitar american, Eliade va ironiza "interesul aproape patetic pentru metodologie" al unor colegi şi studenţi.

Avertizat de ruptura cu Iorga, Eliade consideră că va trebui să fie mai precaut pe viitor. Ca urmare, se simte dator să "îl prevină" pe Nae Ionescu – maestrul recunoscut – că primul articol pe care i-l consacră este "negativ". Ce putea răspunde profesorul, "prevenit" în această manieră? "Dacă discipolul are ceva de spus, începe prin a spune de ce nu e de acord cu maestrul lui, şi numai după aceea mărturiseşte unde, şi pînă la ce punct, e de acord"... Replica inversează dialectica pe care miza învăţăcelul. Mai mult, ea sugerează că tentativa de "negare" a maestrului (fie şi în planul argumentelor) este o contradicţie în termeni, odată ce relaţia a fost asumată ca relaţie de la discipol la maestru. Interiorizate ca instanţe, rolurile nu mai pot fi disociate: contestarea, dacă nu este pur iluzorie, implică autocontestarea. Prefaţînd un comentariu critic la **Histoire de la folie** a lui Foucault (pe care, la fel, îl recunoaşte ca maestru), Derrida caracterizează în termeni nietzscheeni "conştiinţa discipolului" ca o conştiinţă etern "nefericită": "Or la conscience du disciple, quand celui-ci commence, je ne dirai pas à disputer, mais à dialoguer avec le maître, où, plutôt, à projéter le dialogue interminable et silencieux qui le constituait en disciple,... est malheureuse" (**L'Écriture et la différence**, Seuil, 1967, p.51). Aporia lui Derrida conţine o sugestie similară răspunsului dat de Nae Ionescu: în profunzime, "maestrul" face parte din eul "discipolului"; el este chiar acea instanţă a anteriorităţii (sau alterităţii) care îl "constituie". Discipolul se iluzionează crezînd că îşi combate profesorul pentru simplul motiv că acest dialog, iniţiat de pe poziţii de ne-reciprocitate, este "proiectat" şi nu efectiv; este continua "mărturisire" a discipolului bîntuit de figura maestrului.

Eliade nu ar subscrie probabil la această interpretare. După o a doua ruptură, survenită în relaţia cu "maestrul" indian Surendranath Dasgupta (împrejurările formează substanţa epică din **Maitreyi**), el se consolează cu gîndul că "alungării sale... în istorie trebuie să îi urmeze o recunoaştere şi o conciliere în **aeternum**" (sublinierile sale). Mai mult, clasînd episodul, el îşi promite să practice pe viitor "o anumită indiferenţă faţă de evenimentele care ar fi putut părea că îmi alcătuiesc biografia", să plonjeze în "dimensiunile adînci ale existenţei, unde sensul rămîne invulnerabil." ... Simplă reacţie de compensare prin idealizare – eşecul în plan concret-istoric urmînd a fi "recuperat" într-un plan superior; formulată însă în termeni elocvenţi. Recunoaştem distincţia crucială sacralitate-istoricitate sub forma unui ecou minor, dar cu atît mai semnificativ. Ni se reaminteşte, de altfel, în **Memorii**, că "dialectica sacrului", altfel spus manifestarea sa "camuflată" în "obiecte sau acte profane", constituie deopotrivă "modelul exemplar al oricărei existenţe umane". Ea se aplică, deci, şi propriei existenţe, oferind memorialistului Eliade o grilă hermeneutică şi un registru narativ.

Prin "aplicare" la existenţial, "dialectica" îşi îndeplineşte menirea de a suprinde "sensul", pierzînd însă din coerenţa ei teoretică: altfel spus, ea devine o retorică. Proiectul spiritual şi proiecţia de sine se suprapun pe alocuri în chip vizibil; argumentaţia lasă să se întrevadă fantasma, mitul personal (impermeabile la orice dialectică...). Substratul imaginar al ontologiei eliadeşti pare a fi o obsesie a transgresiunii şi ubicuităţii: o putem descifra în autoportretul insului "paradoxal, în contradicţie cu mine însumi şi cu epoca mea, silindu-mă să exist concomitent în Istorie, şi dincolo de ea", oscilînd între "modul românesc de a fi în lume" şi "universuri străine, depărtate, exotice". În versiune românească, teoria universalităţii şi a creaţiei "în ordinea culturii" (depozitare a sacrului "camuflat") se concretizează printr-o dublă scenă istorico-transcendentală pe care eroul evoluează alternativ, în dublă calitate de actor şi spectator. În acest joc, "Istoria" apare oarecum rarefiată, redusă la domeniul "aparenţei", "sensul" fiind detectat întotdeauna "dincolo" de suprafaţa ei amăgitoare. Venerabila categorie epică a "încercării" se combină cu accente de teodicee: "Simţeam uneori că sînt pus la încercare, că destinul îmi pregăteşte din nou ceva"... Viaţa devine o regie a "experienţelor" care trebuie să-şi dezvăluie sensul, oricît de obscur, un pariu adolescentin cu "destinul", care, evident, răspunde întotdeauna afirmativ. Funcţionînd ca o sancţiune **après-coup**, acest destin este prea puţin enigmatic; el îşi anexează secvenţele tulburi, problematice, transformîndu-le în etape de **Bildungsroman**: "eterna maya provocase şi acest **malentendu** ca să mă ajute să-mi regăsesc propriul destin"; "această încercare făcea şi ea parte din destinul meu, care îmi cerea să trăiesc paradoxal" ... etc. Episoadele astfel depăşite sînt fie erotice (aventura cu Jenny, relaţia simultană cu Nina şi Sorana), fie pedagogic-iniţiatice (guru-ul Dasgupta), paralelismul fiind simptomatic. Evaziunea în trans-istoric, în zonele arhetipale sau universale unde "sensul rămîne invulnerabil", se consumă ca un salt, de regulă atunci cînd "istoria" ia forma unor situaţii incomode, care pretind anumite opţiuni.

Distincţia platonizantă între domeniile istoricului şi trans-istoricului reapare într-un moment de răscruce al evoluţiei lui Eliade, la sfîrşitul capitolului XV al **Memoriilor**, consacrat în mare parte morţii lui Nae Ionescu. Citînd aceste rînduri, repet, dacă mai este nevoie, că nu interesează conţinutul personal sau substratul politic al "cazului" Eliade – Nae Ionescu ci perspectiva asupra relaţiei maestru-discipol: "Moartea lui Nae Ionescu mă afectase profund; îmi pierdusem maestrul, călăuza; spiritualiceşte rămăsesem «orfan». Dar într-un anumit sens, moartea lui mă «eliberase» de trecutul nostru imediat, adică de ideile, speranţele şi deciziile Profesorului din ultimii ani, cu care, din devotament, mă solidarizasem." Cuvintele scrise între ghilimele concentrează, într-un contrapunct sugestiv, cele două mentalităţi amintite la începutul acestui articol. Devine evident, în context, că "dialectica" istoricitate-spiritualitate este, în fapt, o dedublare axiologică, un uzaj amfibolic al termenilor. Decupajul citatului riscă să îl nedreptăţească însă pe autor: capitolul mizează pe o scriitură aluzivă, cu mai multe nivele. Făcînd bilanţul relaţiei cu Nae Ionescu, Eliade precizează că acesta era tot mai preocupat, la data respectivă, de "misterul istoriei" în timp ce el însuşi, aflat la Londra ca ataşat cultural, în plin război, îşi asumă "creaţia în ordinea culturii". Evocarea întregeşte un tablou simbolic: prizonier într-un oraş bombardat zilnic, şi care (simplu joc de cuvinte?) se apără prin "camuflaj" nocturn, eroul este urmărit de obsesia-premoniţie a "morţii colective". El se teme că ar putea sfîrşi sub dărîmături, alături de "bătrîni, femei şi copii", moarte care nu îl înspăimîntă în sine ci prin sugestia anonimatului. Meditînd la acea "misterioasă solidaritate a destinelor" care trebuie să existe între maestru şi discipol, el cugetă: "ar fi trebuit să mor singur, aşa cum a murit Nae Ionescu"... Imagine deschisă, care implică tot ceea ce concluziile explicite omiseseră: "eliberarea" de acel trecut pe care maestrul îl întruchipează echivalează cu pierderea propriei identităţi, printr-un accident istoric. Simetria afirmă într-un fel esenţa tragică (non-dialectică) a comuniunii maestru-discipol.

Ovidiu VERDEŞ

René Guénon: Dublul sens al anonimatului

(Din *Le règne de la quantité et les signes des temps*, 1945)

În ceea ce priveşte concepţia tradiţională cu privire la meserii – aceeaşi cu cea privitoare la arte –, mai trebuie semnalată încă o problemă importantă: operele de artă tradiţională – cele ale artei medievale, de exemplu – sînt în general anonime; abia foarte recent s-a căutat, sub efectul "individualismului" modern, alipirea celor cîteva nume păstrate în istorie la capodopere cunoscute, ceea ce face ca aceste "atribuiri" să fie de multe ori cu totul ipotetice. Acest anonimat este diametral opus preocupării constante a artiştilor moderni de a-şi afirma şi scoate în evidenţă în primul rînd propria individualitate; un observator superficial ar putea considera că, din contră, acest anonimat tradiţional este comparabil cu caracterul tot atît de anonim al produselor industriei actuale, cu toate că acestea nu pot fi considerate cu nici un chip "opere de artă"; adevărul, însă, este cu totul altul, căci, dacă în ambele cazuri este vorba de anonimat, motivele sînt perfect contrare. Se întîmplă cu anonimatul ca şi cu multe alte lucruri care, prin analogie răsturnată, pot fi considerate cînd într-un sens superior, cînd într-unul inferior: într-o organizare socială tradiţională, de exemplu, o fiinţă se poate situa în afara castelor în două feluri, fie pentru că este deasupra acestora (**ativarna**), fie că este sub ele (**avarna**), ceea ce constituie, cît se poate de clar, două situaţii diametral opuse. În mod asemănător, aceia dintre moderni care se consideră în afara oricărei religii sînt diametral opuşi acelora care, dat fiind că au ajuns la unitatea de principiu a tuturor tradiţiilor, încetează a mai aparţine unei singure forme tradiţionale (1). Raportaţi la condiţia umanităţii normale şi, oarecum, "de mijloc", unii se situează dincoace, în vreme ce ceilalţi, dincolo; se poate spune că unii au căzut în "infra-uman", iar ceilalţi s-au înălţat la "supra-uman". Or, acesta este şi cazul anonimatului, care poate caracteriza atît "infra-umanul", cît şi "supra-umanul": în primul caz, este vorba de anonimatul modern, anonimat al mulţimii sau al "masei", în sensul în care este el înţeles astăzi (cuvîntul exclusiv cantitativ de "masă" fiind mai mult decît semnificativ), iar în cel de-al doilea caz, de anonimatul tradiţional în diferitele lui accepţii, inclusiv aceea privitoare la operele de artă.

Pentru a înţelege cum se cuvine aceste lucruri, este necesar să facem apel la principiile doctrinare comune tuturor tradiţiilor: fiinţa care atinge un stadiu supra-individual se desprinde de condiţionările limitative ale individualităţii, se află, adică, dincolo de determinările prin "nume şi formă" (**nāma-rūpa**) ce constituie esenţa şi substanţa ca atare a acestei individualităţi; ea este autentic "anonimă" pentru că, în ea, "eul" s-a estompat şi a dispărut cu desăvîrşire în beneficiul "Sinelui" (2). Cei care nu au atins în mod efectiv un astfel de stadiu trebuie, atît cît îi ţin puterile de care dispun, să se străduiască, cel puţin, să ajungă la el, iar activitatea lor va trebui să imite, tot cît le stă în putinţă, acest anonimat şi, într-o oarecare măsură, să participe la el, ceea ce, de altfel, le va furniza un "suport" pentru viitoarea lor realizare spirituală. Lucrul acesta este cît se poate de evident în instituţiile monahale – indiferent dacă este vorba de creştinism sau de buddhism –, în care ceea ce s-ar putea numi "practica" anonimatului se păstrează şi astăzi, chiar dacă sensul ei profund a căzut, în multe cazuri, pradă uitării; nu ar trebui, însă, să se creadă că reflexul acestui anonimat în ordinea socială se limitează numai la acest caz particular; ar însemna să ne lăsăm induşi în eroare de obişnuinţa de a opera o distincţie între "sacru" şi "profan", distincţie care – nu este inutil să o repetăm – nu există şi nu are sens în societăţile strict tradiţionale. Cele spuse de noi cu privire la caracterul "ritualic" al întregii activităţi umane explică îndeajuns acest lucru, iar în ceea ce priveşte cu deosebire meseriile, am văzut că acest caracter se manifestă de aşa natură încît s-a putut vorbi pe această temă de "sacerdoţiu"; nu este, deci, deloc de mirare că anonimatul constituie, în societăţile tradiţionale, regula, dat fiind că el reprezintă adevărata conformitate cu "ordinea" pe care artizanul trebuie să se străduiască a o înfăptui cît mai perfect cu putinţă în tot ceea ce face.

O obiecţie ar putea fi, totuşi, adusă aici: dat fiind că meseria trebuie să fie conformă cu natura proprie celui care o exercită, înseamnă că opera produsă – spuneam – va exprima în chip necesar această natură, putînd fi privită ca perfectă în genul ei, ca o "capodoperă", atunci cînd ea va exprima acea natură în chip adecvat; or, natura despre care vorbim constituie aspectul esenţial al individualităţii, adică a ceea ce e definit prin intermediul "numelui"; nu avem, oare, de-a face aici cu ceva ce pare a fi orientat exact în direcţia opusă anonimatului? Pentru a răspunde cum se cuvine unei astfel de obiecţii, trebuie mai întîi să remarcăm că, în ciuda tuturor interpretărilor occidentale eronate ale unor noţiuni precum **Moksha** sau **Nirvāna**, extincţia "eului" nu echivalează deloc cu o anihilare a fiinţei; din contră, ea implică un fel de "sublimare" a posibilităţilor acesteia (în lipsa căreia – în paranteză fie spus – însăşi ideea de "renaştere" nu ar putea avea vreun sens); firește, artizanul aflat, încă, în stadiul indiyidual uman nu poate decît să tindă spre o astfel de "sublimare", însă tocmai păstrarea anonimatului va fi pentru el semnul acestei tendinţe "transformatoare". Pe de altă parte, se mai poate spune că, în raport cu societatea, artizanul produce opera nu ca fiind "cineva" anume, ci numai în măsura în care îndeplineşte o anumită "funcţie", de ordin "organic" şi nu "mecanic" (la acest nivel plasîndu-se diferenţa fundamentală faţă de industria modernă), cu care el trebuie, în munca sa, să se identifice cît mai deplin cu putinţă; iar această identificare, care este mijlocul propriei lui "asceze", măsoară, într-un anumit fel, participarea sa efectivă la organizarea tradiţională, avînd în vedere că numai prin exercitarea propriu-zisă a meseriei lui el se incorporează acesteia şi ocupă locul cuvenit naturii sale. Astfel încît, oricum am privi lucrurile, anonimatul se impune oarecum de la sine; şi chiar dacă tot ceea ce el implică ca principiu nu poate fi realizat efectiv, trebuie să existe cel puţin un anonimat relativ, în sensul că, mai ales în domeniile în care se practică o iniţiere bazată pe meserie, individualitatea profană sau "exterioară", desemnată prin "Cutare, fiul lui Cutare" (**nāma-gotra**) dispare în tot ceea ce priveşte exercitarea respectivei meserii (3).

Dacă ne îndreptăm, acum, atenţia spre extrema opusă, aceea reprezentată de industria modernă, observăm că, şi aici, muncitorul este la fel de anonim, însă din pricină că ceea ce el produce nu exprimă nimic din el însuşi şi nici nu este cu adevărat opera lui, rolul pe care el îl joacă în această producţie fiind pur "mecanic". Pe scurt, muncitorul ca atare nu are "nume" pentru că el nu reprezintă, în munca sa, decît o simplă "unitate" numerică lipsită de calităţi proprii, care poate fi oricînd înlocuită de oricare altă "unitate" echivalentă, adică de un alt muncitor oarecare, fără ca nimic din produsul muncii să se schimbe (4); în felul acesta, aşa cum spuneam şi mai înainte activitatea lui nu mai are nimic propriu-zis uman şi, departe de a traduce sau cel puţin de a reflecta ceva "supra-uman", ea este, dimpotrivă, redusă la "infra-uman", tinzînd, chiar, spre cel mai de jos stadiu al acestuia, adică spre o modalitate cît mai cantitativă cu putinţă de realizare a "infra-umanului" în lumea manifestă. Activitatea "mecanică" a muncitorului nu reprezintă, de altfel, decît unul dintre cazurile particulare (cel mai tipic, dat fiind că industria este domeniul în care concepţiile moderne au izbutit să se exprime cel mai complet) a ceea ce nemaivăzutul "ideal" al contemporanilor noştri ar dori să facă din toţi indivizii umani, în toate împrejurările existenţei lor; aceasta nu este decît una dintre consecinţele directe ale tendinţei zise "egalitare" sau, altfel spus, ale tendinţei de unifromizare conform căreia indivizii trebuie să fie trataţi ca simple "unităţi" numerice, realizîndu-se, astfel, "egalitatea" în jos, dat fiind că acesta este singurul sens în care ea poate fi realizată "la limită", adică singurul sens în care este posibilă, dacă nu atingerea ei efectivă (căci, aşa cum am văzut, ea este contrară condiţiilor ca atare ale oricărei existenţe manifeste), cel puţin apropierea de ea tot mai mult şi la nesfîrşit, pînă s-ar ajunge la "punctul de oprire" ce ar marca sfîrşitul lumii actuale.

© H. Bemea

Dacă ne vom întreba ce devine individul în astfel de condiţii, vom vedea că, din pricina predominanţei din ce în ce mai accentuate a cantităţii asupra calităţii, el este redus la un singur aspect substanţial, acela pe care doctrina hindusă îl numeşte **rūpa** (în fapt, el nu îşi poate pierde forma, care defineşte individualitatea ca atare, fără a-şi pierde şi existenţa), ceea ce echivalează cu a spune că el nu mai este altceva decît ceea ce limbajul de fiecare zi numeşte "corp neînsufleţit", şi asta în sensul cel mai literal al expresiei. În cazul unui astfel de individ, într-adevăr, aspectul calitativ sau esenţial a dispărut aproape în întregime (spunem "aproape" pentru că limita nu poate fi atinsă în mod efectiv); şi cum acest aspect este tocmai cel desemnat ca **nāma**, acest individ nu mai are cu adevărat un "nume" care să-i aparţină, el fiind golit de calităţile pe care acest nume trebuie să le exprime; el este, deci, efectiv "anonim", însă în sensul inferior al termenului. Acesta este anonimatul caracteristic "masei" din care individul face parte şi în care se pierde, "masă" care nu este altceva decît o colecţie de indivizi asemănători, reduşi, toţi, la stadiul de simple "unităţi" aritmetice; aceste "unităţi" pot foarte bine să fie numărate, evaluîndu-se, astfel, strict numeric, colectivitatea pe care ei o alcătuiesc şi care, prin definiţie, nu este, la rîndul ei, decît o pură cantitate; dar în nici un caz nu i se poate da vreuneia dintre aceste "unităţi" o denominaţie ce ar presupune că se deosebeşte de celelalte prin vreo diferenţă calitativă.

Am afirmat, adineauri, că individul "se pierde" în "masă" sau că, cel puţin, tinde tot mai mult să se "piardă" în ea; această "confundare" în mulţimea cantitativă corespunde, la rîndul ei, şi tot prin răsturnare, "fuzionării" în unitatea principială. În aceasta din urmă, fiinţa dispune de întreaga plenitudine a posibilităţilor ei "transformate", astfel încît se poate afirma că deosebirea – înţeleasă în sens calitativ – este potenţată la maximum în paralel cu dispariţia oricărei separaţii (5); în cantitatea pură, dimpotrivă, separaţia atinge gradul maxim, dat fiind că în cantitate rezidă principiul însuşi al "separativităţii", fiind, de altfel, cît se poate de evident că fiinţa este cu atît mai "separată" şi mai închisă în ea însăşi cu cît posibilităţile ei sînt mai strict îngrădite, adică cu cît aspectul său esenţial comportă mai puţine calităţi; în acelaşi timp, însă, distingîndu-se cu atît mai puţin calitativ în sînul "masei", fiinţa tinde să se confunde cu ea. Termenul acesta de "confuzie" este, aici, cu atît mai nimerit cu cît evocă indistincţia exclusiv potenţială a "haosului", şi tocmai de haos este, de fapt, vorba, căci individul tinde să se reducă numai la aspectul său substanţial, adică la ceea ce scolasticii numeau o "materie fără formă", în care totul este potenţialitate şi nimic nu este în act, astfel încît termenul ultim, dacă ar putea fi efectiv atins, ar fi o adevărată "disoluţie" a tot ce este realitate pozitivă în individualitate; şi, dată fiind extrema opoziţie dintre una şi cealaltă, această confundare a fiinţelor în uniformitate apare ca o sinistră şi "satanică" parodie a fuzionării lor în unitate.

1. Aceştia ar putea spune ca şi Mohyiddin ibn Arabi: "Inima mea a devenit capabilă să îmbrace orice formă: este hrană pentru gazele şi mănăstire pentru călugării creştini, templu pentru idoli şi **Kaabah** pentru pelerin, masa **Thorei** şi cartea **Coranului**. Sînt religia Iubirii, oricare ar fi calea pe care o iau cămilele sale; religia şi credinţa mea sînt adevărata religie".

2. Pentru acest subiect, a se vedea A.K. Coomaraswamy, **Akimchanna: self naughting**, în **The New Indian Antiquary**, aprilie 1940.

3. Vom înţelege, astfel, de ce, în unele instituţii ale meseriilor precum întovărăşirea, este interzisă, la fel ca în ordinele monastice, desemnarea indivizilor cu numele lor profane; un nume continuă să existe, deci o individualitate, dar una deja "transformată", măcar în chip virtual, prin însuşi faptul iniţierii.

4. Ar putea exista numai o diferenţă cantitativă, pentru că un muncitor poate lucra mai repede sau mai puţin repede decît un altul (şi în această rapiditate constă, în fond, "priceperea" care i se cere); din punct de vedere calitativ, însă, produsul muncii va fi întotdeauna acelaşi, căci el nu este determinat de concepţia mentală a muncitorului, nici de priceperea manuală a acestuia de a da o formă exterioară respectivei concepţii, ci numai de acţiunea maşinii a cărei bună funcţionare el trebuie să o asigure, acesta fiind, de altfel, unicul său rol.

5. Acesta este sensul formulei Magistrului Eckhart, "fuziune, dar nu confuzie", pe care M. Coomaraswamy, în articolul menţionat anterior, o apropie pe bună dreptate de sensul termenului sanscrit **bhēdā-bhēda**, "dinstincţie fără diferenţiere", altfel spus separaţie.

În româneşte de
Bogdan GHIU

Scrisori deschise

La noi acasă

Motto: *"Cînd ei sunt plecaţi,*
noi stăm pe sofa
şi fumăm din narghilea"

Scriu dintr-un vuiet de aspirator - din stînga, şi larmă canină - din dreapta. Pe stradă nişte vecine se ceartă cu gunoierii. Se sparg sticle. De furie. Ce mai e pe la noi pe-acasă. Buni a gătit ieri salată de fasole verde şi supă cu conopidă înăuntru. Corupţia e în floare. NIMENI nu e vinovat. Cred că pe mulţi îi doare degetul arătător de cît s-au arătat unii pe alţii.

Cînd încep să bat cîmpii, mă gîndesc să fac vacanţa la Roma. Mi-e foarte sete. Cînd de viaţă, cînd de linişte, cînd de apă rece. Ca acum, cînd nu am voie rece, pentru că am probleme cu gîtu'.

E foarte frumoasă casa noastră.

Doar că simt acut, şi nu cred că sunt singura, la intervale inegale, fel de fel de nostalgii de pustiuri insulare. Deh, traumele vieţii comunitare. M-am întrebat odată, Cum s-a gîndit străbunicul cînd a construit-o aşa. Pentru că dincolo de orice curente sau canoane (?!) estetico-arhitecturale, care bîntuiau la început de secol mintea Capitaliştilor, orice s-ar spune, o casă stil vagon rămîne locul unei perindări permanente dintr-o cameră în alta, în care se amestecă vîrsta, tabieturile, tablourile, căutările şi aşteptările fiecărui locatar.

Camera copiilor a rămas aceeaşi - deasupra instalaţiei de încălzire, care face uneori insuportabilă Rămînerea - iar ferestrele, salvatoare altădată, au primit acum cîţiva ani gratii, ca să stăvilească invazia hoardelor de tîlhari-la-drumul-mare din cartier. Am auzit de aici toate conversaţiile interzise - pe gaura cheii sau cu urechea lipită strașnic de uşă. "Spune dragă, cum a fost? Copiii dorm". "Pagini furate, pagini cenzurate, pagini exilate..." Şi "S-auzim numai de bine!" Nu înţelegeam chiar tot, dar finalul era cald şi plin de speranţă.

Şi cum copiii nu au Secrete, uşile se deschideau neîntrerupt spre punctele vitale - bucătărie, frigider, televizor, telefon, sonerie...

La cîte două ore un lucru dispare straniu pentru cîteva luni sau ani, iar altele se transformă miraculos - Priviţi biroul! A fost un pian.

Sunete:

"Cine a văzut ochelarii mei?"

!?

"Cine a spart toarta de la ceaşca de cafea?"

?!

"Cine stinge focul?

Cine închide pe Nae? Eşti gata, cît mai aştept? Dacă nu vii acum, intru eu!"

Cînd zavera atinge culmi, o voce - de fiecare dată alta - se înalţă peste toate celelalte:

"Domnule, păcat că nu ne pun locomotivă!"

Ies să vorbesc cu cîinii.

De fapt, a ieşit bine aşa, dacă străbunicul clădea casa mai mare, o naţionalizau şi ne-o luau.

Oana DAVID

Cărţi poştale

"Cu ce cumplite probleme existenţiale se luptă unii! Eu sper totuşi că în viitor nu voi avea de-a face cu 2..., în general problema e cea a integrării.... N-am să-ţi înşir din cîte părţi am fost solicitată, nu are nici o importanţă. Adevărul e că abia am reuşit să-mi trag sufletul, iar în rest n-am ascultat decît plăci de-ale mele - nişte Rachmaninov, Prokofiev, Şostakovici şi întîmplător Concertul ptr. orchestră al lui Bartok, ultimul recunosc că nu m-a încîntat. Aici poţi să stai toată ziua în faţa tv-ului să caşti gura la tîmpenii, n-am văzut decît un singur film mişto, despre nişte homosexuali, cu Dirk Bogarde. Acum aştept să vină seară, mă duc să văd "Agonia" într-un cinematograf unde sper să nu mă mănînce şobolanii, dar vreau neapărat să-l revăd. Timişoara nu mai e nici măcar patriarhală, a devenit toată o bişniţă, nu te poţi mişca de ţigani, lumea e insipidă şi blazată. Îţi trimit şi eu o vedere, cu vecinătăţile mele. Ai grijă ce faci pe-acolo, am avut un vis prevestitor cu implicaţii teatrale". Să nu fumezi! Te pup,..."

***

"01/10

La această dată palindromică reuşesc în fine să trec în faza scripturală şi să te salut. Eu sînt imersată în die Neue Sächlichkeit, ceea ce nu înseamnă că te-am uitat, pur şi simplu nu pot să scriu. Dar mă bazez pe legea compensaţiei. Care mai sînt seminarele şi colocviile? Fifi zice că la Bucureşti toată lumea s-ar întreba afolată ce e dom'le cu post-modernismul şi ce vrea el de fapt? Luminează-i! Eu continui să n-am nici o idee de doctorat, poate revin la David Jones... Mai spune-mi şi mie ce se mai întîmplă-n Occident, că noi, luaţi de (f)luxuri... All love,..."

***

"Dragă..., mă iartă că îţi dau ştiri atît de vagi despre mine, însă timpul nu-mi permite (e şi el gelos). Muncesc în bibliotecă de dimineaţă şi pînă seara, citesc tot felul de lexicoane prăfuite şi de tomuri înnegrite. Sînt, cred, pe o pistă bună, sper să iasă ceva din toată strădania asta. Merg (facultativ) la nişte cursuri de psihanaliză, monism, mistică germană. Unde n-aş da să-i mai tragem noi o bîrfă sistematică şi gospodărească! Ţine-mi pumnii! Salutări multe,..."

***

"26 decembrie '93

Darling..., Se pare că-ţi trimit o ilustrată pe an, atunci cînd mă găsesc undeva drăguţ şi exotic. Ai primit cartea mea poştală de anul trecut din New Orleans? Acum îmi vizitez un prieten în Alexandria, fundalul cărţilor mele preferate: **Cvartetul din Alexandria**. Le-ai citit? Ruth şi cu mine discutăm adesea despre tine, ne lipseşti gîndindu-ne pe unde ai putea fi. Mi-am petrecut cea mai mare parte a anului trecut încercînd să mă hotărăsc ce să fac cu viaţa mea. Acum se pare că m-am decis pentru un doctorat în ziaristică, pe care-l încep în ianuarie. Îţi voi scrie curînd ca să-ţi comunic ce se-ntîmpă. Love,..."

***

"ianuarie '93

... dragă, îţi mulţumesc pentru multele tale envoiuri la care n-am avut bunul simţămînt să răspund - dar ştii tu - (cunoşti marfa) că nu e vorba de obliviune ci de mult mai mundane (dar nu prea mondene) motive. Pînă să-ţi epistolez mai mult cu ceva detalii îţi suflu din fereastră un pumn de bule magice care pînă la tine se vor da de trei ori peste cap şi se vor transforma în tot ce-ţi doreşti matale şi chiar în merveiloase surprize pe care nici cu gîndul nu gîndeşti. Pupături intense din partea supusei şi-a stăpînei ei Pisici şi-a Parisului, cu drag...

P.S. Un an magique-soleil, s-a citit în stele/la fereastra cu zorele/ (şi tomate)".

Din viaţa unui extremist de centru

Un dezastru bun de contemplat

A trecut prin Bucureşti, fără să lase vreun ecou, cel mai ghinionist om al anului 1993, dintre cei, fireşte, cunoscuţi, lumea ghinioniştilor anonimi fiind infinită, din pivniţe pînă-n Cosmos. În afara ziarelor de specialitate, nimeni nu a scris despre el, nici unul din editorialiştii, analiştii şi comentatorii care ţin în mînă şi modelează opinia publică n-a avut îndemnul, instinctul, în sfîrşit curiozitatea, să-l cunoască, să-l privească. Şi-ar fi avut de ce: în nenumărate ţări, profesiunea lui e mai "tare" decît a unui ministru, pe capul lui se exercită presiuni cît acelea pe al unui preşedinte, iar ca destin mulţi îl consideră din încrengătura sinucigaşului anunţat.

Îl cheamă Gérard Houllier şi a fost pînă în noiembrie '93 antrenorul Naţionalei franceze de fotbal; a pornit-o în viaţă ca profesor de engleză, dar l-a luat nebunia fotbalului şi a devenit antrenor, fără mari performanţe de jucător; a antrenat echipe de club bune, ca – după dezastrul Franţei, în '92, la campionatul european – să preia Naţionala de la celebrul Platini pentru a o califica în turneul final din '94, în Statele Unite; lucrurile au mers unt, "profesorul" izbutind să aducă echipa, înaintea ultimelor două meciuri, deloc grele, în situaţia excelentă, nu numai în fotbal, de a avea "biletele de avion în buzunar". Numai dacă pierdea ambele meciuri – la Paris ! – cu Israelul şi Bulgaria, Franţa n-ar fi plecat în turneul pentru titlul mondial. Lui Houllier i se ridicau de nu monumente, totuşi acele superlative pe care le ştim din orice activitate omenească fericită: inteligenţă, echilibru, pricepere, farmec. Jucătorii lui erau deja consacraţi ca "generaţia Houllier". Urmează nenorocirea: se pierd amîndouă meciurile cu adversari pe care, în principiu, Franţa îi avea la degetul mic. Dar cum? Cu Israelul – echipă care n-a cîştigat niciodată vreun meci în deplasare! – în ultimele minute, cu Bulgaria, în ultimele secunde, ceea ce va duce la cel mai mînios titlu din "L'Equipe", pe şase coloane: "Incalificabil!". Se calculează că această pierdere a două meciuri uşoare şi decisive în ultimele secunde constituie un record în materie de ghinion şi stupiditate. Franţa întreagă rămîne, cîteva clipe, mută şi se ştie ce-nseamnă o Franţă mută. Cînd va deschide gura, să articuleze cîteva vorbe, Houllier nu-şi va blestema jucătorii, nu va vorbi de ghinion, ci "de o înlănţuire abracadabrantă, tragică a detaliilor", iar la întrebarea directă: "Gérard, de ce nu spui că e o tîmpenie?", el va răspunde tot elegant: "S-o numim o îngrozitoare absenţă de luciditate". E aici o inadecvare la obiect – aşa numita "băşică" – la lumea vocabularului sportiv care mă încîntă; îi bănuiesc un umor secret în faţa prăpădului care mi-l face "de-al nostru", al "Dilemei": căci nu-i plac, din cîte m-am documentat, "teroriştii orali, oamenii trişti şi negativi, vulgaritatea,oamenii blindaţi în certitudini, stilul vechilor combatanţi care încep mereu cu "pe vremea mea", dătătorii de lecţii şi "emisiunile impudice"; îi plac serile între prieteni, femeile frumoase, diferenţele între oameni, ironiile, Dali şi mai ales cinemaul (Louis Malle şi Dustin Hoffman). Menajînd prejudecăţile celor care nu văd eroi decît în nenorocirile strigătoare la cer şi-n problemele esenţiale, printre care n-o să se numere niciodată fotbalul – să precizez că la o săptămînă după debaclu, Houllier a convocat o conferinţă de presă la care a început aşa: "Obiectivul n-a fost atins, e deci normal ca să plec". De ce n-a făcut-o imediat, în seara dezastrului? – cum circulă instinctul din Ghencea şi Giuleşti pînă-n Rio şi Blois: " N-am vrut să mă hotărîsc sub presiunea emoţiei". Măcar pentru acest răspuns, Gérard Houllier n-ar fi trebuit, la Bucureşti, să rămînă doar în cercul antrenorilor de fotbal, al "sinucigaşilor specializaţi", care s-au îngrămădit ca niciodată, la Federaţie, să-l asculte pe cel mai nefericit dintre ei, oamenii care ştiu prea bine cum arată la faţă înlănţuirea aceea tragică a detaliilor numită, pe scurt, ghinion. Poate că Houllier merita să fie contemplat şi la un nivel mai înalt, dincolo de "obiect"; şi nu pentru a fi consolat. Aş putea face o listă de personalităţi marcante care ar avea nevoie de o "bibliografie Houllier". L-aş fi invitat la noi, în redacţie, dar nu ne trezisem din coktailul monstru legat la un an de la apariţie.

O înlănţuire comică de data asta a făcut însă ca în seara plecării lui să aterizeze la Otopeni, şeful de stat major al Armiei franceze, primit cu toate onorurile de protocol. Totdeauna, lucrurile se echilibrează.

Radu COSAŞU

Blocuri comune

Apartament Vedere Fîntîni

Nici eu nu am înţeles la ce se referă acest anunţ publicitar. Cineva îmi atrăsese atenţia că revine destul de des în rubricile Cumpărări-Vînzări ale unor cotidiane. În cele din urmă am aflat: apartamentele oferite sau căutate se aflau pe actualul Bulevard al Unirii, fost Victoria Socialismului. Iar fîntînile ce constituiau punctul de atracţie erau chiar ororile arteziene ce agrementează promenada faraonică, acele troace pătrăţoase ori dreptunghiulare în care se lăfăie o sumedenie de viscere împietrite. Ele bucură privirea şi plac într-atît încît de bună seamă că umflă simţitor preţul apartamentului din care pot fi privite. Aceste fîntîni (şi nu numai ele) reflectă însă o situaţie paradoxală în ceea ce priveşte evoluţia gustului: atracţia pentru ele pecetluieşte victoria postumă a culturii comuniste care abia acum se relevă drept adînc înrădăcinată, capabilă să-şi creeze criterii, o grilă valorică şi chiar paradigme. În plus, această cultură (pentru care se optează acum în deplină libertate) se dovedeşte că nu a fost (şi nu este) o anomalie: ea a fost şi este cultura majoritară. Atracţia generală pentru aşa-zisul Centru Civic (al cărui "miez" jilav îl constituie chiar fîntînile arteziene) probează încă o dată că marelui public nu-i repugnă acest spectacol care nu reprezintă aşadar delirul estetic al unui singur personaj, ci felul în care o întreagă civilizaţie a conceput (şi concepe) frumuseţea, confortul, curăţenia ş.a.m.d. "Centrul Civic" se dovedeşte a fi nu doar acceptat din resemnare, ci realmente preţuit, căutat, "gustat". De fapt, s-a întrebat vreodată cineva cîţi dintre trecătorii (şi mai ales locuitorii) din zonă nu sînt realmente încîntaţi de ambianţă? Cîţi dintre ei nu exultă la vederea Casei Poporului, nu se simt mai demni păşind pe aleile pavate cu gresie şi mai mîndri cînd parcurg "defileul" locuibil ce uneşte Casa cu Piaţa? Nu o anchetă socială poate să răspundă la aceste întrebări, ci numai fapte concrete. Iar acestea din păcate abundă, confirmînd că direcţia în care se îndreaptă gustul public este aceea pe care o dezvăluie – în arhitectură – corporatismul pueril al Centrului Civic.

Modelul acestor clădiri indigeste, asemănătoare unor enorme calupuri de unt rînced a fost preluat, ca o uniformă, şi în restaurarea unor construcţii vechi: Palatul Regal are deja două aripi ca două pachete de unt tip B (producţie autohtonă, minimum 85% grăsime), în timp ce pieptul plăpînd al celei ce va fi (pentru umbrele urmaşilor noştri) Biblioteca Centrală Universitară, bucură cu aspectul său cremos voyeurismul intempestiv al puterii actuale. Cît despre Palatul de Justiţie, acesta a devenit deja un cheeseburger.

O coloană vertebrală gălbuie tinde să articuleze Bucureştiul pe întreaga lungime a centrului său. Acest lucru dureros l-a sesizat poate şi acela care a ripostat "mostrei" de restaurare la care a fost supusă însăşi Universitatea; pe intrarea de la Facultatea de Litere a fost întins un strat de "unt" care să o aducă în consens cu Centrul Civic, Palatul Regal, B.C.U. etc. Mai devreme sau mai tîrziu Universitatea va fi precum crema în exterior. Căci exteriorul contează. Ce importanţă are că cei dinăuntru, studenţii sînt oripilaţi? la urma urmelor, mai mulţi sînt cei care văd Universitatea decît cei care pătrund în ea. Iar cei care o văd ("box populi") o vor frumoasă, lucioasă, nu cenuşie, mohorîtă, rău-prevestitoare. Precum oraşul, şi Universitatea va fi a lor. Lupta municipalităţii împotriva "chioşcărimii" (o luptă ca în teatrul nô) mai degrabă **drôle de guerre** decît confruntarea adevărată) este ineficace nu numai pentru că există atîtea dulci impedimente economice, ci mai ales pentru că în realitate construcţiile respective nu lezează nimănui simţul estetic; între ele şi "uniforma Casa Poporului", impusă atîtor alte clădiri, există complementaritate şi nu opoziţie. Dacă marele proiect de sistematizare (uniformizare) urbană este sprijinit oficial, atunci de ce ar fi prigonite chioşcurile, ce sînt doar un pandant al acestuia, asigurînd, nu-i aşa, "unitatea în diversitate"?. În plus, ambele tendinţe sînt oglinda aceluiaşi gust estetic, între ele existînd o strînsă interdependenţă: cine alţii sînt amatorii de"apartamente vedere fîntîni" dacă nu cei care au înălţat chioşcurile? Acest inevitabil consens va face ca oraşul să fie acoperit (pe unde nu este încă) de un vestmînt arhitectonic între ale cărui generoase pliuri se vor cuibări, precum păduchii, mii de dughene din placaj, tablă şi sticlă.

Dar poate că nu este nici o nenorocire în asta. Pentru vikingi, a avea păduchi era un semn de sănătate. Şi dacă tot se spune că "drumul de la varegi la greci" trecea pe teritoriul ţării noastre, atunci de ce nu am putea să ne socotim moştenitorii norocoşi ai unei culturi zdravene, pline de vitalitate, ai unei culturi de vikingi balcanici?

Erwin KESSLER

"Nu poate exista progres (adevărat, adică moral) decît în individ şi prin individul însuşi. Dar lumea e făcută din oameni care nu pot gîndi decît în comun, în bandă." (*Baudelaire*)

Bon de lectură

Bernard-Henri Lévy

Ultimele zile ale lui Charles Baudelaire

Traducere şi prefaţă de Dolores Toma, Editura Babel, 1993, 350 p., 500 lei

În pestriţul peisaj editorial post 1989, Editura Babel s-a impus deja prin ţinuta apariţiilor şi, desigur, prin selecţia titlurilor. Sub emblema **Sfîrşit de veac,** au apărut la această editură traduceri din autori francezi contemporani dintre cei mai interesanţi – Marguerite Duras, Pascal Bruckner, Jean Echenoz, Michel Tournier – însoţite întotdeauna de prefeţe ce oferă puncte de reper necesare orientării în teritoriul destul de accidentat şi de inegal descoperit de noi al literaturii contemporane.

Bernard-Henri Lévy este cunoscut în România, fie şi numai pentru că în urmă cu cîtăva vreme a fost invitatul unor discuţii organizate la GDS şi publicate în revista **22**. Cu siguranţă că este cunoscut însă mai mult ca teoretician şi analist al diferitelor direcţii şi tendinţe social-politice ale acestui sfîrşit de veac, dar mai puţin ca romancier. Cartea sa despre Baudelaire, dincolo de dezvoltarea temei anunţate în titlu, oferă spectacolul unei dezbateri literare necesară şi ea la sfîrşit de veac, pentru că pune în discuţie unul dintre genurile literare cultivate cu entuziasm în epoca noastră – biografia –, aceasta răspunzînd probabil cel mai bine unei nevoi acute a publicului de a se raporta la modele şi de a-şi întreţine modul pasiv de receptare instaurat de cultura audio-video. Prin felul de a aborda genul biografic, făcînd să prevaleze interpretarea asupra obişnuitei relatări egale şi obiective, sau cu pretenţii de obiectivitate, întemeiate pe documente, B-H L zdruncină tocmai pasivitatea receptorului pregătit şi dornic să accepte formule gata făcute. El răstoarnă cronologia,amestecă planurile, întrerupe vocea monotonă a povestitorului, lăsîndu-i rînd pe rînd să vorbească pe martorii direcţi ai vieţii şi agoniei lui Baudelaire: doamna Lepage, proprietăreasa pensiunii în care a locuit poetul la Bruxelles, persoană pentru care legătura dintre chiriaşul ei muribund şi creaţia literară va rămîne un mister de nepătruns; celebra Jeanne Duval, amanta, inspiratoarea, demonul cu trup de marmură neagră, la Muse Venale a cărei prezenţă răzbate în atîtea versuri; Poulet-Malassis, editorul **Florilor**; doamna Aupick, mama lui Baudelaire. B-H L pune sub semnul întrebării rostul biografiei şi pare a pleda mai degrabă în favoarea unei biografii a operei, cu naşterea, copilăria, maturitatea ei, cu familia ei spirituală; îi atribuie chiar lui Baudelaire un asemenea proiect, o autobiografie a operei ce n-ar lăsa nimic deoparte, care ar vorbi despre influenţe şi obsesii şi care ar sta foarte bine alături de **Mon coeur mis à nu.** " Charles Baudelaire nu mai este decît un nume? O voce? Trăieşte într-o altă lume, într-un alt timp? Fie. Se anunţă atunci o carte profilată pe lumea aceea, potrivită după noul timp, acordată cu vocea, cu numele – care, poruncitoare, preia ştafeta. Cartea operei, ca să spunem aşa. Povestirea fazelor ei. Istoria nemaispusă vreodată, nemaigîndită vreodată, pe lîngă care **Confesiunile** lui Jean-Jacques Rousseau vor părea dintr-o dată prudente, istorie nu a scriitorului în carne şi oase ci a omului de hîrtie, abstract şi descărnat, al cărui nume s-a confundat cu titlurile poemelor sale şi care, învingîndu-l pe celălalt, devorîndu-l, a sfîrşit prin a spune «eu» în locul lui." Deşi se îndoieşte de utilitatea demersului biografic tradiţional, B-H L nu nesocoteşte nici unul dintre aspectele asupra cărora se opreşc îndeobşte biografii – legăturile cu familia, iubirile, prieteniile, locul alături de contemporani (raportarea aproape obsesivă la Hugo) – dar le priveşte din perspectiva unei prelungite agonii în care luciditatea extremă alternează cu paralizia tuturor simţurilor şi, lucru important, nu încearcă să rezolve enigmele. Oferă chei. Intredeschide uşi. Atît.

Viaţa şi viaţa operei lui Baudelaire povestite **à rebours** şi chiar **au hasard** de B-H L au darul de a contraria atît pe amatorii de biografii sau de vieţi romanţate cît şi pe istoricul literar, dar mai ales de a-l trezi pe cititor, pe cel căruia Baudelaire i se adresează cu **mon semblable, mon frère,** pe cel pîndit de uriaşul căscat al Plictisului.

Marina VAZACA

Trecerea prin reviste

Andrei Şerban la Opera din Viena

Agenţia de presă Austria: "Andrei Şerban a asigurat primul succes adevărat pentru directorul Holender. După "Inelul Nibelungilor" şi "Trubadurul", a crescut în mod convingător apetitul pentru simplu şi practic – în consecinţă versiunea lui Andrei Şerban la "Povestirile lui Hoffmann" a lui Offenbach a fost de-a dreptul devorată în seara premierei de către un public recunoscător".

"Die Presse: Incendiatorul din muzeul cu figuri de ceară".

Cu un pulovăr lejer şi o barbă crescută aiurea, nici nu prea arată a regizor de operă de stat ci mai degrabă a impresar plin de fantezie al unui teatru de avangardă. Ceea ce a şi fost. A emigrat la sfîrşitul anilor 60 iar experienţele triste ale emigrantului se reflectă în ochii săi neliniştiţi. Dar şi temperamentul posedatului de teatru. Cei care au văzut "Trilogia antică", la Festivalul de la Salzburg, nu o pot uita. Aşa că nu este de mirare că Şerban nu prea poate înţelege repertoriul Operei din Viena. "Cele mai multe spectacole sunt îngrozitor de învechite. Sunt moarte; ca într-un muzeu cu figuri de ceară". Decor suprarealist, semnat de Richard Hudson: o claviatură nesfîrşită, gondole mobile, totul într-un interior burghez. "Poate că Hoffmann este primul suprarealist, spune regizorul. El n-a scris povestioare dulcege ci nuvele aproape kafkiene." Ochii lui Şerban scînteiază triumfători: Atenţie, incendiu în muzeul cu figuri de ceară!

"Kronenzeitung": "45 de minute de ovaţii şi aplauze. Un triumf. Directorul Operei de Stat, Joan Holender, poate să fie fericit cu regia lui Andrei Şerban la "Povestirile lui Hoffmann".

Un "Hoffmann" cum şi-l visează publicul de operă: bizar, plin de fantezie imagistică, o capodoperă a fanteziei neurotice. Şerban şi scenograful Hudson socotesc visele de iubire ale poetului şi compozitorului Hoffmann ca pe o aventură suprarealistă care se petrece în interiorul minţii. Hudson a construit un spaţiu unic cu pereţi scrijeliţi; fantezii imagistice izbucnesc ca în coşmaruri; cabinetul de experimente al lui Spalanzoni e plin de monstruleţi mobili iar camera de muzică a Antoniei are un pian imens şi o Veneţie cu gondole alunecînd. Totul se învîrte şi se mişcă. Automatele dansează. Peste toate tronează o ceaţă fantomatică".

Salvador Dali: "Fenomenul extazului", 1933 (Fotomontaj)

Publicaţia "Standart" socoteşte spectacolul lui Andrei Şerban ca pe o "Minunată dovadă de vitalitate a genului muzical: opera."

La televiziunea vieneză s-a anunţat că "spectacolul este cea mai importantă realizare a operei din Viena şi cea mai însemnată premieră după cel de-al doilea război mondial, pentru vienezi".

Reamintim (celor care au uitat) că Andrei Şerban a fost directorul Teatrului Naţional din Bucureşti. Actualul director este domnul Fănuş Neagu.

Vlad MASSACI

Bustul Thaliei

"Prinţul negru" de la Nottara

de Iris Murdoch, cu Ştefan Iordache

După cum romanciera engleză a reuşit să sintetizeze – dramatic – complexitatea detaliilor unor existenţe cvasiobişnuite, regizorul Cornel Todea a optat pentru o tragi-comedie, simplificînd cu bună ştiinţă – şi pricepere – partiturile, evitînd gravitatea şi optînd – fericit pentru Teatrul Nottara – pentru un spectacol destins care nu pune mai multe probleme decît erau necesare. Ştefan Iordache se acomodează supleţei concepţiei regizorale – disponibilitatea sa scenică este fără îndoială remarcabilă – construind un personaj oscilant, labil, credibil. Este bine ajutat de partea feminină a distribuţiei: Dana Dogaru (femeia adevărată), Cristina Stoica (romantica oricînd gata de a-şi recăpăta luciditatea trufaşă), Victoria Cociaş (superficială dar crudă), Camelia Zorlescu (în clişeul femeii părăsite şi lamentabile) – temperamente distincte dar cu o febră comună a situaţiilor, întreţinînd o isterie amuzantă care nu alunecă nici în penibil, nici în tragic apăsător. Spectacolul este paradoxal reconfortant, dialogurile sînt inteligente, din fericire nu se recurge la poetizare ori la metafore regizorale. **Prinţul Negru,** dramatizare după romanul lui Iris Murdoch, problematizează condiţia scriitorului ratat, cu iluzia neconsumată a artei, perfecţiunii, pentru care nu va fi niciodată suficient de pregătit, dar şi a scriitorului de succes, neatent la sensul profund al lumii, amîndoi supuşi improvizaţiei, mediocrităţii, hazardului, absurdului cu pretenţie de normalitate. Cealaltă faţă a lui Ştefan Iordache este, în spectacol, Constantin Cotimanis, mai şters, fără să fie dezvoltat suficient ca personaj. Ion Haiduc, episodic, întregeşte "tabloul de familie". Teatrul Nottara, cu o viteză constantă în programarea premierelor, a făcut o bună alegere prin montarea **Prinţului Negru** la al cărei succes au contribuit savoarea textului, buna măsură a regizorului, francheţea jocului actorilor, simplitatea transpunerii scenice, Ştefan Iordache, ambiguitatea formulei dramatice. Ceea ce putea fi o stresantă şi dificilă dramă, este un spectacol plăcut, unde atît regizorul cît şi actorii au simţul echilibrului şi al umorului, respectînd textul şi oferindu-i elasticitate în reprezentaţia scenică. Un spectacol atractiv pentru un public cît de divers.

Carmen FIRAN

...&: NU RATAŢI, la videoCinematecă: **E la nave va** (Fellini), vineri ora 18; **Zoo** (Greenaway), sîmbătă ora 18; **E la nave va,** duminică ora 18; **Drowning by numbers** (Greenaway), marţi ora 18 şi joi ora 18.

"Mereu în individ se regăseşte omenia, mereu în societate se regăseşte barbaria"
ALAIN

Louis Dumont: CULTURA INDIVIDUALISMULUI

Louis Dumont este antropolog. Primele sale lucrări au avut ca subiect civilizaţia indiană. Louis Dumont se consideră comparatist; studiul culturilor străine nu poate fi dus la bun sfîrşit dacă antropologul nu identifică, în mod diferenţiat, caracteristicile propriei sale culturi. Miza antropologiei este, totodată, înţelegerea interculturală. Astfel, Louis Dumont, în cele două lucrări esenţiale asupra ideologiei, *Homo hierarchicus* şi *Homo aequalis*, a ajuns să caracterizeze ideologia modernă drept *individualistă* în contrast cu *holismul* culturilor tradiţionale.Astăzi, în *Ideologia germană* (Gallimard) , Louis Dumont continuă comparaţia, de data aceasta însă el o face chiar în interiorul culturii moderne prin examinarea a două modalităţi ale individualismelor: cel francez şi cel german. Individualismul francez, universalist şi abstract, este incapabil să ia în consideraţie diversitatea culturilor; cel german încearcă să-şi ofere o individualitate în interiorul comunităţii căreia îi aparţine. Este vorba de noţiunea de *Bildung*, faimoasa educaţie a sinelui, din care clasicismul german şi-a făcut un ideal cultural , de la Herder pînă la Goethe.

Cum s-a născut proiectul dumneavoastră de studiere a ideologiei?

Treptat, în raport cu etapele studiului meu desfăşurat în India. M-am aplecat asupra sistemului castelor, prăjitura cu frişcă a sociologiei. Dar nu a fost doar aceasta. În 1958 am făcut un al doilea studiu pe teren, în India de nord. Am întrevăzut atunci posibilitatea de a da o formulă unitară religiilor Indiei, pornind de la personajul atît de singular al "celui care abandonează", Sannyasi: un personaj care părăseşte lumea, viaţa socială, şi porneşte să cerşească. Îl întîlnim pe drumurile Indiei, în pelerinaje, pretutindeni. Este un om care se preocupă de bunăstarea lui spirituală, de salvarea sufletului său, abandonînd tot restul. L-am numit o fiinţă în afara lumii. Buddha a fost un om care a abandonat totul şi a fondat o sectă care a cunoscut o dezvoltare considerabilă. Mai aproape de noi, Gandhi nu a putut să-şi joace rolul istoric decît datorită faptului că a fost un reprezentant al poporului indian pentru englezi, iar pentru indieni un om care a renunţat la tot.

Ipoteza mea a constat în presupunerea că toate noutăţile misticii şi ale gîndirii indiene se datorau acestor oameni şi nu, cum a presupus Max Weber, de exemplu, brahmanului, preotului aşezat în vîrful piramidei societăţii răspunzător de cărţile sacre. Brahmanul nu este un inventator ci un colecţionar, un păstrător. Creator este doar sannyasi, cel care abandonează.

Sînteţi cunoscut drept un specialist al Indiei, totodată după apariţia cărţilor "Homo hierarchicus" şi "Homo aequalis" drept cel care a descris caracteristicile ce diferenţiază cele două mari configuraţii ideologice, holismul şi individualismul, şi care ar fi obiectul distincţiei dintre societăţile vechi şi cele moderne.

S-a ştiut întotdeauna că sistemul castelor era acela al ierarhiei. În cursul analizei sistemului, făcută pentru o carte, ideea de ierarhie s-a impus ca centru al sistemului sub o formă precisă, constrîngătoare şi care s-a confirmat mai tîrziu. De aici titlul de "Homo hierarchicus". O asemenea importanţă dată ierarhiei presupune evident ca accentul să fie pus pe ansamblul sistemului , pe societatea luată ca un întreg, ceea ce în altă parte este numit "holism" şi căruia i se opune individualismul modern, care la rîndu-i ca purtător al egalităţii se opune societăţii ierarhice. Opunerea holismului societăţilor ne-moderne individualismului societăţilor moderne, poate să pară prea grosolană. Ea prezintă, însă, avantajul, printre altele, de a permite antropologului care compară pe teren pe de o parte, să rămînă fidel de-a lungul cercetării sale, lui însuşi precum şi societăţii sale, pe de altă parte, la ceea ce observă şi studiază.

Ce înţelegeţi prin ideologie?

Ansambluri de idei, instituţii, valori. Ideologia este faţa construită, gîndită, a culturii într-un sens mai larg, deoarece ea cuprinde viaţa materială, lucruri care nu pot fi puse în mod spontan în ideologie, cum ar fi regimul alimentar, de exemplu. Într-un fel se suprapun, doar că termenul de "ideologie" pune accentul asupra ideilor şi instituţiilor, lăsînd deoparte tot felul de lucruri care le însoţesc. Un indian mănîncă apucînd hrana cu mîna dreaptă, lăsînd stînga să-i atîrne pe lîngă corp. De ce? Deoarece mîna stîngă, cea pe care o foloseşte pentru gunoaie, nu trebuie să vină în contact cu hrana. Este vorba în cazul acesta de un fapt ideologic dar şi de unul material. Instituţiile nu pot să contrazică multă vreme ideologia predominantă, dovadă ce se întîmplă acum în Uniunea Sovietică.

Există totuşi şcoli sociologice care susţin că ideile nu pot fi, într-un anumit mod, decît măştile realităţii instituţionale.

S-a exagerat mult pe tema ideologiei mască. Pasul decisiv l-am făcut, cînd m-am hotărît, în "*Homo hierarchicus*", să folosesc cuvîntul "ideologie" cu alt sens decît cel marxist şi să dau drept de cetate lumii ideilor. Perioada Kallar-ilor, casta sud-indiană pe care am studiat-o, este împărţită în două compartimente. Într-o parte stau zeii vegetarieni, în altă parte cei carnivori. Că aceşti oameni cred într-un panteon făcut din două jumătăţi antagoniste, ţine de ideologie. Aceasta se reflectă în forma templului lor, dar nu mi -ar trece prin minte să-l consider un fapt pur material. Eu folosesc termenul de ideologie într-un sens apropiat de cel al lui Dumézil.

Dumneavoastră consideraţi că istoria europeană, ar fi marcată în fond de un clivaj, de o ruptură ideologică principală, care defineşte lumea modernă şi în care individualismul înlocuieşte holismul.

Această prezentare este puţin simplistă. Lucrurile nu s-au petrecut astfel la un semn al baghetei magice. Este însă adevărat că toate societăţile cu excepţia celei moderne, în stadii diferite, sînt holiste. Se vede foarte bine acest lucru dacă izolăm ceea ce eu am numit configuraţia individualistă şi trăsăturile ei ideologice fundamentale: prioritatea relaţiei cu lucrurile asupra relaţiei dintre oameni, opusul societăţii feudale în care puterea asupra oamenilor a impus presiunea asupra pămîntului, izolarea dimensiunii economice, egalitate politică.

Această opoziţie corespunde studiului antropologului, care aşa cum am spus mai înainte este o muncă de comparaţie în care observatorul trebuie să se raporteze la cel observat şi la situaţia noastră în lumea contemporană în care toate culturile se ating. Există o civilizaţie modernă, dar există şi toate celelalte culturi în jurul ei. Este în mod imperios necesar să luăm cunoştinţă de existenţa acestora şi să facem ca aceste culturi să comunice între ele. Este absurd să susţinem că dacă etnologii au negat rasa, ei nu au cîştigat prea mult deoarece au înlocuit-o prin cultură. Întreaga mea strădanie arată că se poate trece în plan intelectual de la o cultură la alta, că pot fi însuşite culturi care nu ne aparţin. Ne îndreptăm spre o eră a naţionalismului, aşa cum se vede din ceea ce se întîmplă astăzi în Iugoslavia sau în fosta Uniune Sovietică. Problema dreptului popoarelor de a dispune de ele însele reapare într-o dimensiune nouă decît le-a apărut celor care au încheiat tratatul de la Versailles. Aceasta înseamnă că, alături de valorile noastre individualiste, drepturile omului, egalitate, demnitate umană, trebuie să recunoaştem şi valorile secundare reprezentate de culturi. Aici e dificultatea. Dacă ele nu sînt ierarhizate convenabil, în conştiinţa fiecăruia poate să apară un conflict care pentru mine înseamnă chiar totalitarism; ciocnirea între două valori opuse. Trebuie să ştii să faci în aşa fel ca valoarea fundamentală să prevaleze într-o anumită situaţie, iar în altele, mai puţin importante, sau subordonate, să laşi spaţiu culturilor minorităţilor, să recunoşti existenţa minorităţilor distincte de majoritate. Aceleaşi sisteme de valori nu pot fi aplicate în mod identic în toate situaţiile.

De ce vă interesaţi astăzi de Germania?

Studiul ideologiei moderne comportă trei perspective. Prima este cronologică. Am urmărit-o, între altele, în "*Homo aequalis I*", descriind apariţia economiei ca sferă autonomă.

Conform unei alte perspective,constatăm că ideologia modernă nu este aceeaşi în Anglia, Germania şi în Franţa, deci ar fi de făcut un studiu comparativ între aceste culturi chiar în interiorul ideologiei moderne, sperînd astfel să avem o imagine mai fină şi mai precisă. Englezii sînt fără îndoială foarte individualişti – nominalismul, utilitarismul, pragmatismul sînt specialităţi englezeşti – , ei nu extind însă individualismul pretutindeni ca francezii. Ei sînt dispuşi să beneficieze de tradiţie, de regalitate, de religie.

Există un al treilea aspect pe care îl consider foarte important. Educaţia trebuie să permită gîndirii să domine asupra tarelor lumii moderne: războaiele şi totalitarismul. Să luăm războiul din 1914-18. Să susţii că a fost un non-sens este o absurdităte, demoralizantă pentru un democrat. În timp ce noi credeam că ne stăpînim destinul, că acţionăm în funcţie de cum am votat, iată că patru ani am fost aserviţi fără posibilitatea unei replici. Această manieră de a concepe istoria mi se pare umilitoare. Esenţial este faptul că în ciuda prejudecăţii comune de astăzi, războiul acesta nu a fost independent de ideologie, adică de ideile de libertate şi egalitate. Într-adevăr Germania de atunci credea în vocaţia ei de a domina lumea şi acţiona în acest sens. Lucru explicabil prin supravieţuirea în Germania a vechii idei a suveranităţii universale moştenită de la sfîntul Imperiu Romano-German, idee ce nu poate fi tolerată într-o lume democratică. Un alt exemplu din istoria modernă ar fi acela al unui război tot atît de sîngeros: războiul de Secesiune din Statele Unite din anii 1860. Sclavia nu putea supravieţui în lumea modernă. Dacă ea a fost înlocuită cu rasismul şi dacă în plan empiric soarta negrilor nu a fost ameliorată aşa cum s-a dorit, sînt două lucruri diferite.

Aţi scris "Ideologia germană" cu gîndul unei reciproce înţelegeri culturale?

Dacă aş fi scris cartea pe care mi-o propuneam la început aş fi debutat cu un capitol mare despre dificultăţile de înţelegere dintre Franţa şi Germania, de eforturile făcute de germaniştii francezi, ca Victor Basch sau Charles Andler, pentru a pătrunde cultura germană şi cele ale lui Henri Heine ori Troeltsch pentru a înţelege Franţa. Aş fi arătat cum nu au reuşit francezii să înţeleagă Germania şi invers, există un fel de neutralizare a Franţei în Germania. Influenţele franceze sînt, în principiu, evitate, negate de către germani. Comparînd două texte de Wilhelm von Humboldt referitoare la Revoluţia Franceză, constatăm că în primul, public, el susţine că acest eveniment este în mod evident important, dar nimic nu este mai important ca ceea ce se întîmplă în interiorul spiritului; în cel de al doilea, mai confidenţial, el mărturiseşte că Revoluţia a cutremurat totul. Goethe, preocupat de acelaşi subiect, pune Revoluţia în scenă sub formă de farse. Singulară tăgăduire.

Cartea dumneavoastră este consacrată îndeosebi noţiunii de Bildung.

Am studiat ideologia germană în ansamblul ei, s-o prezint însă în întregime îmi depăşea forţele. Am înţeles noţiunea de **Bildung** ca pe un exemplu de concept esenţial, caracteristic culturii şi ideologiei germane. Fiind la Göttingen, am avut ocazia să discut cu profesorul Vierhaus care mi-a făcut istoricul noţiunii. I-am spus cît de uimit eram de holismul germanilor. A protestat: "Uitaţi-vă la Wilhelm Meister, în toată gîndirea lui predomină preocuparea pentru individualitate." De fapt nu există o contradicţie aici, în cultura germană individualismul şi holismul merg împreună. Individualitatea este prezentă, nu însă în sensul individualismului franco-englez. Singularismul apare ca o grijă a individualităţii fără individualism. Forma germană a individualităţii are o curbură internă care o trimite la totalitatea socială. **Bildung** -ul german este **paidea** greacă. Asemeni ei, acest concept presupune că omul, aşa cum este făcut de natură nu este complet, el trebuie deci perfecţionat, întregit. De aceea omul trebuie să acţioneze asupra lui însuşi, în aceasta constă sarcina filozofiei: ea nu trebuie să elaboreze sisteme precum fac cei moderni, cît să devină ea însăşi capabilă de adevăr. Adevărul este aici, există, ne este dat, trebuie să ne transformăm, însă, pentru a-l putea percepe. Wilhelm von Humboldt defineşte noţiunea de **Bildung** în aceiaşi termeni: educaţie a sinelui mai degrabă decît contemplare a unui sistem.

Nu am putea oare spune că prin această noţiune germanii şi-au oferit un ideal grec?

Ea le-a permis germanilor să aibă un model apropiat lor şi care îi îndepărta de cel anglo-francez al imperialismului iluminist.

Trebuie să gîndim oare că ideologia germană a Bildung-ului şi a suveranităţii universale supravieţuieşte în Germania contemporană? Sau trebuie să gîndim că odată ce Republica Federală a adoptat în 1949 o Constituţie bazată pe economia de piaţă, pe o doctrină economică deci, ea a intrat în modernitate?

Fără îndoială că au vrut o schimbare. Este o problemă teribilă. Unul din avantajele analizei pe care o propun constă în faptul că ea stabileşte o anumită continuitate între războaiele din 1914-18 şi 1939-45. Hitler a ajuns la putere pentru că a fluturat în faţa ochilor germanilor posibilitatea realizării visului dominaţiei universale. Dacă germanii au ceva să-şi reproşeze, nu aruncarea evreilor în lagăre ar fi acest lucru – în momentul acela erau sub cizma lui Hitler, ca toată lumea – cît de a nu se fi lepădat de vechea lor dorinţă de dominaţie. Problema este dacă astăzi, această ideologie germană este moartă cu adevărat.

Cu alte cuvinte trebuie să aflăm dacă o ideologie se transformă? Dacă o cultură poate să se transforme sau chiar să dispară? Sau dacă, dimpotrivă, ea se menţine identică de-a lungul timpului?

Într-o mare măsură, ideologia îşi menţine identitatea de-a lungul vremurilor. Germania însă a cunoscut un cutremur fără măsură comună cu cele precedente, ea a fost ruptă în bucăţi, distrusă. Situaţia se prezintă la fel în Japonia. Marea necunoscută este dacă puterea actuală japoneză este doar economică, ori vom descoperi cînd va sosi momentul că economia a fost pur şi simplu un mijloc politic de a stabili o nouă dominaţie. Fapt valabil şi pentru Germania: în ce măsură supremaţia economică poate să satisfacă nevoia de dominaţie?

(Din *Magazine littéraire*, octombrie 1991)

Traducere de
Sofia L. OPRESCU

Jean Baudrillard: "Individul şi maşinile sale funcţionează în circuit integrat"

Ce părere aveţi despre actuala întoarcere la individ şi la individualism?

Individul de care se vorbeşte astăzi nu mai este subiect; nu mai este un individ cu subiectivitatea sa, cu pasiunile sale. E ceva care nu mai e divizat, şi în acest sens el primeşte adevăratul său sens de individ. Subiectul era divizat. Subiectul istoric, subiectul psihologic ţineau de o diviziune. Dar astăzi sîntem într-o societate, într-o configuraţie în care nu mai există negaţie ca atare; individul nu mai e subiectul confruntat cu celălalt, sau care a interiorizat grupul, deci divizat în el însuşi. Nu mai există decît un individ, o chestie care e omogenă, indiviză, un fel de monadă care se preumblă cu toate mijloacele sale de formare, cu imaginile sale, care funcţionează pentru ea însăşi şi care nu mai e confruntată cu o adevărată alteritate. Este raportul aceluiaşi cu acelaşi. Există o specie de individualitate care e mai degrabă de tip clonesc, clonică sau clonală, care deci nu mai e subiectul. Individul ar fi un soi de spectru, de fantomă care bîntuie încă spaţiul după moartea suiectului şi care revine să bîntuie spaţiul vid. În acest sens, individul este postmodern.

Îi acordaţi multă importanţă?

Încerc să-l resituez pe ruinele sale. Nu e vorba de o creaţie originală, individul în marea sa originalitate, ceea ce a fost inventat ca opoziţie la structurile tradiţionale, arhaice, de după Revoluţie, individul burghez pînă la Sartre, cu individualismul său mic-burghez. Există o întreagă istorie a individului, o istorie în acelaşi timp teoretică, practică, politică a individului ca sistem de valoare prins într-o dialectică opusă societăţii, Statului.

În sec. XIX exista o puternică tensiune între individualism şi toate formele de non individualism, de socialism. Mai există astăzi această tensiune?

Nu, am impresia că individul a încetat să funcţioneze într-un cîmp atras de forţe istorice sau într-un soi de frontieră în sens american: individul plecat să cucerească nu ştiu ce. Individualismul a fost viu atunci cînd era o formă de utopie dinamică, de ambiţie, de vis, atunci cînd există structuri de învins, teritorii de cucerit, dezvoltarea calităţilor individului.

Nu ştiu dacă trebuie să ţinem cont de semantica lucrurilor, însă termenul de individ, pentru noi, astăzi, nu mai rezonează. Este forma un pic plată, un pic goală a marii subiectivităţi. Avem impresia că e un reziduu, ceea ce rămîne atunci cînd structurile l-au abandonat. E un soi de resurgenţă halucinatorie, prin compensaţie. E de neapărat, pentru că nu mai funcţionează. Ceea ce funcţionează sînt reţelele unde individul îşi are locul său ca globùl, ca particulă.

Nu se poate spune că această întoarcere a individului şi a individualismului are o valaore polemică?

E vorba de o resurgenţă umanistă. Nu se mai poate vorbi de un individ avînd un nume, o determinare personală. Toate astea s-au evaporat într-un fel de structură. Individualismul nu mă inspiră ca polarizare, am impresia că avem de-a face cu un fel de efect special.

Nu vi se pare un pic terorist?

Nu e periculos, nu e deloc periculos. Nu ştiu nici măcar dacă merită o polemică adevărată, căci nu există o adevărată dramaturgie a acestei chestii, cu excepţia simulării. E un fel de destin, care rezultă dintr-o situaţie de masă. Individul nu e un produs original, e un produs care rezultă din funcţia masă, în vreme ce subiectul, în perioada istorică a individualităţii, ieşea dintr-altă societate, poate că dintr-o destructurare a ceva, dar în mod sigur dintr-o exigenţă, dintr-o altă ambiţie, dintr-o forţă. Astăzi, individul rezultă, ca indice negativ, din insignifianţa subiectului.

Nu îi daţi prea mult de trăit?

Ba dimpotrivă. Lucrurile astea care vin în existenţă secundă, care sînt reflex de, pot pretinde la o existenţă eternă. Individul, concept istoric, eroic, ca utopie, a avut o existenţă relativ scurtă. Acesta e un individ de sinteză, o proteză, iar protezele sînt pentru totdeauna. Ceea ce revine după, într-o existenţă posterioară sau postmodernă, sînt artefacte; ele sînt promise unei durate mult mai lungi; nu se supun unui destin muritor. O să rezistăm. E un sistem de apărare; nu mai e o aventură, ci un soi de valoare bunker cum ar spune Virilio. Acest individ nu e gata să dispară tocmai pentru că face corp comun cu funcţionarea de masă, funcţionarea reţea, ca un fel de ideologie de apărare, de acoperire. E sigur că n-o să dispară. Dar nu prezintă interes; nu are valoare strategică; nu văd ce s-ar putea face cu asta, cum s-ar putea relansa o ordine, sau o dezordine politică, o perspectivă subversivă, revoluţionară. Rămîne un individ fără alternativă, fără alteritate.

Există totuşi un proiect politic legat de acest individ: Drepturile Omului, consensul, centrul.

> "Nu trebuie să mai avem iluzia că poţi fi radical de unul singur. Radicalitatea a trecut în lucruri; ea este în procese, în evenimente, în reacţiile în lanţ".

Fie. Dar nu e vorba de o alternativă radicală; mai degrabă, într-adevăr, e vorba de consens. Individul de astăzi este poate produsul unui consens. În vreme ce, la început, individul ca valoare se afirma într-un relativ disens, într-o opoziţie reglată, dialectică, putînd lua forme violente, astăzi avem impresia că individul şi maşinile sale funcţionează în circuit integrat, că toate aceste particule funcţionează în reţele mai mult sau mai puţin bine integrate, că ordinea care o să domnească e o ordine omogenă.

Se poate spune că individul apare la sfîrşitul marelui codaj care a marcat aceste ultime două secole, în special odată cu sfîrşitul partidului comunist şi al oricărei opoziţii?

Asistăm la un fel de integrare, sau de integrism. Se vorbeşte de integrism ca de o chestie de dreapta, dar în realitate toate structurile sociale sînt astăzi integratoare. Ele tind să resoarbă toate marginile.

Vedeţi posibilitatea unor noi fracturi?

Astăzi individul are maşinile sale, protezele, look-ul, imaginile sale. Putem numi asta o cultură, dar nu mai este o cultură a acţiunii. Este o cultură a operaţiunii. Individul este funcţia operativă în ecuaţia reţea/mase. Nu văd ca astăzi el să fie sursă a altceva, a unei depăşiri sau a unei transcendenţe. Transcendenţa este numai a subiectului. Or, individul mi se pare completamente imanent, operaţional, în intindere, extensiv; el nu are nevoie să se indice ca atare, să se transcendă, pentru că el nu trebuie să se deconecteze, trebuie să rămînă conectat. Este o cu totul altă definiţie sau indefiniţie. Nu mai există determinare personală. Este un individ neutru, rezultatul unui soi de conjugare a forţelor neutralizante.

Unii afirmă că apariţia acestui individ e legată de modernitate, că democraţia e legată de individ, că trebuie să doreşti individul dacă doreşti democraţia.

Mi se pare logic. Cînd se spune: "sfîrşitul" socialului, "sfîrşitul" politicului, poate că e un stereotip; dar e adevărat în alt sens, nu că ceva a dispărut, ci să nu-l mai găsim. Asta înseamnă că individul, ca atîtea alte lucruri, e realizat. Dimensiunile sale utopice, eroice, nu mai au de ce să existe pentru că e operaţionalizat, realizat. Asta marchează sfîrşitul a ceva, sfîrşitul metaforei subiectului. Individul are tot ce-şi doreşte; tot ce are nevoie îi ajunge; nu mai are nevoie de o transcendenţă, de un viitor, de un vis. Nu mai are istorie proiectivă. Individul continuă, dar ideea sa a dispărut. E ca şi progresul. Se spune că progresul e o valoare modernă; e-adevărat; ea n-a încetat să existe; progresează, însă progresul continuă fără ideea progresului, care a murit sau e pe cale de dispariţie. Asta înseamnă sfîrşitul a ceva, nu în sens apocaliptic sau pesimist: e un sfîrşit pentru că acel ceva s-a realizat.

> "De ce ies infirmierele, studenţii în stradă? Pentru publicitate. Fiecare categorie socială vrea să-şi aibă cele 15 minute de glorie."

© E. Tanjala

Nu e niciodată exasperant să iei act de o stare de fapt fără a încerca să o maschezi. Individul era poate purtătorul unei anumite radicalităţi; însă astăzi nu trebuie să mai avem iluzia că poţi să practici radicalitatea de unul singur, cu titlu individual. Poziţia critică a intelectualului mi se pare astăzi foarte problematică. Radicalitatea a trecut în lucruri; ea este în procese, în evenimente, în reacţiile în lanţ, în chestii de genul ăsta, extrem de surprinzătoare. Epoca noastră e foarte săracă în ironii sau acţiuni subiective, în strategii originale, însă este extrem de bogată în evenimenţialitate. Virusii electronici, terorismul, toate astea sînt lucruri care depăşesc cu totul responsabilitatea individuală, strategiile politice sau de alt tip, le fac absolut neputincioase. Asta creează o situaţie originală. Eu nu sînt disperat. E dificil să interpretezi, dar se întîmplă efectiv o mulţime de lucruri. Asta e esenţialul. Nu mai e vorba de acţiune în sensul tradiţional al termenului, ci de eveniment. Există aici un fel de radicalitate. Dacă nu mai există pasiune colectivă, politică sau de alt fel, a mai rămas totuşi una: curiozitatea. În raport cu asta, a căuta noţiunea de individ e extrem de limitativ. E o cazemată mică-mică.

Dar cum pot fi scoşi oamenii în stradă în aceste condiţii?

De ce ies infirmierele, studenţii, agenţii serviciului public în stradă? Pentru publicitate. Trebuie să existe. Imperativul categoric e cel din graffiti: mă cheamă Cutare, trăiesc, exist. Dovada, scriu pe pereţi. Este look-ul, label-ul, eticheta. Fiecare categorie socială vrea să-şi aibă cele 15 minute de glorie, sfertul său de oră de manifestare. Ne manifestăm, ne exprimăm. Dar asta nu mai înseamnă că ocupi străzile, nu spaţiul public e în joc, ci spaţiul publicitar. Strada ca scenă, ca teatru al unei societăţi, al unei politici, a încetat să existe.

Individualismul e un soi de dublu, de simulare sau de simulacru. Însă în acelaşi timp se cer valori. Or, a cere valori înseamnă să reclami un viitor.

Nu eu pun problema valorii. Am trăit mult, ca nietzscheeni, cu ideea transmutaţiei valorilor. Sîntem contra legii valorii (din punct de vedere economic), dar pentru transmutaţia valorilor. Din nefericire, acest lucru nu s-a produs. Sîntem dincolo de o anumită lege a valorii, dar fără să fie existat transmutaţie. Putem distinge, oarecum formal, patru stadii ale valorii: legea naturală a valorii, legea comercială a valorii, valoarea semn (stadiul structural al valorii); am ajuns la stadiul fractal al valorii. Într-adevăr, există o dispersare totală a valorilor: crahurile economice, OPA, toată această turbulenţă a economiei, e un fel de proliferare a valorii, o epidemie, dar în care valoarea se fractalizează complet, nu mai este reperabilă. Putem face aceeaşi analiză în domeniul sexual, politic sau moral. Există un fel de realizare a valorii care, instantaneu, îşi pierde greutatea. Nu mai există referinţă, nu mai există coeficient de valoare; nu mai există decît o valoare nominală monstruoasă, proliferantă. Toată patologia noastră - cancerul, SIDA - este expresia situaţiei în care ne găsim, în domeniul fiziologic.

Nu se pune problema de a descrie lucrurile în mod critic, nici de a propune alternative, ci de a intra în sincronie cu aceste procese, inclusiv în scriitură. A renunţa să menţinem o scriitură savantă, exterioară. Dacă există un soi de explozie a lucrurilor, trebuie să fim înăuntru, deplasîndu-ne mai repede sau mai încet, dar înăuntru. A nu mai dori să salvăm o poziţie off de pseudo libertate sau de pseudo autonomie. Chestia cu individ, individualism era ideea că încă mai puteam rămîne buna conştiinţă a unui lucru. E mai bine să fim conştiinţa rea a acestei stări de lucruri.

(Din *Magazine littéraire*, aprilie 1989)

Pagini realizate de Alex. Leo. ŞERBAN

CE INDIVID VREI SĂ FII?

În Occident, individualismul este reprezentat ca o excepţie modernă în lanţul civilizaţiilor. Ca un păcat - o boală, scria Auguste Comte - sau un viciu pentru care am şi primit dreapta pedeapsă. În Orient, care se bucură de mulţi ani de un holism aproape total datorită ierarhiei sale şi a mutismului public, individualismul ca obligaţie a devenit o virtute pe care guvernele o consideră comodă şi un atu serios. Este vorba oare despre acelaşi individualism?

Cultura noastră a produs patru reprezentări ale individului: individul sublimat, individul emancipat, individul egoist şi individul anonim sau de masă. Apărute odată cu Renaşterea şi Reforma, ele n-au încetat să se transforme în instituţii şi să modeleze caracterele psihice ale oamenilor. Fiecare dintre ele exprimă un aspect dominant al modernităţii şi defineşte o raţionalitate proprie. (...)

Auzim din ce în ce mai des că trăim într-o epocă postmodernă. Începem să ne gîndim că unul din aspectele sale este tocmai dematerializarea celor patru forme de individualitate, pe care le regăsim ca norme şi imagini ce pot să se combine în funcţie de împrejurări.

Iată deci sensul cel mai exact pe care-l ia problema individualismului. Nu mai e vorba de o soluţie la holism ci de excesul de posibilităţi între care fiecare trebuie să aleagă şi care trebuie aduse la un oarecare echilibru. A şti ce individ vrei să fii e o tensiune specific postmodernă. Şi asta, în măsura în care fiecare formă de individualitate are habitus-ul său şi propriile sale exigenţe psihice. Cum să găseşti o coeziune internă atunci cînd trebuie să articulezi, să zicem, un individ "emancipat" în politică, "egoist" în profesia sa, "anonim" în viaţa socială etc.? Şansele unei soluţii logice în această problemă vor fi foarte mici. Avem de-a face cu o nouă antropologie şi cu o nouă psihologie cărora abia dacă le distingem conturul. A spune mai mult deocamdată ar fi prematur.

Serge MOSCOVICI

O nouă eră a politicii

O criză de reprezentare politică se defineşte prin separaţia între categoria socială reprezentată şi agentul politic care ar trebui s-o reprezinte. Această disociere rezultă atît din explozia categoriei sociale respective, care devine astfel dificil reprezentabilă, cît şi din concentrarea puterii politice. Numim societate de masă cea în care această disociere este completă, în care o putere foarte concentrată, cea a unui demagog de pildă, este exercitată asupra unei mulţimi destructurate. Liderul care se adresează atunci fiecărui individ, intelectual şi afectiv, rupe toate grupele de apartenenţă, adesea în criză ele însele, şi antrenează pe fiecare să se identifice cu un Tot, cu un mare Unul, ce poate fi natura, rasa, un Dumnezeu sau propria sa persoană. Invers, democraţia reprezentativă a fost întotdeauna consolidată de o puternică descentralizare a puterii, de un regim parlamentar mai curînd decît prezidenţial şi a fortiori plebiscitar, şi prin existenţa unor grupuri de interese conştiente şi organizate.

Democraţia reprezentativă n-a fost niciodată atît de solidă ca în ţările în care lupta de clase, proprie societăţii industriale, a fost vie, în care organizarea muncitorilor în sindicate mutuale şi cooperative, pe de o parte, şi cea a patronilor în diverse asociaţii, pe de alta, au creat o bază socială solidă opoziţiei stînga-dreapta. Social-democraţia îşi merită cu prisosinţă numele: democraţia se sprijină pe organizarea prealabilă a actorilor sociali. În schimb, democraţia este firavă acolo unde Statul controlează, sau chiar constituie, actorii sociali, cum a fost cazul în aproape toate ţările Americii Latine, în care sindicatele şi marile întreprinderi au fost create de Stat, şi nu au avut decît o mică existenţă autonomă.(...)

Autonomia sistemului politic, inseparabilă de o întoarcere la centru, se dezvăluie firavă şi chiar goală, din cauza transformării rolului Statului. Acesta apărea odinioară ca un arbitru între cerinţele sociale concurente, luînd deciziile în numele interesului general sau al tradiţiilor naţionale. Or, dintr-o dată, viaţa naţională s-a internaţionalizat. Factorii exteriori de creştere au depăşit în importanţă factorii interiori. Confruntarea mai mult sau mai puţin conflictuală dintre clase sau categorii sociale e înlocuită cu confruntarea unei ţări întregi cu primejdiile sau datoriile impuse din afară, progresul tehnic sau concurenţa internaţională. S-ar vorbi oare atît de mult de consens dacă nu s-ar recunoaşte existenţa "obiectivă", la fel de evidentă ca un adevăr matematic, a constrîngerilor economice externe? Construcţia Europei nu impune ea oare unificarea sistemelor fiscale sau a politicilor de securitate socială? Concurenţa americană sau japoneză nu impun dezvoltarea sau protejarea anumitor industrii? (...)

Indivizii şi Statul se regăsesc faţă în faţă. Partidele sînt din ce în ce mai îndepărtate de populaţie şi din ce în ce mai întoarse spre lumea puterii. Ele au devenit nişte maşini electorale. Această disociere înlocuieşte reprezentarea politică prin comunicaţie. Deţinătorii puterii politice sau cei ce aspiră la ea trebuie să stabilească o comunicare cît mai personală între cerinţele, atitudinile şi credinţele indivizilor şi o anumită imagine a interesului general cu care se identifică. Slăbirea mesajelor politice este o consecinţă directă a crizei generale de reprezentare. Importanţa imaginii, a "look"-ului, a comportamentului non-verbal, indică o scurt-circuitare a agenţiilor de organizare şi exprimare a cererilor sociale, pe care nu trebuie să le reducem la manipulare. (...) De aici, importanţa crescîndă a televiziunii şi cea tot mai mică a întrunirilor publice sau a dezbaterilor parlamentare. Televiziunea are în comun cu meetingurile stabilirea unui contact direct între elector şi cel ales sau candidat, însă meetingul absoarbe individul în masă în timp ce programul de televiziune este o comunicare de la om la om, după cum arată şi înlocuirea discursurilor cu interviul. (...) La sfîrşitul anilor '70, după prăbuşirea modelelor comunist, gauchist şi tiermondist, am asistat la o repliere depolitizată asupra vieţii private. Tema narcisismului a simbolizat această ruptură între viaţa politică şi cea privată. Astăzi asistăm la o mişcare contrară, recucerirea cîmpului politic de către problemele vieţii private. Deja, mişcarea femeilor luptînd pentru contracepţie şi dreptul la avort, a transformat problemele cele mai intime în probleme politice. Nici o temă nu suscită astăzi mai multă patimă decît cele ce se leagă de viaţă, sănătate, moarte, în legătură cu fecundarea in vitro, tratamentul SIDA, eutanasia, sau, în general, de raportul bolnavului cu aparatul medico-spitalicesc. Muncitorul este o realitate mai concretă şi mai personală decît cetăţeanul; consumatorul, dacă putem numi astfel părintele unui elev, bolnavul din spital sau clientul serviciilor publice, este încă şi mai apropiat de individ şi de conştiinţa nevoilor sale. (...) Astăzi, nu mai tolerăm să auzim vorbindu-se de democraţie burgheză sau proletară, de democraţie formală sau reală, şi ştim cu toţii că democraţiile populare n-au fost decît nişte dictaturi impuse de Armata Roşie unor naţiuni captive. Datorăm această redescoperire unor gînditori liberali precum Raymond Aron şi mai ales, pentru că poziţia ei a fost cea mai extremă, Hannah Arendt.

Înţelegem că mulţi acordă astăzi prioritate liberalismului politic în lupta sa împotriva aparatelor Statului. Dar este la fel de indispensabil, pentru ca democraţia reprezentativă să poată să renască, să descoperim conflictele centrale pe care separaţia guvern-opoziţie trebuie să le reprezinte. Vrem să îi redăm vieţii politice autonomia, libertatea, însă nu vrem ca ea să se rupă de realitatea socială şi să devină un joc de alianţe şi de imagini. (...) Este imperativ să inversăm vechile alianţe şi să proclamăm comunitatea de idei şi de interese între cei ce cred în mişcările sociale şi toţi apărătorii democraţiei politice reprezentative. Numai alianţa acestor forţe poate să reziste alianţei inverse între individualismul comercial şi Statul producător. Să nu ne mirăm că ambele tabere ridică steagul individualismului. În sec. XIX capitaliştii şi salariaţii au ridicat împreună steagul producţiei, la fel de îndreptăţiţi, întrucît conflictul lor era ancorat în raporturi sociale de producţie. În mod analog conflictul care domină timpul nostru este cel care opune imaginea individului în calitate de consumator reprezentării individului luptînd pentru dreptul său la individualitate.

Alain TOURAINE

Postmodernitatea a început cu Hiroshima

Narcis dansează. Cetăţeanul-consumator se agită într-un univers de reziduuri: marxismul e în descompunere iar liberalismul nu arată nici el prea roz. Decorul modernităţii se coşcoveşte. În acest balet de ectoplasme, unii ar vrea să vadă resurgenţa individualismului anarhist. O atare afirmaţie, facilă şi demagogică, mai mult încurcă datele. În fond, declinul Statelor – în care proiectul unei Europe unite reprezintă o formă de supravieţuire – anunţă poate sfîrşitul unei anumite ipocrizii morale. Noţiunea de Stat de drept este oare altceva decît o pioasă ficţiune? Şi nu este noţiunea de legitimitate la fel de contestabilă? În numele său, Statele revendică dreptul de a pătrunde în conştiinţele individuale pentru a substitui decretele sale forului interior al fiecăruia. Într-un loc, ele vor să impună rugăciunea în şcolile publice sau să-i constrîngă pe pacifişti să facă serviciul militar; într-altul, condamnă la moarte pe cei contestatari. Chiar şi într-o democraţie, nu e oare ignobil ca orice cetăţean să trebuiască să renunţe, în principiu, la judecata sa proprie şi să se supună unei opinii extrinseci, fără scuza măcar a unei constrîngeri exterioare?

În societăţile noastre patriarhale, rolul tatălui este jucat astăzi de Statul-Providenţă. Cum scria Max Stirner, "iubirea este forma cea mai desăvîrşită – şi ultimă a statului". Obiect al atîtor solicitări, individul se închide în coconul său şi dezvoltă un narcisism fără limite, o subiectivitate informă care se identifică cu tot şi cu nimic. Gata cu militantismul intelectual şi social. Gata cu marile polemici ideologice... Dacă contemporanii noştri nu mai cred în progres, în modernitate, dacă ei văd cum se duc simbolurile majore ale acestora – marea industrie, oraşul –, dacă asistă neputincioşi la ştergerea distincţiei între public şi privat, dacă idealul unui eu integrat li se pare o iluzie, e pentru că postmodernitatea nu se reduce la un simplu fenomen de subiectivitate colectivă; ea a început cu Hiroshima. Modernitatea s-a metamorfozat în cancer. Oraşul cedează locul megapolei, Statele devin propriii lor gropari. După ce au protejat multinaţionalele, comercializat pericolul nuclear, promovat societatea de consum, ele pun la punct invadarea telematică şi deci mediatizarea moravurilor, care fac obsoletă însăşi ideea de naţiune.

În mod paradoxal, şi în ciuda revendicărilor lor, cei mai individualişti dintre anarhişti nu au reclamat mai întîi libertatea, ci un tip de individualitate comunitară. Nu vom repeta niciodată îndeajuns că anarhismul individualist este un proiect al societăţii – începînd cu **naturienii** secolului trecut, care denunţau "cetăţile-infern". Un secol mai tîrziu, în Statele Unite un alt anarhist, ecologul Murray Bookchin, condamnă cancerul urban al cărui simbol i se pare Los Angeles: parkinguri, staţii de benzină etc. Descompunerii centralismului dominant al naţiunilor industrializate al Statelor şi Bisericilor **Establishmentului**, înlocuirii acestora cu birocraţii multinaţionale şi megalopole, anarhiştii opun societăţile descentralizate, în simbioză cu nişa lor ecologică,în care înfloresc grupuri pe bază de afinităţi şi prietenii elective. Ei înlocuiesc Statul cu un guvern al liberelor asocieri. (...)

Un alt element constitutiv al individualismului este cu siguranţă, folosirea raţiunii. Societatea postmodernă a înlocuit raţiunea critică cu o raţionalitate pur instrumentală. Inteligenţa nu se mai confruntă cu mari probleme; în schimb, ea a lansat cele mai uriaşe proiecte de dominare a naturii pe care le cunoaşte istoria. Tradiţia anarhistă, preocupată de mult de raporturile între raţiune şi afectivitate, abordează acum critică sciziunii între "natura oarbă" şi "omul luminat de raţiune". Viziunea dihotomică a unei naturi inumane şi a unui om nenatural a condus la acest univers mecanicist şi la raţiunea instrumentală. De pildă, anarhiştii n-au confundat niciodată libertatea cu licenţa. Iar cei mai mulţi au acceptat ideea unei guvernări fără Stat. Ei n-au presupus o absenţă totală a coerciţiei: natura noastră şi societatea impun mereu limite dorinţelor noastre. Nu putem deveni invizibili sau nemuritori; libertatea nu se bazează deci nici pe absenţa obstacolelor şi nici măcar pe consens. Această tehnică presupune ca toată lumea să admită că nimeni nu deţine în exclusivitate adevărul, ci numai o părticică din el, şi că deci toţi sînt egali. Decizia prin consens repune în discuţie anumite forme de raţionament; trebuie de pildă să se înlăture orice argumentaţie care propune o alternativă ai cărei termeni sînt ireconciliabili.

Anarhistul nu e statisfăcut de maxima potrivit căreia libertatea fiecăruia se opreşte acolo unde începe libertatea celuilalt. Apărător în principiu al oricărei minorităţi, el reclamă pentru fiecare puterea de a spune "nu". În mod absolut şi fără concesii. Puterea de a refuza orice cooperare şi de a părăsi grupul. Dacă un asemenea principiu ar fi fost admis mai devreme, el ne-ar fi scăpat poate de holocausturi...

Naturienii din sec. XIX aveau oare dreptate? E nevoie oare să preferăm imperialei cuceriri tehnocratice a civilizaţiei asupra 'naturii' – domesticirea reciprocă a omului şi a universului său, a conştiinţelor şi a realului? Fără îndoială: individualismul va fi cosmic sau nu va fi nimic.

Ronald CREAGH

Selecţia textelor şi traducerea
A. L. ŞERBAN

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 633.11.62; 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 633.11.62, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.009.401.30.03 - BRCE ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU, (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU, Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (Roma)
SECRETAR DE REDACŢIE: B. ANTON
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
RESPONSABIL DE NUMĂR: Alex Leo ŞERBAN
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU, Mihaela IVAN
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96

Anul II
nr. 59
25 februarie - 3 martie 1994
16 pagini 100 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

CULTURA POLITICĂ

© O. Tibăr

Prin politică înţelegem ansamblul eforturilor care se fac cu scopul de a participa la putere sau de a influenţa repartizarea puterii.

Max WEBER

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

FORŢA ŞI VIOLENŢA

Există climate socio-politice confuze, haotice, fluide, asemenea unor ceţuri, în care inteligenţa şi etica nu mai pot să opereze discriminări pertinente, în care orice distinguo pare sortit eşecului. Momentul istoric pe care-l trăim ţine de un asemenea climat. Cine mai poate deosebi, pe fondul tulbure al societăţii noastre în plină tranziţie, între forţă şi violenţă, de pildă? Suntem, fără voia noastră, împinşi să facem confuzie între ele; mai mult, să conotăm exact invers conţinuturile lor, datorită unui limbaj curent lipsit de proprietatea termenilor. O adevărată educaţie politică implică discernământ sigur între forţa care dărâmă pentru a construi şi violenţa care e o simplă voluptate de a agresa.

S-ar părea că însăşi modernitatea noastră ne îndeamnă să ne lăsăm fascinaţi de extreme, de ceea ce este prim sau ultim, de stânga sau de dreapta : suntem sclavii superlativelor.

În Le Pur et l 'Impur, 1960, Vladimir Jankélévitch (ale cărui idei le voi prezenta aici) scrie : "Şi pentru a vobi mai întâi doar de primul maximalism – acela în care maximalismul se află la capătul unei majorări infinite: omul condamnat la detenţie permanentă în impur crede că a găsit un mijloc de a părăsi temniţa în care-l mărgineşte condiţia sa. Mereu mai repede, mai departe, mai sus (sau mai jos!)... : tot mergând înainte în acelaşi sens, vom ajunge până la urmă undeva!" (pp.174–175). Cui aparţine această consecvenţă întru sens, întru direcţie, această orientare obstinată spre ţintă : forţei sau violenţei? Voi încerca să arăt că la noi, astăzi, violenţa – mult mai prezentă decât forţa reală – încearcă permanent să confişte virtuţile acesteia, să i se substituie.

Societatea noastră este copleşită de acte de viol : violare de domiciliu, violare a corpului, profanare a vieţii particulare, – tot atâtea forme ale violenţei, animate de o clară intenţie umană. În comparaţie cu ele, forţa adevărată pare să fie anonimă, să aparţină naturii, să aibă un caracter exploziv : o inundaţie, un uragan, un cutremur de pământ, o erupţie vulcanică etc. Războiul, în schimb, care pare a fi o indiscutabilă ilustrare a forţei, nu e decît un lanţ de violenţe. Ceea ce înseamnă că violenţa, care se naşte întotdeauna pe fondul a ceva impur, vizează mereu distrugerea celuilalt : ea este o mînie oarbă care dă navală ca o sălbăticiune; şi căreia, de obicei, i se răspunde la fel. De unde caracterul ei dezordonat şi imensa risipă de energie. Forţa este o energie simplă, concentrată, precisă, eficace, cu randament ce produce modificări; uneori este pur şi simplu o violenţă canalizată şi temperată. Conceptul de forţă a hrănit multe filosofii, din Antichitate până la monadologia lui Leibniz, şi de fiecare dată s-a lăsat definit prin finalitatea lui : forţa este ceea ce rezolvă situaţiile confuze, ea instaurează pacea. Forţa verbală, de pildă, în discurs sau în scris, este pledoaria care biruie prin argumente, convinge prin căldura ei benefică. Violenţa de expresie, atât de practicată la noi astăzi, e oarbă, devastatoare vulgară şi incită la ripostă : delir necontrolat, ea sporeşte impuritatea, e ca un virus care se ia. Oare nu manifestă ea, în chiar miezul ei, o inutilitate flagrantă? Furtună într-un pahar cu apă, ea mizează pe capacitatea adversarului de a replica, se stinge ca o efervescenţă penibilă când nu i se dă atenţie.

Deosebirea esenţială se revelează în raportul lor cu organismele vii şi cu întruchipările artei. Violenţa sparge formele şi le risipeşte. Forţa înlătură vechiul pentru a instala noul. Agent al discontinuităţii, al vertijului, al agresivităţii, violenţa se îndreaptă neabătut spre haos şi spre neant; ea lasă în urmă ruine şi membre sfârtecate. Surâsul teribil al forţei, acela care surâde viitorului, rămâne în violenţă abia un rictus furios, un spasm al trecutului. Violenţa este un pseudo-catharsis : ea nu eliberează otrăvurile şi nu purifică sufletul. De aceea, în pofida asemănării sale surorale cu forţa, ea nu înseamnă putere; dimpotrivă : e un simptom al neputinţei. Raţiunea dă, adeseori, liberă trecere forţei, pentru că ştie că aceasta îi va curăţa terenul pe care ea urmează să-şi edifice imperiul. Violenţa e întotdeauna un atentat împotriva raţiunii. Amândouă se referă la viitor; dar forţa implică nu numai virtualitatea – posibilitatea unui viitor abia schiţat – ci şi potenţialitatea, care înseamnă garanţia realizării lui. Forţa poate să fie principiu care întemeiază; violenţa, indiferent de motivaţia ei, nu va fi altceva decât un accident. Forţa fecundează; violenţa pângăreşte. "Forţa şi violenţa, amândouă, distrug frumuseţea care este formă împlinită, formă prin excelenţă, forma formosa; dar forţa ne reîntoarce la inform, în timp ce violenţa e producătoare exclusiv de diform. Or, ce este informul, dacă nu laboratorul nocturn al formelor şi principiului fecund, originar, matern al tuturor determinaţiilor plastice ? "(Op.cit., p.189).

Ceea ce este mai scandalos ca orice în violenţă este pretenţia ei de a dezvălui, de a face dreptate: ea are marota adevărului şi a justiţiei. În realitate – fiică a dezordinii – ea este dezordinea însăşi, scutul fragil al corupţiei şi suliţa partizanatului excesiv. În societatea noastră de azi, funcţiile lor complet diferite, contrare, se văd nespus de clar pentru cine are ochi să vadă: forţa, care este şi principiu fondator de libertăţi, le acordă pe acestea numai odată cu limitele lor, – ca responsabilitate morală şi politică, angajată pentru viitor în faţa prezentului. Violenţa – de la bârfă şi injurie, până la insultă şi defăimare – este expresia unui hybris care nu vrea să dea socoteală nimănui; iresponsabilă, ea îmbracă o formă de moral insanity, în care domină dorinţa de profanare spirituală, vanitatea ridicolă şi grotească, agresivitatea primitivă şi laşitatea.

Exemplele sunt de prisos, le cunoaştem cu toţii.

Ştefan Aug. DOINAŞ

O anecdotă provincială

Făcîndu-se nişte săpături, undeva prin centrul oraşului, s-au descoperit nişte galerii subterane care leagă Primăria de Cetăţuia, de Palatul Culturii şi de Mănăstirea Golia. Galeriile n-au fost făcute în anii din urmă, ca să asigure, în caz de revoltă populară, o cale de retragere pentru foştii demnitari comunişti. Mai pe scurt: nu aveau nimic în comun cu galeriile de sub Bucureşti, care legau fostul sediu al CC de Palatul Regal şi care, în decembrie 1989, erau bîntuite de terorişti. Cele din Iaşi datează, după spusele specialiştilor, de cîteva secole. Ele duceau la fortăreţele pe care le avea oraşul şi-n care s-ar fi putut refugia, dacă nu populaţia, măcar conducătorii ei, în caz de invazie.

Ştiam de existenţa galeriilor de vreo zece-cincisprezece ani. Îmi vorbise despre ele un prieten topograf, dar bănuiesc că nu era singurul în cunoştinţă de cauză. Cu toate acestea nimeni nu s-a preocupat de soarta lor, iar ştirea care le consemna prezenţa pentru opinia publică avea aerul unei mari revelaţii.

Despre oraşul de sub oraş voi vorbi cu altă ocazie. Tipărirea ştirii şi surpriza pe care a provocat-o mi-au dovedit, încă o dată, că trăim într-o realitate de carton. Ne fabricăm, necontenit, iluzii. Pereţii caselor din jur sînt din mucava, iar oamenii pe care îi întîlnim pe stradă nu sînt mai vii decît păpuşile copilăriei, a căror căpăţînă era şi ea făcută din carton presat. Dacă le uitai în apă, păpuşile se topeau de parcă n-ar fi existat niciodată. Scriem şi o istorie pe care nimeni nu a trăit-o şi construim, pentru folosinţa urmaşilor, tot felul de legende cu care ne umplem golul existenţei.

O întrebare care m-a sîcîit de cînd sînt directorul Teatrului Naţional şi pe care mi-au repetat-o cei mai mulţi dintre cei care au trecut pragul biroului sună cam aşa: "Cum te simţi pe scaunul lui Sadoveanu?"

La început am crezut că prietenii, gazetarii, cunoştinţele, vizitatorii ocazionali voiau să afle cum mă simt în postura de director. Nu mă striveşte memoria înaintaşilor? Nu mă copleşeşte umbra lui Sadoveanu, fost director al Teatrului Naţional? Cum studiasem, cu ani în urmă, directoratul lui Sadoveanu, le răspundeam, cu o seninătate pe care nici măcar nu o jucam, că Sadoveanu nu m-a inhibat niciodată ca director de teatru. Sub conducerea lui, Teatrul Naţional din Iaşi a avut un repertoriu mai degrabă modest. Spectacolele mari s-au făcut pe vremea cînd la Iaşi erau regizori Ion Sava şi Aurel Ion Maican.

Cu timpul, am constatat cu uimire că vizitatorii mei se simţeau, odată intraţi în birou, copleşiţi de istorie. Fotografiile directorilor-scriitori, înşirate pe unul din pereţii biroului, le dădeau impresia că au intrat într-un templu: se simţeau ca în casa lui Eminscu de la Ipoteşti ori ca în bojdeuca lui Creangă. Capodoperele lui Sadoveanu fuseseră zămislite ori visate acolo. Şi pe scaunul unde şezuse şi imaginase Sadoveanu **Baltagul** mă aşezam, în fiecare dimineaţă, bietul de mine. Ei intrau în birou cu evlavie şi mă găseau pe mine, răsturnat cu nesimţire vegetală într-un fotoliu în care fusese zămislită cine ştie ce pagină nemuritoare a literaturii române.

Aripa Teatrului Naţional în care se află astăzi biroul directorului a fost construită în anii '70. Nici Sadoveanu, nici Mihai Codreanu, nici Ionel Teodoreanu, nici George Topîrceanu n-au călcat în ea. Fostul birou al lui Sadoveanu, din care nu se mai păstrează nici măcar o piesă de mobilier, se află în cu totul altă parte. Vizitatorii, chiar şi unii oameni de cultură, lasă impresia că n-au ştiut niciodată de existenţa construcţiei noi. Ei îşi fabricaseră o imagine sacră despre locul în care Sadoveanu visase şi erau gata s-o vîndă şi altora, după ce o vor fi transformat într-un altar.

Fiind născut în Iaşi, nefiind în stare să părăsesc oraşul, dintr-o dragoste stupidă pe care nu pot s-o explic nimănui, am momente cînd mă cutremur văzînd cum în locul unui oraş din care au rămas cîteva embleme, din care au dispărut cartiere întregi, se ridică, prin voinţa unor edili ai imaginaţiei, un decor de carton.

Val CONDURACHE

Aduse cu poşta

Numai ignorîndu-i...

În vorbe sau în scris, la tribună sau la televizor, mai în ascuns ori mai la vedere, mai sfielnic sau mai hotărît, aproape toate categoriile de personalităţi ale vieţii noastre publice consideră că morala omului politic ar fi alta decît morala omului simplu, decît morala, pură şi simplă, fără nici un atribut. Se lasă impresia că politicianul nu poate – şi nici nu trebuie să i se pretindă – să fie în întregime cinstit; că însăşi politica ar cere, prin chiar natura ei, un statut derogatoriu de la morala obişnuită, comună; se insinuează că, în politică, morala ar fi ineficientă, dacă nu păgubitoare – oricum, că o asemenea atitudine ar vădi carenţa neaveniţilor sau amatorilor. Şi fără a se emite criterii sau limite ale acestor admise abateri – (dar, ce spun eu, abateri, cînd ele sînt considerate ca măiestre, dacă nu înţelepte, dibăcii – la îndemîna, firească, a profesioniştilor, a competenţilor, a celor aleşi!) – se folosesc diverse subterfugii, între care cel mai adesea expresiile ambigui, cu subînţelesuri şi insinuări, gesturi edificatoare, schimbarea discuţiei şi nu rareori, exemplificări. Machiavelismele rămîn doar nişte nevinovate figuri de stil faţă cu subtilităţile la care astăzi s-a ajuns!

În aceeaşi măsură se lasă impresia că şi mijloacele de care se pot folosi politicienii nu trebuie să fie neapărat curate, chiar dacă se recunoaşte – dar şi aceasta numai în vorbe – că nu pot fi "curat–murdare". Aceste mijloace ar fi, într-un fel, de natura unor viclenii sau a scăpării peştelui printre degete – tolerabile, dacă nu lăudabile sau de admirat. Şi, uite aşa, şi azi şi mîine, şi dimineaţa şi seara, mai cu voia sau mai fără voia noastră, îi acceptăm ori îi suportăm astfel pe cei mai mulţi dintre actualii noştri politicieni; au faţa onorabilă, totuşi, dacă ne gîndim ce zace în sufletul lor! Căci la aşa oameni, problema conştiinţei nici că se pune; scrupule, cine să aibă? şi pentru ce?

Noi însă îndrăznim să le stăm împotrivă cu tot riscul care decurge de aici: îndrăznim să susţinem, ba chiar am dori să strigăm în auzul şi văzul tuturor, că n-au ce căuta în viaţa publică a naţiunii noastre decît oamenii absolut cinstiţi şi de caracter – cei demni, care n-au făcut niciodată un compromis în morală, cei demni de **maxima moralia** şi nu de **minima moralia**, acest sofisticat hibrid!; cei care nu pot, nu sînt în stare a se folosi, nu de cogeamite minciună, dar nici măcar nu pot a gîndi la ambiguitatea unui neadevăr.

Ştim că, astfel strigînd, riscăm să ni se închidă gura cu avalanşe de argumente, între care nu cel din urmă ar putea fi parabola femeii adultere salvată de Isus. Dar noi riscăm să credem că mai degrabă renunţăm la politică decît să avem mai departe astfel de politicieni. Mai bine să piară cetatea decît să tolerăm să ne conducă asemenea oameni! N-au ce căuta în viaţa publică şi, mai ales, în instituţiile statului nici oportuniştii, nici linguşitorii; n-au ce căuta în fruntea noastră nu doar cei care au făcut cîndva greşeli pardonabile, dar nici cei care au gîndit vreodată că le-ar putea săvîrşi! Şi nici să nu încerce a scoate capul măcar, iar dacă – aşa cum se vădeşte cu vîrf şi îndesat – deja l-au scos şi-l poartă, din păcate, datorită slăbiciunii noastre, cu fală sau în triumf în văzul tuturor, să-l vîre, de bună voie, la loc cît mai e timp. Să nu-l ridice nici mincinosul, nici interesatul, nici demagogul, nici coruptul, nici îmbogăţitul peste noapte, pe căi necinstite – chiar dacă ar fi să fi trecut un timp în care astfel de oameni ar putea fi reabilitaţi. De la această implacabilă lege nu trebuie să scape nici unul, oricît de mare sau de mititel!

Şi nu trebuie să li se facă nimic acestora – nici cel mai mic rău, ci numai binele: să fie lăsaţi să se întoarcă la casele lor şi să-şi vadă de treburile lor – nu de ale altora şi, în nici un caz, de treburile publice. Iar dacă nu vor să se întoarcă de bună voie, musai să găsim ac pentru nerușinarea lor; nu atingîndu-i în vreun fel, nici disprețuindu-i ci, pur şi simplu, ignorîndu-i.

Cît vor mai putea ei, aceşti avortoni ai naturii umane, cît vor mai putea ei, ignoraţi fiind, să se învîrtă în gol?

D.D. FLONDOR

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Nevoia de modele**
- **Străinul şi străinătatea**
- **Intelectualitatea tehnică**

Revista aşteaptă colaborările dumneavoastră, fără a se obliga să le publice pe toate şi integral. Vă rugăm ca materialele, de maximum 3 pagini, dactilografiate la două rînduri, să ne parvină în vinerea anterioară apariţiei numărului. Vă mulţumim.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

Propunere de lectură:

În copilărie, cînd aveam febră mă simţeam îndemnat să scriu. Constat că acum, în împrejurări similare, abia dacă mai am chef să citesc. Obosit şi neinspirat cer, prin urmare, o păsuire şi ofer cititorului nu ce am scris în zilele din urmă, ci ce am citit, ce am putut citi, între pastile, fiole, ceaiuri şi toropeli dezgustătoare. Încercam să citesc ca să uit. Dar am dat peste un text care m-a adus în plină realitate. Îl trec şi cititorilor "Dilemei", cu febra cuvenită (A.P.)

INIŢIATIVA

- Stăm rău, foarte rău, domnule!... Statul nu vrea să se gîndească!... Nu este nici o încurajare; ba, putem zice că este chiar o persecuţiune... Şi asta - să-mi dai voie să-ţi declar - este trist, nu numai pentru noi, agricultorii, cari nu suntem capabili să mergem cu egoismul pîn-acolo; este trist pentru ţară; căci, în definitiv, noi plugarii, suntem, ca zã zic aşa, topor de oase; noi ăştia devastaţii...

- Pe d-ta - zic eu - nu te-a devastat.

- Te rog, nu mă-ntrerupe; lasă-mă să termin... Noi ducem greul ţării ăştia, care, fără noi, ce să zicem?... Parcă n-ar mai merge, să fluieri numa din buze şi să umpli doldora punga Statului, din care pe urmă să vie şi să sugă ţîţă atîtea lipitori declarate şi clandestine, care trăiesc pe spinarea noastră, care, vai de capul ei! numa sufletul nostru ştie!... Nu, domnule! pînă nu vine Statul cu o lege nu mai merge!... Statul trebuie să se gîndească serios!

Acestea mi le debitează iritat amicul meu, nenea Stasache, unul dintre marii noştri agricultori.

Eu, care nu sunt în curent cu chestia agrară, mă mărginesc a-i răspunde printr-o întrebare:

- Nene Stasache, nu s-ar putea să lăsăm Statul şi să-ncercăm o îmbunătăţire prin - cum să zic? - prin iniţiativă privată?

Dar amicul meu se iritează mai rău:

- A! care va să zică, şi d-ta eşti d-ei cu iniţiativa privată?... Îmi pare bine!... Mersi!...

- Mă iartă, nene Stasache, zic; eu,să-ţi spun drept, nu cunosc chestia, şi...

- Apoi, dacă nu cunoşti chestia - mă-ntrerupe el şi mai iritat - de ce te pronunţi?... că toţi dv. vă pronunţaţi fără să cunoaşteţi chestia... Nu, domnule!... Asta, nu noi, eu şi cu d-ta; asta, Statul trebuie!... înţelegi?

- Înţeleg; decît eu ca publicist ce vrei să-ţi spun decît că trebuie numaidecît să deschidem o campanie energică pentru ca în sfîrşit Statul să-nceapă odată să se gîndească...

- S-o deschideţi, domnule! asta este datoria dv. de publicişti imparţiali, dacă sunteţi adevărat la înălţimea misiunii dv. atît de frumoase; căci, să nu uitaţi, v-a dat Dumnezeu o pană care este o armă; prin urmare, trebuie să aveţi un ideal pentru ţara asta care aminteri se prăpădeşte... Şi, dacă m-asculţi pe mine, aici s-o bateţi dv.: Statul trebuie să se gîndească serios!

M-am despărţit de Stasache jurîndu-i că niciodată n-am considerat pana mea altfel decît ca o armă, şi promiţîndu-i că îndată voi deschide campania.

Pe cînd mă gîndeam cum s-atac chestiunea, iată că mă-ntîlnesc cu un eminent artist dramatic, un om plin de încredere-n sine, aşa de plin că alta nimic nu mai poate-ncăpea.

- Teatrul nostru naţional şi literatura noastră dramatică au ajuns într-o stare proastă, domnule, foarte proastă... Statul nu vrea să se gîndească serios! Nu e nici o încurajare; ba, chiar putem zice că este o persecuţiune... şi, permite-mi să-ţi spun, e trist nu numai pentru noi - căci artistul nu poate niciodată merge pîn-acolo cu egoismul - deşi suntem, orice s-ar zice, prea din cale-afară desconsideraţi, cu toate că se declamă şi se cîntă pe toate tonurile că fără cultură o ţară nu poate-nsemna nimica; şi este foarte adevărat: numai cu cereale şi cu zarzavaturi, şi chiar cu petrol, nu se poate pune o ţară faţă cu cultura europeană, care merge cu paşi gigantici - îi mai trebuie să-şi manifesteze şi mentalitatea; şi mi se pare că arta şi literatura sunt cele mai înalte manifestaţiuni ale mentalităţii unei naţiuni; căci, în definitiv, nu se prezintă cineva în lume cu pîntecele şi organele inferioare, ci cu fruntea, cu acel aparat al gîndirii sublime, care face din om regele creaţiunii... Şi ce se face pentru arta şi literatura naţionale?... Nimic! E trist! Ne trebuiesc mai multe teatre... Statul ar trebui să se gîndească serios!...

Am ascultat cu toată atenţia frumoasa tiradă, şi numai cînd m-am convins singur că s-a terminat, am răspuns:

– În fine, dacă trebuiesc, dacă-n adevăr trebuiesc mai multe teatre, asta se poate face prin iniţiativa privată...

– Şi dumneata eşti de cei cu iniţiativa privată? Bravo!... Nu umblaţi cu mofturi, domnule, cu iniţiativa privată!... Aici Statul trebuie să se gîndească!

– Amice – zic eu – înţeleg, decît ce vrei să-ţi spun ca publicist alta decît că putem duce o campanie pentru ca Statul să se gîndească-n sfîrşit...

– S-o duceţi, domnule! şi mai ales d-ta ai aci o datorie de conştiinţă, în calitate de publicist şi de vechi sufler, care-nţelegi durerea şi porţi o spadă nobilă, care este pana d-tale... Şi aici s-o bateţi dv. mereu: Statul trebuie să se gîndească.

M-am despărţit de eminentul artist cu hotărîrea să-ncep campania... Dar mai întîi, trebuie să stabilesc cu cine încep: cu nenea Stasache ori cu eminentul?... În adevăr plugarul are întîietatea de timp; da, dar artistul, deşi i-am promis după, are întîietatea de cauză: chestiunea artei şi literaturii naţionale reclamă mai urgent o soluţiune. Dar iată, tocmai cînd încep, d. Caracudi, reporterul, care le află toate cu cîteva minute înaine dentîmplare, vine, ştiindu-mă cît mă interesez ca vechi sufler de artă, să-mi comunice o veste, menită să mă bucure: zilele astea se va depune în Cameră un proiect de lege pentru reorganizarea Teatrului naţional. Iată, în rezumat, economia acestui proiect:

În fiecare comună urbană se va organiza cîte o societate dramatică, în proporţie se-nţelege cu numărul locuitorilor respectivi, şi care va primi de la comună şi de la Stat cîte o subvenţie suficientă pentru bunul progres al artei şi literaturii dramatice romîne.

Societatea va fi condusă de un director numit de minister, şi de un comitet compus din cinci membri, şi adică din: primarul local în persoană sau prin delegaţiune; un mare comerciant şi un mare industrial (cetăţeni romîni) ; un profesor cu titlu definitiv de la şcoala de grad superior, tras la sorţi, în prezenţa societarilor, şi cel mai în vîrstă preot ortodox din localitate; în oraşele de reşedinţă judeţeană, protopopul va trece de drept în acest post onorific, indiferent de vîrstă.

Sunt încîntat... Victorie!... Am scăpat de o campanie!... Să vedem acuma de plugari... Unde-i arma mea? Să-ncepem!... Dar, iată amicul meu Mitică, foarte enervat:

– Monşer, stăm rău! foarte rău! e ceva deplorabil şi ridicul în acelaşi timp... Şi asta, să-mi dai voie să-ţi spun, e trist nu numai pentru noi ca părinţi, care orişicum e o durare, nu poţi să zici! ca să-ţi expui un copil în cea mai fragedă vîrstă; căci în definitiv un părinte mai poate avea un copil; şi nu din egoism o spun; dar e trist pentru ţara întreagă să te vezi la discreţia capriţiului unei doici! pentru că, imaginează-ţi că existenţa unui copil – Sisilica, fetiţa noastră, de exemplu – este, din cauza ei periclitată; căci doctorul pretinde că noi n-am păzit-o îndeajuns, şi laptele este stricat, ceea ce nu mai poate conveni pentru nutriţiune, neavînd încă formate sucurile gastrice; şi fireşte suntem desperaţi, încît nu mai avem alt refugiu decît la biberon, fiind d-abia la şase luni!... Şi ea mizerabila! n-a mai avut răbdare! să fi avut măcar încă patru luni: puteam s-o-nţărcăm. Înţelegi?

–Cum să nu-nţeleg, dacă sunt păţit? Copil... doică... ştiu! ptiu ce lucru belaliu!

– Şi Statul – urmează, din ce în ce mai enervat, bietul părinte – stă cu mîinile-ncrucişate, şi nu vrea să se gîndească serios, cînd este vorba de o chestiune care interesează ţara întreagă, secerînd atîţia copii, chemaţi să dea tributul lor de sînge... Este o chestiune mare, domnule, chestia alăptării!... să nu glumim!

– Dragă Mitică – zic – înţeleg prea bine enervarea ta; dar eu crez că-n privinţa asta, ar trebui şi iniţiativa privată...

– A! care va să zică şi d-ta, ca şi doica noastră, eşti d-ei cu iniţiativa privată! Bravo!... Nu, domnule! destul cu iniţiativa privată, care i-am văzut cît de triste consecinţe! Nu! Statul este dator să se gîndească, în sfîrşit, să ia iniţiativa; căci e păcat! suntem părinţi!...

– Atunci, să ducem o campanie prin presă...

– S-o duceţi, domnule! asta e datoria sacră pentru dv. publiciştii, dacă sunteţi adevăraţi publicişti, nu moftangii!...

– A! Mitică!

– Nu! strigă el în culmea enervării; trebuie statul!,,. Auzi! doică fără lapte!... Auzi! doică să... Bravo!... Şi statul, indiferent... şi laptele... laptele ei!...

Şi pleacă necăjitul părinte, să caute biberon, probabil.

Ia, să vedem : cu teatrul am isprăvit; mai am două campanii; cu care să-ncep?

Fireşte că agricultura ar trebui să ne intereseze în primul rînd, ca fiind o ţară eminamente agricolă; dar tocmai pentru asta, mă-ntreb: ce poate face o ţară agricolă fără braţe? Atunci, natural că trebuie să ne gîndim mai întîi la chestia poporaţiunii; prin urmare, las deocamdată pe nenea Stasache şi-ncep cu chestia doicii; curaj!

"O chestiune vitală pentru ţara noastră... Chestiunea alăptării... Ce facem cu cetăţenii, cu soldaţi de mîine?... Pînă cînd din partea Statului această indiferenţă condamnabilă, această criminală incurie?... Pînă cînd copilul romîn... laptele... etc..."

I. L. CARAGIALE

Anatomia unei dezmeticiri de altădată: Panait Istrati în U.R.S.S. (III)

Arhivele KGB-ului (şi ale celorlalte poliţii politice comuniste) nu sînt, desigur, "sanctuare ale adevărului". Dezvăluit cu picătura şi, poate, nu tocmai la întîmplare, conţinutul lor tinde, astăzi ca şi altădată, să croiască, să fasoneze şi în ultimă instanţă să impună **Adevărul**. Coerenţe mecanice, logică rigidă, nimic inexplicabil, nimic imprevizibil. Acelaşi tip de "adevăr"; unic, implacabil, stabilit precis, precizia unui glonte pornit dintr-o armă lipită de ceafa condamnatului. Nu se poate da greş.

Nu se poate şti dacă există ori nu un "fond" sau un "dosar" Istrati în arhivele KGB; este totuşi de presupus că da. Şi este de presupus, de asemenea, că prezenţa mărturisirii despre Istrati în lungul interogatoriu luat lui Boris Pilniak, reprodusă de Vitali Şentalinski în **Cuvîntul înviat** nu este decît un ecou tardiv şi oarecum întîmplător al "afacerii Istrati".

La data arestării lui Boris Pilniak, în octombrie 1937, Istrati era mort de doi ani şi jumătate. Cartea lui despre URSS şi întreaga istorie a spectaculoasei lui schimbări de atitudine nu mai erau la ordinea zilei. Apăruseră între timp şi alte cărţi în acelaşi spirit despre URSS şi despre Stalin, Istrati fiind împins în rolul ingrat şi modest de precursor. În dezbaterile intelectuale dspre comunism ale epocii numele lui aproape că nu mai este amintit. Istrati făcuse,de altfel, şi marea eroare de a abandona Parisul pentru Bucureşti. La nici o jumătate de an de la apariţia în librării a **Spovedaniei** despre URSS (noiembrie 1929), el anunţă că **e scîrbit** de Occident şi că se retrage în România. Era în aprilie 1930. Cu doar două luni înainte, în februarie 1930, ceruse însă patetic "un paşaport francez", scriind, în încheierea eseului **Pour avoir aimé la terre**, că Franţa "încă mai este singura ţară din lume care îngăduie actualmente să i se spună toate adevărurile". Aproape cinci ani mai tîrziu, într-un articol publicat în **Cruciada Românismului**, se referă la acelaşi moment invocîndu-şi **românismul**: "pentru acest românism, am refuzat să devin cetăţean francez, să primesc premii, să port legiunea de onoare, să-uit limba mea, să nu mai revăd meleagurile copilăriei, să mă procopsesc şi să mă îngraş (...) Iar cînd, după zece ani de locuire printre francezi, mi-am dat seama că mai cald îmi ţine o înjurătură românească decît o rece politeţe occidentală, am rupt cu Occidentul şi m-am întors la matcă, încă din 1930". De fapt, chiar dacă "înjurătura românească" - de care a avut din belşug parte - îi va fi ţinut mai cald decît "recea politeţe occidentală", Istrati s-a auto-marginalizat plecînd din Franţa, iar în lumea literară şi publicistică a ţării natale nu şi-a găsit locul. A decăzut, a intrat în combinaţii degradante oferind el însuşi, desigur că involuntar, foştilor tovarăşi de simpatii bolşevice posibilitatea de a-l distruge moral. Cea mai violentă campanie de presă de inspiraţie comunistă împotriva lui Istrati "trădătorul" nu a fost dusă după apariţia **Spovedaniei**, în toamna anului 1929, ci la începutul lui 1935, cu puţin timp înainte ca el să moară.

Este chiar momentul cînd Panait Istrati îşi reaminteşte public de Boris Pilniak şi de vizita pe care i-o făcuse acestuia în timpul călătoriei în URSS, vizită niciodată menţionată pînă atunci. Într-un articol din **Cruciada Românismului** (ianuarie 1935), Istrati îl denunţă pe Pilniak drept "fost scriitor integru, azi scriitor oficial", care locuieşte într-o vilă luxoasă. Deşi anexat la carul folcloric al **Cruciadei Românismului**, Istrati păstra încă nostalgia bolşevismului purificator, a cărui absenţă în România vremii lui o deplîngea, socotindu-i pe comunişti de asemenea porniţi într-o "cruciadă". Este chiar de părere că noul lui tovarăş de mesianism, dizidentul legionar Mihail Stelescu, ar fi fost mai bine valorificat în Rusia sovietică. "În Rusia sovietică - scria Istrati în decembrie 1934 - rupturile nu se fac niciodată pe o chestie de plăcintă, nu numai fiindcă acolo plăcinta nu există - ci fiindcă acolo nasc zilnic **oameni uriaşi**, adică: **dornici de puritate**. Acolo,un Mihai Stelescu, rupîndu-se de corpul care fatal putrezeşte, nu duce cu el duhoarea putregaiului, ci se spală imediat, ia o baie de purificare, rămînînd singur sau aproape singur cu **Ideea**. Ideea - cristal. Acesta este marele noroc sau, dacă vreţi mai simplu - al nădejdilor noastre de mai bine. Împărăţia sovietică, în întreprinderile ei cotidiene, poate să avorteze de o mie de ori pe zi. Ea va rămîne veşnic vulcanul clocotitor care va împroşca omenirea cu bolizi incandescenţi. Am **trăit** în confraternitate de simţire cu aceşti bolizi purificatori şi aş dori ca boala şi nevoile să nu mă frîngă înainte de a fi venit timpul să vă înfăţişez, vouă, oamenilor slabi, ca să ştiţi sau să nu uitaţi că omul nu se hrăneşte cu pîine".

Mai mult. Tot atunci, tot acolo, Istrati face chiar un elogiu al teroarei bolşevice, scriind că "Lenin n-a guvernat prin teroare,

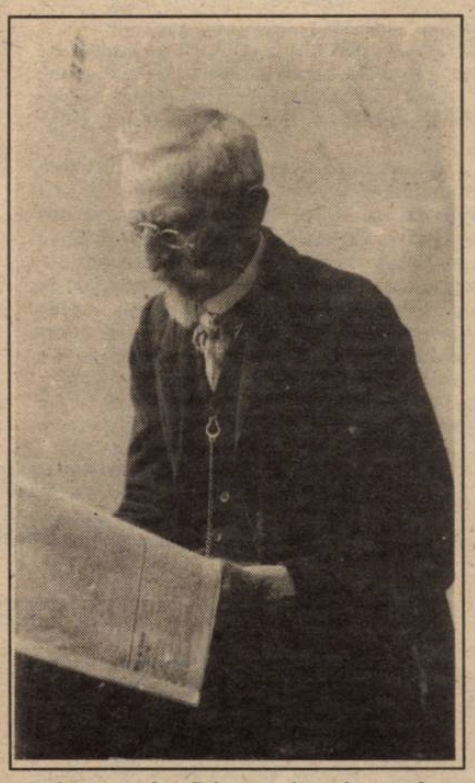

iar faimoasa lui Ceka n-a fost altceva decît braţul proteguitor al imensei majorităţi. Dzerjinski, şeful Cekei şi om sfînt, Arhanghelul Mihail al Revoluţiei, n-a fost un terorist, un sanguinar, aşa cum îl descriu proştii" (**Cruciada Românismului**, ianuarie 1935).

Istrati nu a apucat să trăiască momentul cînd "braţul proteguitor al imensei majorităţi" l-a înhăţat pe Boris Pilniak.

(va urma)

Mircea IORGULESCU

Puncte de vedere

PROBLEMA EVREIASCĂ(V)

Nae Ionescu şi antisemitismul teologal

Iată opinia lui Nae Ionescu în elementele ei fundamentale: "Iudaism sau creştinism sînt mai mult decît religii; ele sînt principii formative ale vieţii; există o aşezare evreiască şi o aşezare creştină a lumii, indiferent dacă în conştiinţa oamenilor şi a instituţiilor apare în chip explicit Hristos sau Iehova sau nu. Aşa fiind există valori creştine şi valori iudaice în oricare ordine a vieţii; fie că ne gîndim la organizarea politică a unei naţii, fie că ne preocupăm de crearea şi circulaţia bunurilor materiale, fie că nu e vorba decît de înţelegerea sensului general al existenţei. Pe orice teren ne-am afla, deci, există o categorică «incompatibilitate de umoare» între creştini şi evrei. Aşa fiind însă, deosebirea pe care am identificat-o ca existînd între evrei şi creştini merge mai departe: aceştia din urmă îi simt pe cei dintîi nu numai izolat voluntar, dar şi...primejdioşi ordinii creştine. Creştini şi evrei, două corpuri străine unul altuia, care nu pot fuziona într-o sinteză, între care nu poate exista pace decît prin dispariţia unuia din ele. Iuda suferă. De ce? Pentru că Iuda trăieşte în mijlocul unor popoare pe care nu poate să nu le duşmănească, chiar dacă ar voi altfel: pentru că din momentul în care a refuzat să-l recunoască pe Hristos-Mesia, ancorîndu-se şi mai departe – pe drept sau nedrept – în calitatea lui de popor ales, el e dator faţă de el însuşi să-şi împlinească funcţiunea care îi revine, aceea de dizolvant al valorilor creştine. Iuda suferă pentru că l-a născut pe Hristos, l-a văzut şi nu a crezut. Şi asta încă n-ar fi fost prea grav. Dar au crezut alţii – noi. Iuda suferă – pentru că e Iuda."

Profesorul de metafizică şi logică nu crede în valoarea utilă a sionismului. Evreii au mai avut parte de organizare statală şi totdeuna s-a autodizolvat. Deci sionismul, care tinde spre crearea unui stat al poporului lui Israel, ar fi o o iluzie păgubitoare. Că această prognoză a profesorului nu s-a realizat , azi o ştim, statul Israel devenind o realitate. Damnarea şi suferinţa lui Israel sînt predestinate din momentul nerecunoaşterii lui Hristos-Mesia. "Suferi pentru că eşti evreu; ai încetat să fii evreu în momentul în care nu ai mai suferi; şi nu ai putea scăpa de suferinţă decît încetînd a fi evreu. Este, desigur, o apăsătoare fatalitate. Dar tocmai de aia nu e nimic de făcut: Iuda va agoniza pînă la sfîrşitul veacurilor. Revoltă? Nu e bună la nimic. Nu slujeşte la nimic. În acelaşi fel în care nimeni nu poate sări peste umbra lui – evreul nu-şi poate depăşi suferinţa; decît...nemaifiind evreii. Situaţie cu atît mai tragică, cu cît nimeni nu poate înceta a fi ceea ce este!" – (Nae Ionescu, Prefaţă la romanul **De două mii de ani** de Mihail Sebastian, Editura Humanitas, 1990, p. 21-25).

Am mai găsit un text al lui Nae Ionescu pe marginea vestitei sale prefeţe din 1934. A apărut în 1936, nesemnat, în gazeta legionară **Vestitorii**, unde profesorul ţinea editorialul. De la denumirea editorialului, în primele două numere, "Roza Vînturilor" la stil, totul conduce, cred, la ideea că Nae Ionescu e autorul acestor articole. Să citez: "Toată această înşiruire de judecăţi mi s-a aruncat, mai tîrziu, cu un alt prilej, împotrivă. Spunînd unii: desigur, Iuda, care a fost poporul ales, a lipsit misiunii de a recunoaşte pe Mesia – după ce l-a dat. Dar dacă l-ar fi recunoscut, nu era ore zădărnicită mîntuirea noastră? Căci dacă nu în întruparea lui Dumnezeu stă mîntuirea, ci în jertfa lui. Dar atunci după care dreptate Iuda suferă, el al cărui păcat e însuşi instrumentul mîntuirii. Asta şi altele ca asta mi s-au aruncat. Fraţilor sau nefraţilor, este cu totul greşită judecata aceasta: a voastră de azi, a mea de ieri. E greşită şi nici măcar nu e nouă. Au mai făcut-o şi alţii înaintea noastră – şi unii încă mari de tot" – (Nae Ionescu , **Sofisma cea mare...Vai vouă cărturarilor. Vestitorii** II, nr. 3, din 12 aprilie 1936).

Cum se vede, antisemitismul (suferinţa evreului) e, aici, în prefaţă, justificat cu argumente teologice. Ba chiar considerat ca fiind o fatalitate şi care, prin aceasta, ar fi condamnată la veşnicie. Eliade îşi aminteşte, evocînd acel episod din 1934, că "profesorul ştia că va fi citit de un anumit public de extrema dreaptă şi voia să arate în ce sens vede el problema evreiasă: o vedea, în primul rînd, în termeni religioşi, ceea ce îi îngăduia să n-o judece pe plan politic, nici social" – (Mircea Eliade, **Memorii**, vol. I, Ed. Humanits, 1991, p. 313). Aş adăuga că această abordare fundamentalist teologală a antisemitismului politic se demonstra şi mai agresivă chiar decît o abordare a lui socială. Şi oricum furniza justificări de ordin doctrinar teologic tuturor grupărilor de extremă dreaptă. Care, firește, au exultat, găsindu-şi un aliat care le documenta metafizic programele. De altfel, finalul prefeţei coboară din zonele teologale sau ale filosofiei istoriei spre cele practice, un fel de rechizitorială ridicare din umeri la condamnarea evreului în suferinţă nevindecabilă. Aici prefaţatorul se adresează eroului cărţii (alias numele originar al autorului), nelăsîndu-i ,nici o nădejde: "Iosef Hechter simte că Iuda suferă şi că nu se poate altfel. Dar Iosef Hechter nu înţelege de ce. Am încercat să i-o lămurim noi...Suferi pentru că eşti evreu; ai înceta să fii evreu în momentul în care nu ai mai suferi; şi nu ai scăpa de suferinţă decît încetînd a fi evreu. Este, desigur, o apăsătoare fatalitate. Dar tocmai de aia nu e nimic de făcut; Iuda va agoniza pînă la sfîrşitul veculuI...Iosef Hechter, tu eşti bolnav. Tu eşti substanţialmente bolnav pentru că nu poţi decît să suferi; şi pentru că suferinţa ta e înfundată.Toată lumea suferă, Iosef Hechter. Suferim şi noi, creştinii. Dar pentru noi e o ieşire, pentru că noi ne putem mîntui. Ştiu, tu nădăjduieşti; nădăjduieşti că va veni odată cel aşteptat, Mesia, pe calul alb, şi atunci vei stăpîni pămîntul. Nădăjduieşti, Iosef Hechter. E singurul lucru ce-ţi mai rămîne. Pentru că eu ştiu că Mesia acela nu va veni. Mesia a venit – şi tu nu l-ai cunoscut...Iosef Hechter, nu simţi că te cuprinde frigul şi întunericul?"Un mai neîndurător tablou al antisemitismului teoretic şi practic e greu de închipuit.

Mircea Eliade despre prefaţa lui Nae Ionescu

Nu e aici locul unui examen al opiniilor antinomice vehiculate pe marginea romanului lovit efectiv de această prefaţă. Aş cita, totuşi, din articolul lui Eliade din **Vremea**, care polemiza, politicos, cu opiniile din prefaţa profesorului său. Observa, mai întîi, că "prefaţa apare într-un moment istoric penibil, într-o conjunctură politică în care greutatea cuvîntului dlui Nae Ionescu poate apăsa mai mult decît evreii ar putea îndura. Vorba noastră, huliganii capătă argumente metafizice." Apoi contestă dreptatea opiniei prefaţatorului chiar din punct de vedere teologal. Un creştin nu poate afirma, decît căzînd în păcatul deznădejdii, universalitatea destinului de suferinţă al lui Israel. Harul divin e liber să mîntuiască sau nu pe evrei în viitor. Apoi, vorbind de destinul tragic individual al evreului laolaltă cu argumente teoretice se creează o confuzie regretabilă de planuri. "Dacă s-ar fi menţinut numai pe planul filosofiei istoriei putea fi (prefaţatorul n.n.) catalogat «antisemit». Dar a doua parte (a prefeţei n.m.) introduce elemente noi de soteriologie. Mîntuirea, păcatul, Mesia, nemărturisirea lui Israel. Elemente, aşadar, de ordin teologic. Care sunt supraistorice. Este drept că dl. Nae Ionescu încearcă să explice **istoria** şi prin elemente **supraistorice**". Şi rezumă argumentarea profesorului, citată mai sus. Apoi, examinînd argumentaţia, conchide: "Observăm o translaţie nejustificată din planul **filosofiei istoriei** – pe cel al **teologiei** creştine. Şi într-o parte şi în alta tot «imponderabile» întîlnim. Dar de alt ordin, «structura» aparţine ordinului filosofiei istoriei: «mîntuirea» aparţine ordinului teologiei. Între aceste ordine există o deosebire **calitativă**; şi este de mirare că d.prof.Nae Ionescu, atît de lucid în dialectică, n-a stăruit îndeajuns asupra acestui punct esenţial. Atît de esenţial încît partea I-a a argumentaţiei exclude pe a II-a şi viceversa. Mai mult în filosofia istoriei d. Nae Ionescu **ar fi putut fi** antisemit. Căci există o anumită filosofiei a istoriei antisemită. Însă pe planul teologiei creştine, d. Nae Ionescu nu poate fi antisemit chiar dacă ar vrea. Căci ce ar putea însemna antisemitism pe planul teologiei creştine? Imposibilitatea mîntuirii, certitudinea damnaţiei evreilor. Dar lucrul acesta nu-l spune nicăieri Biserica...Şi nu-l poate spune chiar dacă evreii (ca şi alte naţiuni necreştine) rup comunitatea de dragoste a Bisericii. Pentru că nimeni nu poate interveni în libertatea lui Dumnezeu. Dumnezeu poate mîntui oricum, pe oricine...Ce se poate spune atunci, din punctul de vedere soteriologic, despre creştini şi despre evrei. Că cei dintîi trăiesc în nădejdea mîntuirii prin Iisus (nici măcar în **certitudinea** ei) iar cei din urmă pot fi mîntuiţi dacă graţia lui Dumnezeu voieşte aceasta...Vedeţi, un Eminescu, un Hajdeu, un Vasile Conta puteau fi antisemiţi. Pentru că nici unul din ei nu era şi teolog şi nici unul nu era **creştin** adevărat... Cazul dlui prof. Nae Ionescu este însă cu totul altul. Ca un gînditor ortodox, dsa nu putea, sub nici o formă, fi antisemit. Şi de fapt, **nici nu este**. Prefaţa dlui Nae Ionescu nu este antisemită. Ea pare astfel pentru că cuprinde pagini amare asupra destinului iudeu. De fapt însă aceste pagini nu cuprind o **atitudine antisemită** ci numai o mişcare de translaţie, nejustificată, din planul filosofiei creştine pe cel al teologiei creştine... A fi antisemit înseamnă a lua atitudinea decisivă contra evreilor, a-i socoti inferiori, şnapani, primejdioşi etc. Din prefaţa dlui Nae Ionescu nu descifrăm această atitudine intransigentă faţă de evreime". (Mircea Eliade, **Judaism şi antisemitism. Preliminarii la o discuţie. Vremea.** VII, 347 din 22 iulie 1934). Interferenţa dintre cele două planuri ("translaţia") e reală. Dar a socoti această nefericită prefaţă drept un text care n-ar atesta antisemitism e o judecată falsă, care avea în intenţie curmarea unei controverse. Era, de fapt, mai antisemită decît ceea ce Eliade numeşte "atitudine intransigentă faţă de evreime". Furniza temeiuri teologale, deci de ordin doctrinar filosofic, antisemitismului cu program "intransigent faţă de evreime". Dar ca gest amical, această intervenţie a lui Eliade e admirabilă. Şi faţă de romancier (bun prieten) şi faţă de prefaţator de care, totuşi, se disocia (i-a cerut, firește, acordul dinainte – o mărturisește în **Memorii** – şi l-a obţinut). Mai ales că a mai intervenit încă o dată, răspunzîndu-i lui Gh. Racoveanu care îi replicase, otărît, în **Credinţa**, apărînd poziţia teologică a lui Nae Ionescu (Biserica, afirma Racoveanu, îi consideră pe evrei damnaţi), respingînd-o pe aceea mediană, propusă de Eliade.

Şi alte opinii

Aş mai aminti, la acest dosar, opinia lui Nicolae Roşu care, după ce socotea că "oricînd se va ivi prilejul revizuirii valorilor şi ale paşapoartelor, Mihail Sebastian va avea de trecut un penibil examen", adăuga: "cultura română poate trăi fără Şăineanu, fără Gaster, fără Candrea, fără Tiktin, dar fără Hasdeu, Sextil Puşcariu, Al. Philippide şi N. Iorga nu. Nu pentru că aceştia sunt români, pentru că sunt creatori, cu alte cuvinte pentru că creaţia lor este în funcţie de românitatea lor; pentru că, în sfîrşit, filologia nu este o ştiinţă care se ocupă cu rezolvarea problemelor de limbă judecate ştiinţific, în bibliotecă, ci un receptacol al sensibilităţii, o zonă afectivă, organică a vieţii intelectuale." Şi în concluzie: "...Iosef Hechter, crede-mă, te compătimesc. Îţi meriţi soarta, deşi puteai avea alta mai bună." (Nicolae Roşu, **Iosef Hechter în cultura română, Azi,** III, nr. 442 din 21 iunie 1936). Nu de aceeaşi părere era Mircea Eliade în legătură cu savanţii filologi evrei. În 1936 – cînd Gaster a donat, pe o sumă simbolică, colecţia sa de manuscrise bibliotecii Academiei – scria: "Pregătirea sa lingvistică i-a fost de mare folos după ce ne-a părăsit. Gaster a uluit lumea ştiinţifică din apus prin mulţimea şi varietatea limbilor pe care le stăpînea. Căci deşi s-a specializat apoi în limbile semite, putea folosi în cercetările sale de folclor comparat limbile slave şi romanice, limbile clasice, limba turcă, persană, arabă, limbile germanice...De altfel, fie spus în treacăt, nu ştiu dacă vreun bancher sau arendaş evreu a fost expulzat în epoca dintre 1870-1916. Au fost însă siliţi să plece trei mari savanţi evrei: Gaster, Şăineanu şi Tiktin. Toţi trei şi-au cucerit un renume european. În anii cînd noi primeam fel de fel de negustori galiţieni, am izgonit trei capacităţi de mare clasă europeană." – (Mircea Eliade, **Doctorul Gaster, Vremea**, IX, nr. 442 din 21 iunie 1936). Dimpotrivă, Victor Puiu Gârcineanu, gardist declarat, se arăta indignat de opera filologilor evrei. "Cum s-a putut o singură dată afirma că dicţionarul lui Şăineanu e un «bun dicţionar românesc» – această operă caracteristică jidovească, făcută superficial şi de mîntuială?...Şi de ce al doilea dicţionar în circulaţie (cel al lui I.Aurel Candrea n.m.), al Cărţii Româneşti, e făcut tot de un jidan?" – (Puiu Gârcineanu, **Literatură, radio, ziarişti, florărese, Vestitorii**, I, nr. 1 din 15 martie 1936).

Z. ORNEA

Cronica parlamentară

În pauză

A intrat de mult în obişnuinţa practicii parlamentare atît anunţul: "urmează o pauză de 15 minute, dar nu mai mult", rostită de preşedintele de şedinţă, cît şi lungirea acestei pauze, pînă la 30 minute sau o oră, prin "bună înţelegere". Oricum, şedinţa nu se poate relua decît dacă există cvorumul (şi asta de cele mai multe ori se întîmplă doar dacă şedinţa este condusă de un vicepreşedinte din coaliţia proguvernamentală, semn că se discută ceva important). Dar uneori sînt "pauze" – cel puţin pentru plen – care durează şi-o săptămînă, timp în care se rezolvă probleme de culise. Săptămîna 14–20 februarie a fost un exemplu în această direcţie, la "cîrma" căreia s-au aflat, pe rînd, Vadim şi Comisia juridică, de disciplină şi imunităţi. S-a dansat step... by step.

Luni, Camera Deputaţilor s-a ocupat de propriu-i regulament, nou dar "la fel de prost ca cel anterior", cum l-au caracterizat cîţiva parlamentari. Senatul a luat-o tare cu întrebări şi interpelări adresate Guvernului, în prezenţa senatorului–pamfletar V.C. Tudor şi a ministrului Apărării N. Spiroiu. Doi senatori din opoziţie, d-nii. Bădiceanu (PNŢCD) şi Popovici (PL–93), l-au "somat" pe ministrul Apărării să ia atitudine faţă de acuzaţiile pe care i le-a adus liderul PRM infirmînd sau nu ce se scrie despre dînsul. De asemenea i s-a mai cerut să-l dea în judecată pe Vadim dacă acuzaţiile sînt neîntemeiate. Ba, dl. Popovici l-a numit pe Vadim trădător naţional, arătînd reale "calităţi" de oponent al pamfletarului naţional. De la postul său de control din scaunul de secretar, Vadim Tudor a sărit ca ars la referirile la persoana sa şi a contraatacat original, cu "diplomaţie", numindu-l pe dl. Spiroiu "oaspete al Senatului faţă de care nutresc prietenie". Hait! Trecînd la "Externe", Adrian Păunescu a interpelat Guvernul SUA – "că ce are cu aşa–zişii extremişti din România din cauza cărora cică vrea să ne ia clauza", iar reîntorcîndu-ne la Interne, dl. Păunescu a comunicat că există o instituţie "abilitată" să deschidă corespondenţa parlamentarilor, deci o violare a secretului corespondenţei, organizată pe baze "legale"! Aştia măcar lucrează pe faţă. Dl. Spiroiu a declarat ritos că nimic din ceea ce afirmă C.V. Tudor nu e adevărat şi că probabil "dl. preşedinte al PRM este dezinformat" (de SRI?). În ce priveşte o eventuală acţiune judecătorească, dl. Spiroiu a spus că aşa ceva ar putea avea loc doar atunci cînd dînsul nu va mai reprezenta armata (probabil că în curînd va deveni civil, ca să-şi menţină postul). În cadrul audierilor de la Comisia pentru cercetarea evenimentelor din decembie '89, "romancierul" de succes Pavel Coruţ s-a întreţinut cu parlamentarii pe tema securităţii foste şi actuale (probabil în vederea unui nou contract cu "editura").

Marţi şi miercuri, Camera Deputaţilor a contabilizat absenţele deputaţilor din precedenta sesiune, afişîndu-se un top al celor mai chiulangii, iar la discutarea Regulamentului, la art. 118, presa a fost atenţionată că în cazul informaţiilor inexacte despre Parlament, ziariştii în cauză îşi pot pierde acreditarea. Senatul a ratificat legea privind pregătirea economiei naţionale şi a teritoriului pentru apărare. Parlamentarii au făcut observaţia că în prealabil ar fi trebuit prezentată Parlamentului o doctrină de apărare a ţării, dar ministrul Spiroiu a explicat că după decembrie '89 această doctrină a trebuit să fie schimbată de cel puţin trei ori, în funcţie de fluctuaţia situaţiei interne şi internaţionale. Astfel, datorită aderării României la parteneriatul pentru pace, au intervenit noi schimbări care însă au fost repede asimilate doctrinei, care are un caracter defensiv. Miercuri şi joi, Senatul a "trăit" mai mult pe culoare şi birouri pe tema unor aranjamente şi a dezbaterilor Comisiei juridice despre Vadim, comisia trebuind ca luni, 21 februarie, să ia o hotărîre. Se aude că Vadim va primi o sancţiune "morală". Exact ce-i trebuia! În rest, se pare că PUNR-ul e pe "spartelea" (ca să guverneze, de), între "duri" şi "economişti" şi că în culisele opoziţiei se clocește un nou partid, "mai mîndru şi mai frumos" pe Convenţie în sus şi-n jos.

În curînd vor ieşi la lumină, în plenul Parlamentului (şi-al ţării), noi ciudăţenii ale aşa-ziselor aliante de la putere şi de opoziţie. Revenirea vecinului de la răsărit la statutul de mare putere va constitui o serioasă "bază electorală" pentru anumite forţe interne "pur româneşti".

Petru IONESCU

Cum s-a ajuns aici?

Înjurăturile, ifosele, diversiunile şi ultimatum-urile Partidei Naţionale au devenit insuportabile: telespectatorii, preşedinţia, guvernul şi opoziţia parlamentară se tot întreabă, pe rînd şi separat cine şi cum va putea opri catastrofa. Uraganul contrarevoluţionar cu trei viteze care mătură totul în cale - de la Codul penal la regulile alianţei politice, de la reformismul unor confederaţii sindicale la punctele de vedere occidentale în problema crizei bosniace - împinge înspre noi soluţii năucitoare: regim de mînă forte, democraţie ca sub comunism (adică ei să aibă toate libertăţile, noi să murim de foame sau de frică); pogromuri "patriotice"; condiţionarea şansei de a te îmbogăţi de înscrierea (sau acceptarea) într-un cerc al celor pe care-i leagă trecutul, complicităţile, minciuna, crima ori pur şi simplu complexele. Echipa Funar - Vadim Tudor - Adrian Păunescu şi-a mărturisit de multe ori obiectivele funcţionînd ireproşabil şi în aşa fel încît la succesul ei să contribuie mai ales taberele ori persoanele pe care le urau cel mai tare: cînd primarul Clujului "sărea la beregată" actualului preşedinte al ţării, "poeţii" şi publicaţiile lor întindeau noroiul peste adversarii politici ai domnului Iliescu; mai tîrziu, cînd Vadim Tudor a preluat ştafeta antiprezidenţială, liderii PUNR şi PSM s-au străduit să demonstreze publicului că "bunele lor intenţii" urmăresc demascarea matrapazlîcurilor primelor guverne post revoluţionare şi "ţinerea ungurilor la respect"; în fine, cînd lucrurile s-au complicat (adică după cucerirea unor importante funcţii, şi a "înaltei stime aprobatoare" la nivelul unei părţi din partidul de guvernămînt) "atacul" s-a diversificat: **România Mare** priveşte direct spre conducerea armatei, înşelînd "vigilenţa" printr-o sistematică apologie a regimului prezidenţial şi terfelirea familiei monarhice; PUNR se bate pentru "Justiţie", lăsînd să se înţeleagă că are nevoie de această pîrghie pentru a stîrpi definitiv aripa Petre Roman; în fine, Verdeţ şi ai lui vin din urmă, şi preiau cererea exprimată iniţial de senatorul C.V.T. pentru că nu suportă să facă parte dintr-un guvern corupt".

Din 1991 încoace, "întinsul corzii" şi şantajul cu voce tare au fost întotdeauna dublate sau urmate de dovezi de "fidelitate", de reprize de "penitenţă" sau de viclene preluări ale rolului de paratrăznet parlamentar de către unul, altul sau toţi liderii Partidei Naţionale:s-au "salvat" astfel guvernul, ziua "naţională", "stabilitatea instituţiei prezidenţiale", Memorandumul. S-a compromis astfel, pentru multă vreme, ideea că intelectualii dizidenţi şi opozanţi pot fi de vreun folos în procesul de democratizare a ţării: cum să fie cineva eficient, puternic şi capabil să cîştige o cursă electorală dacă nu e în stare să înfrunte şi să demonteze acuzaţiile unor saltimbanci care rup "inima tîrgului" tocmai pentru că nimeni nu le stă în cale? Ei sînt legea şi "braţul înarmat" al Justiţiei, "sarea şi piperul" serbedelor dezbateri parlamentare, "apărătorii" moralei, "cunoscătorii" istoriei şi - mai presus de toate - singurii capabili să demonstreze zi de zi că în România cochetăriile pe tema reinstaurării monarhiei nu folosesc decît restauratorilor comunişti.

Pentru studiul comportamentului şi metodelor liderilor proceauşişti şi antioccidentali puterea ar fi trebuit să se simtă datoare să înfiinţeze un centru special de cercetare iar opoziţia ar fi avut toate motivele să contribuie la prevenirea, limitarea şi controlul efectelor sociale ale unui astfel de fenomen. În locul oricărei iniţiative comune, ni s-au oferit, dintr-o parte sau din cealaltă, nenumărate probe de miopie politică, dacă nu chiar de rea-voinţă susţinută de ignoranţă; "tratamentul" aplicat în timp lui Miron Cosma a fost reluat în reacţiile faţă de apologeţii ceauşismului: puterea s-a bucurat cînd aceştia au "torpilat" opoziţia iar opoziţia s-a simţit răzbunată ori de cîte ori în direcţia şuvoiului de insulte se vedea Cotroceniul. Atunci cînd guvernanţilor de ieri şi de azi le-a "căzut bine" mînuitorii infernalei maşinării antidemocratice erau consideraţi, "pamfletari", "spirite libere", necesar termen de comparaţie pentru a pune la colţ **România liberă, 22-ul,Alianţa Civică**, elita intelectuală. Atunci cînd opoziţiei i s-a părut că e suficient să-i împingi în prim plan pe foştii tămîietori ai dictatorului pentru a arăta lumii că la noi s-a reinstaurat comunismul (obţinînd, în felul acesta, căderea automată a noii puteri), vadimii au fost consideraţi un rău necesar, numai bun de lăsat să se umfle pînă devine cangrenă naţională. Calculele politice ale guvernanţilor şi ale Convenţiei Democratice sînt, privite retroactiv, la fel de stupide, fără ca prin asta greutatea responsabilităţii să poată fi împărţită în mod egal. Puterea de azi şi de ieri e de trei ori vinovată: întîi pentru că a girat ascensiunea duşmanilor revoluţiei, apoi pentru că a manevrat o vreme capacitatea lor distructivă, în fine, pentru că a ignorat pericolul antidemocratic întreţinut şi umflat prin situarea aliaţilor deasupra legii.

Fără îndoială, am ajuns în punctul în care o ţară întreagă crede că tuturor le este frică de instituţia al cărei purtător de cuvînt se schimbă, conform imperativelor momentului funcţia fiind preluată "ciclic" de fiecare dintre cele trei "personaje" care reprezintă partidele aliate: şi Procurorului General, şi Corpului de Control al primului ministru, şi Serviciului Român de Informaţii, şi comandanţilor armatei, şi cancelariei prezidenţiale. Chiar dacă descrierea ei pare exagerată, o astfel de impresie există şi nici unul dintre cei interesaţi n-ar trebui s-o ignore. Cum s-a "construit" ea, cum a fost posibilă (sau inevitabilă) o astfel de evoluţie, asta e o întreagă poveste. Secretele revoluţiei, complicităţile şi dosarele trecutului formează un capitol peste care nu se poate sări. Lectura lui n-ar fi devenit însă obligatorie fără nesfîrşitul şir de căderi în capcană ale celor aflaţiîn prim-planul vieţii politice în anii '91-'92. Legea electorală s-a dezbătut şi s-a votat prin prisma dezbinărilor şi sciziunilor (pe de o parte cele din fostul FSN, pe de alta cele din Convenţia Democratică), adică exact aşa cum doreau "forţele" pentru care intrarea în Parlament era primul pas pentru subminarea autorităţii lui şi a încrederii noastre în instituţiile liber alese.

Dar de la votarea unei legi electorale pe baza spaimei de competiţie politică şi pînă azi e un drum lung. Din indispensabili, aliaţii au devenit moralişti şi din pamfletari unşi cu toate alifiile - deţinători ai unor importante pîrghii de putere. Majoritarii, fascinaţi multă vreme de forţa oratorică şi antiopoziţionistă a tovarăşilor lor, n-au avut ochi să vadă cum creşte otrava antidemocratică chiar în birourile ministeriale. Opoziţia, cotinuîndu-şi greşitele evaluări ale unor eventuale profituri electorale, a "încununat" cariera aliaţilor proguvernamentali în momentul votului pentru Memorandum: în faţa ţării şi a străinătăţii, formaţiunea de guvernămînt are acum singurul argument valabil al neputinţei de a modifica structura echilibrului parlamentar. Acela că pe ţărănişti, liberali şi democraţi nu te poţi baza nici măcar cînd e vorba de reformă şi, ca atare, guvernul e obligat să accepte sprijinul stîngii ultranaţionaliste întrucît ea e mai reformistă decît o prezintă de fapt opoziţia. După ce au reuşit să dea foc tuturor punţilor de interes dintre opoziţie şi putere, convingîndu-ne că ambele segmente sînt neputincioase şi deci democraţia nu ni se potriveşte, contra-revoluţionarilor nu le mai rămîne decît să cîştige majoritatea la viitoarele alegeri. Au, la această oră, destule şanse să o obţină şi cei care-ar putea să-i împiedice preferă să se duşmănească între ei.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur

Vigilenţa

De mult n-au mai văzut telespectatorii ruşi armata lor întîmpinată cu bucurie şi cu semnul victoriei: postul Ostankino a reluat de cîteva ori secvenţa intrării detaşamentului rus din forţele ONU la Pale - enclava sîrbă din Bosnia-Herţegovina. "Intervenţia moderatoare a ruşilor", cum a denumit-o peşedintele Mitterrand, a contribuit decisiv la dezamorsarea ameninţării cu lovituri aeriene: prezenţa lor a permis sîrbilor să accepte predarea şi controlul armelor grele fără a avea aerul că cedează, transformînd noaptea în care nu s-au efectuat bombardamente într-o noapte a victoriei. S-a băut mult, s-a mîncat carne de porc - gest anti-musulman prin excelenţă - în timp ce pe teren se numărau tunurile predate şi se descopereau cele nepredate. La conferinţa de presă de la Pentagon de luni seara, secretarul de stat al apărării, William Perry, şi şeful Marelui Stat Major, John Shalikashvili, îşi justificau decizia de a nu îşi pune în practică ameninţările prin dovezile concrete ale respectării armistiţiului. Şi ei şi François Leotard, ministrul francez al apărării, erau conştienţi că în următoarele zile s-ar putea găsi dovezi care să-i contrazică : bunăvoinţa şi sinceritatea sîrbilor sînt privite cu multă circumspecţie. Există precedentul din august 1993, cînd, la primul avertisment NATO, sîrbii s-au retras parţial de pe o înălţime, doar pentru a întări asediul cîteva săptămîni mai tîrziu.

Cuvîntul de ordine rămîne vigilenţa. Statele Unite, Rusia, ONU, NATO sînt hotărîte să extragă toate consecinţele pozitive de pe urma situaţiei create atît de ameninţare cît şi de evitarea ei. Americanii nu încetează să afirme că dispozitivul de atac va fi menţinut în continuare, fără termen, că orice încălcare a armistiţiului va fi imediat sancţionată. Se vorbeşte despre trecerea oraşului Sarajevo sub administraţia ONU pentru doi ani, despre extinderea ultimatumului la alte localităţi, în primul rînd Tuzla.

La ora optimismului sufletele caritabile constată că la Sarajevo nu se mai trage de pe 9 februarie, că locuitorii oraşului şi-au regăsit ritmul de mers normal; observatorii diplomatici constată că Rusia şi-a făcut o reintrare spectaculoasă pe scena lumii. Oricare e situaţia ei economică, oricare va fi evoluţia ei politică, rolul ei de mare putere nu s-a încheiat. Musulmanii bosniaci regretă că bombardamentele n-au fost efectuate, în concepţia lor ele ar fi marcat pedepsirea agresorului. Respectarea armistiţiului înseamnă transformarea liniei frontului într-o frontieră oficială.

Karadjîci spunea luni că are informaţii că un detaşat musulman îmbrăcat în uniforme sîrbeşti are un plan pentru o provocare spectaculoasă; Izetbekovici susţinea că armele retrase se vor concentra în alte locuri pentru a spori puterea de foc pe alte fronturi de luptă.

Vigilenţa produce - după cum se vede - discursuri foarte diferite, unele dintre ele foarte îndepărtate de orice speranţă de pace, situaţie care se va prelungi cît timp carnea de porc va fi considerată un argument strategic şi nu un simplu aliment.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Preţul unor greşeli

O săptămînă în care preşedintele ţării primeşte o scrisoare deschisă de ameninţare de la liderul PRM şi un comunicat bătos de la liderul minerilor din Valea Jiului iar guvernul e acuzat de corupţie de către însuşi (curatul ca lacrima) Ilie Verdeţ şi învinuit de abuzuri de către fostul ministru al transporturilor (multă vreme tovarăş de partid cu Adrian Năstase) e probă sigură că la români democraţia descreşte într-o zi cît la alţii într-un an. Cine nu crede, să citească ziarele.

Joi, 17 februarie, **Meridian** publică în chenar privilegiat o ştire AM Press: "Spiritele se încing în Valea Jiului". Pentru **Curierul Naţional**, subiectul cu pricina merită în aceeaşi zi o contribuţie regizorală: în dreapta, un comunicat al Ministerului Industriilor, sub titlul "Miron Cosma încearcă să-şi extindă sfera de influenţă". În stînga, un comunicat al Federaţiei Naţionale a sindicatelor Miniere din România care, bineînţeles, "nu agreează conflictele de stradă". La mijloc şi cît mai sus, fotografia "celui mai iubit dintre mineri". Personalitatea acestuia, ca şi puterea lui absolută asupra supuşilor sindicalişti fascinează staff-ul **Evenimentului zilei**: "Ieri seară, printr-o lovitură de forţă, minerii lui Cozma au recucerit sediul Regiei Lignitului " • Conducerea Prefecturii din Tîrgu-Jiu s-a refugiat la Rovinari • Pentru că sediul Regiei era sigilat, Miron Cosma şi-a aşteptat ortacii în stradă • La ora 11,00, minerii au încercat, dar fără succes, să forţeze intrarea în prefectură • Între orele 14 şi 17, Miron Cozma a ţinut o şedinţă secretă cu liderii de sindicat • La ora 17 a început asaltul asupra sediului Regiei • La ora 17,30, Miron Cozma l-a anunţat pe Nicolae Văcăroiu că îi va aduce ortaci în Bucureşti • La ora 18,00, minerii au scandat: «Bucureşti! Bucureşti!»" Grupajul se încheie brusc pentru a lăsa loc spuselor împuternicitului special al guvernului în relaţia cu sindicatele: "Miron Cosma vrea să obţină prin această grevă capital sindical"; pentru că înţelege subtilităţile tacticii minereşti, guvernul "nu va trimite pe nimeni la Tîrgu-Jiu". Prinzînd de ştire că se coace de-o nouă mineriadă, **Cronica Română** pune lucrurile la punct în ediţia ei de vineri, 18 februarie: 1. "Unde-i lege nu-i tocmeală!" susţine directorul publicaţiei, ceea ce toţi directorii ar fi trebuit să susţină în 13-15 iunie '90 şi în septembrie '91; 2. "În timp ce 70.000 de mineri muncesc din greu, Miron Cozma şi vreo 5.000 de ortaci mai c-ar fi luat din nou calea Bucureştiului", îşi sintetizează opiniile un anonim comentator al celei mai importante teme de actualitate. • "La Tg. Jiu, o grevă care nu este o...grevă • Minerii din Motru cer restabilirea ordinii în Tg. Jiu, pentru a nu se duce ei s-o restabilească singuri!" De frică să nu auzim că s-au plantat flori pe platforma din faţa sediului Regiei (şi pentru a scăpa de amintirile reînviate de lectura **Cronicii Române**) vom înghiţi pe nerăsuflate hapul propus de **Evenimentul zilei**: "După incidentele de la Tg. Jiu , Guvernul îl ameninţă pe Miron Cozma cu puşcăria. Liderul minerilor este total buimăcit." După o astfel de veste poţi chiar înţelege de ce nu s-a schimbat nimic la **Tineretul liber** după restructurarea redacţiei conform intereselor lui Ion Cristoiu: "Scenariul mineriadelor,aplicat la Tg. Jiu", semnat de Gigi Nicolau, pare vechi de cînd lumea. Abia sîmbătă 19 februarie, lucrurile au început să se limpezească şi "războinicii" îşi precizează poziţiile. Din **Vocea României** aflăm că "Guvernul nu se va lăsa şantajat" şi că "negocierile de la Ministerul Industriilor" l-au exclus pe "liderul turbulent, care insistă, din Gorj, în pretenţii care nu sînt de resortul sindicatelor • Cotidianul guvernului ne oferă, ce-i drept şi o altă ştire: "Dl. Virgil Măgureanu vorbeşte greviştilor!". **Adevărul** precizează şi despre ce anume: oratorul (căruia cele două publicaţii îi uită funcţia, transformîndu-l într-un civil oarecare) "le cere minerilor puţintică răbdare". Întîlnirea la «vîrf» între Miron Cosma şi directorul SRI nu scapă nici **României libere**. Surprinzător, ea e însă mult mai puţin incisivă decît cotidianul **Azi** care, făcîndu-ne doar pe jumătate părtaşi la ceea ce numai el poate să ştie, scrie mare şi cu multe ghilimele pe prima pagină: "Miron «minerul»: Pe onoarea mea, dom' şef, Cozma vă iubeşte!" Cei doi "eroi" ai zilei stau faţă în faţă iar comentariul de sub fotografiile lor ar trebui reprodus în întregime deşi n-avem spaţiu decît pentru jumătate: "Noi n-am înţeles mai multe lucruri. Dar cel mai mult şi mai mult n-am înţeles două. Primul: ce legătură are SRI cu Vlea Jiului,respectiv Virgil Măgureanu cu Miron Cozma. Al doilea: cine va cerceta amănunţit acuzele aduse conducerii RAL; SRI? S-o fi schimbat guvernul fără ca noi s-o s-o aflăm şi noul premier este Gilică? Sau poate s-o fi transformat SRI în mînăstire şi Gily, în calitate de stareţ, o fi venit să călugărească Valea?"

Spre deosebire de curajosul anonim de la publicaţia mai sus citată, noi n-avem decît o singură mare şi patriotică nedumerire: de ce după atîţia ani de la apariţia "Luceafărului mineresc" pe firmamentul istoriei noastre contemporane nu există o regulă comună pentru scrierea numelui care ne-a făcut în două reprize de minerit la Bucureşti tot atît de celebri cît ne-a făcut Ceauşescu în primul cincinal al domniei? Cu ce se ocupă Academia de nu impune gazetarilor scrierea lui Cozma cu z dacă aşa vrea **Evenimentul zilei** şi nu cu s cum doreşte **Vocea României**? Nu cumva în această opţiune se ascunde o tendinţă destabilizatoare similară celei ce decurge din refuzul î-ului din a? (E.Ş.)

Cum înveţi să înoţi mergînd pe bicicletă

Invitaţi: IOSIF BODA – consilier prezidenţial
HORAŢIU PEPINE – ziarist, comentator politic la Radio "Europa Liberă"
BOGDAN HOSSU – preşedintele Cartelului sindical Alfa
OVIDIU ŞINCAI – consilier politic al Preşedintelui Camerei Deputaţilor

ELENA ŞTEFOI: În ultimii ani, problema culturii politice pare să preocupe toate taberele aflate în competiţie, iar absenţa ei e constatată de obicei doar la adversar: presa inventariază gafele ori probele de ignoranţă ale parlamentarilor; aceştia din urmă reclamă, împreună cu preşedinţia şi executivul, slaba pregătire politică a gazetarilor; sindicatele dau lecţii guvernanţilor şi viceversa; electoratul e acuzat mai în surdină, mai cu voce tare că nu ştie să aleagă, iar el acuză la rîndul său vorbăria goală a celor aleşi. Problema noastră nu pare să fie aceea a definirii conceptului de cultură politică şi a sistemului ei de valori, ci una mult mai simplă şi pur românească : cine avea în '89 cultură politică şi cum anume au reuşit «analfabeţii» de pînă mai ieri să ţină pasul cu ritmul impus de evoluţia social-politică şi de intervenţiile politologilor celorlalte decenii ? Din acest punct de vedere, lumea pare să se fi împărţit de la început în două categorii: de o parte, foştii activişti de partid şi absolvenţii Academiei Ştefan Gheorghiu, convinşi că ei şi numai ei deţin cheile analizei, prognozei şi conducerii unei societăţi; de partea cealaltă, victimele regimului comunist şi unele personalităţi artistice, pentru care trecerea printr-o şcoală de partid a celorlalţi e fie o anatemă, fie un handicap serios în învăţarea regulilor democratice. Putem oare începe o dezbatere despre cultura şi incultura politică plecînd de la această vehemenţă dihotomizatoare?

IOSIF BODA: Oricît de tentaţi am fi să trecem peste o clarificare a termenilor, eu cred că ei sînt totuşi foarte confuzi : cultură politică, gîndire politică, comportament politic, experienţă politică, acţiune politică ş.a.m.d. E vorba, după cum se vede, de straturi diferite. Dincolo de aceasta, sîntem într-o zonă ea însăşi confuză, aceea a socialului. Putem discuta dihotomia pe care-aţi invocat-o : a existat o anume pregătire politică a intelectualului dinainte de '89, cu precădere la dizidenţi, şi nu e lipsit de interes să vedem în ce măsură ea îşi prelungeşte firele comportamentale pînă în actuala etapă. Ca atare, eu aş propune să ne oprim mai degrabă la problemele comportamentului politic, pentru că între nivelul cultural, de exemplu, şi cel al acţiunii propriu-zise există adesea diferenţe enorme. Intelectualul e prin excelenţă un tip dubitativ, pe cînd managerul şi omul politic au nevoie mai ales de simţ pragmatic şi de putere de decizie. Chiar atunci cînd are conştiinţa faptului că multe din deciziile sale nu sînt cele mai bune, cel din a doua categorie preferă să le adopte decît să le amîne. Adeseori e preferabilă o decizie proastă decît o lipsă de decizie şi noi sîntem astăzi în această zonă alunecoasă dintre două opţiuni.

HORAŢIU PEPINE: Sînt şi eu convins că opoziţia dintre cei care au avut o cultură politică într-o altă epocă ideologică şi cei care şi-o fac, să zicem, în noul decor intelectual nu este o problemă reală. În fond, nu putem discuta despre cultura politică decît analizînd fenomenele de incultură politică, fenomene care pot duce la nişte aberaţii de conduită socială şi la aberaţii electorale. Eu aş pleca de la un recent sondaj de opinie, care ne poate spune multe lucruri instructive. E vorba de ultimul sondaj Gallup : 81% dintre chestionaţi răspund da la întrebarea "Credeţi că alegerile libere sînt cea mai bună modalitate de a decide cine conduce ţara?". Aşadar, cam toată lumea consideră că alegerile libere sînt un procedeu democratic absolut necesar. Să vedem însă răspunsurile la cea de-a doua întrebare, care sună în felul următor: "Gîndindu-vă la situaţia generală din ţară, sînteţi de acord cu părerea că aceasta ar fi fost mai bună fără Parlament?" 15% spun că **da**, 57% spun că **nu**, iar 28% nu se pronunţă. Între cei 81% care cred că e bine să existe alegeri libere şi cei 57% care consideră necesară existenţa Parlamentului există o diferenţă de aproape 30%. Aşadar, aproape o treime din populaţia ţării e de acord ca acela care conduce să fie ales prin vot universal şi direct, dar fără Parlament. Asta înseamnă că se merge spre un model de societate foarte apropiat de modelul unei republici prezidenţiale, un model autoritar, în orice caz.

IOSIF BODA: Vedeţi, putem vorbi pe de o parte de incultura politică a elitei, pe de alta de aceea a electoratului. În plus, aceste cifre pot fi interpretate în multe maniere. Electoratul vrea alegeri libere, dar poate doreşte un sistem bazat nu pe liste de partide, ci pe liste uninominale, ca să ştie pe cine alege. Poate că populaţia nu e neîncrezătoare în Parlament ca instituţie, ci în acest Parlament. Modul în care se produc "aleşii poporului" în secvenţele transmise prin Televiziune poate adesea speria pe oricine. Cert este că actualul Parlament funcţionează foarte greoi şi ineficient.

Un ABC pentru... porţile Orientului

În ceea ce mă priveşte, cred că poate exista un comportament politic normal fără să fie nevoie de o cultură politică extrem de vastă. Dincolo de persistenţa unor cunoştinţe sau de mentalitate, gradul de cultură politică al electoratului este exclusiv produsul presei de după 1989.

Domnul Pepine a atins însă, cred eu, cu acest exemplu, o altă problemă, şi anume aceea a eficienţei sistemului politic ca atare. Nostalgia populaţiei după un fel de sistem paternalist este evidentă. Ea e şi o reminiscenţă, dar se datorează şi multor alte cauze. Să nu uităm că ne aflăm la porţile Orientului şi că aici nevoia mitului e mai puternică decît în alte părţi. Lucrurile sînt mult mai complicate şi nu e nevoie să le judecăm, ci doar să le constatăm ca atare. La recenta întîlnire cu preşedintele ţării, un lider sindical îi cerea acestuia să se implice mai mult în rezolvarea problemelor economice. Argumentul lipsei de prerogative nu interesează pe nimeni, toată lumea crede că un semnal de la Cotroceni poate rezolva orice fel de problemă.

BOGDAN HOSSU: În privinţa solicitărilor sindicatelor nu aveţi dreptate. Există în Constituţie prerogative în acest sens, adică dreptul preşedintelui de a transmite Parlamentului mesaje referitoare la criza din ţară.

IOSIF BODA: Da, dar dacă vă aduceţi aminte, argumentul colegului dumneavoastră a fost de cu totul altă natură: "Mentalităţile n-o să le putem schimba aşa de repede, a spus el, aşa că trebuie să schimbăm Constituţia". În fond, şi decanul baroului de avocaţi din Bucureşti, dl. Nicolae Cerveni, a susţinut, la întîlnirea dintre Convenţia Democratică şi preşedintele ţării, acelaşi punct de vedere: "Să nu aduceţi drept scuză limitarea prerogativelor prezidenţiale, pentru că nu ţinem cont de ea!". O astfel de afirmaţie, făcută de un jurist de profesie, nu ne poate duce decît spre o singură concluzie: vom avea de aşezat şi reaşezat de acum încolo multe straturi de cultură politică şi de comportament. Mie nu mi se pare însă o situaţie nefirească şi continuu să cred că ne înscriem în limitele normalităţii.

HORAŢIU PEPINE: Spusele mele referitoare la sondajul Gallup aveau şi o continuare: neîncrederea în Parlament nu vine numai din analiza ineficienţei lui, ci vine şi din imaginea publică pe care i-o creează în primul rînd Televiziunea. Responsabilitatea presei nu poate fi însă invocată sau pretinsă tot timpul şi eu simt nevoia să aduc în discuţie problema responsabilităţii omului politic şi a Parlamentarului. E uşor de constatat că ori de cîte ori au intrat pe ordinea de zi a dezbaterilor Parlamentului cîteva probleme de maximă importanţă, ele au fost televizate. Tocmai atunci s-a produs însă o deviere a discuţiei de la subiectele principale. Acest lucru s-a întîmplat cu o regularitate de nimic infirmată pînă acum. În momentul dezbaterii moţiunii de cenzură, de exemplu, se afla în discuţie un program economic al Guvernului, program pe care opoziţia îl contestă. Pentru milioane de telespectatori au trecut însă pe primul plan chestiuni legate de mari pericole la graniţa de vest, comploturi monarhiste, comploturi internaţionale ş.a.m.d. Adică o mulţime de alte teme şi obsesii care abăteau discuţia în cu totul altă direcţie. De multe ori, omul politic actual pare interesat să-şi oculteze propriile mijloace şi în acelaşi timp să ocolească problemele adevărate. Ceea ce duce la ţinerea publicului larg într-o incapacitate de înţelegere. Confuzia generalizată, războiul informaţional dus de fiecare cu propriile mijloace impun cetăţeanului imposibilitatea de a înţelege ce e bine şi ce e rău în momentul de faţă.

OVIDIU ŞINCAI: Poate am fi mult mai cîştigaţi dacă am preciza pur şi simplu termenii. Este indiscutabil că avem de-a face cu un anumit grad de cunoaştere a ceea ce constituie subiectul ştiinţei politice. Ca să recurgem la exemple, nu cred că cineva ar putea spune despre grupul **Un viitor pentru România** că nu are cultură politică. Există însă în acest concept şi o anumită apreciere a oamenilor despre modul în care se desfăşoară viaţa politică. Judecata politică exprimată prin rezultatele sondajului Gallup e edificatoare şi din acest punct de vedere. Eu am şi partea a doua a sondajului, în care doar 4% optează pentru soluţia alegerilor anticipate. Asta înseamnă că electoratul nu ştie foarte bine care e rolul noilor instituţii. Ele s-au schimbat radical, şi nu oamenii politici, conştiinţa politică sau cultura politică. Instituţiile, modul lor de funcţionare, relaţiile dintre ele sînt pentru cetăţean realităţi cu totul noi.

HORAŢIU PEPINE: Problema nivelului de instrucţie politică a publicului larg şi aceea a nivelului de instrucţie a omului politic angajat în exerciţiul parlamentar sînt oarecum lipsite de importanţă. Rolul principal revine celor care decid, fie în partidul de guvernămînt, fie în celelalte formaţiuni şi aceştia ştiu foarte bine ce reacţii provoacă. Pentru a le provoca sau a le distorsiona, au însă nevoie de pioni, de instrumente propriu-zise într-un joc politic. Aceştia sînt parlamentarii cărora li se dă cuvîntul într-un moment sau altul, cînd e nevoie de o intervenţie de ordin emoţional, profitabilă pentru abaterea atenţiei ori pentru tergiversarea dezbaterilor.

BOGDAN HOSSU: Cred că una din întrebările fundamentale care trebuie pusă e următoarea: de ce dintr-o zi parlamentară Televiziunea nu reţine, de exemplu, expunerea preşedintelui Camerei şi pe ce criterii se selectează transmiterea declaraţiilor uneia sau alteia dintre persoanele care urcă la Tribuna Parlamentului? Faptul că unii vorbesc mai bine sau mai rău, că există opinii difuze şi contrare, acestea sînt chestiuni de ordin personal. Dar de ce se aleg exact acele segmente pentru a fi incluse în programul de **Actualităţi**, ăsta e un aspect ce ar trebui lămurit. Pentru că impactul imaginii parlamentare în aria socială e adesea invers celui scontat: cetăţeanul încă mai confundă instituţia sau funcţia cu persoana. El transferă vinovăţia sau incoerenţa unei persoane către instituţia respectivă şi ca atare poate respinge în bloc ideea de Parlament.

HORAŢIU PEPINE: Afirmaţia domnului Hossu e corectă şi e bine ca responsabilitatea unei astfel de imagini să nu fie pusă doar în seama presei. Desigur, intervin tot felul de factori care alterează mesajul, dar responsabilitatea în privinţa modului în care se mediatizează politica parlamentară revine liderilor partidului de guvernămînt. Cînd, de exemplu, ministrul reformei vorbeşte în Parlament despre privatizare, Televiziunea face în aşa fel încît discursul său să treacă neobservat, turtit între două subiecte oarecum derizorii.

Dezbaterea Memorandumului a fost de asemenea alterată prin introducerea unui element intermediar, cel al procedurii propriu-zise. Întotdeauna chestiunile marginale, de formă sau de procedee, capătă dimensiuni exagerate. Eu aş vorbi despre o responsabilitate majoră a celor care decid şi care au, se pare, interesul de a oculta adevăratele probleme politice.

Campionii nu sînt neapărat atoateştiutori

IOSIF BODA: Vedeţi, noi vedem peste tot ocultisme şi manipulări. Nu ştiu în ce măsură birourile celor două camere pot viziona în prealabil materialul despre propria lor activitate, deşi, în fond, aşa ar fi normal pentru o instituţie parlamentară. Şedinţele transmise în direct provoacă însă, după părerea mea, mai multe reacţii negative decît secvenţele selectate pentru celelalte programe. Din păcate, în societatea românească se poate constata următorul fenomen: fiecare e tentat să creadă că valorile culturii politice se află acolo unde el acţionează, ca individ sau ca reprezentant al unei instituţii. Cultura valorizatoare, valenţele pozitive sînt de obicei acolo unde sînt opţiunile lui. Opţiunile politice şi cultura politică sînt însă lucruri complet diferite. Poţi opta pentru liberalism, dar asta nu înseamnă că printr-o opţiune de stînga n-ai putea să fii fervent european. Boala societăţii noastre, evidentă mai ales la intelectualii disidenţi, provine, fără îndoială, din caracteristicile trecutului. Mulţi contestau un sistem dat şi voiau să dărîme cetatea situîndu-se în afara ei. Acest tip comportamental a rămas la personalităţile pentru care e mai important să rămîi în afară şi să dărîmi. În Elveţia, de exemplu, ca să obţii cetăţenia, e nevoie să garanteze pentru tine o familie, să intri şi să fii acceptat în cetate. La noi, important acum e să fii înăuntru şi să încerci să construieşti perimetrul cetăţii; cred că am depăşit faza negaţiei şi din acest punct de vedere e necesar să admitem că orice opţiune politică îşi are valenţele ei europene. Dispersia de partide a fost o reacţie normală, dar acum societatea simte nevoia unei polarizări. Depozitarii unor cunoştinţe teoretice mai ridicate decît ale altora nu sînt automat şi campionii acţiunii politice. Adeseori, comportamentul politic al unor oameni cu o ridicată cultură politică e mai periculos decît al celor cu un grad de instruire mai redus.

ELENA ŞTEFOI: Ciudat e doar că noi refuzăm şi nivelul bunului simţ în politică, şi stabilirea unui sistem de valori comune, a unui cadru care să permită respectarea regulilor jocului politic. N-avem nevoie de teorii, dar avem nevoie de un limbaj comun şi în loc să îl căutăm, continuăm să credem că greşelile se fac doar în cealaltă tabără.

HORAŢIU PEPINE: Şi totuşi sîntem datori să ne întrebăm cine obţine profituri politice din întreţinerea stării de confuzie şi a imposibilităţii realizării unui dialog politic eficient.

OVIDIU ŞINCAI: Din punctul meu de vedere, important nu e cum reacţionează sau ce spune un parlamentar sau altul, ci comportamentul de ansamblu al societăţii privitor la felul în care funcţionează instituţiile şi felul în care se face accesul la putere. Faptul că ştim că

sau fals îndreptar de cultură politică

există partide ține de cultura generală, cultura politică începe însă de la relația cu instituția.

Acordul a 81% dintre oameni pentru instituțiile rezultate din alegeri libere e extrem de semnificativ. Cînd unii distinși parlamentari consideră că instituția pe care o reprezintă trebuie să fie o tribună de dezbateri politice și nu un for de legiferare, înseamnă că ei peferă să altereze din start esența Parlamentului. Chiar dacă etimologic pare că e invers, de fapt această instituție e un loc unde se discută despre lege și elaborarea legii. Politica se poate face și în afara Parlamentului. Nu este obligatoriu să fie înscrisă pe agenda celor două camere.

Cine trece prin bazin ca pe autostradă?

Interesant este că în același sondaj Gallup subiecții intervievați cer președintelui lucruri care n-au deloc de-a face cu politica: soluții pentru ieșirea din criză și accelerarea reformei, protecție socială reală, îmbunătățirea imaginii externe a României, asigurarea liniștii și ordinii publice. Acesta este un model de așteptări din partea unui individ normal, căruia nu-i poți cere să fie adeptul unei doctrine. Omul politic e dator să-i ofere un model de societate capabil să-i rezolve aceste așteptări. Nu poți să pretinzi populației României să aprecieze foarte mult noile instituții. Mi se pare însă esențial ca elita politică să poată spune alegătorilor în ce constă superioritatea structurilor democratice. În plus, e necesar să înțelegem că alegerea unei persoane înseamnă, de fapt, investirea ei cu o anumită autoritate. Suveranitatea populară deleagă responsabilitățile unui reprezentant, iar comportamentul politic normal impune acceptarea de către noi a prerogativelor acestei funcții. Dacă nu respectăm noi acest principiu, nu putem învinovăți electoratul că nu-și poate limpezi opțiunile. Dacă la nivelul elitei politice concepția democratică nu este foarte clară, nu ne putem aștepta la respect față de instituții din partea omului de rînd.

IOSIF BODA: Trebuie să recunoaștem că în orice societate democratică electoratul transferă responsabilitatea deciziei și judecății asupra celor investiți cu o funcție sau alta. Nu mai e treaba alegătorilor cu cine fac alianță puterea și partidul de guvernămînt și nimeni nu are dreptul să invoce în acest sens opțiunea populară. Formațiunea de guvernămînt e singura care poate decide și, desigur, în orice alianță e un risc. Dar ea trebuie să judece care dintre riscuri e benefic și să și-l asume, pentru că de asta e mandatată. Peste tot în lume există exemple cînd, la un moment dat, se încheie alianțe ce păreau imposibil de acceptat într-o etapă anterioară. Nu întîmplător aduc în discuție acest aspect. Sîntem într-o situație specifică și nu e lipsit de interes să privim precedentele unor alte țări – Israel, Germania Federală în perioada postbelică – pentru a înțelege că într-un anumit moment cauza națională impune maleabilitate politică. La noi, elita politică este ea însăși într-un proces de structurare, asemeni întregii societăți. Nu trebuie să așteptăm mai mult de la nici unul dintre compartimente – fie că e vorba de presă, fie că e vorba de clasa politică. Noi am ars etapele, străbătînd în cîțiva ani un drum pe care alții l-au făcut din '67 încoace.

Din păcate, toată lumea e obsedată de modelul de organizare a partidului comunist, crezînd că fără o structură în teritoriu, în sat, comună, municipiu, județ, țară, lucrurile sînt definitiv pierdute. Eu sînt de părere că partidele de masă nu vor mai exista. Importantă va deveni definirea unui program, a unei doctrine și formarea unei elite care să aibă mijloace efective de mediatizare și capacitatea de mediatizare.

Revenind la exemplul domnului Șincai, grupul **Un viitor pentru România** contituie un creier colectiv foarte greu de neglijat. E păcat că într-un fel sau altul el rămîne doar ca un grup de reflecție, împins, din nu știu ce motive, într-un con de umbră. Meritul lui e că a creat un precedent, bazat pe un profesionalism al discuțiilor. Eu cred în această acțiune și, dacă vreți, într-o chestiune trans-ideologică în România. Nu a clivajelor de partid, ci în șansa unei generații care are vîrfuri în mai toate domeniile. E vizibil că ele se află în schimbare de generații și deci trebuie să se coaguleze.

BOGDAN HOSSU: În ceea ce spuneți, eu văd ceva foarte periculos. Pe de o parte, argumentați o idee făcînd paralelisme cu Elveția, uitînd că acolo exercițiul democratic are o anumită istorie și, mult mai important, un anumit sistem de transmitere a informației către cetățean. Pe de altă parte, justificați ideea de delegare a responsabilității în momentul alegerii unor reprezentanți ca și cum la noi ar fi vorba de un cadru normal, de o structură bine definită. Eu vă întreb, însă, ținînd cont de realitatea acestui moment: cîți dintre cei care au ales o dată trebuie să iasă în stradă pentru a semnala vîrfurilor politice că programul pe care-l aplică ele azi trebuie modificat întrucît nu mai corespunde mandatului încredințat în 1992? Ce acțiune de stradă trebuie să aibă loc pentru ca Parlamentul să se sesizeze și să ia o atitudine față de solicitările maselor? Sau facem cumva un transfer pe patru ani și numai o revoluție schimbă ideile?

IOSIF BODA: În opinia mea, dumneavoastră ar trebui, în calitate de lider sindical, să vă preocupați de o singură problemă, și anume aceea a neîncălcării drepturilor sindicale.

BOGDAN HOSSU: Vă contrazic, întrucît rolul de partener de dialog cu cultură și interese politice al sindicatelor e recunoscut și la nivelul Comunității Europene. Contactul cu partidele și cu instituțiile e un drept al nostru.

IOSIF BODA: Desigur, numai că acest drept e una, iar răspunsul radical pe care-l pretindeți e cu totul altceva. Presiunea stradală la care recurgeți ține de asemenea de alt nivel al discuției.

BOGDAN HOSSU: Dar sînteți de acord că **acum** și **aici** factorul politic determină în proporție extrem de mare evoluția economică ?

IOSIF BODA: Desigur, nimic mai adevărat. Dar sîntem într-o etapă intermediară. Nu ne putem însă judeca doar pe noi înșine, trebuie să ne judecăm în raport și cu ceea ce se întîmplă în jurul nostru. Și la alții s-au întîmplat cam aceleași lucruri. Din păcate, noi sîntem parcă în permanentă campanie electorală, Parlamentul se prezintă zilnic în felul acesta. Cît e cîștig și cît e pierdere dintr- o astfel de opțiune? Schimbările au și ele ritmul lor și noi am adoptat un ciclu electoral de patru ani. Poate cineva garanta la o lună sau la un an de la alegeri că voința electoratului s-a schimbat? Nu ne putem permite nici referendumuri toată ziua, nici alegeri tot timpul, e nevoie să facem și alte lucruri.

BOGDAN HOSSU: Noi nu cerem schimbarea instituțiilor democratice, dar cerem ca structura parlamentară aleasă să-și asume modificarea modului de a pune în practică un program. Partidul de guvernămînt are înscrisă în program realizarea prevederilor legii funciare. Astăzi am aflat că s-au dat doar 700.000 de titluri de proprietate și se propune pentru 1994 creșterea cifrei a 1.400.000. Nici vorbă de încheierea împroprietăririi, ci doar de fixarea unei limite de doar 30%. Toate partidele implicate în dinamica guvernamentală sînt obligate să reflecteze la acest lucru. Presiunea noastră tocmai asta urmărește: dinamizarea activității partidului pe care l-am ales. Întrebarea e simplă: cum trebuie făcut exercițiul democratic de către cetățean, ca să influențeze factorul politic decizional major?

OVIDIU ȘINCAI: Dumneavoastră vorbiți folosind de fapt un argument implicit:"am constatat că..." Se poate întîmpla să fiți chiar avizat să constatați că o anumită decizie care a fost încorporată într-un articol de lege nu este bună, nu poate fi îndeplinită, ar putea fi îmbunătățită etc. Mie mi se pare că procedura firească ne impune întoarcerea la cauzele pentru care ea a fost luată și cele pentru care n-a putut fi aplicată. Și sindicatele, și executivul pot invoca argumente într-un sens sau în altul. Pentru mine, important ar fi un alt unghi de vedere. Noi avem tendința să ne raportăm cu predilecție la un sistem anglo-saxon, deși în România nu există tradiția frontierei și tradiția comunității. Acestea explică un anume model de funcționare a instituțiilor și a oamenilor în cadrul respectivelor instituții. A existat o idee inițială demnă de admirat, aceea a societății civile. Nu mi se pare normal ca din 1989 încoace doar **Prodemocrația** și domnișoara Cristina Ștefănescu să poată fi nume reținute la acest capitol, alături de părintele Nicolae Buga și de cîțiva reprezentanți ai Ligii studenților. E o situație anormală aceea de a lăsa totul doar în seama guvernului. La nivel local, unde ar trebui rezolvate sumedenie de probleme, se așteaptă încă totul de la centru. Ce face această societate civilă care trăiește acolo jos? Care este nivelul de mobilizare al cetățeanului? Dacă privim lucrurile mai îndeaproape, vedem că la alegerile din '90 în partide erau înscriși 7% din alegători. Și acum, conform sondajului Gallup invocat mai devreme, procentul e același, deci nu se înregistrează o evoluție politică.

BOGDAN HOSSU: Da, dar există și alte indicii ale acestei evoluții. În '90 sindicatele preferau în proporție de 24% salariile mici, dar să nu înfrunte riscul șomajului. În '92, înainte de alegeri, 48% din populație prefera un grad mare de șomaj, dar cu un anumit nivel acceptabil de salarizare pentru cei rămași în producție. Există un salt calitativ, chiar dacă oamenii nu știu nici acum ce partide sînt în Parlament.

IOSIF BODA: Oamenii au votat cu un simbol, nu cu un program, și e normal să le fie indiferente numele formațiunilor parlamentare.

BOGDAN HOSSU: Tocmai de aceea sîntem nevoiți să admitem existența crizei politice ca sursă a crizei economice și să cerem dialog direct între putere și sindicate. De două luni și jumătate, acest dialog se poartă prin mass-media și prin comunicate.

Strategia etapelor și speranța recordului viitor

HORAȚIU PEPINE: Poate că problema care trebuie pusă acum e următoarea: în ce măsură puterea politică poate să ignore opțiunile maselor, mizînd pe o înțelegere mai adîncă a dinamicii sociale. Sînt într-adevăr momente în care clasa politică e obligată să ia măsuri nepopulare, care contravin chiar opțiunilor inițiale ale majorității. Aici intervine aspectul transparenței gestului politic și sînt nevoit să mă întorc la el. Există poate o lipsă de transparență motivată, dar și o lipsă de transparență impardonabilă. O sumă de gesturi care nu fac decît să întrețină confuzia se întorc împotriva reformei și deci și a eficienței executive. E adevărat că în Occident parlamentele tind să se reducă la rolurile lor de for legislativ și scena de dezbatere publică s-a mutat la alte nivele, mai ales în presă. La noi, nu există, însă, o asemenea scenă organizată și credibilă, și ca atare Parlamentul rămîne inevitabil o scenă de confruntare politică. Din păcate, mesajele adresate de acesta opiniei publice sînt cel mai adesea penibile: de exemplu, din primăvara pînă în toamna lui 1992, cele două tabere parlamentare s-au chinuit doar să arunce una pe seama celeilalte responsabilitatea amînării alegerilor.

OVIDIU ȘINCAI: Mai intervine și un alt aspect, legat de faptul că la noi puterea e încă difuză și că oamenii politici nu știu efectiv și exact cum s-o manevreze. Ea se concentrează, inclusiv, în domeniul sindicatelor, în București. La nivel local, forțele politice își ignoră puterea reală. Consiliul comunal nu există la noi ca subiect de dezbatere publică, deși el poate fi o sursă de putere extraordinară. Singurul primar care a venit cu un proiect pentru construirea unui aeroport a fost cel al Brașovului. Dacă așteptți totul de la Guvern, nu poți face aproape nimic. Stimularea inițiativei, a resurselor, a încheierii contractelor sînt dovezi ale utilizării puterii.

BOGDAN HOSSU: Numai că presa ar trebui să se ocupe de propagarea interesului la nivel regional și nu de cancanurile naționale. Eu n-am văzut încă un cotidian cu o pagină economică pe înțelesul omului de rînd. Memorandumul, de exemplu, n-a fost explicat în concreteța consecințelor lui de nici o publicație. În plus, descentralizarea instituțională nu poate fi obținută fără construirea dialogului și a deciziei colective. La noi, toate acestea nu sînt dorite, și atunci cînd acțiunea politică nu implică partenerii sociali nici nu e de mirare că lucrurile merg prost la nivel local. Dinamizarea este direct condiționată de coparticipare.

OVIDIU ȘINCAI: Vedeți, asta este sarcina societății civile care vă cuprinde și pe dumneavoastră. Organizarea unui **lobby** care să oblige un director de întreprindere să aplice o lege sau o măsură e un lucru foarte serios, pentru care e nevoie de oameni specializați plus centre de putere plus relații cu presa.

IOSIF BODA: Îmi permit să cred, ca să răspund unei obiecții a domnului Hossu, că Memorandumul nici nu interesează în mod deosebit opinia publică. El e considerat drept simbol, un fel de garanție că odată semnat sîntem acceptați într-un circuit occidental. Noi sîntem într-o țară a tuturor posibilităților și într-o situație cu adevărat originală. Să ne gîndim că în restul țărilor din Est, după căderea regimurilor comuniste, au venit la putere guverne de dreapta. În România se păstrează un conglomerat de stînga, denumirea de Front avînd ea însăși o conotație de formațiune societară. Aceasta e obligată să ia măsuri economice de dreapta, firești de altfel. Pe lîngă politica liberală necesară e, însă, nevoie de protecționism social, fie și pentru faptul că lumea s-a obișnuit decenii la rînd cu acest lucru. Iată o situație paradoxală, căreia i s-au adăugat apoi altele cîteva: un guvern apreciat ca fiind de stînga adoptă un Memorandum cu organismele internaționale și acest document e unul dur, chiar "ultrareformist", împotriva căruia ar fi trebuit să se îndrepte toată stînga românească și toate sindicatele. Avem aici un al doilea paradox. Cel de-al treilea constă în faptul că guvernul care a negociat respectivul document e acuzat acum de incapacitate de a-l respecta. Mai mult decît atît, la noi tabloul politic e de tip special : sciziuni, aripi, deziceri. Polarizarea vieții politice e în interesul tuturor oamenilor raționali; și, cu toate astea, divizările sînt mereu puse numai pe seama manevrelor puterii.E vorba, pînă la urmă, de un angrenaj pe care România abia îl pune în funcțiune. Și e bine să învățăm că nu putem lua întotdeauna dorințele noastre drept realitate, dar și că sistemul democratic în sine nu ne ferește automat de toate relele. În fond, nu persoanele trebuie să se contrabalanseze reciproc, ci instituțiile. Sistemele politice occidentale se bazează pe un rodaj al toleranței reciproce, pe tradiția confederativă și multinațională. În România, toți învățăm mersul democratic, numai că unii avem senzația că **noi** deținem în totalitate pîrghiile acestei acțiuni, ceilalți că nu sîntem datori decît să o contestăm.

ELENA ȘTEFOI: Dar sînt oare intoleranții, exclusiviștii și atoateștiutorii numai într-o singură tabără, așa cum ne lăsați dumneavoastră să înțelegem ?

IOSIF BODA: Toată lumea vorbește de necesitatea întăririi opoziției. Dar e la fel de mare nevoia și de o putere foarte puternică. Dacă aceasta se clatină la cea mai mică adiere de vînt, societatea nu poate să supraviețuiască. Eu sînt adeptul unei coaliții între putere și opoziție, nu pentru un an-doi, ci pentru 10-12, cît are nevoie societatea românească ca să iasă la liman. În limbaj politic, puterea și opoziția nu pot fi înțelese decît ca alternative, și în țările cu tradiție democratică schimbarea rolului lor nu înseamnă deloc o tragedie.

OVIDIU ȘINCAI: Pentru că acolo nu se fac cruciade, se face politică.

IOSIF BODA: În această zonă, adversarii politici devin dușmani și aceasta e marea problemă. Totuși, pe-aici, trenurile istoriei trec foarte rar. Cert este că acum vedem cu ochii noștri cum trece un astfel de tren. Dacă nu-l prindem, dacă nu ne urcăm în el și stăm pe peron să ne certăm unii cu alții, nu ne va salva nimeni și putem ieși din ciclul istoric pentru alte cîteva decenii. Eu nu cred că România e lipsită de speranță. Șansele ei depind, însă, în acest moment, de reacțiile și de comportamentul clasei politice.

Pagini realizate de
Elena ȘTEFOI

Oamenii politici profesionişti nu sînt întotdeauna direct constrînşi să ceară o compensaţie pentru serviciile politice.
Max Weber

Cum apreciază parlamentarii propria cultură politică şi pe cea a electoratului

Gheorghy FRUNDA (senator UDMR)

Eu cred că trebuie să facem o distincţie între Parlament ca instituţie şi parlamentari. Referitor la instituţia Parlamentului în sine, cultura politică se manifestă prin deciziile pe care le luăm, prin legile pe care le adoptăm. Dacă vom lua drept criteriu calitatea legilor votate în cei patru ani de democraţie, vom sesiza o nouă deosebire: sînt legi votate înainte de alegerile din 1992, care au o deschidere europeană mult mai mare decît cele adoptate după alegerile din toamna lui '92. Sînt mai europene nu numai ca posibilităţi de creare a unor instituţii democratice, ci în primul rînd în modul de a trata individul. Legile adoptate după 1992 vin să îngusteze deschiderea obţinută mai înainte, de parcă s-ar fi evaporat brusc şi bruma de cultură politică acumulată în cei doi ani şi ceva de după '89, ca ceva de care nu e nevoie, ba chiar dăunează. De ce? Pentru că alegerile din '92 reflectă o incultură politică populară, întreţinută şi dirijată cu bună ştiinţă. Dacă în '90 nu au fost aleşi în Parlament reprezentanţi ai partidelor succesoare ale regimului dictatorial şi ultranaţionalist, din '92 avem asemenea partide în Parlament. De altfel, liderii extremişti sînt purtătorii de cuvînt ai Puterii şi formează în electorat o anume "cultură politică", şi ea numai benefică nu e. De asta şi reproşez reprezentanţilor de marcă ai Opoziţiei că nu se angajează în lupta politică cu vîrfurile extremiste, considerînd că nu e de rangul lor să se înfrunte cu un Vadim. Dar asta e datoria lor ca parlamentari şi dacă nu şi-o fac dovedesc o anume lipsă de cultură politică aplicată! Personalităţi ca Manolescu, Augustin-Doinaş, Paleologu ar trebui să-şi ateste cultura politică în practica parlamentară. Cum să îmbunătăţim cultura politică a parlamentarilor, e o problemă, pentru că 80% din ei nu au făcut politică înainte de '89 şi autoeducaţia e esenţială aici. În ce priveşte electoratul, mass-media are un rol decisiv, Televiziunea în primul rînd. Noi nu ne aflăm în situaţia de a începe din şcoală educaţia politică pentru că cei care ar dirija-o se află în aceeaşi situaţie, aproape, cu elevii. Deci mentalitatea trebuie schimbată de sus, politicienii trebuie să schimbe felul de a gîndi al oamenilor şi nu numai să-i reprezinte!

Cristian-Sorin DUMITRESCU (senator PD)

Tema culturii politice este de o actualitate dureroasă pentru noi. Am participat acum cîteva zile la un simpozion Euro-forum, la Viena, pe probleme de comunicare şi campanie electorală şi în prim plan s-a situat perceperea mesajului politic de către cetăţeni, în campania electorală. Şi aici soluţia culturii politice a apărut drept cheia problemei. Cultura politică a omului politic în relaţie cu cea a maselor. Făcîndu-se referire la ţările din estul şi centrul Europei, cele foste comuniste, s-a ajuns la concluzia că fără o cultură politică minimă a electoratului, alegerile vor fi aproape ca înainte, cu deosebirea că doar gălăgiosul şi mincinosul le vor putea controla şi deci reforma va fi incertă. Eu am considerat că trebuie lămurit în principal ce înseamnă curentele ideologice, pentru a putea face delimitări clare între social-democraţie, liberalism, neo-liberalism, democraţie creştină, orientările de stînga etc. Dacă electoratul va percepe această distincţie vom avea şanse să ne perceapă mesajul politic şi atunci se va putea spune că omul a avut posibilitatea să voteze în cunoştinţă de cauză. Calea prin care se poate ridica nivelul acestei culturi politice este tocmai democraţia. Adică, prin perfecţionarea căilor prin care

Grigore Gafencu

mesajul instituţiilor democratice poate ajunge la oameni. În România, problema este că tocmai aceste căi sînt obstrucţionate. În primul rînd, e de incriminat Televiziunea care are cea mai mare audienţă şi apoi se remarcă politica de denigrare a instituţiilor democratice, de către forţele conservatoare. Cel mai bun exemplu este Parlamentul, care are o imagine foarte proastă în public din cauza "interesului" pe care şi l-a dat în această direcţie gruparea ocultă a puterii. Rezultă de aici că această cultură politică e un element fundamental al luptei politice. Noi, cei din Partidul Democrat, avem un plan concret în această direcţie, deplasarea în teritoriu a oamenilor politici considerînd-o esenţială.

Viorel SĂLĂGEAN (senator PUNR)

Există o evoluţie certă spre dobîndirea unei culturi politice care să nu ne facă să roşim cînd se susţin anumite idei. E deja un pas important către ceea ce trebuie să însemne un parlamentar în ochii lumii, anume un om cu o informaţie politică valoroasă şi avînd capacitatea de a o interpreta şi de a dirija în practica luptei de opinii, în campania electorală etc. Sigur, există şi stări lamentabile în rîndul colegilor din Parlament, dezvăluite de presă şi sondaje înşelătoare de tip "Caţavencu". Un sondaj făcut recent de un cotidian printre parlamentari, cu privire la o operaţiune presupus bancară, a dezvăluit incultura de orice fel şi uşurinţa cu care se ignoră această incultură la mulţi colegi, care pe deasupra mai sînt şi agresivi. Cultura politică a electoratului este foarte scăzută, pentru că, în primul rînd, este vorba de o moştenire pe care vrem-nu vrem o avem mai toţi, mai mult sau mai puţin, conştient sau nu. O cale de consolidare a culturii politice ar fi activitatea în teritoriu a parlamentarilor. Din păcate, în deplasările mele prin judeţe, constat că nu pot avea decît întîmplător dialoguri politice cu oamenii, deoarece au căpătat un pragmatism jenant de scăzut, dar foarte omenesc. Omul nu vine să te întrebe cum să privească situaţia din Bosnia, sau ce doctrină avem noi, ci e interesat de ce nu are lemne de foc, de ce nu scad preţurile etc. Şi tu devii ridicol dacă îl iei cu ridicarea nivelului de cultură politică. Aşa că e o treabă ratată încercarea de a se forma o cultură politică, un comportament civilizat etc. al oamenilor, atît timp cît se trăieşte în mizerie. Democraţia nu merge cu sărăcia. O altă cale de formare a culturii politice ar fi un sistem de educaţie care să pornească din şcoli. Ar trebui chiar să fie obiect de studiu în şcoli, începînd din clasa a IX-a de liceu. La maturi, rămîne soluţia, şansa, presei ca posibilitate de educaţie politică. Televiziunea, în primul rînd. Dar posturile locale, care ar putea face aşa ceva, cer bani pentru asemenea iniţiative, pe care le consideră ineficiente, sau poate chiar caută să le ignore pentru a îndepărta oamenii de sfera politicii. Cultura politică a ţărilor dezvoltate nu a fost rezultatul unui program, ci al unui interes, în timp.

Gh. RĂBOACĂ (senator PSM)

Mi se pare că la parlamentari cultura politică este foarte scăzută, pentru că aşa ceva nu s-a profesat timp de 45 de ani, n-am avut acces la izvoare istorice. Am trăit în "democraţia" unuia care le făcea pe toate, gîndea pentru toţi, iar noi eram ascultătorii, supuşii. În aceste condiţii în care nu eşti pus să gîndeşti, să ai opinii cu efect social, să participi liber la viaţa ţării, nu poate fi vorba de vreun interes pentru o cultură politică. Nici din partea conducătorului, nici din partea celor conduşi. Contactele izolate cu realităţile lumii civilizate cum am putut eu vedea în 1968 greva la Paris - nu duc la nimic serios şi de durată, rămîn doar nişte divertismente. Dar de 4 ani încoace sîntem şi noi în situaţia de a influenţa după puteri viaţa socio-politică a ţării. Cei care iau în serios democraţia şi pluralismul economic şi politic au motive serioase să studieze şi să-şi creeze cultură politică numai pentru prezent, dar şi să cunoască oamenii politici ai trecutului şi ideile lor, faptele lor. Dar cei 45 de ani de comunism ne-au marcat tare şi oamenii continuă să fie inerţiali, răi şi intoleranţi ca înainte. Şi azi, după decembrie '89, între vorbele şi faptele oamenilor e o prăpastie. Toţi admit valorile democraţiei, dar punerea lor în practică se dovedeşte un proces greu. Electoratul e cu atît mai departe de ideea de cultură politică şi aici presa e foarte adînc implicată. Absenteismul de la vot e o dovadă de incultură politică, ca şi faptul că electoratul nu vrea să mai audă de noi, parlamentarii. Iată că, în ciuda inculturii politice, nevoile practice ale vieţii i-au ajutat să observe că noi, aleşii lor, nu am deslušit prea bine drumurile spre democraţie, încă bîjbîim. Noi trebuie să acceptăm şi nevoia de consens şi pe cea de luptă - politică, bineînţeles. O dovadă de cultură politică ar fi să înţelegem măcar noi, oamenii politici, care sînt problemele ce se pretează la consens şi care rămîn să fie obiect al luptei politice. Dar jumătate de secol am fost educaţi total împotriva firii umane, a vieţii. Se dorea un om dezinteresat, care de asta lucra cum lucra, făcea pînea ca vai de lume, din dezinteres. De aici trebuie începută educaţia politică. Sînt alterări deliberate ale vieţii politice, care derutează electoratul, e o contra-educaţie politică. De pildă, există partide care sînt de dreapta şi pozează în stînga. Asta e corupţie, e fraudă, o denaturare sub controlul cuiva. Noi cei din PSM vrem cinstit să fim un partid care să nu mai amintească de trecut. Dar alte partide şi-au făcut programe în dreapta şi au luat sufragiile din stînga. E ceva foarte grav şi oamenii văd asta şi fără prea multă cultură politică. Asta derutează electoratul, alterează încercările oamenilor de a-şi forma o cutură politică. Electoratul se îndepărtează. O anchetă a Europei Libere – post pe care-l ascult la fel ca înainte – arată că 52% din tineri sînt dispuşi să plece din ţară.

Sergiu NICOLAESCU (senator PDSR)

Am intenţia ca în continuarea acestui film (OGLINDA) care umple un gol de cultură politică a românilor, să realizez un film despre perioada 1933-1941, care ridică probleme majore pe care majoritatea oamenilor nu le cunosc decît din zvonuri - cum ar fi pierderea Basarabiei, a Ardealului de nord, cele două dictaturi de dinainte de

Pantelimon Halipa

comunism. Apoi am de gînd să fac un film cu aspect poliţist, care va completa cultura politică a contemporanilor despre contemporani, adică despre evenimentele din decembrie 1989, cu implicaţiile străine la noi în ţară. Cultura politică acum la români se poate începe cu o trezire a conştiinţei şi conştiinţa nu se poate reflecta decît atunci cînd istoria e cunoscută. Unii mă acuză că creez o pseudo-cultură politică: sînt liberi s-o facă, e democraţie.

A consemnat
Petru IONESCU

Democraţie nu înseamnă să ai întotdeauna dreptate, ci să ai întotdeauna posibilitatea de a alege.
Jean François Revel

Despre integrarea doinei în folclorul nord-american

O jumătate de secol de dictatură de stînga ar fi trebuit "răzbunată", în mod normal, prin apariţia unui electorat cu opţiuni preponderent de dreapta. Mai ales într-o democraţie ca cea din România, răscumpărată cu un preţ atît de însîngerat. Realitatea politică postdecembristă a consemnat însă cu totul altceva. Mai mult de 70% din voturi la alegerile din 1990, jumătate la cele din 1992 – acestea sînt performanţele partidelor de orientare (reală sau mimată) social-democrată şi socialistă. Concluzia ar fi că un român din doi este tentat de o slujbă la stat, un loc călduţ, unde să-şi adune liniştit anii de pensie. El îşi doreşte să meargă duminica la meci, apoi la o bere cu prietenii, iar luni, cu forţe proaspete şi moralul refăcut, să-şi reia truda pentru identificarea celor 13 rezultate exacte ale următorului concurs Pronosport. Jumătate dintre noi văd în persoana patronului un exploatator nemilos, deşi îşi contestă şeful de la stat, pentru că e hoţ şi corupt. Un român din doi crede (sau se preface a crede) că e mai respectabilă "disidenţa" lui Ilie Verdeţ decît anii de puşcărie ai lui Corneliu Coposu. Forma, însă, a luat-o înaintea fondului. Astfel că, despre 15 milioane de români statisticile zic că sînt "electorat", chiar dacă ei, săracii, au rămas în continuare "poporul" lui Nicolae Ceauşescu. Şi nu pentru că n-ar avea cultură politică. Românii înţeleg destul de bine ce înseamnă liberalismul, dar nu prea iubesc liberalii aciuaţi în Parlament. Creştin-democraţia este minunată, dar îi tremură glasul la

Octavian Goga

microfon şi atipeşte, nu de puţine ori, în fotoliile comode ale democraţiei visate ani de-a rîndul în închisorile comuniste. Rămîn deci, volubili şi zîmbitori, foştii activişti de partid. Cîte o cameră de luat vederi mai imprudentă îi surprinde, din cînd în cînd, căscînd, scobindu-se în nas sau tropăind entuziast din picioare. Ei şi? Noi nu l-am aplaudat de pe trotuare pe "regretatul", în vizitele-i de tot felul? Cum tot noi i-am felicitat pe mineri, pentru hărnicia şi priceperea cu care au plantat flori la Universitate, în iunie 1990...

Cu toate acestea, nu sîntem un caz disperat. Şi, sub nici o formă, unul izolat. După mai mult de un deceniu de Solidaritate polonezii au un guvern de stînga. Ungurii, la rîndul lor, se pregătesc să-şi instaleze unul, în această primăvară. Cehii şi slovacii s-au hotărît să pună capăt unei căsătorii plictisitor de lipsită de conflicte majore, preferînd un concubinaj gîndit la repezeală. Dar lovitura de graţie vine din chiar partea democraţiilor occidentale. Sătui de corupţia partidelor moderate, italienii se orientează în masă către formaţiunile ce străjuiesc extremele scenei politice. De vină nu sînt lipsa de cultură politică a peninsularilor sau doctrinele în cauză, ci politicienii care au înţeles să guverneze altfel decît în statutele şi programele pe care tot ei le-au conceput. E limpede că istoria nu o fac ideologiile, ci oamenii care conduc în numele lor. Preşedintele Ion Iliescu se îndreaptă (vrînd-nevrînd) către Consiliul Europei şi NATO, deşi are şcoala făcută la Moscova. Preşedintele ştie că lumina pare să vină acum de la Apus, nu de la Răsărit. Binele lui, mai mult ca niciodată în destinul unui fost

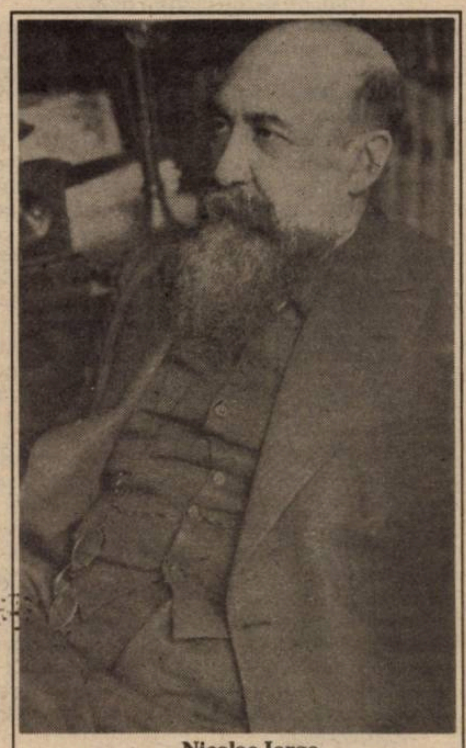
Nicolae Iorga

lider comunist, este binele ţării pe care o conduce. Pentru că s-a dus vremea doinei, ceardaşului sau polcii. Omenirea se pregăteşte să cînte la unison o piesă country, pe care băutorii de whisky încearcă să le-o impună celor de vodcă. Singura problemă a României rămîne una de geografie. Pe unde va trece, oare, linia ce va demarca, pe toate hărţile lumii, graniţa noastră de la răsărit ?

Mircea ZAMFIR

"Cu televizorul..."

În toate discuţiile şi intervenţiile legate de cultura politică s-au făcut referiri - în general negative - la prestaţia televiziunii. Ca de obicei, se dovedeşte că televiziunea este un subiect prea complex pentru a se încadra în ramele unei discuţii. Ceea ce din exterior este perceput ca un tot, ca rezultat al unei politici coerente chiar în obiectivele ei maligne, din interior este văzut ca o sumă a unor opţiuni sectoriale, ca o expresie în primul rînd a calităţilor profesionale. În absenţa răspunsurilor doamnei Anca Toader, reproducem opiniile domnului RADU NICOLAU la două dintre întrebările pe care i le-am adresat.

O informaţie interesantă pentru o categorie poate fi - şi adesea şi este - neinteligibilă pentru o altă categorie. Cui se adresează de fapt principalele emisiuni informative şi care este raportul între informaţia "neutră", încapsulată, care se termină înainte de a începe (simpozioane conferinţe, sindrofii) şi cea dinamică, referindu-se la evenimentele în desfăşurare?

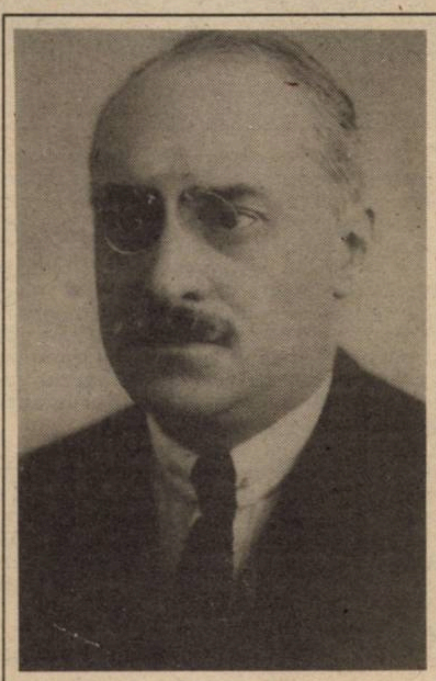
I.G. Duca

Bănuiesc că întrebarea dvs. vizează Jurnalul de Actualităţi, care, cu o audienţă de peste 80%, ajunge în aproape fiecare casă şi se adresează deci cam tuturor românilor.

În primul rînd, după părerea mea, aşa cum sunt construite jurnalele prin modul de abordare al mesajului,nu cred că aceste emisiuni sunt concepute pentru auzul omului obişnuit. Problemele lui lipsesc aproape cu desăvîrşire din numeroase ediţii în care abundă, în schimb, o droaie de pseudomesaje din sfera Puterii şi politicului care nu transmit telespectatorului nici un fel de informaţie utilă pentru existenţa sa. De exemplu, întîlnirile la nivel înalt sunt mai degrabă prezentate ca reuniuni mondene decît ca evenimente care pot avea consecinţe concrete în domenii anume care trebuie specificate opiniei publice. Adesea, după informaţiile prezentate în termeni extrem de vagi, ezoterici chiar, am sentimentul că se urmăreşte, de fapt, un alt efect. Am senzaţia că se caută crearea, în opinia telespectatorilor, a sentimentului că Puterea munceşte pe brînci, că nu-şi mai vede capul de treabă închinată binelui tuturor, desigur, iar dacă nu reuşeşte întotdeauna, este numai din vina altora, care o contrazic şi n-o lasă să lucreze. În acest context, cînd mai "scapă" cîte o ştire adevărată şi prezentată profesional - în redacţie există şi ziarişti valoroşi, mai ales dintre cei tineri, care merită să fie încurajaţi şi aplaudaţi pentru poziţia lor - te crucesti, sau te-ntrebi chiar ce se urmăreşte.

Cît despre simpozioane, sindrofii şi comemorări, problema este mult mai simplă: după mine nu sunt ştiri şi nu au ce căuta în jurnalul unui post naţional.

La ce valori vă raportaţi în selecţia şi ordonarea informaţiei, în elaborarea unor teme pentru anchete şi documentare?

Această întrebare cred că trebuie analizată separat, în funcţie de redacţia căreia îi este pusă. În cazul nostru, al Redacţiei Sociale, în selectarea temelor pentru anchete sau talk-show-uri ţinem cont, în primul rînd, de interesul subiectului în opinia publică, de tratarea lui în timp util, cît este cald, şi, desigur, de valoarea lui de generalitate sau de relevanţa lui pentru categorii sociale cît mai largi.

În al doilea rînd, nu trebuie neglijată posibilitatea tratării artistice, pentru că, în absenţa "spectacolului", este foarte uşor să transformi un subiect bun într-o emisiune plicticoasă, didacticist-elitistă, la care nu se mai uită nimeni. Deh! Concurenţa cu şpriţul este o treabă dificilă la români!

Radu NICOLAU

P.S. Referitor la întrebările primite de la dumneavoastră, trebuie să vă spun, în primul rînd, că lucrez la **Redacţia Socială**, legăturile mele cu colegii de la **Actualităţi** sau **Redacţia Politică** fiind, în general, sporadice. Vă răspund deci, din prisma telespectatorului obsedat de nevroza post-decembristă -TELEVIZIUNEA- şi a omului de televiziune suspectat, aşadar, că ar "manipula poporul cu televizorul".

Ion C. Brătianu

Trăirea în democraţie naşte cultura politică

Interviu cu Ion Raţiu, vicepreşedinte al Camerei Deputaţilor

Cum aţi defini cultura politică?

Cultura politică înseamnă pentru mine cufundarea individului în concepţia care creează ambianţa societăţii şi care defineşte implicit viaţa fiecărui individ. Asta e valabil într-o democraţie. Deci, cultura politică este impregnarea membrilor societăţii cu spiritul care defineşte viaţa, adăugîndu-se o dimensiune în plus de cele vizibile, una inefabilă, care plasează individul la un nivel egal cu toţi ceilalţi, lăsîndu-i însă totala posibilitate de a-şi dezvolta particularităţile (personale) şi potenţialul care este sensul culturii politice pentru democraţie? Este un by product, o calitate în plus care rezultă din însăşi viaţa, din existenţa instituţiilor care funcţionează şi care creează acestă situaţie în care individul este în centrul societăţii şi toate aceste instituţii se învîrt în jurul lui şi nu fac altceva decît să asigure exprimarea potenţialului său. Democraţia se perfecţionează step by step, prin îmbunătăţirea calităţii membrilor care formează această democraţie. Acesta este sensul culturii politice. A absorbi prin porii pielii, prin toată fiinţa ta, această "atmosferă", acest aer, care îţi dă posibilitatea de a funcţiona democratic.

Trăind aproape jumătate de secol în occident, respectiv Anglia, şi absorbind "prin pori" aerul de care vorbeaţi, cum apreciaţi stadiul a ceea ce este acum la noi?

Da, democraţia este ceva ce se trăieşte, ca şi această cultură politică; se deprinde printr-o învăţare zi de zi, prin percepţie raţională. La noi, ideea de bază, anume cea a voinţei majorităţii, este greşit înţeleasă. Aici nu este vorba de un simplu joc al cifrelor, este posibilitatea de a ridica discuţia la un alt nivel: de la cel al grupărilor politice care urmează celui obişnuit se ajunge la nivelul trei, din Parlament, prin reprezentanţii întregii naţiuni şi acolo în cele din urmă se produce o rezultantă a ciocnirii de idei, care este cvintesenţa democraţiei. Cultura politică mai poate fi definită, exprimată, prin deosebirea pe care trebuie să o facem între conţinutul noţiunilor de COMPROMIS şi COMPROMITERE. Oamenii noştri văd în compromis ceva peiorativ, care distruge verticalitatea personalităţii ş.a.m.d.(rîde amuzat). Numai asta am auzit de cînd m-am întors în ţară. Democraţia înseamnă încercarea deliberată, dar spontană, care iese din străfundul personalităţii, de a găsi punctele comune - care în mod necesar reprezintă un compromis - cu celălalt, fără ca, bineînţeles, să-ţi abandonezi ideile tale. E o chestiune foarte subtilă care se defineşte prin TRĂIRE, dacă e să ne referim la existenţialism. Democraţia modernă şi deci şi cultura politică pe care o presupune, reprezintă o realitate existenţială. Pentru că trăieşte, este vie, prin oamenii care o "compun". Eu am salutat existenţa PSM-ului şi am mers la aniversarea unui an de la înfiinţarea ziarului Azi cînd era dl. Roman prim-ministru şi prietenii şi colegii de partid m-au întrebat cum de am putut face aşa ceva. La venirea minerilor la Parlament am considerat că, aşa şchiop cum e, forul legislativ al ţării, simbolul brumei noastre de democraţie, trebuie apărat. N-a fost un act de curaj - mi-a fost şi mie frică ca la toată lumea - ci doar m-am comportat democratic. Aşa cum în existenţialism existenţa precede esenţa, viaţa în democraţie naşte cultura politică.

Referitor la tot ceea ce a-ţi spus, plasaţi stadiul democraţiei româneşti, la ceea ce se întîmplă acum la noi?

Sîntem departe de democraţia autentică. Noi de abia am ajuns, oarecum, să putem discuta fără a face monologuri, ascultîndu-ne partenerul cît de cît. Un alt principiu al culturii politice e să-ţi dai seama că-ţi cunoşti ideile tale şi nu ai nimic de învăţat monologînd, ci trebuie să reacţionezi la ce zice celălalt, să-i cunoşti ideile.

Omul politic român nu se găseşte încă în stadiul ăsta decît în foarte puţine cazuri. Totuşi este un progres faţă de Parlamentul din 1990.

Cum motivaţi stadiul dezastruos în care se găseşte Opoziţia?

Cultura politică într-o democraţie este înţelegerea profundă a necesităţii de a oferi o soluţie electoratului, nu de a nega la nesfîrşit. Nu există un "pat al lui Procust" în această direcţie, ci pur şi simplu o situaţie concretă cere soluţii pragmatice. Partidele şi activitatea lor politică nu trebuie să aibă decît un caracter, o funcţie de administrare a situaţiilor în care se găseşte electoratul, populaţia la un moment dat - în condiţii optime pentru individ. Eu încerc prin exemplul viu al vieţii mele, mai mult decît prin discursuri şi lecţii, să împămîntenesc puţin cîte puţin democraţia la noi. În ce-l priveşte pe domnul Iliescu, eu nu pot crede că are reacţiile spontane ale unui democrat, pentru că - de unde? Doar nu a trăit nici o clipă în democraţie şi a şi crezut în comunism, cum a recunoscut singur.

Ce căi vedeţi pentru "implementarea" unor noţiuni elementare de cultură politică în electorat?

Prin eforturile noastre, ale oamenilor politici. Dar noi, care oferim alternativa democratică, ar trebui să ştim mai mult despre democraţie, ori nu e aşa. Noi traversăm acum tranziţia de la democraţia cifrelor la cea a spiritului. În final trebuie să se ajungă la spiritul democratic care este bazat pe toleranţă, respect reciproc şi compromis. Recent am avut o discuţie interesantă cu domnul Boda, pe această temă, la televiziune care are un rol important în formarea culturii politice, de fapt în popularizarea ei. Am fost aproape în toate localităţile din judeţul meu - Turda - şi n-am găsit o înţelegere a poziţiei noastre a Convenţiei Democratice, pentru că efortul individual al celor care propovăduiesc democraţia la noi, nu e pe măsura discursurilor.

Cum explicaţi lipsa de stabilitate a partidelor, fărîmiţarea lor, trecerea membrilor lor dintr-o parte în alta cu uşurinţă?

Şi aici este lipsa de cultură politică. Nu se pleacă de la premisa că toţi membrii sînt cinstiţi, dedicaţi bunului public - **res publica romanilor** -, neacceptîndu-se ocuparea unui loc mai în spate, în umbră în cazul că locurile din faţă nu îţi sînt acordate pe diverse motive. Aici fiecare vrea să fie tot timpul în frunte, în România, dintr-o lipsă de autodisciplină. Şi asta este parte a democraţiei, autodisciplina. De a accepta să serveşti într-o calitate care nu corespunde ideilor tale la un moment dat. Frumuseţea este în ochiul celui care priveşte!

A consemnat
Petru IONESCU

IULIU MANIU

Dificultăţile alfabetizării

Convorbire cu VICTOR BABIUC, deputat, vicepreşedinte al PD

Fiecare dintre cei care evocă în România absenţa culturii politice, o deplînge din cauza greutăţilor pe care le întîmpină în impunerea propriului punct de vedere. Şi probabil că acesta este şi aspectul general care doare cel mai mult din 1989 încoace: dificultatea legitimării opoziţiei - nu numaidecît cea politică - şi altfel decît în principiu, neputinţa de a concepe că puterea e ceva trecător. În procesul de legiferare, puterea - oricare ar fi ea - ar trebui să fie mai prevăzătoare şi să-şi pregătească un cadru adecvat de existenţă pentru viitorul în care ea va sta pe băncile opoziţiei.

Se perpetuează ideea că anumite persoane vor fi veşnic într-un anumit loc. Absolut la întîmplare pot să dau un exemplu: în toamna trecută remanierea guvernamentală s-a făcut fără a fi respectată Constituţia, noii miniştri nefiind votaţi de Parlament. Exact aceiaşi oameni cu doi ani în urmă, pe vremea Adunării Constituante, cînd s-a pus în discuţie dacă remanierea să fie trecută prin Parlament, au spus: "Cum adică, Roman să schimbe guvernul de cîte ori vrea", ca şi cum Roman urma să fie întotdeauna prim-ministru. Iar dl. Văcăroiu încalcă acum Constituţia ca şi cum el ar urma să fie la nesfîrşit prim-ministru în România.

Opoziţia are două funcţii importante: prima este să critice puterea existentă, a doua - să se constituie într-o alternativă, cînd puterea nu mai are soluţii pentru problemele cu care se confruntă. Orice putere onestă şi raţională are nevoie de o opoziţie puternică. La noi se prelungeşte confuzia indusă de "domnia" partidului unic: oricine contrazice este un duşman. Noţiunea adversarului politic, care doreşte la fel de mult binele ţării, dar propune alte mijloace şi alte ritmuri nu este integrată în practică.

Dezbaterile din Parlament ar trebui să fie un model de cultură politică aplicată. Aşa cum sînt ele rezumate de televiziune, dar şi de presă, par a fi, dimpotrivă, un model de ineficienţă, o vorbărie prelungită care nu ţine seama de problemele cetăţeanului. Corespunde această imagine adevărului pe care-l sesizaţi zilnic în Parlament?

Tendinţa de a compromite Parlamentul - singurul for reprezentativ în care puterea se confruntă cu opoziţia - este prezentă la ambele nivele: şi în cel al realului şi în cel al oglindirii sale. Majoritatea este cea care decide ce se întîmplă în Parlament: ea impune ordinea de zi - deci se discută doar legile pe care ea le doreşte - şi se adoptă - pînă la urmă - soluţiile ei. Minoritatea poate să pună în discuţie toate acestea, dar fără şanse de a impune modificări. Din păcate la noi majoritatea a fost mult mai preocupată de răzbunare iar pe de altă parte a exprimat o intoleranţă şi un fanatism străine de orice idee de democraţie. De aceea în Parlament se poartă discuţii sterile, agrementate periodic cu bîlciuri care au toate acelaşi scop: deturnarea discuţiilor de la esenţa şi scopul lor - controversele între opinii în legătură cu îmbunătăţirea legilor. De un an şi jumătate Parlamentul nostru a elaborat puţine legi şi în orice caz foarte puţine dintre cele de care are nevoie ţara. Discuţiile fără rost, inflamarea atmosferei au provocat conflicte aparente, au amînat dezbaterile de fond. Pentru stagnarea ţării de un an şi jumătate este de vină şi Parlamentul. Acest fapt obiectiv slujeşte aceloraşi forţe care vor să compromită legislativul şi ideea de democraţie. Aceasta din urmă – democraţia – este asociată cu defectele unor oameni, cu indisciplina, cu ineficienţa, or acestea sînt efecte reziduale. Presa democrată care face servicii imense ţării este bălăcărită de cîte ori se prezintă ocazia de o altă parte a presei, care face imense deservicii ţării. Orice calomnie, oricît de mîrşavă, îşi găseşte un ziar care să o răspîndească. La justiţie se apelează foarte rar, iar cînd se apelează justiţia, în loc să le sancţioneze, nu ştie cum să le acopere. Or, puterea ar trebui să fie prima interesată în ordonarea şi reglarea acestor mecanisme.

Care ar fi raportul dintre cultura politică, juridică, economică şi nu în ultimul rînd cu cultura în general?

Sigur că toate aceste sfere se întrepătrund. Istoria, noţiunile de drept, o limbă străină care să-ţi asigure accesul la sursele de documentare sînt indispensabile unei participări avizate la procesul legislativ. Fără toate acestea omul politic este infirm şi acest lucru se vede şi în practică. Sînt oameni care fac politică şi nu ştiu istoria ţării lor: reacţiile greşite în problema Basarabiei, comparaţia dintre Ardeal şi Basarabia pe care o făcea un om politic în '90 într-un interviu, erau o aberaţie. Un alt exemplu: nu sînt rare cazurile cînd în Parlament se solicită constituirea unor comisii de anchetă. Ceea ce teoretic e foarte bine. Dar există un principiu acceptat în toate ţările democratice: în momentul în care se implică justiţia, mă refer şi la organele de anchetă şi la procuratură, Parlamentul nu se mai implică sau dacă s-a implicat deja îşi suspendă activitatea de anchetă pînă cînd justiţia îşi spune cuvîntul şi de-abia după aceea, dacă mai este cazul, intervine. Noi, ce am constatat? Principiul menţionat nu se respectă, iar comisiile parlamentare deşi au dublat justiţia, concluziile lor n-au adus nimic nou în fond, au tulburat activitatea justiţiei cu rapoarte absolut penibile. Mai elegant sau mai puţin elegant Procuratura le-a respins pînă acum, pentru că nu erau întemeiate pe probe, ci pe simpatii şi antipatii. Eu am argumentat într-un caz sau două de ce nu trebuie constituite astfel de comisii, eu am spus, m-au mai susţinut doi sau trei, dar majoritatea care vroia să se arate combativă făcînd anchete şi-a văzut de treabă. Altă situaţie: s-au adoptat legi inutile, ba chiar dăunătoare: legea arendei, legea contractului managerial, legea sponsorizării. În schimb legi utile pentru ţară nu se discută: legea privind impozitele şi taxele locale, legea falimentului. Se reglementează inutil şi eronat ca la încheierea contractului de arendă să se amestece Ministerul Agriculturii, ca regiile autonome care au personalitate juridică să încheie contracte prin Minister, efectele legii sponsorizării se puteau realiza printr-o simplă modificare a impozitelor. În loc ca procesul legislativ să contribuie la modificarea mentalităţilor confruntîndu-i pe oameni cu propriile responsabilităţi, se asigură continuitatea centralizării, se perpetuează imaginea statului paternalist, care dă şi care ia. Imagine care aduce voturi, după ce-în campania electorală s-a spus că cineva a dat pămîntul şi că în viitor va da un milion de locuri de muncă. Alegătorul care a fost educat decenii de-a rîndul în spiritul unei culturi politice totalitare e foarte sensibil la asemenea mesaje.

Multitudinea partidelor care se revendică de la aceeaşi ideologie este iarăşi - pe lîngă altele - o expresie a lipsei de cultură politică. Dacă ne-am gîndi mai mult la scop şi mai puţin la necesitatea să existe cît mai mulţi şefi de formaţiuni politice, ar exista partide eficiente, doar cîte un partid pentru fiecare orientare ideologică, ce ar contribui şi la clarificarea electoratului şi la un vot mai competent.

Vă mulţumesc.

A consemnat
Magdalena BOIANGIU

DREPTUL LA TEOLOGIE

Nimic nu lipseşte Ortodoxiei - decît să fie trăită. (Părintele Cleopa)

Cînd pelerinul rus a pornit să afle cum ar putea cineva să se roage neîncetat, primul pas i-a oferit o stupoare: în biserici, se putea auzi exclusiv un discurs mediat, o vorbire despre rugăciune; se dădeau definiţii, se vorbea despre binefacerile, necesitatea şi cuviinţa rugăciunii. Însă "cum" se poate realiza efectiv o asemenea întreprindere, nu se spunea niciodată. Un nor de vorbe înălţătoare împrejurul unei absenţe. O intensă persuasiune pentru un scop căruia i se neglijau mijloacele. Lipsa de eficacitate stîrneşte pînă la urmă descurajarea proaspătului pelerin: "Niciodată nu găseam ceea ce doream şi m-am lăsat de a mai lua parte la cuvîntările publice".

Dar nu numai rugăciunea neîncetată - subiect oarecum "special" - primeşte un tratament atît de straniu în discursul eclezial curent, ci însăşi realitatea esenţială a Creştinismului, tema lui fundamentală şi omniprezentă. Dacă ascultăm astăzi cuvîntul rostit în faţa altarului, auzim multe, foarte multe, nesfîrşit de multe cuvinte despre Cuvînt. E un perpetuu clivaj, un logoreic transfer de la nucleul christic spre corolarele sale mundane, conjuncturale. "Dumnezeu a făcut om pentru ca omul să fie îndumnezeit" constituie punctul de plecare în numeroase îndemnuri la bună purtare creştină, la filantropie creştină, la patriotism creştin ("fără credinţă, ne prăpădim ca neam"). Se adaugă (mai de curînd) exhortaţii pentru amendarea, în calitate de creştini, a vieţii sociale, culturale şi politice a ţării. Termenul de "creştin" devine prea adesea un adjectiv, nu un subiect. Cum să ne unim cu Christos, cum să "petrecem" împreună cu El, cum "să achiziţionăm Duhul Sfînt" putem auzi mai rar. Adevărul christic, teologia pe care ne întemeiem credinţa, miezul acestei credinţe - pe care unii o numesc "strămoşească" - rămîn undeva în fundal, sufocate de labirinticele "flori" ale unei retorici sigure pe dreptul ei; subiectul tratat o blindează cu autojustificări, o scuteşte de termenul propriei calităţi. Cît despre ton, moralizator-sentimental, el ne livrează un Christon nesfîrşit de "duios" şi foarte "apropiat" de om sau unul sec-didactic. Din "trambuline" spirituale, marile teme ale Creştinismului riscă să devină de multe ori doar fade declaraţii ale unui discurs orizontal: Logosul e înmormîntat în trupul pe care l-a asumat ca să ne ridice "dincolo de ceruri". Doxologia virează în festivism.

Iată, de pildă, cîteva pasaje dintr-un model de predică, oferit de una din revistele oficiale ale Bisericii, an 1991: **"Cît de minunate şi de întăritoare în credinţă sînt minunile Mîntuitorului! Ele adîncesc puterea supranaturală a Domnului şi Dumnezeului nostru Iisus Hristos şi Dumnezeirea Sa"** (cu tot respectul pentru calitatea de preot a autorului, minunile - fie ele cît de mari - nu pot "adînci" nici puterea şi cu atît mai puţin Dumnezeirea lui Christos; pot doar să le manifeste, să le împărtăşească). Mai departe: **"Tot ce aparţine Mîntuitorului este minunat... Pe Hristos, nu atît credinţa şi pietatea ucenicilor L-a zugrăvit cu nimbul său dumnezeiesc, ci iubirea Sa neţărmurită pentru sănătatea, pacea, fericirea şi mîntuirea omului..."** Dacă lista nu s-ar încheia cu "mîntuirea", am putea crede că e vorba de discursul altcuiva. O logică banală de abecedar vrea să ne convingă deci că nu atît ucenicii l-au "zugrăvit" pe Chistos "cu nimbul Său dumnezeiesc", ci că El însuşi ni s-a revelat, prin iubirea Sa neţărmurită pentru sănătatea, pacea... Era totuşi destul de limpde că nu atît ei, cît El. Chistos ajunge, în genere, un eficace menager al prosperităţii noastre terestre, unul generos - care asigură pe deasupra şi mîntuirea. Meister Eckhart spune la un moment dat că îl tratăm de obicei pe Dumnzeu ca pe o vacă: îi cerem lapte, unt, brînză, fericire, noroc, sănătate, mîntuire, toate - pentru noi; însă ratăm întîlnirea veritabilă şi nemediată, întîlnirea cu El.

Urmează, în predica invocată, un scurt insert teologic: **Ca ipostas al Sfintei Treimi, ca Fiu al Tatălui "Care aşa de mult a iubit lumea, încît pe Fiul Său cel Unul-Născut L-a dat să moară pentru noi, pentru ca toţi cei ce cred într-însul să aibă viaţă veşnică", Iisus Hristos se înduioşează de suferinţele mulţimii, ştie că acestea sînt urmarea seculară a căderii omului în păcat...** A face ca masiva afirmaţie teologică a ipostasului christic, definiţia ioanică a Logosului-Iubire şi viaţa veşnică să debuşeze în "înduioşarea faţă de suferinţele mulţimii" (pe care le ştia Christos că sînt "urmarea seculară (!) a păcatului") înseamnă să pui prost accentele, să distorsionezi perspectiva ortodoxă, şi pînă la urmă să o trădezi; e ca şi cum ai folosi imaginea - de teribilă măreţie - a Pantokratorului de la Daphni drept preambul al unei iconiţe pe hîrtie. Se citează, se menţionează pînă la refuz în predici căderea omului şi iubirea lui Dumnezeu, manifestată în minuni, vindecări, răstignire şi Înviere; dar sunt tratate ca un vocabular pios, ce poate fi manipulat în fel şi chip, fără adîncire doctrinară, fără dezvoltarea sensului interior. Miezul antinomic, perspectiva metanoetică a ortodoxiei, rigoarea ei neîmputinată de evoluţia mentalităţilor sunt anunţate cu mîndrie, ca un capital propriu pe care, fiindcă îl posedăm - numai noi - suntem scutiţi aproape să îl scrutăm, să îl cunoaştem, să îl trăim. Ne concentrăm mai degrabă pe implicaţiile lui - filantropice, morale, naţionale, lăudabile, recomandabile, avuabile. Dar scăpăm în fond miezul: "Viaţa veşnică e să te cunoască pe Tine şi pe Fiul pe care Tu l-ai trimis". Despre această cunoaştere "teologală" predica invocată - ea nu e decît un exemplu luat la întîmplare - nu suflă un cuvînt.

La auzul unor asemenea cuvîntări, frustrarea sfîrşeşte pînă la urmă în plictis; e un ton adormitor, un fel de a-l lua cu binişorul pe creştin ca să nu se sperie. Un ton pentru oameni cu mintea foarte simplă, dacă nu chiar uşor atenuaţi în zona asta. Răspunsul îndeobşte dat e că Biserica se adresează tuturor oamenilor, se adresează "poporului", şi ca atare trebuie să răspundă posibilităţilor lui. O bizară secularizare a termenului de "popor" duce la prezentarea învăţăturii creştine într-o variantă "democratică", pe înţelesul - se crede - al cît mai multora. Intelectualii ori măcar oamenii cu mintea ceva mai vioaie nu intră probabil în categoria "poporului" eclezial, sau sunt consideraţi minoritate neglijabilă, mai ales că ei "se îndoiesc" şi pun întrebări.

Există însă cîteva notabile excepţii de la un asemenea tip de discurs şi ele ne arată că "poporul" reacţionează bine dacă i se oferă un aliment spiritual ceva mai consistent: părintele Galeriu, de pildă, ţine în biserică predici de o calitate teologică şi de o fervoare a credinţei cu totul speciale faţă de nivelul general; "oamenii simpli" nu rămîn totuşi nedumeriţi, ci "suspină", impresionaţi de cît de frumos a vorbit părintele. Consistenţa, în acest domeniu, nu ţine de preţiozitatea absconsă ori uscată a expresiei, ci de slujirea unui Cuvînt viu. Pe de altă parte, liturghia însăşi - la care participarea e prin excelenţă comunitară - constituie locul privilegiat al unei teologii "în act"; ea îţi oferă - spunea arhimandritul A. Scrima - o înaintare teologică în cunoaşterea adevărului revelat. Iar A. Schmemann, în a sa *Eucharistie - Taină a Împărăţiei* deplînge adeseori reducţia care a secţionat unitatea vieţii Bisericii, aruncînd într-o parte teologia sec conceptuală, teologia de "şcoală" şi în altă parte pietatea pasivă a mediei credincioşilor. Ambele ratează - spune el - adevărata *lex orandi* a Bisericii, unită în Tradiţie cu **lex credendi**. Liturghia însă le pune la lucru pe amîndouă ca pe nişte inseparabile aripi ale unei ascensiuni reale spre Împărăţie. Ca atare, avem cu toţii dreptul la teologie, şi încă un drept esenţial pentru condiţia umană creştină. Cum azi toată lumea îşi poate cere drepturile, chiar dacă are prea puţine speranţe că le va obţine, cer şi eu acest drept, neavînd de invocat - ca legitimitate a cererii mele - decît că sunt un om care ţine de Biserica Ortodoxă (Română).

Dar are Biserica actualmente disponibilităţi, are ea forţe pentru a asigura un discurs teologal, pregnant şi viu? Iată un text din anul 1911, care marchează starea de fapt, cauza şi posibilul remediu ale unui impas, nu mult deosebit de cel actual.

Trebuie împlinită în biserica noastră o mare lipsă: trebuie să se audă în ea nu numai cuvintele arătate de tipicul slujbei, ci şi cuvîntul viu al preotului. Trebuie să avem predicatori... În gura lor, în fiecare Duminică, învăţătura creştină ar trebui să ne pară totdeauna nouă şi strălucită ca în ziua cea dintîi... vă întreb însă, unde sunt predicatorii noştri? Un călător rus care trecea pe la 1840 prin ţară, observa cu mirare că biserica noastră e "mută"! Cu durere trebuie să spunem că aproape tot aşa a rămas şi pînă azi...

E un adevăr trist, dar totuşi un adevăr pipăit că pătura de sus nu îngrijeşte destul de cariera preoţească, spre care se îndreaptă azi numai cei umiliţi: copiii satelor şi mahalalelor din oraşe. Ce departe sunt timpurile cînd fiii şi fraţii Domnilor ajungeau păstori ai bisericei?...

Visul meu ar fi să facem din facultatea de teologie un institut unde personalităţile mai de seamă ale epocei noastre să dea celor mai aleşi dintre tinerii ţării cea mai înaltă idee despre vocaţiunea bisericei ca factor de cultură. Ceia ce este însă o scumpă dorinţă pentru noi, mirenii, trebuie să fie un postulat de toate zilele pentru toţi membrii clerului. (S. Mehedinţi, *Pentru Biserica noastră, cuvînt la întîia aniversare a "Societăţii ortodoxe române"* - ţinut la Ateneu în 29 mai 1911).

Nu putem spune oare pe urmele lui S. Mehedinţi, că risipa de cuvinte despre Cuvînt ajunge un fel de mutenie în ce priveşte mesajul veritabil al Logosului? Iar dacă simultana excelenţă visată de autor pentru "personalităţi", "tineri" şi "ideea despre vocaţiunea bisericii ca factor de cultură" e uşor utopică, ea indică totuşi punctul nevralgic în care e firesc să se încerce o rectificare. Efortul de a reda bisericii o elită intelectuală - aproape absentă astăzi din cauza unui reciproc divorţ - e firesc să înceapă de la locul unde se formează viitorii preoţi şi teologi. Facultatea de teologie e deschisă acum unui mare număr de studenţi; calitatea profesorilor ar atrage şi ar forma calitatea cursanţilor - dacă cei dintîi ar forma o elită îmbinînd credinţa cu intelectualitatea.

Anca MANOLESCU

Avem adevărurile pe care le meritäm, în funcţie de procedeele cunoaşterii (şi în special de procedeele lingvistice)...
Gilles Deleuze

Firescul de alaltăieri

Cursuri publice în grădina Cişmegiului

Mai multe persoane însemnate prin învăţătură şi viaţa lor politică au răspuns la apelul elocinte şi plin de ardoare juvenilă, făcut de d.C.Esarcu, în ziarul **Natura**, pentru răspîndirea cursurilor publice spre luminarea naţiunii. Negăsindu-se nici o sală destul de mare pentru ca să poată avea loc numeroasa mulţime ce persoanele despre care vorbim crede că va veni să le asculte, s-a găsit cu cale a se face cursurile în grădina Cişmegiului, unde oratorii vor vorbi despre colină ca să poată fi mai bine văzuţi şi ascultaţi. Ne grăbim cu plăcere a face cunoscut publicului zilele în care vor fi unele din aceste interesante şi instructive lecture.

Intîia lectură

Luni la 29 februarie, la 6 ore dimineaţa D-l Mihail Kogălniceanu va expune cu o mare credinţă adevăratele principii ale regimelui constituţionale, bine înţeles şi cu sinceritate aplicat, astfel precum l-a descris pe scurt ca ziarist şi ca deputat.

A doua lectură

Marţi la 30 februarie, la 6 ore dimineaţa D-l Dimitrie Bolintineanu va arăta regulele care trebuiesc urmate spre a scrie un nou fel de romanţ inventat de domnia-sa politico-filosofico-sociale, ca romanţul său **Elena**, stăruind mai cu osebie asupra logicei şi consecinţei ce trebuie să aibă un om serios în cugetările şi-n scrierile sale.

A treia lectură

Miercuri la 31 februarie, la 6 ore dimineaţa D-l Cezar Bolliac va vorbi cu o vie admiraţiune despre ministerul d.Kogălniceanu, expuind virtuţile politice şi principiile liberale ale acestui mare om de stat în privinţa presei şi-a aplicării votului universale.

A patra lectură

Joi la 32 februarie, la 6 ore dimineaţa D-l Maior Papazoglu va face o disertaţiune foarte savantă şi instructivă asupra monedelor, pietrelor, vaselor, sarcofagelor, monumentelor şi tuturor antichităţilor romane cu descrierea lor exactă şi istorică, avînd bunătatea d-a dovedi prin fapte pozitive că sabia lui Avesalom pe care a găsit-o este autentică, purtată într-adevăr de Avesalom, care a tăiat cu dînsa într-un război 99997 de filisteni.

A cincea lectură

Vineri 33 februarie, la 6 ore dimineaţa D-l Preda, redactorele interesantului şi cititului ziar Regeneraţiunea, va expune pe larg ingenioasa şi originala sa idee de a împărţi Dîmboviţa în două ramure, din care una pentru apă curată şi alta pentru transportul gunoaielor, precum şi de a transmuta capitala lîngă Carpaţi, făcînd să treacă printr-însa Dunărea.

A şasea lectură

Sîmbătă la 34 februarie, la 6 ore dimineaţa D-l Pallă, redactorele marelui şi constituţionalului ziar Constituţiunea, va arăta, cu talentul ce-i este cunoscut, chipul cel mai bun de a face un ziar interesante prin credinţele ce apără, prin avuţia şi logica ideilor sale, şi prin stilul său corect, elegant şi armonios, exprimînd totodată avantagiele cele mari ale libertăţi presei, pe care spaţiul nu l-a iertat a le arăta în ziarul său.**(Radu Ionescu, în revista satirică Şarivari român,** nr. 7, 14/26 februarie 1865)

Selectate de
Simona BASARAB

© C.Rumbuţ

Din viaţa unui extremist de centru

ZVON POLITIKON ÎN GERUL LAPON

Nu credeam să învăţ a trăi vreodată într-un ger lapon desfăşurat pe 6 zile, de la Săpînţa la gurile Dunării, simultan cu un ultimatul de 10 zile din care s-ar putea declanşa un război local de proporţii mondoeuropene.

Niciodată nu mi-au stat pe cap un ger lapon combinat cu o conflagraţie balcanică.

Azi, vineri, "18 a doua", gerul a crăpat odată cu declaraţia de aseară a psihiatrului sîrbo-bosniac prin care anunţa că îşi retrage artileria grea, cum o cere ultimatumul, la 20 de kilometri de Sarajevo. Mai sînt, totuşi, 48 de ore pînă expiră termenul, iar "Dilema" are zi de predare, vineri. Să aştept pînă luni, 21, ora 01? Cît de laş pot fi?

Indiferent că voi apărea prea tragic, prea comic, sau nu voi mai apărea deloc, mă simt dator să las scris ce-am trăit: n-am fost niciodată mai serios ca în aceste 6 zile de ger şi ultimatum. Am fost atît de serios că nu mă puteam concentra nici pe plan meteo, nici pe plan militar. Aveam o crispare generală în cutia mea (u)crainiană (poate e ultimul calambur!) încît nu mai ştiam de mi-e frică de una, de mi-e frig de la cealaltă. Eram profund destabilizat: îmi trăgeam, de pildă, două pulovere peste cap, aducîndu-mi aminte că am oră pe 23, la orele 08, pentru noua mea proteză dentară ca instantaneu, dîrdîind, să-mi apară ideea unui urgent telefon către preşedintele PAC-ului pentru a-i lăsa o ultimă părere despre rezolvarea chinuitoarei sale probleme a politicului în viaţa scriitorului; brusc, renunţam la toate astea ca la nişte fleacuri. Văzîndu-l pe Bill Clinton cum îl căuta la telefon, două zile, pe Boris Elţîn, negăsindu-l, Casa Albă şi Kremlinul fiind prinse în alte geruri, mult mai planetare decît al meu. Seriozitatea nu-mi putea dezlega misterul şi-mi interzicea ironia. La mine, cînd dispare ironia, cînd o reprim, suferinţa atinge apogeul; acum pricepeam, pe pielea mea de găină, limita tragică a ironiei. Îmi ceream înfrigurat sobrietatea, dar cinemateca personală încă mai lucra la un grad periculos de autonomie. Mi-am luat capul, odată răsărit de sub pulover, şi mi l-am dat de perete (ironia reprimată poate ţipa ca orice eroină de melodramă!) ca să-mi dispară scena în care Clinton avea ceva de Harpo Marx căutîndu-l pe Ilia Ilinski, genialul actor sovietic din comediile lor inegalabile cu birocraţi. Într-adevăr, imaginea frivolă a dispărut, s-a şters împreună cu noua proteză dentară şi cu teza mea (poate şi ea ultima...) conform căreia toţi scriitorii trebuie, indiscutabil, să se arunce în viaţa politică, însă numai constituiţi în partide care se asumă şi literar: partidul eminescian al poporului, partidul caragialian al muncii, partidul bacovian democrat şi disperat. Aveam ceva de zoon politikon - veveriţă, cîrtiţă, iepure sau dihor - pierdut într-o pădure bosniacă, pe un ger lapon.

Dezironizat, dezorientat, deţineam şi mai deţin o gravitate care-i făcea pe bătrînii serioşi din jur să mă întrebe dacă nu mă simt rău; le-am spus adevărul neted, aşa cum numai frigul şi războiul pot asigura o sinceritate: "Cum mă puteţi întreba de sănătate, cînd pînă şi pietrele crapă exact în preajma celui de-al treilea război mondial?" Şi, încleştat în durerea mea ca ultimul soldat pe o mitralieră cu un singur glonţ, le-am arătat prima pagină a "Evenimentului zilei" care - aşa cum anunţase din timp că vor crăpa pietrele - azi, vineri, 18 a doua, anunţa că NATO-ul le-a trimis la redacţie planul de bombardament care va declanşa cel de-al 3-lea, eroicul...

Oameni dintre cei mai serioşi, acreditaţi de decenii, în ochii mei, drept cei mai buni strategi ai Capitalei, specialişti în istoria spionajelor ante şi postbelice, competenţi în toate armamentele lumii, microbişti ai războaielor precum alţii în fotbal, s-au uitat la mine ca la cel mai mare prost din urbe şi m-au dispreţuit ca pe ultimul ipohondru de pe pămînt aruncîndu-mi un "fii serios! n-o să fie nimic! războaiele mondiale nu se anunţă cu 10 zile înainte!". E experienţa decisivă a acestor 6 zile cu chiuvetele înghetate împreună cu creierul: oamenii cei mai serioşi mi-au imputat seriozitatea şi mi-au călcat-o în picioare. Indiferent dacă se va bombarda, la matineu sau seara, luni sau "În programul viitor", indiferent dacă soarele ne va da sau nu gaze (nici aici se pare că situaţia nu e sub control), din lovitura aceasta e sigur că nu-mi voi reveni; voi rămîne un deşirat între autointoxicare şi automanipulare, într-o lume în care nici un om deştept nu va avea duioşia să-mi spună: "Săracul!"...

Radu COSAŞU

Articol scris vineri, 18 a doua, dimineaţa şi predat, din laşitatea seriozităţii, luni, 21, după expirarea ultimatumului, considerată – tot în "Evenimentul zilei" – o amînare a celui de al treilea război mondial.

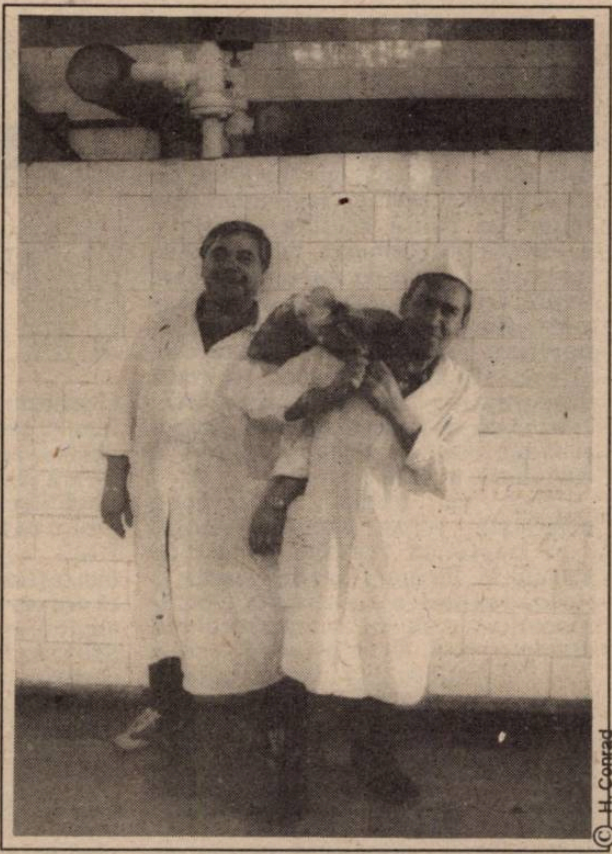

© H. Conrad

Scrisori deschise

"Noi îl sacrificăm joi"

"Se apropie Crăciunul şi aici la ţară acum este o "zbatere" plăcută. Deja au început să se sacrifice porcii în masă. Se aude doar guiţat şi miroase a pîrlit.

Noi îl sacrificăm joi. Şi cele mai nevoiaşe familii au porc. Copiii se adună şi formează cetele de colindători.

Să trec la alte subiecte. Aşa cum aţi intuit mă pot considera un om realizat cît de cît material, deşi realizarea este în special mai mult spirituală adică pentru cultură. Şi în curte aş pe ce să-ţi prinzi ochii dar mai sînt multe de făcut. În primul rînd o vacă şi un căluţ. Fratele meu şi-a luat măgar însă eu consider că nu dă randament. Vaca nu trebuie să-i descriu avantajele şi calul îl voi folosi doar pentru dus-întors cîmp. Distanţa pînă la culturi este destul de mare şi ajungi la cîmp gata obosit de drum cînd mergi pe jos. Sper că dacă voi trăi pînă la toamna '94 să pot construi grajdul şi să le cumpăr.

Din nou v-am plictisit cu vorbăria mea.

Am urmărit cu sufletul la gură dezbaterile moţiunii de cenzură. Maşina de vot a mers bine şi acum. Închei aici scrisoarea mea cu urările de bine şi sănătate,..."

Mitologii

Reclama la Kent

Există două: într-una, personajele (mereu aceleaşi: trei bărbaţi şi o femeie) se opresc în faţa unui poster promiţînd lux, calm şi voluptate... Un iaht sparge imaginea, cele două lumi, de-acum lichide, se amestecă; cei patru se regăsesc pe iaht, fumînd ţigareta Kent.

În cea de-a doua, unul din personaje este tot un **executive**, însă de data aceasta îl vedem chiar în biroul său de la un etaj al zgîrie-norului; este seara tîrziu; obosit, el se apropie de peretele de sticlă dincolo de care se văd luminile metropolei. Trage din ţigară (evident aceeaşi: Kent!) şi **trece dincolo** – în acelaşi însorit paradis exotic... Cei trei, rămaşi în spatele ferestrei, privesc stupefiaţi : ei nu văd încă nimic. Complice, "iniţiatul" le aruncă "parola": eticheta Kent – şi cei trei i se alătură, "ca prin farmec"!

Reclama copiază evident modelul basmului: trecerea în spaţiul virtual se face printr-un cod, pe care-l găseşte **unul singur**; acest cod este "cifrul magic" K-E-N-T : nu poţi pătrunde în "lumea cealaltă" fără el. Iar "lumea cealaltă" este, firește, **ersatz**-ul modern al funcţionarilor – evadarea, călătoria, vacanţa!... Fantasma cea dintîi a salahorului de la 9 la 5. Ideea reclamei este, firește, că poţi "evada", "călători" etc. trăgînd un simplu fum de ţigară (Kent): paradisul artificial la capătul degetelor; basmul-**gadget**... Dacă adăugăm la acestea prezenţa emblematică a triadei masculine-plus-fata, vom avea un concentrat fantasmal perfect al societăţii de consum actuale: cea care "îţi oferă tot" cu condiţia să fii unul dintre cumpărători! Vacanţele, voluptatea... sînt posibile atîta timp cît eşti integrat în programul **nine to five** ; orizontul este tot mai lung cu cît poziţia ierarhică este mai înaltă. **Dar:** poţi ajunge în mări exotice, **pe loc**, fumînd ţigareta Kent! Acest "drog dulce" depresurizează ierarhiile sociale, te face egalul regilor. Basmul este posibil, **always on the Mild side... (A.L.Ş).**

– **Ultimul episod din** Dallas Sweet Dallas, **în numărul viitor.**

Pagini realizate de Alex. Leo ŞERBAN

Idealurile sînt în cele din urmă înlocuite de ţeluri convenţionale
Jenny Holzer – Truisme

Bonuri de lectură

HERVÉGUIBERT
Prietenului care nu mi-a salvat viaţa.
Traducere de
Nicolae CONSTANTINESCU
Editura Nemira, 1993. 165 pag., 800 lei

"Cred că există scriitori care fac bine, Hamsun, Walser, Handke şi chiar Bernhard..., şi cei care fac rău, Sade evident, Dostoievski? Aş prefera să fac parte din prima categorie", scria Hervé Guibert într-una din cărţile apărute după moartea sa, în decembrie 1991. Editura Nemira ne face o surpriză publicînd romanul care i-a adus lui H.G. celebritatea – roman "cu cheie", în paginile căruia apar Michel Foucault (=Muzil), Isabelle Adjani (=Marine), Daniel Defert (=Stéphane), (colegii săi de generaţie) Mathieu Lindon (=David); şi Eugène Savitskaya (=Matou) etc.; aşteptăm, firește, continuarea – **Protocolul compasiunii,** apoi **Bărbatul cu pălărie roşie** (unul din cele mai bune romane ale sale), **Paradisul** – şi, dacă s-ar putea, cele două **novella** extraordinare care sînt **Des aveugles** şi **Mon valet et moi...**

Această carte este şi o reglare de conturi – cu sine, în primul rînd: ştiind că va muri de SIDA, H.G. asistă fascinat la propria sa punere în mormînt scriind cuvintele care înnegresc paginile; răzbunare, revoltă – dar şi exorcism. Un "autoportret în negru" în care cerneala curge în sensul invers acelor ceasului şi-n care paginile cresc pe măsură ce limfocitele scad; jurnal de bord înaintea alunecării peste bord. Orice carte fi-va un sfîrşit – numai că, în acest bestseller funebru, sfîrşitul nu-l scrie autorul, ci Moartea lui: Moartea este (devine) un roman! H. G. se amuză să se proiecteze în filigranul tuturor ficţiunilor sale, întreţinînd un echivoc permanent între aceea ce **este într-adevăr** (dincolo de ficţiune) şi ceea ce **este** (în filele cărţii); miza literaturii sale stă în capacitatea de a prinde în capcană cititorul. În **Prietenului care nu mi-a salvat viaţa,** personajul la persoana întîi care-şi istoriseşte trista poveste este "ficţiunea" cea mai tulburătoare "născocită" vreodată de acest caz literar – care a scris 12 cărţi în aproape zece ani, un scenariu de film pentru Patrice Chéreau (**l 'Homme blessé**), a fost critic fotografic la **Le Monde** –, unul din autorii cei mai răsfăţaţi ai editurilor Minuit şi Gallimard şi, totodată, un fotograf de mare talent. Din confruntarea cu maladia, Guibert a tras seva unei vitalităţi româneşti uluitoare.

PETER HANDKE
Frica portarului înaintea loviturii de la 11 metri; Femeia stîngace
Traducere de Corina JIVA
Editura Univers 1993, 188 pag., 950 lei

Criticul de teatru Victor Scoradeţ (recent premiat de UNITER), excelent germanist, scrie o lămuritoare prefaţă la această versiune românească a două dintre cele mai cunoscute proze handkiene stăruind, cum e şi firesc, asupra aspectului de "caz" al acestui autor şi al literaturii sale: sloven austriac, Handke este, fără nici o îndoială, cel mai original scriitor de limbă germană din ultimele două decenii (alături de Thomas Bernhard). Multiplicîndu-şi gesturile de frondă prin asumarea culturii populare şi respingerea elitismului, acest "copil teribil" pare să profite de pe urma confuziei generate de intrarea sa "în forţă" pe scena literară şi de faptul că, deşi autor "dificil", se bucură de o notorietate internaţională (datorată, e drept, şi colaborării sale cu regizorul Wim Wenders).

Dificultatea lui P.H. constă în modul absolut neortodox al descrierii (ceea ce se numeşte **das neue Sehen** sau, cu un alt termen mort, **erotischer Blick!**), în sincopele povestirii, în suprema concizie care face ca naraţiunea să avanseze aproape imperceptibil; consecvent experimentale, prozele lui P.H. se dezvăluie, de fap, de o simplitate deconcertantă, libere de orice constrîngeri – altele decît acea "privire erotică". Pentru a "înţelege" literatura lui P.H., trebuie să ne gîndim că este un scriitor nebun după cinematograf, un artist eclectic care trece de la proză la teatru şi film cu aceeaşi originalitate – încă o dată "caz" prin încăpăţînarea de a surprinde Realul dincolo de etichete. De aici, poate, o anume violenţă, care ţine atît de viziunea poetică proprie acestui visător pop, cît şi de urgenţa mărturisirii "stării de şoc" a Realului în contact cu viziunea respectivă; lucrul este mai vizibil în cea de-a doua povestire, în care "intriga" cvasi-bergmaniană este golită de orice motivaţie psihologică. **Femeia stîngace** (titlul unui cîntec) este un foarte frumos **jazz** de enunţuri – placide sau disperate, bruşte, şocante, în care fiecare personaj are dreptul la un discurs. Amor şi revoltă, sau Ea şi El, iremediabil **diferiţi**: «Femeia spuse: "În cartea pe care tocmai o traduc apare un citat din Baudelaire: unica acţiune politică pe care o înţelege el este revolta. Şi dintr-o dată m-am gîndit: unica acţiune politică pe care o înţeleg eu este amorul."» **Frica portarului...,** joc poliţist de certă inventivitate în care "trucul" constă în evacuarea locurilor comune din descriere, trimite cu gîndul la **Încurcătura blestemată din Via Merulana** a lui C.E. Gadda – cu deosebirea că, la P.H., frînturile de fapte sînt văzute à la Godard: "Ca şi cum într-un film cineva ar privi prin lunetă." Pariu teoretic totodată, posibil amalgam între literatură şi cinema, **Frica portarului...** este o bijuterie într-un tren de mare viteză – care confirmă în Handke o încă-aşteptată nouă definiţie a intelectualului... (A.L.Ş)

retroCINEMAscop

FIRMA (r. Sydney Pollack, cu Tom Cruise şi Gene Hackman) – Morala: înainte de a vă angaja la o firmă, verificaţi-i "biografia"...

După un periplu "romantism fără frontiere" (**Departe de Africa, Havana**) care ne-a plictisit îngrozitor, Pollack (autor a două filme care vor rămîne: **Şi caii se împuşcă, nu- aşa?** şi **Tootsie**) revine la formula thrillerului, deja încercată în **Cele trei zile ale condorului** (1975). De data aceasta, 2h34 (!) este enorm pentru o poveste destul de bănăluţă, oricît de "la zi" şi de "dilematică" ar părea: un **yuppie** (tînăr absolvent alb american) dornic de parvenire descoperă că firma pentru care-şi dă (=vinde) sufletul ascunde afaceri tenebroase. Fandacsia-i gata. Paranoia, aşijderea; FBI-ul şi Mafia nu se sfiesc nici ele să apară, în litere mari şi cu tot tacîmul... După prima jumătate a filmului îţi vine să pleci – ceea ce ar fi o greşeală, căci abia atunci începe suspansul: ritmul este excelent susţinut pînă aproape de sfîrşit, cînd veşnicul "pupat Piaţa Independenţei"(aici, soţia), acel **never–ending–happy–ending** al filmelor americane revine – şi dezamăgirea noastră de asemenea... Şi totuşi: în ciuda camioanelor cu baloturi de cîlţi oprite exact în dreptul ferestrelor de la care se aruncă Eroul (destul de ambiguu, de altfel: Mitch McDeere nu este nici cel mai tare, nici cel mai bun), filmul rezistă printr-o scenă care face cît zece: aceea în care Mitch, dînd sonorul staţiei hi-fi la maximum, îi şopteşte soţiei la ueche că tot ce vorbesc în casă este "recepţionat" la firmă... Interesantă şi ideea de a "muta paranoia" din sfera instituţiilor Statului în cea privată, ca şi "şmecheria" avocăţească prin care Eroul iese basma curată (mă rog, uşor mînjită); însă tezismul cu care este înfierată Lăcomia Americană Contemporană, amestecul de "fibrilaţie" samariteană şi fandoseală socialistă care ar vrea să "denunţe Pactul cu Diavolul–societate de consum" îl cam trimit pe dl Pollack la zidul plîngerii estetice. H o l l y Hunter, pianista mută din **The Piano** al lui Jane Campion, face aici o scurtă, dar perfectă, creaţie cameleonică. Muzica– excelentă! (A.L.Ş).

...&: NU RATAŢI, la Cinematecă: **Vocea lunii** - ultimul Fellini, 1990 - **vineri** orele 14,15, 16,30 şi 18,45: **sîmbătă** 18,45 - la sala Union. ● La videoCinemateca: **Nopţile sălbatice** (Cyrul Collard, 1992, cu: C. Collard, Romane Bohringer, Carlos Lopez) - **sîmbătă** ora 15,30, **duminică** orele 14 şi 17,45 şi **luni** ora 18 -, filmul care a "măturat" scena César-urilor (Oscar-urile franţuzeşti) anul trecut, cîştigînd patru premii; în ciuda controverselor suscitate şi a împărţirii criticii de film franceze în două tabere adverse (**Cahiers du cinéma** - pro, **Positif** - contra), **Nopţile sălbatice** rămîne un fenomen de sociologie a receptării: nici un alt cineast din Franţa ultimelor trei decenii nu se poate lăuda cu un succes comparabil.

● La Palatul Universul, expoziţia retrospectivă "50 de ani închinaţi fotografiei" reuneşte o selecţie din creaţia celui care a fost Eugen Iarovici. Colaborator al revistei noastre (a susţinut vreme de mai multe numere rubrica "Lumea vizualului"), teoretician şi pasionat al "ochiului mecanic", Eugen Iarovici - care a dispărut dintre noi la începutul lui noiembrie anul trecut, cu o lună înaintea împlinirii vîrstei de 80 de ani - este de redescoperit în cele cîteva fotografii expuse, dintre care două (un studiu "cilindric" al unei coli, amintind de Man Ray, şi portretul unui individ straniu, bacovian, purtînd crucifix la gît) sînt printre cele mai frumoase şi obsedante făcute vreodată la noi (din păcate, lipsesc elementarele legende!). ● La foto galeria GAD de la Naţional (etaj 3) expun Virgil Codarcea, Dan Dinesu, Dorel Găină, Aniko Gerendi, Ion Grigorescu, Vlad Iaco, Radu Igaszag, Tudor Iovu, Iosif Király, Mihai Oroveanu, Andrei Pandele, Adrian Popescu, Emilian Săvescu şi Radu Sigheti. ● Astăzi, la ora 13, un vernisaj mult aşteptat la Galeria 3/4: seria de fotografii intitulată Bored Couples ("Plictisul în doi") a lui Martin Parr.

EVENIMENT: TEATRUL "L.S. BULANDRA"

prezintă în 2 martie, orele 19 în sala "Toma Caragiu", PREMIERA spectacolului POVESTE DE IARNĂ de Shakespeare - un spectacol de Alexandru Darie (100 studenţi au intrarea gratuită la reprezentaţiile din 2, 3 şi 4 martie).

Time out

Primul meu film l-am turnat la 25 de ani. A fost dat o dată la televizor în Germania, dar eu nu l-am văzut niciodată. Pe vremea aia eram foarte atras de cinema, îmi spuneam că scriitura e demodată. Cinematograful hollywoodian, cu aportul magnific al emigranţilor germani şi austrieci, e ca o patrie pentru mine. Sternberg, Billy Wilder...

Cu Godard, nu mai există nici o diferenţă între literatură, pictură şi muzică. În acelaşi timp e enervant, pentru că te simţi prea aproape. N-am putut să văd **Germania nouă zero** la Veneţia pentru că eram în Germania, dar am văzut **Nouvelle vague** care mi-a plăcut enorm. E o poveste de dragoste dată pe fragmente, atît de fragmentată încît a devenit un film la fel de tranşant precum cuţitul unui chirurg, şi care deschide inima spectatorului. E ca fraza aia a lui Kafka, o ţineţi minte, care spune că o carte trebuie să fie pentru cititor ca o lovitură de topor pentru marea îngheţată: e ceea ce obţine Godard din cînd în cînd, o lovitură de topor care-mi seceră aripile din piept.

Cînd eram mai tînăr, am scris despre două sau trei filme de Godard. **La Chinoise** de pildă, pe care l-am văzut la Avignon. Pe-atunci nu prea înţelegeam franceza şi lucram la o revistă nemţească pe nume "Film", care nu mai există. Am mai scris şi despre **Le Gai Savoir,** pe care l-am văzut la Berlin. Ultima oară cînd am fost la festivalul de la Berlin era şi un Godard (**Numéro 2**), despe care am scris un articol lung în "Spiegel" : mi-aduc aminte că am cîştigat 2000 de mărci. Am văzut filmul de trei-patru ori. Vroiam să fiu foarte conştiincios şi, cum Godard citează tot timpul, mă simţeam mereu obligat să caut citatele. Aşa am ajuns să citesc Chomsky, am făcut o gramadă de lecturi! Mă simţeam mult mai în largul meu povestind ce-mi văzuseră ochii, dar în plus puneam şi ceea ce citisem: Chomsky, Barthes... De-atunci am abandonat citatele pentru lucrul însuşi.

Peter HANDKE

Trecerea prin reviste

Contemporanul 200

La cele 200 de numere împlinite săptămîna trecută, **Contemporanul - Ideea europeană** se ţine bine... Revista condusă de Nicolae Breban cu o siguranţă catifelată este o prezenţă discretă şi sobră, dar substanţială, într-un peisaj gazetăresc nu doar pestriţ ci şi, adesea, inconsistent. E de discutat, desigur, dacă lungimea multor articole "corespunde" acestui "Zeitgeist" intempenstiv; **Contemporanul** răspunde însă, indiscutabil, unei nevoi de reflecţie solidă la provocările contingentului, sens în care forma eseului se impune ca fiind cea mai adecvată. Dacă mai adăugăm calitatea celor care contribuie cu cronici de carte, film, muzică, plastică, teatru etc., ca şi ilustraţiile de multe ori inspirate ale revistei, vom avea imaginea unui săptămînal necesar, care traversează "strîmtorile" tranziţiei cu o imperturbabilă distincţie a tonului. Sîntem. bucuroşi că există!

O reflexie modernă

Moravurile şi prejudecăţile monşerilor vor fi uşor jenate, parcurgînd ultima ediţie a prestigioasei **Lettre internationale**, pe care o prezentăm aici. Pentru că temele servite nu se pretează la comoditătile afectate, de bon-ton, obişnuite printre consumatorii de finețuri literare pan-europene. Nimic mai mult decît o discuţie "cu pistoalele pe masă" despre disidenţă, despre homofobie, despre infernul autorului. • Ca întotdeauna, **Lettre internationale** confederează o seamă de spirite răzvrătite, le conferă transmisivitate şi totalitate în diversitatea colaborării. Pentru mentalul modern, integrarea disidenţei în regimul normalităţii sistemelor represive nu reprezintă o noutate. Pentru cititorul român însă, mărturiile Mariei Rozanova-Siniavschi -"Concurs de frumuseţe morală"- sînt un veritabil cap de pod. O deschidere către minima şi eroica rezistenţă a spiritului în faţa ideologicului. În linie argumentativă contribuţiile unui Václav Havel, Iordan Chimet, Pavel Câmpeanu, nu risipesc şansa de a demola idealuri şi angajări nostalgice la pierdute sisteme negatoare şi magic atractive. Anii nu vor veşteji tema eternă a izolării, a claustrării, a detenţiei. Peste timp, prizonierul Kafka notează intim înscrierea definitivă pe o curbă infinit umană (Moebius?), Ion Caraion semnalează luminile stinse ale propriilor obiective, Cortázar, Fitzgerald se prăbuşesc în acele universuri artificiale(ale lor?), din care opera răspunde şi marchează. • Discuţie gravă şi preventivă privind libertăţile sexuale găseşti în acestă ediţie de iarnă '93 - '94 a unei culturi internaţionale ambarasate. Ce să spui tu, român reprezentat în parlament, despre toxina homosexualităţii, această mare banalitate a Lumii Noi, ca şi a comunităţii mai vechiului nostru continent? Ştiinţific sau partinic, instinctiv sau umoral, reflexul dialogal excede în ambiguitate cînd vine vorba de "ei". O lungă cursă a temperanţei şi toleranţei provoacă lectura articolelor din **Lettre**, semnate Ion Vianu, Mario Vargas Llosa, Reinaldo Arenas.Rămîne să o vedem şi pe-asta, ar spune dacul de la poala Mitropoliei. • **Lettre internationale** oferă un interviu remarcabil cu Umberto Eco. Romancier, semiotician, profesor şi model de celebritate, Eco nu dă sentinţe, ci creează dileme de profunzime. Viaţa pierdută în obsesia benefică a culturii este semnul către care îndeamnă articolele, eseurile, poemele şi documentele prezentate.

Claudiu SĂFTOIU

MARIO VARGAS LLOSA

Memorii

Cartea El pez en el agua (Peştele în apă) a scriitorului peruan Mario Vargas Llosa, din care publicăm astăzi în traducere un fragment (capitolul XVI – Marea schimbare), a apărut în martie 1993 la Editura Seix Barral din Barcelona. Ea reuneşte, în capitole alternative, memoriile din două etape decisive din viaţa autorului: prima, cuprinsă între 1946, an în care scriitorul îşi cunoaşte tatăl pe care timp de zece ani îl crezuse mort, şi 1958, cînd tînăr Llosa îşi părăseşte ţara pentru a se instala în Europa. O a doua etapă reprezintă cei trei ani de campanie prezidenţială peruană, care se încheiau la 13 iunie 1990, odată cu cîştigarea alegerilor de către inginerul Fujimori, moment în care Llosa părăseşte, pentru a doua oară, Peru, spre a iniţia în Europa o nouă perioadă în care "literatura ocupă un loc central". Convingerile sincere ale omului politic, combinate cu talentul scriitorului, se regăsesc în acest inedit volum, conferindu-i valoare artistică de autentic document, nedezminţind prestigioasa personalitate a lui Mario Vargas Llosa.

Se obişnuieşte ca la Conferinţa anuală a executivului (CADE), candidaţii la preşedinţie să-şi prezinte programele de guvernare. Întrunirea stîrneşte un interes enorm iar expunerile au loc în faţa unui public numeros alcătuit din oameni de afaceri, şefi politici, autorităţi şi mulţi ziarişti.

Dintre cei zece candidaţi, CADE a invitat doar patru să-şi expună planul de guvernare. Aceştia erau singurii care aveau şanse de a fi aleşi în decembrie 1989: candidatul Frontului Democratic, al APREI, al Stîngii Unite şi al Acordului Socialist. Cu patru luni înainte de alegeri, Alberto Fujimori nu apărea în sondaje, iar cînd era totuşi pomenit, îşi disputa ultimul loc cu Jeremias Ortiz Arcos şi cu profetul Ezequiel Ataucusi Gamonal, fondatorul Bisericii Israelite a Noului Pact Universal.

Eu aşteptam cu nerăbdare ocazia să-mi prezint programul pentru a arăta poporului peruan ce era nou şi reformator în candidatura mea. Fiind ultimul la rînd, am încheiat Conferinţa anuală a executivului în după–amiaza celei de-a doua zi, după ce-au luat cuvîntul, în prima zi, Alva Castro şi Henry Pease, iar Barrante în dimineaţa acelei zile de 2 decembrie. Faptul că vorbeam ultimul părea de bun augur. Moderatorii mei erau Salvador Majluf, preşedintele Societăţii Naţionale a Industriilor, un simpatizant al Frontului şi doi adversari decenţi: agrotehnicianul Manuel Lajo Lazo şi ziaristul César Lévano, unul dintre marxiştii rezonabili din Peru.

Cu toate că echipa care lucra la programul de guvernare nu-l terminase încă, în ultima săptămînă din noiembrie Lucho Bustamante mi-a schiţat discursul în care se regăseau cele mai importante proiecte. Făcînd miracole cu timpul, pentru că în acele zile avea loc polemica cu Alan Garcia[1] în privinţa funcţionarilor publici, am reuşit, închizîndu-mă două zile în birou, să scriu textul discursului[2], iar în ajunul CADE am avut o întîlnire preliminară cu directorul programului de guvernare în care am dezbătut obiecţiile previzibile ale moderatorilor şi ale publicului.

După ce am descris sărăcirea ţării în ultimele decade şi contribuţia guvernului aprist la dezastru ("Cei care au crezut în cuvîntul domnului Alan Garcia, exprimat în cadrul aceluiaşi for în 1984, schimbîndu-şi economiile în moneda naţională, au făcut o afaceri proastă: au rămas astăzi cu mai puţin de doi la sută din ce-au economisit") am dezvoltat programul nostru care urma "să salveze Peru de mediocritate, demagogie, foamete, şomaj şi teroare". Din start şi fără să umblu cu jumătăţi de măsură, am expus clar orientarea reformelor: "Avem deja libertatea politică. Dar Peru n-a cunoscut niciodată libertatea economică fără de care orice democraţie este imperfectă şi condamnată la sărăcie... Toate eforturile noastre vor urmări să transforme Peru dintr-o ţară de proletari, şomeri şi privilegiaţi cum este acum, într-o ţară cu oameni de afaceri, cu proprietari şi cetăţeni egali în faţa legii".

M-am angajat să conduc lupta împotriva terorismului şi să mobilizez societatea civilă înarmînd grupurile de ţărani care apărau satele şi acţionînd în aşa fel încît acest exemplu de autoapărare să fie imitat în centrele de producţie urbane şi rurale. Autorităţi şi instituţii civile urmau să reia controlul zonelor de urgenţă controlate de militari.

Avea să fie o acţiune fermă, dar în spiritul legii. Trebuia să dispară abuzurile asupra drepturilor omului, comise de forţele de ordine la adăpostul acţiunii antisubversive: de acest lucru depindea legimitatea democraţiei. Ţăranii şi peruanii de rînd nu vor sprijini niciodată guvernul în lupta acestuia împotriva teroriştilor atîta timp cît se simt călcaţi în picioare de poliţişti şi soldaţi. Spre a demonstra hotărîrea guvernului de a nu tolera abuzuri de acest gen, eram decis – aşa îi promisesem lui Ian Martin, secretar general al "Amnesty International" – să numesc un comisar al drepturilor omului cu biroul în Palatul guvernamental. În lunile care au urmat, după ce am tăiat mai multe nume, l-am rugat pe Lucho Bustamante să-i propună acest post lui Diego Garcia Sayán, un avocat tînăr care fondase Asociaţia Andină a Juriştilor şi care, deşi orientat spre Stînga Unită, părea capabil să exercite imparţial această funcţie. Nu era vorba de un rol decorativ. Comisarul putea să rezolve plîngerile, să facă investigaţii pe cont propriu, să acţioneze în instanţă şi să conceapă proiecte de informare şi educare a opiniei publice în licee, sindicate, comunităţi agrare, garnizoane şi comisariate.

Propuneam totodată numirea unui alt comisar, a cărui activitate doream s-o urmăresc îndeaproape, care să fie responsabil cu programul naţional de privatizare, reformă cheie a programului de guvernare. Ambii comisari urmau să aibă rang de miniştri. Pentru această funcţie îl desemnasem pe Javier Silva Ruete care conducea programul de privatizare.

Primul an avea să fie cel mai greu, datorită inevitabilului caracter recesiv al politicii antiinflaţioniste, al cărei obiectiv era reducerea urcării preţurilor pînă la zece la sută anual. În următorii doi ani, ai liberalizării şi ai marilor reforme, creşterea avea să fie moderată în producţie, locuri de muncă şi încasări. Din al patrulea an însă, aveam să intrăm într-o perioadă foarte dinamică, beneficiind deja de o bază solidă. De acum Peru avea să cunoască libertatea prin bunăstare.

Am explicat toate reformele, începînd cu cele mai controversate. De la privatizarea întreprinderilor publice – începeam cu şaptezeci de firme, printre care Banca Continentală, Societatea Paramonga, Întreprinderea Minieră Tintaya, Aero Perú, Entel Perú, Compania Peruană de Telefoane, Banca Internaţională, Banca Populară,Enter Perú, Compania de Asigurări Populară şi a Viitorului, EPSEP, Laboratoarele Unite S.A., continuam cu întreg sistemul public – pînă la reducerea la jumătate a ministerelor existente.

În învăţămînt, am anticipat o reformă integrală pentru ca egalitatea oportunităţilor să devină în sfîrşit posibilă. Primind o educaţie de înalt nivel, tinerii şi copiii săraci din Peru, puteau, în sfîrşit, să-şi croiască drum în viaţă aidoma celor bogaţi care frecventau colegii şi universităţi private. O reformă a învăţămîntului – ţinînd cont de heterogenitatea culturală, regională şi lingvistică a societăţii peruane – avea în vedere modernizarea pregătirii cadrelor didactice, salarii bune pentru profesori şi o dotare deosebită, cu biblioteci, laboratoare şi o infrastructură adecvată. Putea statul peruan, atît de sărac, să finanţeze o astfel de reformă? Fireşte că nu. De aceea aveam să terminăm odată cu gratuitatea nediscriminatorie a învăţămîntului. Începînd din anul trei de liceu, învăţămîntul gratuit avea să fie înlocuit cu un sistem de burse şi credite, astfel încît, cei care erau capabili să studieze aveau să-şi finanţeze parţial sau în totalitate studiile. Nimeni dintre cei lipsiţi de mijloace materiale n-avea să rămînă fără liceu sau universitate, dar familiile mai înstărite trebuia să contribuie la educaţia săracilor, aceasta fiind singura capabilă să-i scoată din sărăcie. Părinţii bogaţi aveau să intervină în administrarea centrelor şcolare, determinînd contribuţiile familiale.

Aproape imediat, această propunere s-a transformat în punctul cel mai disputat din planul de guvernare al Frontului. Apriştii, socialiştii şi comuniştii au declarat că vor apăra cu preţul vieţii "învăţămîntul gratuit" pe care noi vroiam să-l suprimăm pentru ca, nu numai mîncarea şi locul de muncă, dar şi învăţămîntul să devină un privilegiu pentru cei bogaţi. La cîteva zile după discursul din CADE, Fernando Belaunde mi-a adus acasă un memorandum, amintindu-mi că învăţămîntul gratuit era un postulat programatic al "Acţiunii Populare". Nu vor renunţa la el. Şefi populişti au început să facă declaraţii în acelaşi sens. Criticile aliaţilor au luat asemenea proporţii încît am convocat toate partidele care făceau parte din Frontul Democratic, în cadrul Mişcării pentru Libertate, spre a dezbate măsura. Întîlnirea a fost furtunoasă, Leon Trahtenberg, preşedintele Comisiei de Învăţămînt, fiind chestionat de populiştii Andres Cardo Franco, Gaston Acurio şi alţii.

Eu însumi am intervenit în polemică, în acea ocazie şi ori de cîte ori s-a ivit prilejul, susţinînd propunerea. Sînt demagogi cei care susţin un învăţămînt complet gratuit, atîta timp cît rezultatul acestuia este ca trei pătrimi din copii să înveţe în şcoli care n-au biblioteci, laboratoare, toalete, pupitre şi crete şi uneori nici măcar acoperiş şi pereţi, profesorii sînt slab pregătiţi şi primesc un salariu de mizerie. Prin urmare, tot tinerii din pătura mijlocie şi din înalta societate, care îşi pot permite să plătească taxele la liceu şi la universităţi bune, vor fi bine pregătiţi, asigurîndu-şi în felul acesta succesul profesional.

În discuţia mea cu Belaunde am fost explicit: nu voi ceda în cazul ăsta şi nu mă voi abate de la nici un punct din program. Cedasem în cazul alegerilor municipale şi al listelor parlamentare, spre marele avantaj al Acţiunii Populare şi al Partidului Popular Creştin, dar în privinţa programului de guvernare nu eram dispus să fac concesii. Singurul motiv pentru care doream să fiu preşedinte erau aceste reforme. Reforma învăţămîntului urmărea să elimine una dintre cele mai nedrepte forme de discriminare culturală: cea generată de posibilităţile materiale ale fiecăruia.

În cele din urmă, Acţiunea Populară a tolerat această măsură, împotriva voinţei ei şi fără a putea evita ca, uneori, voci disidente din sînul alianţei să continue să se pronunţe împotriva ei. Adversarii noştri ne-au atacat însă fără milă, din pricina asta, prin campanii publicitare şi prin luări de poziţie a sindicatelor profesorilor şi a asociaţiilor didactice care apărau "învătămîntul popular". Campania a luat asemenea proporţii încît Leon Trahtenberg însuşi şi-a cerut demisia din comisie (pe care n-am acceptat-o) ajungînd să-mi propună, la începutul lui ianuarie 1990, să dăm înapoi, avînd în vedere reacţiile negative. Am insistat, împreună cu Lucho Bustamante, să realizăm această măsură, considerînd-o necesară. Dar oricît am pledat pentru ea, pomenind-o de atunci în toate discursurile mele, aceasta a fost una dintre reformele care i-a speriat cel mai mult pe alegători, hotărîndu-i pe mulţi să voteze împotriva mea.

Scriu aceste rînduri în august 1991 şi văd, în tăieturi de ziare din Lima, că profesorii care predau la stat – trei sute optzeci de mii – se află de cinci luni în grevă, disperaţi din pricina condiţiilor de viaţă. Elevii din liceele de stat riscă să piardă anul de învăţămînt. Iar dacă nu-l pierd, ne putem imagina ce înseamnă, în termeni academici, un an de studiu cu o absenţă de cinci luni. Episcopul de Huaraz declară într-o revistă că e scandalos ca salariul mediu al unui profesor să depăşească abia o sută de dolari pe lună, ceea ce înseamnă foametea pentru el şi familie. Din pricina grevei, de cinci luni, toate şcolile de stat sînt închise iar de cînd a preluat puterea noul guvern, statul n-a mai construit nici măcar o şcoală, din lipsă de fonduri. Dar învăţămîntul este gratuit în continuare, deci trebuie să fim mîndri de această deosebită victorie populară!

Această controversă a fost extrem de instructivă pentru mine, făcîndu-mă să înţeleg că forţa mitului ideologic e capabilă să substituie în întregime realitatea. Pentru că gratuitatea învăţămîntului public pe care o apărau cu atîta înverşunare adversarii mei era inexistentă, literă moartă. De multă vreme, lipsa de fonduri în vistieria ţării, împiedica statul să construiască şcoli, localnicii ajungînd să construiască şcoli în cartierele mărginaşe sau la sate, pentru a face faţă cererii crescînde de studiu. Părinţii plăteau ei înşişi întreţinerea, curăţenia şi încălzirea şcolilor şi liceelor publice, substituind astfel incapacitatea statului de a suporta cheltuielile respective.

Ori de cîte ori ajungeam într-un cartier sărac din Lima sau din provincie, vizitam mai multe şcoli. "Guvernul a construit şcolile astea?" "Nu, Noi!" "Şi cine a făcut pupitrele şi tablele astea? Guvernul sau părinţii?" "Părinţii!" "Şi cine curăţă, zugrăveşte, repară pereţii care se strică în şcoala asta? Voi sau guvernul?" "Noi!" Datorită crizei economice, statul peruan nu mai plătea de mult timp altceva decît salariile profesorilor. Părinţii erau cei care îşi asumaseră răspunderea construirii şi întreţinerii şcolilor în toate cartierele şi provinciile sărace din ţară. În discursurile mele subliniam întotdeauna faptul că Acţiunea Solidară construise, prin donaţii, muncă voluntară şi sprijinul vecinilor, mai multe grădiniţe şi şcoli decît statul peruan. Mai mult, Enrique Ghersi a descoperit că acelaşi guvern aprist, care profera zi şi noapte ameninţări împotriva reformei noastre în învăţămînt, dăduse dispoziţii prin care obliga părinţii care voiau să-şi înscrie copiii în licee publice să plătească nişte "drepturi" asociaţiilor familiale, spre a mări fondul educativ naţional. Ca multe alte dispoziţii ireale, gratuitatea învăţămîntului, care servise mai degrabă la prejudicierea săracilor, sporind discriminarea, a fost corectată în practică, prin forţa împrejurărilor.

Aveam multă încredere în reforma învăţămîntului. Eram convins că numai printr-un învăţămînt public de un înalt nivel se putea realiza justiţia socială în Peru.

---

[1] Alan Garcia – preşedintele Republicii Peru între anii 1985–1990. (n.t.)

[2] Acţiune pentru schimbare: Programul de guvernare al Frontului Democratic (Lima, dec. 1989) (n.v.)

Traducere de
Luminiţa VOINA–RĂUŢ

În mod paradoxal, Europa extremismelor care predică deosebirile, unicitatea, este mult mai unită decît cea a democraţiei. În timp ce ratificarea Tratatului de la Maastricht a trecut prin peripeţiile cunoscute, în timp ce democraţiile în devenire găsesc tot soiul de prilejuri pentru a se delimita unele de altele, în timp ce democraţiile consolidate acordă amabilităţi surîzătoare menite parcă să sporească distanţa, "Internaţionala bruno-roşie" se exprimă printr-o solidaritate foarte zgomotoasă.

Fenomenul cel mai îngrijorător este, desigur,succesul la urne: în Rusia, Jirinovski obţine 24% din voturi, o primejdie care îşi găseşte ecoul în cei 30% obţinuţi de extrema dreaptă la alegerile municipale din Italia, în cei 12,42% ai Frontului Naţional din Franţa, în voturile acordate extremiştilor în Germania, Marea Britanie, Elveţia, Austria, Suedia, Belgia, Estonia, Polonia, Republica Cehă, Serbia, Croaţia..." Confruntarea între capitalism şi comunism a fost înlocuită cu confruntarea dintre naţionalism şi mondialism" – susţine un lider de extremă dreapta din Franţa. Nu e atît de departe de adevăr. Nu s-a prăbuşit doar comunismul; socialismul francez, liberalismul pur şi dur de tip Thatcher, Reagan, social-democraţia scandinavă, modelul demo-creştin din Germania şi Italia, toate cunosc o criză profundă.

Similitudinile cu Europa anilor '30 sînt evocate cu o teamă superstiţioasă. Hitler a venit la putere nu printr-o lovitură de stat ci prin votul liber exprimat al concetăţenilor săi. În faţa acestei primejdii, potenţată în Vest de falimentul economic al Estului (imigraţia) şi de explozia violentă a naţionalismului xenofob, principiul dezbaterii politice oscilează între interdicţia dialogului cu reprezentanţii forţelor nedemocratice şi vigoarea pamfletară, care nu e dialog ci lovitură decisivă. Ambele atitudini sînt fără efect: formaţiunile extremiste sînt în continuare legitimate la urne, iar toate investigaţiile dovedesc că ele au sprijinul unor puternice reţele de activişti şi militanţi clandestini.

Soluţia pentru care pledează cu argumente atît de logice Pierre André Taguieff nu oferă certitudinea succesului: s-ar putea ca în controversa cu adversarul ignobil forţele raţiunii să nu găsească argumentul decisiv. Dar acceptarea dialogului permite măcar limpezirea apelor cei care identifică procedeele nedemocratice ale democraţilor cu fondul nedemocratic al extremiştilor nu sînt _ aproape niciodată – candizi sau neştiutori. Liniştea e favorizantă pentru cei care vor să stăpînească prin tăcere.

DEMOCRAŢIA ŞI CONTROVERSELE

Campaniile de presă recurente împotriva "Noii drepte" şi a lui Alain de Benoist, însoţite sau urmate de acuzaţii la adresa intelectualilor bănuiţi de complezenţă sau complicitate, constituie un prilej de reflecţie asupra dezbaterilor şi controverselor într-o democraţie pluralistă. Pentru că, de bine de rău, s-a angajat o dezbatere despre natura dezbaterii, asupra condiţiilor, posibilităţilor şi legitimităţii ei, asupra limitelor şi scopurilor ei. S-o spunem de la bun început: miza centrală a dezbaterii publice, miza tuturor mizelor, este sensul democraţiei ca proces, ca o comunitate a comunicaţiei deschise. Civismul activ începe prin angajarea într-o discuţie critică, obiect al unui acord prealabil: "acceptăm ca principiile noastre să fie puse în pericol pe parcursul unei discuţii libere". Acest acord prealabil nu este strict formal şi conţine o judecată de valoare: se presupune că e bine să-ţi expui propriile idei într-un spaţiu al dezbaterii. Or, o campanie de presă este un simulacru al dezbaterii: prin caracterul ei "orchestrat", prin ţinta ei unică de a demonstra ilegitimitatea definitivă a unui individ sau a unui grup, ea este mai curînd o bătălie, o ofensivă al cărei obiectiv este de a-l scoate din luptă pe adversar. Cei care atacă şi cei care sînt atacaţi nu se comportă ca nişte interlocutori care se recunosc reciproc ca atare şi jocul ofensivelor şi contra-ofensivelor nu este ordonat de vreo valoare: binele, adevărul, dreptatea. Lupta se desfăşoară conform principiului eficacităţii maximale în stigmatizarea adversarului. Interacţiunea nu ilustrează căutarea în comun a unui acord raţional sau rezonabil, ci o înfruntare cu scopul eliminării simbolice a unuia dintre adversari. Pseudo–dezbaterile astfel iniţiate prezintă totuşi un paradox interesant: în timp ce obiectivul declarat al acuzatorilor este de a-i exclude pe reprezentanţii "Noii drepte" din teritoriul dezbaterilor legitime, efectul real al acuzaţiilor este crearea nedeclarată a unei discuţii piezişe, prin jocul injuriilor şi calomniilor, al "dreptului la replică" (vezi procesele judiciare declanşate).

O falsă alternativă

Acest surogat de dezbateri, desfăşurat pe scena mediatică, indică starea de degradare a discuţiilor de idei din Franţa. Curios, cum ar trebui să fie o dezbatere fără idei? Excluşi din dialogul legitim, acuzaţii devin delincvenţi ordinari şi trataţi ca nişte paria ei se răzbună în cadrul acelor dialoguri de substituţie, reglementate de prevederi legale, cum sînt pledoariile de la tribunal. În toate cazurile constatăm că violenţa este supusă unei ritualizări, care ţine de retorica clasică, înţeleasă ca arta de a argumenta cu scopul de a convinge un auditoriu că o anume opinie este preferabilă alteia, presupusă a fi concurentă. Problema este aceea de a şti, dacă cel care susţine opinia combătută face sau nu parte din public: te adresezi chiar adversarului pentru a-l convinge? Cel ale cărui teze sînt recuzate este inclus în spaţiul dezbaterii? A-l exclude înseamnă a întemeia dezbaterea pe violenţă, în timp ce dezbaterea se angajează tocmai penru a evita violenţa. Scopul este tocmai acela de a depăşi falsa alternativă dogmatism–violenţă, de a înfrînge dilema intransigenţei mute şi a denunţului demonizant. Această dilemă defineşte spaţiul pseudo–dezbaterilor contemporane, care pot fi caracterizate astfel: dotaţi cu o conştiinţă–beton, cei care denunţă formulează poziţii convenabile – ale lor – şi se declară indignaţi de existenţa celor care îi contrazic sau au obiecţii, sortiţi dispreţului public sau sancţiunilor judiciare; ceea ce determină replici din partea celor excluşi sau condamnaţi. Pseudo–dezbaterile se derulează pe o scenă în care acţionează raporturile de forţă, însufleţite de logica bănuielii, scenă în care adversarul se transformă într-un duşman absolut, care trebuie urît şi disprețuit, căruia nu i se poate acorda încredere sau recunoaşterea necesară pentru a-l accepta ca participant la dezbatere. De unde şi permanenta căutare a duşmanului pitit, voinţa de a-l demasca pe cel viclean, refuzul angajamentului "naiv" într-o discuţie cu o fiinţă intrinsec înşelătoare. Această viziune a adversarului distruge orice posibilitate de dezbatere, care presupune o încredere reciproc minimală între interlocutori. O fiinţă rea şi abilă în acelaşi timp, nu poate intra în mod legitim în spaţiul dezbaterii fără să trişeze: logic, această fiinţă trebuie exclusă. Demonizarea adversarului este o metodă "curată" a excluderii celor care te contrazic, o centură de securitate care previne argumentele destabilizatoare. Refuzul argumentaţiei este gestul care îi uneşte pe dogmatici cu cei suspicioşi şi cu cei violenţi. Or, democraţia pluralistă nu există efectiv decît cînd spaţiul dezbaterii este deschis tuturor nu doar la modul ideal, ci şi stabilind regulile de procedură, creînd acele locuri unde ar putea să se desfăşoare discuţiile şi controversele. Doar argumentaţia permite desprinderea de starea teologică creată de adeziunea la absolutul ideologic şi de starea de război. Programul democraţiei pluraliste invocă necesitatea democraţiei prealabile în toate domeniile raţiunii practice, de cîte ori trebuie stabilit ce este preferabil, acceptabil şi rezonabil pentru a legitima luarea unei decizii. În absenţa unei transcendenţe care să ofere certitudini normative, recursul la argumentaţie se impune în toate domeniile de acţiune, fie că ele ţin de etică, fie că ţin de politică. Controversele fiind inevitabile, argumentaţia e echivalentă cu intrarea în realul social: fiecare se străduieşte să "cîştige adeziunea la tezele pentru care se solicită asentimentul" (Chaim Perelman). Democraţia pluralistă se poate defini ca o comunitate a controverselor, care permite despărţirea alternativei dogmatismului şi a iraţionalismului, cum o şi spune Chiam Perelman în finalul Tratatului de argumentaţie:

Doar existenţa unei argumentaţii care să nu constrîngă, să nu fie nici arbitrară, acordă un sens libertăţii umane, condiţionînd o alegere rezonabilă (...) Mulţumită posibilităţii de a argumenta, care furnizează motivaţii, nu constrîngeri, se poate depăşi dilema: ori se aderă la un adevăr obiectiv şi universal valabil, ori se recurge la sugestie şi la violenţă, pentru a face acceptate opiniile şi deciziile.

Ar trebui să ne dea de gîndit paradoxul prin care respingerea tradiţionalistă a "controverselor perpetue" a devenit prin suspiciune generalizată unul din punctele fixe ale discursului neo-antifascist. Predispoziţia pentru discuţie, proprie liberalismului intelectual, este asimilată unei atitudini de complezenţă sau denunţată ca o iluzie paralizantă.

Astfel, stigmatizarea interacţiunilor polemice cu anume adversari, trădînd mai curînd o fobie, decît afirmarea unei poziţii nu-şi găseşte coerenţa decît într-o dogmă. Nu se poate respinge în absolut principiul însuşi al controversei cu anume categorii, decît susţinînd o variantă oarecare a unei teze dogmatice, conform căreia orice dezbatere întinează adevărul posedat. Iluminaţii sectari, bîntuiţi de spectrul "confuziei de idei" sau de cel al00 "ambiguităţii poziţiilor" reduc lupta împotriva adversarului intelectual la refuzul de a-i adresa cuvîntul: atitudine derizorie care lasă lucrurile aşa cum sînt. Dar şi atitudine lipsită de sens, cît timp nu este determinată de convingerea că adevărul este unul singur, cel care a fost revelat o dată pentru totdeauna. Doar astfel cei care discută sînt eretici, iar discuţiile o trădare. Acesta este şi esenţialul mesajului pe care Charles Maurras încerca să-l transmită printr-un articol intitulat: "Şeful a grăit el trebuie urmat!", unde îşi exprima admiraţia entuziastă faţă de mareşalul Pétain, care pe 12 octombrie adresa francezilor o "scurtă alocuţiune istorică", expresia exemplară a unei "raţiuni limpezi" şi a "liberei voinţe" a şefului statului francez. Maurras afirma decis că "ceea ce există – este", şi că "ceea ce nu există – nu este": ce-ar mai fi de discutat? Orice argument ar însemna formularea unor ipoteze goale şi seci, sau condamnarea la dezbateri fără obiect". Acestea sînt axiomele regăsite spontan de un spirit dogmatic, care dincolo de orice ortodoxie, recuză orice doxă, ca fiind heterodoxă (...)

Dreptul la controversă

Metafizica drepturilor omului conferă fiecărei fiinţe umane aceeaşi demnitate şi nu e permisă – fără a viola normele umanitare – excluderea unui om din spaţiul dezbaterii. Recunoaşterea drepturilor omului, care presupune exigenţa universalităţii, dă modernităţii un cu totul alt conţinut, decît cel al stăpînirii raţionale a lumii. Umanitatea omului nu derivă doar din raţionalitatea ştiinţifică ci şi din raţionalitatea pe care dezbaterea liberă o preocupă şi o presupune în acelaşi timp. Ea nu poate fi desprinsă de postulatul recunoaşterii demnităţii reciproce a interlocutorilor, care cuprinde ideea dreptului lor egal de a participa la o dezbatere publică! Conţinutul orientării universaliste a drepturilor omului comportă astfel principiul respectării celuilalt tocmai pentru că celălalt există (susceptibil de a gîndi altfel decît mine în cutare sau cutare problemă) ceea ce înseamnă refuzul oricărei discriminări apriori între oameni. Dialogul face parte din umanitatea omului. De aici decurge că excluderea sau interdicţia unui individ pentru opiniile sale – non conforme sau minoritare – înseamnă abolirea principiului însuşi al libertăţii de opinie, tratarea infra–umană a individului discriminat sau exclus. Inamicii absoluţi ai dialogului cu anumite categorii de indivizi stigmatizaţi recurg de obicei la varianta "bîtei ca argument", conform expresiei lui René Thom: Ar trebui refuzat apriori dialogul cu anumiţi indivizi, spun ei, pentru că ei nu sînt decît nişte bătăuşi deghizaţi în parteneri de dialog. Bănuiala bîtei ascunse sau potenţiale, legitimează gestul excluderii din spaţiul dialogului. E o viziune care combină pseudo-realismul paranoic (suspiciunea sistematică) cu materialismul trivial (cel care sparge capete nu e apt pentru dialog): se justifică astfel excluderea preventivă a celui indezirabil, prin convingerea profundă că oricine te contrazice este un răufăcător care pune la cale un delict, pentru că aşa e firea lui. Astfel, lumea se împarte între interlocutori înnăscuţi şi non-interlocutori înnăscuţi. Aici duce rezultatul gîndirii esenţialiste, reducţioniste: discriminarea între cei care pot fi frecventaţi şi cei indezirabili, distincţia între cei "buni" şi cei "răi" de la natură (dacă X a fost fascist, el "nu se poate schimba", trecutul lui X este naturalizat devenind o trăsătură biografică cu esenţă fixă, o dezonoare irecuperabilă).

Este de observat că dubla violenţă a suspiciunii şi a excluderii distruge însăşi condiţia vieţii democratice din societăţile pluraliste: intoleranţa inchizitorială dă naştere unei societăţi pseudo-democratice, în care elitele beneficiază de monopolul discursului legitim, declarînd atitudinea lor discriminatorie identică idealului, ceea ce duce la o segregare ordinară. (...)

Pierre André TAGUIEFF

Ce este o dezbatere democratică?
ESPRIT – ianuarie 1994

Pagină realizată de Magdalena BOIANGIU

Comuniştii şi fair-play-ul politic

Temeinica pregătire ideologică - una din condiţiile de bază ale oricărei cariere onorabile - şi-a avut etapele ei, contradictorii, uneori amnezice, dar niciodată nu s-a putut emancipa complet de viziunea iniţială, formată din spirit partizan unilateral.

Reaua credinţă, informaţia unidirecţionată şi incompletă au fost de la început arme de luptă cu un spectru bogat. Să urmărim unul şi acelaşi eveniment reflectat într-o viziune simplificatoare, eludînd chiar adevărul convenabil, şi, pe de altă parte, într-o înţelegere nuanţată a lucrurilor, în stare să recunoască şi să apere şi drepturile adversarilor politici.

Rezoluţia Conferinţei din Ploieşti a Partidului Comunist asupra situaţiei din ţară (1922)

"(...) guvernul Averescu aştepta ocazia să ia ofensiva pentru distrugerea mişcării muncitoreşti. După retragerea trupelor roşii din Polonia şi întărirea contrarevoluţiei mondiale, greva generală din Octombrie 1920 i-a fost bine venită pentru nimicirea sindicatelor, iar oligarhia, cu ajutorul monarhismului şi a birocraţiei civile şi militare, a hotărît sdrobirea Partidului Comunist încă în germen.

Ea s'a folosit de cinismul miniştrilor lui Argetoianu şi de laşitatea "opiniei publice democrate" pentru a declara drept crimă contra siguranţei statului organizarea internaţională a muncitorimii şi orice activitate de organizare şi educaţie a clasei muncitoare în vederea îndeplinirii rolului ei istoric: realizarea socialismului. Congresul comunist fu arestat.

Pentru a scăpa de ridicolul acţiunii ei reacţionare, oligarhia porni o campanie de clevetire şi ponegrire a Partidului Comunist... căutând să-l compromită în faţa muncitorimii şi micii burghezii. Pentru a o speria pe aceasta şi pentru a distruge materialiceşte, moraliceşte şi fiziceşte pe cei arestaţi, oligarhia i-a supus unui regim de o cruzime sălbatică şi neomenească, culminând prin împuşcarea şi uciderea multora dintre ei."

Partidul Comunist din România (S.R.I.C.) către poporul muncitor român (1923)

"Armele de luptă ale proletariatului - partidul, sindicatele şi tineretul - fiind aproape reduse la imposibilitatea de a acţiona, muncitorimea română se găseşte într'o situaţie materială şi morală din ce în ce mai nenorocită...

(...) *În acelaş timp în întunericul închisorilor: în adâncul Doftanei, în subteranele Jilavei, în galeriile ocnelor se urzeşte asasinarea prizonierilor oligarhiei, a luptătorilor clasei muncitoare din România, care au vina de a fi pus mai presus de interesele lor personale, interesele clasei din care fac parte.*

Tovarăşi, muncitori!

(...) Burghezia ne refuză dreptul de a trăi! Să arătăm burgheziei că vrem să trăim şi că ştim să afirmăm în orice ocazie existenţa noastră şi năzuinţele proletariatului român.

Protestaţi, dar, cu fiece prilej împotriva strării de asediu ce ni se aplică nouă şi numai nouă...

Protestaţi împotriva regimului inchizitorial la care sunt supuşi tovarăşii noştri închişi în temniţele oligarhiei, la Doftana, la Jilava, în ocne, şi cereţi amnistia generală completă, politică şi militară!

Protestaţi împotriva politicii războinice de înarmări şi alianţe secrete şi cereţi pace cu poporul muncitor al Rusiei Sovietelor!"

(manifest publicat în "*Socialismul*" nr. 24/ 1923)

La vremea aceea Dem I. Dobrescu, decanul baroului Capitalei, a denunţat, şi prin cîteva articole de presă, tratamentul aplicat în detenţie comuniştilor, adversari politici asupra cărora nu-şi făcea iluzii.

"În numele umanităţii" (1922)

"În numele Umanităţii tutulor timpurilor, protestez în contra modului cum societatea tratează pe comuniştii trimişi în judecată. Sânt avocaţi şi parlamentari trimişi în judecată, pentru teoriile lor greşite şi pe care-i apăr; sânt studenţi trimişi în judecată pentru conferinţe şi articole de gazetă cu caracter comunist; sânt sărmane studente plăpânde, care în loc de panglici frumoase au visat o lume frumoasă; sânt muncitori muritori de foame, care îndrăsnesc să viseze idealuri; sânt nenorociţi nevinovaţi, care mi-au declarat că nu ştiu ce este socialismul şi comunismul. I-am văzut la Văcăreşti şi la judecată şi jur înaintea conştiinţei mele şi a oamenilor, că societatea care-i maltratează este mai vinovată decât teoria lor, care recomandă mijloace neumane pentru realizarea unei lumi umane. Mi-a plâns inima de milă, când am văzut pe aceste fetiţe cu ochi de copil nevinovat, pe aceşti studenţi vorbeau e de umanitate, pe aceşti muncitori care-mi vorbeau de dreptate, înghesuiţi ca în oboare de vite, striviţi unul într'altul, pentru ca să poată încăpea în spaţiul neîncăpător nici pentru jumătate din el; i-am văzut tunşi la piele, ofiliţi şi bolnavi şi am ascultat plângerile lor, că dorm pe rogojină, că se învelesc cu hainele lor într'o sală friguroasă, că nu li se lasă mâncare şi haine şi că sânt bătuţi la închisoare.

În numele umanităţei tutulor timpurilor, judecătoare a oamenilor şi societăţilor, pe societatea care acuză pe comunişti, o acuz eu de o crimă inutilă faţă de comunişti. Şi dacă violenţa comuniştilor care au ajuns la fapte inutile este o crimă, violenţa inutilă a societăţei faţă de ei, este o monstruozitate şi prin această monstruozitate ea pierde dreptul de a-i mai judeca. Societatea spune că ori care ar fi scopul comuniştilor, violenţa lor este o crimă socială şi morală, pentrucă chiar la scopul cel mai nobil, nu poţi să ajungi peste cadavre omeneşti, de oarece vremurile noastre sfinţesc persoana omenească în ea însăşi şi pentru că în vremurile noastre scopul nu mai scuză, scopul acuză mijloacele.

Noi spunem comuniştilor, că chiar dacă scopul lor ar fi umanitar şi nobil, pentru că ei vor să **schimbe** o lume pe care şi noi o vedem rea, dar mijloacele lor sânt criminale, pentru că ele dispreţuesc religia noastră, religia persoanei umane în ea însăşi: **homo homini deus.**

Noi vrem ca în orice om să respecţi omenirea şi noi pedepsim pe cei răi pentru că nu se servesc de mijloacele celor buni. Deci numai pentru că noi sântem buni avem dreptul să pedepsim pe cei răi, iar dacă nici noi nu respectăm persoana umană în ea însăşi, cu ce drept mai pedepsim noi pe acei, care vor să facă binele omenirei prin ori ce mijloc şi chiar prin victime omeneşti? Dacă nici noi sântem mai buni decât ei, însemnează că-i pedepsim numai pentru că noi sântem mai tari de cât ei şi dacă totul se reduce la forţă, şi ei vor căuta să aibă forţa cu ei şi să ne strivească.

În faţa religiei persoanei umane, toţi aceia care pe de-asupra claselor, raselor, confesiunilor şi naţiunilor, toţi aceia care pe de-asupra vinovăţiei sau nevinovăţiei acuzatului, nu pot să vadă în ori ce om, Omenirea, sânt nişte barbari. Chiar dacă criminalul a fost un monstru, el rămîne tot om; s'a spus că criminalul trebue pedepsit cu răutate, ca un câine turbat. Da, însă mai întâi transformaţi-l în câine."

Avocat, sfinţitor al legilor şi procuror al umanităţii, acuz (1922)

"Nu vreau să ştiu de ceiace fac, sau de ceiace vor face comuniştii în societatea lor, deoarece eu îi judec şi pe ei, tot după morala mea, iar nu după morala lor, după cum dacă un canibal ar mânca pe un român eu n'aş putea ierta ca şi românii la rândul lor, să mănânce pe un canibal. Eu în procesul comuniştilor nu apăr nici comunismul, nici pe comunişti, pentru că între concepţia lor şi concepţia mea, este deosebire ca dela cer la pământ, după cum dacă pledez într'o crimă, eu nu apăr nici crima, nici pe criminal. În ori şi care proces ca şi în procesul comuniştilor, eu nu apăr nici pe criminali, nici pe comunişti, ci apăr omenirea, apăr religia justiţiei, apăr ritualul judecăţei civilizate, câştigat de omenire cu trudă şi cu sânge omenesc, apăr principiile sfinte, singurele care sfinţesc pe om, pentru că în sălbăticia universală a naturei, morala este reprezentarea omului.

(vol. *Patru ani de decanat*, 1923)

După preluarea puterii, P.C.R. n-a evocat cum s-ar fi cuvenit, pentru a impune atenţiei publice la dreapta valoare, contribuţia sa în acele împrejurări cu toate că, între alţii, Dem.I. Dobrescu fusese şi membru fondator al *Ligii drepturilor omului* şi al *Ligii contra terorii*. Un membru al P.N.Ţ. – apărător al adversarilor politici ar fi introdus, probabil, noţiunea *împăciutoristă* de fair-play şi ar fi încurcat liniile dure ale gîndirii alb/negru, cu care lumea trebuie să se obişnuiască, în absenţa unei adevărate şi organice culturi politice.

De ce nu se subliniază acum atitudinea sa comprehensivă şi justiţiară deopotrivă? Cine ştie... Dacă ne mărginim la opinia comună, omul democrat, privit fie dintr-o parte fie dintr-alta, seamănă deocamdată cu girafa, care – deşi nu există – încurcă multe calcule cu alura sa reală/neverosimilă.

© C.Burnbut

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.89.05 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.009.401.30.03 - BRCE
ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Petru IONESCU
SECRETAR DE REDACŢIE: B. ANTON
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU, Corina MÎŢĂ
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96

● Anul II ● Nr. 59 ● 25 februarie - 3 martie 1994 ●

Anul II
nr. 61
11 - 17 martie 1994
16 pagini 150 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

DESPRE STRĂIN ȘI STRĂINĂTĂȚILE SALE

Se pronunță: Val CONDURACHE , Gheorghe CEAUȘESCU (pag. 6);
N.C.MUNTEANU, Mircea SĂNDULESCU (pag. 7); Jean BAUDRILLARD,
Dan STANCA (pag. 8); Andrei OIȘTEANU (pag. 9); Victor NEUMANN (pag. 10)

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

O sintagmă eminesciană:

"NEAGRA STRĂINĂTATE"

Dacă cercetarea mea a fost destul de atentă, cuvântul străin - ca substantiv şi adjectiv - , împreună cu derivatul său **străinătate**, apare la Eminescu în doar cinci poezii. Frecvenţă rară, dacă ne gândim la întreaga operă poetică a unui om; dar ea se dovedeşte a fi suficientă pentru a ne oferi un variat spectru semantic: aproape niciodată cuvântul **străin** nu are acelaşi înţeles.

Sensul propriu al vocabulei poate fi întâlnit în **Despărţire:**

Cu faţa spre părete mă lasă prin străini
Să-nghete sub pleoape a ochilor lumini.

"Străinii" sunt, aici, oamenii cu care eul celui părăsit în iubire nu are nimic comun, care-i sunt şi cărora le este complet necunoscut, de neînţeles, fie că se află în ţară sau peste hotarele ei.

În **Melancolie:**

Şi când gândesc la viaţa-mi, îmi pare că ea cură
Încet repovestită de o străină gură...,

Termenul conotează, pe lângă sensul propriu ("altă gură") şi înţelesul de straniu: înstrăinarea de sine a celui ce şi-a pierdut iubita instaurează un regim psihic de anormalitate pe care o exprimă versul următor (**Ca şi când n-ar fi viaţa-mi, ca şi când n-aş fi fost...**). În final, sensul propriu este recuperat (**Şi râd de câte-ascult/ Ca de dureri străine**).

Teribilă invocare a morţii şi vehementă anatemă a "inconvenientului de a fi născut", **Rugăciunea unui dac** dă alterităţii cuprinse în termenul **străin** o dublă dimensiune - etică şi epistemologică:

Străin şi făr'de lege de voi muri, - atunce
Nevrednicu-mi cadavru în uliţă l-arunce.

Viitorul din primul vers (de = dacă) - **de voi muri** - nu exprimă îndoiala, ci dorinţa fermă a dispariţiei: eroul se vrea un proscris metafizic, un "vinovat" de faptul de a trăi, iar cuvântul **străin**, aşezat în faţă, trimite la condiţia celui neînţeles, neacceptat, repudiat de toată lumea; **străin** are, aici, sensul de "exilat din starea firească" a existenţei, destinat exclusiv suferinţei.

În general, acest termen are forţă în versurile eminesciene, aşa cum se va vedea curând. Există, însă, un text în care **străin** apare ca un cuvânt extrem de firav şi blând pentru alteritatea pe care o semnifică; este textul din **Luceafărul**. După cum se ştie, Cătălina şi Hyperion, eroii poemului, sunt exponenţii a două sfere existenţiale - umană şi divină (sau, în orice caz, demonică). Incompatibilitatea lor amoroasă nu ţine doar de condiţia capricioasă şi infidelă a femeii, ci de abisul care desparte două registre ale Fiinţei. Pentru fata de împărat, Luceafărul – ca agent demonic al divinului – este un ganz Andere. Distanţa alterităţii dintre ei este însăşi prăpastia ontologică dintre omenesc şi numinos. Iată de ce, în versul de refuz înfiorat al fetei (**Străin la vorbă şi la port**), primul cuvânt nu e capabil să-şi poarte întreaga sarcină semantică pe care i-o conferă contextul; abia versurile următoare redau, prin acţiune retro, acestui termen înţelesul incompatibilităţii metafizice pe care el însuşi, termenul, îl sugerează cu prea multă sfială:

Luceşti făr' de viaţă,
Căci eu sunt vie, tu eşti mort,
Şi ochiul tău mă-nghiaţă.

Poezia care conţine termenul respectiv într-o măsură ieşită din comun este controversata **Doină**: cuvântul apare aici de cinci ori, cu conotaţii diferite, subsumate imaginii unitare care domină poezia - aceea a unei ţări cotropite de străini.

Încă din primele versuri se propune o dublă lectură, cantitativă şi calitativă. Dacă substantivul **străinătate** (**Că nu mai poate străbate/ De-atâta străinătate**) este citit ca "mare mulţime de străini", atunci el trebuie apreciat ca figură poetică eminesciană originală, forjată pentru a sugera cantitativ numărul cotropitorilor. Prin viermuiala, mişuneala, înghesuiala şi fojgăiala pe care le prezintă, facilitează o astfel de lectură care, de altfel, este cea practicată curent.

Personal, propun o altă lectură, aceea în care **străinătate** nu mai este un substantiv colectiv ("mulţime de străini"), impresionant prin sugestia numerică, ci un nume generic pentru calitatea indicată prin adjectivul **străin**. A fi **străin** înseamnă, aici, a fi exponent al stării de **străinătate**, întocmai cum a fi "vecin" înseamnă a ilustra starea de **vecinătate**. În sensul acesta, **străinătatea** care invadează spaţiul natural al ţării constituie o stare nefirească, morbidă, care atacă ţara. **Străinătatea**, aşa cum spun versurile de la mijlocul poeziei, este o boală care mineză substanţa naţională. Dar ce este această substanţă naţională? Este chiar starea de normalitate - sănătate şi prosperitate şi libertate, care, toate la un loc, asigură identitatea - a lucrurilor şi orânduirilor tradiţionale din ţară, care corespund ciclurilor cosmice şi fac ca oamenii să se bucure de roadele pământului. E vorba, aşadar, de un morb metafizic care alterează sănătatea neamului. Viziunea poetică este formidabilă, de tip apocaliptic, perfect consonantă cu vederile unui romantic sumbru şi fugos pentru care noţiunile de neam, de ţară au o coloratură mistică. Degradarea, corupţia naţionalului se petrece atât ca îmbolnăvire a naturii, cât şi ca alterare, ca înstrăinare de sine a Românului:

Şi străinul de tot paşte
De nu te mai poţi cunoaşte.

Conotaţia este, de astă dată, dublă - metafizică şi politică. **Românul** este deposedat nu numai de rânduielile firii (**Nici îi este toamna toamnă/ nici e vară vara lui**), ci de însăşi natura şi substanţa sa, e deposedat de sine însuşi:

Şi-i străin în ţara lui.

Vicierea substanţei personale constă, psihologic, în imposibilitatea individului de a mai fi el însuşi, de a se recunoaşte în ceea ce are propriu, inalienabil: în pierderea identităţii.

Numai în felul acesta, adică numai acordând substantivului **străinătate** proprietăţile malefice, distrugătoare pe care le posedă o maladie cosmică, înţelegem bine adjectivul care califică această maladie care alienează:

Sboară paserile toate
De neagra străinătate.

Străinătatea este **neagră**, fiind agent al corupţiei şi al morţii, al putreziciunii materiale şi al deposedării morale. Mai mult chiar: graţie jocului ambiguităţii poetice, **străinătatea** are, aici, încă un sens, sensul său propriu: "ceea ce se află dincolo de hotarele ţării". Şi astfel, propria mea ţară, aşa cum ne îndeamnă viziunea generală a poeziei, rămâne o insulă de lumină - singura benefică pentru mine - într-un ocean de întuneric: lumea de dincolo de frontiere este **neagră**, este neant şi moarte. Avantajele ei, care ţin de civilizaţie (**Şi cum vin cu drum de fier**), mortifică sufletul neamului (**Toate cântecele pier**).

În fine, termenul mai apare o dată, în sensul său cel mai propriu:

Cine-au îndrăgit străinii
Mânca-i-ar inima câinii...

Mesajul ultim este acela al unei echivalenţe perfecte între **străin** şi **duşman**. Ca atare, asupra lui pogoară un blestem, pe care cuvântul latin (**extraneus, extrarius, extramuranus**) îl conţinea, dar pe care forma noastră modernă - pierzând pe **extra** – l-a pierdut: blestemul de a fi din afară (dincolo de zidurile cetăţii, dincolo de graniţele ţării) şi deopotrivă exclus. Duşman, străinul nu este numai altul, adică celălalt; el este totodată **altfel**, marcând incompatibilitatea. Relaţia care se indică aici nu adună doi termeni pentru a-i pune să comunice, ci consemnează doi poli ai unei ireconciliabile adversităţi şi alterităţi. Nici o clipă în **Doina** lui Eminescu nu există vreo altă legătură între **Român**, pe de o parte, şi **străinătatea**, pe de altă parte, decât aceea a unei inextingibile duşmănii, a unui conflict total şi permanent.

Şi atunci întrebarea inevitabilă se pune astfel: este Eminescu un înrăit xenofob?

Indiscutabil, problematica modernă a Eului şi a raportului său cu Lumea a adoptat de mult o perspectivă conciliatoare. **Alter** nu se ridică, asemeni unui obstacol insurmontabil, în calea lui **Ego**. **Eu** nu-l mai priveşte ca pe un imanic, nici măcar ca pe un rival ori străin, pe Celălalt. Fără **Alter**, **Ego** n-ar fi în stare să se delimiteze pe sine şi chiar să se cunoască pe sine. Fără Celălalt, **Eu** ar fi lăsat pradă unei derelicţii fatale, cu atât mai riscante cu cât apare mascată: stăpân absolut în turnul egoismului său, **Eu** este de fapt prizonier al unui amor propriu lipsit de orice perspectivă. Relaţia Eu-Tu, în care termenii întreţin un flux fie reciproc, simetric, ca la Martin Buber, fie asimetric ca la Emmanuel Lévinas, la care, stând faţă-n faţă, **Eu** se constituie ca ostatic al lui Tu, asumându-şi responsabilitatea pentru întreaga aventură existenţială a acestuia, - constituie azi conceptul fundamental al unei noi etici: a spiritualizării lucrului sau a sacrificiului persoanei. În această lumină, accentele de ură teribilă din **Doina**, invectiva finală cumplită sună straniu, rănind sensibilitatea noastră morală.

Nu trebuie să uităm, însă, că **neagra străinătate** este doar o sintagmă poetică. Ea funcţionează, cu întreaga încărcătură negativă a conotaţiilor sale, pe fondul ideal al unei viziuni de catastrofă naţională. Poetul imaginează o situaţie limită: lupta de apărare a unei ţări împotriva unui inamic care a cotropit-o. Asimilată întru totul cu un **duşman**, cu care nu se poate întreţine decât relaţia unui război pe viaţă şi pe moarte, **străinătatea** eminesciană este o figură lirică de mare pregnanţă, supralicitând o etică patriotică, dar nicidecum un concept radical de politică naţionalistă.

Doina are nevoie de o lectură poetică specifică, adecvată la propria ei viziune.

Ştefan Aug. DOINAŞ

Aduse cu poşta

De la rival la frate

Cine e străinul? Contează, cred, şi felul cum zici: străinul, străinii. Contează dacă străinul are un nume, dacă e Ivan sau John, sau Liu... sau "ruşii", "nemţii", "evreii"... Contează dacă îl percepi la tine acasă, sau la el acasă. Dacă eşti majoritar sau minoritar, turist sau exilat, explorator sau pelerin. Pentru omul de pe stradă, şi, poate, şi pentru cel din adînc, străinul e mai degrabă un duşman, actual sau virtual, sau fiul unui neam cu care "ai mei" nu s-au avut bine... Căci străinul aflat la el acasă, în Oman, insulele Moluce sau Hokkaido, aproape că "nu există". Străinul care contează e cuceritorul, vandalul, colonizatorul, năvălitorul adus de valurile istoriei, pentru a lua şi a distruge, sau pentru a înşela (dacă se află în ipostaza negustorului, misionarului, aducătorului perfid de daruri). Cazul cel mai cumplit este cînd cineva apropiat "se înstrăinează", cînd fostul vecin, văr, prieten devine "o fiară care trebuie ucisă", cum se petrece, din păcate, nu prea departe de noi. E regretabil, înfricoşător, "inuman", dar deloc neobişnuit. In societăţile de sobolani, zic etologii, foarte asemănătoare cu cele umane, un individ care a ieşit, chiar pentru foarte puţin timp, de pe teritoriul grupului, şi revine purtînd un alt miros, este exterminat rapid.

... Străinul mai poate fi o entitate ale cărei resorturi interioare nu le percepi, poate pentru că eşti prea obsedat de tine şi de treburile tale mărunte pentru a te interesa. "Comment peut-on être Persan?"... Se ştie că "ficţiunea străinului" este un motiv literar, un truc, prin care unii autori încearcă să-şi definească şi să-şi caracterizeze, privită pretins din exterior, propria ţară, naţiune, societate. Străinul îţi întinde o oglindă, iar ceea ce vezi în ea îţi place sau nu îţi place. Pe străin îl poţi primi cu bunătate, milă, ospitalitate (rezultată din omenie sau din cultură), cu bucuria de a-ţi lărgi propriul orizont, sau cu suspiciune, ostilitate, răceală, ură (niciodată lipsită de legătură cu frica, justificată sau nu de o experienţă proprie). Îl poţi vedea ca pe reprezentantul unei diversităţi, care este un dat uman general: fie că ne place, fie că nu ne place, "turnul lui Babel" care e lumea e atît de diferită de universul familial, liniştitor, banal, arhicunoscut, al lui "acasă" şi "al meu". Îl mai poţi vedea pe străin, în sfîrşit, ca pe **un alt eu**. Ca pe un purtător, ca şi mine, al însemnelor – nu chiar aşa de diferite, în fapt – ale condiţiei de om, ale organismului uman. Ca pe un locuitor al aceluiaşi "acasă" – planeta, ca pe un muritor îmbarcat pe aceeaşi navă a vieţii pe pămînt, ca pe un alt Sisif. "Ipocrit cititor, semenul meu, fratele meu", spunea Baudelaire. "Iubeşte-ţi semenul ca pe tine însuţi" este comandamentul divin. Dar, ca să-l poţi urma, trebuie să fii într-o relaţie armonioasă, echilibrată, cu tine însuţi. Probabil lipsa acesteia, "criza de identitate", boală de care suferă astăzi mulţi, este sursa tuturor imaginilor distorsionate ale "celuilalt". Camus are o piesă cutremurătoare, în care două femei care trăiesc într-un loc izolat ucid, printre alţi călători, pe fiul şi fratele pe care nu-l recunoscuseră. "Nu există nici patrie, nici pace, nici în viaţă, nici în moarte" este punctul de vedere disperat din care se naşte neleguirea. În acelaşi univers, pentru eroii lui Sartre, "infernul sunt ceilalţi". Deci, spune-mi cum îl vezi, cum îl tratezi pe străin, şi-ţi voi spune cine eşti. Voi încheia cu un citat din Zola, autorul unei "Pledoarii pentru evrei" apărute în mai 1896 în ziarul "Figaro", în care cuvîntul evreu poate fi luat şi în sensul de **xenos**, **alienus** – străinul sursă a relelor şi obiect de ură şi dezgust. Iată acest text – pe care aş fi recunoscătoare revistei "Dilema" dacă l-ar reproduce:

"Unii oameni, chiar amici de-ai mei, spun că nu-i pot suferi, că nu le pot da mîna fără să simtă un frison de repulsie. Este oroarea fizică, repulsia unei rase faţă de altă rasă, a Albului faţă de Galben, al Roşului pentru Negru. Nu cercetez dacă, în această repulsie, nu intră ceva din îndepărtata mînie a creştinului faţă de evreul care i-a crucificat Dumnezeul, un întreg atavism secular de dispreţ şi răzbunare. La urma urmei, oroarea fizică este un bun motiv, singurul motiv chiar, căci nu poţi răspunde nimic unor oameni care spun: «Îi urăsc pentru că îi urăsc, pentru că mi se face rău doar dacă mă uit la nasul lor, pentru că toată carnea mi se revoltă, văzîndu-i atît de diferiţi şi de opuşi».

Dar, de fapt, această pricină de ostilitate de la o rasă la alta nu e suficientă. Să ne întoarcem atunci în fundul pădurilor, să luăm de la capăt războiul barbar al unei specii contra alteia, să ne devorăm pentru că nu urlăm la fel sau pentru că părul ne e plantat altfel. Efortul civilizaţiilor este tocmai de a şterge nevoia sălbatică de a-ţi ataca semenul, cînd nu este chiar exact asemănător cu tine".

... Cine îl va învăţa, din nou, pe cetăţeanul acestei planete aglomerate, în acest timp de conflicte mocnite şi de explozii, că una din cheile care-i pot asigura – evident, dacă nu le refuză – supravieţuirea este toleranţa, echilibrul iubirii de sine şi a celui pentru semenul "nu chiar exact la fel ca el", dar atît de asemănător în datele sale fundamentale ?

Agnes DAVIDOVICI
Bucureşti

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- Intelectualitatea tehnică
- Înjurătura noastră cea de toate zilele
- Să fim serioşi!

Revista aşteaptă colaborările dumneavoastră, fără a se obliga să le publice pe toate şi integral. Vă rugăm ca materialele, de maximum 3 pagini, dactilografiate la două rînduri, să ne parvină în vinerea anterioară apariţiei numărului. Vă mulţumim.
Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

Anatomia unei dezmeticiri de altădată:

Panait Istrati în URSS (V)

De ce i-au atribuit sovieticii calitatea de "reprezentant al Balcanilor" lui Panait Istrati, scriitor de limbă franceză, stabilit în Franţa, venit de la Paris, şi nu, de pildă, grecului Nikos Kazantzakis, şi el invitat de oficialităţi la festivităţile grandioase de la Moscova, pentru aniversarea a zece ani de la revoluţia bolşevică? Doar viitorul autor al lui **Alexis Zorba** venea chiar din Balcani!

Oficial, Panait Istrati fusese invitat de VOKS (Societatea pentru legături culturale cu străinătatea), de fapt "una dintre multiplele filiale ale poliţiei secrete (pe atunci GPU)" - cum notează în amintirile sale tîrzii Boris Souvarine (**Souvenirs sur Panait Istrati, Isaac Babel, Pierre Pascal**, ed. Gérard Lebovici, Paris, 1985). Precizarea este făcută de un cunoscător. Boris Souvarine, francez de origine rusă (familia lui venise de la Kiev la Paris în 1897, cînd el avea aproape doi ani), a fost unul dintre întemeietorii Partidului Comunist Francez, iar din 1921 a făcut parte din Comitetul Executiv, din biroul şi din secretariatul Cominternului, funcţii din care a fost exclus în 1925, după moartea lui Lenin. A reuşit, cu greu, să plece din Uniunea Sovietică, scăpînd astfel de viitoarea teroare stalinistă; în 1935 a publicat o lucrare fundamentală despre Stalin şi bolşevism. Souvarine este autorul celui de-al treilea volum (**La Russie nue**) din trilogia **Vers l'autre flamme**, apărută sub semnătura lui Panait Istrati după întoarcerea acestuia din URSS.

În mărturisirile lui publice ulterioare, Istrati va pune hotărîrea de a accepta invitaţia făcută de VOKS în seama prieteniei dintre el şi Christian Racovski, româno-bugarul devenit, după 1917, unul dintre cei mai importanţi fruntaşi ai statului bolşevic. Racovski, "celebrul Ristache", cum îl numea Caragiale prin 1909 pe viitorul tovarăş al lui Lenin şi Troţki, era în 1927 ambasador al URSS la Paris şi fusese rechemat din post la Moscova, sub pretextul unei campanii dezlănţuite împotriva lui de presa franceză, în realitate pentru că Stalin voia să-l aibă aproape, sub mînă, în momentul începerii răfuielii cu "opoziţioniştii" din partid. Iar momentul venise: grupul "opoziţionist" avea să fie huiduit, insultat şi îmbrîncit chiar în timpul uriaşei manifestaţii sărbătoreşti organizate la 7 noiembrie 1927 în Piaţa Roşie. Aflat şi el acolo (de aceea fusese invitat!), Istrati va plînge: "de bucurie". El vedea în Piaţa Roşie, cum va scrie chiar în **Spovedanie**, "ideea, sentimentul, elanul viitorului", "imaginea a ceea ce va fi lumea în ziua eliberării ei totale". Pe cînd Istrati se afla în prezidiul Conferinţei internaţionale a scriitorilor proletari şi revoluţionari, ca "reprezentant al Balcanilor", Troţki, Zinoviev şi Racovski erau excluşi din partid. Represiunea începuse: Troţki va fi deportat la Alma-Ata, iar Racovski la Astrahan. Aici îl şi reîntîlneşte Istrati pe "vechiul prieten", în septembrie 1928, însă rolurile se schimbaseră. Unul era surghiunit şi supravegheat, celălalt călătorea gratis, copleşit de onoruri, de la un capăt la altul al Uniunii Sovietice. "Sovietele au făcut pentru mine – scrie Istrati în **Spovedanie** – tot ceea ce le-am cerut şi chiar mai mult decît atît, informîndu-mă şi facilitîndu-mi călătoriile. Patru permise de liberă trecere, pe pămînt şi pe apă, valabile pe toată întinderea URSS, mi-au fost eliberate, după o singură cerere, din iulie 1928 pînă la sfîrşitul anului. În majoritatea Republicilor, cele mai frumoase automobile ale guvernului sau ale instituţiile oficiale luau grupul nostru de patru călători pelerini şi ne purtau mii de kilometri. La dispoziţia noastră exclusivă au fost puse bărci cu motor şi chiar mici vapoare cu zbaturi, pentru a ne duce adînc în golfurile, în deltele, în desişurile fluviilor. În Caucaz am urcat pe cai şi am mers, înconjuraţi de şase carabinieri, să vedem ruinele castelului reginei Tamara şi grotele troglodiţilor de la Vardzia. În Moldova sovietică, la Bîrzola, vechi prieteni, deveniţi comisari ai poporului, au venit cu muzici şi steaguri să mă primească la coborîrea din tren, primire neprevăzută la care mi-am stăpînit greu lacrimile, fiindcă am oroare de dezlănţuirea instinctelor în folos propriu. Mi-au fost decernate titluri de onoare. În sfîrşit, ceea ce este capital, între Murmansk şi Erevan, între Nistru şi Volga m-au sărbătorit mii de oameni".

Un voiaj mirific; răsfăţatul călător îi va converti amintirea într-o persistentă nostalgie ce transpare, iată, chiar în paginile **Spovedaniei**. Ameţit, îmbătat, drogat de maşinăria perfect pusă la punct a ospitalităţii bolşevice (pe care aveau să o descrie, înţelegînd-o însă, şi alţi călători: Arthur Koestler, André Gide)?! Poate. În orice caz, deşi la întoarcerea în Paris Panait Istrati va declara într-un interviu că a plecat în URSS "din afecţiune", pentru că vechiul său prieten Racovski "părăsea ambasada", nu există, nici în **Spovedanie**, nici în corespondenţa cu Romain Rolland din acea epocă, vreun cuvînt de mîhnire, dacă nu şi de protest, în legătură cu soarta acestuia. Dimpotrivă: într-o scrisoare din martie 1928, Istrati îi precizează lui Rolland că nu-i aprobă pe "opoziţionişti", oricît ar fi de bun prieten cu Racovski. În aceeaşi scrisoare, Istrati se referă la apropiata apariţie a revistei **Monde**, scoasă de Henri Barbusse, anunţînd că va colabora în chip regulat la această publicaţie, cu articole în care va sacrifica arta pe altarul sincerităţii. Tot aici face o scurtă caracterizare a lui Barbusse: "el – scria Istrati – este sincer, deşi egoist, iar munca lui este folositoare cauzei mulţimilor oprimate". Revista săptămînală **Monde** a apărut în iunie 1928, la Paris. Fusese însă plănuită la Moscova, la proiectul definitiv se ajunsese în noiembrie 1927, iar banii erau daţi de VOKS. Şapte ani mai tîrziu, în 1935, Barbusse va pulica în **Monde** articolul "Haiducul Siguranţei", unde Istrati era denunţat ca fiind agent al poliţiei secrete româneşti.

La revista lui Barbusse, Istrati a colaborat de la primul număr, cu **Note şi reportaje ale unui vagabond al lumii**. Erau însemnări din călătoria făcută în Grecia, între 22 decembrie 1927 şi 23 februarie 1928, unde plecase împreună cu Nikos Kazantzakis, pentru "a-şi striga entuziasmul despre cele văzute în URSS". Aşa, cel puţin, îl anunţau cei doi călători pe... Stalin, într-o scrisoare trimisă din Odesa, înainte de a se îmbarca pe vasul "Cicerin", ce avea să-i ducă în Grecia. Ei hotărîseră (ei hotărîseră?!) "să-şi dovedească ataşamentul dezinteresat faţă de bolşevism". Erau, scrie Istrati în **Spovedanie**, supraexcitaţi de călătoria prin URSS ce le fusese oferită după festivităţile de la Moscova de la 7 noiembrie. Ce văzuseră ei? "Mulţimi şi mulţimi, în picioare, delirante, primind delegaţii după delegaţii, cum nu se mai văzuse vreodată în lume. Imposibil să vezi masele nemulţumite, fiindcă ele ne primeau şi ne sărbătoreau. Cei mai sărmani, chiar cei pe care regimul îl îndepărta de la festin, din cauza îngrămădelii, veneau să ne salute cu pîntecele gol şi să ne strige bucuria şi încrederea lor în viitor". Cum să nu simţi nevoia de a deveni propagandistul unui astfel de regim?! Aşa a ajuns Istrati din URSS în Grecia, în "Balcanii noştri": purtat de entuziasmul pentru cauza bolşevică. Este explicaţia pe care o dă în **Spovedanie**.

O explicaţie însă măcar incompletă. La Paris, Istrati era unul dintre membrii "Comitetului de apărare a victimelor teroarei albe din Balcani", asociaţie a cărei denumire face inutilă orice precizare de apartenenţă şi culoare politică. La 6 octombrie 1926, cu un an înainte de plecarea în URSS, el a prezidat un miting împotriva "teroarei albe din Balcani", ţinut la Paris, unde s-a protestat împotriva uciderii comunistului Pavel Tkacenko de către poliţia din România. Mitingul trebuia să fie prezidat de Henri Barbusse, dar, cum acesta nu a venit, locul i-a fost ţinut de Istrati. Bolnav, el nu intenţionase să meargă la miting şi redactase o scrisoare ce ar fi urmat să fie citită de altcineva. Textul lui Istrati a fost apoi publicat ca prefaţă la o broşură intitulată "În ţara ultimului Hohenzollern" (**Au pays du dernier des Hohenzollern**"), editată de acelaşi "Comitet de apărare a victimelor teroarei albe din Balcani".

Prezentînd tendenţios cazul Tkacenko, broşura denunţa teroarea anticomunistă din România. În iunie 1927, Istrati a fost invitat la Bruxelles, la un miting împotriva teroarei din România, organizat de Liga pentru drepturile omului. În prefaţa nereuşitului volum **Domniţa din Snagov**, apărut la Paris în 1926, Istrati scrisese că guvernul român extermină "cu ferocitate" populaţia. Etc.

Sînt atitudini şi ipostaze ce fac perfect inteligibilă desemnarea lui ca "reprezentant al Balcanilor" la reuniunile literare comin-terniste de la Moscova.

Iar proiectul unei călătorii în URSS era în realitate vechi de cel puţin un an şi jumătate în momentul cînd s-a realizat. La 10 iunie 1926, din Geneva, Istrati îl înştiinţa pe Romain Rolland în termeni lipsiţi de echivoc: "Je suis en pourparlers avec Rakovsky, ancien et bon ami, pour aller en Russie entre Aout-Septembre". Avea să plece în octombrie 1927... "din afecţiune"!

(va urma)

Mircea IORGULESCU

SCHIMB DE PĂRERI (I)

Ne propunem ca, o dată pe lună, să luăm în discuţie scrisori ale cititorilor. Fireşte, sîntem recunoscători tuturor celor care ni se adresează, dar nu putem intra în dialog cu fiecare. Pe de altă parte, faptul de a alege pentru dezbatere un text anumit nu implică neglijarea sau dispreţul celorlalte. Ne oprim însă asupra acelor teme pe care circumstanţele le impun ca "arzătoare", sau care intersectează preocupările noastre de moment.

Sîntem de acord cu multe din opiniile domnului dr. E. P. din Bucureşti (la rugămintea D-sale nu-i divulgăm decît iniţialele). E adevărat că unii teologi rămîn simpli "funcţionari ecleziastici", e adevărat (am deplîns noi înşine această împrejurare) că o parte a clerului cultivă semidoctismul ca pe o obligaţie profesională, sau că există nepermise accente xenofobe într-o sumedenie de discursuri ortodoxe. E adevărat că, evitînd "prozelitismul", Biserica asistă la inflaţia sectelor neo-protestante fără să-şi pună problema responsabilităţilor care-i revin, ca şi cînd de vină n-ar fi decît dracii şi sminteala cîtorva rătăciţi. Socotim, în sfîrşit, alături de dl. E. P., că aserţiuni pompoase de genul "românii s-au născut creştini" sînt ridicole (ca şi cele care vorbesc de "creştinismul nostru vechi de 2 000 de ani", un creştinism, aşadar, pre-creştin). Nu există nici popoare, nici indivizi cari **se nasc** spontan sub eticheta creştinătăţii. Există doar popoare **creştinate** şi indivizi **botezaţi**. De bun simţ este şi observaţia că Dumnezeu nu e nici catolic, nici ortodox, nici protestant, schismele fiind o contribuţie strict omenească la "biografia" Lui.

E nevoie, în viaţa noastră religioasă, de o "înnoire" - spune dl. E. P. Înţelegem ce vrea să spună şi îi dăm dreptate. Ceea ce nu ne place e cuvîntul "înnoire". Dogma nu are nevoie de **nimic nou** pentru a fi trăită în "veac". Şi nici ritualul. "Reţeta" ambelor e, ca să zicem aşa, completă. S-ar cere mai curînd un **spor de prospeţime** în asumarea lor; cu alte cuvinte, "Calea" şi "Adevărul" au nevoie de mai multă "Viaţă". Altfel ne pîndesc stereotipia, rutina, uscăciunea.

Dl. E. P. înţelege însă împrospătarea vieţii noastre spirituale ca pe o procedură oarecum scenografică. Şi aici nu-l mai putem susţine. Ce propune D-sa? Biserica să fie mai luminoasă, "prevăzută cu bănci şi genunchere" în "stil catolic", precum şi cu instalaţii acustice, electronice, microfoane, difuzoare etc. Iconostasul "ar putea fi confecţionat din plăci de cristal colorat înşastrat în aluminiu", aşa încît "să se vadă altarul". Împotriva "psalmodierilor fornăite" e recomandată orga, singurul instrument capabil să zdruncine "sentimentele noastre adormite", "să impresioneze femeile" şi în special "ţaţele şi ţoapele" puse pe bîrfă. Slujba să fie mai scurtă şi mai puţin fastuoasă.

Primul lucru care se poate spune despre "noutăţile" de mai sus e că ele transformă liturghia într-o **problemă de gust** şi de **confort** exterior. Dl. E. P. e înnamorat de orgă. Un altul ar putea prefera flautul, sau pianul, sau chitara. Dl. E. P. vrea spaţii luminoase, în vreme ce mulţi au nevoie, pentru reculegere, de penumbre. În fine, dl. E. P. vrea să înlocuiască fastul bizantin cu unul electronic şi vrea să asiste la slujbă fără efort ("cu bănci şi genunchere") şi fără să piardă prea mult timp. Biserica e gîndită ca un compartiment bine finisat al Orient-Expresului: scaune comode, un acompaniament muzical agreabil (întrerupt, din cînd în cînd, de mici discursuri moralizatoare), viteză, lumină, societate aleasă, fără "ţaţe" şi "ţoape". E inevitabil să ne întrebăm de ce, avînd asemenea exigenţe, interlocutorul nostru alege, pentru satisfacerea lor, spaţiul eclezial? De ce nu preferă sălile de concert, prelegerile de etică de la Universitate, spectacolele "sunet şi lumină", sau pacea biroului propriu, cu un pick-up bun şi cîteva discuri sublime. Despre sensul propriu-zis al liturghiei nu poate fi vorba. Mersul la biserică nu pare să pună probleme de doctrină coerentă şi nici măcar de "crez" cît de cît articulat. A spune că vrei **să se vadă** altarul (glasnost'!) e a spune că **nu vrei** altar, că nu vrei oficierea unei Taine adevărate, ci doar o Euharistie de protocol. A cere înlocuirea icoanelor de pe catapeteasmă cu "plăci de cristal colorat" e a înlocui o tradiţie milenară cu stilistica magazinelor "Coleus". Unul din rosturile bisericii e să instituie, între zidurile ei, un **alt spaţiu** decît cel cotidian, o arvună a lui "dincolo". Dacă e aşa, e un pur non-sens să doreşti atenuarea identităţii bisericeşti, pentru a obţine analogii aplatizante cu spaţiul profan. E inutil să te duci la biserică necatehizat şi neîncrezător în învăţătura ei. Ea nu poate fi "vizitată" ca un muzeu, sau "frecventată" ca un spectacol nobil, de la care pleci cu adnotări estetice şi vagi iluminări morale.

Adăugăm că există anumite "invariante" morfologice şi teologice care trebuie respectate. Slujbă ortodoxă cu orgă, biserică ortodoxă cu statui nu merg laolaltă, cum nu merg laolaltă zidurile de catedrală gotică cu fresca răsăriteană şi preotul catolic cu odăjdiile bizantine. Nimic nu e întîmplător, nimic nu e ornamentică gratuită în lumea credinţei. Totul e întemeiat pe sens şi întemeietor de sens. Nu poţi umbla, prin urmare, pe suprafeţe, fără să tulburi adîncurile. Iar cu "înnoiri" care nu sînt decît ajustări arbitrare vom reuşi un singur lucru: să adăugăm zăpăcelii generale mărunta, vanituoasa, bineintenţionata noastră derută privată.

Andrei PLEŞU

Puncte de vedere

PROBLEMA EVREIASCĂ (VII)

Opţiunea ziarului Porunca vremii

Cei care profesau antisemitismul ca stare de spirit şi ca profesiune politică (sau de credinţă) imaginau şi soluţii pentru asanarea acestui, pentru ei, flagel. Aminteam de sloganul maniacal al lui A.C. Cuza «Jidanii la Palestina», mod de a zice că e necesară izgonirea, brutală şi totală, a evreilor din ţară. Alţii propuneau soluţii intermediare care, în intenţie finală, cugetau tot la eradicarea generalizată. Al. Vaida–Voevod a propus, prin gruparea politică de el fundată, în 1935, criteriul «numerus valahicus» în problema evreiască. Era un mod de a propune o proporţionalizare a participării evreilor în diverse profesiuni urbane. Punctul său de vedere (neagreat de PNŢ, care l-a şi exclus, pentru asta, din cadrele partidului) era şi un ecou al generaţiei de la '22 care ceruse (continua să o facă) accesul proporţional al evreilor în universităţi. Directorul, în formă, al revistei **Sfarmă Piatră** (cel real era Nichifor Crainic) a respins principiul propus de Vaida–Voevod: "Vaida este autorul formulei proporţionalizării românilor cu străinii din România, formulă pe care **Sfarmă Piatră** a combătut-o cel dintîi ca primejdioasă. Numerus proportionalitatis este invitaţia pe care vaidismul o face patronilor străini să ia în întreprinderile lor, în proporţia numerică pe ţară, şi români... Ce ar schimba această doctrină, dacă ar fi aplicată, în stările de azi din ţara noastră? Absolut nimic. Sau, în orice caz, nimic de bine. Doctrina vaidistă vine să dea situaţiei în formula lui «naţionalistă» raporturile existente azi între străini şi noi: ei stăpînii, iar românii salariaţi, slugile lor". (Al. Gregorian, "D.A. Cuza atacă proporţionalismul dlui Vaida", **Sfarmă Piatră**, III, nr. 68 din 18 martie 1937, p. 11). Spiritus rector al acestei gazete, N. Crainic, îşi apăra propria concepţie în problema evreiască rezolvabilă, considera, prin formula statului etnocratic. Pentru că alte orientări, cum e cea a ziarului **Porunca Vremii**, acceptaseră, încă în 1935, adică atunci cînd Vaida nu-şi lansase încă formula lui. "Dintre toate problemele care frămîntă sufletul românesc cea evreiască prezintă aspectele cele mai îngrijorătoare... Neamul nostru trebuie restabilit în integralitatea drepturilor lui de stăpîn în această ţară. Principiul proporţionalităţii – **numerus clausus** în viaţa economică, socială şi culturală – şi **numerus nullus** în funcţiunile publice şi în presă – trebuie instaurat fără întîrziere. A pretinde să se aplice aceste comandamente ale vieţii de stat românesc, pînă nu este prea tîrziu – nu este prea tîrziu – nu este agitaţie ci o datorie pentru fiecare român care îşi iubeşte ţara – (xxx "Pînă nu e prea tîrziu", **Porunca Vremii**, III, nr. 81 din 5 noiembrie 1934). Un an mai tîrziu, directorul acestei publicaţii, Ilie Rădulescu, exprima în termeni mai radicali punctul de vedere care, acum, depăşea principiul proporţionalităţii: "Pentru împlinirea poruncilor vremilor de faţă care ne ordonă să naţionalizăm oraşele, nu ne rămîne altă cale decît exproprierea totală a străinilor şi jidanilor pentru cauze de utilitate naţională. Nu e sănătoasă pentru armătura de stat burghez şi nu e morală pentru etica lui această măsură? Se poate, dar eu nu concep că în România ar putea fi, în situaţia geografică şi demografică pe care o are în acest colţ al Europei, altceva decît un stat naţional cu interese şi cu o morală exclusivistă, ba chiar brutal naţionalistă... A fost morală exproprierea rurală de acum 15 ani, care a deposedat pe români pentru cauze de utilitate socială şi ar fi amorală exproprierea urbană care ar lovi pe jidani şi străini pentru netăgăduite motive de utilitate naţională?". (Dr. Ilie Rădulescu, "Exproprierea urbană", **Porunca Vremii**, IV, nr. 259 din 17 noiembrie 1935). În sfîrşit, se publicau, curent, apeluri antisemite, adresate cititorilor care, în subtext, aveau în vedere tot modalităţi pentru soluţionarea problemei evreieşti: "Români! Cumpăraţi numai de la firme româneşti. Procedînd aşa în mai puţin de un an jumătate din populaţia evreiască trebuie să părăsească România"; "Români! Apucaţi-vă de comerţ, fiţi harnici şi economi. Izbînda este atunci asigurată".

Ce facem cu ei?

Instaurarea statului naţional legionar a smuls accente de jubilaţie gazetelor antisemite. Încă la 12 septembie 1940 **Porunca Vremii**, informată, saluta revoluţia naţională, cerînd soluţionarea radicală a problemei evreieşti: "Jidanii sînt aceiaşi şi împotriva lor nu există decît o singură măsură, dictată de instinctul nostru de conservare naţională: AFARĂ!... Peste toate acţiunile de izbăvire naţională, problema nevralgică a României rămîne chestia judaică. Primejdia jidovească trebuie înlăturată radical, fără ocolişuri şi amînări. Iudaismul este cancerul vieţii noastre de stat, este plaga purulentă a sănătăţii noastre naţionale... România nu se poate salva atîta vreme cît jidanii nu vor fi excluşi cu desăvîrşire din corpul naţiunii române". (Dr. Ilie Rădulescu, **Statutul Judaic**, **Porunca Vremii**, IX, nr. 1746 din 12 sept. 1940). A doua zi, directorul gazetei propunea guvernului un întreg corp de măsuri: "a) retragerea cetăţeniei române a tuturor jidanilor cari au dobîndit-o pe baza tratatelor de la Versailles şi Trianon, tratate care nu mai există de fapt, prin noua ordine pe care puterile Axei au instaurat-o pe continent. b) exproprierea urbană – nu numai rurală – a jidanilor cari au asfixiat şi au înstrăinat oraşele noastre. Întreaga proprietate urbană jidovească va trece în patrimoniul statului care o va plăti cu o emisiune nouă de rentă de stat şi va servi la împroprietărirea românilor. Se va putea face astfel efectiv românizarea oraşelor. c) nici un jidan nu va mai putea locui decît în aşezările urbane. Orice contact cu satele va fi interzis jidanilor. d) jidanii nu vor putea exercita nici o profesiune în legătură cu sănătatea publică, nu vor putea profesa comerţ de alimente şi de băuturi, nu vor fi furnizori ai statului şi nu vor comercializa nici un fel de produs agricol sau industrial necesar agriculturii. e) din moment ce sunt străini, ca unii ce au pierdut cetăţenia română, jidanii nu vor putea exercita nici un fel de profesiune fără autorizaţia Ministerului Muncii, singurul în drept să acorde străinilor dreptul de exercitare a unei meserii." Să recunoaştem, măsurile erau radicale. În sfîrşit, cînd, la 16 noiembrie 1940, **Monitorul Oficial** a publicat decretul lege privind românizarea personalului din întreprinderile comerciale şi industriale, **Porunca Vremii** exclama la 18 septembrie: "Românizarea de care se vorbeşte insistent de atîta vreme, începe, în sfîrşit, să-şi afle un început de realizare. Decretul lege privitor la eliminarea evreilor din întreprinderi nu mai lasă loc pentru jocul nici unei interpretări. Toţi jidanii din comerţ şi industrie vor fi înlocuiţi." A doua zi editorialul directorului gazetei, intitulat **În sfîrşit românizări**, revenea asupra evenimentului: "După înlăturarea jidanilor de la exerciţiul medicinei, ministrul Muncii şi Sănătăţii d. Iasinschi, oferă ţării surpriza celei mai revoluţionare legi de românizare a muncii naţionale... E o realitate sau visăm? Fiindcă legea aceasta se apropie prea mult de idealul dezrobirii noastre economice... Şi, totuşi, e adevărat... Jidanii sunt cu desăvîrşire excluşi din întregul angrenaj parazitar al muncii naţionale... Impunem tuturor instituţiilor economice să aibă **sută la sută** salariaţi români". Exclamări de satisfacţie au produs noile legiuiri anti-evreieşti şi altor publicaţii. Să reproduc declaraţia ziarului **Chemarea Vremii**, semnată de chiar directorul ei, Ion Sîn Giorgiu, fost informator oficial al regelui Carol al doilea şi devenit, după detronare, desigur, anticarlist şi legionar declarat: "România legionară a rezolvat problema evreiască. Ceea ce guvernul prezidat de Oct. Goga doar încercase, Legiunea a izbutit să înfăptuiscă în mai puţin de trei luni. Evreii au fost înlăturaţi nu numai din aparatul de stat, nu numai din profesiunile libere ale societăţii româneşti, dar şi din industrie, comerţ unde organizaţiile cooperatiste şi curat legionare se căznesc şi reuşesc să le ia locul... Suntem datori să punem pe faţă şi fără întîrziere problema lichidării acestui nenorocit ghetto în plină formaţie. E timpul să ne întrebăm. Ce facem cu ei? Fiindcă a-i lăsa să se înmulţească frenetic ca iepurii, să ne consume bunurile, să ne urască şi să nu producă nimic în schimb, aceasta nu se poate. În România legionară nu poate fi loc pentru trîntori... E bine ca evreii să ştie că noi nu suntem spectatori pasivi ai unui putregai social, ci chirurgii naţionali ai unui cancer naţional. De aceea îi întreb pe ai noştri: ce facem cu ei? Şi îi întreb pe evrei să spuie cinstit: ce faceţi voi?". (Ion Sîn Georgiu, "Ce facem cu ei? **Chemarea Vremii**, XII, Seria II, nr. 26 din 28 noiembrie 1940).

Z. ORNEA

Cronica parlamentară

Militarizarea tranziţiei

În cuvîntul său din debutul dezbaterilor generale la Legea privind organizarea şi funcţionarea poliţiei, fostul ministru de interne George I. Dănescu a afirmat că "la noi nu e ca în Occident şi în actualul stadiu de tranziţie nu ne putem permite să demilitarizăm poliţia". Precizăm că statutul civil al poliţiei este una din normele prevăzute în actul semnat de România pentru a putea intra în Consiliul Europei. Oare Guvernul român – al cărui membru a fost pînă de curînd şi domnul Dănescu – nu ştia că "tranziţia nu merge cu civilia", atunci cînd a semnat pentru Strasbourg?! Dar nu e singurul caz de acest fel în relaţiile estului cu vestul.

Săptămîna parlamentară a început cu amînarea "adevărului" despre decembrie 1989, datorată cererii formulate de însuşi preşedintele Comisiei pentru cercetarea evenimentelor din decembrie '89, de amînare a prezentării raportului comisiei – care trebuia să fie gata pe 31 decembrie 1993 – pentru iunie 1994. În schimb, la Senat, Vadim Tudor şi-a amînat "cuminţirea", luîndu-se de unguri, cu glasul "stins", dar cu privirea "falnică". Nu acelaşi lucru se poate zice despre gen. Pitulescu, trimis al poliţiei în Senat pentru lege, care a afirmat cu glasul ferm şi privirea indiferentă că ziaristul Nicolae Andrei arestat în Craiova "o merita" şi eliberarea sa pe cauţiune e o dovadă de "pînă unde s-a ajuns cu democraţia". Mai la obiect, Biroul Permanent al Camerei Deputaţilor e gata să declare legea arendei ca incompatibilă cu România. Ca să facă totuşi ceva, deputaţii "ăia majoritarii" care se lăudau cu "delimitatul" unul de altul, au băgat (că propus şi votat e prea eufemistic) un amendament la Legea pentru reorganizarea societăţilor de Radio şi Televiziune, prin care se interzice orice aluzie la monarhie pe postul naţional. Republicanii lu' Miţa, de'. Senatul s-a ocupat în continuare de poliţie, reglementînd condiţiile în care poliţistul îşi poate viola domiciliul în mod "legal" – poate găseşte ceva droguri, dolari, moşieri şi arcuri cu săgeţi. În schimb (alt "exchange la negru") n-a aflat nimeni cu ce se ocupă exact unul din "copiii lui Voican", unitatea de "parapoliţie" din MI, 0215: cu informaţiile, cu protejarea poliţiştilor, cu supravegherea lor (sau cu a noastră), organizatori de mineriade etc.

Miercuri, cele două Camere reunite au dat şi ele o amînare (că nu e din buzunarul lor), anume pentru depunerea raportului Comisiei anti–corupţie, care consideră că fenomenul corupţiei depăşeşte cu mult ceea ce se estima la începutul cercetărilor. Plenul "reunit" al Parlamentului a mai "reuşit" să amîne ceva – legea arendării; şi asta numai pentru că majoritarii au votat să nu li se ia agromecurilor "dreptul" de a lua pămînt în arendă (aliaţii ăştia majoritarii chiar să fi uitat de tot că s-au certat şi delimitat – "Gerald-ul" de "Caritas", de exemplu). Totul s-a terminat ca în vremurile "bune" şi opoziţia s-a retras de la vot şi totul s-a terminat în codiţă de peştişor. Ultima zi parlamentară din săptămîna trecută le-a adus iar poliţia pe cap senatorilor, dar Adrian Păunescu i-a eclipsat repede pe "represivi şi abuzivi", povestindu-şi cu lux de amănunte aventurile din Republica Moldova, unde era să i se "ridice imunitatea parlamentară" odată cu maşina şi paşaportul şi gîtul. Lăsînd gluma la o parte, dacă la Chişinău se cultivă românofobia, la Bucureşti s-a inaugurat "moldofobia" şi s-a generalizat xenofobia prin aderarea "curajoasă" a opoziţiei la "tezele de la Butimanu". Reprezentanţii PAC şi ai altor partide "liberale" au cerut tragerea la răspundere a observatorilor occidentali care au fost la alegerile din Moldova, cam în aceeaşi manieră în care Vadim interpela Senatul american. La Cameră, Dan Marţian a încercat să scoată Radioul şi Televiziunea de sub controlul Parlamentului, dar nu a reuşit decît să blocheze dezbaterile. Tot e ceva.

Comisia care se ocupa de "diferendul" Spiroiu–Vadim a lăsat-o baltă, unii membri mai vorbăreţi declarîndu-ne că nu e nici o şansă, sau speranţă, sau chiar "pericol", mă rog, ca Vadim-ului să-i fie clintit vreun fir de... Cotroceni (altfel, delimitat).

Petru IONESCU

O lovitură de forţă numită remaniere

Despre remanierea guvernamentală s-a vorbit mai mult decît ar fi fost nevoie. Atunci cînd ea s-a produs, adică duminică la prînz (de parc-am fi în vremi de război).,toată lumea s-a grăbit să constate că ea nu foloseşte la nimic. Aşa nefolositoare cum e, "cosmetizarea" executivului spune însă extrem de multe. În primul rînd, despre vicleniile partidului de guvernămînt, despre felul în care acestea ţin loc de program, de strategie, de mijloace politice. În al doilea rînd, despre felul în care opoziţia continuă să fie luată prin surprindere de schimbări pe care ea însăşi le reclamă şi le aşteaptă. În fine, despre faptul că sindicatele contează cel mai puţin într-un joc în care Internele, Justiţia Armata şi Transporturile devin o problemă de putere într-un moment în care guvernanţii nu pregetă să vorbească despre reformă şi economie de piaţă.

Ţinută în secret pînă în ultima clipă, schimbarea echipei guvernamentale este însă rezultatul unui nou compromis între majoritari şi aliaţii proguvernamentali. După declaraţiile belicoase şi ultimative cu care s-au gratulat în ultima vreme liderii PDSR şi cei ai Partidei Naţionale, ultima "mutare" pe tabla de şah a politicii are pentru omul de rînd aparenţa loviturii de teatru. De fapt, ea se înscrie perfect în şirul păcălelilor reciproce acceptate pe rînd de stînga ultranaţionalistă şi de gruparea prooccidentală cu gîndul (nu prea bine ascuns) că pînă la urmă fiecare o va răpune pe cealaltă. În plus cedarea ambelor părţi devenise obligatorie: PDSR nu-şi poate permite să rămînă fără nici un fel de aliaţi înainte de a-şi limpezi platforma comună cu opoziţia care ar urma să-i acorde sprijin parlamentar; triada PUNR-PRM-PSM nu-şi putea nici ea permite să fie intransigentă pînă la capăt, întrucît ea însăşi e condusă de lideri cu opinii diferite asupra modului în care trebuie abordate alegerile viitoare şi asupra importanţei pe care o are în această perspectivă participarea la guvernare. Împăcatul verzei şi al caprei prin nemulţumirea amîndurora este specialitatea puterii. Ea s-a sfătuit cu aliaţii de care, de fapt, s-a dezis şi a ignorat cu desăvîrşire opinia partidelor de opoziţie cu care se află în negocieri. Aşa se face că noile numiri de miniştri au produs satisfacţie în tabăra celor care ameninţă puterea şi pe reprezentanţii ei oficiali, lăsînd o portiţă deschisă speranţelor opoziţiei care s-a obişnuit cu stupefacţiile de după pierderea momentului oportun. Îmbunarea aliaţilor s-a făcut, ca şi pînă acum, au ajutorul preţios al premierului Văcăroiu, "omul cinstit şi de bună-credinţă" pe care-l sprijină mai ales "România Mare"cea care "nu sprijină guvernul". Aşadar, deşi opoziţia parlamentară şi sindicatele îi "cereau capul", el a fost încă o dată scos în faţă. Premierul a rostit şi de data aceasta replica-cheie: "propunerile pentru noile funcţii îmi aparţin", deci, "Cine mă sprijină va trebui să-i sprijine şi pe noii miniştri". Nimeni nu se îndoieşte că "propunerile premierului" au fost selectate dintr-un număr de nenumărate propuneri pritocite în cel puţin trei reşedinţe. Cît anume a stabilit preşedinţia, cît liderii PDSR şi cît domnul Văcăroiu însuşi (în calitate de purtător de cuvînt şi de dorinţe ale echipei Funar–Vadim–Păunescu) nici măcar nu e greu de calculat. Decizia referitoare la armată s-a luat cu siguranţă la Cotroceni iar aceea referitoare la Interne a însemnat consolidarea poziţiei partidului de guvernămînt. Ca dovadă că Transporturile "s-au jucat" în aşa fel încît fostul ministru Teodoru să se poată înfrunta cu fostul ministru Băsescu şi nu pentru a se modifica în vreun fel direcţia acestui departament, adjunctul de pînă mai ieri a devenit titular de portofoliu. Mai rămîne Justiţia, domeniu într-adevăr delicat, pe care PUNR se zbate de patru ani să-l treacă definitiv sub control. Ceea ce nu-i putea reuşi luînd-o pieptiş, adică solicitînd postul pentru unul din membrii săi marcanţi şi vehementi, a reuşit prin stratagema "specialistului fără de partid". Noul ministru "va promova", după cum a declarat preşedintele Gheorghe Funar, "politica PUNR chiar dacă nu are carnet de membru al acestei formaţiuni". Din biografia domnului Chiuzbaian prezentată de şeful executivului şi de nenumărate cotidiane lipseşte perioada colaborării permanente la fosta revistă **Săptămîna** condusă de C.V.Tudor şi Eugen Barbu. De asemenea,nimeni n-a adăugat biografiei oficiale strînsa colaborare a noului "apolitic" cu Iosif Constantin Drăgan. Cît de importantă este pentru Vadim Tudor şi ai săi această victorie s-a văzut chiar din ziua depunerii jurămîntului la Cotroceni. Din ce motive şi cu ce gînduri de viitor a consimţit preşedintele Iliescu la acest nou "contract" care îi poate pune pe ultranaţionalişti deasupra legii? Mai mult, pe ce se bazează liderul ţărănist Corneliu Coposu cînd se grăbeşte să caracterizeze numirea domnului Chiuzbaian drept importantă şi necesară, singura cu care însăşi Convenţia Democratică poate fi de acord? De altfel, convingerea opoziţiei că prin schimbarea generalului-locotenent Niculae Spiroiu din fruntea armatei s-a făcut o greşeală politică ale cărei consecinţe pot fi catastrofale merită nu doar să fie exprimată ca atare, ci şi să ne fie explicată cu argumente. Fără îndoială, o astfel de decizie n-a putut fi luată de la o zi la alta şi ea pare mai degrabă rezultatul unor pregătitoare amînări decît al recurgerii la o soluţie pripită. Oricîte decenii ar fi lucrat în diplomaţie, fostului secretar de stat Gh. Tinca n-avea cum să i se încredinţeze conducerea armatei fără o prealabilă iniţiere în tainele actualei funcţii. Chiar dacă îndepărtarea generalului locotenent Spiroiu coincide cu "scandalul Vadim", înscăunarea unui civil în fruntea armatei ţine de alte sfere de interese. Decît să o vedem ca o consecinţă a atacurilor "României Mari", ar fi poate mai normal să căutăm cheia acestora în altă parte decît acolo unde ne conduce senatorul C.V. Tudor. Integrarea în NATO şi paşii hotărîţi spre Occident îi supără pe admiratorii lui Ceauşescu mai mult decît neridicarea în grad a tuturor membrilor de familie. E mai plauzibil că Vadim Tudor s-a hotărît să-l transforme în trădător de ţară pe Niculae Spiroiu după ce schimbarea generalului de la conducerea armatei fusese deja stabilită. "Secretele de stat" la care Vadim recunoaşte că are acces nu sînt întotdeauna cele pe care el le strigă în gura mare. Asemeni tuturor celor pentru care politica înseamnă ştiinţa "lucrăturilor pe la spate", el spune una şi ţinteşte în altă direcţie. Pentru opoziţie, ca şi pentru spectatorul care mîine poimîine se va trezi în faţa urnei, plecarea la Bruxelles a generalului nu-i decît recunoaşterea tacită a ototputerniciei lui Vadim. Va accepta fostul ministru al armatei să aibă "continuitate în aplicarea măsurilor parteneriatului pentru pace" ducînd după el (ca pe o platoşă) mocirla în care l-a scufundat "România Mare"?

Răspunsul la această întrebare îi va obliga – mai devreme sau mai tîrziu – pe artizanii actualei remanieri şi pe analiştii acesteia să privească în faţă o problemă pe care azi şi unii şi alţii o consideră lipsită de importanţă : aceea a "marilor interese" care au dictat încredinţarea portofoliului Justiţiei grupării ultranaţionaliste şi a dezastrului la care poate duce transformarea legii în instrument de şantaj politic.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur

Un avertisment

Cînd Mexicul a ratificat la sfîrşitul anului trecut acordul de comerţ liber cu Statele Unite şi Canada se legitimau rezultatele unei complexe tranziţii economice conduse cu mînă forte de preşedintele Salinas. NAFTA însemna pentru Mexic intrarea în lumea ţărilor dezvoltate, prin succesul reformei şi îndreptăţea speranţele unei democratizări reale a vieţii politice.

Din 1929, Mexicul este condus de un singur partid, care, deşi acuzat de corupţie, de fraude electorale, de tendinţe autoritare şi dictatoriale, de încălcarea drepturilor omului a garantat totuşi o evoluţie paşnică a ţării, ceea ce pe un continent atît de turbulent cum este America latină a fost suficient pentru a-i da statutul de interlocutor valabil.

În ianuarie, spectaculoasa răscoală a Armatei Zapatiste din provincia Chiapas, care a ocupat cîteva zile locul întîi în emisiunile de ştiri, a schimbat într-un anume sens datele problemei. Grupurile înarmate care au ocupat cîteva localităţi într-una din cele mai sărace şi înapoiate regiuni ale ţării, au amintit tehnocraţilor şi eroilor reformei că schimbările sociale şi politice sînt imperios necesare; armata a reprimat în forţă revolta, dar spectrul violenţei care ameninţă fragilele succese de pînă acum nu mai poate fi înlăturat. Guvernul tratează cu răsculaţii, organizaţiile internaţionale care apără drepturile omului cercetează plîngerile ambelor părţi, dar fermierii din regiunea Chiapas care au avut de suferit de pe urma recentelor violenţe ameninţă că-şi vor face singuri dreptate, dacă autorităţile vor continua să-i cocoloşească pe vinovaţi. Beneficiile reformei economice nu i-au fericit pe toţi mexicanii. Indienii şi ţăranii săraci din provincia mexicană s-au răsculat atît din cauza noilor legi cît şi din cauza vechii administraţii corupte care aplică aceste legi. Programul neoliberal al lui Salinas care a deschis calea investiţiilor străine, a îngrădit rolul statului şi a izbutit să ţină inflaţia sub control, a adăugat noi frustrări celor tradiţionale. Săracii au sărăcit şi mai mult şi, aşa cum afirmă un comentator local, Mexicul este o ţară mare în care nu pot fi folosite procedeele din Singapore.

În august vor avea loc alegeri. Legea nu-i permite actualului preşedinte Salinas încă un mandat. El îl recomandă ca succesor pe Luis Donaldo Colosio, care a fost responsabilul Programului Solidaritatea – al reformei sociale.

El făgăduieşte transformarea democratică integrală a ţării, dar şi a Partidului Revoluţionar Instituţional pe care îl reprezintă. Colosio promite altfel de alegeri, cu dezbateri între partide, transparenţa finanţării, revizuirea registrelor electorale, accesul garantat la mediile de informare, o comisie electorală într-adevăr independentă de partidul de guvernămînt, observatori internaţionali. Şi deşi Colosio pare sincer, pentru majoritatea reformatorilor din Mexico testul hotărîtor al democraţiei mexicane este simplu: înfrîngerea PRI în alegeri. Înfrîngere care la rîndul ei ar lăsa cîmp liber violenţei.

Exemplul Mexicului zăpăceşte puţin argumentele politologilor prudenţi care recomandă ţărilor eliberate de sub diverse dictaturi să mai rabde cîţiva ani o guvernare autoritară aptă să le asigure prosperitatea. Democraţia nu-i un lux pentru săraci, se spune, dar dictatura nu rezolvă conflictele, ci amînă doar exprimarea lor. Se dovedeşte, de asemeni, că nici sprijinul necondiţionat al Statelor Unite nu rezolvă problemele a căror soluţie trebuie găsită doar de mexicani. Violenţele din provincia Chiapas sînt un avertisment atît pentru cei care vor să meargă prea repede înainte, cît şi pentru cei care preferă statul pe loc.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

De toate şi mai nimic

Minerii ori alte confederaţii sindicale, F.M.I.-ul, luarea cu asalt a Palatului Cotroceni, bîjbîielile comisiilor parlamentare de anchetă, negocierile formaţiunii de guvernămînt cu partidele din opoziţie, declaraţiile orchestrate de PUNR pe tema alegerilor anticipate, CARITAS-ul cu întreaga sa nebunie şi "ofensiva antiromânească de peste Prut" au concurat încă o dată (împreună şi cu şanse egale) pentru ocuparea primelor pagini din cotidianele Bucureştiului. "Unda de şoc a grevelor a atins mineritul", observa, miercuri, 2 martie, **Adevărul** precizînd că într-o zi de grevă din bazinele carbonifere (altele decît Valea Jiului) "s-a înregistrat o primă pierdere de peste 85.000 tone". "Fiindcă nu s-a ajuns la nici o înţelegere cu guvernul/Sindicatele vor merge cu jalba-n proţap la preşedinţie", puteam citi, în aceeaşi zi, în **Tineretul liber**, analiza Danielei Debu pe tema ultimei întîlniri dintre reprezentanţii executivului şi cei ai marilor confederaţii sindicale. **Vocea României**, convinsă că la Palatul Victoria avusese loc un "dialog pe tema contractului colectiv de muncă la nivel naţional" se mulţumea să ne înştiinţeze ceea ce puteam deduce şi singuri: "În încheierea discuţiilor s-a convenit ca dialogul să continue în cadrul unor întrevederi ulterioare". Cam acelaşi lucru "s-a convenit" şi la "întîlnirea premierului Nicolae Văcăroiu cu Maxwell Watson", negociator şef al misiunii F.M.I. pentru relaţia cu România. Cotidianul guvernului, care reproduce încîntat declaraţia televizată în seara de 1 martie a domnului Watson, e contrazis în mod surprinzător de o publicaţie... proguvernamentală. E vorba de **Curierul naţional**, pentru care rezultatele celor două echipe de negociatori nu sînt deloc roze: "Pe Maxwell Watson îl îngrijorează soarta Memorandumului. **Acordul F.M.I. trece din nou prin momente de dificultate**". "Nepotrivirea" de vederi e cu atît mai greu de înghiţit cu cît cele două ziare împărtăşesc pînă la sinonimie atitudinea furioasă faţă de o recentă apariţie la editura Flammarion. În trei paragrafe şi patru fraze (reunite sub titlul "Ce faci, soro, cui mă vinzi?"), **Vocea României** "tratează" (prin Corina Petre) volumul "Dictionnaire de Géopolitique" în care "capitolul despre România conţine grave neadevăruri şi distorsiuni de informare, textul fiind semnat de tînărul politolog Stéphanne de la Rosière, un apropiat al cercurilor revizioniste ungare". Autoarea îşi exprimă (ceea ce e firesc) "mirarea că Franţa, sora noastră latină, care a fost alături de România în momentele cruciale ale istoriei sale, produce astăzi încă o dovadă că nu prea înţelege, sau nu vrea să înţeleagă, ce se întîmplă în această parte a Europei". În exact **aceleaşi** patru fraze, **Curierul naţional** ne spune exact aceleaşi lucruri şi exprimă aceleaşi mirări. El nu recurge însă la "culesul cu paragrafe", propune un titlu nou ("«Contribuţii originale» la istoria României") închide expresia "sau nu vrea să înţeleagă" între paranteze şi semnează toată această casetă cu două misterioase iniţiale: R.A. "Minunea" prin care două persoane pot gîndi în două publicaţii cu aceleaşi cuvinte e de înţeles pentru cei care ştiu că purtătorul de cuvînt al guvernului provine din redacţia **Curierului**, dar o atare explicaţie e de-ajuns să ne îndrepte spre..."cealaltă parte a presei". **Cotidianul** dezvăluie (în 3 martie) "Secretul luminii de la răsărit" iar **Libertatea** ţine loc de **România Mare**: "FMI-ul e cu ochii pe noi. Dl. Watson se declară mulţumit! Expertul financiar crede că politica monetară e bună, că cea (sic!) fiscală a dus în '93 la un neaşteptat excedent bugetar şi că rata inflaţiei a scăzut de la 14% la sub 5%. Dacă şi cămătarul mondial e mulţumit, înseamnă că ne merge într-adevăr rău...", oftează, cu năduf, "primul ziar liber al Revoluţiei române". **Evenimentul zilei** are cu totul alte griji: după ce ne "oferă un telefon" unde îl putem "felicita pe Ion Iliescu cu ocazia zilei sale de naştere", apelează la "mijloace specifice" pentru a intercepta convorbirile cetăţenilor şi a le transcrie pe o întreagă pagină de ziar. Despre "Cotroceniul sub asediu" scriu **Jurnalul naţional** şi **Ora** (în ediţiile din 4 martie), primul pe scurt, celălalt desfăşurat şi cu multe citate din spusele admiratorilor: "Iliescu n-are cinci vile cum are Halaicu", "Vreau să-l rog pe preşedinte să fie naşul meu", "N-am mai pomenit aşa ceva de pe vremea lui Ceauşescu, cînd stăteam la coadă la carne" sînt subtitlurile tipărite cu litere de culoare neagră spre a se deosebi de alte patru culese "pe albastru".

Declaraţii, supoziţii şi comentarii pe tema remanierii am avut cu duiumul, de luni pînă sîmbătă în fiecare dintre "organele de presă". Ele nu mai merită însă reproduse după ce duminică, 6 martie, la ora 12.08, remanierea guvernamentală s-a făcut ca să fie făcută (E.Ş.)

P.S.: Cu părere de rău, trebuie să includem în inventarul "evenimentelor publicistice" moartea unui cunoscut ziarist şi multele relatări ale împrejurărilor în care ea s-a produs: "lui Aurel Perva i s-a făcut brusc rău în faţa unui magazin în timp ce-şi făcea cumpărăturile" (**Evenimentul zile**); "Dis-de-dimineaţă ieşise la plimbare cu căţelul, traversa o stradă liniştit, pe trecerea de pietoni, cînd a fost răpus de un stop cardiac" (**Jurnalul naţional**); "Ieri dimineaţă, Aurel Perva a plecat ca de obicei acasă. Ajuns în intersecţia dintre str. Baba Novac şi Şos. Căţelu i s-a făcut rău şi a căzut" (**România liberă**).

Aurel Perva ar fi meritat, desigur, pe lîngă laudele postume ale confraţilor, şi un strop de profesionalism. Tragedia nu poate transforma închipuirile în informaţie.

Tatele au nostalgia Occidentului

Frica Occidentului în Evul Mediu se lega de imaginea diavolului, care se întrupa în femeie ("Vrăjitoarea"), în evreu, în alchimist sau chiar în pisică. În căutarea pietrei filosofale, alchimistul un pas mic făcea şi intra în magie, iar în noaptea Evului Mediu orice magie era neagră, ca şi pisica.

În mitologia noastră, străinul apare de multe ori în chip de diavol : pe rînd, turcul, leahul, muscalul, evreul, ungurul au intrat, vremelnic, după cum ne purtam războaiele, în pielea lui Ucigă-l toaca. Românul cel bun s-a înfruntat în istorie, ca şi în poveste, cu Străinul cel rău.

Ciudat, dar tot în istorie, de data asta în istoria trăită, străinul se exilează la noi în comunităţi compacte, este adoptat cu uşurinţă. Îşi ridică biserici, sinagogi, moschei. După marile pogromuri din Galiţia, evreii se aşează în Moldova, de la Fălticeni, Botoşani, Dorohoi, Huşi, Bîrlad şi pînă la Focşani. Strada mare e peste tot evreiască : sînt clădiri cu un cat, construite în adîncime cu magazin la stradă, magazii îndărătul magazinului. Locuinţele sînt la etaj, unde ajungi pe pasarele şi scări întortocheate. Prosperitatea Străinului începe să deranjeze în perioadele de criză economică: atunci, comunităţile, organizate mai solid în jurul Familiei, sprijinite de Marea Familie (comunitatea evreiască, armeană etc.) internaţională, par mai puţin atinse de efectele ei. Românul este, prin firea lui anarhică, incapabil să se organizeze în comunităţi. Singura formă de solidaritate se manifestă ciclic, împotriva Străinului, care se face vinovat, în fond, de păcatele naţiei noastre. Neputinţa de a ne constitui în comunităţi ne face să vedem în forma aceasta de organizare un rău. Ce nu stă în firea noastră, nu stă în firea omului, spunem noi, ridicîndu-ne etnia la rang de generalitate.

Dacă Străinul e rău, Străinătatea este o Mecca la care tînjim, spre care mergem, dar la care nu ajungem niciodată: cînd s-o atingem cu degetul, ea a şi dispărut după orizont. Călătorul român se minunează, din primele timpuri ale călătoriei, de tot ce vede în străinătate: ar vrea să aducă Străinătatea acasă, dar o Străinătate fără Străini. Şi atunci facem din Bucureşti un mic Paris şi din România - o Belgie a Orientului. Tradiţia se surpă, mîncată parcă de carii: în loc de Podul Mogoşoaiei vrem Calea Victoriei. Tăiem bulevarde, numele străzilor imită Occidentul, hotelurile maimuţăresc firmele de la Paris, Berlin sau Viena. Tîrguşoarele îşi au un Corso al lor, pe care ţaţele îşi plimbă nostalgia Occidentului. La jumătatea secolului XIX, în teatrele noastre se joacă în limba franceză, germană, italiană. În fiecare femeie, care a învăţat să coasă la gherghef, ţine un album, unde suspină versuri şi picură liric peisaje, crochiuri sau portrete, se acompaniază la **pian**o şi adoarme cu Lamartine la cap, pe noptieră, se naşte şi oftează la Occident o Chiriţă. Sînt perioade lungi în istoria noastră cînd cuconiţele şi cuconii se simt, acasă, în exil: nostalgia pentru Occident este un alt fel de dor de casă.

Străinătatea mai are în ochii românului o calitate : nici o marfă de acolo nu se compară cu marfa românească. Tot ce facem noi e lucru de mîntuială. În schimb, ceasurile elveţiene, maşinăriile nemţeşti, mătăsurile italiene, parfumurile franţuzeşti, ehei ! Acelea marfă ! Uităm că sînt făcute de mîna Străinului cel rău.

Orgoliul nostru naţional se inflamează la simţămîntul patriotic şi emite, pe o lungime de undă care nu s-a schimbat de la 1800 şi pînă acum, o secreţie lirică. Dacă punem, însă, cap la cap toate observaţiile de mai sus constatăm că orgoliul acesta se hrăneşte dintr-un mare dispreţ. Românul se iubeşte, în eternitate, dar se desconsideră în viaţa de toate zilele. E solidar cu el însuşi în faţa istoriei, dar e incapabil de solidaritate în împrejurările vieţii. Nu-i place să se ploconească în faţa Străinului, dar are un cult pentru tot ce înseamnă Străinătate. Incapabil să susţină un idol care se naşte sub ochii lui, din acelaşi lut ca şi el, românul face tot ce-i stă în putere ca să-l facă să plece aiurea, în locul lui aduce idoli de import.

După cum v-aţi putut da seama, rîndurile de mai sus nu-şi propun să construiască o tipologie, de altfel imposibil de formulat în graba condeiului, ci să exprime o mirare, în faţa cîtorva paradoxuri între care trăim.

Val CONDURACHE

Barbarul în viziunea grecilor sau cine sînt europenii

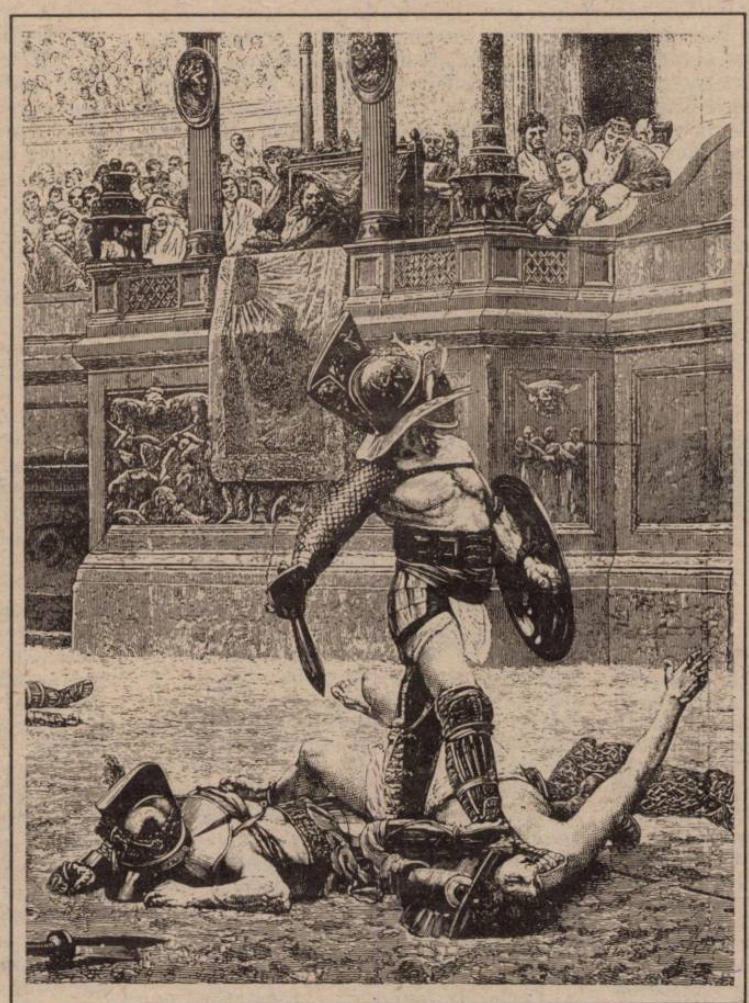

Unul din conceptele fundamentale pe care l-am moştenit din antichitate este cel de **barbar**. Iniţial, cuvîntul însemna **străin, negrec**, un om care vorbeşte o limbă ininteligibilă pentru un grec, fără să se acorde cuvîntului vreo nuanţă peiorativă. Un concept similar a existat şi în Egiptul antic şi, probabil, la multe alte popoare antice. În secolul V i.d.Chr. s-a produs o schimbare radicală: confruntaţi cu perşii în războaie care au pus în discuţie însăşi existenţa cetăţilor eline, grecii i-au considerat pe perşi ca fiind barbarii prin excelenţă şi au început să compare propriul lor mod de viaţă cu cel al "barbarilor" scoţînd în evidenţă o deosebire de esenţă: dacă pentru greci la baza societăţii se afla **spiritul de libertate**, la barbarii asiatici caracteristica era **despotismul**. De remarcat este faptul că imediat grecii, din spirit generalizator, au extins libertatea ca fiind premisa pentru locuitorii întregului continent european, iar sclavia pentru toţi locuitorii Asiei. Din acest moment, "barbar" devine o categorie negativă: cel care nu este grec prin naştere, cel care nu are limba greacă drept limbă maternă este un om care nu participă la viaţa civilizată. Or, viaţa civilizată nu se reduce la construirea de oraşe şi monumente impresionante, ci presupune obligatoriu libertatea individuală şi spirituală şi, ca o consecinţă, produsele spiritului, cum sînt filozofia, literatura, ştiinţa. Condiţia esenţială pentru a nu fi considerat barbar este **naşterea**: orice om se naşte grec sau barbar. Privilegiile acordate străinilor în cetăţile greceşti nu se aplică decît elinilor; legislaţia era tolerantă numai cu cei care prin naştere aparţineau Eladei.

Chiar dacă recunoşteau unele merite ale unor barbari, de pildă psihoterapia promovată de getul Zamolxis elogiată de Platon în dialogul **Charmides**, etichetarea de barbar este peiorativă. În această fază de evoluţie, grecii se dovedesc a fi exclusivişti şi nu acceptă, în general, ideea că barbarii ar contribui, asemenea lor, la dezvoltarea culturii.

Lumea greacă era formată dintr-o multitudine de cetăţi (polisuri), independente unele faţă de altele, cel puţin teoretic, aflate în numeroase cazuri în conflicte militare, cum a fost cazul Atenei şi al Spartei în îndelungatul război peloponeziac din secolul V î.d.Chr. Avînd o cultură unitară, grecii nu s-au putut niciodată uni din punct de vedere politic. În ultima parte a secolului V începe, însă, să se dezvolte un curent din ce în ce mai puternic în favoarea unificării cetăţilor care compuneau Elada. Determinant în acest curent de gîndire a fost pericolul pe care-l reprezenta în continuare **barbarul prin excelenţă**, adică **perşii**, pentru greci. Datorită superiorităţii indiscutabile din punctul lor de vedere asupra barbarilor, grecii consideră legitimă cucerirea lumii negreceşti: "este legitim ca grecii să-i stăpînească pe barbari" exclamă în chip aforistic Euripides în tragedia **Ifigenia în Aulis**.

În secolul următor se produce, însă, o schimbare radicală de optică; dacă ideea cuceririi lumii de către greci rămîne la ordinea zilei, definirea barbarului capătă valenţe noi. Purtătorul de cuvînt al curentului de gîndire care conduce la această schimbare de optică determinînd apariţia unui nou curent de gîndire cu efecte importante în istorie este oratorul Isocrate. Pentru Isocrate, **naşterea** nu mai joacă rolul determinant în definirea grecului şi a barbarului. După opinia sa, formulată în discursul panegiric, numele sau originea etnică nu pot conferi atributele elenice, ci modul de gîndire, mentalitatea şi educaţia primită. Într-o scrisoare, oratorul constată că o populaţie trăind pe coasta Asiei Mici vorbeşte greceşte, este de origine greacă, dar prin comportare se include lumii barbarilor. Asta înseamnă că antiteza grec–barbar nu mai presupune originea etnică drept condiţie **sine qua non**, ci că se referă strict la domeniul civilizaţiei, fără a implica criteriul etnic. Ideile lui Isocrate au fost preluate şi de alţi gînditori şi, fără a intra în detalii, îi menţionăm numai pe geograful Strabo, care îi diferenţiază pe oameni numai în baza criteriilor etice, şi pe Plutarh, care se exprimă plastic în următorii termeni: "nu-i vei deosebi pe greci de barbari prin îmbrăcăminte, ci prin comportament" (**Despre virtutea sau norocul lui Alexandru**). Rămîn din vechea definiţie numai termenii de grec şi barbar, dar, conform noii concepţii, barbarii, în funcţie de mentalitatea pe care o adoptă, pot fi consideraţi greci.

Curentul de gîndire promovat de Isocrate nu rămîne un fapt numai în domeniul speculaţiilor, ci are efecte importante în evoluţia istorică. Alexandru Macedon intenţiona să întemeieze un imperiu universal cosmopolit, unde să nu mai existe nici o diferenţă între diferitele etnii componente. Fuziunea tuturor raselor se repercutează şi în domeniul culturii: datorită prestigiului ei extraordinar, limba greacă rămîne limba de exprimare a culturii, dar la configurarea culturii participă oameni de diferite origini: Zenon, întemeietorul şcolii stoice, era fenician, poetul Meleagros era sirian, Molon, întemeietorul şcolii retorice de la Rodos, era evreu. Orizontul intelectual se măreşte, eruditi epocii studiază istoria şi obiceiurile unor popoare care pînă atunci îi interesaseră pe greci numai accidental, cum sînt caldeii, indienii etc. Există o informaţie conform căreia Ptolemeu Filadelful dispusese strîngerea operelor egiptene, caldaice, romane etc. în biblioteca din Alexandria şi traducerea lor în limba greacă.

Aşadar, după începuturi, cînd conceptele de grec şi barbar aveau o componentă evidentă etnică, se ajunge după Isocrates la diferenţiere numai în baza criteriului etic şi intelectual. Cei care pînă nu de mult erau consideraţi barbari şi disprefuiţi pentru aceasta, pot scăpa din acest stigmat adaptîndu-se şi participînd la cultura elenică. În schimb, grecii care se comoportă nedemn de cultura şi civilizaţia Eladei sînt consideraţi a fi barbari. Criteriul de mentalitate devine prevalent cu consecinţe de cea mai mare importanţă în evoluţia istorică.

Experienţa greacă este plină de învăţăminte. Se vorbeşte astăzi pînă la saturaţie de Europa şi de faptul că noi, românii, am fost şi vom fi mereu în Europa, că nu avem de ce să fim primiţi, deoarece noi ne-am aflat întotdeauna în spaţiul european. Sigur, asemenea afirmaţii sînt absolut adevărate, dacă definim Europa numai din punct de vedere geogafic, adică dacă adoptăm o definiţie restrictivă, asemenea celei adoptate iniţial de greci în ceea ce priveşte conceptul de grec şi barbar. Dar, dacă definim Europa din punctul de vedere al mentalităţii şi al civilizaţiei, adică dacă adoptăm o definiţie similară celei date de Isocrate, atunci nu mai putem afirma că situarea în spaţiul european ne conferă dreptul de a ne considera europeni. Cîtă vreme, de pildă, am fost supuşii imperiului sovietic, am fost smulşi prin forţa brută universului european. Sistemul impus de sovietici este antieuropean prin definiţie, aşa cum şi sistemul impus Germaniei de către Hitler numai european nu era. Europa se defineşte ca fiind un concept de civilizaţie şi o mentalitate care are ca premisă principiul libertăţii cenzurate numai de legi morale. Un sistem care anulează principiul libertăţii nu este european, chiar dacă fenomenul se produce pe continentul numit Europa. Că există o autentică vocaţie europeană a românilor, că şi în cumplita perioadă comunistă s-au produs unele fapte, mai ales în domeniul culturii, cu adevărat europene, asta este cu totul altceva. Dar, repetăm, sistemul în sine se afla la antipodul spiritului european.

Astăzi încercăm să ne recîştigăm dreptul pe care-l avem prin tradiţie istorică şi vocaţie de a reveni în Europa. Dar, pentru aceasta, este necesar să încetăm cu sofismul ieftin că am fost permanent europeni. Din păcate, şi astăzi o serie de fapte publice, comportări ale unor demnitari se află în contradicţie evidentă cu ceea ce se numeşte Europa. Pînă cînd nu vor fi puse în practica zilnică principiile care definesc Europa, pînă cînd oamenii noştri publici, în primul rînd ei, nu se vor comporta conform regulilor încetăţenite pe continentul nostru, pînă atunci nu vom putea afirma reintegrarea noastră în civilizaţia cu care ne-am identificat încă de la apariţia noastră ca popor.

Să revenim, deci, la gîndirea lui Isocrate: nu este european cel ce se naşte pe pămînt european, ci cel care se comportă şi are o mentalitate europeană.

Gheorghe CEAUŞESCU

Strangers in the night

Tu ştii cine sînt eu?

Motivele fiind cam subţirele, domnului Gheorghe i-a fost respinsă cererea de azil politic. Urmează recursul, însă şansele sînt ca şi inexistente. Domnul Gheorghe e indignat pînă la Dumnezeu. Cum se poartă ăştia cu mine, domnule? Păi, ăştia ştiu cine am fost eu în România? Nu, cine? Păi, în România eu am avut maşină, domnule!

Johan, fost Ion

Domnul Ion a cerut azil politic şi, aflînd că se poate, şi-a cerut germanitatea. Şi-a descoperit un străbunic neamţ. Gurile rele susţin că străbunicul nu era decît un nume de pe o cruce din cimitirul săsesc din Sighişoara, fără nici o legătură cu dl. Ion. Oricum, în scurt timp, cu un avocat bun, pe vremea cînd se mai putea, din Ion a devenit Johan. Însă de simţit, simte româneşte. După ce şi-a văzut sacii în carul nemţilor, dlui Johan, fost Ion, i s-a trezit simţul critic. Prea multă ordine, prea multă curăţenie, prea multă muncă, nemţii nu ştiu să mănînce, nu ştiu să bea, nu ştiu să se distreze, nu ştiu să trăiască precum noi, românii, şi, pe deasupra, n-au nici umor. Pe scurt, nemţii sînt proşti. Au noroc cu ţara asta a lor, încolo vai de mama lor! Eh, oftează domnul Johan, fost Ion, dacă ar fi ţara asta pe mîna noastră...

Deştepţi, ei, dar nici noi nu ne lăsăm!

Se fură şi în magazinele nemţeşti. Mai greu, cu riscul de a pune mîna pe tine detectivul magazinului, dar se fură. Domnul Nelu a încercat metoda dezlipirii preţului de pe mărfuri mai ieftine şi lipirea pe altele mai scumpe. Fără rezultate. Operaţiunea durează. Unde mai pui că nemţii s-au gîndit şi la blocarea şmecheriei. Preţurile se desprind în fişii mici şi reconstituirea lor este imposibilă. Domnul Nelu n-a dezarmat. A găsit o metodă de a fura cinstit. S-a prins că la raionul de legume şi fructe clientul îşi cîntăreşte singur marfa, cîntarul îţi eliberează automat bonul, pe care-l lipeşti pe punga închisă. Aici e punctul slab, aici i-a venit domnului Nelu ideea cea mare. Cîntăreşte marfa şi, înainte de a o închide şi de a lipi bonul, mai aruncă în pungă un măr, o portocală, doi cartofi. Exact cît să nu se prindă casiera. Merită osteneala? Pentru 20 de pfenigi? Nu, dar dacă nu curge, pică. Şi pe urmă,'r-ar mama lor a dracului dă deştepţi, cu noi se pun ei, domnule?

Nemţii nu sînt atenţi

Dl. Mircea e medic. De vreo cîţiva ani buni s-a stabilit şi profesează în Germania. Cîştigă bine. Cam în cinci ani a făcut tot ce-şi dorise şi nu reuşise să aibă în România. Şi-a cumpărat un apartament frumos, de fapt tot parterul unei vile dintr-o staţiune de munte. Daciei i-a luat locul un Mercedes impunător, concediile le face în Italia, în Spania, în Africa. Un singur norişor întunecă reuşita. Pacienţii nu dau bacşiş. Deloc. Dl. Mircea nu înţelege în ruptul capului. Chiar nimic, nimic, domnule? Nici măcar o atenţie, acolo...

Un om sensibil

Doamna Nicolae vorbeşte despre bunătatea şi sensibilitatea soţului, acuma decedat. Au părăsit ţara după 25 de ani de suferinţe. Pur şi simplu n-au mai putut îndura. Nu-i lucru uşor să asişti la atrocităţile la care comuniştii i-au supus pe români. Tocmai el, un om atît de bun, atît de sensibil! Dar ce a fost soţul dvs. în România? Medic. Medic la Ministerul de interne. Îi asista pe anchetatori!

Pe arătură

Cea mai bună metodă de a părăsi România a fost găsită de domnul Gigi. A luat-o pe arătură! La propriu. Pur şi simplu, într-o noapte fără lună, a luat-o pe arătura de la frontieră. Cu un felinar în mînă. Evident, a fost văzut şi somat de grănicer: "stai, că trag". Dl. Gigi s-a oprit, nu era să se lase împuşcat. La locul faptei, grănicerul n-a mai găsit decît felinarul înfipt într-un par. Urmele d-lui Gigi s-au pierdut în jungla capitalistă. Acuma e informatician la New York.

Parisul, tot Paris

Domnul Vasile a ales libertatea pentru că ura comunismul. Însă mai mult decît ura împotriva comunismului îl atrăgea Parisul. Un vis din tinereţe. Vroia să nu moară înainte de a face o talpă pe Şanţ Elisée. Vasile la Paris! Sună mişto, nu? A muncit pe rupte, dar şi-a văzut visul cu ochii. Întors acasă, prietenii l-au întrebat cum a găsit Parisul. De nerecunoscut, face dl. Vasile, de nerecunoscut!

N. C. MUNTEANU

Mă obosesc pe mine însumi

Scriitorul Mircea Săndulescu a publicat în ţară (pînă în 1985) patru romane şi două piese de teatru. Pentru primele două romane "Victorie clandestină" (1977) şi "Tratat despre oaspeţi" (1979), a obţinut premiul Asociaţiei Scriitorilor din Iaşi şi cel al Consiliului Asociaţiei Studenţilor din România. În 1985 a emigrat în America, unde, după o scurtă şedere în Iowa, s-a stabilit la New York. Am avut o discuţie cu domnia sa despre problemele şi posibilităţile unui scriitor român în Statele Unite.

Şederea dumneavoastră în Iowa a avut vreo legătură cu celebra bursă acordată scriitorilor?

Nu, nici o legătură. Atunci nu puteai intra în America decît dacă te sponsoriza cineva. Eu, împreună cu familia mea, am fost sponsorizaţi de un grup de cetăţeni care fuseseră impresionaţi de foaia lansată de serviciul de imigrări. Pe oamenii aceia cred că i-am dezamăgit puţin, cînd, după trei luni, am plecat la New York. Mă atrăgea în oraşul ăsta un lucru care acuma mi se pare foarte naiv, şi anume faptul că aici sînt toate marile edituri, marii redactori. Abia mai tîrziu mi-am dat seama că poţi fi în Iowa şi să ai o relaţie foarte bună cu editorii, după cum poţi fi în New York şi să nu-i cunoşti.

Dar care a fost motivul plecării din România?

Eram la capătul unui şir lung de dezamăgiri. Pare trivial, dar eram nu numai scriitor, ci şi cap de familie, ca să zic aşa. Şi ţin minte că, odată, am pierdut ore întregi umblînd cu tot felul de aranjamente ca să fac rost de lapte Humana pentru copii. Altă dată, la o radiografie, mi s-a spus că s-a defectat aparatul şi că am fost iradiat de vreo 18 ori mai mult decît trebuia. O mulţime de asemenea amănunte. Însă cred că, de fapt, motivul fundamental era convingerea mea că o să fac gaură în cer, că o să public de la început. Nu ştiu ce mă făcuse pe mine să cred că toţi scriitorii din Est, de calibrul unu sau doi, sînt imediat îmbrăţişaţi, aici. În realitate e mult mai complicat.

Aşadar, aţi avut probleme de adaptare, nu v-aţi integrat uşor.

Am descoperit în America faptul că sînt foarte timid. O dată n-am îndrăznit să iau cuvîntul la o întrunire publică, deşi aş fi vrut foarte mult, altă dată, mi-a fost jenă să mă duc unde eram invitat şi tot aşa. Lucrul ăsta nu mi se întîmpla la Bucureşti. Şi nici aici nu se întîmplă cînd sînt printre imigranţi. M-am intimidat în lumea saxonă. Ei au un alt fel de a fi, subtil, ironic şi, în aparenţă, te ascultă politicos, dar eu am mereu senzaţia că nu mă înţeleg, ceea ce mă inhibă. Cea mai mare gafă pe care o poţi face aici este, de exemplu, la o petrecere, cînd cineva te întreabă, aparent serios, cum ţi se pare în America sau cum era în România, tu să începi să-i explici ceva, cu adevărat. Şi Breban mi-a povestit ceva asemănător, din Germania. Sigur, dacă vii, cum am văzut odată un polonez, cu ani grei de temniţă în spate, e altceva. Altfel, citeşti pe faţa lor că nu vor să le spui lucruri teribile şi complicate. Vor ceva scurt, o chestie sarcastică, hazoasă, care să-i facă să se simtă bine că au învăţat ceva, repede.

Nu e cumva o diferenţă de ritm, de timp, de răbdare?

Exact. În prima frază trebuie să spui totul. Limba engleză, de altfel, e renumită prin elipticitate. Discursul sintactic, de tip latin, îi oboseşte. De fapt, şi pe mine a început să mă obosească. Eu, uneori, mă obosesc pe mine însumi. Îmi plac lucrurile mai scurte. Partea proastă e că, de multe ori, scurtimea se învecinează cu superficialitatea. Americanii nici nu intră mult în problemele altora. Poate aşa e şi bine, fiecare cu viaţa lui, căci asta pare să fie ideea.

Aţi observat vreo schimbare, în privinţa asta, la prietenii dumneavoastră români, care trăiesc aici?

Am cîţiva prieteni, dar am constatat că-şi menţin stilul confesiv, comentativ. Nu facem ţarc în jurul nostru, pentru că, atunci, ne-am înstrăina şi mai rău.

O întrevedere între români e un fel de eliberare?

Ce se întîmplă: ideal pentru un scriitor e să se întîlnească tot cu scriitori sau cu editori, iar în comunitatea românească, deşi e destul de mare, scriitorii lipsesc. Dacă stau bine să mă gîndesc, nici nu ştiu să existe vreunul în New York, în afară de mine. Mi-e şi ruşine să spun. Nu-ţi vine să crezi. Iar saxonii sînt tipul introvertit, rezervat şi suspicios. Dacă tu povesteşti prea multe lucruri, persoana respectivă înţelege că vrei să te ajute. Eu am un foarte bun prieten, un coleg la liceul unde predau, pe care îl întreb în fiecare luni ce-a făcut în week-end. Îmi răspunde invariabil: "OK, fine". Un mare deşert. Îl consider drept unul dintre cei mai apropiaţi prieteni, dar nu comunicăm. În ţară era o plăcere, o fervoare să analizăm, să intrăm în detalii, să comentăm evenimente. E adevărat, însă, că nu am acces la lumea sofisticată, de sus de tot, aşa cum aveam în România. Nu m-am plimbat printre scriitori subtili, dar asta şi pentru că ei sînt foarte singuratici. De exemplu, nu se cunoaşte Updike cu Salinger. Scriitorii mari, cînd se întîlnesc la o şampanie, extrem de rar, discută în mod foarte diplomatic şi superficial. Se citesc între ei, bineînţeles, dar nu-şi trimit cărţi cu dedicaţie, ca la noi. Nu e ca la Casa Scriitorilor şi mie îmi lipseşte enorm atmosfera de acolo.

Scrieţi direct în engleză?

Da, n-am probleme, deşi cred că mai fac unele greşeli, de genul "bulgăre de promoroacă" în loc de "bulgăre de zăpadă". Mă rog, astea se repară, se mai uită cineva pe text. Însă, spre tristeţea mea, n-am publicat aici decît articole, cu toate că am scris 3 romane şi 14 povestiri. Am lucrat ca negru pentru un scriitor din Iowa, căruia i-am refăcut, aproape complet, două povestiri. Am avut un agent literar cu care nu m-am înţeles şi am început să-mi trimit singur manuscrisele editorilor. Dar aceştia nici nu le citesc, au asistenţi care vînează greşeli nesemnificative şi apoi îţi trimit scrisori standard de respingere. În schimb, mi-a apărut un roman în ţară: "Tenişii miresei". Pînă la urmă, eu cred că tot scriitor român o să rămân. Scriu în engleză, mai mult din convenienţă, iar de curînd mi-am descoperit o cadenţă în româneşte pe care n-o aveam înainte. Aici, în America, după amantlîcul cu engleza, am descoperit o uriaşă voluptate de a scrie în româneşte, de a decanta toate licorile subterane ale limbii. În plus, cred că am cîştigat în elipticitate.

V-aţi gîndit vreodată să vă întoarceţi?

Mereu mă gîndesc la asta, dar, deocamdată, copiii trebuie să intre aici, la facultate. Cred că în ţară e o perioadă fantastică pentru un scriitor. Se filtrează apele, se sortează categorii umane. Caragiale reînvie la puterea o sută... Viaţa mea aici e foarte banală, deşi am foarte multe de făcut.

Se poate trage concluzia că tipul de societate anglo-saxonă nu e prielnic pentru un scriitor român, cu ritmul şi tabieturile sale... să le spunem balcanice?

În România am dus o viaţă extraordinară din punctul ăsta de vedere. Mi-e şi jenă s-o spun. Cîteva ore pe zi, la redacţie (Viaţa Românească n.r.) şi se mai putea şi lipsi. Aici nu-ţi poţi permite aşa ceva. Rezultatul e că scriu foarte puţin. În al doilea rînd, mă ucide marketingul. Acolo nu trebuie marketing. În America trebuie să scrii o scrisoare de propunere către editori. Or, cum poţi explica într-o pagină bogăţia de idei şi gînduri dintr-un roman? Trebuie să fie ceva care să-l "agaţe". Există cărţi despre strategia de abordare a editorului, cu capitole întregi despre acest "cîrlig". Pe mine mă dezgustă aşa ceva. Sînt, apoi, mii de cărţi despre cum să scrii primul capitol şi prima pagină ca să-l convingi pe editor. Unii spun, chiar, că primul paragraf e cheia. Nu aşa se face literatură. Şi ar mai fi ceva, nu pot descrie personaje saxone, deşi ştiu cum se poartă, tipologic, un saxon. I-aş putea descrie pe colegii mei, pe care-i observ în fiecare zi, dar trebuie să conduc eu aceste personaje, pe cînd cele româneşti sînt mai fireşti, mă iau ele de mînă şi mă duc singure. Cel mai bun lucru, în proză, este ţesătura intimă de reacţii şi de atmosferă, pe care eu n-o văd bine decît cu români. Într-un cuvînt, m-am pedepsit foarte tare. Cred că cea mai mare prostie pe care o poate face un scriitor e să plece din ţară.

N-aţi avut chiar nici o satisfacţie, nici o realizare care în România să nu fi fost posibilă?

Da, în retrospectivă, mi se pare că eram foarte des fericit în ţară şi, acum, zic că e rău aici. Dar trebuie să fiu un pic prudent. De la distanţă plusurile şi minusurile se modifică. Peste ani de zile s-ar putea să constat că perioada asta a fost cea mai fertilă din viaţa mea, că am acumulat cel mai mult. Deocamdată, mi s-a redus aproape la zero teama şi sfiala faţă de cultura saxonă. Am descoperit că nu sîntem cu nimic inferiori şi că venim dintr-un climat cultural extrem de bogat în nuanţe. Deci realizarea e o mare seninătate, cînd stau de vorbă cu americani aflaţi aici de şapte-opt generaţii. Am scăpat de inhibiţie. Dacă plec mîine în România, plec liniştit şi nu mai am niciodată curiozitatea sau nostalgia lumii ăsteia. Sentimentul meu e că am trăit cu o amantă, America, aşa strălucitoare şi grozavă cum e o amantă, m-am lămurit, m-am calmat, iar acum sper să vin cît mai curînd acasă. Aş aprecia, probabil, mult mai mult farmecul vieţii de Bucureşti, aşa, cu balcanismele şi cu toate lucrurile bine ştiute.

A consemnat
Andrei MANOLESCU

Copiii, străinii şi patriotismul

Cristi, 6 ani: Străinul este cel care nu locuieşte în casa mea (de exemplu, oamenii de la tata de la serviciu). Şi mai sînt şi străini care vorbesc limba engleză, franceză, italiană. Şi eu ştiu să număr pînă la 11 pe italiană, dar nu sînt străin. Şi aş vrea să merg în multe ţări, ca să vorbesc mai multe limbi. Străinii sînt oameni buni fiindcă ne aduc dulciuri, şi nu ne e frică de ei.

Andreea, 5 ani: La noi la grădiniţă au venit doi străini ca să ne înveţe engleza. Unul era gras şi unul slab, dar nu semănau cu noi, pentru că vorbeau englezeşte. Ştim şi noi puţină engleză: cum se zice la geam, uşă, scaun şi... şi portocală. Eu mai ştiu şi culorile. Vreau să mă duc în Iordania, ca să văd arabi. Din ăia ca în ziare, cu cearşaf în cap. Şi vreau să merg şi în America, ca să văd francezi.

Andra, 5 ani: Eu vreau să merg în Germania pentru că am acolo nişte rude cu care mă înţeleg pe româneşte. Mama şi tata au fost şi mi-au povestit că e frumos.

Cătălin, 6 ani: Eu o să merg în Germania, că sînt mai multe dulciuri.

Diana, 5 ani: Eu vreau să mă duc în Italia şi să rămîn acolo. Pentru păpuşi. Şi cînd o să mă fac mare n-o să mai vreau păpuşi, o să stau acolo fiindcă e curat.

Adrian, 6 ani: Eu merg în Englezia ca să învăţ engleza. Şi după aceea vin înapoi, ca să vorbesc cu englezii care vin aici. Pentru că tot la noi e cel mai frumos.

Răzvan, 6 ani şi 7 luni: Eu vreau să merg în Irak, pentru că a fost şi tataie. Dar nu ştiu cum e acolo, că pe mine nu m-a luat.

Mihai, 7 ani: Străinul îl recunoşti pentru că vorbeşte în altă limbă. Nu prea seamănă cu noi – unii au ochii uite-aşa, sînt galbeni sau negri. Dar şi-n România sînt negri. E bine să vină străini pe la noi, ca să-i vedem, dar ne fură ţara. Vin toţi aici şi ne gonesc. Aşa cum le-au furat de toate la basarabeni şi prin alte ţări – am văzut eu la televizor. Că în toate ţările se fură. Eu vreau să mă duc în Canada, unde e frig şi oamenii nu sînt răi. Acolo e mai bine, nu se aruncă gunoaiele pe stradă. La noi e murdar, da' tot noi sîntem vinovaţi, că în loc să punem la gunoi, punem pe alături.

Ana Maria, 8 ani: Străinul e un om pe care nu-l cunoşti pentru că vine din alte părţi. Sînt mai multe feluri de străini, îi recunoşti după vorbă. Pe unii nu-i înţelegi pentru că vin din alte ţări. Şi mai sînt şi străinii din blocul de vizavi. Sînt şi ei tot ca noi, unii buni, alţii răi. Dar nu e bine să vină la noi, nici să ne ducem noi la ei. Fiecare să stea la el. Eu nu m-aş duce în nici o ţară, fiindcă îmi iubesc mai mult patria mea. Aici e cel mai frumos şi cel mai bine.

Culese de
Simona BASARAB

Străinii din România nu înghit cîinii

După decembrie 1990, românilor – străini în lumea largă – li s-a adăugat şi reversul situaţiei: au apărut străinii în România. E drept, nu din SUA, Marea Britanie, Franţa etc, ci din Somalia, Albania, China, Iran, Pakistan, ţări vecine şi prietene. Străini – în sens de solicitanţi de azil sau, cel mult, refugiaţi (cazul grupului somalez). Odată cu prezenţa acestora au apărut şi organisme internaţionale, precum Biroul de legătură din Bucureşti al Înaltului Comisariat ONU, care, în colaborare cu guvernamentalul Secretariat tehnic al Comitetului român pentru emigrări şi cu diverse asociaţii pentru respectarea drepturilor omului (în special SIRDO) se străduieşte să soluţioneze decent problema şederii în România a celor veniţi de la mai rău. Cadrul legal al acţiunilor lor este asigurat de Convenţia de la Geneva, din 28 iunie 1951, privind drepturile refugiaţilor şi de Protocolul privind statutul refugiaţilor; din 31 ianuarie 1967. Nu însă şi de Parlamentul României, unde a ajuns proiectul de lege elaborat de Ministerul Justiţiei, în colaborare cu Ministerul de Interne şi Externe şi trecut prin Comitetul român pentru probleme de emigrări, care, de pe 9 noiembrie 1993 (după cum ne informează dl. Ştefănescu-Drăgăneşti, preşedinte al LADO) a fost inclus pe ordinea de zi a Camerei deputaţilor. Singura încercare de legiferare autohtonă este Hotărîrea nr. 28 a Guvernului României din 26 ianuarie 1994, ce asigură şcolarizarea copiilor refugiaţilor. Acest statut privilegiat de refugiaţi temporar, pe considerente umanitare, nu îl au, însă, decît locatarii căminului din str. Gociu, în majoritate somalezi (cam 70 de adulţi şi 25 de copii),dar şi iranieni, un kurd, un bosniac, un pakistanez. Şi un grup de albanezi a beneficiat de acest statut, dar a fost expulzat anul trecut. Ceilalţi străini pătrund, în general, ilegal în ţară, via Moscova-Chişinău. Singurul lor mod de a intra în legalitate este de a depune cerere de azil, în urma căreia primesc o legitimaţie de solicitanţi de azil, singurul lor act de identitate.

Cei cu statutul de refugiaţi din str. Gociu au căminul şi masa (3 mese/ zi - cam 1400 lei) asigurate de Guvernul României. Felurile lor de mîncare sînt concepute la cantina Cotroceni, cu ajutorul unui consilier-bucătar somalez, pe primul nume Hussein.

Subvenţiile guvernamentale sînt substanţial completate de proiectul de asistenţă socială şi materială al biroului ONU din Bucureşti. Acesta constă în livrarea, din două în două săptămâni, prin intermediul SIRDO, de alimente (spaghetti, făină, ulei, zahăr, legume, fructe, ketchup, lapte praf, gem etc.) şi produse necesare igienei (săpun, detergent, vată, hîrtie igienică, pastă de dinţi), la care se adaugă, din cînd în cînd, haine (geci de iarnă, pantofi), maşinării casnice (au fost dotaţi cu un televizor color, radiatoare, o maşină de spălat pe familie). În măsura în care ministerele în cauză s-au ocupat de problema refugiaţilor, aceştia pot beneficia şi de celelalte drepturi prevăzute în Convenţia de la Geneva: dreptul la muncă (unii şi-au început cîte o afacere), dreptul la şcolarizare (copiii lor învaţă la Şcoala nr. 6 din Băneasa, iar cîţiva tineri s-au înscris în anul pregătitor ca să poată da examen la facultate), dreptul la asistenţă medicală (doi generalişti îi consultă de două ori pe săptămână, se aşteaptă ca Ministerul Sănătăţii să "clarifice" posibilitatea Spitalizării lor gratuite).

În căminul din Gociu se serbează Ramadanul

Unde, pe Şos. Giurgiului, răsare o biserică şi se termină blocurile aliniate la şosea, încep casele cu cîini şi căminele. Căminul somalezilor este precedat de maidanul cîinilor, care zac, cu zecile, în plictiseală printre gunoaie. Aşa cum ne mărturiseşte unul dintre cei trei şefi ai somalezilor, Hassan Ahmed Alasow, singura lor superstiţie se referă la cîini: n-ar ţine unul în casă, precum creştinii, nici morţi. Aşa le-a fost însă soarta, să stea de cîteva luni bune în tovărăşia animalelor prohibite. Oricum, relaţiile cu patrupezii sînt limitate, pentru că ex-locuitorii Somaliei nu prea ies din cămin. După cum ne spune acelaşi Ahmed, majoritatea nu prea lucrează. Bărbaţii mai bat oraşul, în special tinerii, dar n-au bani de distracţii. Acum, aflîndu-se în plin Ramadan, programul lor e monoton: dorm pînă la prînz şi noaptea, de la 6 încolo, benchetuiesc. Dar, după cum ne declară tot Ahmed (îmbrăcat în papuci şi haină lungă în pătrăţele, de-acasă), fără carne de porc şi alcool. Cafea şi Pepsi-cola au voie. Le place să mănînce spaghetti, ne spune Faisal Hassan Mahile, aspirant la Facultatea de chimie, cu ceapă, cartofi şi sos, dar cei de la cantină le fac precum ciorbele. Se bucură de carnea de oaie, adaugă Zaha Shek Ibrahim, în vîrstă de 32 de ani, dar nu aşa grasă ca-n România. Cu clima s-au obişnuit foarte greu, conform aceleiaşi Zara ("greu" fiind unul din puţinele cuvinte pe care le cunoaşte în limba română). ONU le-a donat radiatoare, în camere stau cu geamurile închise, într-o atmosferă sufocantă, dar probabil încă departe de cea din Somalia. Într-o cameră sînt cîte 3, 4 persoane, dar familiile mai numeroase beneficiază de cîte 2 camere. Zara Ibrahim şi cei 3 copii ai ei, de 8, 4 şi 3 ani, locuiesc în două camere; cu toate acestea, punctează ea, sînt "nervoşi", pentru că stau tot timpul înăuntru (cu excepţia celui mare, care merge la şcoală). Soţul ei a venit primul în România şi acum e plecat în Olanda, încercînd să-şi facă o situaţie. Televizorul alb-negru şi ceasul de pe perete stau mărturie a bunelor relaţii româno-somaleze: Zara le-a primit de la o prietenă româncă. De avantajele aceleiaşi prietene se bucură şi locatara camerei apropiate, Hali Ismail Ibrahim, care poartă încă şalul pe cap şi are o fetiţă foarte mică născută în România: ea a primit, tot de la o prietenă autohtonă, un dublu-casetofon. Soţul ei e în Germania, nu se ştie cînd o va lua. Pe lîngă afişul cu Michael Jackson de pe perete, ea ne arată şi covoraşul roşu-împodoit de rugăciune, pe care îl îndreaptă zilnic spre Mecca. În cămin există chiar o cameră specială pentru rugăciune, la etaj, dar somalezii se duc în fiecare vineri la moscheea de la Pieptănari. Cei mai tineri, precum Hassan sau un alt aspirant la facultate, de data aceasta la cea de Finanţe, cunosc şi alte locuri din oraş: au fost la Universitate, la Intercontinental, la Lido, la cinematografele Patria sau Studio. Unii mărturisesc chiar că au mai lucrat pe la diverse firme. Aspirantul la Finanţe este membru al Bibliotecii britanice şi al celei americane şi citeşte ziare româneşti "de divertisment". Urmăresc programele televiziunii române, printre preferinţe numărîndu-se sportul (duc lipsa unui teren de fotbal) şi Teleenciclopedia. Acelaşi doritor de a intra la ASE declară cu mîndrie că îi place Carmen Trandafir şi că a gustat sarmale. Nu ştiu cît vor rămîne în România, unii vor să plece în Occident, alţii să se-ntoarcă în Somalia, la familiile pe care le-au lăsat acolo. Pînă una-alta, în ciuda toaletei pe culoar şi a reşoului în cameră, cu toţii o rup pe românește mai bine sau mai prost, şi spun că aproximativ 80% din populaţia română e de treabă. S-au săvîrşit deja trei-patru căsătorii mixte.

Iaromira POPOVICI

Străinul ca profet

Dacă nimeni nu e profet în ţara lui, atunci numai străinul poate fi profet. Silogismul acesta nu e chiar atît de forţat-comic aşa cum s-ar părea. Fiecare, mai devreme sau mai tîrziu, trebuie să facă o călătorie în funcţie de care întreaga lui existenţă suferă o schimbare decisivă. Aici, se înţelege, nu e vorba de turism stupid, profan, de însumare cantitativă a capitalelor şi peisagiilor lumii. Aici e vorba de călătorie, dacă nu în sens iniţiatic, pelerinaj, atunci măcar în sensul unei "plecări de acasă" şi al unei "risipiri" ca premisă a viitoarei întremări şi întoarceri acasă. De la Harap Alb la Moromeţi, problema călătoriei cu scop transformator şi transfigurator este prezentă şi persistentă. Nu putem sta numai în ograda familiei, nu putem ignora depărtările lumii...

Călătoria presupune o explorare a orizontalei, după cum rugăciunea care, în fond, este o călătorie întru spirit presupune explorarea verticalei. Aşadar, străinătatea reprezintă o permanentă provocare de-a călători şi de-a depăşi perimetrul casei, al ţării, al neamului. O ieşire din acest cadru, se înţelege, e plină de riscuri. Tentaţia străinătăţii, tentaţia de-a fi într-o ţară străină poate preschimba, uneori, călătoria în exil. Altfel şi simplu spus, cine pleacă şi nu se mai întoarce se auto-anihilează. Parabola "fiului risipitor", a celui care risipeşte pentru a regăsi, mai tîrziu, casa nu ar avea nici un înţeles altminteri.

De aceea, profeţiile pe care numai străinii ajung să le facă se datorează distanţei absolut normale şi necesare care se creează între profet şi comunitatea asupra căreia el profetizează. Fiindcă şi străinul este pînă la urmă un fiu risipitor care pulverizează aspectul domestic al sentimentului statorniciei pentru a-l reface apoi sub o lumină spirituală. Într-o asemenea înţelegere, a fi străin de un loc nu înseamnă neapărat situarea într-un spaţiu străin de ţara ta sau de continentul tău, ci situarea într-o altă dimensiune. Căci, recitind vechea înţelepciune, a nu fi profet în ţara ta nu înseamnă că ai fi profet într-o altă ţară, ci că nu eşti suficient de detaşat sau, mai corect spus, de **înstrăinat** de comunitatea căreia îi aparţii pentru a-i înţelege destinul în desenul profeţiilor. Orizontala astfel se transpune în verticală. Simpla depărtare geografică se converteşte într-o proiecţie pe un alt palier al Fiinţei. Paradoxul, deci, că numai cei străini de ţara lor, deşi rămîn să trăiască, fizic vorbind, în acea ţară, ajung să-i fie profeţi poate fi acceptat doar în măsura în care între "cel care vede" şi "cel care nu vede" se creează o ruptură de nivel ontologic şi nu o diferenţă de ordin geografic, etnic, lingvistic.

A fi străin, aşadar, înseamnă a trăi într-o altă dimensiune. În consecinţă, condiţia intens-inspiratoare este aceea de-a fi străin în propria-ţi ţară, după cum, ca o faţă opusă a medaliei, exilul intern este de departe mult mai dureros decît exilul pe alte meridiane. Marii şi chinuiţii exilaţi în interiorul ţării lor reuşesc, însă, uneori, să depăşească "etapa" exilului şi cunosc în obscura lor biografie momente de adevărată revelaţie cînd soarta întregului popor le este brusc dezvăluită.

Dar fiindcă nimeni nu le crede mesajul şi, implicit, nici nu-l poate tălmăci, în cel mai fericit caz îi tratează şi îi tolerează ca pe nişte poeţi, artişti sau, culmea ironiei, ca pe oameni de cultură! Aceasta este, în fond, tragedia tuturor creatorilor de uriaşă exaltare care din secolul XIX au profeţit desfăşurarea veacului următor fără a fi luaţi în serios sau, cum spuneam, au fost striviţi sub aprecieri şi lauri inutili. Dostoievski şi Mateiu Caragiale ar fi, cred, exemplele cele mai nimerite. Străini în mijlocul contemporanilor lor, în pofida unor succese inevitabile, ei au vestit invazia demonică a noilor vremuri. Relaţia dintre străin şi profet este evidentă. Cu cît te înstrăinezi mai mult, cu atît ai şansa să intuieşti liniile de forţă ale viitorului. Darul profeţiei, pînă la urmă, este o **răpire în cer**, un **mir-aj** cum l-a cunoscut Mohamed fiind înălţat pînă în al optulea cer. Iar o asemenea răpire nu poate fi decît ipostaza supremă a călătoriei.

Profeţii mincinoşi, ca şi pseudo-înstrăinările sînt specifice tocmai lumii moderne în care, de fapt, toată lumea se simte bine, deşi, ipocrit, se lamentează că suferă. Ivirea însă a unui adevărat profet ar reprezenta chiar şansa acordată acestei lumi. Într-o călătorie binecuvîntată, într-o clipă de rugăciune sau măcar într-o "imagine poetică", fărîma de om spiritual ce mai există acum poate răsturna carul timpului.

Dan STANCA

„Depăşirea planului la indieni"

Etnologia a fost la un pas de o moarte paradoxală într-o bună zi a anului 1917, cînd guvernul Filipinelor a hotărît să-i redea propriei primitivităţi pe cei cîţiva zeci de **Tasaday** descoperiţi în junglă, unde trăiseră timp de opt secole fără vreun contact cu exteriorul: asta, la iniţiativa antropologilor înşişi, care vedeau cum indigenii se descompun imediat în contactul cu ceilalţi, ca o mumie scoasă la aer...

Indianul astfel trimis înapoi în ghetou, în sicriul de sticlă al pădurii virgine, redevine modelul de simulare al tuturor indienilor posibili **de dinaintea etnologiei**: aceasta îşi permite astfel luxul de a se incarna dincolo de ea-însăşi, în realitatea "brută" a acestor indieni în întregime reinventaţi de ea– nişte Sălbatici ce datorează etnologiei faptul că sînt, încă, Sălbatici.

Ce răsturnare, ce triumf pentru această ştiinţă ce părea menită să-i distrugă !

Evident, aceşti Sălbatici sînt postumi: îngheţaţi, criogenizaţi, sterilizaţi, protejaţi de **moarte**, ei au devenit simulacre referenţiale şi ştiinţa însăşi a devenit simulare pură.(...) Muzeul, în loc să fie circumscris ca loc geometric, este acum peste tot, ca o dimensiune a vieţii; tot astfel, etnologia, în loc să se circumscrie ca ştiinţă obiectivă, tinde să se generalizeze şi să devină invizibilă ca o a patra dimensiune pretutindeni prezentă - aceea a simulacrului. **Toţi sîntem nişte Tasaday**, indieni redeveniţi ceea ce erau, adică exact aşa cum i-a schimbat etnologia - indieni simulacru care proclamă în fine adevărul universal al etnologiei.

(...) Pe măsură ce etnologia se clatină în instituţia ei clasică, ea îşi supravieţuieşte într-o anti-etnologie a cărei sarcină este să reinjecteze peste tot un fel de "diferenţă-fiction", de "Sălbatic-fiction" - pentru a ascunde faptul că însăşi această lume a noastră a redevenit sălbatică... În acelaşi fel, sub pretextul prezervării originalului, s-a interzis accesul în grotele de la Lascaux, însă s-a creat o replică exactă la cinci sute de metri pentru ca s-o poată vedea toată lumea (aruncăm o scurtă privire prin deschizătură în grota autentică, apoi vizităm ansamblul reconstituit). E posibil ca amintirea grotelor originare să se estompeze la generaţiile viitoare, însă deja nu mai există diferenţă: dedublarea e suficientă pentru a le trimite pe amîndouă în artificialitate.

Tot astfel, ştiinţa şi tehnica s-au mobilizat recent pentru salvarea mumiei lui Ramses al II-lea: Occidentul este cuprins de panică la ideea de a nu putea salva ceea ce ordinea simbolică a ştiut să conserve timp de patruzeci de secole, departe de privire şi de lumină. Ramses nu înseamnă nimic pentru noi, în schimb mumia este inestimabilă căci ea este cea care garantează că acumularea are un sens. Toată cultura noastră lineară şi acumulativă se clatină dacă nu putem stoca trecutul în plină lumină. Pentru asta, trebuie scoşi faraonii din morminte şi mumiile din mutismul lor. Pentru asta, trebuie să le exumăm şi să le dăm onoruri militare.(...) Avem nevoie de un trecut vizibil, un continuum vizibil, un mit al originilor vizibil, care să ne liniştească în privinţa scopurilor noastre. Căci noi n-am crezut de fapt niciodată. De unde scena istorică a primirii mumiei la aeroportul Orly: pentru că Ramses era o mare figură despotică şi militară? Desigur. Însă mai ales pentru că, în spatele acestei puteri defuncte pe care ea caută s-o anexeze, cultura noastră caută o ordine care n-a avut nimic de-a face cu ea şi după care tînjeşte întrucît a exterminat-o şi a exhumat-o **ca pe propriul său trecut.**

Sîntem fascinaţi de Ramses aşa cum creştinii Renaşterii erau fascinaţi de indienii din America, aceste fiinţe (umane?) care nu cunoscuseră niciodată cuvîntul lui Christos. A avut loc astfel, la începutul colonizării, un moment de stupoare în faţa acestei posibilităţi de a scăpa legii universale a Evangheliei. Atunci, din două una: fie se admitea că această Lege nu era universală, fie erau exterminaţi indienii pentru a şterge dovezile. În general, se mulţumiră să-i convertească, sau pur şi simplu să-i descopere - ceea ce a fost de-ajuns pentru exterminarea lor lentă. (...) Americanii se mîndresc cu faptul că au reuşit să readucă numărul indienilor la cifra de dinaintea Cuceririi Americilor. Se şterge tot şi se ia de la capăt. Şi chiar mai mult decît atît: au lucrat, se pare, aşa de bine, încît au depăşit cifra iniţială! Dovada superiorităţii civilizaţiei: ea a produs mai mulţi indieni decît ei înşişi au fost în stare! (Printr-o deriziune sinistră, această supraproducţie este încă un mod de a-i distruge, căci cultura indiană, ca orice cultură tribală, se bazează pe un grup limitat şi pe refuzul oricărei creşteri "libere"; este, deci, vorba, în această "promovare" demografică, de încă un pas în exterminarea lor simbolică.)

Peste tot trăim, aşadar, într-un univers ciudat de asemănător cu originalul - lucrurile sînt dublate de propriul lor scenariu. Însă acest dublu nu înseamnă, ca în tradiţie, iminenţa morţii lor - ele sînt deja expurgate din moartea, ba chiar şi din viaţa lor: mai surîzătoare, mai autentice, în lumina modelelor lor, precum chipurile cadavrelor îmbălsămate.

Jean BAUDRILLARD
din *Simulacres et Simulation*
Ed. Galilée, 1981

Selecţie şi traducere A. L. ŞERBAN

XENOFOBIE ŞI XENOCID RITUAL

Omoruri rituale ?

Timp de aproape un mileniu, comunităţile evreieşti din Europa au fost acuzate de profanarea ostiilor, de otrăvirea fîntînilor, de provocarea molimelor, dar şi de practicarea omorului ritual. Un vechi proverb german spune că "La evrei e mai bine să fii porc, decît om" (pentru că pe porc nu-l ucid, dar pe om da). Poveştile cu evrei care ar fura copii creştini, i-ar ucide în mod barbar şi le-ar folosi sîngele la prepararea azimei pascale sau în alte scopuri rituale au dat naştere unei adevărate psihoze colective. O psihoză care a ridicat nivelul antisemitismului la cote paroxistice şi care a generat procese inchizitoriale, execuţii, arderi pe rug, dar şi expulzări şi masacrări ale unor întregi comunităţi evreieşti. Cea mai veche atestare documentară de acuzare şi condamnare a unor evrei pentru delictul de omor ritual datează din 1144, la Norwich (Anglia). În secolele XII-XV, astfel de condamnări sînt înregistrate în toată Europa de Vest. Ulterior, incriminările evreilor pentru omor ritual se deplasează spre răsăritul continentului, astfel că în secolele XVI-XIX ele sînt atestate doar în Centrul şi Estul Europei. Ultimul proces de acest fel a avut loc la Kiev, în 1911–1913 ("afacerea Beilis").

În Ţările Române, fără să fi făcut o carieră deosebită, astfel de acuzaţii şi condamnări au existat totuşi, fiind atestate mai ales în sec. al XVIII-lea şi în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Cel mai cunoscut eveniment de acest gen s-a petrecut în 1726, în tîrgul basarabean Onitcani (ţinutul Orhei). S-a spus atunci că "bezzaconicii jidovi" (**evrei fără de lege**, cum i-a numit Ion Neculce în **Letopiseţ**) ar fi "furat în ziua Peştilor un copil (creştin – n.A.O.), cam de cinci ani" (**Cronica Ghiculeştilor**), l-ar fi pus într-o putină şi, înţepînd-u-l în mai multe locuri, ar fi colectat tot sîngele în butoi. Procesul înscenat celor patru evrei învinuiţi de omor ritual a avut loc la Iaşi, fiind condus – cu mare zarvă – de însuşi domnitorul Moldovei, Mihai Racoviţă. Pînă la urmă, din lipsă de probe juridice, dar şi din cauza presiunilor diplomatice internaţionale, acuzaţii au fost achitaţi. Totuşi, întregul eveniment a avut un puternic impact asupra societăţii, astfel că povestea a fost relatată în nu mai puţin de trei cronici moldoveneşti (**Cronica Ghiculeştilor, Cronica anonimă a Moldovei, Letopiseţul** lui Ion Neculce) şi în alte documente din epocă. "Domnitorul Moldovei – scria cu acest prilej ambasadorul Franţei – a reînviat o veche născocire împotriva bieţilor evrei, scoasă la iveală de atîtea ori de către spoliatori. Evreii din principat (=Moldova) au fost acuzaţi că ar fi omorît un copil grec (=creştin ortodox) pentru a-i pune sîngele în azima lor şi sub acest pretext, ca un nou Attila, le-a distrus sinagogile, le-a ars cărţile, i-a bătut la tălpi pe pretinşii criminali şi i-a pus pe toţi să plătească sume mari de bani. Acest domn nu ar fi trebuit să ignore faptul că învinuirea de omor ritual nu mai este crezută astăzi în ţările civilizate şi dacă el ar fi cunoscut puţină istorie atunci ar fi ştiut că acuzaţia de omor ritual fusese folosită pentru prima dată în istorie de către romani împotriva creştinilor". [1].

Astfel de istorii – extrem de impresionante pentru creştini – au devenit în cele din urmă eresuri folclorice. "De sărbătorile jidoveşti – sună o credinţă populară moldovenească, de la începutul sec. al XX-lea – jidovii nu mănîncă decît pască plămădită cu sînge de creştin, un copil pe care-l fură, îl pun într-un poloboc ale cărui doage sînt bătute cu piroane şi-l dau tăval(ă) ca să moară copilul, după ce i s-a scurs sîngele prin înţepături" [2]. Astfel de poveşti se transmiteau din gură în gură, se spuneau mai ales copiilor şi ne putem imagina ce efect aveau asupra lor. Cînd erau neascultători, copiii erau ameninţaţi că "Vine jidanu' cu sacul", astfel că vecinul evreu era receptat ca un fel de "Bau-bau" cu chip uman, ca un spirit rău care fură copii cu sacul şi apoi îi omoară pentru a se împărtăşi din sîngele lor.

Dar nu numai viaţa copiilor creştini se credea că este ameninţată, ci şi cea a adulţilor, care erau sfătuiţi să fie precauţi cu evreii, prin zicale populare de genul "La jidan să mănînci, dar să nu dormi", iar dacă totuşi o faci, "să nu dormi singur" [3]. Interdicţia populară este totuşi blîndă faţă de canoanele bisericeşti de la mijlocul sec. al XVII-lea, care aruncau anatema asupra celui ce "va face taină cu ovreii şi le va zice frate sau va mînca cu dînşii, fiind altă seminţie" (**Pravila de la Govora**, 1640, glava LXXI).

Xenocid ritual ?

Sîngeroasa practică a sacrificiilor umane a fost supusă, de-a lungul timpului, unui şir de modificări, care au vizat "îmblînzirea" ritualului: de la sacrificarea celui mai destoinic reprezentant al comunităţii, la jertfirea unui om considerat a fi "de categoria a doua" (infirm, prizonier, străin etc). Ulterior, trecînd prin practica sacrificiilor de animale, ritualul s-a degradat pînă la sacrificii de simulacre şi simulacre de sacrificii. Această direcţie de involuţie a ritualului poate fi decelată şi la omorurile rituale practicate de geto-daci. Dacă iniţial sacrificatul era "cel mai frumos şi mai bun dintre geţi" (Enea din Gaza, **Teofrast**) sau "cel mai vrednic dintre cei ce se îndeletnicesc cu filozofia" (Clemens din Alexandria, **Covoarele** IV, 8), ulterior, victimele acestui "cult sălbatic" al geţilor erau **prizonierii străini** (Iordanes, **Getica** 41).

Merită să deschid aici o paranteză. Evident, nu doar în spaţiul carpato-dunărean s-au practicat omoruri rituale şi nu doar aici sacrificatul era ales dintre cei mai dotaţi reprezentanţi ai comunităţii. Călătorul arab Ahmad ibn-Fadlan, de exemplu, relata în anul 922 faptul că triburile turcice din zona Volgăi trimiteau la Dumnezeu, prin spînzurare, pe individul cel mai înzestrat din punct de vedere intelectual: "un om care-i întrece pe mulţi prin mintea sa iute şi prin cunoştinţe".[4] Probabil că această arhaică practică/mentalitate rituală a generat un insolit proverb tătar: "Dacă ştii prea mult, o să te spînzure, iar dacă eşti sfios, o să te calce în picioare". Este un subiect care se pretează la diverse speculaţii. De pildă, aceea că în spaţiul carpato-dunărean şi, în general, în Orient, intelectualul foarte dotat nu numai că nu era (şi nu este) preţuit la adevărata-i valoare, dar era considerat periculos, fiind trimis "să-l slujească pe Dumnezeu". În acest fel, colectivitatea îşi proteja, probabil, starea de linişte şi de mediocritate, sacrificînd geniile – prin natura lor nonconformiste şi destabilizatoare – care puteau introduce nedorite inovaţii şi riscante modificări ale "vieţii normale". Este o explicaţie posibilă, dar nu singura. Cînd trimiţi la zeu un mesager, este firesc să-l alegi pe cel mai destoinic. Pe de altă parte, valoarea magico-rituală a sacrificiului era considerată cu atît mai mare, cu cît pierderea suferită de societate (sau de individ) era mai mare. Şocul emoţional provocat de sacrificiu trebuia să fie maxim. De aceea – în formele arhaice ale ritului – cel jertfit era tînărul cel mai dotat, sau soţia, copilul etc.

Aşa cum am văzut deja, ulterior, cînd ritualul şi-a pierdut din actualitate şi preţul uman a devenit prea mare, condiţiile de alegere a victimei s-au "îmblînzit", aceasta fiind aleasă dintre cei consideraţi a fi "oameni de categoria a doua" şi mai ales dintre străini. Interesant este faptul că, în folclor, au supravieţuit destule reminiscenţe ale arhaicelor ritualuri de sacrificii umane (legenda Meşterului Manole, de exemplu), dar şi unele slabe ecouri care par să indice vechi practici de **xenocid ritual**. În lipsa documentelor istorice, nu îmi rămîne decît să trec în revistă mărturiile folclorice.

În toate variantele greceşti ale baladei avînd ca subiect edificarea unui pod peste rîu se spune că nu poate fi înălţată construcţia dacă nu este jertfit un om, cu condiţia expresă ca acesta să nu fie orfan, infirm, drumeţ sau străin: "De nu veţi jertfi un om, zidul nu se întemeiază/ Şi nu cumva să jertfiţi orfan, străin sau drumeţ"[5]. Însăşi această interdicţie demonstrează faptul că,într-adevăr, se recurgea la sacrificarea unor astfel de "substitute umane". Cel mai des menţionaţi în această postură sînt **călătorii şi străinii**, adică indivizii alogeni, de preferinţă necreştini (evrei, turci etc.). "Pînă şi astăzi – scria Lazăr Şăineanu, la sfîrşitul sec. al XIX-lea – ţăranii din Zacint (Grecia – n.A.O.) cred că, spre a întări podurile sau cetăţile, e bine a se tăia la faţa locului un om, mai cu seamă un turc sau ovrei, şi a-l îngropa în zidire" [6]. În aceeaşi epocă, în spaţiul românesc, ritualul era mult îmblînzit, fiind redus la un nivel strict simbolic, dar – în fond – opera aceeaşi mentalitate magico-rituală: pentru ca edificiul să dureze, unii constructori români zideau la temelie "umbre de ţigani sau jidani", adică o sfoară de lungimea umbrei persoanei simbolic sacrificate. Se credea că, prin această operaţie magică, se fură sufletul şi că omul asupra căruia se procedează astfel "moare şi, după terminarea clădirii, se face stafie". [7].

O situaţie întrucîtva asemănătoare apare în descîntecele magice de oprire a furtunilor şi a ploilor excesive. În aceste recitative – degradate şi ajunse în folclorul copiilor – par să fi supravieţuit unele reminiscenţe privind o arhaică practică rituală a sacrificiilor umane, menită să stopeze calamităţile meteorologice: "... Cu sabia lui (Arhanghelul) Mihai,/Cu toporul Domnului, / Taie capul omului" [8]. În unele variante, omul sacrificat capătă identitate etnică: "Cu sabia lui Mihai,/ Capul turcului să-l tai" sau "Cu cuţitul lui Mihai,/ Taie capul jidului" [9]. S-ar putea să existe o legătură între acest tip de descîntece şi credinţa populară conform căreia, dacă nu plouă "de sărbătorile jidoveşti", cîte un evreu din fiecare tîrg "trebuie să crape". [10]

Exemplele de mai sus au ca numitor comun prezenţa străinului şi, mai ales, a evreului. De-a lungul întregului Ev Mediu european, acesta – ca "agent al Satanei" – era făcut răspunzător de epidemii, cutremure, secete şi furtuni, crezîndu-se că, prin sacrificarea sa rituală, calamitatea putea fi oprită. Pe de altă parte, evreul era privit ca un paria, ca un "om de categoria a doua". "Prin noţiunea «om» – scria Tache Papahagi, în 1925 – maramureşanul înţelege un «român» sau, în general, un «creştin», niciodată însă un «evreu»". [11] Faptul e confirmat de o sarcastică vorbă populară din Maramureş;

" – Pe cine ai întîlnit în drum, Ioane?"

" – Un om şi un jid". [12]

Pentru modul diferit în care erau receptaţi şi trataţi creştinii şi străinii necreştini, vezi această strofă dintr-un cîntec haiducesc din Moldova, pulicat în 1888: "Pe creştin cînd îl prindeam,/ Din zece lei, cinci luam;/ Iar pe turc şi pe jidan,/ De departe cînd zăream,/ Ardea inima-n mine,/ Să le pun mîna pe căpăţîne;/ Mîna pe ele puneam,/ Corbilor le dăruiam". [13]. La începutul sec. al XVIII-lea, vorbind "despre năravurile moldovenilor", Dimitrie Cantemir consemna următoarele: "Să omoare sau să prade un turc, un tătar sau un evreu, (moldovenii) socotesc că nu este un păcat şi cu atît mai puţin fărădelege" (**Descriptio Moldaviae** XVII). Cu alte cuvinte, pentru astfel de crime – doar pentru că erau comise împotriva străinilor – nu se intra în conflict cu Biserica şi, "cu atît mai puţin", cu Justiţia. La vecinii răsăriteni ai moldovenilor, la ucraineni, credinţa populară era nu numai că uciderea unui "jid" nu e un păcat, dar chiar că "îţi mîntuie sufletul de 40 de păcate". [14]

---

[1] E. Hurmuzaki, **Documente...**, vol.I, 1887, p. 455
[2] T.Pamfile, **Văzduhul**, 1916, p. 113
[3] M.Schwarzfeld, **Evreii în literatura populară română**, 1892, p. 17
[4] A. Koestler, **Al treisprezecelea trib**, 1987, p. 39
[5] L.Şăineanu, **Studii folklorice**, 1896, p.52
[6] **Idem**, p.50-51
[7] I. Muşlea, Ov. Bîrlea, **Tipologia folclorului**, 1970, p. 229-230
[8] Vezi A. Oişteanu, "Reminiscenţe mitico-rituale în folclorul copiilor", în "Folclor literar", Timişoara, vol.VII, 1988, p.51-80.
[9] T. Pamfile, **Jocuri de copii**, vol.II, 1907, p. 105 şi Tr. German, **Meteorologie populară**, 1928, p. 164
[10] T.Pamfile, **Văzduhul**, 1916, p. 113
[11] T. Papahagi, **Graiul şi folclorul Maramureşului**, 1925, p. XIII. O prejudecată similară poate fi regăsită şi la intelectuali de elită, precum Emil Cioran: "evreul este întîi evreu şi apoi om" (**Schimbarea la faţă a României**, 1937).
[12] **Ibidem**
[13] E.Sevastos, **Literatură populară**, 1990, vol.I, p.120. Întîmplarea face că valahii sud-dunăreni – întîlniţi de Beniamin din Tudela, în sec. XII – aveau un comportament exact invers: "ei (valahii) îi numesc pe evrei fraţii lor. Cînd se întîmplă să-i întîlnească, ei îi prădă, dar se feresc să-i omoare, aşa cum îi ucid pe greci".
[14] M.Schwarzfeld, **op.cit.**, p.63

Figuri de evrei din estul Europei, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea
(materialul iconografic al acestui număr ne-a fost pus cu gentileţe la dispoziţie de dl. Andrei Oişteanu)

(Fragment dintr-un studiu de etnologie, intitulat *"Evreul imaginar" versus "evreul real" în folclorul şi mitologia română*, în curs de apariţie)

Andrei OIŞTEANU

Modelele negative ale „străinului”

Despre geneza fenomenului în România veacului trecut

Perioada de formare a conştiinţei naţionale nu coincide cu una a excluvismelor. Deformările intervin cînd se pune în discuţie teritoriul; cînd idealul luminist, gîndirea reformistă se întrerup. Adică atunci cînd apare un proces nou, de descompunere a relaţiilor sociale şi politice. Programele paşoptiste de orientare democrată nu numai că nu pot fi puse în aplicare, dar vor intra, la scurtă vreme după formularea lor, în conflict cu naţionalismul. Intelectualitatea a fost principala autoare a exacerbării naţionalismului. Ei i-a revenit rolul de a transmite poporului lecţia naţiunii. A creat individualitatea popular–naţionalistă, pe care apoi a căutat s-o ocrotească. Aşa se explică faptul că în Estul Europei cultura a dobîndit un colorit politic necunoscut în Vest. Mediul intelectual devine, încă de la mijlocul veacului trecut, fertil filosofiilor confuze, publicisticii xenofobe şi antisemite, deformării romantismului revoluţionar.

În contextul tranziţiei spre lumea modernă, influenţa intelectualului în viaţa publică va creşte consideabil. El devine un teoretician în căutarea propriei identităţi, precum şi a colectivităţii în care s-a născut. Interesul lui politic va face ca orice descoperire a trecutului să fie aşezată în corespondenţă cu prezentul. "Istoria scrisă trebuia să devină o **magistra vitae**", cum se exprima Kogălniceanu, o călăuză pentru politică, să servească idealul acelui timp, anume, formarea statului unitar naţional. Importantă era, deci, trezirea conştiinţei naţionale, de unde încercarea şi reuşita de a transmite o imagine ataşantă asupra trecutului. Conceptul de conştiinţă naţională include ideea comunităţii de limbă şi de neam, ideea fraternităţii, revendicarea aceloraşi tradiţii şi obiceiuri, a aceleiaşi istorii. Atenţia mărită pentru epocile de glorie ale istoriei naţionale, exaltarea naţionalismului, coborîrea în trecut pînă la origini fac parte din registrul istoriografic şi literar prin care se încerca legitimarea conceptului de conştiinţă naţională. Şi, atunci, despre ce fel de confuzii este vorba? Ele intervin cînd se suprapune ideea de **naţiune** cu aceea de **stat**. Realitatea numită stat nu presupune oameni legaţi prin consangvinitate, nici unitate lingvistică, nici continuitate de locuire. Statul – cum bine observa Ortega y Gasset – nu înseamnă ceva material, inert, dat şi limitat. El este o organizare dinamică, asumîndu-şi obligaţia de a reuni într-o comunitate grupuri nativ separate, proiect care ar trebui să incite la colaborare şi nicidecum la dezbinare. Din păcate, în veacul al XIX-lea, cu precădere în Europa est–centrală, de sud–est şi în estul profund, amintitele confuzii devin o regulă, iar definirea statului pe criterii etnice, respectiv naţionale va crea false complexe de superioritate.

Prin urmare, în asemenea condiţii, filonul naţionalist–xenofob cîştigă teren, iar în momentele de criză devine dominant. Există numeroase exemple care contrazic această direcţie, în majoritate ele provenind din idealurile revoluţiei de la 1848. Care este motivaţia pentru care generaţia paşoptistă abandonează programele începutului de drum? Să fie vorba de rezistenţa culturală în faţa mecanismelor politice şi economice procovatoare de schimbări? De comportamente care refuză modificările rapide, presupuse de perioada istorică în discuţie? De o inegală dezvoltare la scară europeană, deci, de civilizaţii care se confruntă? Bălcescu era încredinţat că revoluţia europeană a fost ocazia şi nu cauza revoluţiei române. Reflecţiile cuprinse în textul intitulat **Mersul revoluţiei în istoria românilor** arată o maturitate a discursului politic şi indică un sistem de valori pe baza căruia fusese reevaluat trecutul. Învăţatul avea să observe minusurile, dar şi părţile bune ale Regulamentului Organic; el aprecia introducerea principiului libertăţii comerciale, a aceluia privind împărţirea puterilor în stat, stăruind asupra rolului regimului parlamentar pentru o viitoare democraţie liberă. Avea să dezvăluie scopul revoluţiei de la 1848: afirmarea ideilor de libertate, egalitate, la care adaugă cuvîntul "frăţie", "această condiţie de căpetenie a progresului social". Improprietărirea ţărănimii urma să semnifice, conform programului paşoptist din Muntenia, fundamentul în funcţie de care s-ar fi putut construi legătura între tradiţie şi modernitate. Deviza viitoarei revoluţii trebuia să fie: "Dreptate, Frăţie, Unitate". Pledoaria în favoarea egalităţii grupurilor etnice n-a lipsit în nici o împrejurare. Ideile democratice ale cărturarului aveau să exercite o fascinaţie în mediile intelectuale şi politice ale timpului. Şi totuşi!

După formarea statului naţional unitar în 1859 îşi face loc şi se dezvoltă un curent naţionalist, o ideologie naţionalistă cu tentă xenofobă, care se va accentua treptat, îndepărtîndu-se de idealurile promovate de Bălcescu. Trebuie să înţelegem însă că fenomenul îşi face apariţia ca urmare a limitelor burgheziei şi ale clasei politice aflate în plin proces de formare. Nu e lipsit de interes să atrag atenţia că fenomenul emancipării naţionale indică asemănări între sintezele Şcolii ardelene şi acelea ale paşoptiştilor. Dar şi cîteva mari diferenţe în felul de a politiza istoria; între altele, am reţinut-o pe aceea potrivit căreia din "armă a eliberării spirituale", istoria devine "armă spirituală a eliberării", ceea ce comportă propagandă ideologică, persuasiune diplomatică şi agitaţie revoluţionară. Pentru ce? Spre a evidenţia – şi aici e răsturnat idealul luminist, în genere cosmopolit – diferenţele, acordînd o atenţie sporită **culturii** şi nu **civilizaţiei** în ierarhizarea valorilor (Paul Cornea). Se adaugă fenomenul de criză caracteristic tranziţiei de la structurile economiei feudale la acelea capitaliste; după cum şi revoluţiile morale şi sociale prin care trecea întreaga Europă a vremii îşi vor pune pecetea asupra mentalităţilor creînd sensibilităţi, alteori susceptibilităţi faţă de "străinul" extern sau intern.

Un stat în formare, cum era România la mijlocul veacului al XIX-lea, cu o burghezie încă necristalizată, cu o scenă publică fără partide politice propriu-zise pînă în deceniul al şaptelea, cu tot dinamismul grupului de învăţaţi, va avea încă de înfruntat particularităţile medievale ale propriei societăţi. Tendinţa generală de integrare în lume capitalismului european îşi face apariţia. Ideile Marii Revoluţii Franceze îşi au ecoul lor şi indică existenţa unor categorii sociale ce nu refuză modernizarea. Dimpotrivă, caută să ardă etapele, dar substanţa adevăratei civilizaţii va pătrunde cu mult mai lent decît şi-ar fi dorit-o protagoniştii evenimentului de la 1848. Contribuie la aceasta capitalismul aflat în faza pre-industrială, confuziile strategice şi tactice, discrepanţa dintre fondul convingerilor şi acoperirea lor verbală. Contrastele sînt vizibile peste tot şi ele vor dăinui pe durate lungi. Aprecierea profilului românesc necesită şi observaţia potrivit căreia progresia geometrică a cunoaşterii intelectuale nu-şi găseşte ecoul la nivelul unor structuri sociale mai largi. Asimimilarea noului nu merge paralel cu eliminarea vechiului. Simplificînd lucrurile, am spune că ies în evidenţă cele două tendinţe, una de factură occidentală, cealaltă de sorginte orientală; în fapt, conflictul dintre două ritmuri de evoluţie: unul presupunînd integrarea în civilizaţia modernă, celălalt sugerînd formele de gîndire puţin sau deloc dispuse la schimbare. Să fie la mijloc o "fixitate" a formaţiei intelectuale? Amplasarea geografică şi spirituală între două lumi nu e întotdeauna neapărat profitabilă. Lovinescu spunea că Principatele, la fel ca Rusia, nu sînt nici Occident, nici Orient. Tot el avea să atragă atenţia – pentru întîia oară – asupra falselor interpretări date epocii, asupra reconstituirilor imaginare care nu au de-a face cu realitatea. Pentru unii istorici – observă Lovinescu – procesul occidental şi, deci, revoluţia socială îşi au originea în însăşi existenţa partidului naţional în sînul vieţii româneşti. Cu toate că mişcarea lui Tudor avea un caracter social, ei vor s-o transforme în expresia acestui partid. În realitate, evenimentele de la 1821 au debutat ca o "luptă izolată şi fără ideologie a unor asupriţi împotriva asupritorilor". Abia mai tîrziu boierimea a îndreptat-o împotriva grecilor. Aşa se întîmplă că dintr-o trezire socială ea devine o luptă naţională.

Unitatea, la fel ca şi eterogenitatea ideilor propuse de 1789 indică o pluralitate a moştenirii Revoluţiei Franceze, generînd modalităţi diferite de acţiune de la o zonă geografică la alta, de la o naţiune la alta. Pe acest fundal au fost formulate programele paşoptiste, cuprinzînd idei generoase privind multiplele emancipări de sub servituţile administrative şi politice vetuste. Între punctele Proclamaţiei de la Islaz figurau: dezrobirea ţiganilor şi emanciparea izraeliţilor. Guvernul provizoriu n-a reuşit să le pună în aplicare (o singură excepţie, pictorul Rosenthal, căruia i se acordă cetăţenia), iar instituţiile politice nou înfiinţate în deceniile următoare le-au neglijat, iar mai apoi le-au marginalizat în mod conştient, transformîndu-le în capital politic. În consecinţă tensiunile în creştere au dat naştere unui naţionalism cu tentă xenofobă. Încă ceva. Din neglijenţă, dar şi din interes politic de moment, apar modelele negative ale "străinului", constant cultivate în presă şi în Parlamentul român în a doua jumătate a veacului trecut. Asemenea modele, artificial create de reprezentanţii de vîrf ai vieţii culturale şi politice, vor contura, în timp, posibilitatea "legiferării discriminării". Aşa cum era el practicat, naţionalismul xenofob pretindea că reflectă un instrument apt pentru depăşirea crizelor ocazionale ale regimului, alteori o garanţie a unităţii naţionale inclusă în mecanismul de funcţionare al puterii. La o atentă analiză, el nu se motivează prin nimic. Mai mult, el nu reflectă starea de spirit a populaţiei. Ţărănimea, dacă nu era provocată, era mai degrabă tolerantă. Premisele naţionalismului xenofob subzistă mai ales în cultură. De exemplu, presa şi literatura au un rol deosebit în fixarea stereotipului antisemit la nivelul culturii. Toată tactica ulterioară a "muţeniei", a "muşamalizării" sau a "calmării" – cum remarca Dobrogeanu-Gherea – era de natură să inducă în eroare. Limbajul dur nu va estompa relaţiile interetnice, normala convieţuire şi conlucrare a unor semnificative segmente sociale. Pe de altă parte, criza culturală se amplifică, provocînd, periodic, excese ideologice. În asemenea momente reapare teoria ţapului ispăşitor. Sînt cazuri cînd aceasta se transformă într-o adevărată doctrină. Să fie vorba doar de atitudinile subiective, egocentrice, de evoluţiile imprevizibile ale cărturarilor? Teoreticienii contemporani ai totalitarismului de dreapta sînt (aproape în unanimitate) de părere că aceste curente de idei îşi au rădăcinile în cultura anterioară.

Victor NEUMANN

TĂCEREA

Cu cît se înmulţesc mai mult lunile şi anii noii ere, din ce în ce mai mult îmi dau seama că "încremenirea în proiect" nu este privilegiul exclusiv al acelei categorii pentru care s-a inventat. Ea se reproduce cu uimitoare uşurinţă, deghizată într-o retorică cu totul deosebită de cea precedentă. Şi nu este deloc încurajator că, la urma urmei, ştim foarte bine: sursa misterioasei maladii nu este proiectul, ci încremenirea.

Cu toată dificultatea stabilirii precise a sursei fenomenului de îngustare a gîndirii, merită să zăbovim puţin asupra manifestării sale. În numărul 46 al Dilemei am publicat un articol intitulat Heisenberg şi Gadamer, în care am opinat pentru judecarea mai circumspectă a acomodării intelectualului la mediul dictatorial. Şi, pentru a da greutate mai mare celor afirmate, nu am dat exemple de la noi, ci din Germania nazistă. Din simplul motiv că în dictatura hitleristă nu se cunosc perioade mai dure şi mai blînde, cum a fost cazul celei comuniste. Nu cred că modul de argumentare din articol ar fi fost din cale afară de suprinzător şi curajos. Totuşi, spre marea mea mirare, omul încremenit într-unul din noile proiecte, adică în credinţa că intelectualii acomodaţi cu condiţiile impuse de sistemul comunist au fost nişte laşi, nişte colaboraţionişti, nişte trădători etc. a găsit argument împotriva afirmaţiilor mele chiar în articolul cu pricina. Ei, vedeţi – îmi spunea triumfător –, nici dumneavoastră nu aţi găsit la noi intelectuali care să fi rămas fideli propriei vocaţii, de vreme ce aţi invocat doi germani.

Chiar dacă ştiu că această manieră de gîndire nu este izolată, nu cred că merită să fie imediat respinsă, căci ea nu poate fi demolată cu argumente raţionale, cu documente autentice. În asemenea cazuri este mult mai recomandabilă tăcerea. Nu din comoditate, ci din cu totul alte considerente: rigiditatea mentală se alimentează tocmai din luptă, dar, lăsată fără replică, îşi pierde din energie.

Dacă aşa stau lucrurile – vă puteţi întreba – de ce mai aduc în discuţie această problemă? Răspunsul este simplu. Sînt momente cînd simţi că nerespingerea publică a acestor acuzaţii globale, nediferenţiate, te face complice al noilor încremeniţi. Or, la moartea prematură a profesorului Ion Aluaş, ca fost student al său, nu pot să nu-mi amintesc cît de mult distona figura lui în epoca studenţiei mele. Nu vreau să repet ceea ce ştie nu numai breasla sociologiei: a fost un mare profesor şi un neobosit organizator al cercetărilor sociologice. Vreau să arăt numai ceea ce am perceput eu şi unii dintre colegii mei. Atunci, la sfîrşitul anilor şaizeci.

Erau ani cînd retorica puterii dădea impresia unei deschideri aproape fără margini. Cel puţin în medii universitare, literare, artistice, astfel au fost traduse concesiile noii conduceri de partid. Dorinţele au început să fie confundate cu realitatea. Era o perioadă în care intelectuali, chiar şi unii cu experienţa unor condamnări abuzive, s-au raliat regimului. În acest context derutant, profesorul Aluaş – mereu înconjurat de studenţi – a început să predea istoria sociologiei în aşa fel încît cine avea capacitate de înţelegere a perceput că această disciplină cere în primul rînd gîndire dubitativă, spirit critic, şi respectul faptelor. Numai cine nu a vrut n-a înţeles de ce a insistat profesorul în repetate rînduri pe distincţia weberiană dintre vocaţia de om politic şi cea de savant. Mai mult decît atît, fără să fi fost obligat – căci la Cluj nu s-a înfiinţat atunci secţia de sociologie –, a organizat cercetări de teren pentru noi şi ne-a îndemnat să purcedem la asemenea aventuri şi singuri. Cîştigul meu nu a fost numai de ordin metodologic, dar şi de altă natură: dacă în acei ani nu m-a orbit libertinajul mai discret controlat (adică manipulat!) al cercurilor şi instituţiilor intelectuale, o datorez săptămînilor de teren petrecute cu profesorul Aluaş. Nu am ajuns cu discuţiile la formularea unor concluzii radicale în urma celor constatate, dar în ce priveşte situaţia de atunci, cine a vrut a înţeles că eforturile regimului nu vizează decît cosmetizarea cicatricelor.

Desigur, aş putea fi acuzat de intransigenţi de azi că văd figura profesorului prin prisma prezentului, a poziţiei sale clar europene manifestate public într-un mediu destul de ostil. Dar nu sînt puţini discipolii săi care pot confirma: în ciuda contextului din ce în ce mai nefavorabil spiritului academic de dinainte de '89, profesorul Aluaş nu a salvat sociologia transformînd-o într-una apologetică, ci prin toată fiinţa sa a cultivat credinţa în independenţa vocaţiei de sociolog. Şi nu sînt puţini cei care vor confirma, nu prin omagii, ci prin atitudine civică şi faptă de ştiinţă că au fost studenţii profesorului Ion Aluaş.

Nu ştiu dacă cele afirmate mai sus justifică încălcarea regulei recomandate în raport cu noii încremeniţi în proiect, dar sînt momente cînd...

Zoltán ROSTÁS

STRĂINI ŞI ÎNGERI

În greaca veche semnificaţia verbului **xenoo** prelua deja ceva din contradicţia ospitalităţii: a găzdui pe cineva înseamnă a face loc altuia prin instituirea unei diferenţe. Deci prima conotaţie a cuvîntului marca separaţia (distanţarea de celălalt, cf. Heliodor din Emesa 6,7) sau, după caz, înstrăinarea (auto-exilul, cf. Sofocle, **Trahinienele** 6,5), înţelesul secund depăşea ruptura prilejuind reintegrarea străinului, altfel spus, relansarea contractului de solidaritate (cf. Xenofon, **Anabasis** 7, 8, 6). Statutul contractual al găzduirii - care presupune comerţul simbolic al părţilor de-a lungul mai multor generaţii şi sub protecţia lui **Zeus xenios** - primeşte o primă atestare homerică în **Odiseea** 1, 187, 313, dar funcţia filoxenică a divinităţii apare într-o mulţime de alte împrejurări textuale. În universul antichităţii greceşti şi mai apoi elenistice, dosarul lexicologic al cuvîntului **străin** este suficient de amplu pentru a fixa importanţa ospitalităţii ca instituţie socială: tabloul include, pe de o parte, foarte numeroasele determinări adjectivale (**xenodochos, xenodotes, xenoktonos, xenotrepes** etc.); pe de altă parte gama verbelor aferente (**xenizo, xeniteuo, xenologeo** etc.), ca să nu mai amintim seria antroponimelor (Xenokratès, Xenodemos etc.) menită să completeze aventura unor sensuri în permanentă şi grăitoare metamorfoză. Pe scurt, străinul este instanţa exterioară care modelează identităţile, purtătorul unei alterităţi care operează delimitările necesare dialogului şi mesagerul unui exotism în prezenţa căruia ordinea cetăţii se poate recapitula.

În general, iubirea de oameni trece prin ospitalitate, virtute cu atît mai lăudabilă cu cît implică - în timpuri de restrişte - autolimitarea gazdei: într-o inscripţie descoperită la Chersones, un binefăcător al cetăţii este apreciat pentru ospitalitatea sa - în vreme de penurie - faţă de locuitorii propriei cetăţi; Sotis şi Teodosios sînt elogiaţi pentru "bunele lor oficii faţă de călătorii mergînd dinspre Athena spre Bosfor" etc. În majoritatea mărturiilor (literare sau epigrafice) într-ajutorarea efectuată prin gestul ospitalier apare ca expresie a unui civism meritoriu.

Ar fi totuşi păcat să ignorăm - din dorinţa de a antedata umanismele moderne - dimensiunea neliniştitoare, forţa destabilizantă pe care străinul - ocupant temporar al spaţiului grec - o manifestă adesea prin simpla sa trecere. Căci, de cele mai multe ori, străinul este "barbarul" (**ho barbaros**), insul care încarnează erezia unor alte limbi, scandalul unor alte obiceiuri. Legăturile cu el, raporturile imprudente cu acest inamic al memoriei colective se pot dovedi periculoase sau pur şi simplu degradante. În faţa neprevăzutului, dar mai ales confruntată cu nevoia de a rezolva anxietăţile gazdei, frontiera dintre xenofilie şi xenofobie devine mai întîi labilă şi mai apoi arbitrară. Treptat alternativa se precizează: străinul trebuie supus, asimilat sau ucis. Mai mult decît atît - şi în contextul acelei **shame-culture** pomenite de E. R. Dodds - străinul nu este doar alogenul, ci şi disidentul, persoana care pune în criză valorile grupului dominant. Faptul se explică. În absenţa oricăror aşteptări soteriologice şi în prezenţa unui cod moral care valorizează onoarea individuală (**he time**) imaginea pe care "ceilalţi" şi-o fac despre fiecare devine decisivă. Această imagine stabileşte demnitatea individului în sînul grupurilor războinice sau politice şi se bazează pe exaltarea sinelui într-un cadru concurenţial. Dacă, în urma unui comportament deviant, cinstea personală este retrasă printr-un blam comunitar, atunci "victima" suportă batjocura, insolenţa răutăcioasă (**to charma**) pe care grupul o rezervă propriilor săi perdanţi. Aşa cum ne-a arătat D. Arnould, mecanismul

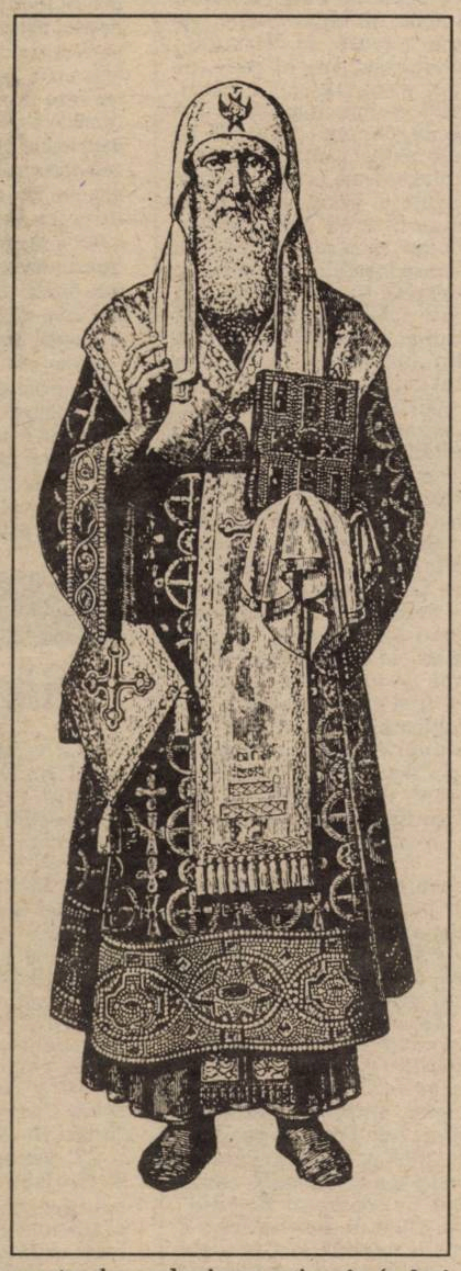

acesta de excluziune prin rîs (**gelosi d'echtroi**) funcţionează în toată literatura tragicilor greci, tot aşa cum "bucuria concetăţenilor" faţă de necazurile familiale ale altora se declară frecvent în poezia elegiacă şi iambică: în felurite situaţii, individul (inclusiv defunct! cf. **Ajax**, v. 988-989) este tratat ca străin de către foştii săi prieteni sau vecini.

De îndată ce ne mutăm în lumea semitică a Vechiului Testament, figura străinului îşi modifică fizionomia. Aici oaspetele este un potenţial ambasador divin, trimisul secret al lui Yahve, purtătorul unui mesaj virtualmente capital, sau deţinătorul unei revelaţii salvatoare. Ospitalitatea reprezintă deci un imperativ religios, în măsura în care cel găzduit acoperă, etimologic vorbind, o funcţie angelică. Este ceea ce avea să confirme **Epistola către evrei** 13, 2: "Primirea de oaspeţi să n-o uitaţi, căci prin aceasta unii, fără ca să ştie, au primit în gazdă îngeri". Camuflat sub aparenţe anonime sau la adăpostul unei identităţi înşelătoare, străinul propune gazdei nu atît un pariu umanitar, cît un test de receptivitate mistică. Lucrul reiese limpede din episodul de la Mamvri (**Geneza**, 18) - cadrul a ceea ce iconografia avea să catalogheze sub titlul "filoxenia lui Avraam" - unde valoarea teofanică a vizitei Celor trei transpare în "buna vestire" a Sarei, dar nu mai puţin din alte locuri biblice (**Lot: Geneza**, 19; **Tobie** 12, 1-20 etc.). La capătul celălalt al tunelului, Iov este şi el descris ca un perfect amfitrion, faptul fiind notat, între alţii, de Rabbi Nathan (VII, 1-3), dar şi de **Testamentul** (apocrif) al eroului, unde acesta mărturiseşte: "în casa mea stăteau mereu întinse 30 de mese pregătite numai pentru străini... Iar dacă vreun străin venea să-mi ceară milostenie, el trebuia mai întîi să şadă la masă primind abia pe urmă cele de trebuinţă. Nu îngăduiam cuiva să iasă de la mine cu stomacul gol." (**op. cit.**, 10, **apud** C. Spicq, **Lexique Théologique du NT**, Cerf, 1991, p. 1594).

Era normal ca Mîntuitorul Hristos - Cel graţie căruia mijlocirea teandrică devine fapt corporal, dar şi Cel care "bate la uşa" sufletelor să consfiinţească practica ospitalităţii vetero-testamentare: "veniţi binecuvîntaţii Tatălui Meu, moşteniţi împărăţia cea pregătită vouă de la întemeierea lumii, căci flămînd am fost şi Mi-aţi dat să mănînc; însetat am fost şi Mi-aţi dat să beau; **străin am fost şi M-aţi primit**" - citim, spre confirmare, în **Evanghelia după Matei** 25, 34-35. Această conexiune între iubirea străinilor şi promisiunea unei alegeri eshatologice justifică pesemne faptul că în Biserica primară, ospitalitatea - şi în primul rînd cea faţă de propovăduitorii Evangheliei - s-a numărat printre obligaţiile fundamentale ale creştinilor (v. spre exemplu: **Matei**, 10, 11; **Faptele Apostolilor** 16, 15; 21, 7, 17; 28, 14). Oricum, filoxenia a primit dintru început sancţiunea pastorală a teologiei pauline (e.g. Filimon 22: "pregăteşte-mi loc de găzduit"; **Tit** 3, 13; **Romani** 12, 13), bucurîndu-se de acordul explicit al sfîntului Apostol Ioan (III Ioan 5-8) şi de îndemnurile primilor Părinţi ai Bisericii (îl citez doar pe Clement Romanul, **Corinteni** 1, 2, care evoca, referindu-se la creştini, **"to megaloprepes tes philoxenias humon ethos"** - "generosul nostru obicei de a-i îndrăgi pe străini").

E inutil să rezum aici istoria ospitalităţii creştine, de vreme ce toată lumea ştie că Biserica a codificat **dreptul de azil** (un condamnat este temporar amnistiat în umbra altarului), iar aşezămintele create sub semnul Crucii, împînzesc, de secole, harta filantropică a planetei. În numele unei vechi tradiţii (apărute odată cu instituţia pelerinajului), orice mînăstire îşi primeşte oaspeţii într-un arhondaric, aşa cum orice creştin are datoria de a găzdui străinii oferindu-le, cum se spune, "masă şi casă". Mă voi opri în schimb asupra unui aspect mai puţin notoriu: ospitalitatea practicată de Părinţii Deşertului. Aceşti adversari ai vuietului lumesc, aceşti reclusi plini de o părelnică mizantropie, ştiu totuşi să primească străinii. Numai că străinul - mai precis definiţia lui - urmează paradoxurile ortopraxiei. În **Instituţiile cenobitice** (11, 18), Cassian pomeneşte dictonul potrivit căruia călugărul trebuie să-i evite pe episcopi aşa după cum ocoleşte femeile; a te întîlni cu doctul orăşean, în veşminte de ierarh înseamnă a te lăsa momit de frivolităţile şi gloriile pe care regimul pustiei îşi propune să le suprime. Mai bine să primeşti în chilie un tîlhar (care poate fi îndreptat) sau un preot păgîn (care ar putea fi convertit). Cînd un guvernator soseşte la Scete pentru a-l cerceta pe avva Moise, bătrînul - care nu-şi declină identitatea - îl întreabă pe augustul oaspete: "Ce voiţi de la dînsul? Căci este om nebun." În măsura în care, deşi contrariantă, sfîrşeşte prin a fi ziditoare, tactica rezervei se dovedeşte întotdeauna judicioasă.

O menţiune aparte merită practica ascetică a "înstrăinării voluntare", desemnată tehnic prin substantivul feminin **he xeniteia**. Între secolele III şi VII d. Hr., o seamă de Părinţi ai Deşertului (care nu trebuie confundaţi cu monahii "gyrovagi", adică dedaţi vagabondajului remunerativ) au trăit o experienţă cu totul specială: aceea de a-şi părăsi ciclic nu doar patria şi rudele de sînge, ci şi comunitatea monahală de apartenenţă. Principiul era simplu: monahul este cel ce trăieşte în afara lumii; numai că "lumea" poate invada, pe calea confortului afectiv, pînă şi obştea pierdută în pustie. Prin urmare, în-străinarea de sine depinde de înstrăinarea periodică faţă de orice loc sau grup unde te simţi "ca în familie". Cînd ai început să fii nu atît iubit cît "apreciat" pentru calităţile tale spirituale, trebuie să-ţi faci imediat bagajele, să pleci cît mai departe, să fii din nou "străin", plonjînd - ca un etern necunoscut - într-un mediu ostil sau indiferent. Cîndva, această formă subtilă de ascetism obiectiva realitatea exilului interior într-un chip încă neegalat, dacă nu cumva inegalabil: nimic nu ne împiedică, totuşi, să-i prevestim un viitor.

Teodor BACONSKY

Pentru a transforma insultele în forţă, liberalii, conservatorii şi Negrii se hotărîră să poarte numele care li se dădeau în bătaie de joc...

Salman RUSHDIE
Versetele satanice

Idiosincrazii

Occidentalul

"Ocidentalul este un individ căruia admiraţia de secole a «orientalilor», admiraţie, de altfel, pe deplin meritată, i-a compus o psihologie egoistă, mărginită, persiflantă. Încredinţarea nestrămutată a occidentalului este că tot ce stă dincolo de graniţele civilizaţiei sale este cu totul inferior, barbar. /.../ Ceea ce uimeşte pe orientalul care călătoreşte în Occident este şi acum ca şi în trecut completa ignoranţă a apusenilor în materie de istorie şi de geografie. Şi în aceşti ani ca şi în anii de după război n-am izbutit să observ vreo claritate în privinţa calităţii mele de român/.../ Ignoranţi sînt nu rareori şi orientalii, dar occidentalul suferă de o ignoranţă mîndră, ireductibilă. Odată ajuns la o eroare cu privire la partea "obscură" a lumii, occidentalul o menţine obstinat. Ignorant este orientalul care îndrăzneşte să se aşeze în faţa marii lumini a Apusului. Îmi spunea un distins intelectual că la Paris suferise proteste violente cînd dintr-un inocent entuziasm afirmase la un concert al lui Enescu că Enesco este român. Enesco este francez! Nu putea fi decît francez!... Toate ţările latine ştiu că noi sîntem slavi şi vorbim o limbă slavă. Deschideţi, de altfel, un Larousse şi veţi vedea cum e văzută România în Occident în anul 1939.

Lăudat pentru fineţea spiritului său, care este reală, occidentalul n-a aflat că de mult încă Orientul, cu o veche predispoziţie la marea cultură, mai veche decît a Occidentului, a încetat de a mai fi naiv. Cine n-a observat, cu zîmbet şi cu părere de rău pentru simplitatea occidentalului, sforţările pe care le face conferenţiarul străin spre a se coborî la înţelegerea noastră. Numai un lung bizantinism ne dă fineţea de a nu trăda o clipă mirarea noastră şi a lăsa pe conferenţiar să plece încîntat de găunoşiile debitate cu suficienţă. Funck-Brentano venise înainte de război la noi şi ne făcuse acest enorm spirit pentru balcanici. "Toţi românii - zicea el - seamănă cu Napoleon!" E de remarcat că vizitatorul civilizat nu iese din convenţii cînd e să-şi dea opinia despre ţara noastră. Noi sîntem "mica soră latină", "un popor brav", "un popor ospitalier". Încolo? Nimic. Evident, numai obscuritate.

Această atitudine a occidentalului est numai o mică infirmitate ieşită dintr-o mare civilizaţie. Dar e o infirmitate periculoasă pentru el şi supărătoare pentru noi. (George CĂLINESCU, **Jurnalul literar**, anul I, nr. 1, 1 ianuarie 1939)

Selecţie de Sim. BAS.

Scrisori deschise

„Românii nu sînt o naţiune, ci o profesiune"

"Dragă..., Azi am primit depeşa ta. Aceleaşi lucruri bune ţi le doresc şi eu pt. noul an şi toţi cei ce vor urma. Ştii, de fiecare Crăciun "scot" (ca pe sfintele moaşte, vezi bine) o fotografie ce mi-ai trimis-o într-o iarnă: Gogu Cantacuzino şi Grădina Icoanei sub zăpadă. O iubesc tare mult; îmi place "starea" din ea! Ţi-o aminteşti? Oare cum s-o fi numit fetiţa (ta) din poza de anul ăsta: Aristiţa, Zoe sau Mărioara (din anul acela...)? A propos de Marioara, citesc o carte despre Queen Mary a noastră: The Last Romantic, şi iată ce pasaje interesante (...) am găsit cu privire la părerile altora despre România (acestea cu ocazia măritişului cu Nando şi strămutatul la "Bucale", cum zic plini de dispreţ ardelenii). Regina Victoria: "ţara e foarte nesigură iar imoralitatea societăţii bucureştene, destul de îngrozitoare." Lady Somerset: "Dezgustată să văd anunţarea căsătoriei bietei (poor pretty nice) prinţese Marie cu prinţul României; mi se pare o ruşine plină de cruzime s-o trimiţi pe-această fetiţă adorabilă în România semi-barbară... ce păcat". Otto von Bismark: "Românii nu sînt o naţiune, ci o profesiune." Lady Walpurga Paget: "Poate că simte mai multă simpatie pentru acel popor semi-barbar decît mintea nemţească e în stare să simtă." Franz Josef: "Semi-barbari - ei sînt, de fapt, mult prea civilizaţi." Interesant, dragă..., nu-i aşa?

M-am gîndit mult la tine în ultima vreme căci din Noiembrie m-am reîntors pe ultimele lui Colette la Palais-Royal. Cînd acuarela salonului va fi gata, sper să-ţi pot trrimite o fotografie. Te îmbrăţişez, al tău..."

Mania francofoniei «über Alles»

"Dragă..., atît eu cît şi R. am fost foarte revoltaţi de un articol apărut în Le Nouvel Obs (nr. 1527/10-16 feb. '94), care se numeşte "Hélas Eliade!"; dat fiind că-ţi trimit alăturat o fotocopie nu are rost să ţi-l povestesc. Eu ştiu că francezul suferă de un soi de xenofobie, inclusiv culturală, vezi şi Gattul de acum unde n-a fost doar teama şi dorinţa legitimă de a ţine piept hidrei americane, ci a fost şi lipsa de competitivitate, din nou suficienţa şi-apoi şi o dorinţă post-colonialistă tradusă prin mania francofoniei "über alles". Dar de aici şi pînă la a-l expedia, desfiinţîndu-l, pe Eliade, aruncînd ici un

➤➤

Din viaţa unui extremist de centru

Despre „mecanismele psihicului uman, subtil şi complex"

Un harnic, cîndva scriitor pentru copii, tineret şi oameni mari, dl. Mihai Stoian, ne explica săptămîna trecută, în "România liberă", cum l-a făcut monarhist (pe el care, se subînţelege, nu era, şi pot garanta că nu era!). Puterea republicană, descrisă ca mincinoasă, lipsită de bun-simţ şi, de nu imbecilă, oricum incapabilă să înţeleagă că "mecanismele psihicului uman sînt infinit mai subtile şi complexe decît cred şi pricep învăţăceii lui Ştefan Gheorghiu et comp. Pe ei îi fac răspunzători de monarhismul meu", conchidea, eliberat sufleteşte, dl. M. Stoian, ca şi cum asta ar fi o culpă, o traumă ce-şi caută responsabilii, un fenomen aparte care are nevoie de explicaţii, de lumină. Nu văd de ce: monarhismul - într-o democraţie - nu e un sentiment vinovat, tînjind după un Freud. Textul este însă cursiv, avînd ceva din maionezele în care un maniheism stătut este frecat repede, prea repede, cu un untdelemn suspect de oportunism. Asta ca gust. Ce-i lipseşte însă cu siguranţă argumentaţiei e tocmai "mecanismul complex şi subtil al psihicului uman". Nu e niciodată subtil şi complex să îmbrăţişezi o cauză nouă, mulţumită doar proştilor care slujesc cauza adversă. Stupiditatea "ălora" nu e suficientă pentru inteligenţa cauzei tale. Divorţul de o femeie proastă şi urîtă nu garantează deşteptăciunea şi frumuseţea unei noi mirese. Dacă proaspăta opţiune monarhistă a d-lui Stoian se bazează pe incultura (să-i zicem cumva) republicanilor noştri, atunci "mecanismele psihicului uman" ne cer să observăm că nu o dată monarhiştii, tot de-ai noştri, numără printre ei elemente care pot fi şi ele învinovăţite că-i fac pe alţii să devină republicani şi "iliescieni". (O spun cu toată destinderea unui om care, în această problemă, nu poate depăşi politica şi logica romanului său preferat, "Lucien Leuwen", de Stendhal, în care un tînăr ultrarepublican se îndrăgosteşte, foarte subtil şi complex, de o minunată doamnă ultramonarhistă).

Mecanică şi ea, aversiunea monarhistă împotriva Preşedintelui republican poate atinge grade de prostie şi mitocănie de care n-ar fi imposibil ca însuşi fostul suveran, luîndu-le la cunoştinţă, să se întristeze şi să se mîhnească. Stendhalian cum încerc să simt lumea, m-a trecut un scurt fior auzind cum a fost aruncată la naiba, de către intransigenţi anticomunişti, coroana trimisă de Preşedinţie la înmormîntarea unui mare scriitor român, de felul lui foarte republican. Mai ales în domeniul acesta sumbru şi delicat, al cimitirelor, antirepublicanismul monarhist are inspiraţii hotărît lugubre care pot duce la naşterea unor domni Stoiani pe invers, gata să îmbrăţişeze, cu aceeaşi repeziciune emoţională, cauza unui Preşedinte persecutat de "oamenii Regelui" chiar în faţa unor morminte. Cînd dl. Ion Iliescu s-a dus la Timişoara şi a depus o coroană la Cimitirul Eroilor, "România liberă" a anunţat cu o satisfacţie concisă, dar deplină, că jerba a fost mutată la Cimitirul Eroului Sovietic. E complex? E subtil? După o zi, două, d-na Roxana Iordache a lansat unul din strigătele ei inimitabile, cum că de ce Ion Iliescu n-a îngenuncheat în acel cimitir al Eroilor? Nu e necesar să fii scriitor pentru copii ca să ştii că dacă ar fi îngenuncheat, d-na Iordache l-ar fi luat la trei păzeşte că e ipocrit, că e ateu şi că deci n-are dreptul să îngenuncheze! Orice ar face dl. Iliescu, d-na Iordache nu ratează o furie neagră împotriva lui. S-ar putea ca astfel să-i aducă Preşedintelui mai multe simpatii decît maionezele şi dulcegăriile d-nei Becleanu, căci nu există român care cînd vede o femeie boscoridind zi şi noapte un bărbat, să nu ţină cu acesta. (E unul din mecanismele psihice române, absolut inalterabil, care a lucrat de nenumărate ori chiar în favoarea tiranului tare bombănit de consoartă...) Nu mai spun cît bine cotrocenist a produs tocmai ziarul persecutat de Înalta Instituţie, publicînd - cu o abia voalată ironie care cădea însă alături! - scrisorile din lagăr ale d-lui Iliescu-tatăl, arestat de dictatura antonesciană pentru convingeri care sună şi azi cît se poate de raţional, de naţional şi de uman; din cărţile acelea poştale apărea un personaj tandru, de perfect bun-simţ, grijuliu cu soarta alor săi, un părinte exemplar pe care l-ar fi putut rîvni şi un rege, şi un redactor-şef anticomunist, şi un spion antisovietic; rămîne ca o ciudăţenie a jocului cum, avînd un asemenea 1-0, Instituţia prezidenţială şi-a permis autogolul de a se încrunta urît şi spăimos pentru vizita unei echipe române de fotbal la reşedinţa regală din Elveţia. De la un moment dat, nu se mai pot urmări mecanismele psihice, cine pentru cine "ridică la fileu"...

Fireşte, ca extremist crunt de centru, capabil să iubesc o ultramonarhistă în care descopăr o stîngistă sau invers, n-o să le cer Rodicăi Becleanu şi lui Mihai Stoian să scrie romane stendhaliene; dar măcar ca om de fotbal, pot pretinde, ce dracu,meciuri clare la care să ţin, enigmatic, cu cine joacă mai frumos, oricît aş fi de convins, ca orice mucalit de la peluză, că "azi nu merită să ţii cu nimeni" şi "totu-i să-ţi vezi de jocul tău".

Radu COSAŞU

"sacru", colo un "antisemit", mi se pare cam mult. R. are de gînd să scrie o scrisoare autorului articolului şi redacţiei, iar eu îţi scriu ţie, în ideea că o să vînturi fotocopia cu pricina prin redacţie.

În fine, ultima pricină care mă îndeamnă să te ţin de vorbă cu panseuri de pe meleaguri franţuzeşti este de data asta hiper-pozitivă. Pe France 2 există de la o vreme încoace o emisiune tematică pe care o cheamă "Amants du siècle" (mă feresc să o traduc, căci poate suna echivoc) şi unde au fost prezentate diverse "şoze" în sensul acesta. În emisiunea din chiar 26 ianuarie, dacă nu mă înşel (ca să vezi!), spaţiul i-a fost cedat lui Frédéric Mitterrand care a prezentat, cică, povestea tumultuoasă a lui Carol II. Zic cică, pentru că de fapt istoria lui Carol şi a Lupeascăi nu a fost decît un pretext pentru a asigura priza la public necesară prezentării istoriei Regelui Mihai. Nu numai că emisiunea a fost de un profesionalism perfectisim, dar pe de o parte pentru românii de aici a fost binevenită pentru că a prezentat de o manieră coerentă perioada (cu ceva scăderi în zona Antonescu - Garda de Fier, din cauza ritmului alert al emisiunii) şi că a pus în discuţie aspecte complet necuoscute sau de mult uitate - vezi primirea frenetică de către new-yorkezi a reginei Maria; pe de altă parte, pentru francezi a fost una din rarele ocazii de a auzi despre România - corect d.p.d.v. istoric etc. Mai ales că nu de mult, prin decembrie, pe canalul ARTE a fost o seară dedicată ţiganilor şi unde a fost invitat şi deputatul (parcă asta e) Nicolae Gheorghe, care a vorbit despre felul odios în care ţiganii sînt persecutaţi la noi, cum că sîntem rasişti împuţiţi şi că-i urîm cum îi uram pe evrei mai anţărţ, căci comerţuri barosane şi bănuţul aşijderea. Deci în contextul ăsta în care mai mult nu se vorbeşte, sau atunci cînd se face se pun pe tapet copiii handicapaţi, SIDA, copiii străzii, ţiganii etc. o astfel de întreprindere nu poate fi decît salutată.

Of-of! ce mult m-am întins! Uite, bucăţica asta o păstrez pt. a-ţi spune pa şi pusi, cum ar veni. Te pup,...

P.S. Ar mai fi multe de povestit despre ce vede oaia mioritică rătăcită pe plaiurile hughenote, dar oricum te-am plictisit destul. Poate altă dată."

Capricii

Săptămîna unui snob

La vernisajul **Plictisului în doi** de la Naţional (3/4), cu Florin Dumitrescu (lider-textierul "Sarmalelor reci", grupul cel mai fierbinte al momentului): E. S. Ambasadorul Fraţei face un speech în engleză, cealaltă Excelenţă (Ambasadorul Angliei), unul în română! Iar fotografiile lui Martin Parr (englez) sînt în esperanto... ● Cu Liz, ziaristă la **The Independent**; este aici pt. un reportaj despre - evident! - "Caritas". "Facem" galeriile (inclusiv suspecta "Calderon"), librăria de la Dalles etc., apoi prînzim la "Boema". Serviciul OK - dar ne amuză cuplul de la o masă alăturată: un plictis în doi de nuanţă **nouvau riche**, ea - inexistentă, el - "logodit cu motorola", pager-ul care nu conteneşte să sune... Liz îmi spune că, în Occident, telefonul portabil a devenit tot ce poate fi mai de prost gust - se poartă lucrurile "obosite", la a doua mînă, şi rămasul acasă sîmbătă seara ("am o carte pe care vreau s-o termin")... La noi, "întreprinzătorii" au bani - dar n-au **breeding**; poate că-n 2-3 generaţii vor fi frecventabili. Deocamdată nu. ● Proiecţia filmului lui Nae Caranfil **E pericoloso sporgersi**, la Institutul Francez, în prezenţa realizatorului - dar şi a lui Caranfil-**père** (cu care gurile rele spuneau că Nae e certat): de unde se vede că atunci cînd e vorba de **promotion**, familia e-unită! (Şi chiar mai mult decît atît: Caranfil-père, care stă chiar lîngă mine, se agită tot timpul ca o coţofană neastîmpărată, îl trage de mînecă pe "vechiul tovarăş de drum" Eugen Atanasiu (Soti) să filmeze cutare scenă etc.) Regizorul-fiu ţine un mic discurs inteligent (într-o franceză cu un **piccolo** accent), explică ce şi cum - şi-apoi **motor**: un film excelent construit, fără o miză prea mare însă plin de vervă şi de prospeţime, ceva de care filmul românesc avea tare nevoie! (**Cronica întregii retrospective, săptămîna viitoare**) La sfîrşit, aplauze îndelungi (Caranfil-père se foieşte îndelung pe scaun) şi întrebări stupide (cineva e curios să ştie chiar... dacă titlul filmului vine de la plăcuţele din trenuri!!). Ce răbdare trebuie să ai ca să răspunzi la aşa ceva... ● Decernarea **César**-urilor la TV; dilemă: să-nchid sonorul pt. a nu o mai auzi pe eterna Irina Nistor sau nu?... Optez pentru (şi-njur în gînd); gîjîiala nistorească informează despre proiectul francez de lege împotriva anglicismelor. E un (fel de) terorism lexical: şi, în fond, de ce numai anglicismele?! Dar latimismele?... Iar, la noi: ce-ar fi să ni se interzică folosirea franţuzismelor? (de care eu, cîteodată, abuzez...) O măsură care dă apă la moară naţionalismelor. ● Un francez care vrea să fotografieze cimitirul eroilor sau Bellu, este apostrofat! **"Nu aveţi voie!"** (!?)După ce opreşte în dreptul sinagogii de la Sf. Vineri, poliţistul îi cere actele... Ce-i cu paranoia asta? De cînd e interzis să fotografiezi monumente? ● La premiera **Poveştii de iarnă**, a lui Ducu Darie, la "Bulandra": un puhoi! Intervalele sînt ocupate pînă la ultima treaptă, ferească D-zeu de-un incendiu... Dar piesa e superbă, Ducu - în mare formă după eşecul lui **Mephisto** - compune scena de neuitat; ar trebui să se apuce de regie de operă, cîteva rezolvări plastice sînt absolut tulburătoare... ● Ies să-mi cumpăr pîine şi mă-ntîlnesc - mai întîi - cu Cristina şi Mircea Cărtărescu, I. B. Lefter (proaspăt întors din Olanda), apoi cu Răzvan Mazilu, care-mi spune că m-a căutat şi la telefon pt "show"-ul lui de la TV, după ora 23,30; îl văd (începe de fapt la 0,00 fix), "Narcis" va şoca cu siguranţă... în rest, mai mult un pretext (dansul) pt. tot felul de exhibiţii video la limita clipului şi-a kitschului (baletul "Sabin Bălaşa"...) R. M. n-are nici o vină - toată vina o poartă TV! (A.L.Ş.)

Toţi spaniolii sînt toreadori.
Toţi iranienii sînt teroriştii.
Toţi ruşii sînt comunişti.
Toţi nemţii sînt naziştii.
Toţi americanii sînt nesuferiţi.
Toţi japonezii sînt americani.
Graffiti

Bonuri de lectură

GORE VIDAL:

În căutarea regelui

Traducere de George VOLCEANOV,
Prefaţă de Ion Bogdan Lefter,
Editura Univers, 1993, 271 p. 980 lei

O poveste repovestită, aceasta este **În căutarea regelui** - aventura trubadurului Blondel despre care o cronică din Rheims din secolul XIII spune că l-ar fi salvat pe Richard Inimă de Leu, descoperind locul în care-l ţinea captiv Leopold de Austria. Gore Vidal mărturiseşte în Nota autorului că a citit această poveste în podul plin de cărţi al bunicului său, pe cînd era copil, şi că a fost literalmente fascinat, astfel încît a citit-o şi a recitit-o la diverse vîrste pînă ce s-a hotărît s-o rescrie pentru a o scoate din negura uitării.

Poate că a fost chiar în intenţia lui să ofere cititorului însăşi imaginea lecturilor sale succesive - cea de copil şi cea de adult. De aceea, **În căutarea regelui** se poate citi ca o minunată poveste hazlie cu cavaleri şi fapte vitejeşti, dar şi ca meditaţie asupra loialităţii. Pentru sugerarea diferitelor nivele de lectură, ca şi pentru aflarea unor date necesare despre Gore Vidal ale cărui romane se traduc prima dată în româneşte recomandăm documentata prefaţă a lui Ion Bogdan Lefter. Iar pentru intrarea în ritmul şi atmosfera acestei poveşti, iată cîteva versuri ale unui trubadur contemporan cu eroii : "Cavaleria pentru mine e lucru uşor/ Ştiu bine tot ce se poate şti în amor,/ În curtenie sînt de neîntrecut./ În saloane sînt fermecător/ Şi în luptă cumplit şi neîndurător;/ Toţi mă tem deşi încă nu m-au văzut."

Iulian

În româneşte de Gherasim ŢIC
Editura Univers, 1993, 509 p. 2000 lei

Există în mod sigur două categorii de cititori ai romanului istoric: cei pentru care acesta reprezintă prilejul de a afla, ocazia descoperirii unei personalităţi istorice ca personaj şi a unei epoci istorice ca univers romanesc, şi cei pentru care interesul se rezumă la felul în care se spun şi se expun lucruri deja cunoscute, dar cărora interpretarea artistică le dezvăluie noi laturi. Deşi prima categorie este mult mai numeroasă decît a doua, scriitorul trebuie să le aibă în vedere pe amîndouă, să ofere informaţiile necesare celor din prima categorie, fără însă ca acestea să pară scoase din manualul de istorie, să fie suficient de explicit, dar şi de subtil în interpretare pentru a nu-l dezamăgi pe cel din a doua.

Cu succes îşi îndeplineşte o astfel de misiune Gore Vidal în **Iulian**, aducînd în prim-planul dezbaterii româneşti o problemă de conştiinţă oricînd interesantă pentru omul modern - credinţa - şi rezolvarea ei în vremea creştinismului timpuriu, cînd o decizie personală în această privinţă implica negreşit comunitatea. Iulian, cunoscut în istorie şi sub numele de Apostatul, nepot al lui Constantin cel Mare, născut în 331, la un an de la întemeierea Constantinopolului, şi la numai şase de la Conciliul ecumenic de la Niceea, prin care se adoptase Crezul - dogma unităţii Sfintei Treimi - creştinat şi primind o educaţie creştină, dar frecventînd în egală măsură, la Atena, şcolile filozofice neoplatoniciene, pregătindu-i-se o carieră ecleziastică, deşi el se declara din ce în ce mai atras de misterele mithraice (există în roman foarte frumoase metafore solare şi imagini ale astrului adorat de mithraişti) şi de practicile magice, va face totuşi carieră militară, se va bucura de sprijinul şi preţuirea armatei în urma campaniilor victorioase din Gallia, şi va încerca, în scurta sa domnie (361-363), într-un elan nebunesc, să restabilească păgînismul şi să-i reconstruiască templele. A fost contemporan cu părinţii bisericii: coleg cu Grigore din Nazians şi cu Vasile cel Mare, prieten cu sofistul Libanius care i-a fost dascăl lui Ioan Gură de Aur. Fascinantă apare în romanul lui Gore Vidal această lume a secolului IV, cultivînd în acelaşi timp filozofia greacă şi milităria romană, atît de hotărîtoare în fond pentru formaţia sufletească a omenirii de mai tîrziu.

Ca formulă narativă, Gore Vidal adoptă "memoriile comentate", bazîndu-se pe scrierile rămase de la Iulian şi considerate de un real interes, şi pe faptul că a fost prieten cu doi filozofi cunoscuţi ai vremii, Libanius şi Priscus. Ei sînt "comentatorii" "memoriilor", din perspectiva posterităţii imediate, a anului 380 care anunţa deja edictul imperial din 381 prin care creştinismul era preoclamat ca religie oficială de stat. "Zilele toleranţei s-au terminat" exclamă cu îngrijorare Libanius, sperînd totuşi că publicarea scrierilor lui Iulian ar putea constitui un manifest împotriva unei astfel de decizii. Dintre cei doi, Priscus se dovedeşte a fi cel clarvăzător.

Marina VAZACA

Firescul de mîine

Trecerea prin reviste

RUSHDIE Octombrie 1989: **Mario Vargas Llosa, Joseph Brodsky, Umberto Eco, Amos Oz, Elie, Wiesel, Norman Mailer, Octavio Paz, Nadine Gordimer, Susan Sontag, Thomas Pynchon...** trimit mesaje de sprijin lui Salman Rushdie; Vaticanul consideră că **Versetele satanice** este o carte "blasfemiatoare". ● "Da, sînt de acord cu **fatwa** împotriva lui Rushdie (...) Autorul mi se pare a fi, după textul său, un obsedat sexual. El reduce toată viaţa Profetului la viaţa sa privată. Tratînd acest subiect în cartea sa, S.R. a flatat prejudecăţile cititorilor anglo-saxoni, pentru care un efect comic este asigurat de îndată ce este vorba de un subiect atît de «picant» ca poligamia - prilej de derîdere şi în acelaşi timp de invidie pentru frustraţii şi refulaţii societăţilor puritane.(...) Acest text este antiislamic, anticoranic şi antimusulman." (**Vincent Mansour Monteil**, islamolog convertit la Islam) • "Am citit atent **Versetele...**, şi pot să vă spun c-am fost scandalizat. Deşi la vîrsta mea nimic nu mă mai poate şoca, am fost scandalizat de o carte care-l caricaturizează pe profetul Islamului sub forma unui proxenet, homosexual, ce-şi transformă soţiile în prostituate etc. Este un pamflet dezgustător ce-abia dacă merită numele de literatură, în ciuda calităţilor strălucitoare ale autorului. (...) S.R. n-a fost întotdeauna foarte fidel credinţei musulmane, însă în Coran, apostatul suportă o meledicţiune, iar nu pedeapsa capitală. Mă ridic cu cea mai mare energie împotriva acestui mod de a-l expune pe un scriitor vindictei populare..., însă nici nu trebuie să-l transformăm într-un campion al libertăţii de expresie: într-o recentă prestaţie televizată, Bernard-Henri Lévy propunea ca S.R. să devină membru în Collège de France sau membru de onoare al Academiei franceze. Recunoaşteţi că relaţia logică e destul de ciudată... S.R. a insultat Islamul printr-un pamflet grosier şi obscen şi vor să facă din el un nou Galileo Galilei!" (**Jacques Berque**, sociolog orientalist, specialist al lumii arabe). ● "Serile lui S.R. sînt lungi... Nimeni nu ştie unde stă, cu excepţia poliţiei. Nici agentul său literar, nici prietenii săi scriitori, editori şi dramaturgi, Harold Pinter, Antonia Fraser, Fay Weldon sau Bill Buford. Nici mama sa care locuieşte în Pakistan, nici cele trei surori ale sale, din care una este în Anglia, nici cele două foste soţii. Nici chiar singurul său fiu, de 15 ani. De cînd cu **fatwa**, S.R. e un maniac al telefonului. El, care nu suna decît pentru reglarea unor afaceri sau întîlniri, poate rămîne ore în şir la telefon. Uneori, interlocutorilor săi nu le vine să creadă că este S.R. şi-i cer să dovedească... Cînd nu vorbeşte la telefon, S.R. citeşte..., se uită la televizor sau la video. Adoră fotbalul.(...) Înainte de culcare, îşi notează toate gesturile de peste zi. Din 14 februarie 1989, îşi ţine jurnalul... pe care nu-l va putea publica decît odată eliberat." În **LIRE**, feb. '94.

HESSE. "În afară: aceasta a fost situaţia pe care, foarte devreme, Hermann Hesse a ales-o. Nerefuzînd cultura germană, dar nerecunoscîndu-se în Germania ca naţiune şi încă şi mai puţin în politica guvernelor ei. Instalat definitiv în Elveţia începînd cu 1912, obţinînd cetăţenia elveţiană în 1923, el va trăi la Montagnola în afara lumii, ca eremit. Ceea ce refuză el, i-o va spune lui Gide într-o scrisoare din 1951, este conformismul de orice fel: «catolic, luteran, comunist...» De aici, poate succesul lui: mai mult de 50 de milioane de exemplare vîndute în toată lumea. La sfîrşitul anilor 70, cărţile sale atingeau în Germania un tiraj global de 5 milioane. În SUA, 8 milioane. În Japonia, 11 milioane. În Franţa, **Siddhartha** şi mai ales **Lupul stepelor** sînt citite cu regularitate de zeci de mi de adolescenţi de cînd au apărut în ediţii de buzunar. ● **De la rebeliune la suferinţă resemnată; Avocat al individului; O critică a civilizaţiei occidentale; Nemulţumirile adolescenţei; Orientul ca patrie**: tot atîtea titluri de capitole prin care H.H. este dezvăluit în eul său profund ● Desăvîrşirea de sine, departe de dogme şi de programe - iată ce dorea el. Criticînd ordinea mercantilă şi societatea represivă, H.H. revendica universul gîndirii magice, forţele active ale haosului, întoarcerea la inform şi bestialitate - folosind propria experienţă a tratamentului psihanalitic pentru a-i asculta rezonanţele în operă. Fiece carte a sa este o etapă a Călătoriei în Orient în care pelerinul încearcă să-şi găsească tinereţea sufletului - departe de aglomerările metropolelor - în "spaţiile de respiraţie" ale unei pastoralităţi virgiliene... ● "Rousseauist", după unii, H.H. a consacrat literaturii franceze mai mult de o sută de recenzii, de la trubaduri, Villon, Rabelais şi Diderot pînă la Julien Green (pe care l-a făcut cunoscut în Germania), Camus, Sartre sau Becket ● "Poţi fi un logician sau gramatician riguros, şi în acelaşi timp plin de fantezie şi de muzică", spunea acest muzician perfect în **Jocul cu mărgele de sticlă** ● Nu **Cîntatul la orgă** (unul din volumele sale de versuri) avea să-l facă popular generaţiei hippie, ci aspectul de "tînăr furios" **avant la lettre**: "outsider romantic" prin excelenţă, H.H. făcea, la vremea respectivă, elogiul unei cărţi nou-apărute precum **De veghe în lanul de secară** de Salinger; grupul de rock **Steppenwolf** (după titlul romanului său) debuta în filmul-cult **Easy Rider** compunînd unicul lor hit; "Born to be Wild". David Bowie avea să se refere la **Demian**, în timp ce grunge-ul contemporan, prin grupul **Nirvana**, îşi recunoaşte filiaţia Hesse ● Influenţă care nu a trecut în America Latină; explică Vargas Llosa: "Preferinţele mele se îndreptau către povestirile în care se reflecta mai puţin şi se acţiona mai mult, spre romanele în care ideile erau substratul, şi nu substitutul acţiunii." - **Magazine littéraire**, feb. '94. (A.L.Ş.)

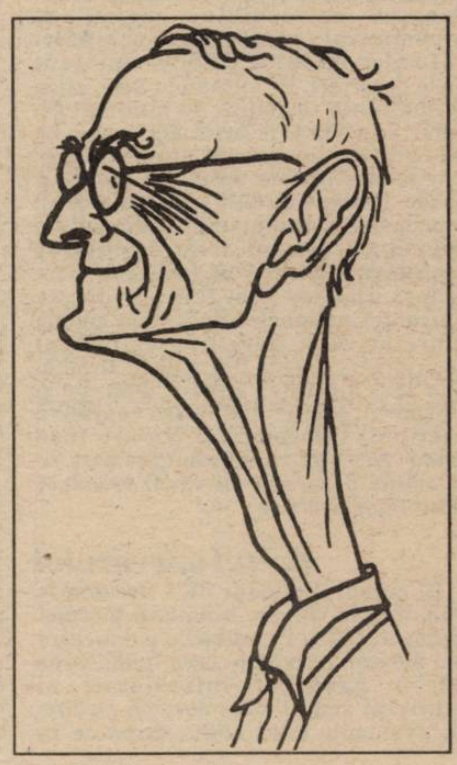

...&: NU RATAŢI, la Cinemateca:

Piesă neterminată pentru pianină mecanică (N. Mihalkov, 1976) - sîmbătă orele 12 şi 14, duminică orele 10 şi 12,15 la sala Eforie: cel mai frumos N.M., de văzut şi de re-re-re-văzut!; **Lacombe Lucien** (L. Malle, 1973) - sîmbătă orele 16 şi 18,45 (tot acolo); **Se ivesc zorile** (Bunuel, 1955) - luni, ora 14,30 şi marţi orele 12,15 şi 16,45, Eforie; **Vînătorul de cerbi** (M. Cimino, 1978) - luni şi miercuri ora 18, la videoCinemateca (Union); **Cîinele andaluz** (1928), **Vîrsta de aur** (1930), capodoperele suprarealiste ale lui Bunuel - marţi orele 14,15 şi 18,45 la sala Union; **Calea lactee** (Bunuel, 1969) - marţi ora 16,30 (tot acolo); **Aventura** (Antonioni, 1960) - joi ora 10, Eforie; **Floarea celor 1001 nopţi** (Pasolini, 1974) - cel mai frumos din trilogia pasoliniană "a vieţii" - joi ora 12 (Union); **Calea lactee** (orele 14,15 şi 18,45) şi **Farmecul discret al burgheziei** (Bunuel, 1972), ora 16,30, Union.

DUMINICA NEAGRĂ: **Melina Mercouri** (68 de ani), care-a devenit celebră în 1960 o dată cu rolul din **Niciodată duminica**, şi **Tenghiz Abuladze** (70 de ani), autorul capodoperei vizionare numite **Căinţa**, ne-au părăsit în aceeaşi zi lăsînd Cinematograful, pentru o clipă, în uitare de sine...

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

MOŞTENIREA SECURITĂŢII sau "Arta informatorilor români" după 1989

Pe la mijlocul anului 1989, la Departamentul Securităţii Statului domnea liniştea. Cu toate că în sferele mai înalte, ale "profesioniştilor", departe de urechile bănuitoare ale "ceiştilor" de la Serviciul de cadre şi protecţie contrainformativă al Securităţii şi de "căţeii" ministrului Postelnicu, se aproximau cu strîngere de inimă evenimentele de natură să schimbe faţa României, undeva, la baza piramidei activităţii de informaţii, "sursele" Securităţii şi majoritatea ofiţerilor operativi îşi vedeau liniştiţi de treabă, urmărindu-şi "obiectivele". Cînd la mijlocul lunii decembrie încercarea autorităţilor de a-l îndepărta pe pastorul Laszlo Tökes din Timişoara s-a lovit mai întîi de împotrivirea credincioşilor săi şi mai apoi această împotrivire s-a transformat în manifestaţii de stradă îndreptate împotriva "înaltelor personalităţi de partid şi de stat", întreg dispozitivul DSS-ului a intrat în stare de alarmă. Majoritatea rezidenţilor, informatorilor şi colaboratorilor Securităţii au fost atenţionaţi să avertizeze ofiţerul de legătură la cel mai mic semn care ar indica organizarea unor revolte similare în ţară, să ofere zilnic date privind starea de spirit în mediile pe care le controlează, iar unii dintre aceştia au participat împreună cu ofiţeri de la serviciul specializat la acţiuni de filaj. Aşa cum s-a văzut, din diverse motive pe care nu le discutăm aici, această mobilizare a fost lipsită de eficacitate. Maşinăria Securităţii începuse să scîrţîie. Pe mulţi dintre ofiţerii DSS ziua de 22 decembrie 1989 i-a găsit nepregătiţi. Un exemplu : derularea evenimentelor a fost atît de rapidă, încît la două ore după ce curtea Inspectoratului Securităţii din Braşov era împînzită de mulţime, o maşină aducea de la una din fermele gospodăriei de partid din apropierea Braşovului o jumătate dintr-un porc pe care unul din şefii locali ai Securităţii îl "antamase" pentru sărbători. Aceeaşi lipsă de imaginaţie în evaluarea evenimentelor care au urmat, izvorîtă din sentimentul fiecărui securist de apartenenţă la o castă imuabilă a dus la blocarea sistemului. După 22 decembrie, ofiţerii Securităţii au asistat practic la dispariţia instituţiei în care lucraseră. Pe lîngă afacerile "de milioane" din ţară ale DSS, ofiţerii de informaţii şi documentele stocate în arhive, cei peste 400.000 de informatori din România au devenit peste noapte o parte preţioasă din moştenirea Securităţii.

"Unde ne sînt informatorii ?"

După cîteva luni de derută, timp în care diverse aripi ale fostei Securităţi s-au pus în slujba unuia sau a altuia în lupta pentru putere şi pentru păstrarea puterii, după încheierea răfuielilor dintre noul comandant al armatei şi vîrfuri ale fostei DSS, a venit şi vremea deciziilor "aşezate". Moştenirea Securităţii nu putea fi lăsată de izbeliste. În primele luni ale anului 1990, în România au reapărut serviciile secrete ca instituţii ale statului. Ulterior, prin articolul 6 al Legii privind siguranţa naţională a României, promulgată de preşedintele Ion Iliescu la 29 iulie 1991, se consfinţea existenţa "organelor de stat cu atribuţii în domeniul siguranţei naţionale" şi anume: Serviciul Român de Informaţii, Serviciul de Informaţii Externe, Serviciul de Protecţie şi Pază, serviciile de informaţii ale armatei, ministerului de interne şi ministerului de justiţie. Toate acestea şi-au împărţit "frăţeşte", odată cu diversele Direcţii ale Securităţii, şi informatorii acesteia. Serviciile de informaţii din România nu şi-ar putea proba în nici un fel eficienţa şi nu şi-ar justifica deci existenţa dacă nu ar avea capacitatea să-şi racoleze informatori în toate mediile. Or, moştenind marea parte a ofiţerilor fostei DSS, aceste servicii au moştenit implicit şi reţelele informative dezvoltate de aceştia. Au existat excepţii care confirmă regula: unii dintre informatorii contactaţi de ofiţerii lor de legătură din fosta DSS pentru a "lucra în beneficiul unuia din serviciile de informaţii prevăzute de lege, au refuzat colaborarea. Altfel, la întrebarea "unde ne sînt informatorii?", foştii ofiţeri de securitate au putut raporta mulţumiţi, la fel ca şi înainte de 1989, "sînt peste tot, tovarăşe comandant!"

Între criza de identitate şi refacerea reţelei

"Odată cu năruirea ultimelor vestigii ale credinţei în imortalitatea dictatorului, a fost supusă confruntării cu realitatea atît credinţa în resursele nelimitate ale puterii, cît şi credinţa în îndreptăţirea şi forţa sa" (V.Gozman, A. Etkind, **De la cultul puterii la puterea oamenilor**). Aceste cuvinte descriu îndeajuns de precis impasul psihologic în care s-au găsit din decembrie 1989 pînă în februarie–martie 1990 cei care au slujit cu un oarecare devotament vechiul sistem: activiştii din linia a II-a şi a III-a ai PCR, armata de propagandişti ai partidului, micii "dumnezei locali" din oraşele şi comunele României şi, nu în ultimul rînd, armata de informatori ai fostei Securităţi. Cînd, la sfîrşitul lunii ianuarie 1990, au izbucnit conflictele dintre Frontul Salvării Naţionale (fostă instanţă executivă de tranziţie autoproclamată partid politic) şi partidele istorice reînfiinţate, întreaga "maşinărie" a vechiului regim şi-a descoperit protectorul şi şi-a identificat inamicul. Milioane de indivizi care, trecînd rapid printr-un moment de euforie, s-au trezit lipsiţi de repere după moartea brutală a cuplului Ceauşescu, au reconstruit conştient sau nu "faţa umană" a idealurilor lor. Părăsiţi de frica pe care o simţiseră la rîndul lor în vremea în care erau încorsetaţi în ierarhiile rigide ale sistemului represiv din România (cu rigorile sale deseori aberante), şi informatorii fostei Securităţi au avut (după scurtul moment de derută) certitudinea că pot fi utili celor proaspăt instalaţi la putere. Aceştia, continuîndu-şi practic lupta cu vechiul "duşman de clasă", renăscut din "catacombele" în care tot aparatul Securităţii îl aruncase. Treptat, dulceaţa libertăţii resimţită chiar şi în democraţia aproximativă a tranziţiei, la care se adaugă raţiuni care ţin de biografia fiecărui individ, le-a furat minţile unora: astfel că armata fără steaguri a vechiului regim, cu importantul contingent al informatorilor fostului DSS, a cunoscut unele dezertări. Pe ansamblu însă, criza de identitate resimţită de informatorii vechii Securităţi, izvorîtă din teama că delaţiunile lor vor fi cunoscute şi sancţionate (măcar moral) a dispărut repede. Puterea a oferit garanţia tăcerii: în primăvara anului 1990, autorităţile de la Bucureşti au decis înfiinţarea majorităţii serviciilor de informaţii care au fost ulterior prevăzute în Legea siguranţei naţionale. Refacerea reţelei informative a devenit posibilă şi maşinăria a pornit din nou la treabă. Cu o mică ajustare : a sporit discreţia şi a dispărut practic finalitatea represivă a acţiunii informative. Nu are însă nimeni garanţia că informaţiile care se tot adună despre el nu vor fi vreodată folosite împotriva sa.

Preţul adevărului

În cursul dimineţii de 7 decembrie 1993, în sala Omnia, senatorul ţărănist Constantin Ticu Dumitrescu a dat citire unei moţiuni prin care cerea "publicarea listelor agenţilor informatori ai Securităţii sau ai altor servicii străine din perioada 1944-1989, după ce în prealabil vor fi verificate de o comisie parlamentară special desemnată". În cuvîntul său, domnul Ticu Dumitrescu a subliniat că moţiunea pe care a înaintat-o este susţinută de semnăturile a aproape 300 de parlamentari şi că aprobarea moţiunii va fi urmată de introducerea în Parlament a unei legi în regim de urgenţă privind modificarea acelor prevederi care protejează arhivele fostei Securităţi. Chestiunea pusă în discuţie de moţiune este atît de sensibilă, încît refuzul de a o susţine, oricum ar fi argumentat, stîrneşte automat suspiciuni incriminante. Să revenim asupra subiectului acestei moţiuni. "Informator" al odioasei poliţii politice din România socialistă a fost şi este pentru opinia publică o etichetă mai infamantă decît chiar cea de ofiţer al fostei Securităţi. În cazul celor din urmă, teama întrecea repulsia. Informator putea fi omul de lîngă tine, dar securistul reprezenta o instituţie. De altfel, reflexul are îndepărtate origini. Să nu uităm că Iuda a fost întotdeauna mult mai hulit decît judecătorii lui Isus. Este pentru noi un act necesar, justiţiar, moral să aflăm numelor sutelor de mii de Iude care ne-au turnat Securităţii? Fără îndoială că da. Să vedem însă care ar fi preţul acestui adevăr.

Atunci cînd au venit comuniştii la putere, ei nu au publicat listele informatorilor serviciilor secrete şi al Siguranţei din vechea România. Cu cîteva excepţii (în cazul în care delaţiunile vizaseră partidul comunist) informatorii au fost folosiţi, după o scurtă "spălare a creierului". Dincolo de similitudinea acţiunilor întreprinse de actuala putere şi motivaţiile ei, este cert că serviciile de informaţii înfiinţate pe ruinele fostei Securităţi şi-au împărţit frăţeşte atît Direcţiile din DSS, cît şi informatorii. Bineînţeles că din punct de vedere al ofiţerilor de informaţii şi al autorităţii pentru care aceştia lucrează publicarea evidenţelor colaboratorilor Securităţii este sinonimă cu anularea oricărei eficienţe a serviciilor de informaţii, care nu pot funcţiona "suspendate" de "surse". În viziunea acestora, moţiunea propusă de Constantin Ticu Dumitrescu şi ulterior aprobată de Parlament, dacă va fi urmată de măsuri practice pentru aplicarea ei, va pune sub semnul incertitudinii pentru o lungă perioadă de timp eficacitatea şi chiar existenţa serviciilor de informaţii. Aceasta este "versiunea oficială" a preţului adevărului.

*

Să revenim asupra subiectului nostru. INFORMATORII fostei Securităţi, actualii informatiori ai SRI-ului şi nu numai, se împart în patru categorii: **colaboratorii** sînt cei care îşi oferă cu totul ocazional serviciile, **informatorii** reprezintă sursele constante, **gazdele** îşi pun la dispoziţie locuinţa, mijlocind întîlnirile ofiţerului cu membrii reţelei informative în condiţiile de conspirativitate prevăzute de regulament, iar **rezidenţii** sînt aşazişi "informatori calificaţi", practic "securişti cu jumătate de normă", capabili de iniţiativă dezvoltîndu-şi o mică reţea proprie de informatori. Prin normativele interne ale fostului DSS, fiecare ofiţer era obligat să-şi dezvolte o reţea informativă de minimum 40 de persoane. Depăşirile normei de racolări erau premiate, neîndeplinirea ei era sancţionată. De aceea, în special în ultimii ani, ofiţerii de securitate s-au "remarcat" nu numai prin şantajuri abominabile pentru a-şi racola informatorii, ci chiar prin trecerea în registrele reţelei a numelor unor falşi informatori, dar persoane fizice reale. Din acest punct de vedere, acea comisie parlamentară prevăzută de domnul Constantin Ticu Dumitrescu să analizeze listele informatorilor va avea de rezolvat probleme deosebit de dificile, pentru ca aflarea adevărului să nu devină izvor de nedreptate. Problemele sînt cu atît mai greu de soluţionat, cu cît celor peste 400.000 de informatori ai DSS activi în decembrie 1989 li se adaugă cei care au informat Securitatea de la înfiinţarea acesteia, la 1 septembrie 1948. Rotunjită, lista pe care o solicită moţiunea domnului Ticu Dumitrescu ar cuprinde un milion de nume.

Ajungem, deci, la concluzia că România era o patrie a delaţiunii. Aceasta este partea tristă din preţul adevărului.

*

Moţiunea propusă de domnul Ticu Dumitrescu va deschide o "Cutie a Pandorei". Nu trebuie uitat că paleta de interes a Securităţii s-a manifestat întotdeauna pentru acele zone ale societăţii care au conservat, măcar la nivel intim, tradiţia democraţiei antebelice. În 1951, spre exemplu, Securitatea avea un număr de 10.968 informatori, dintre care 1.436 erau foşti legionari, 1.210 erau membri ai partidelor istorice, 686 erau infiltraţi în mişcările de rezistenţă, 318 în organizaţiile subversive, 605 erau racolaţi din rîndurile ofiţerilor deblocaţi ai vechii armate, 235 erau foşti moşieri, fabricanţi sau demnitari, 1.374 făceau parte din aparatul de stat, 387 erau preoţi catolici sau greco-catolici, 403 iehovişti, 245 făceau parte din mişcarea sionistă (preoţii ortodocşi erau "contabilizaţi" în liste separate). În vreme ce Securitatea a avut în permanenţă în atenţie astfel de medii în care şi-a recrutat informatori, din anii '70 s-a hotărît că membri ai PCR pot fi folosiţi de Securitate numai cu aprobarea organelor de partid de la nivel local şi fără ca numele acestora să fie trecut în registrul reţelei informative, pentru păstrarea unei discreţii maxime. Aceasta este paradoxul din preţul adevărului.

*

Atîta vreme cît încă nu sînt pedepsite crimele fostei poliţii politice a regimului comunist, temuta Securitate, moţiunea domnului Ticu Dumitrescu acţionează nu asupra a ceea ce a avut cu adevărat abominabil sistemul comunist, ci asupra efectelor distructive pe care le-a avut cruzimea regimului în contact cu slăbiciunea omenească. Recapitulînd, putem spune că preţul adevărului este foarte mare. Dacă va fi plătit, acest adevăr ne va alunga pentru o vreme încrederea în prea mulţi dintre semeni şi chiar în apropiaţi ai noştri.

Secretizarea eşecului

Actuala putere este departe de a gîndi la temeiurile morale şi la menirea purificatoare a gestului de a face publice listele informatorilor. Dimpotrivă. În 20 octombrie, la Biroul Permanent al Senatului României a fost depus proiectul Legii privind apărarea secretului de stat. Acest proiect a fost întocmit de senatorii PDSR Radu Timofte, Ilie Plăticâ, Dimitrie Popa şi Doru Ioan Tărăcilă (actualul ministru de interne). Aceeaşi "echipă" a alcătuit anterior şi Legea de organizare şi funcţionare a Serviciului Român de Informaţii. După cum s-a văzut, de protejarea siguranţei naţionale şi implicit a secretelor statului se ocupă în România şase servicii specializate: O astfel de lege are darul să secretizeze societatea, în discrepanţă cu criteriile de transparenţă ale democraţiei. Mai mult decît atît, între secretul de stat şi invocarea secretului de stat a existat în România o tristă tradiţie a diferenţei sensibile, şi anume diferenţa dintre realitate şi constrîngere, dintre ideologie şi adevăr. Printr-o astfel de lege, puterea poate decreta drept secret tot ceea ce noi nu ştim. Faptul reprezintă un eşec în încercarea autorităţilor de a-şi însuşi un comportament cu alură democratică. Mai mult decît atît, în condiţiile în care ziariştii de la un cotidian reuşesc să asculte un telefon al preşedinţiei, te întrebi unde au fost specialiştii în contrainformaţii de la Cotroceni. Proiectul legii secretului de stat ar fi de natură şi să prevină sau să camufleze astfel de inabilităţi profesionale ale serviciilor de informaţii. Secretizarea societăţii înseamnă o secretizare a eşecurilor ei; iar asta este Prima Lege a Restauraţiei.

Marius OPREA

CE LUCRU NEMAIPOMENIT! CUM POATE SĂ FIE CINEVA PERSAN?

Montesquieu

Un başkir în Estonia

M-am născut şi am crescut în patria mea, Başkiria, într-un colhoz de la poalele munţilor Ural. De nu ştiu cîte ori am venit acasă cu sîngele curgîndu-mi din nas şi cu vînătăi de la colegii mei, care mă băteau pentru că nu eram rus. Deşi locuiam pe pămîntul nostru, ruşii ne insultau.

Aici, în Estonia, unde sînt un străin, un migrant care vorbeşte o limbă străină, aparţine unei rase şi unei religii diferite, nici un estonian nu m-a făcut să trăiesc vreun moment neplăcut din aceste cauze.

Sînt sudor de profesie, am ajuns aici trimis de o antrepriză de construcţii, şi ei mi-au dat şi apartamentul din Sillamae, o aşezare lîngă Narva, în partea de Est a Estoniei. Toate inscripţiile sînt în rusă, toată lumea vorbeşte ruseşte, nimeni nu ştie un cuvînt în estoniană. În Sillamae, la o populaţie de 25.000 de oameni sînt poate 200 de estonieni, nici unul cu o poziţie importantă. Toţi directorii de întreprinderi sînt ruşi. Consiliul orăşenesc e alcătuit doar din ruşi. Numai secretarul care transcrie şi traduce documente e estonian. Rusa e limba de predare în şcoală, estoniană se învaţă o oră pe săptămînă.(...)

La început nu eram prieten decît cu muncitorii ruşi, care îmi spuneau cît de tare îi urăsc estonienii. N-aveam nici un contact cu estonienii. Pe urmă, am fost la Tartu cu nişte colegi de la fabrică, să vizităm un prieten care era grav bolnav în spital. Soţia lui a vrut să mai stea lîngă el cîteva zile, şi ne-am dus să-i căutăm o cameră. Era tîrziu şi am bătut la poarta unei case chiar de lîngă spital. Era locuită de o pereche de bătrîni care nu ştiau aproape deloc ruseşte. Am crezut că n-or să vrea să vorbească cu noi. Dar ne-au poftit în casă, ne-au tratat cu ceai, şi-au chemat nepoţica să traducă, şi în cele din urmă au găsit prin vecini şi o cameră pentru această rusoaică pe care nu o cunoşteau. Am fost surprins. După un timp, soţia mea s-a internat la spitalul din Tartu pentru o operaţie la ochi. A venit uimită: personalul şi ceilalţi pacienţi au fost amabili cu ea şi făceau eforturi să comunice, deşi nu prea ştiau ruseşte. Cel mai mult a şocat-o faptul că toată lumea spunea "te rog" şi "mulţumesc". Asemenea obiceiuri n-a întîlnit nicăieri în sistemul de sănătate sovietic.

Superiorii mei de la fabrică erau comunişti convinşi. În timpul aşa-zisului puci din august 1991, am avut confruntări aprige. Eu le-am spus că

Imperiul şi creuzetul etnic

popoarele mici, ca estonienii sau başkirii, au dreptul la independenţă - aşa că m-au dat afară!

S-a dovedit că a fost mai bine aşa, pentru că am găsit un serviciu la o firmă a unui estonian bogat. Se numea Karl. L-am ajutat să-şi construiască o seră. Lucrau la el şi estonieni, şi ruşi. Se muncea din greu, dar plătea bine şi n-au fost niciodată vorbind conflicte între naţionalităţi. Karl vorbea politicos cu toţi angajaţii săi. N-avea nimic împotriva ruşilor, deşi spunea că nu-i place şovinismul rus. Am ajuns să-i cunosc pe estonienii care lucrau la el şi nu i-am auzit niciodată vorbind de rău poporul rus - deşi ştiau că sînt başkir şi puteau să nu se ferească. (...)

Prietenii mei ruşi sînt indignaţi că estonienii nu vorbesc bine ruseşte. Consideră asta o sfidare, un semn al naţionalismului estonian... Desigur, estonienii au fost obligaţi să înveţe ruseşte. Acum, deşi o lege din 1989 le cere ruşilor să înveţe limba estonă, nici 10% din populaţia rusofonă n-a ajuns s-o facă, cu toate că autorităţile pun la dispoziţie mijloace de învăţămînt gratuite. Personal, cred că e bine să înveţi limbi străine. Nimeni nu moare dacă învaţă limba altcuiva. Dar ruşii numesc această cerinţă "reprimarea limbii ruse". Desigur, dacă estonienii ar interzice presa rusească, s-ar putea vorbi despre represiune. Dar se primesc toate vechile publicaţii ruseşti şi au apărut şi altele noi. Sînt trei canale TV în ruseşte şi canalul estonian transmite ştiri în limba rusă, şi un program de trei ore despre problemele rusofonilor.(...)

Atmosfera de paranoia care a cuprins comunitatea rusească este în principal opera presei. Dacă un rus este atacat şi bătut de huliganii estonieni, ziarele de limbă rusă titrează strident. Nu se scrie nimic despre ruşii ucişi în Uzbekistanul controlat de comunişti, sau în alte părţi ale Uniunii Sovietice. Duşmanul este Estonia independentă şi democratică.

În ultima vreme, ruşii au fost covîrşiţi de psihoza naţionalistă şi plănuiesc să plece, pentru că, aşa cum relatează presa, sînt ameninţaţi. Dar se sperie degeaba. În Rusia, ziarele îi numesc pe cei care părăsesc Estonia "refugiaţi", la fel se referă la adevăraţii refugiaţi din Asia Centrală. În Uzbekistan şi Tadjikistan opresiunea este reală. Acolo ruşii îşi părăsesc casele şi fug în panică şi nu primesc nici un fel de compensaţie pentru ce au lăsat în urmă. În Estonia, statul plăteşte la preţul pieţei apartamentele pe care ruşii le-au primit pe gratis cînd au venit aici. Un sac de bani; atît cît îi este suficient unei familii pentru a se stabili oriunde în altă parte.

De fapt, oamenii pleacă din Estonia din motive foarte diferite. Ruşii tineri şi energici confruntaţi cu perspectiva şomajului pleacă în Rusia cu speranţa că vor găsi o slujbă decentă. De obicei, rămîn aici rudele mai în vîrstă care au o pensie satisfăcătoare.

Şi mai există un motiv, mai important, pentru a părăsi Estonia. În toate ţările fostei URSS există o puternică tendinţă de reîntoarcere în patria istorică. Ruşii revin în Rusia, ucrainienii în Ukraina. Şi eu mă voi duce împreună cu familia mea în Crimeea, în patria soţiei mele, care e tătăroaică. Vrem să trăim în ţara noastră, nu într-una străină. Vrem să-i învăţăm pe copiii noştri să-şi iubească patria. Dar voi părăsi Estonia cu cele mai bune amintiri, recunoscător pentru totdeauna, deoarece aici nimeni nu s-a purtat rău cu noi din cauză că eram de altă naţionalitate.

Dintr-un interviu luat de
Urszula DORESZEWSKA
unui başkir care locuieşte în
Sillamae, Estonia.
Uncaptive Minds- toamna 1993

Identitate şi asimilare

Diversitatea culturală a creat fricţiuni între grupuri atît din cauza diferenţelor dintre valori şi credinţe, cît şi din cauza diferenţelor de coduri prin care se exprimă aceleaşi sentimente şi atitudini. O privire, un gest, tonul vocii sau nişte observaţii întîmplătoare înseamnă lucruri foarte diferite într-o cultură sau alta, determinînd continue neînţelegeri, stînjeneală, afronturi şi ostilitate. Mai mult, conflictele dintre indivizi într-un context în care trăiesc mai multe grupuri depăşesc semnificaţia personală cuprinzînd şi alţi membri ai grupurilor. Avantajele educaţionale şi sociale ale diversităţii culturale au variat după cum asocierea era voluntară sau impusă. De exemplu, studiile făcute la început în şcolile integrate arătau o creştere a amiciţiei rasiale şi a beneficiilor educaţionale, creînd astfel o bază pentru integrarea obligatorie, prin decizie judecătorească, ceea ce a dus pînă la urmă la rezultate contrare. Familiile diferite din punct de vedere etnic, comasate de proiectele guvernamentale de sistematizare urbană, şi care s-au mutat împreună mai curînd din cauza chiriilor mici, decît pentru că vroiau diversitate – s-au autosegregat, deşi în statistici figurau ca "integrate".

Culturile nu sînt "superioare" sau "inferioare". Ele sînt mai bine sau mai rău adaptate unui anumit complex de împrejurări. (...) În timp ce cultura este un mod de a face faţă unor situaţii, ea este totodată şi locul unde se concentrează devotamentul şi emoţiile. Pretenţiile de aculturaţie pe temeiuri pragmatice sînt resimţite de grupurile în chestiune ca o formă de denigrare – uneori doar ca o formă de denigrare; sînt considerate deci o formă de opresiune cînd vin din exterior şi trădare cînd vin de la membrii grupului. Atitudini de acest fel au apărut printre evrei, mexicani, negri, japonezi, italieni, aproape în toate grupurile etnice. Cu toate acestea, şi grupurile cele mai rezistente, sau segmente ale lor, au acceptat aculturaţia, s-au americanizat în măsuri diferite.

Uneori, diferenţele dintre grupuri erau legate de succesiunea generaţiilor. După ce luptele care au marcat prima şi a doua generaţie au produs o asimilare suficientă, cea de a treia generaţie poate afişa nostalgia unei culturi etnice dispărute; cei mai tineri membri ai celei de a treia generaţii au devenit înverşunaţi în legătură cu o limbă pe care nu o vorbesc, cu obiceiuri pe care nu le respectă, cu o "identitate" pe care n-au avut-o niciodată. Aşa s-a întîmplat în cele mai diverse grupuri: japonezi, irlandezi, evrei, negri şi alţii. Se fac eforturi pentru a dobîndi deliberat şi artificial o moştenire care nu figurează în nici un testament.

Importanţa identităţii etnice a variat enorm în cadrul fiecărui grup. Pentru unii indivizi era o etichetă afişată cu mîndrie în faţa lumii. Pentru alţii era un mod de viaţă, o bogăţie personală, nu o problemă publică; iar pentru alţii identitatea etnică era o întîmplare, o curiozitate sau un stigmat care trebuie uitat, evitat, scuturat cît mai repede. Acest spectru larg de atitudini individuale a existat de-a lungul timpului în toate grupurile etnice. Pe scurt,

Trebuie căutate cauzele şi efectele, nu justificări şi condamnări

identitatea etnică e un fenomen complex şi insesizabil. Conţinutul ei specific a variat enorm din punct de vedere istoric în toate grupurile. De exemplu, identitatea imigranţilor evrei din secolul XIX era centrată pe religie şi pe tradiţiile lor etnice şi culturale, pe limba idiş. Din perspectiva lor, pare de neînţeles cum poate fi cineva evreu dacă – aşa cum o fac evreii americani din secolul XX – nu dă o mare atenţie ritualurilor religioase şi trăieşte, se îmbracă şi vorbeşte ca "un păgîn între păgîni". Nimeni nu poate susţine că evreii din generaţia de după Holocaust, de după înfiinţarea statului Israel şi-au pierdut identitatea. Votul lor de grup îi deosebeşte evident de alţi americani cu acelaşi nivel economic. Ei nu trăiesc în trecut, dar trecutul trăieşte în ei.

În multe grupuri etnice, acumularea schimbărilor evolutive a făcut ca grupul din secolul XX să fie foarte diferit de înaintaşii săi din secolul XIX. Aceste schimbări sînt foarte rar discutate din cauza sensibilităţii lor etnice. Atît mărturiile contemporanilor cît şi statisticile epidemiilor atestă ca fapt istoric murdăria imigranţilor irlandezi. Cei care discută astăzi despre factorul etnic nu spun nimic despre curăţenie, sau despre absenţa ei, pentru că asemenea argumente sînt considerate o dovadă a şovinismului. Epidemiile legate de starea de igienă se declanşează încă foarte selectiv, în funcţie de compoziţia etnică a aşezărilor, dar diferenţele etnice în speranţa de viaţă sînt axiomatic atribuite rasismului majorităţii. Rata mare a accidentelor de automobil printre tinerii care vor să-şi afirme virilitatea e automat atribuită sărăciei grupului şi vechimii automobilelor pe care le conduc.

Oricare ar fi justificarea lor morală, aceşti apărători blochează cercetarea relaţiei cauză–efect. Ei nu ne permit studiul şi înţelegerea modului în care a fost realizat – sau se realizează – progresul în rezolvarea problemelor interne ale grupului, probleme ignorate sau negate. Un grup nu va accepta niciodată igiena dacă orice sugestie despre murdărie este declarată produsul unei imaginaţii intolerante. Copiii lor nu vor putea depăşi niciodată deficienţele educaţionale în şcoli, dacă se declară că singurele lor probleme sînt profesorii rasişti şi testele trucate. Nici o problemă internă – de la alcoolism la violenţă – nu poate fi rezolvată, dacă toate sînt declarate efecte ale unei propagande tendenţioase sau "eşecuri" ale societăţii. Ca un corolar, cele mai lungi şi mai grele bătălii pentru autoperfecţionare ar trebui respinse, ceea ce ar însemna chiar respingerea istoriei.

• La limita abordării morale, progresul (ca şi sărăcia) e prezentat ca un produs al "societăţii", care acum adoptă în silă "drepturi" noi. Dacă irlandezii erau nişte paria în societatea secolului XIX şi sînt integral acceptaţi în secolul XX, abordarea morală constată doar întîrzierea cu care societatea a făcut un lucru corect. Se ignoră posibilitatea ca irlandezii acceptaţi astăzi să fie foarte diferiţi de migranţii veniţi din Irlanda în secolul XIX, a căror comportare personală ar fi şi astăzi inacceptabilă, chiar pentru irlandezii americani.

Istoria grupurilor etnice din America – ceea ce în ultimă instanţă înseamnă însăşi istoria poporului american – este istoria relaţiilor complexe dintre grupuri şi indivizi. Ea nu poate fi o piesă de teatru cu morala la urmă. Este povestea unor metode asemănătoare şi a unor diferenţe profunde, a durerii, a mîndriei şi a victoriei. Într-o anume privinţă, este povestea unor moşteniri diferite. În alte privinţe, este istoria spiritului omenesc în nesfîrşitele sale înfăţişări.

Thomas SOWELL
Ethnic America – A History
BasicBooks, 1981

Pagină realizată de Magdalena BOIANGIU

TENSIUNEA LIBER ALEASĂ

Convorbire cu violonistul Şerban LUPU (University of Illinois)

S-ar putea spune că alegerea modelului reprezintă procurarea unei surse de tensiune căreia ne predăm de bunăvoie. De aceea, dintr-un sănătos instinct probabil, majoritatea reduce modelul la simplă modă, ceea ce face lucrurile mult mai suportabile; adoptarea unor conformităţi succesive, schimbările, rapida lor trecere în uitare nu provoacă drame şi nici comparaţii stînjenitoare cu modelul propus şi, de cele mai multe ori, neajuns.

Să deducem de aici că (paradoxal?) tocmai cei originali, care-şi cunosc posibilităţile şi vor să şi le pună în valoare la o anumită cotă, au nevoie de modele, acceptînd şi puterea constrîngătoare (copleşitoare) a acestora? Nevoia de model se naşte dintr-o proiecţie în cadru ideal, pornind de la calităţi proprii, de care cel care-şi propune un anumit model este conştient în acea clipă, sau este soluţia/sprijinul pentru depăşirea nesiguranţei, a nemulţumirii de sine? În ce măsură modelul ales a condus şi la preferinţa pentru un teritoriu de existenţă, străinătatea?

Din pure considerente de spaţiu, convorbirea de faţă a "migrat" de la numărul de revistă consacrat modelelor în cel despre străinătate. Locul potrivit i-ar fi fost, poate, într-un număr care să îngemăneze cele două teme, fiindcă foarte adesea emigrarea s-a produs nu neapărat dintr-o ţară ci dintr-o stare de lucruri, refuzîndu-se un model inadecvat.

Cunoscutul violonist Şerban Lupu, profesor la Urbana, University of Illinois, aflat nu de mult într-o vizită în România, a avut bunăvoinţa să răspundă întrebărilor noastre, dînd convorbirii un ton de confesiune.

"Vioara este un maestru nemilos"

Nu, nu ştiam această definiţie a lui Alain, dar ceea ce remarcă el este spus foarte dinăuntru. Maestru are, sigur, şi sens de model, nu coincid total sensurile, dar instrumentul pe care mi l-am ales este într-adevăr nemilos. Cît despre modele... Mai întîi trebuie să spun altceva: eu am avut o mare şansă, care nu s-a ivit de la sine, am urmărit-o foarte perseverent. Am fost norocos; mi-am făcut norocul riscînd. Un tînăr interpret, cum eram eu acum 20 de ani cînd am plecat din România, putea să-şi facă un model de etapă, să-i zicem aşa, din profesorii săi de la Conservator, din colegii mai mari, din succesele lor, dar trebuia să ştie ce vrea el, **el anume**, nu altcineva. Ce scop urmăream eu? Vroiam să aflu cît mai multe despre creaţie, despre muzică, despre vioară, vroiam să învăţ de la toţi cei mai mari dacă se putea, şi urmăream cu încrîncenare aceste posibilităţi. Un muzician trebuie să se expună influenţelor, curentelor, contestării şi competiţiei. Este un model, virtuozul, pe care eu am înţeles să-l realizez... călătorind, dar pe atunci, să-i spunem mai clar, trebuia să fugi, deşi nu e normal; nu e, dar era, în acea vreme. Model silnic care, slavă Domnului, nu mai trebuie adoptat, fiindcă studenţii mei români, aleşi de mine din România, nu mai trebuie să fugă nicăieri ca să-şi desăvîrşească meseria în America la Urbana, de pildă, sau în Italia ori în alte părţi. Artistul exilat, situaţie în care exilul părea o şansă de succes, singura în optica unora, n-a fost modelul meu; a fost încercarea mea cea mai grea, depresiunea, soluţia mea limită.

Cine a rămas aici merită tot respectul, supravieţuirea în aceste condiţii i-a făcut pe artişti să se cunoască mai bine pe ei înşişi; am băgat de seamă asta, vorbind cu diferiţi maeştri şi colegi care - cu ce preţ! - au pus lumea din jur în paranteză şi-au coborît la bogăţia dinăuntru, pe care, într-o societate de tip american, să zicem, n-o descoperi poate niciodată la aceste dimensiuni. Dacă societatea nu-ţi pune aceste probleme, alegi alte moduri, ai de făcut atîtea **extensiv**... Au păstrat/perpetuat, cei de-aici, o dimensiune umană şi valorică a României, care face posibilă mai uşor reînnodarea tradiţiilor bune, şi pentru asta le vom fi obligaţi multă vreme... Sînt întrebat cîteodată dacă nu sînt supărat (se ştie că nimeni nu pleacă de-acasă de fericit...) - nu, nu-s, nici n-avem timp să ne tot supărăm atîta unii pe alţii, prea multă energie negativă ne erodează. Mi-am păstrat cetăţenia, sînt român, ţara e o formă de eternitate a fiinţei mele; deocamdată umblu prin lume, atîta tot(...) V-am spus că eram disperat, la un moment dat, şi nu din cauză că nu reuşisem ci chiar cînd mă puteam considera pe o culme. Am studiat la Guildhall School of Music din Londra cu Yehudi Menuhin, cu Nathan Milstein, cu H. Szering: trei feluri de a stăpîni vioara, de a o înţelege, de a comunica prin ea cu lumea. Trei modele posibile. Spiritualizarea/conceptualizarea muzicii cu ajutorul viorii - Menuhin mi-a descoperit-o: este un **gînditor** al muzicii pe vioară, cu o sferă de percepţie specială, cumva din altă lume. (Asta, probabil, că-l apropie de Enescu). Milstein a fost revelatorul unei stări nemaiîntîlnite; cred că ţinea de magie. Cît eram cu el, şi cîteva zile după, mă eliberam din cadrele inhibiţiei mele de elev şi cîntam mult peste potenţialul de care eram capabil. Te lucra fizic aproape: te lua de mîini, te lovea peste coate, atingea degetele, legătura cu vioara devenea organică, de corp; avea un talent natural înfricoşător, iar experienţa se comunica printr-o simplitate de limbaj absolută, aproape îi **simţeai** sănătatea de gîndire. La Szering înţelegeai ce înseamnă nivelul la care tindeam: ştia tot. Mi-a creat un model de pregătire repertorială, printr-o muncă nesfîrşită, trudă de Sisif. Îmi aduc aminte, la master class, eram unul din cei trei studenţi selecţionaţi de el din toată Anglia, şi mi-am luat curajul să-l întreb: "Ce din cei 3 (Bach, Beethoven, Brahms) trebuie să pregătim pentru audiţie?" "Cum ce? **Tot**! Orice! Dta te numeşti violonist şi nu ştii tot ce-au compus ei (B.B.B.) pentru vioară?" Avea dreptate. Dacă asta năzuiam, să ajung violonist, trebuia să am o pregătire ieşită din comun. Şi la final, în America, am fost studentul lui Iosef Gingold, care mi-a fixat modelul pedagogic. Studiase cu Yasye, care a fost decanul violoniştilor, îi şi numea pe Enescu, pe Thibaud "mes enfants"; Gingold avusese 14-15 ani cînd s-a întîlnit cu Ysaye, dar mi-a făcut o legătură sensibilă cu acea lume pe care noi am pierdut-o. Studiind aceste tradiţii muzicale, violonistice, cu bătrînul pedagog, modele succesive, ca un fenomen de continuitate biologică, intrau în prezentul vieţii mele.

George Enescu a creat o patrie pentru mine

(...) Călătoresc mult, am locuit între oceane, Atlantic şi Pacific, am fost concert maestru al Operei din San Francisco, am avut recitaluri de Carnegie Hall, la Kennedy Center, ş.a. – am făcut înregistrări, alerg, predau, caut să fac rost de burse... pe scurt n-am timp, n-am avut de cînd am plecat de-acasă, dar ca să fii deprimat găseşti totdeauna timp. Sau timpul te găseşte pe tine. Şi atunci începi să te-ntrebi cine eşti, care e rostul tău? Atunci existenţa devine foarte dificilă. În culturile în care-mi desfăşuram activitatea nu găseam - şi spun asta fără intenţia de a le minimaliza - nu-mi găseam împlinirea. Îmi lipsea dimensiunea sufletească numai **a mea**, - altul de aiurea poate nu are această nevoie - dar eu mă perpeleam ca fără apă. Care e **unda** mea? Cine mă lămureşte pe mine asupra mea: basmele, Blaga, istoria, dorul? Le trăim intens, dar disparat. Atunci am descoperit modelul George Enescu. (Printr-o coincidenţă fericită a şi predat, prin 1947, la universitatea americană unde sînt eu acum.) Nu fiindcă era muzician, sau nu din cauza asta în principal, şi nici fiindcă mă aflam în America. Altceva: toţi care-mi vorbiseră despre Enescu, americani, englezi, nemţi, se întîlneau într-o formulă cam la fel exprimată: era **un om nelumesc**. Cum să înţeleg asta? Amintirile evocau gesturi, vorbe, ticuri, împrejurări irepetabile... dar nu se legau. Capacitatea sufletului românesc de a se exprima creator, se vădeşte chiar în timpuri neprielnice, grele; presaţi, s-ar spune, de un acut sentiment al trecerii existenţei, chiar atunci ne ridicăm spre înălţimile spiritului şi producem elemente extraordinare, care devin valori universale. La fel ca zidirea mînăstirilor din Moldova, între lupte, că alt timp posibil n-a fost. Salt: ca Eminescu, Brâncuşi, Enescu. Mie, George Enescu - produs al acestei lupte interioare a sufletului - mi-a descoperit viziunea cea mai pură (ca muzică) a experienţei noastre şi mi-a dat soluţia salvării. El sugerase această soluţie pentru un neam, trecut prin istorie, eu o învăţam ca individ însingurat în lume: aveam nevoie, în ordine: să supravieţuim, să înaintăm, să ne demonstrăm spiritualitatea, producînd valori de care să se ţină seamă. Pînă la el avusesem modele de împlinire prin muzică, de succes şi celebritate. Tocmai pe cel care nu l-am văzut niciodată îl simt viu şi esenţial în viaţa mea: m-a recreat, m-a renăscut, mi-a dat o patrie în care să trăiesc oriunde în lume, - dacă se poate spune aşa.(...) Nu mă simt un frustrat, America mi-a oferit culcuş cald, ca oricărui emigrant, am bucurii, mă mişc uşor prin spaţii văzute prima oară. Enescu, muzica lui, fiinţa lui dedusă de mine, mi-a dat firescul spre care aspiram. Nu e un model constrîngător - aşa ar fi dacă aş urmări numai scopurile mele personale, strict raportate la interese; diferenţele m-ar copleşi, m-ar anula.

Constrîngere sau eliberare?

Dacă foloseşti modelul ca pe o eliberare spirituală, atunci devine doar un îndrumător care altminteri şi dispare pe drumul dinainte, lăsîndu-ţi calea liberă de afirmare. Nici simţ practic, nici tehnică relaţională nu e de învăţat de la Enescu: nu era aşa, făcea abstracţie de exterior.

Eu nu sînt ca el; m-aş contrafface vrînd să-l imit; cultura engleză, cea americană - care se definesc prin marea mobilitate, putere de comunicare rapidă, legături între grupuri şi creare de reţele - m-au pregătit altfel pentru strategia pe care vreau s-o aplic. Am planuri născute în ritmul acestor realităţi, folosesc presa, radioul, T.V.- de asta sînt făcute - umblu după sponsori, fac rost de burse, dau cursuri, selectez tineri (cursurile de măiestrie de la Conservatorul din Bucureşti, selecţia de la Festivalul de la Gubbio - Italia, al cărui director artistic am devenit ş.a.) Eu cînd mă duc să vorbesc cu persoane particulare să le cer subvenţii, ţin seama că asta le face plăcere, le dă o dimensiune umană, cresc ei în propriii ochi şi nu-i dezamăgesc cerîndu-le prea puţin. Sigur, asta se făcea şi pe vremea lui Haydn şi Mozart, bogaţii de pe timpul lor sînt oamenii de afaceri ai vremii noastre. Enescu nu putea umbla după aşa ceva. Vă aduceţi aminte? Era **nelumesc**, aşa spun toţi. Cum pot să mă raportez la o asemenea calitate inefabilă, unică (...) Pe măsura cunoştinţelor mele, a temperamentului, a slăbiciunilor mele, a greşelilor care pîndesc în mine sau pe care le-am făcut deja, îmi creez la rîndul meu un tot al personalităţii pe care încerc să-l transmit celor din jur. Dacă privim lucrurile mai general, cred că în toată existenţa noastră, singurul lucru de valoare pe care-l realizăm este, poate, felul în care ne atingem de alţi oameni.

Lăsăm în urma noastră nişte informaţii sau nişte unelte cu care urmaşii, la rîndul lor să-şi rezolve problemele, dar dacă nu lăsăm un model înseamnă că valoarea presupusă, oricît de subliniată în viaţă, e discutabilă.

Propagarea în lume la adevărata, înalta ei valoare a muzicii româneşti, cu precădere a creaţiei enesciene, a devenit o datorie pe care mi-am asumat-o, sperînd (de ce nu?) să reprezint cîndva eu însumi un reper/model în această direcţie. În aspiraţii nu sînt şovăitor. (E lipsit de modestie s-o declar?). Recunosc, temeritatea proiectului e datorată şi spaţiului în care trăiesc (SUA) şi a posibilităţilor care mi se deschid aici şi de aici.

Orice om, pînă la urmă, e numai un rezultat al celor care i-au atins/modelat existenţa, în bine, în rău. Adevăratul model este o lumină fără cruţare, care ne descoperă în modul cel mai profund eul adevărat; dar ne îmbolnăveşte totodată de acel "dor fără saţiu" (de desăvîrşire), ne asigură drama vieţii noastre întregi şi fixează punctul absolut de verificare faţă de care nu poţi trişa.

Împlinirea unui mare destin nu stă numai în puterea proprie. Dar unicitatea fiinţei noastre merită, cred eu, cu toate riscurile eşecului, alegerea unui mare model.

A consemnat
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.89.05 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.009.401.30.03 - BRCE ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Bogdan GHIU
SECRETAR DE REDACŢIE: B. ANTON
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU, Mihaela IVAN
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96

Anul II
nr. 62
18-24 martie 1994
16 pagini 150 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE

DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

INTELECTUALITATEA TEHNICĂ

"(...) merită să cercetăm însă de ce un procent atît de mare de experţi în tehnică se află în fruntea adepţilor planificării. Explicaţia fenomenului este strîns legată de (...) faptul neîndoielnic că aproape oricare dintre ideile tehnice ale experţilor noştri ar putea fi înfăptuită într-un interval relativ scurt, dacă realizarea ei ar fi prefăcută în scop unic al omenirii".

Friedrich A. Hayek

© S. Gheție

Văzută de:

Şt. Aug. DOINAŞ (pag. 2)

Corneliu COPOSU
Marin DOROBANŢU (pag. 7)

Paul CORNEA
Mircea IGNAT (pag.8)

Ilie PÂRVU (pag. 10)

De acord şi în controversă:

Corneliu BĂLAN
Trandafir MOISĂ
Ion STANCIU (pag. 6)

Cu optimism prudent:

Alexandru GLODEANU (pag. 16)

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

ELOGIUL ROŢII DINŢATE

De-asupra bibliotecii mele tronează, ca un soare negru cam ameninţător, o roată dinţată. Am găsit-o cîndva, cu ani în urmă, pe plaja de la Doi Mai, şi constituie azi unul din puţinele obiecte decorative ale camerei mele de lucru. Întîmplarea face ca ea să se afle exact deasupra marii ediţii de lux a lui **Faust** , care priveşte spre mine cu faţa înnobilată de superba grafie a Getei Brătescu. Sunt, desigur, două obiecte diferite, vorbind tacit două graiuri diverse despre două lumi eterogene: tehnica şi arta. Şi totuşi, între ele nu se creează nici un conflict, ci doar - mi se pare mie - o anume complicitate misterioasă, pe care aş încerca s-o elucidez.

Ştiu că fiecare din aceste două lucruri - şi roata, şi cartea - este rupt dintr-un context mai larg, faţă de care fiecare din ele încearcă să se delimiteze, să obţină o anumită autonomie. Opera lui Goethe se desprinde - rămînînd în acelaşi timp profund aderentă lui şi oferindu-i o dimensiune apartă - din contextul culturii scrise. Roata mea dinţată a fost răpită - şi desigur numai în felul acesta a devenit independentă - din contextul mai larg al tehnicii. Şi totuşi,şi una, şi alta, prin simpla lor prezenţă, prin simpla lor apariţie, îmi spun un acelaşi lucru. Ce anume? Dacă vreau să fac apel la cunoştinţele umanistice, aş zice că amîndouă mărturisesc - fără s-o vrea - aceeaşi subsumare la conceptul de **tehné**, care, pentru Elini, designa sfera vastă a producerii, a creaţiei, a artei şi a artizanatului: **poiesis**. Amîndouă, şi cartea, şi roata, îşi au - cu alte cuvinte - **poezia** lor: cartea, în mod explicit; roata, în mod implicit. Heidegger ar spune că atît fiinţa tehnicii, cît şi esenţa artei, ţin de acelaşi adevăr, de aceeaşi ieşire din obnubilare a Fiinţei. Pot ele să aibă un acelaşi preţ şi pentru mine?

Capodopera lui Goethe am parcurs-o pas cu pas, am reprodus-o cuvînt cu cuvînt, am transcris-o literă cu literă, traducînd-o. În ordinea cantităţii, ea este măsurabilă: are 12111 versuri, şi fiecare vers al ei l-am transpus în româneşte, poposind asupra fiecărei vocabule care-l compune şi obligînd limba română să suporte patul procustian al ritmului şi metricei germane. Aş putea să susţin că ştiu cum a fost făcut acest **Faust** goethean, pentru că eu însumi l-am refăcut cu smerenie şi fidelitate în romîneşte, însuşindu-mi acelaşi **modus operandi** care a funcţionat la autorul său.

Despre roata dinţată nu ştiu absolut nimic; decît că e din metal, că are 12 spiţe subţiri, şi că a făcut parte din angrenajul unei maşini agricole - prăşitoare? semănătoare? Pentru mine - să mi se ierte prezumţia şi totodată ignoranţa - roata dinţată prezintă mai mult mister decît **Faust,** Ideia, efortul intelectual şi fizic, forma elaborată în funcţie de utilitate şi randament, toate acestea, încorporate acestui obiect inert de pe biblioteca mea, devenit acum simplu element decorativ, îmi creează un complex pe care nu-l mai am în faţa lui **Faust.** Despre acesta ştiu să spun o infinitate de lucruri; despre această roată dinţată nu ştiu să spun nimic.

Complexul meu constă în faptul că nu sunt în stare să afirm aproape nimic despre inteligenţa care a produs roata dinţată. Ceea ce înseamnă că, aici, aproape, alături de domeniul în care zburdă inteligenţa şi meşteşugul meu, se întinde un alt imperiu, uriaş, infinit, în care creează un alt tip de inteligenţă. Intelectul şi sensibilitatea mea nu se pot întîlni cu intelectul şi sensibilitatea care au creat roata dinţată fără acest complex de inferioritate care, departe de a mi le face străine şi de respins, mi le apropie ca pe două taine, insondabile deşi frăţeşti. Sunt aproape sigur că inginerul care a produs această roată dinţată ştie mai multe lucruri despre **Faust** şi despre îndeletnicirea mea de traducător, decît ştiu eu despre arta sa.

Căci e vorba, indiscutabil, despre o artă. Dacă, aşa cum spune Heidegger, esenţa tehnicii n-are nimic de a face cu tehnologia, cu maşinile, atunci este absolut necesar să înţelegem tehnica în lumina acelui adevăr care, în fel şi chip, îşi face apariţia în faţa ochilor noştri, exact aşa cum, pentru vechii Elini, natura era exact Fiinţa care iese din ocultare. Omul care creează maşina, care elaborează tehnologiile menite să stăpînească şi să modifice natura este fratele geamăn al artistului care creează opere de artă. Una dintre cele mai greşite idei ar fi aceea de a ne imagina intelectualitatea tehnică pe măsura "inteligenţei" maşinilor pe care ea însăşi le produce. Filosoful german pe care l-am citat arată că tehnica nu constă în ceea ce ea însăşi oferă ca mai aparent, adică în motoare şi maşinării. Ea nu este un simplu instrument în mîinile omului. Tehnica are trăsătura Fiinţei. Proiectul care se exercită în ea este un proiect metafizic, care în urma unei transmutaţii particulare este foarte greu de recunoscut. "Tehnica **realizează,** actualizează metafizica Timpurilor Moderne pentru care a vrea înseamnă a propune Fiinţa ca obiect (sub forma naturii), obiectul ca un lucru raţional, deci calculabil", scrie unul din comentatorii lui Heidegger.

Toate acestea se văd oare, apar, ies la iveală la simpla contemplare a unei roţi dinţate, aşezate în vîrful bibliotecii? Roata dinţată nu e, aici, decît simbolul, rece şi mut, al intelectualului de tip ştiinţific, al tehnicianului care trebuie întrezărit îndărătul tehnologiei pe care o fabrică fără încetare mîinile lui. Un alt umanism, care trebuie respectat şi înţeles, ba chiar iubit - poate pentru pericolul pe care-l implică! - de care trebuie să ne apropiem cu sfială, ca de un mister pe care nu-l putem epuiza, ni se propune odată cu intelectualul care învîrte pe degete ecuaţiile aşa cum învîrtesc eu versurile. Dacă ştim să-i privim creaţia în lumina adevărului adevărat, vom vedea că acest minunat om al epocii noastre nu face decît să continue marele, originalul **poem** al Naturii printr-un mai nou şi dificil **mathem** al Naturii.

Ştefan Aug. DOINAŞ

Aduse cu poşta

Ca-n revistele studenţeşti

Termenul de "intelectualitate tehnică" cred că se trage din vechiul maniheism liceal: uman şi real. Uman este studentul de la Universitate, cel de la Politehnică e real.

Intelectualul tehnic de dinainte de '89 începe prin a fi un licean isteţ, dar de regulă leneş, şi continuă prin a-şi lua în primire cazarmamentul, într-o cameră din Regie. El avea dreptul la pat, saltea, cearşaf, pernă, pături, 1 scaun, 1 dulap, uneori 1 planşetă sau masă. Îşi aducea în rucsac un casetofon, 1 deşteptător, blugii, tricourile şi eterna zacuscă de acasă. Se apuca aproape imediat de fumat, în cazul în care n-o făcuse în liceu sau în armată. Se îmbăta cu prima ocazie. Înjura urît şi chiulea din răsputeri. Orice intelectual tehnic ştia ce însemnau un MS şi un MSA. Ele reflectau absenteismul său gregar şi, într-o lume în care şi dormitul pînă tîrziu era un act politic se traduceau prin "mustrare scrisă" şi "mustrare scrisă cu avertisment". Într-o exprimare bonomă, "meritul studenţesc" şi "meritul studenţesc cu aplauze". În preajma sesiunii, zeci de disperaţi umpleau holurile Spitalului Studenţesc în căutare de scutiri sau ca să doneze sînge. Se vindeau ponturi, se schimbau adeverinţe jerpelite, se mituia duduia de la recoltări. În sesiune Regia arăta "ca la Revelion". Toată lumea fuma Carpaţi, se cerşeau cursuri, se înjurau profesorii, se confecţionau fiţuici şi servite. "Servitele" erau coli de hîrtie cu subiectele gata scrise pe care trebuia să le incluzi în lucrare şi unii aveau chiar sacouri adaptate pentru ele, cu enorme buzunare interioare.

Unii treceau, unii picau, unii erau declaraţi repetenţi încă din vară. Vacanţele erau pline de activitate. De obicei, tînărul venea acasă blazat, famelic şi încercănat. Dormea, mînca şi-şi vedea amicii din liceu. Pe urmă, vara, pleca la Costineşti, bea mult, se îndrăgostea, intra îmbrăcat în mare, făcea blatul şi, din cînd în cînd, vomita. Stătea mult şi-şi termina banii în trei zile. Iarna pleca la munte. De 1 mai iar la mare. Mergea cu naşul. Era popular. Era zgomotos. Era sentimental.

O dată pe lună, viitorul intelectual tehnic primea un mandat poştal, sau un pachet de acasă. Aproape întotdeauna se producea un chef cu multe sticle, care, odată golite, se aruncau pe fereastră, să poarte baftă. Fetele erau introduse în cămin pe la "buzunar" (o parte mai largă a holului ale cărei geamuri se deschideau spre bezna din spatele căminului), ca să nu le vadă portăreasa.

Cînd se termina cheful, se terminau şi banii. Unii se apucau să "facă bandă" la cantină: adică să adune porţiile relativ întregi pe care le lăsau mofturoşii. Alţii vindeau bere. Intrai la WC-ul urît mirositor şi citeai: B.R. 204. Sau B.R.P.C., ceea ce însemna că e de la frigider. Alţii vindeau Carpaţi, pîine, cămăşi, mărţişoare, adidaşi, calculatoare, topuri de hîrtie, indigo, blugi, săpunuri, farduri, ciorapi, tricouri. Unii făceau sandvişuri, alţii făceau proiecte la comandă. În căminele de fete se executau depilaturi şi exista şi un celebru frizer pentru dame, student la Matematică.

În rest, ca-n revistele studenţeşti: intelectualul tehnic în devenire făcea de serviciu la cantină, printre coji de cartofi şi cuiburi de şobolani; strîngea duminica din jurul căminului gunoaiele pe care le arunca în timpul săptămînii; mergea la laboratoare şi era în echipa de teatru; era capturat pe holuri şi dus într-o sală unde se dezbăteau Plenarele. Cu ce se deosebea el de viitorul intelectual pur-şi-simplu? Criteriul opţiunii nu rezistă. De cele mai multe ori, a fi student la Politehnică era fie rezultatul opţiunii părinţilor, fie al eşecului la o altă facultate, fie al unei lenevii congenitale, fie (cel mai banal) al fricii de armată lungă. Totuşi, în timp ce studentul la Arte era dezinvolt, hippy şi poetic, studentul la Mecanică avea plete încîlcite, de rocker, era agresiv şi se tundea penibil în ajun de sesiune. Viitorul pictor sau arhitect intra gratuit la filme şi expoziţii, iar viitorul metalurgist forţa intrarea sau îşi scobea buzunarele să strîngă de un bilet. Uneori citeau aceleaşi cărţi –TCM-istul nu avea cu cine să vorbească despre ele. Studentul de la ARE se simţea umilit sortînd munţi de cartofi de care tînărul pianist era scutit, întru conservarea degetelor sale prelungi. Viitorul literat scria mult, participa la cenacluri şi publica planchete, întemeind cîte o gaşcă spirituală pe deceniu. Viitorul inginer era un simbolist; cînd aducea o fată în cameră lipea cu pastă de dinţi pe uşă un desen în pix – pentru cunoscătorii desenului tehnic, reprezenta asamblarea şurub-piuliţă. El era privit cu ostilitate dacă intra în barul Arhitecturii, i se cerea carnetul la uşa Clubului A, se simţea prost la o masă la care studenţii artişti beau cu profesorii lor. Într-o bună zi primea o repartiţie şi pleca spre o mare uzină; urma să primească un salariu mai mare decît orice intelectual adevărat şi urma să-şi petreacă 8 ore pe zi în praf, gălăgie şi mizerie. El trebuia să înfrunte probleme reale; deci era silit să rămînă real. Toţi eram egali, dar el trebuia să rămînă mai egal decît toţi.

Emilia STERE

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Înjurătura noastră cea de toate zilele**
- **Să fim serioşi!**
- **Lege şi tocmeală**

Fundaţia NOUA EUROPĂ

oferă,

cu începere de la 1 octombrie a.c.,

10 burse de cercetare pe durata unui an univesitar

Sînt admise, fără restricţie, toate specialităţile academice. Bursierii vor lucra în Bucureşti, beneficiind, la cerere, şi de un stagiu de o lună într-unul din marile centre universitare europene.

Valoarea bursei este de 500 DM lunar. Bursierii vor fi selecţionaţi pe baza unui concurs de către o comisie formată din trei universitari români şi trei străini.

Condiţiile de participare la concurs sînt următoarele:

1. vîrsta între 25-55 de ani;
2. titlul de doctor sau dovada că lucrarea de doctorat se află în faza ultimă de redactare;
3. un proiect de cercetare susţinut pe maximum 3 pagini în engleză, franceză sau germană;
4. două recomandări (în limbi străine) din partea unor autorităţi în domeniu, din ţară sau străină tate;
5. o adresă din care să rezulte că instituţia în care lucrează candidatul este de acord să-i păstreze locul de muncă pe parcursul bursei;
6. curriculum-vitae şi lista de lucrări (în engleză, franceză sau germană);
7. buna cunoaştere a cel puţin două din limbile străine de circulaţie internaţională.

Comisia se va întruni pe data de 7 mai şi va decide, prin analiza fiecărui dosar în parte, care sunt proiectele cîştigătoare.

Dosarele se vor depune pînă la data de 1 mai a.c. la Redacţia Revistei DILEMA, aleea Alexandru nr. 38, et. 1, camera 8, sector 1, Bucureşti.

Revista aşteaptă colaborările dumneavoastră, fără a se obliga să le publice pe toate şi integral. Vă rugăm ca materialele, de maximum 3 pagini, dactilografiate la două rînduri, să ne parvină în vinerea anterioară apariţiei numărului. Vă mulţumim.
Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

● Anul II ● Nr. 62 ● 18-24 martie 1994 ●

© M. Oroveanu

Anatomia unei dezmeticiri de altădată:

Panait Istrati în URSS (VI)

"Din partea acestor oameni trebuie să te aştepţi la orice! Eu unul, o ştiu, de douăzeci de ani de cînd mă lupt împotriva «canonului» lor «marxist», cum foarte bine îi ziceţi. Trebuie să ai un optimism solid ancorat în inimă pentru a-ţi păstra credinţa intactă, după atîtea cîte vedem că se petrec în administraţia acestei noi lumi răsăritene."

"Noua lume răsăriteană" este lumea sovietică, oamenii de la care "trebuie să te aştepţi la orice" sînt bolşevicii, iar autorul acestor judecăţi drastice este Panait Istrati.

Dar nu Panait Istrati de după călătoria în URSS, noul Istrati, dezamăgitul, dezmeticitul, răvăşitul de sumbrele revelaţii ale fastuosului periplu; nu Panait Istrati "învinsul"; nu, este "vechiul" Istrati, Istrati cel de dinainte de marea călătorie. Rîndurile de mai sus sînt dintr-o scrisoare trimisă lui Romain Rolland la 18 februarie 1927: cu opt luni înainte de plecarea spre Moscova.

În aceeaşi scrisoare în care îşi mărturisea lipsa de iluzii în legătură cu "noua lume răsăriteană" şi cu oamenii ei, Panait Istrati se arăta însă şi perfect conştient de rolul său şi al celor asemenea lui, rolul scriitorilor şi intelectualilor "tovarăşi de drum" (cum îi numise Troţki). "Noi – îi scria el lui Romain Rolland – sîntem singurele lor resurse morale inatacabile. Nu pledez pentru ei, care îmi sînt antipatici de multă vreme, ci pentru idealul lor, care este al meu, este al dumneavoastră."

Nu este însă mai puţin adevărat că "resursele morale inatacabile" sînt răsplătite pe măsură, cîtă vreme îşi îndeplinesc sîrguincios misiunea de a asigura, în numele "idealului", un alibi prestigios "noii lumi răsăritene".

La nici două luni după ce sosise în URSS, Istrati era un om plin de bani; "aveam bani cum nu avusesem niciodată în viaţa mea", notează el chiar în **Spovedanie**. Nu fusese cumpărat în mod vulgar, nu-i dăduse nimeni bani cerîndu-i în schimb să facă propagandă pentru lumea sovietică; erau drepturi de autor, atîta tot. În **Spovedania unui învins** se află şi această mărturisire: "ajuns în Rusia, mă precedase o zestre: zece cărţi şi un film, care mă făcuseră popular în toată Uniunea, cum nu sînt nici în Franţa şi nici chiar în România". Deloc rău pentru un autor care debutase editorial doar cu trei ani şi jumătate înainte!

(Filmul era o ecranizare, făcută în 1926, după **Chira Chiralina**, probabil în spirit proto-realist-socialist: autorii modificaseră sfîrşitul faţă de povestirea lui Istrati, obligînd-o pe eroină să se căiască pentru depravare şi să se sinucidă. Cînd a văzut filmul, în toamna anului 1927, Istrati nu a protestat. A fost, în schimb, fermecat de personalitatea revoluţionară a regizorului, un anume Volghin, probabil un om al GPU-ului, ins.cu o biografie trasă parcă din povestirile lui Babel. În vremea războiului civil, la Astrahan, acest Volghin arestase opt sute de persoane sub motiv că "înfometau poporul". Prizonierii fuseseră urcaţi pe un şlep. În timp ce şlepul era tras încet de un remorcher pe Volga, de pe mal viitorul regizor a ordonat să se tragă cu tunul asupra lui şi să fie tăiat cablul de remorcare. Şlepul s-a dus la fund, iar toţi arestaţii s-au înecat sub privirile revoluţionarului. Istrati a fost extaziat de aceste atrocităţi, considerîndu-l pe Volghin un personaj simbolic pentru incandescenţa revoluţionară).

Cînd a plecat în Rusia,în toamna anului 1927, Istrati ştia, prin urmare, cu cine are de-a face: cu oameni "de la care trebuie să te aştepţi la orice". Dintre înalţii demnitari sovietici nu-l cunoştea doar pe Racovski, ci şi pe Lunacearski, întîlnit probabil la Paris. Era, nu se ştie de cînd şi cum, în strînse relaţii cu un G. Naschatyr (ortografie franceză), fost ataşat la ambasada sovietică din Paris, ajuns apoi în redacţia revistei **Ogoniok** (pe care o conducea, în epocă, Mihail Koltov, ziarist de mare notorietate, om al GPU-ului, viitoare victimă a teroarei staliniste din anii '30).

Istrati îl caracteriza, pe acest Naschatyr, într-o scrisoare către Romain Rolland, drept "prieten de cuvînt" şi **agentul** său **de afaceri la Moscova**. În aceeaşi scrisoare, datată 27 martie 1927, aşadar cu şapte luni mai devreme de plecarea în Rusia, Istrati îi prezintă lui Rolland avantajele colaborării (literare, desigur) cu sovieticii: "Acest prieten (fostul ataşat al ambasadei sovietice – n.m., M.I.) îmi plăteşte **mai bine decît în Franţa** tot ce îi dau, spre exemplu: **Familia Perlmutter** şi **Neranţula**, 4000 de franci fiecare. Două articole, autobiografia mea şi un «portret» al lui Racovski, foarte scurte (6 pagini), 600 de franci fiecare. Tiraj, în **Ogoniok**, revista lui, 300 de mii de exemplare, deci te poţi face auzit. Nici o restricţie **pentru noi**" (subl. Panait Istrati).

Plată mai bună decît în Franţa, tiraje enorme, regim preferenţial: "resursele morale inatacabile" trebuiau întreţinute. Iar puterea sovietică nu făcea economii; abia în 1992 s-a descoperit că printr-o ultrasecretă decizie a lui Lenin, luată în primăvara anului 1919, Cominternului îi fuseseră puse la dispoziţie bijuteriile aparţinînd tezaurului imperial rus – o avere fabuloasă.

Avantajele "idealiştilor" fiind suficient de convingătoare, Istrati îl invita şi pe Romain Rolland să colaboreze la **Ogoniok**, el făcîndu-se mesagerul fostului ataşat al ambasadei: "El (Naschatyr – n.m., M.I.) vă roagă, prin mine, să binevoiţi de asemenea a-i da o autobiografie. Nu am destule cuvinte pentru a-i sprijini cererea, şi asta numai pentru că vreau ca vocea noastră să fie familiară urechilor mai multor oameni. Spuneţi-mi, prietene, dacă sînteţi atît de bun şi mă ajutaţi să fac să răsune acolo,direct, marea dumneavoastră voce".

(va urma)

Mircea IORGULESCU

POLITICĂ ŞI LITERATURĂ

La începutul lui 1990 am primit, la Ministerul Culturii, un telefon "mobilizator": vocea inconfundabilă a d-lui Adrian Păunescu îmi cerea să intervin pe lîngă Televiziunea Română pentru a determina difuzarea unui film despre "Cenaclul Flacăra". Filmul fusese "oprit" de cenzura comunistă. Era vorba, prin urmare, de un act reparator, de reintroducerea în circulaţie a unei valori persecutate. I-am explicat, mai întîi, interlocutorului meu că Televiziunea nu e subordonată Ministerului Culturii şi că eu nu sînt Suzana Gâdea: nu pot da, aşadar, indicaţii şi ordine în toate ogrăzile "muncii" ideologice. Am adăugat însă că, în contextul dat, aş socoti, oricum, difuzarea unui asemenea film inoportună. Din două una: ori filmul includea omagiile apoplectice adresate lui Ceauşescu de pe scena cenaclului şi atunci nu putea decît să irite un public care, cu cîteva săptămîni în urmă, asistase satisfăcut la execuţia omagiatului, ori filmul era "curăţat" de pasajele cu pricina, dar atunci era un film mincinos, din nou (şi altfel) cenzurat, aşa încît să prezinte spectatorilor o imagine pură cu privire la unul din cele mai echivoce fenomene ale perioadei totalitare. Dl. Păunescu s-a supărat. Şi n-a pierdut, de-atunci, nici o ocazie, să mă scarmene în publicaţiile D-sale. Cînd n-o făcea el, îi lăsa pe alţii s-o facă, la nivele mărunt resentimentare dar, prin acumulare, semnificative. Şi totuşi, judecînd după manifestările sale publice de după revoluţie, dl. Păunescu nu e chiar aşa de supărăcios: căci, iată, cel care i-a suspendat uriaşele chermeze judeţene, cel care l-a pus în postura de rapsod rătăcitor – un soi de Avram Iancu bine hrănit, aflat în siestă perpetuă, cel, în sfîrşit, care în loc să-i mulţumească pentru osanale, i-a luat gazeta şi l-a transformat în articlier de rangul doi la "Contemporanul" – a rămas pentru dl. Păunescu un reper neuzurpat. Un reper nobil, regretat, pe care a decis să-l slujească postum invocînd – drept justificare – un termen care – în vocabularul D-sale – nu poate decît să se sufoce: termenul "consecvenţă". Dragi i-au rămas d-lui Păunescu şi Nicuşor (pe care îl conjura, la puşcărie, să bea ceaiuri hepatice) şi membrii C.P.E.X.-ului (a căror arestare l-a umplut de amărăciune), dragi i-au rămas, cu alte cuvinte, toţi cei contra cărora pretinde, cînd o cere situaţia, că a scris sute de poeme interzise. Dl. Păunescu pare singurul creştin din România: îi iubeşte şi pe ţăranii năpăstuiţi şi pe cei care i-au năpăstuit, iubeşte şi bisericile demolate şi pe demolatori, iubeşte de-a valma şi ulii şi porumbeii şi pe iepuri şi pe vînători. Îi (ne) iubeşte pe toţi, militant, pe tunuri, cu lacrimi în ochi şi cu degetul ridicat didactic spre un cer perplex. Asta nu înseamnă că dl. Păunescu nu e totuşi un om ca şi noi. Că nu are şi dumnealui idiosincrasiile D-sale, micul D-sale discernămînt; totul are o limită: Nicu Ceauşescu da, Petre Roman nu, Ilie Verdeţ da, Corneliu Coposu nu. Corneliu Coposu e un turnător oarecare. Partener politic nu poate fi decît cineva din tabăra acelora care **centralizau** turnătoriile şi le întreţineau ca pe o instituţie.

Cazul de care ne ocupăm pare complex. S-ar zice că dl. Păunescu e sfîşiat de sentimente contradictorii, că luptă pentru omogenizarea morală a vieţii sale, şi că, dintre toate formele posibile de curaj, a ales-o pe cea mai "dostoievskiană": curajul de a-şi asuma mlaştina proprie. Dar complexitatea aceasta e doar aparentă. În universul sufletesc al d-lui Păunescu e prea mult aplomb şi prea puţină suferinţă. Omul se manifestă brutal, acaparator, linear pînă şi în ambiguităţile sale. Oricît ar părea de ciudat, ceea ce îi lipseşte cu adevărat e **personalitatea**. Dl. Păunescu e o schemă: o schemă robustă, pletorică, dar o schemă: adică expresia previzibilă a unei **unice** motivaţii: **setea de a fi pe scenă**, de a trăi de pe poziţii de forţă. Fiecare fibră a D-sale vrea un singur lucru, **acelaşi** lucru: să fie percepută, să stea la rampă. Plămînii d-lui Păunescu nu vor să respire, vor să fie auziţi respirînd şi să taie respiraţia celorlalţi. Pîntecele d-lui Păunescu nu vrea să digere, vrea să facă din digestia sa o ideologie şi un spectacol. Sudoare, lacrimi, plete, gesturi enorme, toate nu sînt decît recuzita unei infirmităţi: obsesia de sine, cuplată cu o teribilă **neglijenţă lăuntrică**. Iar această neglijenţă lăuntrică e un simptom al lipsei de personalitate. Ea sfîrşeşte prin a semnala o cantitate fără contur, o nebuloasă de nesituat, o masă energetică dezaxată. Cum să-i fixezi chipul? Îi pui dinainte probele exaltatei sale coprofagii, îţi răspunde cu inventarul abilelor sale subversiuni. Tot astfel, dacă securitatea l-ar fi speriat cu lista "neregulilor" sale disciplinare, e de presupus (probabil că aşa s-a şi întîmplat) că s-ar fi refugiat în perimetrul performanţelor sale omagiale. Îi spui că demagogia sa face rău cuviinţei naţionale şi sminteşte pe cei nepreveniţi, scoate din buzunar "evidenţa" celor pe care i-a ajutat. Îl faci ceauşist, îţi arată că a fost victima lui Ceauşescu. Îl tratezi ca pe o victimă a lui Ceauşescu, descoperi că e ceauşist. E mereu acolo unde trebuie să fie pentru a rămîne basma curată. Pe scurt, nu e nicăieri, nu ştii de unde să-l iei. O singură nadă funcţionează: mirosul puterii. Pentru a se menţine aproape de exerciţiul ei, dl. Păunescu poate pupa şi scuipa orice, şi mai ales, poate pupa azi ce a scuipat ieri şi viceversa. Iată semnele tipice ale unui **delir fără personalitate**. Şi ale unei grave neglijenţe sufleteşti. Mi-l pot imagina, la Judecata de Apoi, recitînd poeme linguşitoare despre Sf. Petru şi recomandîndu-se ca militant criptocreştin. Fireşte, nici în Iad dl. Păunescu n-ar fi lipsit de resurse de acomodare: ar avea o variantă credibilă şi pentru Marele Adversar: două trei catrene blasfematoare, un discurs înaripat despre smoală, sau vreun dosar, bine păstrat, cu procese verbale ale isprăvilor sale "satanice". Dl. Păunescu are pregătite soluţii pentru orice împrejurare. Sigur de calibrul său, gata oricînd să-şi justifice (sau să-şi versifice în cheie ingenuă) toate turpitudinile, incapabil, definitiv incapabil să se căiască, dl. Păunescu are – pentru vremurile pe care le trăim – toate înzestrările învingătorului. Îi prevăd o remarcabilă carieră politică. Va păcăli mulţi oameni cumsecade. Va fi votat. Va zgîndări cu talent "punctele sensibile" ale naţiei: sărăcia ţăranilor, nerecunoştinţa copiilor, vitejia seculară a oştirii. Va şti să facă, din cînd în cînd, gesturi mari, care să descumpănească opinia publică. Victorios, el va rămîne, în acelaşi timp, un simbol perfect al tipului de politician şi de om care **nu** ne trebuie. Îi lipsesc exact calităţile de care avem mai multă nevoie: **limpezimea**, curăţenia inimii, sobrietatea judecăţii şi rigoarea interioară. Pe scurt, personalitatea adevărată, alcătuită din ordine şi discreţie. România va reintra în normal cînd oamenii de genul d-lui Adrian Păunescu vor trece neobservaţi, sau vor fi consumaţi frugal, ca nişte accidente pitoreşti ale spiritului balcanic.

Aud tot felul de dispute în jurul calităţii de poet a d-lui Păunescu. Ba că e genial, ba că e minor, ba că e egal cu zero. Evident, nu trebuie să amestecăm lucrurile. Poţi fi un mare poet şi un caracter deplorabil, după cum poţi fi o vestală netalentată. Eu unul cred că dl. Păunescu e talentat. Dar problema nu e asta. Problema e că pe dl. Păunescu nu-l interesează din cale-afară poezia, nici măcar propria sa poezie. Pentru Domnia Sa, talentul nu e decît un instrument în plus de făcut tapaj. Dacă ar avea de ales între a scrie capodopere fără ecou garantat şi a bate tîrgurile ca tribun popular, ar alege, cred, fără ezitare, varianta a doua. În România, Rimbaud nu sfîrşeşte exotic şi radical, ca un negustor de mărfuri asiatice. El se agită, neruşinat, prin pieţe ca un simplu negustor de vorbe.

Andrei PLEŞU

Puncte de vedere

PROBLEMA EVREIASCĂ (VIII)

Ion Antonescu despre rezolvarea problemei evreieşti

Ion Antonescu n-a fost străin de măsurile antievreieşti adoptate de guvernul pe care, în fapt, el îl conducea. Încă la sfîrşitul lui septembrie a acordat un interviu publicaţiei **Stampa**. Acolo declara: "Eu voi rezolva problema evreiască în cursul reorganizării statului, substituind, încetul cu încetul, pe evrei cu români şi, în primul rînd, cu legionari care, între timp, se vor pregăti. Bunurile evreieşti vor fi, în mare parte, expropriate în schimbul unei indemnizaţii. Evreii care au venit în ţară după 1913, cu alte cuvinte după a doua parte a războiului balcanic, vor fi înlăturaţi de îndată ce aceasta va fi cu putinţă, chiar dacă au devenit cetăţeni români, în vreme ce ceilalţi, o repet, vor fi substituiţi încetul cu încetul. Evreii vor putea trăi dar nu vor fi beneficiarii resurselor şi bogăţiilor acestei ţări. În România trebuie să trăiască şi să fie puşi în valoare mai întîi românii; ceilalţi, dacă rămîn locuri libere, vin după ei". (Apud **Porunca Vremii**, IX, nr. 1762 din 1 octombrie 1940)

După rebeliunea legionarilor, Antonescu a lăsat mai laxe măsurile de aplicare a legiuirilor privind românizarea, cu deosebire în activitatea direct productivă şi comercială. S-a remarcat şi o atitudine specială în ceea ce atunci, la noi, şi în Europa dominată de hitlerism, s-a numit rezolvarea problemei evreieşti. La 29 iunie 1941 s-a petrecut progromul de la Iaşi, cu care ocazie au fost ucişi evrei pe străzi sau la Chestura Poliţiei, alţii (4.330) fiind îmbarcaţi în trenuri ale morţii, cu direcţia Tîrgu Frumos şi Roman. Au fost ucise între 3.000-5.000 victime nevinovate. Generalul Ion Antonescu fusese înştiinţat că evreii şi comuniştii din Iaşi lovesc armata, comunicînd, în consecinţă, să fie executaţi toţi cei vinovaţi. E greu de crezut că n-a ştiut nimic de trenul morţii şi că era total străin de această omucidere în masă. La insistenţele dr. Wili Filderman, preşedintele Federaţiilor Comunităţii Evreilor din Vechiul Regat (care, după cesiunile teritoriale din 1940, reprezenta 263.192 locuitori, plus 44.184 în Transilvania românească şi 25.823 în Bucovina Românească) evreii nu au fost trimişi în Transnistria. Ce-i drept, Antonescu a dispus evacuarea spre Transnistria a evreilor din judeţele Suceava şi, parţial, Dorohoi. În rest, şi-a respectat angajamentul, opunîndu-se, din 1943, datorită unor calcule strategice, cererilor tot mai vehemente ale Germaniei de a se aplica, şi în România, soluţia finală populaţiei evreieşti.

Cu totul altfel a procedat Ion Antonescu, cu populaţia evreiască din Basarabia şi Bucovina de Nord, după reocuparea acestor teritorii româneşti răpite de sovietici în 1940. S-a spus, inclusiv de către Antonescu, că în timpul retragerii forţate a armatei române, în 1940, din Basarabia şi Bucovina de nord, evreii au înjuriat sau maltratat ofiţeri şi ostaşi români, primindu-i apoi, pe «eliberatori» cu acuzat entuziasm. Această comportare a dictat, după reocuparea teritoriilor româneşti de către armata noastră, măsuri aspre de pedeapsă: ghetoizare, execuţii în timpul transportării, execuţii în unele lagăre, asasinarea, datorită condiţiilor inumane, a multor exilaţi în Transnistria. Cifrele cele mai moderate se opresc în jurul a 100.000-125.000 victime. E posibil ca unii ticăloşi să se fi purtat astfel cu ostaşii români în 1940. Aceasta presupune, într-un stat de drept, arestarea, judecarea şi condamnarea făptaşilor. Oricum, aceste acte de ticăloşie, de au existat, nu îngăduiau nimicirea unei întregi etnii din acele provincii. Salvînd de la moarte populaţia evreiască din Vechiul Regat, cei din Transilvania românească, a condamnat-o pe aceea din Basarabia şi Bucovina de nord. Protejarea salvatoare nu absolvă condamnările.

După 1944 problema evreiască tinde să se stingă. După 1948 începe emigrarea evreilor din România în ţările vest europene, în SUA şi, mai ales, în Israel. În trei-patru decenii fenomenul e aproape epuizat. Întrebarea retorică a lui Ion Sîn Georgiu ("Dar ce fac ei?"), din articolul citat, a căpătat răspuns. Lozinca lui Cuza «Jidanii la Palestina» a fost aplicată chiar de evrei. În Israel s-au stabilit aproape 350.000 evrei originari din România, care continuă să-şi iubească, nostalgic, ţara de origine. Recensămîntul populaţiei României din 1992 mai atesta prezenţa a 9.000 de evrei, majoritatea zdrobitoare de vîrsta a treia. Dar, lucru curios, antisemitismul n-a dispărut. Nu are, desigur, forţa şi intensitatea celui din anii treizeci. Dar există. E utilizat ca diversiune de cercuri naţionaliste sau fost comuniste. Diversiunea antisemită funcţionează, cum se vede, în gol şi fără motivaţia economico-socială de la 1860 pînă spre deceniile noastre. E un antisemitism fără evrei. Şi nu numai în România. E prezent şi în alte ţări ale Europei de Est. Nici măcar nu mai apelează la argumente fundamentalist teologale. E o diversiune oarbă. Acum ca întotdeauna. Şi e greu de ştiut cînd se va stinge.

Z. ORNEA

© S. Ghelie

Cronica parlamentară

Legea atacului la persoană (televizat)

Înainte de a legifera prestaţiile Televiziunii române (publice, bineînţeles), parlamentarii au mai "profitat" de ea ca să dovedească electoratului "ce bine ne-nţelegem noi doi, parcă am fi unul singur nu doi" - respectiv cîtă armonie poate exista între majoritate şi opoziţie cînd puterea e într-un singur loc (recte deal). Mult mai simplu a fost pentru majoritari să se ocupe de "biografia" domnului Coposu, "înfrumuseţîndu-i-o" în stil "neoclasic" prin "vîrfurile de făcăleţ". Vadim şi Păunescu (parcă se civilizase?!), decît să elaboreze o lege care să dea dreptul tuturor posturilor de televiziune să existe eficient (ca informaţie!) în România.

Astfel, chiar luni, de ziua femeii, legea pentru organizarea Societăţilor de Radio şi Televiziune a fost blocată de amendamentul deputaţilor PDSR care doreau o componenţă a consiliilor de administraţie a celor două societăţi, numai bună de încurcat activitatea, cît de cît creatoare şi independentă a RTV. La Senat, dl. Sabin Ivan, recent demisionat din Comisia pentru cercetarea evenimentelor din decembrie 1989, a acuzat pe membrii coaliţiei progu-vernamentale din Comisie că fac totul ca să ascundă adevărul şi că dînsul nu poate să semneze un Raport viciat de adepţi ai "revoluţionarului de profesie" Sergiu Nicolaescu, care a pus Comisia în slujba viitorului său scenariu de film. Marţi am aflat că RTV-R nu poate fi privatizată, canalele 1 şi 2 ale televiziunii neputînd fi închiriate sau vîndute. Cît despre consiliile de administraţie, ele vor fi controlate de angajaţi ai televiziunii care sînt membri ai PDSR (?!), deşi un articol din lege prevede apolitismul acestora. Senatul a ales un nou vicepreşedinte, în locul lui Doru Tărăcilă, devenit ministru de interne, dar lupta dintre Petre Ninosu şi Ioan Solcanu a fost amuzantă, nici unul neîntrunind sufragiile propriilor colegi de partid. În cele din urmă dl. Solcanu a "înfrînt". Legea poliţiei române a fost calificată, pe rînd, drept "stalinistă" de PDSR şi "monarhistă" de PAC, după care au urmat discuţii pe lîngă problemă.

Miercuri, "schimbătorul de miniştri", macazul din mahalaua puterii, V.C. Tudor, a cerut poliţişti olteni pentru judeţele Harghita şi Covasna. La art. 37, privind calomnierea şi violentarea poliţiştilor, s-a stabilit o pedeapsă de 15-20 de ani pentru contravenienţi. Redeschizîndu-se discuţiile pe tema foştilor informatori şi securişti, V.C. Tudor l-a apărat pe actualul minstru al apărării Gh. Tinca (acuzat de deputatul Vasile Popovici de colaborare cu fosta securitate), declarînd că "mai bine securist decît trădător de ţară" (adică nu ca "Spiroiu care a vrut să-l aducă pe Mihai de Hohenzollern în ţară"). Cît priveşte acuzaţiile aduse de Adrian Păunescu domnului Coposu, s-a amintit că nu era vorba decît de simple declaraţii pe care orice "trecut prin puşcărie" şi aflat în atenţia securităţii trebuia să le dea periodic.

Ultima zi a săptămîni parlamentare, joi, a adus în Senat o atmosferă tensionată de atacuri violente la persoană, ale căror "erou" a fost Adrian Păunescu, care după eşuarea tratativelor dintre PDSR şi aşa-zisa "partidă naţională" a luat-o razna (visa şi el un minister, ce naiba). Legea impozitului agricol a intrat astfel în umbră (dar nu şi impozitul, "fără de care nu se poate face bugetul pe 1994", cum afirmă Fl. Georgescu, ministru de finanţe?!). Camera Deputaţilor a încheiat, cu chiu-cu vai, dezbaterile la legea pentru organizarea Societăţilor de Radio şi Televiziune, dar votul s-a dat abia marţi, 15 martie. Consiliul de administraţie al fiecărei Societăţi se va compune din 13 membri atestaţi prin votul Parlamentului (unde se ştie cine deţine majoritatea "apolitică"). Propunerea opoziţiei, ca membrii acestor consilii de administraţie să nu fie şi membri ai Parlamentului ori ai Guvernului, a fost respinsă de PDSR.

Se aşteaptă ca în cursul acestei săptămîni, legile impozitului agricol şi sponsorizării, să "reîmpartă" Parlamentul, realizîndu-se în sfîrşit acea "nouă majoritate", depinde însă de partea cui. Amînarea acestor legi, ce ne mai poate "salva".

Petru IONESCU

Cum se pune otravă în ciorbă

Din cînd în cînd, la intervale care au început să aibă deja o anumită regularitate, toate forţele politice ajung la concluzia că e timpul să se schimbe ceva, că e nevoie să se facă un pas înainte. Drept urmare, se discută şi se negociază, se încheie protocoale şi se redactează pacte de neagresiune, se televizează consultări la Cotroceni şi se transcriu pe zeci de coloane de ziar declaraţii de multe feluri. Rezultatul, atunci cînd contabilizarea sa nu mai poate fi amînată, e aproape întotdeauna acelaşi: în locul pasului înainte avem parte de un sforăitor salt înapoi. Postfestum, stupoarea pare să-i stăpînească pînă şi pe capii coloanei, mulţi dintre ei ascund cu greu faptul că nu înţeleg prea bine cine şi ce îi înghionteşte să meargă împotriva propriului lor interes; aliaţii din rîndurile doi şi trei îşi exprimă satisfacţia cu mai mică sau cu mai mare dăruire artistică; opoziţia încheie plutonul buimăcită de-a binelea. Tabloul e acelaşi de cîţiva ani încoace, chiar dacă umbrele se modifică şi contururile se pierd în hăţişul dosarelor întocmite de fosta Securitate. De fiecare dată cînd criza politică ajunge într-un punct periculos şi cînd liderii majoritarilor sînt pe cale să-şi dea seama că în acest moment singura lor şansă politică ar fi măcar un început de succes al reformei (dacă nu spectaculoasă schimbare în bine) "se întîmplă" lucruri formidabile, care deviază atenţia de la problema blocajului parlamentar şi a dezastrului economic la aceea a stabilităţii ţării, a duşmanilor ei dinafară, a trădătorilor dinăuntru. Întotdeauna, sau aproape întotdeauna, colţurile schemei sînt aceleaşi, şi din ea nu lipsesc minerii, descoperirile sau "mişcările" de la SRI, interesele şi "lucrăturile" de la armată, scandalurile şi campaniile de presă coroborate cu ofensiva (parlamentară) a "apărătorilor neamului" autobotezaţi Partida Naţională. Ca un făcut, cazurile de corupţie se transformă în afaceri de spionaj, libertatea de opinie a unor oameni dinăuntrul sau dinafara grupului aflat la conducere primeşte eticheta de trădare de ţară, "viruşii informaţionali" lansaţi de gazetele extremiştilor sînt preluaţi "cu delicateţe" de către publicaţiile proguvernamentale, românul de rînd nu mai simte nici măcar nevoia să-şi exprime lehamitea.

Pentru cîţva timp, vîrtejul se linişteşte şi ne putem preface cu toţii că dorim să prindem trenul istoriei, pîndind momentul potrivit întoarcerii pe vechile şine.

Remanierea guvernamentală din acest an ne-a convins mai mult decît altele: capacitatea "evolutivă" a adepţilor restauraţiei o întrece cu mult pe aceea a reformiştilor. Primii ştiu care sînt punctele slabe ale celor din urmă şi le folosesc fără greş: de data aceasta, acuzaţia de monarhism n-a mai atins doar opoziţia şi presa, ci şi pe ministrul armatei. Aşadar, generalul Spiroiu a fost schimbat, dacă ar fi să dăm crezare "românilor mari" care le ştiu pe toate, pentru că el complota împreună cu Convenţia Democratică să-l aducă în ţară pe rege. Remanierea a fost precedată de o inflaţie a listelor de spioni şi a fost urmată de demiteri sau pensionări la secţia de Contraspionaj a SRI şi la Consiliul Suprem de Apărare a Ţării. Politica, atîta cîtă e, se face pe ascuns, ca şi războiul de veacuri dintre cele două instituţii care ar trebui să apere graniţele şi securitatea ţării. La noi nu ajung decît ecourile bătăliilor dintre două forţe cu grade şi cu uniformă, după cum în Parlament nu răzbat decît fotocopiile acelor dosare care-i pot compromite doar pe cei mai puţin compromişi. Scurgerile de informaţii, "drobul de sare" al autonomiei maghiare, "cartea" alegerilor anticipate şi a unei coaliţii ultranaţionaliste care va spulbera deopotrivă iluziile opţiunii social-democrate şi ale dreptei sînt ingrediente absolut necesare într-un astfel de mare război. "Atacul concertat la preşedinţie" are şi el o importanţă cu totul aparte: dacă în cancelaria primei instituţii a ţării mişună spionii, trădătorii, corupţii, obsedaţii sexual şi oamenii "Evenimentului zilei", şeful statului poate fi uşor scos din următoarea cursă electorală. În locul lui vor fi propuse şi împinse în faţă alte "personalităţi", nu însă Corneliu Coposu sau independenţii care nici măcar nu îndrăznesc să-l dea în judecată pe Vadim Tudor. Remanierea s-a făcut în favoarea prezentului şi a viitorului lor, celor pe care revoluţia nu şi-a permis să-i înlăture cu totul din structurile-cheie. Cu aceeaşi "originalitate" ca şi în 1991, majoritarii îşi vor sacrifica liderii după ce i-au lăsat să vorbească îndelung despre reformă şi democraţie. Argumentul - "masa electorală" tînjeşte după siguranţa protecţiei sociale de tip ceauşist, deci văicăreala după trecut a unor şefi de partide exprimă grija pentru "binele poporului" . Ca să le fie mai uşor, şi să nu-şi pună probleme de conştiinţă, membrilor PDSR rămaşi din FSN li s-a oferit sistematic, de patru ani încoace, "sedativul" îngrijorării faţă de soarta bietei Românii pe care complotiştii anticeauşişti au pus-o la dispoziţia finanţelor mondiale şi a marilor agenturi de spionaj. De fapt, atunci cînd nimic nu merge bine e mult mai comod să te speli pe mîini abandonîndu-i pe reformişti, decît să deschizi ochii pentru a-i vedea pe cei de lîngă tine care pun beţe în roate reformei. Iar dacă restauraţia e prezentată în ambalajul "interesului naţional", reţeta e garantată deşi de atîtea ori am înghiţit-o fiecare dintre noi (şi mai des cei "de la vîrf") încît pînă acum ar fi trebuit să nu-şi mai facă efectul. Numai că o parte a ţării a făcut alergie şi cealaltă a făcut dependenţă; iar cei care ne administrează "ciorbă" după ce au otrăvit-o sub ochii noştri, sînt deasupra ţinîndu-se la mijloc.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur

Manifestaţii antiguvernamentale

Sprijinit de o solidă majoritate parlamentară, premierul Franţei Balladur se bucura pînă acum o lună-două şi de un important capital de simpatie din partea electoratului de stînga. A fost aproape un an în care clasa politică franceză a evitat disputele majore: coabitarea între preşedintele socialist şi primul ministru care reprezenta o majoritate de dreapta n-a cunoscut tensiuni vizibile; partidul socialist este mai preocupat de refacerea propriilor structuri decît de confruntarea cu adversarul tradiţional; rivalitatea dintre liderii dreptei pentru candidatura la preşedinţie, în pofida speculaţiilor presei, nu intrase într-o fază publică. Guvernul Balladur avea toate condiţiile pentru a proceda la schimbările pe care le-a promis cu atîta energie şi farmec intelectual.

Se promisese o reformă cu paşi bine măsuraţi şi fundamentaţi, care să însănătoşească economia, ieşirea din recesiune urmînd să rezolve şi problema fundamentală a Franţei de azi: şomajul, ale cărui cifre sînt dincolo de limita suportabilului. Guvernul Balladur nu făgăduia acţiuni spectaculoase şi rezolvări miracol, dînd tot timpul impresia că ştie ce are de făcut. Prudenţa a fost foarte productivă pe planul popularităţii. Iniţiativa a avut urmări mult mai dramatice. Primul semnal îngrijorător a fost perceput în luna ianuarie, cînd sute de mii de manifestanţi au protestat împotriva încercării de a trece la repezeală prin Senat o lege care să permită finanţarea şcolilor particulare (catolice) de către comunităţile locale. Franţa profundă îşi demonstra ataşamentul pentru valorile republicane, era un semn care venea mai curînd din bătăliile trecutului, decît o indicaţie pentru viitor. În faţa verdictului Curţii Constituţionale, guvernul şi-a retras proiectul de lege. A urmat protestul violent al pescarilor: intervenţia personală a premierului Balladur n-a reuşit să liniştească spiritele. A fost un eşec personal, dar nu politic.

Manifestaţia de săptămîna trecută împotriva proiectului guvernamental care prevedea diminuarea salariului minim pentru tinerii angajaţi coincide însă cu sfîrşitul minunii: pentru prima oară procentul celor care sînt de acord cu acţiunile lui Balladur scade sub 50%.

Partizanii proiectului susţin că preţul mîinii de lucru necalificate este prea mare şi că banii care i se iau angajatului debutant, vor fi folosiţi pentru formarea sa profesională. E o măsură menită să încurajeze angajarea tinerilor, drastic loviţi de şomaj: printre persoanele active de sub 25 de ani, una din patru este şomeră (cf. revistei **L'Express**). Măsura nu face decît să anuleze unul din cîştigurile sociale majore ale Franţei - afirmă adversarii. "Formarea" profesională nu va fi luată de nimeni în serios, şi diminuarea salariului minim pentru tineri nu face decît să pregătească diminuarea lui generală. Pe de altă parte, în absenţa unei creşteri economice care să determine crearea de noi locuri de muncă, angajarea tinerilor va conduce la concedierea celor mai puţin tineri. Manifestaţii, poliţie; de astă dată sfidarea vizează nucleul central al politicii lui Balladur. Electoratul a votat cu cei care i-au promis schimbarea în bine, dar nimeni nu doreşte să plătească preţul. Binele general (ieşirea din recesiune) e încă o promisiune îndepărtată, iar răul personal e formulat deja în termenii legii. Tehnocraţii guvernamentali demonstrează că decolarea e imposibilă fără o restructurare a politicii sociale. Sensul acestei restructurări este inevitabil nepopular. Or, în 1995 vor avea loc în Franţa alegeri prezidenţiale. Deşi refuză cu încăpăţînare să-şi anunţe candidatura, Balladur este deocamdată (chiar şi după ultimul sondaj) cel mai bine plasat în cursă, depăşindu-i atît pe adversarii de stînga cît şi pe rivalii de dreapta. După cum se vede, iniţiativele reformiste îi diminuează popularitatea. Chiar în ipoteza că măsurile, atît de dureroase acum, sînt raţionale pe termen lung, e evident că alţii se vor bucura de roadele lor. Prudenţa îi poate asigura lui Balladur locul atît de rîvnit de la Palatul Elysée. Numai că îndelunga bîjbîială a economiei franceze cere decizii de curaj.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Viitorul apropiat

În marea lor majoritate, publicaţiile noastre naţionale s-au specializat în datul în bobi. Între 7 şi 11 martie, de exemplu, prezicerile au luat-o încă o dată înaintea tuturor zicerilor. Vorba unei pagini din **Ora** care, supraintitulată "despre viaţa pur şi simplu" nu se poate subintitula decît "Profeţiile lui Moş Grăbiş se adeveresc pe rînd". Profeţi editorialişti nu mai văd zăpăceala primăvăratică a cititorilor, ci doar înţepenirea lor în gerul tranziţiei: "Crivăţul politic vine ca turbatul de peste iarnă, suflă în rafale prin toate partidele pentagonalei, supunîndu-le la duşuri reci în încercările de a asalta guvernul", susţine, înfruntînd paradoxul climaterico-terapeutic, Petre Mihai Băcanu în a sa **Românie liberă**. Aşadar, babele vor aduce iarna pentru că "remanierea guvernamentală de la Cotroceni" s-a făcut în istorica zi de 6 martie, risipind definitiv ceaţa de pe ochii celor care n-au înţeles că "Istoria se cam repetă". Tot la început de săptămînă, **Cronica română** optează pentru ceea ce ea însăşi ghicise "în cărţi" cu cîteva zile mai înainte: "Conform previziunilor ieri a avut loc remanierea guvernamentală", scrie Sebastian Pop în jumătatea de pagină dedicată evenimentului. Din **Vocea României** aflăm mai degrabă ce se va întîmpla la alţii decît ce ne aşteaptă pe noi :"Mulţumită, Moscova nu va închide robinetul"- evident, asta pentru "Republica Moldova care datorează Rusiei 124 miliarde ruble pentru livrările de gaze naturale de pînă la 1 martie a.c." **Ultimul cuvînt** citează pronosticurile celui despre care gura tîrgului zice că i-ar fi patron. "Stănculescu îi dă un an lui Tinca: În istoria României, un civil n-a putut sta în fruntea armatei mai mult de un an". N-au trecut însă nici trei zile de la lectura acestei informaţii şi respectiva publicaţie ne-a mai furnizat una numai bună de luat în calcul la descifrarea seismelor politice viitoare: naşul noului ministru al Justiţiei nu-i altul decît generalul "sfătuit" în 22 decembrie 1989 de propria-i intuiţie să-şi pună piciorul în ghips. E drept că pînă nu aflăm dacă e vorba de naşul de botez sau de cel de cununie, nu putem înţelege cărui rit i s-ar putea datora viitoarele puciuri. Cum **Cotidianul** e sigur că în "Proiectele trecutului" trebuie să vedem "proiecte de viitor" (Nicolae Macovei, "Opinia" din 10 martie), ne putem reechilibra (în mod excepţional) apelînd la **Evenimentul zilei**: "Membrii Consiliului de Administraţie al TVR nu vor putea fi numiţi fără acordul opoziţiei". Trebuie să credem oare că şansele actualei puteri de a-şi testa calităţile opozante sînt mai mari decît înainte de remaniere? **Tineretul liber** e şi el fericit: "Pentru prima dată în istorie, împăratul Japoniei va mînca orez din import". Asta pentru că recolta anului trecut a fost slabă şi au apărut lipsuri în aprovizionarea populaţiei din Ţara Soarelui Răsare. Nu avem însă mult timp să răsuflăm liniştiţi cu gîndul la răul altuia, pentru că în **Curierul naţional** scrie negru pe alb şi cu litere vizibile chiar şi pentru purtătorii de multe dioptrii: "În preajma zilei de 15 martie **Spectrul unor tulburări provocate în Transilvania se ridică ameninţător**". Pentru a contracara efectul, **Ultimul cuvînt** ne înştiinţează că "Verestoy Attila va rămîne repetent". Senatorul UDMR "urmează, în cea de-a treia promoţie, cursurile Colegiului Naţional de Apărare" iar "conducerea PUNR" (care n-are alt scop decît să împiedice "realizarea mult discutatului Pact Naţional") " şi-a propus să aranjeze ca liderul UDMR să rămînă repetent". **România liberă** ţinteşte mai sus, citind în "Astre şi dezastre/ Destinul nostru pînă în anul 2163". **Horoscopul României**, din care s-a făcut o selecţie riguroasă în aşa fel încît să încapă cît mai multe nenorociri în pagina 4 a cotidianului (ediţia din 11 martie) este opera doamnei "Cristiana Dumitrache, astronom, specialist în protuberanţele solare, care a scris o istorie astrală a ţării noastre pe o perioadă de 300 de ani (24 ianuarie 1895, ora 14.38 min. pînă în 2163)". În 1999 vor avea parte de un dictator (care "vine la putere pentru doi ani" şi ne aduce "o viaţă materială mai bună") dar şi de un război mondial din care România va ieşi "foarte afectată". Oricum, şi pentru 1996 ni se prezisese un lider "bun organizator dar şi un potenţial dictator de temut" cu o "domnie pe 15 ani". Pînă atunci, să ne întoarcem la "durerile" vjitorologice ale **Evenimentului zilei**: "Într-un dialog cu Corneliu Coposu, Oliviu Gherman a afirmat că PDSR va continua practica remanierilor clandestine". În paralel, "În vederea unor alegeri anticipate, PRM, PSM, PUNR, PDAR vor forma o nouă Partidă Naţională". Lac să fie, că dictatorii orăcăie deja sub ropotele de aplauze înregistrate pe benzi în cîteva cincinale din celălalt deceniu ! (E.Ş.)

SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ VĂZUTĂ DE TEHNOCRAŢI

Invitaţi: Corneliu BĂLAN - dr. ing. la Catedra de hidraulică a Institutului Politehnic
Trandafir MOISĂ - prof. dr. ing. la Catedra de calculatoare a Institutului Politehnic
Ion STANCIU - economist

Dilema: În epoca nu demult apusă intelectualitatea tehnică desemna o categorie socio-profesională din care mulţi se grăbeau să facă parte. Părinţii îşi îndreptau încrezători copiii spre diversitatea Politehnicii, avînd în minte perspectiva unui loc de muncă orăşenesc şi mai bine plătit. Evenimentele din decembrie au răsturnat poziţia, să-i zicem privilegiată a inteligenţei tehnice, răspîndindu-i pe reprezentanţii acesteia în varii segmente ale societăţii (printre care, de altfel, se numără şi unele "de frunte" precum politica şi mass-media). Condiţia controversată a "capetelor" tehnice naşte, pentru început, întrebarea: Care este specificul intelectualităţii tehnice, în raport, să zicem, cu cea umanistă, care este poziţia ei în cadrul general al intelectualităţii române?

Ioan STANCIU: Este adevărat că există dispute în legătură cu intelectualitatea tehnică, aceasta fiind chiar exclusă din rîndul intelectualităţii. Dar dacă pornim de la semnificaţia cuvîntului "intelectualitate", care înseamnă a gîndi, a-ţi folosi mintea, raţiunea, problema se pune în felul următor: atît intelectualitatea tehnică, precum şi cea umanistă au trecut printr-o perioadă destul de grea, cu grave consecinţe economice, sociale, politice, dar şi etice, şi în ceea ce priveşte gîndirea umană. De aceea, reprezentanţii acestor categorii trebuie să se unească, pentru a se îndrepta împreună spre ceea ce am pierdut: o ţară a Europei, cu perspective de dezvoltare. Şi mă refer în special la lumea satului: noi, care am avut cel mai bun grîu din Europa, am ajuns să exportăm pînă şi unt din Olanda. Profesorul, doctorul trebuie să se gîndească, împreună cu specialiştii agricoli, cum să readucă satul la nivelul ţăranului gospodar, cinstit de altădată, cum să facă în aşa fel încît peste 50% din populaţia ţării să rămînă la sate. Deşi la oraş sînt deja 1 milion 100 mii şomeri, există păreri care susţin că numărul celor care lucrează în agricultură ar trebui să fie mai mic. Dar în ţări occidentale precum SUA, Italia, Franţa 30-40% din populaţie lucrează în mediul rural. Nu e vorba de fermierii propriu-zişi, ci de cei implicaţi în întreprinderi mici şi mijlocii din mediul rural, care prelucrează tot ce agricultura produce. În acest sens trebuie să ne gîndim la rolul intelectualităţii de toate felurile; dacă am exporta ca înainte de cel de-al doilea război mondial, am ajunge la un profit de 1 miliard de lei numai din agricultură.

Corneliu BĂLAN: Totuşi, eu consider că trebuie stabilită o poziţie a intelectualului tehnic în cadrul social, mai puţin în cel economic. Că economia stă în mîinile noastre, e o treabă clară. Din păcate însă, există problema unei dezechilibrări între sectorul productiv şi cel financiar, din care intelectualitatea tehnică iese păgubită. Este foarte greu să lucrezi cu economiştii, sînt structuri cu totul diferite. Ceea ce diferenţiază inteligenţa tehnică de cea umanistă, de astă dată, cred eu, este contactul direct pe care cea dintîi îl are cu o pătură a societăţii inferioară ca pregătire intelectuală - cu muncitorii. Un poet stă undeva sus: el n-are contact cu omul de pe stradă. Cînd un poet se duce în faţa muncitorilor, n-are ce le spune. Dar cînd se duce un inginer, muncitorul e convins, ştie că datorită proiectului inginerului îşi ia el banii. Sigur că aceşti oameni implicaţi în producţie îşi pot pierde calitatea de intelectuali relativ repede, dacă nu sînt suficient de tari.

Trandafir MOISĂ: Cred că ceea ce-i uneşte pe intelectuali este activitatea creativă. Activitatea creativă cea mai puternică o are, după mine, intelectualul umanist: dacă economia sau industria le poţi pune la punct într-un timp propus, mentalitatea n-o poţi schimba cu una, cu două. Oamenii trebuie să ştie să-şi respecte munca - fundamental e respectul.

Între mîncarea ieftină şi moralitatea nostalgică

Dilema: Consideraţi că principala problemă cu care se confruntă intelectualitate tehnică, fie ea din industrie sau din agricultură, este una de mentalitate?

Ion STANCIU: În perioada celor 45 de ani negri, cînd am rămas în urmă, mentalitatea a fost cea care s-a alterat fundamental. Intelectualităţii tehnice i s-a atribuit mai mult decît necesar: specialist nu e decît inginerul; altfel, economistul e doar un contabil, profesorul nu contează etc. În mediul rural, în cooperativele agricole, nemaiprimind nimic, toţi au furat. Cinstea, modestia, hărnicia ţăranului care a luptat la Plevna şi la Mărăşti-Mărăşeşti, pe vremea cînd aveam 71% din populaţie în agricultură, au pierit cu totul. Un director de complex care şi-a făcut o fermă mică pe pămîntul soţiei în Botoşani mi-a spus că din recolta lui i s-a furat jumătate. Fratelui său, însă, care are o gospodărie în toată regula pe lîngă Tg.Jiu, unde se duce doar de două ori pe săptămînă, nu i s-a furat niciodată nimic. Explicaţia e simplă: fratele gospodăreşte într-o zonă necooperativizată. Numai intelectualitatea satului, unită, poate să repare această concepţie a ţăranului. Sigur că inginerului agronom îi revine menirea să-l înveţe cum să pună sămînţa şi zootehnistului să se ocupe de animale. În zootehnie, complexele sînt falimentare, pentru că noi am importat, de exemplu, o tehnologie care spunea: "cresc 33 mii porcine limită maximă". Dar a venit nea cutare, a periat unde trebuia, şi-a zis: "punem 3 la un loc şi facem 99 mii". Exagerările nu s-au oprit aici. În consecinţă, la un kg. de carne de porc noi consumăm 7 kg. de furaje, dublu decît în orice ţară normală. Acest consum dublu se poate vedea peste tot, şi în îngrăşăminte, şi la soda caustică, şi la oţel. De-asta am ajuns, la 4 ani după Revoluţie, să ne scadă producţia la jumătate faţă de '88-'89, iar produsul interior brut să fie de 800 dolari pe cap de locuitor, în timp ce la unguri e de 4.000 dolari pe cap de locuitor.

Corneliu BĂLAN: Eu privesc lucrurile cu o tentă mai pragmatică, mai pozitivistă. Dacă m-apuc să schimb mentalităţi, îmi pierd vremea. Această alterare a mentalităţii ar trebui să fie asigurată prin structura socială. Petrecînd mai mult de 1 an şi jumătate în ţările vestice, am încercat să aflu care e filonul faptului că, acolo, lumea munceşte şi e civilizată. Eu personal am ajuns la concluzia că acest filon e mîncarea ieftină, la care are acces oricine, în aşa fel încît treaba animalică e lămurită. Am înţeles de ce acolo munceam 12 ore pe zi şi aici o jumătate de oră, între dusul copiilor, piaţă, gătit şi altele. Sigur că eu sînt uneori extremist în darea exemplelor, dar un lucru e cert: un sistem real de valori nu poate fi impus decît printr-unul social, în care să existe şi o anumită constrîngere, în sensul introducerii obligatorii a respectului. Am văzut, într-un muzeu al torturii din Germania, că Frederic cel Mare dădea legi de genul: Nevasta unui bărbat cu cămaşa murdară să fie scoasă în piaţa publică şi bătută. Bărbatului al cărui animal era găsit murdar i se întîmpla acelaşi lucru; celui care era prins vorbind urît i se punea o mască de porc pe figură etc. Şi aceste legi au fost aplicate 40 de ani.

Ion STANCIU: E adevărat că regele Libiei a hotărît ca tuturor celor care fură să le fie tăiată mîna stîngă, şi puteau fi văzuţi mulţi fără mîna stîngă în Libia. A merge, însă, spre acest tip de sistem impus înseamnă a ne îndrepta spre Jirinovski, nu spre Occident. Prin 1830, cînd englezii erau cine erau, o companie turistică de-a lor scria aşa: "Dacă treceţi prin Elveţia, aveţi grijă de bagaje, pentru că acolo sînt nişte neciopliţi şi pungaşi la care nu aveţi ce căuta". Deşi nu s-au luat nici pînă astăzi măsuri restrictive, Elveţia a mers pe linia strictă a unei democraţii şi e numărul 1 în ceea ce priveşte produsul intern brut pe cap de locuitor.Ce poţi face cu oamenii care fură, precum vecinii mei de la grădina de lîngă Bucureşti, care sînt nemulţumiţi că nu mai lucrează la Casa Poporului, ca să vină şi ei acasă cu ceva. De ce nu se fura între cele două războaie şi de ce, atunci locomotiva Malaxa era recunoscută peste tot în lume (nu precum cele produse de R.S.R. prin 1975 şi refuzate de Mozambic)? Pentru că Malaxa îl plătea pe muncitor, dar şi producea. Şi pentru că erau reprezentanţi ai inteligenţei tehnice, precum Ionel şi Vintilă Brătianu, care ştiau ce politică să facă alături de vîrfuri ale inteligenţei din alte domenii (Iuliu Maniu era, de exemplu, jurist, Mihalache - învăţător).

De la cenzor al moravurilor societăţii la creator al scării de valori.

Dilema: Scrutînd, de sus în jos, galeria de oameni politici actuali, observăm destui intelectuali din domeniul tehnic printre ei. Cum vedeţi implicarea intelectualului tehnic în politică?

Corneliu BĂLAN: Noi, în ştiinţă, ne bazăm pe nişte axiome care nu necesită demonstraţii. Axioma de la care se pleacă în educaţia politică este următoarea: Poate fi un politician moral? Răspunsul este **nu**. Nu ştiu ca în ultimii 10 ani să fi cîştigat alegerile cineva care spune adevărul. Şi, cu toate astea, cred că un intelectual tehnic este mai eficient în politică decît unul umanist. O ecuaţie e aceeaşi şi aici, şi la Singapore, pe cînd o poezie poate fi divers interpretată. Omul de rînd vrea, în general, să audă numai ce ştie. Preşedintele ţării este, de pildă, după părerea mea, politician. Dovada e că a cîştigat alegerile.

Trandafir MOISĂ: Oriunde în lume, marea masă a populaţiei este manipulată. Aceasta se realizează cel mai bine atunci cînd oamenii au încredere în sistem. Problema la noi este următoarea: noi am distrus un sistem, dar nu am creat altul în loc. Rolul intelectualităţii din România ar trebui să fie tocmai crearea unui alt sistem, stabil, demn de încrederea oamenilor. Pînă cînd oamenii de rînd nu vor avea încredere în acest sistem, nu va fi bine la noi.

Ion STANCIU: Sînt perfect de acord cu crearea unui astfel de sistem, dar acesta trebuie să fie asemănător cu ce există în lume. Aşa cum spunea mai înainte dl. Bălan, că trebuie să asiguri întîi mîncarea, că scumpirea laptelui i-a afectat, de exemplu, pe consumatori. Dar cel care reprezintă intelectualitatea politică ar trebui să pună astfel problema: e mult să dai 300 lei pe lapte, cînd litrul de Cola e 1.200? Această intelectualitate politică ar găsi mai bine soluţii în domeniul politicii vamale, financiare, fiscale, pornind de la sistemul general al unor norme pe care le aplică, practic, orice ţară din lume care investeşte: să cîştige mai mult cel care ne asigură mîncarea decît cel care depune banii la CEC sau la Banca Agricolă. Cel care foloseşte lîna ce zace în depozite să cîştige mai mult decît cel care nu face decît să vîndă stofa şi toate accesoriile gata pregătite de un furnizor, urmărind, de fapt, ca o anumită fabrică de confecţii să ajungă la un nivel scăzut de rentabilitate, ca s-o poată cumpăra. Combinatul siderurgic **Steagul Roşu**, de pildă, a fost luat de nişte italieni, care au spus că dau 300 milioane de mărci, dar n-au venit decît cu o sumă infimă. Au preluat producţia şi-au cîştigat milioane, evident, împreună cu conducerea întreprinderii, pînă s-au sesizat autorităţile. Dl. Cataramă a cumpărat fabrica de mobilă cu 3 milioane 200 mii de dolari. De unde i-a luat? Între cele două războaie se puteau controla veniturile nejustificate. Intelectualitatea politică ar trebui să evite aceste stări de lucru, să ceară anchetarea acestor cazuri. Asemenea jocuri au fost posibile datorită lipsei de moralitate şi de competenţă a intelectualităţii care a lucrat în domeniul politic şi a avut putere de decizie.

Trandafir MOISĂ Aceste exemple şi abordări sînt juste, dar ele ţin mai mult de domeniul efectelor. Trebuie să umblăm, însă, şi la cauze. Cred că principala cauză este aceea a scăderii injuste a valorilor. Intelectualul din domeniul tehnic din România, chiar dacă ajunge la un nivel de trai acceptabil, nu poate fi mulţumit, atîta timp cît nu simte că-şi ocupă locul meritat în societate. Pînă cînd nu va exista o scară a valorilor bine-stabilită, societatea nu va fi aşezată pe temelii bune. Eu văd această societate ca pe-un ciur, în care fiecare îşi găseşte locul. Vocaţiile politice trebuie să se aleagă din orice pătură socială.

Dilema: În această stabilitate socială şubredă unde îşi vor găsi locul potrivit numeroşii absolvenţi ai Institutului Politehnic? Se confruntă ei cu necesitatea unei reorientări profesionale, chiar cu şomajul?

Trandafir MOISĂ: Tehnologia şi tehnica au o dinamică foate mare. În cadrul acestei dinamici apar probleme de conversie profesională. Siderurgia, de exemplu, sau petrochimia, încep să aibă pondere mai mică în economia naţională. Mulţi tineri vor trebui să se reorienteze, cu diploma în mînă, spre alte meserii. Dar acest lucru se întîmplă şi în Occident; în SUA, cînd laboratoarele din domeniul balisticii, de exemplu, şi-au îndepărtat personalul, au existat savanţi care au stat 8-10 luni fără serviciu, pînă s-au recalificat. Sigur că, în cadrul Politehnicii, există secţii cu un singur candidat, cum ar fi chimia, metalurgia. Studenţii se orientează spre calculatoare, spre specialităţi electrice. Trebuie găsită o soluţie.

Corneliu BĂLAN: Calitatea de intelectual tehnic n-o pierzi o viaţă întreagă. Problema care se pune este cea a satisfacerii necesităţilor cognitive: dacă am lucrat un timp pe calculatoare, voi fi, probabil, năpăstuit psihic să mă duc să fac siderurgie. Dar calitatea de intelectual rămîne.

Dilema: Am încercat, pînă acum, să dezbatem cîteva dintre problemele certe ale intelectualităţii tehnice, ale societăţii româneşti văzute de reprezentanţii ei. Care sînt, după părerea dv., principalele dileme ale acestei categorii socio-profesionale?

Trandafir MOISĂ: Societatea românească acordă vreo şansă intelectualilor din domeniul tehnic, sau ei sînt nevoiţi să-şi caute această şansă în altă parte?

Corneliu BĂLAN: Mă întreb dacă umanitatea, în general, poate asigura o societate corespunzătoare nivelului tehnic atins.

Ion STANCIU: Intelectualitatea tehnică nu vede în ce direcţie se îndreaptă această societate şi ce-i poate oferi. Poate trebuie să-şi găsească un alt drum, altul decît acela pentru care s-a pregătit.

Pagină realizată de
Tita CHIPER
Iaromira POPOVICI

© E. Tănjală

"Văpsiţi tehnicieni..."

– convorbire cu dl.Corneliu COPOSU, preşedintele PNŢCD –

Dacă nu toată lumea a înţeles ce înseamnă "cvorum" iar "implementarea" aproape că a ieşit din uz fără să i se cunoască sensul corect, expresia Guvern de tehnicieni a fost însuşită destul de repede (vezi concluzia unui recent sondaj IRSOP efectuat la cererea televiziunii: majoritatea românilor preferă un guvern de tehnicieni). Domnule Corneliu Coposu, dvs. aţi fost primul care, în toamna 1991, aţi introdus în vocabularul politic post-decembrist această formulă, necunoscută pentru majoritatea opiniei publice De ce aţi ales-o?

- Tehnicienii au o pregătire specială în domeniul de activitate pe care-l îmbrăţişează şi evidenţiază un spirit riguros în abordarea realităţii. Firește, asta nu-i abilitează să-şi aplice ori să-şi impună pe plan politic cunoştinţele. Ori de cîte ori s-a vorbit la noi de guvern de tehnicieni, a însemnat că nu există o soluţie pentru ieşirea din criză şi nu se putea recurge la o formulă impusă de un mecanism constituţional normal. În realitate se înţelegea guvern de tehnocraţi. Sigur că este o deosebire impusă chiar de termen, **tehnokratos**, ce presupune că puterea trebuie să fie în mîna tehnicienilor. Dar atunci cînd e vorba să se constituie un cabinet de oameni neorientaţi politic, nevăpsiţi, bineînţeles că eşti de acord să cedezi puterea în mîna unor persoane care au competenţă tehnică. Preocupările lor nu sînt politice, cum spuneam, şi de aceea guvernele de acest tip sînt provizorii, de tranziţie.

- Care ar fi istoria termenului în viaţa politică românească?

- Din cîte ştiu, s-a folosit prima oară în perioada interbelică, după retragerea guvernului Vaida. P.N.L. - considerat partid de alternativă – era încă ţinut la distanţă de regele Carol al II-lea, ca pedeapsă pentru atitudinea luată faţă de reîntoarcerea sa în ţară; atunci s-a lansat ideea unui guvern de tehnicieni, care a mai revenit de cîteva ori. În general, eternul candidat de prim ministru pentru un asemenea tip de guvern era Nicolae Titulescu. Bineînţeles că totdeauna, de frica delimitării definitive de putere, se găseau soluţii politice. Un guvern împănat de tehnicieni a fost cel al lui Nicolae Iorga, de exemplu, care a făcut apel şi la nişte oameni cunoscuţi ca emeriţi în domeniul lor şi care nu erau evidenţiaţi pe plan politic. Dacă judecăm în context mai larg, guvernul Sănătescu constituit la 23 august 1944, poate fi asimilat şi el unuia de această factură: ca guvern de armistiţiu a fost format cu precădere din militari (cu patru excepţii - Rică Georgescu, Lucreţiu Pătrăşcanu, Sabin Manuilă, Gr. Niculescu-Buzeşti). Obligat la decizii rapide, Sănătescu a procedat pragmatic: de ex., generalul care se ocupase de şcolile militare a preluat învăţămîntul, cel care răspundea de poduri şi şosele a trebuit să ia lucrările publice ş.a.m.d. Portofoliul cheie, ministerul de interne, a fost încredinţat generalului Aldea, dat afară de Antonescu din armată şi care a făcut parte dintre cei care au pregătit schimbarea de la 23 august.

- În ultimii patru ani nu o dată s-a afirmat că societatea noastră se află în criză. Dar soluţia unui guvern specific acestei situaţii, din cîte spuneţi, nu s-a adoptat. Cum v ă explicaţi faptul ?

- Dacă nu ne oprim neapărat la denumire,se poate demonstra că s-a recurs şi la varianta în chestiune. Consider guvernul Stolojan unul de tehnicieni, care s-a bucurat, dacă nu de un sprijin total, cel puţin de o atitudine de neutralitate binevoitoare din partea opoziţiei. Guvern de tehnocraţi s-a avizat şi după aceea, dar aspectul pe care l-a avut şi îl are încă guvernul Văcăroiu, nu mai este cel pe care l-a avut guvernul Stolojan. Asta şi din cauza eforturilor susţinute pe care le-a făcut partidul de guvernămînt ca să racoleze specialiştii din executiv (cazul Coşea şi nu numai), pe care eu le văd ca pe nişte acţiuni de ultim moment, tipice situaţiilor de criză. Ori de cîte ori un partid intră pe panta nadirului, repetă gimnastica de salvare pe care o face, căzut în apă, un om care nu ştie să înoate. Dacă le absolvim de coloritul comunist, cele două guverne Roman, iniţial cel puţin, aveau alura unor guverne de tehnicieni, fiindcă a fost acolo un buchet de oameni răsăriţi, care, datorită legăturilor cu vechea nomenclatură, s-au putut perfecţiona în occident, au făcut studii frumoase şi aveau, teoretic, un orizont mai larg şi instrucţie modernă.

Aşa ar sta lucrurile, în general. Practic,se mai pot întîmpla fenomene să le zicem curioase deşi, poate, nu sînt: uneori tehnocraţii se transformă în politicieni şi alte ori există tendinţa ca anumiţi politicieni, pentru a-şi prezerva demnităţile, să se transforme în tehnocraţi. Avem şi cazuri concrete cînd, pentru a gira în continuare un minister, anumite persoane s-au dezis de la opţiunea lor politică, ori s-au îndreptat în direcţia care credeau că urmează ca orientare politică.

- Putem spune că după revoluţie am avut numai guverne de tehnicieni?

- Dar putem spune că am ieşit din criză ?

A consemnat
Tita CHIPER

Podul de la Cernavodă: „o poezie"

– interviu cu dl. prof. univ. Marin DOROBANŢU –

Dl. Marin Dorobanţu este profesor de mecanică tehnică la Universitatea din Bucureşti. Studenţii universitari consideră examenul de mecanică "un cui", datorită exigenţelor şi rigurozităţii cărora trebuie să li se supună. Odată trecut examenul însă, satisfacţia e foarte mare. I-am pus d-lui prof. dr. ing. M. Dorobanţu cîteva întrebări legate de relaţia dintre intelectualitatea tehnică şi restul intelectualităţii, precum şi de statutul inginerului în societatea noastră.

Credeţi că în societatea trecută (ceauşistă) rolul intelectualităţii tehnice a fost supralicitat în comparaţie cu cel al economiştilor sau al umaniştilor? Apreciaţi că acum situaţia este răsturnată?

Nu, rolul intelectualităţii tehnice nu a fost supralicitat în societatea trecută. Intelectualitatea în integralitatea ei a fost subestimată. Aparenţa supralicitării intelctualităţii tehnice rezidă în creşterea spectaculoasă a acesteia, din punct de vedere exclusiv numeric, ca urmare a "gigantismului industrial" şi "independenţei economice".

Nu mi se pare că situaţia actuală reprezintă o răsturnare. Există însă pericolul subestimării intelectualităţii tehnice. Mă refer în special la sistemul de formare a ei prin învăţămînt. Din păcate, erorile din învăţămînt se repercutează cu multă întârziere, se plătesc scump, cu o dobândă ridicată, iar pentru redresare sunt necesare decenii.

Consideraţi că există o separare netă (o ruptură chiar) între intelectualitatea tehnică (ingineri) şi restul intelectualităţii?

Şcolirea unui mare număr de specialişti în domeniul tehnic, scăderea nivelului de exigenţă, ca urmare a eliminării criteriilor obiective de valoare, atât faţă de cadrele dîdactice, cât mai ales faţă de studenţi, a avut ca urmare o plafonare, la un nivel mai scăzut, a pregătirii profesionale şi, mai ales, a celei de cultură generală (literatură, artă, muzică, limbi străine) a intelectualităţii tehnice, ceea ce a dus la o oarecare îndepărtare de restul intelectualităţii. Aceasta s-a resimţit şi, mi se pare, se resimte mai ales acum, prin tendinţa de a neglija prezenţa inginerilor printre intelectuali. E o situaţie nemeritată, totuşi, de către cea mai mare parte a lor. În condiţiile actuale nu mi se pare că se fac eforturile necesare pentru eliminarea cauzelor, mai ales datorită ineficienţei şi lipsei de fermitate din partea Ministerului Învăţământului.

Munca de creaţie a inginerului e mult mai discretă decât cea a unui umanist. Credeţi că acest lucru poate fi resimţit de către ingineri ca o frustrare sau ca un atu? Am în vedere că o piesă de teatru a lui Caragiale îi era perfect accesibilă lui Anghel Saligny, în schimb, nu mi-l pot închipui pe Caragiale descifrând calculele lui Saligny. Cine are bilă albă în acest caz?

Referindu-mă la cele două exemple citate, eu cred că şi Caragiale şi Saligny merită pe deplin bila albă, pe care, de altfel, le-a oferit-o istoria. Munca de creaţie, a inginerului, şi a umanistului, nu comporta nici o discreţie. În fond, tot atât de extaziaţi putem rămâne în faţa unui "monument" semnat de Caragiale, ca şi în faţa podului de peste Dunăre, de la Cernavodă, semnat de Anghel Saligny. Sigur că şi una şi alta au creuzetele lor de creaţie, care pot diferi, dar şi una şi cealaltă sunt opere de artă. Căci o operă a unui inginer poate fi studiată cu plăcerea cu care citeşti o poezie. Cu condiţia ca ea să se ridice la acest nivel, iar subiectul să fie avizat.

Ce părere aveţi despre capacitatea profesională şi intelectuală a colegilor de breaslă? E loc pentru mai mult şi mai bine?

Profesorul Ion Ionescu, unul dintre întemeietorii învăţământului ingineresc din România, era de o exigenţă neobişnuită faţă de pregătirea studenţilor săi. În timpul studiilor, mulţi au avut neplăceri. După intrarea în producţie şi confruntarea cu complexitatea problemelor tehnice, toţi i-au rămas însă recunoscători. Astăzi, bustul său tronează într-o sală a Universităţii Tehnice din Bucureşti care-i poartă numele. El nu accepta compromisuri în pregătire. Foştii săi studenţi au făcut faima învăţământului tehnic românesc. În ultimii 45 de ani s-au făcut mari concesii de la principiile lui. Sunt încredinţat însă că în rândurile actualilor ingineri, există un mare număr care merită toată stima şi care sunt capabili de mari realizări. Acest lucru se evidenţiază zilnic, pentru cine vrea să vadă. Există însă şi un prea mare număr de ingineri care au evadat din specialitate. De asemenea, scăderea exigenţelor de serviciu (un inginer la 5-6 lucrători, pe post de tehnician sau maistru) a dus la descalificarea lor în mare măsură. De aceea cred că, pentru viitor, este loc destul pentru mai mult şi mai bine.

La ora actuală, foarte mulţi ingineri şi-au pierdut posturile. După părerea mea, ar fi trei motive posibile: numărul lor este prea mare faţă de nevoile reale; industria e în criză şi nu le poate plăti serviciile, dar, odată redresată, s-ar schimba datele problemei; pregătirea lor nu corespunde cu nevoile practice din întreprinderi. Care dintre cele trei variante e valabilă într-o mai mare măsură?

Nu sunt informat, pentru a putea confirma dacă sunt într-adevăr foarte mulţi în această situaţie. Dar, dacă eforturile de a se adapta noilor condiţii ale economiei de piaţă, de a-şi completa cunoştinţele manageriale care le lipsesc în mare măsură, nu se vor ridica la nevoile momentului, pot fi şi mai mulţi. Poate că inginerii ar trebui să fie cei mai recomandaţi, prin pregătirea lor, pentru iniţiative în privatizarea industriei, în domeniul productiv nu în cel speculativ. Am convingerea că acesta va fi modul cel mai viabil de privatizare. Unii au făcut-o, şi încă foarte bine. Cu siguranţă societatea viitorului va desena o altă structură socială,va stabili alte criterii de selecţie şi alte sisteme de trebuinţe, care vor completa, sau poate vor determina rolul inginerului. El va rămâne însă, în centrul acţiunilor de concepţie, proiectare, execuţie şi exploatare ale tuturor bunurilor materiale puse la dispoziţia societăţii. Într-o societate concurenţială, cu selecţie bazată pe criterii strict valorice, cei ce nu pot înţelege acest lucru vor fi eliminaţi şi vor dispărea, printr-unul dintre mecanismele enunţate de dvs. Şcoala trebuie să fie prima care să asigure inginerului disponibilitatea pentru succes. Şi aceasta, printr-o sporire a exigenţelor faţă de produsele sale.

Cum vedeţi relaţia inginer - om politic? Există ideea că majoritatea intelectualilor tehnici din lume sunt adepţi ai economiei planificate.

Eu cred că om politic nu poate fi oricine. Din păcate, aici se face o mare confuzie, de către foarte multă lume. Convingeri politice poate avea, oricine, dar nu oricine poate fi om politic. Aceasta nu ţine de profesie, aşa cum credinţa în Dumnezeu nu ţine de profesie.

În altă ordine de idei, prin structura profesiei sale, inginerul trebuie să execute etapele de realizare practică a operelor sale într-o anumită ordine, strict impusă, cu termene şi intervale determinate de nevoile intrinseci ale meseriei. Aceasta lasă, desigur, impresia unui om organizat, planificat. Este o mare eroare dacă acest aspect se ridică la nivel naţional.

A consemnat
Andrei MANOLESCU

Umaniştii şi "ceilalţi"

– dialog cu dl. prof. univ. Paul CORNEA, decanul Facultăţii de Litere –

Există o delimitare clară între sfera tehnică şi cea nontehnică?

De la o vreme-ncoace, de cînd ne-am aşezat cu toţii la şcoala informaţiei, şi inginerii şi umaniştii se ocupă de tratarea informaţiei – firește, de cu totul alt tip –, conversează cu imail-uri şi îşi scriu comunicările pe dischete. Ceea ce spun poate să apară puţin utopic. Dar de fapt azi-ul nostru, hic et nunc, este deja încălecat pe mîine. Acum 10 ani, simpla prezumţie a ceea ce spun putea să pară o aberaţie. Astăzi aberaţia devine credibilă, şi nu peste mulţi ani va fi o banalitate chiar şi la noi. Într-un fel sau altul, sîntem cu toţii obligaţi să ne ocupăm de tehnică şi, vrînd-nevrînd, avem raporturi pe care antecesorii nu le aveau. De pildă, înainte vreme, existau foarte mulţi care bricolau. Li se defecta o sonerie în casă, li se strica bicicleta, aveau o problemă la aragaz - puneau mîna pe unealtă şi îşi rezolvau singuri chestiunea. Astăzi, cu cît intrăm mai mult în era informaticii şi a computerului, acest bricolaj devine imposibl: cînd se defectează ceva trebuie să recurgi la un specialist. Cu alte cuvinte, chiar şi tehnicienii ingineri de meserie, "ingenioşi" prin natura lucrurilor, rămîn cantonaţi într-o mică specialitate şi, în raporturile lor cu obiectele care formează ambianţa secolului XXI - în care deja, în multe privinţe, am şi păşit fără s-o ştim - sînt şi ei în situaţia noastră. Adică tot pasivi faţă de dezvoltarea contemporană a tehnicii. Aceasta e cu totul diferit decît în secolul XIX. Viziunea paseistă asupra tehnologiei, moştenită din secolul trecut, ne împiedică de multe ori să reacţionăm corespunzător faţă de ceea ce se întîmplă sub ochii noştri.

Care este poziţia dvs., ca intelectual umanist, faţă de intelectualitatea tehnică?

Eu n-am complexe faţă de intelectualitatea tehnică. Sînt căsătorit cu o ingineră şi am foarte mulţi prieteni ingineri. Cred că este necesară o proiectare a subiectului într-o filosofie a culturii, mai largă, pentru că în legătură cu tehnica se pot spune şi lucruri bune, şi lucruri rele. Iar în vremea noastră se spun mai ales lucruri rele, din partea intelectualităţii umaniste. În privinţa tehnicii, a tehnologiei, există două discursuri: unul pesimist şi apocaliptic, şi un al doilea, triumfalist şi euforic.

Discursul triumfalist a fost în vogă spre sfîrşitul veacului trecut şi la-nceputul veacului nostru, într-o perioadă de relativă stabilitate politică a lumii occidentale, într-un moment de creştere rapidă şi constantă a producţiei (totuşi nu atît de vertiginoasă ca în perioada postbelică). Potrivit unei tradiţii iluministe, mulţi cărturari considerau că tehnologia aduce omului confort, bunăstare, posibilitatea dominării naturii. Că îl transformă pe om în zeu - şi nu puţini au crezut că Dumnezeu poate fi înlocuit. De atunci s-au schimbat multe, tehnologia ne-a revoluţionat complet habitudinile şi atmosfera vieţii cotidiene. Faptul că astăzi putem asista la Olimpiada de iarnă ca şi cum am fi acolo, că un eveniment de importanţă mondială ne e cunoscut în clipa în care se petrece, că putem lua cafeaua de dimineaţă la Bucureşti şi cina la New York, toate acestea sînt lucruri extraordinare. Ne-au intrat atît de mult în deprinderi, în viziunea despre lume, încît nu le mai dăm atenţia meritată. Dar cu toate aceste progrese imense care se multiplică sub ochii noştri într-un mod exponenţial, uluitor, discursul pesimist pare să se bucure de o greutate din ce în ce mai mare. Este rostit adesea dinspre intelectualitatea umanistă pentru că aceasta şi-a asumat rolul de a problematiza obiectele gîndirii şi de a exercita o critică a conceptelor cu care operăm. Ce spune acest discurs pesimist, ne e bine cunoscut. În primul rînd, este vorba de faptul că extraordinara dezvoltare a tehnologiei pare să ne scape de sub control, că tehnica dobîndeşte un soi de autonomie faţă de propria noastră persoană, şi devine o forţă terifiantă, obligîndu-ne la defensive, nu totdeauna operatorii sau eficiente. De pildă, conştiinţa dezastrului ecologic. Am trăit mulţi ani - nu numai generaţia mea, dar cred că şi cele de după mine - într-o inconştienţă totală a ravagiilor pe care această enormă dezvoltare a tehnologiilor le-a produs în lume. Nu mai vorbesc de puterea energiei nucleare - pe care am conştientizat-o cu toţii după Hiroshima şi Nagasaki, dar de care ne-am înfricoşat mai ales în timpul războiului rece, cînd ne-am obişnuit să trăim sub ameninţarea unei erori capabile să provoace explozii de mii de ori mai puternice decît cele din Japonia.

Întreaga gîndire tehnocratică este o gîndire instrumentalistă, care înlocuieşte verificarea intelectuală, proprie raţionalităţii umane, descinzînd din Renaştere şi lumini, printr-un calcul de eficienţă. Devine adevărat ceea ce are succes. E o sfidare a întregii mentalităţii în care am trăit vreme de generaţii, de secole chiar. Max Weber, marele sociolog german (mă bucur că s-a tradus, recent, la noi, una din cărţile lui fundamentale: "Capitalismul şi etica protestantă"), spunea că tehnologia a demitizat lumea. Cuvîntul german din text este **entzaubern** - a scoate din vrajă sau, dacă mi-e permis să născocesc, a "dezîncînta". Lumea tehnicii a scos lumea din vrajă şi a îndepărtat-o de legendele vechi, a făcut-o să adopte un mod de gîndire geometrizant, pragmatic, lipsit de nuanţele profunzimii morale şi sufleteşti. Temeiuri pentru un discurs pesimist asupra tehnologiei şi a lumii tehnice contemporane sînt încă multe, dar nu cred că e cazul să le inventariem pe toate.

Dvs. de care parte a baricadei vă situaţi?

Eu împărtăşesc îngrijorările, temerile, anxietăţile celor care s-au pronunţat împotriva unei abordări triumfaliste a problemei. Dar, finalmente, chestiunea se reduce la cea pe care în "Alice în ţara minunilor" o pune la un moment dat Humpty-Dumpty: who is the master? În fond, aceasta-i întrebarea: cine stăpîneşte? Tehnologia ar putea da omului tot ce e profitabil, cu condiţia să fie orientată într-un scop pozitiv şi moralmente superior. În mîna unui regim tiranic, poate declanşa catastrofe fără seamăn. Concluzia e clară: numai democraţia este în stare să stăpînească, să controleze dezvoltarea tehnologiei, să dezbată, cu o largă participare, chestiunile morale pe care le ridică unele progrese ştiinţifice precum procreaţia in vitro.

Cum explicaţi animozităţile dintre intelectualitatea tehnică şi restul intelectualităţii?

Pînă de curînd, la noi, intelectualitatea tehnică a fost pregătită în sistemul secolului XIX: foarte mulţi ingineri în raport cu celelalte specialităţi. Pînă în 1989 peste 60% din învăţămîntul superior era afectat profilurilor tehnice - cifră fără comparaţie cu ceea ce exista în Europa. În Germania, mult mai înaintată tehnic decît noi, procentul era de numai 22-24%. Fabricam ingineri cu duiumul, într-o perspectivă a secolului trecut, în viziunea unei economii bazate pe industrie extractivă şi siderurgică - două tipuri de industrie pe care Occidentul începuse să le părăsească în favoarea altui mod de dezvoltare, cu totul străin de ceea ce a fost în secolul XIX. Nu numai că inginerii erau prisositori faţă de nevoile stricte ale economiei naţionale, dar, pe de altă parte, nu s-au pregătit specialişti pentru domenii atît de necesare ca dreptul, economia, umanioarele. Astăzi plătim scump erorile trecutului, pentru că trebuie să creăm rapid un mare număr de absolvenţi ai ştiinţelor juridice, spre a face faţă necesităţilor trecerii la economia de piaţă.

Ce soluţii vedeţi pentru această situaţie?

Inginerii în exces trebuie să se reconvertească într-un fel la noile cerinţe ale vremii, care merge spre informatică şi informatizare. Nu e uşor să reduci oferta existentă, fiindcă asta înseamnă reduceri de corp didactic - greu de suportat şi, în fond, inadmisibile. Trebuie găsite soluţii imaginative de reconversiune. Nu mai ştiu care sînt astăzi cifrele pentru învăţămîntul umanist (inclusiv cel juridic şi economic) şi cel tehnic, dar cred că proporţia s-a schimbat considerabil în aceşti 4 ani. Apropo de învăţămîntul umanist: am aflat că mulţi absolvenţi ai Facultăţilor de Litere sînt căutaţi astăzi în Occident pentru diverse profesiuni ale business-ului şi management-ului, presupunîndu-se că baza lor de cultura clasică, prin deprinderea de a supune lucrurile unui examen critic şi de a căuta fundamente tuturor opiniilor, le oferă o capacitate de adaptare la nou superioară celor ce au rămas numai la un învăţămînt pur tehnic, de orizont restrîns. Ii treci printr-o şcoală de informatică de 6 luni, învaţă să mînuiască un computer, şi devin mai productivi decît cei educaţi într-o specializare restrînsă.

A consemnat
Simona BASARAB

Farmecul discret al intelectualului

Dacă intelect înseamnă (din latinescul **intus legere**) a citi sub aparenţe, atunci intelectualul tehnic ar putea fi definit, cu o anumită suficienţă, cel care aprofundează sub aparenţele din domeniul tehnicii.

În condiţii de normalitate (ce provoacă alergia domnului Cosaşu şi pe care îl înţeleg), distincţia nu ar trebui să fie necesară; ar trebui să existe intelectuali şi gata.

Dar iată ce este scris în **Dicţionarul enciclopedic român** (Ed. politică, 1964, vol.2):

"Pătură socială neomogenă; prezentă atît în sfera producţiei materiale (ingineri, tehnicieni) cît şi în afara acestei sfere (medici, profesori, artişti, avocaţi)... Majoritatea i. este silită să se supună intereselor burgheziei... Partea superioară a i. duce de fapt o viaţă burgheză... Numărul acesteia se reduce continuu... Paralel cu procesul de proletarizare a i. are loc şi procesul de făurire a i. proletare. De aici necesitatea de a crea o i. numeroasă şi credincioasă clasei muncitoare, cauzei socialismului şi comunismului..."

În cel puţin 26 de ani, lucrul acesta a avut loc, chiar dacă uneori au fost necesare corecţii (IMGB de exemplu). A apărut astfel "intelectualitatea tehnică" opusă "intelectualităţii umaniste burgheze"(vezi şi Glucksman).

În final, se menţionează: "... mii şi mii de muncitori fruntaşi în întrecerea socialistă şi inovatori; prin dezvoltarea lor culturală şi tehnică s-au ridicat pînă la nivelul intelectualilor". E foarte clar!

Tot de menţionat, fără patimă, şi o parte din Comitetul de redacţie: academicienii Athanase Joja, Mihai Beniuc, Elie Carafoli, Constantin Daicoviciu, Iorgu Iordan, Ştefan Milcu, Grigore Moisil, Mihai Ralea, Remus Răduleţ şi prof.univ. Valter Roman (în ideea că întrebarea este un instrument al intelectualului, ca şi adevărul, la un de ce?, bănuiesc un răspuns ce ar cuprinde: "obligaţii", "necesităţi politice", "şantaj"...).

Aşa s-a ajuns că, din 10 posibilităţi de a deveni intelectual, 9 erau favorabile domeniului tehnic şi una domeniului umanist (dar şi ea bine controlată).

Poate că, o schiţă pentru un studiu comparativ (lucrînd cu medii statistice) ar putea delimita topologia "intelectualităţii tehnice".

Fie două submulţimi ale intelectualităţii: intelectualitatea tehnică şi intelectualitatea umanistă şi cele două tipuri de intelectual :

	Intelectualii tehnici	Intelectualii umanişti
Delimitări generale	Aparţin culturii geometrice	Aparţin culturii geometrice cu veleităţi pentru cultura istorică.
	(După diviziunile lui C. Noica)	
	Sunt producători de bunuri. Tot timpul au de lucru cîte ceva. (Ex. Faţă de intelectualul umanist,cel tehnic are balconul închis şi garaj.)	Sunt producători de idei şi teorii. Au fost şi sunt consideraţi paraziţi neproductivi.(În casă au probleme începînd cu soneria, telefonul şi terminînd cu robinetele.)
Masa	Au masa bogată şi statistic au o medie de greutate mult mai mare.	Statistic stau mai prost,dar au şi ei gurmanzii lor.
Cum dorm?	Foarte bine şi oricînd	Prost, puţin, tulburat.
Politic	Se declară apolitici; deoarece îi interesează numai munca. Domină cele două camere şi de cele mai multe ori sunt republicani.	A fi apolitic pentru ei înseamnă a te afla în situaţia unei monede care aruncate cade şi rămîne pe cant.Au şi ei apoliticii lor care ştiu bine lecţia histrionismului. De cele mai multe ori, sunt în opoziţie şi sunt monarhişti.
Disidenţa	Ei au fost apolitici, dar s-au înscris din bună credinţă (în partidul unic).	Cîteva cazuri izolate şi mulţi prudenţi.
Relaţia cu biserica	Pînă acum un timp, atei din necesităţi politice. Acum pioşi.	Complicată, dar sunt mai aproape de intuiţia divină.

Cadru dintr-un film local:
Un intelectual umanist intră într-un apartament de bloc, aprinde un bec, se aşează la o masă, pune un disc cu Debussy şi comentează cinic cum vecinul de jos, inginerul, (care de cîte ori se întîlnesc în lift îi vorbeşte de construcţii, iluminare şi tehnică în general) poate să asculte pe Floarea Calotă.

Pentru toate cele scrise, declar că toată răspunderea o port eu,
Mircea IGNAT, inginer

Homo faber în capcană sau sindromul lui Frankenstein

Dacă ar fi să reprezint într-o caricatură boala secolului, aş desena un om înghiţit pîn' la brîu de ecranul unui calculator, un om din care se văd doar picioarele agitîndu-se, ca şi cum ar fi prins într-o fereastră batantă; ca şi cum ar fi căzut într-o capcană din pădure; ca şi cum ar fi fost absorbit în interiorul maşinii, către o altă lume...

O lume a căpitanului Nemo, paralelă, confortabilă, raţională, în care bombardamentul informaţiilor din exterior, cacofonice şi contradictorii, se tălmăceşte într-un şir combinat de cîte două cifre: o şi 1; corespunzîndu-le două atitudini: contact deschis - contact închis; două simboluri: beculeţ stins - beculeţ aprins. O lume a normelor, cu steguleţe-nfipte pînă-n cele mai îndepărtate orizonturi, cu totalitatea obiectelor şi a făpturilor trecute-n inventar. O întreagă lume în posesia Omului, o întreagă junglă domesticită.

Dar Jules Verne, acest bonom care ne însenineză de peste veac copilăriile, n-a ales la întîmplare numele căpitanului de pe **Nautilus**: e un mesaj-în-sticlă pentru cînd vom fi crescut şi vom fi învăţat pronumele latineşti... **Nemo**, adică **Nimeni**...

Căci, gîndiţi-vă: **homo faber** se vrea îmblînzitorul universului, tocmai pentru că se teme de el. El trimite rachete în Cosmos, ca să-şi înfrîngă spaimele metafizice faţă de "tot acel spaţiu infinit"... El vrea o lume **desfermecată**, tocmai pentru **a se fermeca** pe sine. Să nu uităm - venind vorba de Pascal - că nimeni altul decît inventatorul calculatorului este cel care a exprimat cel mai bine aceste nelinişti.

Lumea din interiorul maşinilor continuă lumea **de-afară**, aşa cum drumul forestier continuă potecangustă a caprelor de munte. Legile lui Murphy sînt legi ale naturii: rîdem cînd le auzim, dar le acceptăm cu gravitate în sinea noastră, negăsindu-le cusur. La fel cum în lumea **exterioară** se iscă furtuni, cutremure, îngheţuri, la fel şi-n împărăţia plăcuţelor de siliciu şi a înfierbîntatelor supape domneşte hazardul, cu toată rezistenţa spiritului nostru cartezian şi "paganelian". Omul n-a inventat mare lucru pîn-acum: Aurel Vlaicu, Gagarin ori echipajul **Columbiei** sînt doar cîţiva care-au demonstrat-o cu propria viaţă.

Era o vreme cînd se făcea haz de frica gospodinelor de curentul electric: de bunicuţele care preferau fierul de călcat încins la foc celui modern, cu ştecher şi priză; măturа şi făraşul, aspiratorului de praf; scările, liftului... Acea teamă a "omului înapoiat", a "claselor retrograde" în faţa necunoscutului, acel pas înapoi ca dinaintea necuratului ("ptiu, drăcie!"), acea atît de blamată respingere a progresului... e timpul s-o recunoaştem, fraţi oameni, colegi ucenici-vrăjitori: este unul din cele mai firești sentimente ale noastre. O spun cîştigători ai Nobel-ului, o recunosc toţi specialiştii de la NASA, făcîndu-şi cruce cu limba. Abia ieşiţi din era pericolului atomic, răsuflăm ca tata Frankenstein după ce şi-a potolit, printr-o apăsare de buton salvatoare, nărăvaşul fiu de tinichea.

Doar acei ingineraşi cu patima calculatorului, vizibilă în ochii înroşiţi, lăcrimoşi şi uşor ieşiţi (ochii tipici ai drogaţilor) mai scotocesc, subjugaţi de acea lumină difuză, misterioasă, în căutarea unor himerice explicaţii. Încet-încet, ei vor fi absorbiţi, înghiţiţi, capturaţi...

Florin DUMITRESCU

© S. Ghelie

Călăuză la Sarajevo

Despre războiul din Sarajevo ştim, cu ocazia (aproape a) oricărui buletin de ştiri, că încîlceşte şi distruge vieţi. Echipa studioului de film documentar **Al. Sahia** (Cătălina Fernoagă, Gabriela Ionescu, Anita Gârbea, Horia Bolboceanu, Ovidiu Miculescu), care a filmat acolo în săptămîna Ultimatumului, a înţeles acest lucru încă de la graniţă, unde i-a aşteptat o înmormîntare, sau din satul sîrbesc Kravica, distrus aproape în întregime de musulmani şi părăsit de cei cîţiva supravieţuitori. Unul dintre cei care i-a ajutat să se familiarizeze cu această "normalitate" diferită a fost chiar călăuza lor, Vladimir Trtica, prin propria-i poveste. Student în anul al II-lea la Mecanică în Belgrad, Vladimir este singura călăuză de limba franceză a unei agenţii de presă ce pune serviciile acestor cunoscători ai locurilor în slujba jurnaliştilor străini. Statutul lor este unul special: deşi nu sînt propriu-zis soldaţi, călăuzele se află mereu în locurile fierbinţi ale frontului. Ei asigură "turismul" războiului, doar pe masă şi casă. Vladimir Trtica nu este, cum ar părea la prima vedere, doar un student la Politehnică mînat de patima aventurii. Sîrb, din părinţi funcţionari de stat, el locuieşte, între 11 şi 17 ani, în Franţa, apoi se stabileşte, împreună cu familia, în actuala zonă musulmană a Sarajevo-ului. După cîteva luni de la începerea războiului primeşte ordin de recrutare în armata musulmană. Nevoind să lupte împotriva propriei etnii, Vladimir stă ascuns 12 luni, avînd drept prieten doar un motan. După ce raziile din cartierul său se sfîrşesc, se mută din nou acasă, de unde tatăl lui reuşeşte, contra unei mari sume de bani, să-i aranjeze fuga în partea sîrbească. Părinţii săi trecuţi de 50 de ani, nu s-au încumetat să riște o trecere frauduloasă. Ei l-au trimis pe Vladimir la Facultatea de Mecanică din Belgrad. Acesta n-a rezistat prea mult timp acolo, însă, neputînd să se înroleze în armata sîrbă, fiind considerat dezertor din cea musulmană, Vladimir a ales implicarea în evenimente printr-o agenţie de presă, care-i permite, totodată, să-şi mai ajute părinţii prin jurnaliştii străini cunoscuţi. De pe linia întîi a frontului, unde a însoţit echipa românească de filmare, se vede casa lui din zona musulmană.

În vîrstă de 24 ani, Vladimir s-a maturizat brusc datorită războiului de care nu-i e niciodată frică, acesta fiind, deja, pentru el, cotidianul însuşi. Pe lîngă destinul uman, se pare că acelaşi război va schimba şi evoluţia profesională a călăuzei. Dorinţa de a fi în inima lucrurilor, capacitatea de analiză, uşurinţa exprimării descoperite de Vladimir la el însuşi nu se mai potrivesc, neapărat, ingineriei. Poate că, după terminarea războiului, va face Jurnalistică. În faţa acestor opţiuni, pe viaţă şi pe moarte, ale unui student sîrb, dilemele politehniştilor români, nevoiţi să se reorienteze, din motive pragmatice, se estompează. Lupta pentru vieţuire decentă, în condiţiile inflaţiei, şomajului etc., capătă dimensiuni mai domestice în faţa luptei pentru supravieţuire.

A repovestit
Iaromira POPOVICI

© R. Darvas

Pompieristică

La marginea Bucureştiului, pe şoseaua Morarilor, vizavi de anosta clădire cu magazin Pierre Cardin cocoţat la etaj (de l-ar vedea vestitul P.C., sigur şi-ar da foc), flutură tricolorul plin. E o instituţie păzită de santinele, negreşit, o unitate militară. Nu-i nimic deosebit în asta. Ca să ajungi pe acea parte a străzii, trebuie să ocoleşti nişte şanţuri şi nişte grămezi de pămînt, lucru de asemenea foarte obişnuit. Apropiindu-te, descoperi la poartă, o inscripţie: "Academia de poliţie; Facultatea de ingineri pompieri". Eh, începe să devină deosebit: Facultatea de ingineri pompieri, de pe şoseaua Morarilor. Curiozitatea îţi dă ghes să afli mai multe. Poţi prinde cîteva amănunte de la tinerii aspiranţi la titlul cu pricina. Cică, instituţia ar fi echivalentă cu Facultatea de Instalaţii (de la Construcţii). Te caută la dosar, la gărgăuni, la organism şi la săritura-n lungime. De eşti apt, te bagă la mate-fizică, la scris. Apoi, patru ani de regim militar. După primii trei, îţi tragi gradul de locotenent şi o soldă bunicică. Masa şi casa nu-s rele şi-i punga lu' Tărăcilă. După ce termini, ai o seamă de titluri: locotenent, academician de poliţie, instalator, inginer de pompieri... Poţi practica şi meseria civilă de inginer instalator. (Or fi ştiind fazanii ăia de la Instalaţii, care fac cinci ani, ca popa?) Dacă rămîi... în minister, ţara se mîndreşte, iar la întrebarea de acum o sută de ani a lui nenea Iancu, cine-i va comanda pe "pompiarii-cetăţiani", pe "pompiarii-sătiani", răspunsul e acelaşi: "Ingeniarii competinţi, inteliginţi, prudinţi, independinţi, speriinţi". Ar avea şi cine să-l stingă pe Pierre Cardin.

Andrei MANOLESCU

Spirit împărţit între tehnică şi ştiinţele umane

Vorbind despre intelectuali, vorbim despre un concept a cărei sferă sau extensiune şi al cărei conţinut sau mulţime de note sînt greu de precizat. Ne-au arătat-o emisiunile, colocviile, cărţile care au abordat, foarte des în ultima vreme, tema intelectualului: indiferent de unghiul de abordare şi de personalitatea celui care încerca definirea acestui termen, totul părea a pluti într-o inconsistenţă în măsură să zădărnicească orice efort delimitativ.

Vorbind despre intelectualitatea tehnică, vorbim despre o parte a noţiunii de intelectual, parte complementară celei umaniste. Lucrurile ar apărea, astfel, mai clare dacă nu ar fi contrazisă simpla dihotomie a noţiunii, dihotomie dată de cele două determinări: tehnic-umanist. Această contrazicere se naşte odată cu formarea, mai ales în secolul nostru, a unei noi subclase, a treia, a conceptului: "intelectualul tehnic-umanist", aşa cum vom conveni să-l numim pe cel care abandonează o iniţială formaţie tehnică şi capătă, prin studiu şi activitate, o pregătire în spaţiul ştiinţelor umaniste. Atribut eclectic, adjectivul tehnic-umanist redă convulsiile spirituale ale contemporaneităţii, în care fixarea într-un cîmp cultural pare mai puţin profitabilă decît "migraţia spirituală".

Au existat, desigur, de-a lungul timpului, în Antichitate, în Evul Mediu şi în Renaştere personalităţi complexe, a căror cultură, în egală măsură tehnică şi umanistă, le-a permis accesul într-o a patra zonă a mulţimii intelectualilor: aceea a oamenilor cu o cultură universală. Astăzi însă, această zonă a dispărut: specializarea în ştiinţă face imposibilă o sinteză, altfel decît cu ajutorul epistemologiei, iar epistemologia nu e nici ştiinţă, nici tehnică. Astăzi, posibilă este numai convertirea de la tehnică la disciplinele umaniste; este verosimilă numai migraţia dintr-o zonă culturală şi spirituală în alta. Să ne gîndim la cîteva exemple: Alain-Robbe Grillet (iniţial inginer), Ernesto Sábato (fost fizician), Boris Vian (de asemeni iniţial inginer) sau, din ţară: Bedros Horasangian (tot inginer), C. T. Popescu (idem), precum şi "noul val" al ziariştilor, reporterilor şi comentatorilor TV, care au beneficiat iniţial de o specializare tehnică.

De unde dorinţa aceasta de a avea acces într-o zonă umanistă a culturii? Cum are loc această renunţare la tehnică, într-un secol al tehnicii? Explicaţia nu se poate pune în întregime pe seama dorinţei de afirmare care e posibilă şi în cadrul tehnicii. Aş spune, mai degrabă, că e vorba despre dorinţa de eliberare dintr-o zonă spirituală îngustă, pe care orice specializare o presupune. Una dintre cauzele morţii intelectualităţii (ca grup sacerdotal, capabil să facă legătura între oameni şi ştiinţă - în general), spunea B.-H. Lévy în cartea sa "Elogiu intelectualilor", este tocmai specializarea.

Trecerea de la "tehnic" la "umanist" este încercarea de a trăi un destin de cărturar, de a continua, fie şi parţial, tradiţia intelectuală autentică, aceea a cunoaşterii universale, esenţialiste şi atotstăpînitoare a cunoştinţelor. Dacă tehnica este subordonată unei singure valori: utilul, ştiinţele umaniste caută să se subsumeze tuturor celorlalte. Convertirea tehnic-umanist este, astfel, trecerea către un orizont spiritual mai larg şi, implicit, către o libertate de gîndire mai mare.

Cu toate acestea, specializarea ameninţă şi disciplinele umaniste. Antiesenţialismul neagă existenţa unei esenţe a fiecărui lucru, după cum neagă şi existenţa unei "discipline" care să se ocupe de aceste esenţe şi care să permită o cunoaştere "totală". Aspiraţia către sinteză este înlocuită cu aceea către analiză.

Totuşi, intelectualitatea, cel puţin în România, nu a dispărut încă. Ea rezistă însă, în mod paradoxal, numai prin ignoranţă, căci argumentele antiesenţialiste, precum şi cele împotriva existenţei unei valori primordiale au forţă şi sînt comode. Ele nivelează orizontul spiritual, democratizează spaţiul cultural şi tind să transforme noţiunea de intelectual într-o noţiune omogenă, formată numai din tehnicişti.

Sorin BĂIAŞU

© H. Conrad

Realitatea virtuală şi tipurile actuale ale raţionalităţii

"Întotdeauna cazurile individuale se dovedesc a fi neinteresante; dar posibilitatea oricărui caz individual ne dezvăluie ceva asupra esenţei lumii"
(WITTGEN STEIN)

Raţiunea speculativă, raţiunea teoretică şi raţiunea aplicată, cele trei ipostaze fundamentale ale "utilizării" raţiunii, par a fi intrat – în epoca modernă – într-o "derivă a continentelor culturii" ireversibilă. Tipurile corespunzătoare de discurs şi de practici cognitive par, de asemenea, tematic, incomensurabile. Relevanţa lor reciprocă este considerată cel puţin problematică. Astfel, celebrul fizician american St. Wienberg, unul dintre artizanii teoriei unificării forţelor fundamentale ale naturii, compara utilitatea filosofiei (a filosofiei ştiinţei, în particular) pentru omul de ştiinţă cu aceea a ornitologiei pentru păsări. Iar discursul metafizic asupra Fiinţei şi cercetarea tehnologică par despărţite printr-o mutaţie stilistică. Diferenţele la nivelul tipurilor de activitate şi discurs sunt accentuate de deosebirile privind rolurile sociologice ale celor trei genuri de intelectuali. În felul acesta, momentele constructiv, critic-reflexiv şi aplicativ ale exerciţiului raţional par a se structura în tipuri de culturi "locale", avînd criterii de individuaţie şi existenţă şi valori epistemice total divergente; rarele lor întîlniri, doar contingente ontologic, pot fi puse numai pe seama coeficienţilor de personalitate ai unor creatori neortodocşi precum Dirac, Heisenberg sau Feynman.

Diferenţele acestor tipuri de raţionalitate (determinative pentru deosebirile dintre metafizică, ştiinţa pură şi cunoaşterea tehnologică) sunt exprimate – în spiritul paradigmei moderne – de metodologii separate şi chiar de "vize ontologice" distincte. Ştiinţa teoretică intenţionează descoperirea legilor şi paternurilor invariante ale unei realităţi anterior determinate, indiferenţă în structura ei logică la interogaţia savantului. Tehnologia, un gen de **ars inveniendi**, produce ontosuri paralele şi reliabile, dublînd – ca şi arta – realul cu un nou tip de existenţă. Logica filosofică îşi limitează competenţa doar la semnalarea "erorilor categoriale" şi la eliminarea pseudo-problemelor, fără a observa că "în vecinătatea oricărei pseudo-probleme se găseşte o problemă reală ce aşteaptă a fi dezvăluită în mod inteligent" (S. Shimony). Logica descoperirii, logica invenţiei şi logica reflexivităţii par a fi desprinse dintr-o psihologie a facultăţilor ei aplicate, respectiv, intelectului, imaginaţiei şi raţiunii.

Descrisă pînă acum în termenii unei negativităţi pure (la R. Rorty şi, uneori, la Constantin Noica), ai respingerii gîndirii categoriale, sau identificată cu fragmentarismul unui "nou alexandrinism" (St. Toulmin), condiţia post-modernă a raţiunii poate şi trebuie captată, la un nivel secund, şi în concepte pozitive. În plan ontologic noua categorie tematică se relevă tot mai mult a fi aceea a **realităţii virtuale** (co-planară cu cele ale ordinii implicite, holomovementului şi structurilor generative), ce solicită noi "principii ale organizării". O virtualitate ce reabilitează pe deplin, ca statut ontologic, potenţialităţile (introduse ca un tip de fiinţare-surogat de Aristotel, reduse la nivelul atitudinilor epistemice de Kant şi eliminate ca **entia non grata** – întrucît nu rezistau la testul ontologic al identităţii indiscernabililor – de Quine). Această realitate virtuală nu mai este doar o "umbră a realităţii" (Wittgenstein), ci condiţia ei determinativă şi constitutivă; ea întemeiază şi amplifică actualul printr-un fel de "generalizare raţională" a existenţei. Ea este principala viză de realitate atît a teoriilor din ştiinţa pură a naturii cît şi a tehnologiilor actuale ori a marilor proiecte de reconstrucţie metafizică.

Realizări particulare sau exemplarităţi ale noii paradigme pot fi considerate: interpretarea de către Heisenberg a formalismului matematic al mecanicii cuantice în termenii potenţialităţii; fizica post-modernă a lui David Bohm, cu modelul ei ontologic al integralităţii şi ordinii implicite; realităţile virtuale proiectate de noile inginerii ale inteligenţei artificiale sau ale modificărilor genetice; tehnologia holografică; proiectul instoriografic al lui Umberto Eco (din "Opt feluri de a visa Evul mediu"); în fine, proiectele unei "teorii fundamentale ultime", capabilă să răspundă – local, dar în termeni exacţi – la întrebări de genul celei leibniziene: "De ce există fiinţa **mai degrabă** decît nefiinţa?" În toate acestea, "virtualul" (model teoretic sau artefact) nu se defineşte printr-o combinatorică a elementelor de actualitate, ci presupune o intervenţie cognitivă "în infinitezimal", remodelarea după noi principii a structurilor determinative ale fiinţei şi devenirii, explicitarea matricelor generatoare cu multitudinea lor de alternative şi dimensiuni care, la alte paliere ale existenţei şi evoluţiei, au fost blocate sau eliminate de mecanismele "selecţiei naturale".

La nivelul metodologiilor , noua raţionalitate solicită reînvestirea epistemologică a imaginaţiei constructive, acea "facultate" denunţată de Descartes ca sursă a erorilor din judecată, parţial şi timid reintrodusă de Kant în arhitectonica raţiunii pure, afirmată de G. Bachelard ca dominantă a "noului spirit ştiinţific" şi a poeticii moderniste. Ea a fost pe deplin validată metafizic doar de Alfred North Whitehead, în al său **opus magnum**, "Process and Reality", probabil singura construcţie a filosofiei specultive a secolului XX ce se va integra complet viitorului clasicism. Pentru Whitehead, însăşi metoda filosofiei speculative devine "raţionalizarea imaginativă" - o procedură complexă pentru a determina generalul de tip determinativ, structural din fenomene, prin utilizarea dar şi transcenderea în acelaşi timp a unor noţiuni specifice, valabile în domenii limitate. Prin formularea noţiunilor generice, gîndirea constructivă în filosofie (un amestec între intuiţia poetică a artistului şi elaborarea imaginativă a schemelor de gîndire ce pot funcţiona ca premise logice, proprie savantului) poate spera la "reprezentarea varietăţii infinite de instanţe rămase nerealizate în sînul naturii". Ca şi "Process and Reality" şi "Sein und Zeit", cărora le este congenială, "Devenirea întru Fiinţă" a lui Constantin Noica trece descifrarea "signaturii Fiinţei" din registrul conceptualizării raţionale a existenţei ca totalitate în planul real al aventurii cosmice, filosofiei revenindu-i rolul unei veritabile "potenţări metafizice a realului" ("Singură filosofia sporeşte natura în sînul naturii, după vorba lui Schiller despre geniu", nota Noica în ultimul **Jurnal de idei**).

Realitatea virtuală se constituie astfel în categoria centrală a unei noi "sinteze productive" în domeniul cunoaşterii. Sub auspiciile ei fiecare dintre "aplicaţiile" fundamentale ale raţiunii, fără a-şi părăsi dominanta tradiţională îşi adaugă dimensiuni noi prin care se înscrie mai adecvat în organicitatea unei culturi. Astfel, ştiinţa exactă a naturii devine filosofie naturală, plus matematică şi experiment; tehnologia, prin proiectarea raţională a unor artefacte de un tip nou, îşi încorporează metodologiile tradiţionale ale ştiinţei pure; emergenţa unei noi categorii de analiză în ştiinţă numită "theory design" (studiul căilor de a genera cu instrumente algoritmice şi computaţionale aserţiunile empirice ale teoriilor asupra sistemelor complexe) apropie tot mai mult metodele ştiinţelor inginereşti de cele ale cunoaşterii teoretice, atenuînd discrepanţa lor logică anterioară. La rîndul său, filosofia secolului XX tinde să devină "metafizică experimentală", depăşind toate epocile anterioare prin precizia şi controlul schemelor ei categoriale.

Despărţirile şi instanţierile raţionalităţii în epoca post-modernă, descrise fenomenologic printr-o nouă decupare categorială, ar trebui astfel să prefaţeze studiul relevant al rolurilor sociale şi culturale ale tipurilor intelectualităţii.

Ilie PÂRVU

SACERDOTALE

Marile religii istorice au, toate, un cler, adică un corp sacerdotal. Specializarea acestei categorii este cu atît mai necesară într-un context religios puternic instituţionalizat: de îndată ce intuiţia sacrului capătă forma precisă a unor interdicţii, de îndată ce experienţele individuale se transformă în obiecte ale memoriei colective şi mai ales de îndată ce elementele doctrinare se acumulează în cadrul complex al unui patrimoniu teologic, nevoia de mijlocitori devine, socialmente vorbind, axiomatică. Funcţia sacerdotală nu apare doar în religiile universaliste (misionare, soteriologice etc.), ci în toate acele împrejurări în care sacrul se mulează pe structura ascensională, verticalizantă, a imaginarului religios: de cîte ori psihologia unui individ sau a unui grup se focalizează pe o altitudine, de cîte ori apetitul transcendental resimte nevoia unui vector, prezenţa preotului se dovedeşte a fi deopotrivă obligatorie şi eficientă.

E posibil că primul mediator religios apărut în experienţa istorică a speciei să fi fost şeful fratriei sau al clanului, un personaj a cărui autoritate anunţă deja figura faimosului **pater familias**, omniprezent în religia romană. Fără a subestima importanţa divinităţilor feminine în arhitectura panteonului pre-creştin, putem crede că ascensiunea bărbaţilor în economia faptului religios a fost dictată, **inter alia**, de evoluţia (inclusiv motorie!), a sacrificiului: pentru a jertfi, e nevoie de forţă fizică. Faptul e important, întrucît sacerdoţiul regal însuşi pare a fi fost generat printr-o decantare progresivă a principiului patriarhal, altfel spus, prin virilizarea treptată a fecundităţii. Prin intermediul regelui-preot (arhetip al biblicului Melchisedec, model al cezaropapismului bizantin şi rudă a cotemporanului nostru **suveran pontif**) cultul nebulos al fertilităţii se geometrizează, primeşte, adică, o rigoare în virtutea căreia natalitatea brută pe care o exaltau religiile "primitive" se masculinizează. Să nu ne pierdem însă în orizontul steril pe care conjecturile referitoare la "originea religiei" l-au trasat, de un secol încoace. Dacă dorim un plus de exactitate în materie de istorie a sacerdoţiului, trebuie să cercetăm Revelaţia creştină, adică textele decisive ale **Sfintei Scripturi**.

Ne amintim că în lumea veterotestamentară, promovarea leviţilor - adică a seminţiei care avea să stăpînească nu atît o parcelă din pămîntul făgăduinţei, cît văzduhul teofaniilor - s-a produs în detrimentul lui Aaron. Specializarea acestui corp sacerdotal a fost deci rezultatul conflictului dintre idolatrie şi monotesim (v. episodul "viţelului de aur", **Exod**, cap.32). Leviţii au cucerit societatea semitică răspîndindu-se în tot locul, constituind cîteva, efemere, dinastii sacerdotale (cum ar fi cea a lui Eli, cf. **I Samuel** 1-4) şi îndeplinind, cel puţin la început, un oficiu preponderent oracular. Mai tîrziu, respectiv în perioada Judecătorilor, ei au devenit paznici ai **Thorei**, administratori ai jurisprudenţei religioase şi specialişti ai sacrificiului animal. Exerciţiul acestor funcţii a fost considerabil moderat prin apariţia profetismului harismatic şi a regalităţii de tip davidic: dacă profeţii criticau abuzurile ritualiste, suveranul politic încerca, de partea lui, să-şi afirme competenţa spirituală. O competenţă pînă la urmă cîştigată, dacă ne gîndim că dinastia davidică a fost cea care a transformat Ierusalimul în centru religios al iudaismului, provincializînd oarecum preoţia levitică. E interesant de notat că tensiunea cronică dintre leviţi, profeţi şi regii lui Israel a încetat abia o dată cu Întruparea, întrucît Hristos este primul (şi singurul) care îşi asumă tripla demnitate de Împărat, Arhiereu şi Învăţător.

E adevărat, Iisus Hristos nu este un candidat la preoţia iudaică, dacă n-ar fi decît pentru că - descendent al regelui David - El nu aparţine seminţiei levitice şi nici unei familii care să-şi revendice, în persoana lui Aaron, un predecesor legitimant. Evangheliile ni-L înfăţişează ca pe un profet gata să critice manifestările sacerdoţiului oficial şi să "cureţe", prin lovituri de bici, curtea impură a Templului solomonic. Cu toate acestea, departe de a suprima raţiunea sacerdotală (sau de a institui asupra ei un monopol personal), Întruparea Mîntuitorului Hristos nuanţează, dimpotrivă, realitatea funcţională a oficiului clerical. Într-adevăr, teologia Noului Testament nu se opreşte, aşa cum procedează autorul **Epistolei către Evrei**, doar la preoţia christică, în virtutea căreia Mîntuitorul este simultan preotul, victima şi (ca Fiu deofiinţă cu Tatăl) primitorul jertfei de pe Golgota; prin vocea sf. Apostol Petru, Legămîntul cel nou asimilează slujirii pe toţi cei care au primit Botezul: "Iar voi - scrie fostul pescar de pe marea Tiberiadei - voi sînteţi **seminţie aleasă, preoţie împărătească, neam sfînt, popor agonisit de Dumnezeu**, ca să vestiţi în lume bunătăţile Celui ce v-a chemat din întuneric, la lumina sa cea minunată" (**I Petru** 2,9). Noutatea (pentru a nu spune "revoluţia") introdusă prin creştinism ţine şi de această dublă accepţie a demnităţii sacerdotale: pe de o parte, preoţia de drept divin, acordată de episcop prin ritualul hirotoniei şi sub cauţiunea succesiunii apostolice; pe de altă parte, preoţia universală, ca semn şi scop al vocaţiei harice pe care Dumnezeu o rezervă **fiecărui** creştin. În sînul primelor comunităţi creştine, conştiinţa sacerdoţiului universal reprezenta o realitate confirmată, cel puţin textual, de abundenţa harismelor şi febra propovăduirii. Foarte curînd însă, efervescenţa "bazei" a fost ponderată nu doar prin manifestarea unui anumit scepticism parusial (să nu uităm că sf. Pavel socotea revenirea Mîntuitorului ca iminentă) ci şi prin alcătuirea unui lexic sacerdotal cu ajutorul căruia Biserica şi-a putut organiza structurile pe temelii instituţionale. Importanţa acestui lexic este atît de mare, încît toată istoria Bisericii poate fi analizată în perspectiva fluctuaţiilor lui: de la rigorismul donatist, în creştinismul nord-african, pînă la desacralizarea sacerdoţiului în protestantism şi de la clericalismul papalităţii medievale pînă la manifestarea curentului harismatic în catolicismul contemporan, totul se axează periodic pe conflictul dintre autoritate şi libertate, pe divergenţa dintre centralism şi periferiile schismatice, sau - pentru a traduce acest ansamblu multiform în termeni teologici - pe tensiunea dintre natură şi har. Să nu ne închipuim, totuşi, un tablou în alb şi negru care ne-ar oferi, pe de o parte, categoria pozitivă a iluminaţilor, mărturisitorilor şi a misticilor "sălbatici", iar pe de altă parte, categoria negativă a unui cler păsămite vinovat, cum ar spune Max Weber, de "rutinizare harismatică". În realitate, rolurile sunt disparate şi schimbătoare, aşa încît nu ne vom mira întîlnind un preot taumaturg sau un mistic eretic, dar nici asistînd la asocierea (ce-i drept, mai rară) dintre martiriu şi episcopat. Oricît de pestriţă ar fi repartiţia acestor atribute, ne putem felicita la gîndul că în tradiţia Bisericii Ortodoxe opoziţia **natură-har** a fost amortizată în perspectivă sinergică; mai mult (şi cu excepţia unor rătăciri momentane) laicatul Ortodoxiei a fost scutit de agresiunile ultramontaniste, de accesele clerocratice, de legalismul, căzuismul şi triumfalismul pe care nici un deziderat ecumenic nu le va putea vreodată retrage din contul catolicismului roman. Ar fi însă păcat, înainte de a fi ridicol să ne consolăm cu avantajele noastre uitînd că "umanizarea" clerului răsăritean are, în imediat sau în durata lungă, reversul ei inoportun. E adevărat, preotul ortodox ne oferă, ca tip ideal, bucuria unei persoane în prezenţa căreia asceza se vrea bonomă, cearta duhovnicească primeşte tonuri părinteşti, iar adevărul dogmatic nu terorizează, ci călăuzeşte. El abordează misterul cu un soi de convivialitate niciodată frivolă, sfătuieşte fără ifose, spovedeşte cu deplina conştiinţă a păcatelor proprii, predică jovial şi ştie să rămînă prezent fără a deveni patetic. Oricine a cunoscut vreodată un preot vrednic (fie el "popă de ţară" sau profesor universitar) va admite că descrierea de mai sus nu este deloc fantezistă. Dar sunt toţi preoţii noştri vrednici de chemarea pastorală pe care reverenda o semnalează şi o pretinde? În locul unui sec răspuns negativ, sau al invocării ştiutelor "uscături", prefer să amintesc cîteva lucruri concrete: vreme de 45 de ani, sub comunişti, statutul şcolilor de teologie a fost acela al unor instituţii menite să pregătească **personalul de cult**; o aparent banală (şi desigur peiorativă) restricţie a condus în fapt la instrumentalizarea clerului, la închiderea acestuia într-un soi de ţarc ritualist. În prea multe cazuri, preotul a devenit un specialist al detaliului tipiconal, un ins care teologhiseşte fără o adevărată sensibilitate liturgică şi "face" Liturghia mecanic, în afara oricărei conştiinţe teologice. Insuficienţa bisericilor (care creea, în cele nedărîmate, o înşelătoare îmbulzeală), bunul simţ popular şi voluptatea "subversiunii" religioase au contribuit, împreună, la mascarea derivei cunoscute de cler în perioada ateismului bolşevic. Acestor disfuncţii imponderabile, căci ţinînd de **pertinenţa spirituală** a slujitorilor, li s-au adus, după 1989, un neavenit răspuns cantitativ: facultăţile de teologie s-au înzecit (obligînd profesorii să se risipească într-o permanentă navetă interurbană), numărul locurilor disponibile a cresut fără ca pericolul inflaţiei sacerdotale (al preoţilor fără parohie) să sperie pe cineva, s-au creat noi eparhii (şi deci, protopiate), prezenţa mediatică a clerului a suferit un fel de hipertrofie impudică etc. Unii au spus că un prost slujitor al altarului e preferabil unui necredincios militant.

S-ar putea să aibă dreptate. Dar dacă ne gîndim că, în trei călătorii misionare, Apostolul Neamurilor a evanghelizat tot nordul bazinului mediteranean, ajungem lesne la încheierea că răspîndirea adevărului creştin depinde mai degrabă de eminenţa cîtorva, decît de euforia unor statistici. Iată de ce obsesia masivităţii, jubilaţia numărului rotund se cer înlocuite printr-o mai severă cercetare a vocaţiilor, pentru că, aşa cum ne spune Mîntuitorul, "nu se adună smochine din mărăcini şi nici nu se culeg struguri din spini" (**Luca** 6,44). Nu trebuie ca, **mutatis mutandis**, preotul viitorului apropiat să fie un Eugen Drewermann balcanic, un ins care, de dragul cîtorva clişee psihanalitice, deraiază blasfemiator. Nu de asemenea "modernizări" are nevoie o ierarhie căreia bogăţia Tradiţiei ortodoxe îi poate livra, în orice timp şi loc, soluţiile pastorale cele mai adecvate. Am visa însă ca preoţii noştri să nu fie, vorba pomenitului teolog german, nişte **Kleriker**, simpli şi mereu mai singuri "funcţionari ai lui Dumnezeu", într-o lume care şi-a pierdut reperele. Am visa ca ei să ne poată ierta îndrăzneala de a le cere mai mult.

Teodor BACONSKY

© M. Oroveanu

„Uneori inactivitatea este preferabilă funcţionării fără cap”

Jenny HOLZER
Truisme

Scrisori deeschise

Marfa reală şi cea ireală

“Dragă... şi..., mă rugaţi să vă scriu cum este noua locuinţă: este ceea ce se cheamă un HLM, prescurtare probabil de la habitats-logements-sociaux; un jurnalist de la «Le Monde» zicea că ar însemna hôpital (pour une) longue maladie. E vorba de 2 camere de aprox. 12m² fiecare, cu veceu (îmi place să scriu aşa!) şi cu o bucătărie în care am instalat o cabină duşoasă. (Această încăpere e destul de mare şi permitea o astfel de transformaţie.) Ca s-o facem însă, a trebuit să ne căznim mult şi să ne facem draci.

Mai întîi a fost un domn X care a venit, a văzut şi-a zis că opera se ridică la atîta. Cîteva zile mai tîrziu, primim acasă devizul cu suma triplă. «Mama ta», zice Jean, şi-a căutat «prin relaţii» un grosist care livra marfa mai ieftin. «Mîine vine un tip de-al nostru şi vă aduce cabina», a zis grosistul după ce primise cecul. Jean lucrînd, m-am dus eu acolo (la viitoarea, acum actuala locuinţă) şi am şteptat «la livraison». Ora 10 s-a făcut ora 5 după masă, iar eu muream de plictis şi de sete (apa era întreruptă). Enfin, cineva bate-n uşă, mormăie ceva, ieşim pe scări, urcăm marfa,dau suta bacşiş şi spun «merci». Cîteva zile mai tîrziu, soseşte Monsieur Maurice, instalatorul, întreabă de dimensiunile cabinei, îi dau fişa de «livraison», zice «bon», şi se-apucă de treabă. (Precizez că Maurice e cumsecade şi cu bun simţ şi că ne-am împăcat bine pînă la capăt). Dar cînd vine momentul să scoatem marfa din ambalaj, ne dăm eama că ea nu corespunde la fişa de «livraison» - era cu 10 cm mai mică. Dar Maurice făcuse deja adaptarea conductelor pentru cu 10cm mai mult... Fug la telefonul public, ţip la Jean că umblă cu escroci, îl întreb ce să facă omu‘, adică Maurice: numai că nici unul dintre noi trei nu ştia ce se mai poate face. Jean sună, la rîndul lui, la grosist şi-l face porc. Grosistul, adică porcul, se scuză şi zice că să i-l trimitem pe Maurice cu maşina lui să ia marfa «reală» şi s-o ducă înapoi pe cea ireală. Dar Maurice are nevoie de nişte scule de la întreprinderea lui şi trece în drum pe acolo să le ia, şi patronul lui îi interzice să facă transporturi neregulamentare (profită de prilej şi ne penalizează cu 200 de franci). Atunci telefonăm noi din nou la grositu‘ şi-l rugăm să ne trimită el, cu un şofer de-al lui, marfa. Abia atunci, prins la mijloc ,îndrăzneşte să ne mărturisească, de fapt că el n-are cabine cu dimensiunile de pe fişă, dar că pentru diferenţa de bani, percepută deja, ne dă nişte faianţă. De ce? Pentru că, oricum, cabina n-are decît doi pereţi şi ne trebuie faianţă pentru ceilalţi doi. A, măgaru‘, zic eu, nu ajungea încurcătura cu dimensiunile, mai e şi chestia cu pereţii... (Eu fusesem convins că sub cartoanele groase se află tot ce trebuie.) Am fost siliţi să acceptăm tîrgul, iar Maurice să refacă instalaţia şi să aşeze cabina.

Asta a fost prima parte a poveştii, pentru că a doua continuă încă. Patronul lui Maurice, un scîrbos, ne încarcă nota de plată cu tot felul de chestii care n-au fost făcute, fapt pentru care domnu‘ Jean i-a trimis o contestaţie şi aşteptăm urmarea. Pînă una-alta, slavă Domnului, facem duşuri bune şi ne reconfortăm ca să ne putem bate pînă la capăt. Vă îmbrăţişăm,...”

Cărţi poştale

“Dragă..., pe-aici continuă deconstrucţia apartamentului, cu momente de isterie cauzate de instalatori de tot felul (de la British Gas pînă la «specialişti» care n-au reuşit să găsească o chiuvetă de baie potrivită decît la a 3-a încercare etc. etc.)- tembelismul nu e nici pe departe un monopol românesc, şi totul costă în lire... Oricum, sper să mă mut. M-am văzut cu... la întoarcerea ei şi am ajutat-o să finalizeze reportajele - la un moment dat, eram la fel de nedumerite de ce s-a întîmplat de fapt în sept.şi cine ce-a obţinut. Dă un semn, ciao...”

Erată! În numărul precedent era corect: “... într-o bună zi a anului 1971 cînd guvernul Filipinelor a hotărît... “ (la traducerea din J. Baudrillard, pag. 8); “un plictis în doi de nuanţă **nouveau riche**”; “... aplauze îndelungi (Caranfil-père se foieşte **încîntat** pe scaun); “Ducu (...) compune **scene** de neuitat”; “«Narcis» **a şocat** cu siguranţă” (la “Capricii”, pag. 12); “**Beckett**” (pag. 13); etc.

Din viaţa unui extremist de centru

Doi bărbaţi care ştiu ce este

Dintre atîtea glasuri care ne însoţesc din hol pînă în bucătărie şi înapoi, dintre atîtea voci care ne pot pironi în fotoliu cînd încep să ridice în slăvi distrugătoarele de gîndaci, ţînţari şi molii, “Impuls”-ul care “dă certitudinea reconfortantă a unui deodorant efectiv”, “televizoarele-trăznet”, valoarea PH-ului şi batoanele de ciocolată Snikers cu “bucuria din fiecare bucăţică”,

dintre toate momentele muzicale cuprinse într-un glas care face reclamă şi publicitate - rareori un glas poate fi atît de gol încît să nu aibă o melodie a lui, mai ales în românească noastră care pînă şi în adîncul unui WC public, ca să nu mă înalţ pînă la stele, conţine sonatine scarlatiene sau stockhausiene -

dintre persoanele nevăzute care pot irumpe în orice tandreţe a nopţii întregindu-ne, sau, cel mai des, distrugîndu-ne o emoţie artistică sau civică, trezindu-ne la realităţile de fiecare zi ale Palmoliv-ului, Colgate-ului, cariilor dentare şi “Samsung-ului pentru o viaţă”,

două, cred, după auzul meu, că se ridică peste text,peste imagine, peste concretul fatal mediocru, pentru a deveni personaje, caractere, tipuri caracteristice lumii noastre dragi, fragile şi nu prea convertibile.

Două, amîndouă de sex bărbătesc:

e soţul cu glas de anchetator - nu chiar apatic,dar profund antipatic - care-şi ia soţia la întrebările unui apăsător interogatoriu, pornind cu deja celebra frază: “Ai spălat bine rufele?”. Se naşte o tensiune pe care cele două voci o joacă dacă nu foarte nuanţat, oricum cu clişeul bine pus pentru a fi pe înţelesul tuturor: el porunceşte, ea nu crîcneşte şi cercetează rufa imperfect spălată el e cu spusul, ea cu supusul; el e deşteptul, ea mai cu încetul; el îi arată, ea descoperă, fermecată, o pată; el îi dă revelaţia “Ariel”-ului, ea are fericirea mieluşelului: el e cel ce aduce cuvîntul care luminează, produsul care spală impecabil: ”Ariel”. De ce el şi nu ea? De ce el să ştie ce-i “Ariel” şi nu nevasta lui? Aşa e datul. Momentul are o involuntară forţă ionesciană a arhetipului, dar forţă, nu glumă. Caracterele sînt limpezi, chiar prea, ca date cu “Ariel”, prototipate fără pată, şi nu-i zi de la Dumnezeu, - fie în “300”, fie la “El Toro”[x], între blocuri, cumpărînd pîine neagră şi “africane” pentru acasă - să nu mă surprind cu fraza lui în auzul meu: “Ai spălat bine rufele?” E unul din puţinele momente în care mă simt îndemnat să am curaj în viaţă:

al doilea bărbat care-mi domină cu sonatina lui valsul existenţei, este cel care fixează şi proclamă de la primele propoziţiuni: “Bărbaţii ştiu ce este, este “After shave - Denim...” Superior anchetatorului ca realizare, îmi place mai mult şi fiindcă produsul îmi este mai apropiat decît “Ariel”. Eu mă dau pe faţă exact cu “Denim”, cu mult înainte de a fi auzit vocea care-l cîntă. Eu ştiu ce este “Denim”, am capacitatea de a înţelege - fără vreo surpriză sau obiecţie - ce înseamnă “eternitatea” lui comparabilă cu a pădurii, “aroma lui de tutun englezesc”. Aşa e. Dacă trec de proza ternă a frazei cu “tonifică şi protejează plăcerea proaspătă...”, ştiu să mă înalţ în finalul apoteotic: “Pentru bărbaţii puternici, pentru bărbaţii plini de succes”. Ceea ce însă mă dă gata este tonul. Susţin că în viaţa noastră publică de după ‘89, n-a mai apărut un asemenea manifest “macho”: masculinitatea, asumată de la mîndria firească la grosolănia inconturnabilă, de la orgoliul deşănţat la un abia ascuns sictir adresat tuturor celorlalte spete, n-a mai dat nicăieri în clocot ca în aceste silabe ale “băr-ba-tu-lui pu-ter-nic”, rostite tărăgănat şi dispreţuitor, suveran şi arogant, donjuanesc şi oborean. Pluteşte admirabil în toată reclama asta un parfum de Ghiţă Ţircădău scris cu tz, ca Tzara. “Macho” şi “mazo” cum sînt, plăcerea de a o asculta se zbate cu un impuls de Ziţă, de Zitză alergică la Tzircădău. Căci toţi bărbaţii puternici trebuie să fie conştienţi că poartă în suflet - acolo unde în finalul reclamei se îndreaptă o mînă de femeie deschizînd geaca virilului la piept - o Ziţă greu reprimabilă, eternă şi aromată ca pădurea şi tutunul englezesc.

Radu COSAŞU

---

x) Publicitate gratuită: “El Toro”, magazin de panificaţie şi patiserie “unde redescoperiţi tinereţea pîinii noastre cea de toate zilele”.

Corespondenţă: Eleonora Fojică (Tr. Severin): Articolul dvs: “Sîntem o societate bovarică?” - bine articulat, cu multe formulări fericite - ne-a trezit plăcerea de a consacra un număr al “Dilemei”, acestei probleme. Deocamdată, ne năvălesc însă domnii Bouvard, Pecuchet, Homais. “Contemporanizaţi”, totuşi, excesiv. O bună observatoare a actualităţilor, Françoise Giroud, era mai rece în sensul diagnosticului d-voastră: “Madame Bovary s-ar consola, azi, fondînd o întreprindere”. Sînteţi de acord?

Blocuri comune

Monumente

Capitala nu are nevoie de monumente. Nici măcar pentru comemorarea evenimentelor din decembrie ‘89: la ce bun să pomeneşti nişte fapte ce încă nu au nume ori sens, şi ale căror urme curînd vor fi şterse ? De aceea a fost rezolvată repede, frumos şi economicos problema monumentului din faţa C.C.-ului. Cu o basculă de beton şi o roabă de marmură, trei meşteri harnici au reuşit să exorcizeze răul din “ultima redută”. E adevărat, “monumentul” respectiv nu are nici în clin nici în mînecă cu “revoluţia” sau cu orice altceva. Aşa cum e trîntit în”masa verde”, pare a fi o ultimă felie din tortul înfrăţirii celor “buni” şi “noi” cu cei “vechi” şi “răi”. Uneori, “monumentul” e folosit drept cîrlig pentru coroanele oficiale care, atunci cînd exprimă sentimentele alese ale înşişi aleşilor, îl copleşesc, făcîndu-l să dispară. Oricum, n-o fi el monument, dar e o simeză potrivită pentru etalarea recunoştinţei anuale a neo-cîrmuitorilor.

Luînd seama la aceste afronturi aduse istoriei şi încercînd să depăşească stadiul comemorărilor spontane, haotice (o cruce ici – o cruce colo), cîteva inimi caritabile şi culte au aşezat în zona rondului de la Universitate un grup de cruci vechi, frumoase şi pline de adevărul tihnit al credinţei. “Da, dar sînt îngrozitor de vechi”, am auzit pe cineva spunînd. Interlocutorul respectivului, şi mai ambalat, a adăugat “Vai ce bătaie de joc, n-au fost în stare să facă şi ei o cruce nouă... “Ce monument ar putea să împace indiferenţa puterii cu exigenţele unui astfel de public?

Ciudat, dar un asemenea monument există - un monument aflat, pecum întreaga noastră societate, în tranziţie. Este vorba despre monumentul de pe faimosul zid al Institutului de Arhitectură, cel dinspre fîntîna arteziană. Afişe, lozinci, graffiti au dat adîncime istorică unui perete care a văzut multe şi care, de cîţiva ani, arată multe. Asemenea “mitingului alergător” al lui Lewis Carroll, monumentul perisabil din Piaţa Universităţii este în expansiune - el este descompus pentru a fi augmentat şi mereu regîndit pentru a rămîne, în fapt, acelaşi - locul în care este conjurată şi comemorată istoria ce n-a vrut (şi nu vrea) să se petreacă, istoria ce-a fost substituită de permanentizarea provizoratului, căruia, în disperare de cauză, i-a fost contrapusă monumentalizarea frustrării. Şi pentru că frustrările sînt nenumărate, monumentul de pe zid nu are chip, nu are formă. E o plagă mereu deschisă, pe care o adînceşte fiecare amărît ce-şi face publice spaimele, speranţele, aberaţiile. E monumentul mişcător al nemişcării generale: cartoane, pancarte, hîrtii cu îndemnuri, exclamaţii, incriminări care se strîng, se suprapun, acoperă tot mai mult zidul, acumulîndu-se direct proporţional cu creşterea inerţiei sociale. Un palimpsest de proporţii gigantice, neobişnuitul monument se aseamănă acelor statui funerare din antichitatea tîrzie, cărora le-a fost îndepărtat capul original, urmaşii păstrînd corpul pe care fiecare şi-a potrivit propriul chip - la fel, bazele monumentului fiind puse de oamenii din decembrie 89 şi de către cei ce i-au omagiat, pe ele s-a ridicat mai tîrziu imaginea protestului-maraton din Piaţa Universităţii, cînd incipientul monument a fost închinat lui Marian Munteanu (“zona liberă de neocomunism”, stă scris pe frontispiciul palimpsestului). Mai tîrziu, opera protestatară a fost închinată Regelui, Convenţiei Democratice şi chiar lui Eminescu. Poate că şi minerii, sindicatele şi Antonescu îşi au locul lor pe undeva. Toţi arhanghelii unei treziri ce-ntîrzie să se producă au fost şi sînt invocaţi de cei care, punînd filă peste filă, desen peste desen şi blestem peste blestem, au reuşit, dacă nu să trezească conştiinţele, cel puţin să atragă privirile cu monumentul lor tranzitoriu, urît, ţipător, dar impresionant şi plin de sens. Numai că ochii văd, judecă, dar nu trimit nici un mesaj mai departe, căci protestul nu e doar adresat, ci şi expus : zona pare un fel de muzeu, un relicvar la care lumea priveşte şi apoi pleacă mai departe, purificată estetic de contactul cu opera exasperată a intransigenţei altora. Astfel, monumentul rămîne straniul metatext al unei istorii din care n-au fost scrise nici două rînduri.

Erwin KESSLER

La Centrul Cultural maghiar, după excelenta expoziţie (mixed media) a lui Iosif Kiraly, expune pictorul Baska József.

Bonuri de lectură

Hélène Carrère d'Encausse:

Triumful naţiunilor
Traducere de Sofia L. OPRESCU
Editura Remember, 308 pag., 1499 lei

Imperiul spulberat
Traducere de Alina UNGUREANU
Editura Remember, 312 pag., 1499 lei

"Nimic nu e mai durabil în istorie decît ceea ce este lipsit de fundament istoric: fără mituri, religii şi prejudecăţi. Paradozul lui Zinoviev atacă, dincolo de butadă, adevărul indiscutabil privind emergenţa istorică a unei utopii sociale lipsite de cele mai neînsemnate precedente practice. Am numit apariţia imperiului sovietic.

Generos în concept şi monstruos în lucrare, "Big Brother" rezistă şi astăzi încercărilor de definire şi explicitare. Generaţii încăpăţînate de kremlinologi au ridicat văl după văl, în încercarea de a descoperi mecanismul de operare a sistemului sovietic. Unul din cercetătorii reputaţi în materie, Hélène Carrère D'Encausse, membru al Academiei Franceze, intră şi în circuitul editorial românesc prin cele două volume apărute la editura "Remember": **Imperiul spulberat** şi **Triumful naţiunilor**. Excursul politologic se structurează tematic pe reliefarea a două fenomene conexe: agresiunea declanşată împotriva naţiunilor înghiţite de Marele Frate, şi efortul acestora de desprindere din sistem. Studiul porneşte de la premisa că dreptul inalienabil de proprietate, operant atît asupra individului, cît şi asupra sistemelor supra-individuale, constituie instinctul vital şi primar al fiinţării, iar împiedicarea lui, un atentat inadmisibil.

Istoria scrisă ocultează îndeobşte evenimentul nud, pierdut printr-o insignifianţă impusă în spaţii unde se crede că nu s-a întîmplat nimic. Senzaţia de inedit şi în acelaşi timp de **déja vu** frapează la lectură. Autoarea consemnează sec evenimente care au deturnat milioane de destine umane şi au agresat conştiinţe astăzi la fel de toxificate. Amploarea experimentului sovietic depăşeşte imaginaţia, prin efectul de profunzime pe care continuă să-l alimenteze.

Meritul cercetării de faţă este de a focaliza locurile derizorii ale receptării istorice şi de a le conferi autoritate şi influenţă. Cuta istorică, pliul evenimenţial, contează mai mult decît deciziile şi parafele ministeriale. Cele cîteva (puţine) obiective generale care jalonează perioada comunizării forţate a statelor preluate sub suveranitate sovietică reprezintă, **en bref**, cartea de căpătîi a oricărui sistem despotic. Aflăm aici, într-o înlănţuire sufocantă de măsuri strategic-represive, parcursul complet, diabolic şi oportun, al instituirii Puterii. Tiranicul operează în abstract. Executarea conceptelor recurge însă la practici cu desăvîrşire a-morale. Succesul şi evoluţia sistemului comunist au fost înlesnite de marea descoperire a mentorilor săi: edificarea unei societăţi nemaivăzute şi nemaiauzite, prin eludarea principiului moral. Nimic nu explică în fapt acţiunea directă şi fanatică a comisarilor poporului, criminali patentaţi după toate regulile juridice şi morale, decît acest recurs necondiţionat la "ţelul suprem".

Cine mai crede astăzi în "poporul sovietic", în "binele general", în "duşmanul de clasă"? Evident, tot cei care altădată beau sîngele aproapelui pentru înălţarea acestor colosale baloane de metal. Fiecare pagină scrisă în "limba sovietică" este o umbră palidă a sacrificiilor umane, rezultate din deportări, torturi, crime politice. Fiecare nouă realizare calcă în picioare drepturi şi libertăţi fundamentale.

Hélène Carrère d'Encausse este primul cercetător care sparge gheaţa în mediile occidentale, sancţionînd irevocabil tarele perestroikăi. Charismaticul Gorby primeşte o fişă de caracter de o amară veridicitate: "Gorbaciov a fost omul sistemului, promovat de sistem pentru că i se conforma. El se află astăzi în rîndul persoanelor politice fără viitor".

Sentinţele curg pe măsura faptelor. Problema naţională, atît de uzitată propagandistic, îşi reliefează pe zi ce trece gravitatea. Poate pentru aceea, triumful naţiunilor, aventură a re-identificării, traumatizează în egală măsură conştiinţele deportate, ca şi rezecţia iniţială a elementului de recunoaştere etnică şi naţională.

Competent şi percutant, studiul de faţă practică o veritabilă acţiune de exorcizare. De necontestat, datele şi interpretarea istorică aruncă o mănuşă grea şi usturătoare acelora, încă mulţi, pentru care "edenizarea à la russe" mai constituie încă ardenţe şi refugii. Tuturor acelor, Carrère d'Encause le urează un bun rămas de pe tărîmul adevărului crud şi al dialogului raţional.

Claudiu SĂFTOIU

Eveniment

Plictis în 2x25

Martin Parr (născut în 1952 la Londra) vine la Bucureşti cu o expoziţie facilitată de Institutul Francez, British Council, Galerie du Jour Agnes B. şi Artexpo; o redutabilă reunire de forţe pentru a privi 24 de cupluri care, după toate semnele, se plictisesc... (unul din cupluri se plictiseşte de două ori).

O "provocare" lansată celor care pretind că "nu se plictisesc niciodată"? Chiar **Dilema** a consacrat un număr (39) acestei pacoste: pe vremea aceea nu-l cunoşteam pe dl. Parr, însă actuala expoziţie are aerul unei "ilustrări" (întîrziate) a acelui număr. E drept, Parr nu surprinde decît "ticurile" - exterioritatea plictiselii; spleenul văzut de el nu are noblesa **d'antan** "marca Baudelaire", este un plictis middle-class, al turiştilor pierduţi în oceanul comerţului. Un plictis în plină societate a simulacrelor, în care indivizii înşişi par reclame pentru reclamele din jurul lor. Majoritatea fotografiilor lui Parr dezvăluie cuplurile "înghesate" în postura de consumatori: o "dinamică" imobilă ,repetată în serie. McDonald's-ul, puntea unui vapor sau discoteca, eventual labirintul unui supermarket, par să fi ţintuit insecta umană în meniul neîntrerupt al consumului; în insignifianţa lor, personajele lui Martin Parr ne fac să rîdem şi ne înduioşează, dar mai ales ne pun pe gînduri – şi asta, cu atît mai mult cu cît ele, "personajele", deşi cu gîndul aiurea, avem temeiuri serioase să presupunem că nu se gîndesc la nimic. "Nu există nimic în spatele reprezentărilor lumii", postulează un dicton postmodern. Lucrul cu adevărat cumplit este că nu există nimic -- nici lume, nici reprezentări - în craniul acestor oameni: este doar un deşert cu listă de preţuri... Fără a urmări neapărat interesul sociologic, Parr ajunge să vorbească despre aceleaşi lucruri despre care vorbesc un Baudrillard sau un Lipovetsky, de pildă: despre "era vidului", genial "ilustrată", aici, de această imagine a unui cuplu de vîrsta a treia, pe o bancă de vapor, despărţiţi de un colac alb-roşu şi încadraţi de două tonomaturi. Un "instantaneu". Însă aceşti oameni par a fi eşuat pe-acea bancă dintotdeauna - şi vor fi rămas pe ea, nemişcaţi, chiar şi după ce Martin Parr şi-a terminat treaba... **Doi călători pe "Titanic"**, s-ar putea numi această fotografie - dar a unui "Titanic" care, după impactul cu icebergul-fotograf, îşi continuă drumul. Căci secretul plictisului contemporan - Parr este dintre fericiţi descoperitori ai săi - este că **nimic nu se mai întîmplă**: catastrofa s-a banalizat, s-a înecat în maioneză şi ketchup...

Trecerea prin reviste

Euphorion propune, în numerele 37-39/1993, o temă-pilot care asmute idiosincraziile şi naşte nevralgii: Rusia, privită ca factor de mentalitate şi cultură. Interesante, toate, răspunsurile criticilor, poeţilor şi eseiştilor, capabile să reprezinte marile curente de opinii privind Rusia: o ţară cotropitoare şi demonică,ori un popor timid şi complexat, măcinat de planuri himerice, ori un amestec istoric şi paradoxal de tendinţe şi reflexe eteroclite. Nimeni dintre cei chestionaţi (Ion Ungureanu, Liviu Antonesei, Alexandru Pintescu, Aurelian Titu Dumitrescu, Tudor Jebeleanu) nu uită să sancţioneze paranteza istorică a glaciaţiunii comuniste, cum nimeni nu uită să pomenească marile merite culturale ale ruşilor, creatori de şcoli literare, de sisteme filosofice şi religioase. Remarcabilă pledoarie pro-domo a esteticianului Ion Ianoşi, pentru care Rusia rămîne, cum a fost întotdeauna, o ţară misterioasă mereu pe cale de a fi descoperită.

Ceea ce place la revista sibiană este seriozitatea şi aerul pios răspîndit în vecinătatea ideii culturale. **Euphorion** promovează consecvent o formulă înaltă de critică şi reprezentare a faptului creator. De mult am remarcat pagina sobră şi dinamică a **Euphorion**-ului susţinută de sintagme şi titluri curate, obstinat didactice. E un efort conţinut de cofiscare a valorii literare şi de redare a ei ca pe un bun indisociabil al identităţii umane. Derrida, Heidegger, Roger Caillois, Hélène Carrère d'Encausse se interpun şi interceptează textualist producţiile unui Iova, Ghiu, Nemoianu, Grigurcu şi atîţia alţii. (C.S.)

...&: NU RATAŢI, la cinematecă:... **Cîntînd în ploaie** (S. Donen, 1952) - vineri orele 10 şi 14,15, duminică ora 16,30, sala Union - unul din cele mai bune musicaluri ale tuturor timpurilor; **Vînătorul de cerbi** (M. Cimino, 1978) - vineri ora 12,15, duminică ora 19,30, sala videoCinemateca; **Farmecul discret al burgheziei** (Bunuel, 1972) - sîmbătă orele 14,15 şi 18,45; **Calea lactee** (Bunuel, 1969) - sîmbătă 16,30, Union; **Floarea celor 1001 de nopţi** (Pasolini, 1974) - duminică 18,45, luni 13,30 şi joi 10, Union - cel mai frumos din trilogia pasoliniană "a vieţii"; **Zidul** (A. Parker, 1982) - duminică ora 10, luni ora 20, marţi ora 12, miercuri ora 14, videoCinemateca - "Pink Floyd" şi Bob Geldof...; **A doua patrie** (E. Reitz, 1992), Episodul 1 - luni ora 18, Union; **Birdy** (A. Parker, 1984) - luni ora 13, videoCinemateca; **A doua patrie**, Ep. 2 şi 3 - marţi orele 17, respectiv 19, Union; **Ghepardul** (Visconti, 1962) - marţi ora 17 şi joi ora 15, 15 videoCinemateca; **A doua patrie**, Ep. 4 şi 5 - miercuri orele 17, respectiv 19, Union; **Rocco şi fraţii săi** (Visconti, 1960) - joi ora 10, sala Eforie; **Şoferul de taxi** (Scorsese, 1976) - joi ora 16,45, Eforie; **A doua patrie**, Ep. 6 şi 7 - joi, orele17, respectiv 19, Union.

• **Homo Faber** (r. Volker Schlöndorff, după romanul omonim al lui Max Frisch) - joi ora 18, la Institutul Goethe (tradus simultan în lb. română)

Sîmbetele "Sarmalelor reci". Theatrum Mundi continuă să încălzească spectatorii la grupul cel mai fierbinte al momentului: **începînd de mîine, în fiecare sîmbătă de la ora 20** (aşadar, pe 19, 26 martie şi 2 aprilie), "Sarmalele reci" în concert **la Teatrul Ion Creangă!**

retroCINEMAscop

Invazia continuă (r. Abel Ferrara, 1992) - Remake interesant al unei obsesii americane datînd din "era McCarthy".

... În 1956, Don Siegel făcea o primă versiune (unii zic, cea mai bună) a acestei poveşti de "s.f. - paranoialogie", în care "înşfăcătorii de trupuri" (= **body snatchers**) înlocuiesc încet-încet oamenii "reali" ai unei comunităţi: subtextul politic era destul de clar. După 22 de ani (în '78), Fhilip Kaufman aducea pe ecrane o a doua invazie (mărturisesc, cea mai înspăimîntătoare...), cu Donald Sutherland în rolul principal. Versiunea lui Abel Ferrara, mult mai "soft" la capitolul senzaţii tari, e însă impecabilă la capitolul grafic: Ferrara infuzează o stranie poezie în fiecare cadru, un ritm aproape hipnotic şi o coerenţă cromatică absolut unice. Un cineast de descoperit şi un film distribuit de firma Guild prin Româniafilm.

Jurassic Park (r. Steven Spielberg, 1993) - Monştrii preistorici şi Ştiinţa modernă faţă-n faţă. Ultimele ştiri: totul e-OK...

Mitul savantului nebun nu circulă de azi - de ieri: Frankenstein are o vîrstă venerabilă, atît în cinema cît, mai ales, în literatură. Însă există două forme de savant nebun: savantul "rău", care se răzbună pe omenire sau căruia "experienţele" îi scapă de sub control, şi cel "distrat" - profesor benign ale cărui aventuri (vezi comedia lui R. Stevenson din 1961) nu-i aduc nepläceri decît lui-însuşi. Este interesant de observat că această a doua ipostază de "nebunie ştiinţifică" nu prea a prins...

Filmul lui Spielberg reia prima idee, care avertizează implicit împotriva exceselor scientifice şi pledează destul de explicit pentru responsabilitate în acest domeniu: **Jurassic Park**-ul este "anatomia" unei erori, în al cărui subtext abundă referirile la experimentele genetice actuale ca şi un mod de a privi Ştiinţa cu oarece suspiciune, de pe poziţia unei Mistici creaţioniste. Filmul întîlneşte simultan, astfel, proiecţiile catastrofiste ale unui imaginar postmodern deja "evacuat", în care "totul a fost (de mii de ori) arătat", şi utopia unei "Zone" la adăpost de acţiunile devastatoare ale Ştiinţei; or, ironia face ca tocmai ştiinţa să fie răspunzătoare şi de proiecţiile negative, şi de posibilităţile de protecţie...! Materializarea Celuilalt (sub forma extremă a "bestiei din jungla psihismului" uman) îşi conţine propria dematerializare - ca în filmul lui Ferrara; spaima este, şi ea, în cele din urmă "deconstruită" pe computer, şi totul se termină cu **happy-end** (cu cîteva personaje sacrificate pentru a potoli apetitul tiranozaurilor/spectatorilor...). Filmul lui Spielberg nu este decît dispozitivul (cuminte-spectaculos) al unui exorcism - o terapie prin şoc. Film distribuit de MediaPro. (A.L. Ş.)

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

O însemnare despre două însemnări

Mircea ZACIU, *JURNAL* 1(1979-1989), Cluj, Editura Dacia, 1993;
David PRODAN, *MEMORII*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1993.

Descoperim mereu motive noi să binecuvîntăm sîngerosul Decembrie 1989 cînd - scăpărare de amnar - au stălucit, împreună cu mirificele speranţe, acele virtuţi, dintre care numărăm mai întîi demnitatea.

Astfel Moş Crăciun, revenit la corvoada sa veche, mi-a trimis de la Cluj două cărţi care întemeiază bucuria rodului decembrist: **Memoriile** lui David Prodan şi **Jurnalul** lui Mircea Zaciu. Doi universitari reprezentativi, diferiţi prin specialitate, preocupări, generaţie şi stil, se întîlnesc într-o preocupare specific transilvăneană: grija de dreptate, respectul faţă de adevăr. Zaciu ne descrie patru ani de dictatură satanică, atent să noteze tot - persoane, peisaje şi peripluri - ca un martor nedezmînţit, dar bîntuit de întrebări: *"Durerea mea, sfîrşitul meu. Încotro s-o apuc?" (Z. 111). "Făcut ordine printre hîrtii. Am triat corespondenţa, distrus tot ce nu era important ori nu merita să fie reţinut. Triat dosare, separat tot ce ţine de* ***Dicţionar****, pentru a fi dus la Facultate. Las acasă tot ce ţine de volumele mele, de jurnal, pentru a fi salvate eventual. Constat cîte hîrtii cu proiecte, idei risipite, neduse la capăt s-au adunat. Nimic nu se va mai alege din ele. Timp năruit." (Z. 150). "După o zi mahmură. Timp incert. Mereu cu atenţia încordată la zvonurile trupului meu. Senzaţia unei senescenţe ce-mi dă tîrcoale. Cum să-i rezist, de vreme ce nu mai am argumente? Nici măcar scrisul. Mi se pare pueril şi derizoriu. Zădărnicie. Să notez (pentru cine?) firele acestor zile" (Z. 67).*

D. Prodan - robace şi rural, mulţumit doar de "lucrurile mîinilor sale" - se retrage în propria carapace, devenită sihăstrie: *"La institut am lucrat tot timpul izolat, ba, trebuie să o spun, obişnuit cu uşa încuiată pentru a evita deranjurile de care mă puteau învrednici colegii" (P. 56). "Lucrez singur fără ajutoare, numai cu două mîni, n-am în spate nici institut, nici colectiv" (P. 77). "Nu am corespondenţă (...), am redus totul la strictul necesar, la utilitar, la banal" (P. 96). "Nu am bibliotecă. Adică nu am o bibliotecă organizată, ordonată, organic crescută" (P. 103).*

Naraţiunea urmează curba des probată a **Amintirilor** lui Creangă, respectînd constant distanţa valorică: *"Cu tata înainte făceam uneori şi lectură laică... Îi citeam uneori din Creangă. Savura poveştile. La* ***Amintirile din copilărie*** *nu m-a surprins remarca:«Păi astea şi eu le pot scrie». Atît de aproape sînt de viaţa şi mintea ţărănească" (P. 33).* Lumea humuleşteanului e reînviată şi la Sălişte, în Ardeal: *"Tata făcuse şcoala primară, ştia carte, scria frumos, citeţ (...) Mama era frumoasă, blondă, cu ochii albaştri (singurul detaliu care i se obiecta, ţăranii preferă ochii negri). Copiii, n-am avut niciunul norocul să-i semănăm(...) Am cunoscut rîia de care nu mai scăpai. Cîtă luptă, cîte băi în ciubăr, cîte fel şi fel de unsori recomandate de medicina populară" (P. 6). "Ce teamă aveam de jandarmi. Erau întotdeauna unguri sau secui, în uniformele lor specifice, cu pene verzi de cocoş. Treceau prin sat totdeauna cu puşca pe umăr, în cadenţa de rigoare" (P. 16).* E ceea ce povesteşte şi Cioran, al cărui neam, după informaţiile lui Aurel Răduţiu, editorul cărţii, s-ar trage din acelaşi sat. *"Nu scăpam de bătaie mai ales primăvara, pentru că veneam prea curînd desculţi la şcoală. Cuvîntul de ordine al învăţătorului era să nu venim pînă cînd se mai vede încă zăpadă pe Văratic. Cît de bine te simţi însă desculţ. Dar zadarnic ne ascundeam picioarele, zadarnic ne apăram că n-am mai fi văzut zăpadă pe Văratic, ne luam porţia"(P. 19).* Modelul e urmat pînă în epoca studenţiei. Apoi autorul e silit să se descurce singur. *"Am trăit desigur cel mai măreţ moment al istoriei noastre, al înfăptuirii statului român unitar, în întinderea lui maximă, exuberanţa descătuşării, în cea mai deplină tinereţe. Nicicînd nu s-a petrecut atîta, nu s-a cîntat, nu s-a cheltuit atîta veselie. Am trăit faza maximă a libertăţii vieţii de toate zilele" (P. 39). "Viaţa studenţească începea bine, veselă, cu hazurile tradiţionale ale primirii«balicilor». N-am fost scutit nici eu. Careva din înaintaşi, drept primire, m-a luat, serviabil, să-mi arate Clujul. M-a dus aţă la statuia lui Matia Corvinul din piaţă, în spatele calului: «Noa, spune mă, ai mai văzut tu coaie ca astea?»" (P. 39).*

Altcum însemnările lui Mircea Zaciu. De mult, din **Teritorii**, îi cunoşteam forţa stilistică excepţională (deşi multe din judecăţile de atunci mi-au părut, mie şi altora, pripite, injuste, prinos de vanitate juvenilă). De data asta **Jurnalul** are funcţiunea unui document - o mărturie fidelă a epocii - deci în formă brută, fără recurs literar, pana autorului încîntă prin descrieri luminoase ce ne răsplătesc pentru mizeria cea de toate zilele, prin portrete măiestrit trasate, prin scene vii.

"La 6,30 plecăm spre Baia-Sprie, altă inspecţie. Peisajul îmi aminteşte de Meyerling, dimineaţa aceea din Elveţia, sub Sustem-Culm, cu răsăritul de soare în sunetul idilic al unei turme de oi ce trecea pe sub geamul camerei noastre de hotel. Ce departe şi de neatins - toate. Un soare roşu, imens, răsare de după Gutin, azi, desenînd fantastice fierăstraie. Zăpada de pe munţii conici, mai mici, care fac horă în peisaj. Jos, toţi pomii în floare. Dar cine să se poată bucura de această primăvară, oricum tîrzie şi ea?" (Z. 106). (...) Sus, la stînă, se vede zăpadă multă. Aici însă înserarea e fumegoasă şi meschină" (Z. 42).

Portretul lui David Prodan e un util adaos la memoriile academicianului: *"Vizită, ieri, la istoricul David Prodan. Îl găsesc la bibliotecă, în biroul lui, puţin mai ponosit ca altă dată: dezordine, mobilă veche, care s-ar cere recondiţionată, pe birou o mare învălmăşeală de hîrtii, sub masă sticle goale, aduse la vînzare(...) Bătrînul e mai puţin vioi ca altă dată, vîrsta îşi pune vizibil pecetea pe o faţă ce ia trăsături de mască. Părul lung (de mult n-a dat pe la frizer). Îmbrăcat cu o haină veche, încheiată pînă sus, sub care se vede un pulovăr uzat şi un şal gros care-i ţine de cald la gît. În picioare, nişte cizme popeşti, negre, sub care se văd ciorapii groşi de lînă ţărănească. E friguros" (Z. 335-7).*

E regretabil că memoriile lui David Prodan trec repede peste opţiunile ideologice ale tinereţii; dar conversiunea s-a făcut devreme: *"Am progresat în tinereţe spre stînga pornind de la propria-mi clasă, de la ţărănime, politic de la ţărănism. Am fost cititor de literatură în materie, pornind mai ales de la Stere" (P. 50).* Primii ani de instituire a comunismului în România îl lecuiesc de politică, dar îi lasă şi plăgi: *"Activitatea de după 23 august 1944 a început în condiţiile deloc încurajatoare, eram puţini şi din şedinţe uneori seara, cînd te întorceai cu frica în oase, aproape zi de zi, seară de seară se comiteau acte neprevăzute ale ostaşilor sovietici. Sufeream pe viu primul mare şoc; apariţia armatei sovietice, cu comportamentul ei neprevăzut. Se intra tot mai adînc într-o lume pe care nu o prevăzusem şi nu mă mai puteam deliberat încadra. Se spulberau şocant utopiile tinereţii" (P. 51). "Cea mai mare ticăloşie a vieţii mele am făcut-o în 1946, la alegerile celebre din acel an. Eram încă chipurile membru de partid in spe, fără carnet, în inerţia activităţii de după 23 august. Pentru alegeri, la strădunţa imperativă în numele disciplinei de partid, după multe insistenţe, am primit o circumscripţie, Tămaşa" (P. 54).* Academicianul, descoperind deliciile singurătăţii, se închide acum în bibliotecă, acolo e lumea lui, acolo mulţumirea. Un anahoret care se interesează din ce în ce mai puţin de învăţămînt, unde fiecare prelegere îi era controlată şi cenzurată.

În schimb, Zaciu, deşi un mare singuratic şi el, iese în lume, călătoreşte, un adevărat tip de dascăl care slujeşte neprecupeţit ideii de universitate, în pofida dezamăgirilor. Pe lîngă cursuri, el dă o importanţă deosebită "inspecţiilor de grad" unde deseori întîlneşte pe foştii săi studenţi, îngropaţi în colbul provinciei. În numeroase pasaje ne descrie mecanismul şi desfăşurarea acestor inspecţii, întotdeauna îngrijorat de scăderea nivelului şcolilor, alarmat de declinul învăţămîntului în general. *"Inspecţie la Şcoala generală 12 din cartierul Ioşia. Atmosferă de sat, căsuţe mici de ceferişti, cu grădini, livezi. Soare palid de primăvară. Cartierul e sacrificat, din două extreme a şi început demolarea masivă şi construcţia de blocuri enorme, sure, ca nişte închisori (...) În clase, figuri spectrale de copii prost hrăniţi, obosiţi, extenuaţi, în băncile înguste, într-un frig tăios (nu s-a făcut foc toată iarna)" (Z. 41). "De cîţiva ani o repet: mulţi absolvenţi ies sub nivelul candidaţilor la admitere. Procesul de imbecilizare prin care trece universitatea e atît de grav, încît catastrofa va avea repercusiuni pe decenii de aici înainte (...) Închei cursurile acestui semestru într-o indiferenţă totală a studenţilor. Nimic nu-i mai interesează" (Z. 84).*

Şi, totuşi, în această secetă spirituală, Prodan reuşeşte să termine opera vieţii sale, după douăzeci de ani de muncă. Şi satisfacţia lui e meritată. Cartea e bine primită de savanţi şi de publicul larg. *"Povestea* ***Răscoalei lui Horea*** *e mai lungă... În sfîrşit lucrarea s-a născut cu cît am putut şi cum am putut în condiţiile de excepţie în care trebuie să lucrez, cu mijloacele care mi s-au dat şi mai ales cu cele care nu mi s-au dat... (Ea) a fost primită peste aşteptările mele. De unde mă temeam că nu va fi lizibilă decît deschisă ici-colo, s-a scris mult şi cu entuziasm despre ea. Nu ştiu să se fi scris atîta şi în acest chip despre vreo carte de istorie în cei treizeci şi atîţia de ani de regim nou" (P. 116).*

Condeiele celor doi memorialişti folosesc aceeaşi cerneală corosivă cînd se întîlnesc ca să califice pe un anume corifeu cultural clujean. Să te ferească Dumnezeu de mînia lor ardelenească! Mircea Zaciu tăinuieşte identitatea adresantului: *"Ierbivor e - contrar patronimicului - un mic canibal care conduce o satrapie (eufemistic, i se spune «grădină botanică»). Ordinea domneşte peste tot, munca din zori şi pînă-n seară a negrilor ce trudesc pe plantaţiile sale dă rezultate excelente, sub formă de comunicări, broşuri, studii, ediţii şi chiar tratate. savantul ierbivor osteneşte numai semnînd atîtea opuri, nemairămînîndu-i timp să mai citească ceea ce a semnat. (...) "Călătoreşte el însuşi mult, şi pe drept cuvînt, fiind o autoritate între plantatorii vecini, iar la întoarcere comunică bucuros impresii despre ţările văzute, scriind în presă că statul vizitat se-nvecinează la Nord cu altul, la Sud cuun cu totul altul, iar la răsărit şi apus cu încă două-trei altfel de ţări, chiar dacă regimurile lor sunt totalmente diferite, asta nu schimbă realitatea învecinării (...) Odată, a publicat într-o carte un capitol ce fusese, altă dată, o comunicare a unui «discipol» drag, tipărită de acel imprudent cu cîţiva ani înainte sub semnătură proprie. Ierbivorul nu se supără însă pentru atîta lucru. Scumpul «discipol» fu concediat pentru «plagiat» "(Z. 197/8).*

Fără perdea, David Prodan consacră «duşmanului» 40 de pagini (172-212) - o viforoasă filipică în care argumentul ştiinţific este vecin cu invectiva; ironia, dispreţul sînt folosite ca instrumente de supliciu, încît te cuprinde un sentiment de compasiune faţă de împricinat. În focul haiducesc al oprobriului, victima (un academician coleg) e mică de tot - un cîrnăcior într-o frigare nemiloasă, perpelit, ars, tăvălit în spuză, în sfîrşit topit, desfiinţat, spulberat.

Jurnalul lui Mircea Zaciu chezăşuieşte memoria deceniului '80. Cine va pofti vreodată să afle ce-au gîndit şi cum au trăit, cum s-au orientat scriitorii români sub vremuri, îl va folosi drept mărturie. Paginile sale sînt protocolul conştiincios întocmit al faptelor şi întîmplărilor de atunci; ele abundă în schiţe de portrete mult grăitoare şi mai ales redau climat şi atmosferă, zvonuri, relatări şi mereu zbaterea celor puţini ca să estompeze frica, laşitatea, slugărnicia.

"Au ieşit lupii la drumul mare. După mohorîtul Bădia, care-şi arăta pumnii spre toată critica, după articolele delirante ale lui Dan Zamfirescu, C. Sorescu, P. Marcea, apare acum ciomăgaşul de salon Aurel Dragoş Munteanu, sclivisit şi cu doxă, cu citate din americani şi francezi, făcînd praf critica bună, numai fiindcă aceasta nu l-a luat niciodată în serios. În fond, toată chestiunea aici e: faptul că aceşti critici n-au vrut să ia act de existenţa unei anume literaturi, refuzînd să scrie despre ea. Alde Paul Anghel, Lăncrănjan ş.a. ***ejusdem farinae*** *neputîndu-i sili pe criticii serioşi să-i ia în seamă, singura lor «soluţie» era să-i strîngă de gît pe critici şi să încerce a-i înlocui cu slugile lor, dispuse să afirme că Paul Anghel e mai mare decît Tolstoi, Lăncrănjan mai uriaş decît Shakespeare" (Z. 215). "Demenţa şi isteria au luat proporţii aşa de îngrijorătoare încît te întrebi pînă cînd îţi vei păstra normalitatea, dacă nu cumva, în curînd, vei avea aerul că tu eşti cel sărit... excentric, oricum" (Z.213). Înmormîntarea lui Marin Preda (...) În fine, soseşte duba cu sicriul. Dar, în loc să fie purtat la groapă pe umerii unor colegi, sicriul descoperit, lăsînd privirilor indecente imaginea unui Preda violaceu, mască irecognoscibilă, e purtat pe un cărucior metalic din cele ce transportă buteliile de aragaz, iar la cărucior trage Romulus Vulpescu şi încă cineva pe care nu mi-l pot reaminti. Stupefiantă apariţie, cortegiu sinistru-hilar, cum bietul Marin Preda, aşa de sensibil la ridicol, nu merita. (...) Nevasta, în mare doliu, urmează căruciorul, cu copiii de mînă, inconştienţi, aproape veseli de importanţa ce li se dă. Apoi vin rudele de la ţară, calme şi împietrite. Bietul Preda, nimeni nu l-a iubit în fond. «Cel mai iubit dintre pămînteni?»Titlul însuşi mi se pare, citit acum, de o profundă (involuntară?) ironie" (Z. 120).*

Numai prăbuşirea ceauşeştilor a făcut, prin urmare, apariţia acestor cărţi-documente posibilă. Sînt cărţi de învăţătură, pentru noi şi pentru cei care vor veni, ca să nu uităm.

Paul MIRON

CE FAC EI CÎND TAC

În vremurile de restrişte, vocile care cer "un guvern de tehnocraţi", o "infuzie de tehnicieni" răspîndesc speranţa că dezamăgirile provocate de demagogia politicianistă pot fi corectate de echipe de oameni şcoliţi, care ar putea găsi soluţiile problemelor "tăcînd şi făcînd". Se perpetuează - interesat - încă o iluzie. Nu e indiferent dacă "tehnicienii" tac centralizînd structurile economice, sau dimpotrivă. Şi fără prea multe cunoştinţe de specialitate se poate observa diferenţa politică între tehnocratul Stolojan şi tehnocratul Văcăroiu.

Cînd dintr-un motiv sau altul, propaganda nu mai izbuteşte să înflăcăreze, paravanul discursului tehnocratic - de obicei criptic pentru majoritate - e o excelentă soluţie pentru politica faptului împlinit.

Accesul larg la învăţămîntul superior şi politica planificată de cadre au creat în fostele ţări comuniste o numeroasă "intelectualitate tehnică". Partea intelectuală era cel mai bine plasată pentru a sesiza, la bază, disfuncţiile sistemului, şi a produs analize pertinente ale dinamicii falimentului economic. Cei care s-au mărginit la tehnică, au respectat pînă în ultimul moment convenţia implicită cu clasa conducătoare, despre parametrii căreia se vorbeşte în fragmentele reproduse în această pagină.

Tehnocraţia şi casta conducătoare

Tehnocraţia se diferenţiază de casta conducătoare, dar multiple trăsături şi numeroase legături le ţin alături. Legătura cea mai importantă este frica. În epoca stalinistă tehnocraţia a învăţat că trebuie să-şi exercite sarcinile, respectînd disciplina, conform instrucţiunilor conducerii partidului, în timp ce examenul raţional şi critic al acestor directive nu-i poate provoca decît necazuri. A învăţat astfel să nu lupte pentru autonomie, să nu-şi pună întrebări în legătură cu politica pe care trebuie s-o aplice, să nu contesteze autoritatea superiorilor. Această supunere a tehnocraţiei faţă de politocraţie era, de altfel, integral conformă tradiţiilor est-europene: imperiile din Europa centrală şi de Est – imperiul ţarist, cel al Holunzalbercrilor, monarhia austro-ungară – nu erau obişnuite cu contestaţia din partea specialiştilor din administraţia publică! În secolul XIX Europa de Est a fost o excelentă şcoală a supunerii.

Odată realizată – graţie intervenţionismului omniprezent al statului – fuziunea dintre economie şi politică, autoritarismul oficial deghizat în tehnicitate nu mai contrariază mentalitatea specifică a tehnocraţiei (mentalitate care o desparte de ceilalţi intelectuali). În schimbul docilităţii faţă de clasa conducătoare, activitatea tehnocratică se vede dotată cu anume împuterniciri: ea participă prin procură la putere fără a mai fi nevoită să apeleze la sprijinul administrativ al autorităţilor. Nu este deci de mirare că ceilalţi intelectuali – ideologii, literaţii, artiştii, mereu înclinaţi către anarhie, lipsă de disciplină, scepticism şi atitudine critică – nu se bucură în mod necesar de simpatia ansamblului de tehnocraţi. Directorii de întreprinderi, inginerii şefi, planificatorii, adevăratele curele de transmisie ale puterii de castă, dispun în prima perioadă a socialismului de sume de bani astronomice şi conduc efective numeroase de oameni; se integrează cu o grabă spectaculoasă aparatului dictatorial şi de redistribuţie, chiar dacă dau impresia că îi ignoră conţinutul politic. Planul avea forţă de lege - el trebuia executat şi nu discutat - acesta era principiul sacrosant, dogma esenţială a perioadei staliniste. Tehnocraţia care era beneficiarul direct, o aplica cu o docilitate absolut de înţeles. Şi se înţelege lesne că n-a fost uşor pentru aceşti tehnocraţi, formaţi în epoca stalinistă şi impregnaţi de mentalitatea de **aparatcik,** să dobîndească spiritul de autonomie propriu perioadei de compromis şi, în special, să tolereze tendinţele de autonomie ale subordonaţilor lor. Relativizarea infailibilităţii dogmelor şi a directivelor a provocat la mulţi dintre ei revizuiri sfîşietoare ale scalei lor de valori. Iar acum aveau nevoie de cooperarea intelectualilor. Acolo unde ideologii au acceptat acest rol, tehnocraţia a devenit pluralistă, deoarece dînd de gustul autonomiei se alătura din ce în ce mai mult aliaţilor săi, denumiţi convenţional – în Europa de Est – intelectuali revizionişti. Dar acolo unde puterea a reuşit să împiedice constituirea unei intelectualităţi revizioniste, acolo unde partidul a izbutit să-şi menţină monopolul şi controlul asupra ştiinţelor sociale şi al artelor, să-i izoleze şi să-i marginalizeze pe ideologii şi artiştii care se opuneau, tehnocraţia a rămas, în majoritatea ei, instrumentul docil al castei conducătoare şi această docilitate a fost ades recompensată prin substanţiale privilegii materiale.

Tehnocraţia este legată de casta conducătoare şi prin privilegiile pe care aceasta din urmă le acordă favoriţilor săi. Nici un director nu se supără cînd întreprinderii sale i se acordă un veritabil monopol în cadrul unei unităţi teritoriale, cînd îşi sporeşte capitalul graţie subvenţiilor nerambursabile, cînd angajează noi salariaţi, cînd obţine bugetul nu în funcţie de eficacitatea sa economică ci de relaţiile politice şi personale. Aşa apar complexele industriale cu o aparenţă modernă, veritabile catedrale ale tehnicii, cu instalaţii automate şi sanitare de invidiat, unde nu se vorbeşte politică, doar tehnică – şi unde vizitatorul nu capătă decît răspunsuri evazive, de cîte ori vrea să afle ceva despre felul cum se vînd produsele pe pieţele mondiale.

Mai mult, nu doar tehnocraţii privilegiaţi beneficiază de astfel de monopoluri, asemănătoare privilegiilor feudale : ideologii, artiştii şi savanţii incapabili să facă faţă concurenţei – sau ca să fie mai clar cei mai puţin dotaţi decît colegii lor – profită de situaţia creată. Cei lipsiţi de imaginaţie au tot interesul să se interzică lucrul la cutare sau cutare temă de cercetare. Nici un director de teatru nu protestează cînd subvenţia statului îl salvează de la faliment, în timp ce compania teatrală care îl eclipsa, compusă din studenţi foarte talentaţi, trebuie să se desfiinţeze. Umoristul oficial, singurul autorizat să spună la televizor cîteva bancuri politice – sever controlate de organismele guvernamentale - nu va ridiculiza propriul său monopol. Prin jocul privilegiilor şi al subvenţiilor, casta conducătoare introduce în rîndurile tehnocraţiei, iar apoi pieziş în întreaga clasă intelectuală, o veritabilă coloană a cincea a incompetenţei.

Dar, prin definiţie, un monopol nu are doar beneficiari, el prejudiciază tocmai pe tehnocraţii cei mai inteligenţi şi mai eficienţi, care în loc să facă anticameră pentru a obţine subvenţii, se mîndresc cu beneficiile realizate. Astfel, interesele unor tehnocraţi angajaţi în cursa pentru subvenţii, pot să contrazică interesele ansamblului de tehnocraţi. Iar clasa conducătoare, distribuind pomana subvenţiilor, divizează tehnocraţia scoţînd în afara luptei o parte considerabilă a rivalilor.

Acceptînd în schimbul privilegiilor limitele impuse de castă, nu sînt supuşi doar intelectualii tehnocraţi ci întreaga clasă a intelectualilor. Despre ce limite e vorba? Casta nu poate admite punerea în chestiune a anumitor dogme relative la problemele fundamentale ale structurii politice. Iată cîteva dintre aceste dogme: "Socialismul este mai just pe plan moral şi mai eficient pe plan economic decît capitalismul"; "Nu există căi şi modele diferite de socialism, modelul sovietic are o valoare generală, dar el trebuie aplicat ţinînd seama de particularităţile naţionale"; "Rolul conducător al Uniunii Sovietice"; "În societatea socialistă proletariatul este clasa conducătoare"; "Forţa conducătoare a societăţii socialiste este partidul comunist, partidul clasei muncitoare"; "Ideologia partidului - principiul director al construcţiei socialismului este marxism–leninismul, care nu admite în sînul său tendinţe"; "Tezele marxist-leniniste, ideologia partidului, sînt şi rămîn adevărate. Orice critică empirică, orice tentativă de relativizare istorică a acestor teze, ideea că ar putea exista în cadrul lor o incoerenţă intrinsecă, ţin de revizionism, tendinţă care trebuie combătută prin orice mijloace".

Tehnocraţia est-europeană înclină să venereze aceste dogme considerîndu-le un fel de vaci sacre sau ca nişte ziduri, desigur jenante, dar care nu pot fi clintite.Un film unguresc – intitulat chiar aşa **Zidul** – expune această mentalitate a tehnocraţiei faţă de ziduri: nu trebuie dărîmate zidurile, trebuie încercat să le dai puţin înapoi. Inteligenţia est-europeană justifică această atitudine cam în aceşti termeni: "E mai bine să fii în interiorul puterii, chiar cu preţul unor compromisuri, deoarece ceilalţi, care ar putea să mă depăşească se opresc în faţa zidului, în timp ce eu merg pînă la capăt, avînd grijă să nu-mi sparg capul..." Astfel compromisul între casta conducătoare şi tehnocraţie devine un fel de datorie morală, care întunecă adevăratul ei sens. În faţa acestei perdele de fum, acest patos al autojustificării anulează orice analiză imanentă şi lasă loc sporovăielii moralizatoare, ambianţă intelectuală propice proliferării dogmelor.

În perioadele de liberalism dogmele sînt doar piese de muzeu care nu deranjează pe nimeni, dar care nu trebuie atinse. Abstracte, ele planează deasupra activităţii ştiinţifice şi artistice, a practicii economice. Ele sînt în acelaşi timp inviolabile şi evitabile de cîte ori e vorba despre probleme concrete. Este epoca în care înfloresc ideile revizioniste, în care se coc reformele economice : tehnocraţia îşi întăreşte voinţa de a se opune castei conducătoare. Dar de cîte ori aceasta din urmă simte că i se diminuează puterea, declanşează o contraofensivă; de cîte ori este nevoită să precizeze, să diferenţieze şi să concretizeze dogmele abstracte, reînvie spiritul acelor epoci în care totul se supunea dogmelor... Atunci tehnocraţia se retrage: ea renunţă temporar la tendinţele de raţionalizare, invocă din ce în ce mai des tezele ideologice pentru a-şi justifica ambiţiile profesionale. Ştiinţa abandonează un anumit număr de poziţii, îşi reneagă ideile, teoriile, devine interzis ceea ce cu puţin timp înainte se admitea cu uşurinţă. Pentru a-şi păstra postul, savanţi de renume îşi fac autocritica şi se refugiază în probleme de detaliu. Inteligenţia asistă neliniştită la reapariţia în reviste şi expuneri a unui discurs conform vechilor norme. Diferitele ştiinţe îşi regăsesc rolul modest de slugi ale doctrinei. Gînditorii liberi îşi pun din nou o uniformă intelectuală : ei aşteaptă în spatele camuflajului verbal, sufocarea ofensivei ideologice a castei şi un nou dezgheţ. Mişcările de flux şi reflux reflectă perfect în această a doua fază a socialismului evoluţia raportului de forţe între castă şi tehnocraţie, ajungînd să pună sub semnul întrebării chiar bazele compromisului: tehnocraţia încearcă să conteste hegemonia castei, în timp ce aceasta se străduie să retragă tehnocraţiei relativa autonomie acordată. Dar, la modul general, acest joc de basculă nu atinge fundamentele pactului, nu violează regulile care ordonează competiţia între cele două tabere.

G .KONRAD/ I.SZELENY

(*Drumul spre putere al intelectualilor. Cazul ţărilor din Est*
Editions du Seuil, 1979)

LÎSENKO ŞI METAFIZICA RURALĂ

Să ne imaginăm o ţară cu vreo două sute de milioane de locuitori, unde în plin secol XX, un şarlatan s-ar apuca să predice că pămîntul e plat şi nemişcat în centrul sistemului solar. Să ne imaginăm că fără a-şi demonstra cîtuşi de puţin teza, şarlatanul dobîndeşte încrederea conducătorilor politici, ajunge preşedinte al Academiei de Ştiinţe, unde îi primeşte pe toţi discipolii săi şi îi elimină pe astronomii autentici, care apoi sînt persecutaţi, întemniţaţi, deportaţi, împuşcaţi. Manualele şcolare, enciclopediile, cursurile universitare sînt cenzurate de orice urmă a adevăratei cosmologii. Şi timp de treizeci de ani această imensă naţiune, izolată cu ajutorul poliţiei de orice altă informaţie ştiinţifică din afara frontierelor ei, va fi obligată să trăiască visul acestui iluminat, sprijinit de un stat totalitar, şi să-şi reprezinte universul aşa cum era el descris înainte de Copernic.

Nu e o poveste tragicomică de Borges. Este realitatea afacerii Lîsenko, din URSS, care a durat din 1935 pînă în 1964. Cu circumstanţa agravantă că biologia delirantă a lui Lîsenko a dăunat mult mai mult URSS decît varianta ei astronomică, deoarece impunea şi aplicaţii practice. O cauză insuficient subliniată a dezastrului agriculturii sovietice rezidă în orbirea încăpăţînată cu care birocraţia a impus "agrobiologia" lui Lîsenko, decretînd că folosirea îngrăşămintelor este inutilă; impunînd "grîul bifurcat" al Faraonilor, care a făcut ca randamentul să scadă la jumătate; hibridizările prin care secara se transformă în grîu, varza în gulie, pinul în brad şi invers.

Lîsenko afişa mereu cifre care dovedeau un randament miraculos, în timp ce metodele lui impuse pe toată întinderea Uniunii Sovietice, erau un eşec repetat, care au provocat doar foamete. Şi totuşi încrederea exclusivă a conducătorilor politici era asigurată.Fără "sprijinul lor neprecupeţit" n-ar fi izbutit niciodată să-i lichideze şi să-i reducă la tăcere pe toţi agronomii mai competenţi.(...) Jacques Monod dă o explicaţie esenţialmente ideologică acestui fenomen. Lîsenko respingea teoria cromozomilor şi revenind la biologia secolului XIX, nega existenţa genelor. "Ce-s alea gene? - întreba el. Cine le-a atins? Cine le-a gustat?" A respins toată ştiinţa modernă de la Mendel la Morgan, vorbind despre "devierile fasciste ale geneticii", "devierile troţkisto-buhariniste ale geneticii", despre "biologia de clasă". A acreditat distincţia între "ştiinţa burgheză" şi "ştiinţa proletară". În cele din urmă Lîsenko a acuzat genetica pentru că e contrară materialismului dialectic, în special învăţăturii lui Engels. Un exemplu, şi nu e primul, al unei societăţi în care casta conducătoare sacrifică de dragul coeziunii ideologice interesele materiale ale grupului, salvînd dogma în care crede, dar şi pentru că ideologia este necesară exercitării puterii.

Jean-François REVEL

(*Les Idées de nôtre temps* . Laffont 1972)

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

„Imaginaţia noastră este folosită la maximum nu pentru a ne imagina lucruri care nu există, ca în romane, ci doar pentru a înţelege lucrurile care există" (Richard FEYNMAN)

CE FACEM CU SPECIALIŞTII?

Convorbire cu domnul Alexandru GLODEANU, director general al Institutului de Fizică Atomică

Faceţi o experienţă: povestiţi într-un grup că un inginer n-a auzit de Paul Klee; jumătate dintre auditori vor găsi lucrul aproape normal. Dar aceeaşi lacună de informaţie va fi de-a dreptul descalificantă pentru un umanist. **(În treacăt fie zis nimeni nu se arată prea mirat dacă el nu ştie cine a fost E. Schrödinger...) De ce se judecă acelaşi fapt cu măsuri diferite? Nutrim, poate, ideea că, prin chiar denumirea ei, intelectualitatea tehnică semnifică mai puţin decît categoria generică? Gîndind astfel, riscăm să nedreptăţim o parte deloc neglijabilă a societăţii. Fiindcă, vreme de cîteva decenii, pentru generaţii întregi de tineri profesiile legate de aria tehnică au reprezentat, dacă nu întotdeauna o atracţie, măcar o soluţie sigură de existenţă. A fi inginer, de pildă, însemna să ai o meserie care putea fi practicată aici sau oriunde în lume, o repartiţie în oraşe, un cîmp propice de afirmare, relativă libertate faţă de implicarea politică etc. Omul care se consacra tehnicii – privit ca adevărat demiurg în societăţile subdezvoltate - căpăta un prestigiu indiscutabil; însuşi I.V.Stalin, la un moment dat, numise pe scriitori "ingineri ai sufletelor omeneşti" – mod explicit de a spune că aceştia pot (şi trebuie) să trateze delicatul domeniu cu instrumentele şi metodele industrializării rapide...**

După patru ani de la revoluţie, la admiterea în cîteva dintre facultăţile tehnice s-a înregistrat mai puţin de un candidat pe un loc. Tot în acest interval, profesii dintre cele mai pozitive - ingineria, informatica, specializarea în tehnica de calcul ori în seismologie, au fost părăsite de oameni care pînă atunci păreau destinaţi unei vocaţii sigure (şi limitate), în favoarea încadrării lor în presă, la televiziune, în show-business sau în comerţul privat. Succesul repurtat în noile meserii clatină certitudinea potrivit căreia intelectualitatea tehnică ar trebui să umble doar cu aer stîngaci şi pas şovăitor în compania umaniştilor. Pentru clarificarea cîtorva păreri asupra acestui segment din societatea noastră, am apelat la dr. Alexandru Glodeanu, directorul general al Institutului de Fizică Atomică. Constituit sub forma unei reţele de 10 institute de cercetare fundamentală şi aplicativă, cu secţii de proiectare şi microproducţie – IFA oferă o perspectivă variată asupra categoriei care ne interesează.

Încotro - o întrebare pentru alţii

- Stimate Alexandru Glodeanu, preluăm o întrebare-şoc: intelectualitatea tehnică, încotro?

- Rău faceţi că o preluaţi. M-a nemulţumit cînd am auzit-o la TV. Ca şi cea asemănătoare ei: **ce fac intelectualii?** Sînt probleme tipic false, prost puse, la care răspunsul n-are cum fi expresiv. Intelectualii, inclusiv cei din domeniul tehnic, fac exact ceea ce trebuie: muncă intelectuală. În America, în Franţa – unde am avut contacte mai de lungă durată cu intelectualitatea ştiinţifică – nici nu se pot pune astfel de chestiuni. Intelectualitatea tehnică, acolo, e o forţă socială care-i la locul ei, are rolul ei, bine perceput de societate iar oamenii antrenaţi în acest fel de activităţi sînt competenţi, serioşi, nu-şi permit să renunţe la rigoare, la calitate sau la parametri impuşi. Altceva e de întrebat acum la noi: ce se face cu intelectualitatea (inclusiv cea tehnică)? Trecem prin momente grele, nimeni nu neagă, dar dacă ar fi o înţelegere mai mare din partea societăţii (a omului comun, a opiniei curente) dar şi din partea guvernanţilor, a forţelor politice în general, dacă s-ar înţelege cît de importantă e intelectualitatea pentru o ţară, s-ar găsi soluţii optime chiar în această situaţie economică grea. Aş vrea să aud şi eu pe cineva întrebîndu-se, în ziua de azi, serios şi responsabil: **Ce facem, domnule, cu specialiştii ăştia?** Eu nu pretind a fi mai respectat decît unul care sapă via sau mătură strada, dar ţin să mi se recunoască activitatea (dacă există) şi importanţa ei. Să se recunoască de ce e necesară şi de ce e importantă. Dar cînd doi foşti prim miniştri s-au exprimat la TV că nu e chiar necesară cercetarea românească şi se face permanent apel la experţii străini...şi se mai şi persistă pe această cale...

- Observ că sînteţi destul de îngrijorat de soarta intelectualităţii ştiinţifice.

- A intelectualităţii în general. Teoretic - e un întreg. Împărţirea am stabilit-o numai pentru discuţie: intelectualitatea umanistă (termen consacrat), cea ştiinţifică - savanţii, cercetătorii, cea tehnică, s-o numim de execuţie sau de masă, fiind numeroasă. Avem personalităţi în oricare dintre aceste domenii. Ne lipseşte intelectualitatea politică, şi de pe urma acestui fapt suferă toate categoriile. Dar m-am referit la cea ştiinţifică pentru că o consider - mai ales pentru vremea noastră - de o deosebită importanţă; sper să nu fiu bănuit de părtinire. Rolul ştiinţei în fundamentarea concepţiilor şi încadrarea lor într-un anumit moment cultural al societăţii îl socotesc precumpănitor. Fizica modernă, d. ex. a introdus noţiuni ca **entropie, haos, aleatoriu, procese ireversibile, necesitate şi întîmplare, procese departe de echilibru** etc., care au devenit un bun comun al multor discipline şi se aplică tehnic în ingineria genetică, în informatică, în procesele fizicii laserilor, în chimie ş.a.. Dar, în acelaşi timp, cei care întîrzie să înţeleagă legile societăţii ignorînd aceste cuceriri şi pornind numai de la ştiinţa clasică, de tip galilean, newtonian, cei care preferă **liniştea** cu orice preţ, aleg să trăiască într-o lume statică, incapabilă de evoluţie, care moare. Efervescenţa nu înseamnă neapărat coborîrea în stradă, clamarea violentă nu duce la nimic.

Măsură a evoluţiei - investiţia

Societatea dinamică, în perpetuă transformare, se dezvoltă în acord cu cele mai importante legi/ descoperiri ale ştiinţei moderne. Cînd vedem, de pildă, că investiţia reprezintă o măsură a evoluţiei, nu ne poate fi indiferent ce poziţie adoptă societatea, conducerea ei, în primul rînd, faţă de tehnică şi cercetare. Urmărind rigoarea ştiinţifică şi planul conceptual ideologic, originea dictaturilor (în special de tip comunist) îşi găseşte, dacă vreţi, o explicaţie şi în ... fizica clasică. De altfel, învăţătura marxistă, n-a depăşit informaţia ştiinţifică de nivelul secolului XVIII, începutul secolului XIX, nu s-a putut racorda la ceea ce a venit în continuare. Fizica clasică constata că dacă avem ecuaţia mişcării şi condiţiile iniţiale se poate prevedea totul. Extinzînd lucrurile, ne putem închipui că, de la viitorul omenirii pînă la stăpînirea tuturor fenomenelor, orice se poate prevedea, planifica, ţine în mînă. Nu-i deloc aşa, tristele noastre experienţe istorice o dovedesc.

- Am găsit o caracterizare a marelui fizician Richard Feynman pe care v-o citez, sper, cu destulă exactitate: el evoca un univers în care conta întregul potenţial, în care nimic nu este latent, totul este activ şi fiecare posibilitate se face simţită în cuprinsul rezultatului. Mi s-a părut un contrapunct necesar. Iar acel univers, astfel înţeles, nu credeţi că oferă o bună comparaţie pentru democraţie? Să ne întoarcem, totuşi, la intelectualitatea tehnică şi la rolul, la specificul ei...

- Intelectualitatea tehnică îşi întemeiază activitatea, are în orice caz ca punct de plecare fenomenele descoperite de savanţi/cercetători. Pe baza lor inventează echipamente, instalaţii, componente, materiale noi, aplică tehnologii moderne, concepe tipuri noi de organizare ş.a. Puse în practică, sînt duse pînă la faza în care devin un bun al tuturor; tehnica, de asemeni, creează nevoi noi. Una din funcţiile intelectualităţii tehnice este aceea de a îmbogăţi lumea, faţă de cum o ştiam la un moment dat. Ce altceva face pictorul (mă gîndesc acum în special la cel nonfigurativ), muzicianul , scriitorul, gînditorul, umanistul în speţă? Intelectualitatea nu se poate separa, cum spuneam, decît pentru demonstraţie, de fapt, diferitele ei categorii se află în raporturi de interacţiune.

- Nu credeţi că noi am traversat o epocă de fetişizare a tehnicii, de mistică a ei - specifică desigur ţărilor rămase în urmă, din care acum ne trezim cu greu, şi cu nesiguranţă în ziua de mîine, cu şomaj în rîndul lumii industriale?

- Pe scurt - putem puncta: necesitatea dezvoltării a implicat accentuarea factorului tehnic. În anii '50 era normal. Conducătorii României de atunci au înţeles necesitatea tehnicii, căile şi mijloacele mai puţin sau deloc. Cînd nevoile societăţii sînt simple, prioritatea tehnicii dă unele rezultate: o gîndire reducţionistă care rămîne la asta, consideră că totul se mărgineşte la tehnică şi o fetişizează.

Mistica tehnicii şi şomajul

Dar ceea ce mergea în '50, nu-şi mai avea justificarea în '80, cînd a apărut diversificarea. Şomajul nu mi se pare inevitabil la noi, excluzînd persoanele care, orice le-ai face, nu se pot încadra într-o activitate organizată. Atîta vreme cît nu avem nimic în cantitate suficientă, sau la calitatea necesară, nici lapte, nici unt, nici şosele, nici apă, nici transport în comun, înseamnă că e nevoie de munca tuturor. Pînă de curînd, de la război încoace - vreme de aproape o jumătate de secol! - nici Germania, nici Japonia, două ţări distruse, n-au avut mulţi şomeri, ba au mai angajat şi forţă de muncă din afară... Au avut însă programe de perspectivă: clare, raţionale şi eficiente.

- Dar acestea nu reprezentau în primul rînd programe politice?

- Nu vă contrazic. Vorbeam la început de absenţa intelectualităţii politice. Ce partid a făcut apel la intelectualitatea tehnică pentru stabilirea unui program concret pe o anumită perioadă? (S-ar putea să fi rămas eu în urmă cu ziarele...) Unul dintre elementele absolut necesare ca o societate să poată funcţiona este energia. Cine poate să-ţi dea soluţia acestei probleme decît intelectualul tehnic: să mergi pe filiera cărbunelui, pe cea de petrol şi gaze naturale, pe filiera nucleară sau pe alta? Gîndiţi-vă la implicaţiile financiare, politice, de relaţii externe, de strategie economică globală etc. – care apar şi pe care nu le pot armoniza decît politicienii.

- Domnule Glodeanu, cum priviţi exodul tinerilor calificaţi în specialităţi tehnice? Admitem că e numai temporar, că ei stau acolo pînă-şi fac ceva stare materială, se pun la punct cu noutăţile meseriei şi apoi vin, cu maşină ultimul tip, acasă. Îşi aduc cu ei şi şoseaua occidentală adecvată? În ce fel de ţară revin, dacă cei bine calificaţi o părăsesc, fie şi pe termen limitat, lipsind-o de aportul lor necesar.

- Cum credeţi că arătau Bucureştii unde s-a întors dr. Ioan Cantacuzino, care lucrase la Institutul Pasteur? Propun o vedere mai stenică asupra realităţii.

Cooperarea ştiinţifică şi tehnică, în principal cu ţările dezvoltate, o necesitate şi deopotrivă o modă, îşi va impune regulile, care nu-s nici facultative, nici doar de **campanie.** Nu vom putea rămîne la nesfîrşit în specificul nostru improvizator. Pe urmă, aceste programe TEMPUS, PHARE, ş.a. finanţate de Piaţa Comună oferă o certitudine de progres: dacă statele avansate n-au interes să încurajeze dezvoltarea noastră, atunci de ce finanţează aceste programe? Au interes, zic eu: subdezvoltarea este un inamic periculos, nu-i bine să-ţi stea prin preajmă. Europa viitoare este una a societăţilor/ţărilor compatibile şi comparabile. O economie de piaţă liberă (de ce o fi dispărut la noi ultimul cuvînt? Uitat anume, uitat pur şi simplu?) cu legile sale obligatorii, competiţia şi concurenţa, trebuie să se supună exigenţelor de calitate. Acestea nu le poate asigura decît intelectualitatea tehnică. În ce priveşte viitorul sînt optimist, unul prudent, însă.

- Faptul că în executiv ori în lumea politică se află şi persoane cu pregătire ştiinţifică sau tehnică vă încurajează optimismul?

- Să mă gîndesc...Nu. Nu încă. Dezinteresul unora dintre ei faţă de domeniile în discuţie îl socotesc însă mai vinovat şi mă nelinişteşte; ce să mai pretindem atunci de la cei care nu prea pricep despre ce e vorba?

A consemnat
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.89.05 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.009.401.30.03 - BRCE
ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Tita CHIPER
SECRETAR DE REDACŢIE: B. ANTON
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU, Mariana IONIŢĂ
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96

Anul II
nr. 63
25-31 martie 1994
16 pagini 150 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

ÎNJURĂTURA, AZI,

cînd "frumoase versuri scrie ţara de dimineaţa pînă seara"

© C.Bumbuț

"Ţară frumoasă cu veselă lume! nimini nu te-a caracterizat mai bine decât bunul nostru amic Hübsch cu două vorbe!

Două vorbe! pe cari le spun copiii tăi la toate împrejurările mari şi mici, dela cel mai neînsemnat accident până la o adevărată catastrofă publică! două vorbe pe cari le aruncă Românul şi asupra unui act de supremă şi sfântă dreptate şi asupra celei mai monstruoase şi mai diabolice nedreptăţi! două vorbe, pe cari le aruncă fiii tăi şi celor din urmă secături ca şi celor mai talentaţi şi mai distinşi dintre dânşii! două vorbe, pe cari Românul le scuipă şi asupra făcătorului de rele şi asupra eroului, asupra opincii ca şi asupra Vlădichii, asupra celui mai mic ca şi asupra celui mai mare lui!

Ţară şi lume cuminţi şi egale de humor şi de filosofie faţă cu orice, cu binele şi cu răul, cu urîtul şi cu frumosul, cu adevărul şi cu minciuna, cu Dumnezeu şi cu Dracul!"

I.L. CARAGIALE

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

CINE ÎNJURĂ?

1. Este foarte greu de răspuns la întrebarea: cine înjură – omul sau limba? În mod obişnuit, şi probabil superficial, se spune: Românii înjură, Francezii nu înjură; îşi poate cineva imagina un Japonez înjurînd?...

Şi totuşi un anume grăunte de adevăr trebuie să se ascundă şi în asemenea aserţiuni care par pripite. Personal, am auzit spirite luminate mîndrindu-se cu faptul că limba română, ca şi limba maghiară, de pildă, permite înjurătura, ba chiar ar avea o vocaţie a înjurăturii, care ar ţine de virtuţile sale metaforice. Dacă ar fi aşa, ar trebui să considerăm că înjurăturile constituie flora buruienoasă a oricărui limbaj naţional, cu atît mai sălbatică şi mai înfloritoare cu cît poporul în cauză ar avea mai mult simţ poetic (?) sau ar fi mai aproape de... natură. E limpede că fără un anumit grad de elementaritate a vieţii, fără o anumită doză de spontaneitate a reacţiilor umane, fără o anume preponderenţă a umorilor, înjurătura este greu de explicat.

2. Dar poate că întrebarea de la începutul acestor rînduri este falsă: de ce să deosebim, în fenomenul înjurăturii, între popor şi limbă? Se ştie, de la Humboldt, că fiecare limbă naţională reprezintă o concepţie particulară despre lume. Nu sînt implicate în această definiţie atît virtuţile unei anumite limbi, cît şi psihologia poporului respectiv? Am impresia că aceşti factori contribuie, amîndoi, la realizarea fenomenului înjurăturii. Nu există limbă omenească lipsită de putinţa de a forma expresii jignitoare, fie direct, fie prin metaforizare; după cum nu există limbă care să nu posede un lexic – să-i zicem: vulgar. Utilizarea lor depinde în ultimă instanţă de dispoziţia psihologică a omului, de gradul său de educaţie, de civilizaţie, de bun simţ. Dar şi de voluptatea cu totul particulară – care ţine de bunul gust? – de a se lăfăi în trivialitate. Numai gradul, numai frecvenţa, numai înclinaţia intimă, cu care un popor sau altul uzează de vocabule periferice şi de sintagme înjositoare, diferă. Despre limbile care "nu înjură", ca şi despre popoarele respective, se poate spune cel mult că sînt mai evoluate, mai bătrîne, mai rafinate. (Deşi, indiscutabil, există şi un rafinament al trivialităţii, pe care mulţi îl apreciază...)

3. Chiar dacă limba vorbeşte de la sine, cum se susţine mai nou, ea "nu înjură" decît angajată în serviciul unei aventuri joase a spiritului, obligată să inventeze sintagme şi metafore într-un registru trivial al pasionalităţii.

4. Oamenii distinşi înjură din snobism: rar şi ordinar.

5. Mă întreb dacă toate limbile posedă o linie lexicală dublă – una neutră, alta angajată, una distinsă, alta cenzurată – pentru a designa aceeaşi serie de lucruri... Oricum, cred că vocaţia înjurăturii nu ţine de cantitatea acestui vocabular ostracizat, care revine din cînd în cînd intempestiv, ci de conotaţia lui într-un anume context, şi că, în felul acesta, înjurătura nu este interzisă nici unui grai omenesc. Ieşind dintr-un registru neutru al limbii, Francezii spun **queue** într-un sens cu totul ordinar. Noi, Românii, folosim într-o împrejurare identică un cuvînt specific, exclus din dicţionar. E mai bogată oare limba română? E mai funcţională oare franceza, tocmai pentru că n-are nevoie de un vocabular specific, ci obţine aceleaşi efecte imprecative prin simpla trecere de la un registru nobil, la unul vulgar? Întrebarea este dacă efectul obţinut în sfera unei limbi poate fi echivalat cu efectul obţinut în sfera alteia; cu alte cuvinte, dacă psihologia şi gustul lingvistic al unui popor pot fi comparate cu ale altuia.

6. Bineînţeles, înjurătura se califică exclusiv în contextul unei situaţii verbale pasionale. **Am să-i fac o vizită mamei tale** este o propoziţie neutră, pur informativă, dar poate căpăta o conotaţie insultătoare prin simplă pronunţie insinuantă.

7. Există un registru verbal al intimităţii în care înjurătura poate să devină alint.

8. Originea înjurăturii trebuie căutată în practica magică a primitivilor. Orice înjurătură "modernă" este un act degradat de magie verbală, de regresiune a limbajului spre o vîrstă primară dominată de gîndirea mitică. Pentru omul timpurilor arhaice înjurătura zăcea în orice transfer de forţe malefice asupra unui inamic. Acest transfer se efectua fie prin pronunţarea numelui propriu al duşmanului, fie prin rostirea numelor celor ce-i sînt apropiaţi. Căci pentru gîndirea mitică – scrie Ernst Cassirer – eul omului, sinele său, personalitatea sa sînt indisolubil amestecate cu numele său. Aşa cum numele nu este un simplu simbol, ci face parte din proprietatea celui ce-l poartă – proprietate pe care o păzeşte cu grijă şi asupra folosirii căreia veghează cu gelozie – imaginea verbală care apare într-o înjurătură (de pildă: **mama care te-a făcut!...**) face parte şi ea din această proprietate şi ca atare, poate fi atinsă, rănită sau pîngărită verbal. Înjurătura de mamă este o variantă, prescurtată şi potenţată magic, a unei imprecaţii de tipul: **dracul să te ia pe tine şi pe ai tăi!** Mama, ca spirit tutelar al familiei, este cea dintîi vizată, fiind bunul cel mai de preţ, altarul cel mai sacru al persoanei. Cunoaşte cineva vreo înjurătură de tată? Trimiterea **ad originem** mimează verbal actul aneantizării.

9. Sudalma (verbul **a sudui** vine din limba maghiară!) este, aşadar, un descîntec invers: formulă magică, cu adresă personală, proferată pentru a pune stăpînire pe sau a întina un bun extrem de preţios al duşmanului. Principiul activ este acela de **pars pro toto**; de unde, predilecţia de a numi anumite organe ale celui vizat.

Ne aflăm în faţa unei situaţii-limită a limbajului: un maximum de expresivitate lingvistică devine armă eficace a unei agresiuni verbale. Deşi, aparent, orice înjurătură trădează o neputinţă – aceea de a acţiona direct şi concret – ea manifestă o calitate esenţială a limbajului magic: aceea de a acţiona la distanţă. Reprezentarea mentală la care obligă înjurătura e resimţită ca o lezare a celei mai adînci intimităţi, ca un atentat la onoare.

10. Nu se poate nega o evidenţă: în fenomenul înjurăturii, limbajul atestă o mare forţă şi inventivitate metaforică. Dar unde se situează graniţa dintre înjurătură şi blestem? Imprecaţiile terifiant–groteşti ale unui T. Arghezi sînt oare înjurături? De la blajinmustrătoarele expresii de tipul: **calcate-ar vaca!** sau: **ruşina-te-ar naiba!**, adresate mai ales copiilor, pînă la o vulgaritate care oripilează, precum: **băga-te-aş în aia mă-tii!** limba trece de la reproş la injurie, servindu-le cu egală generozitate tropică. Desigur, **lovi-te-ar damblaua!** sau: **vedea-te-aş mort!** sînt imprecaţii. După abundenţa sau plasticitatea lor s-ar putea aprecia capacitatea de imaginaţie malefică a unui grup social. Dar folosirea lor depinde şi de psihologia populară: acolo unde sînt apreciate ca ineficiente – prin dispariţia creditului acordat gîndirii magice – ele încetează de a mai fi curente.

11. În general, înjurătura are adresă personală, fiind practicată în cadrul unui conflict direct. Există, însă, şi înjurături metafizice, ca să zic aşa. Adeseori, oameni pot fi auziţi înjurînd de mama focului, fără ca pornirea lor să se îndrepte spre vreo persoană anume. Nemulţumirea, decepţia, furia lor vizează o stare de lucruri. **Mama mă-sii de treabă!** sau: **paştele şi dumnezeii!** se adresează rînduielilor lumii, ghionionului sau pur şi simplu unei scăpări din vedere: ţăranul înjură pentru că, plecînd la tîrg, a uitat să dezlege cîinele din lanţ. În asemenea cazuri, înjurătura are o funcţie de **catharsis**: badea Ion suduie amarnic şi astfel se eliberează de un năduf. La necaz, la mînie, provocat sau nu, omul practică sudalma la modul terapeutic, aşa cum şi-ar stoarce un buboi. Ca să nu-şi bată copilul care a greşit, tatăl milos îi strigă, oscilînd între insultă şi mustrare: **ce făcuşi bă, puţoiule!** Şi aici, apostrofa transcende persoana căreia îi era adresată, vizînd naivitatea, sau stîngăcia, sau tembelismul în general.

12. Există, vai!, o voluptate de a înjura, o atracţie irezistibilă a trivialităţii. Ardelenii noştri sînt, în general, vestiţi pentru sensibilitatea lor la limbajul crud: e destul să pronunţe sau să audă pronunţîndu-se un cuvînt scabros, ca să se prăpădească de rîs... Este oare genul lor de umor? Percepţia trecerii de la un registru nobil la unul vulgar al limbii îi amuză, ca un fel de poznă reuşită, ca un fel de farsă a existenţei, profilată pe un fond personal de carenţă a bunei cuviinţe.

13. Simţul moral al societăţii româneşti a condamnat totuşi practica înjurăturii prin însuşi numele ei: **iniuria** în limba latină înseamnă nedreptate, vătămare, prejudiciu. Iscată, de obicei, ca o reacţie disproporţionat temperamentală între parteneri de ceartă, ea are o finalitate precisă: jignirea profundă a adversarului prin profanarea a ceea ce acesta are mai sfînt. În fond, atunci cînd se angajează pe sine însuşi în înjurătură, punîndu-se ca subiect al ei, cel ce înjură – ieşindu-şi din fire – se substituie unui demon malefic presupus a lovi victima. Această auto–demonizare a celui ce înjură nu se percepe clar, decît atunci cînd începe să înjure de cele sfinte: călcarea în picioare a sacrului, blasfemia, face ca sadismul să-şi dea mîna cu masochismul. Plăcerea de a-l spurca pe celălalt se împleteşte cu plăcerea de a se spurca pe sine. Încît mi se pare că orice înjurătură apare pe fundalul unei diminuări a simţului moralităţii.

14. Este oare înjurătura semnul unei laşităţi? E greu de spus: unii înjură pentru a provoca un adversar la încăierare, alţii înjură spălînd putina din faţa inamicului; e modul lor de a se retrage cu... demnitate. Oricum, mi se pare că înjuria e semnul unei încăpăţînări. Înjur, deci rezist.

Ştefan Aug. DOINAŞ

Dreptul la replică

Astenii de primăvară

Monarhiştilor "li s-a umflat impertinenţa în ei"

Ion ILIESCU
Preşedintele României
(de ziua domniei sale)

A dat colţul ierbii, clorotic. Dl. Radu Cosaşu se visează pe gazon şi zburdă ca mieii, folosindu-şi din plin crampoanele. Din înaltul prostiei mele mă prăbuşesc (MIG-pietroi) drept în pixul domniei sale. Spectaculos, smulg nasturii cămăşii şi îmi despoi pieptul, oferindu-l îngrozit:"Trage!" Rafală. Ecoul acesteia se întinde, melodios, pînă-n Cuza Vodă, acolo unde un cor de mătuşi joacă "telefonul fără fir": "Ce zici, surioară, cum muşcă nepotelul? Cu dinţi de vidia"... Vidia-invidia (rimă bogată). De-o viaţă îl invidiez pe Radu Cosaşu pentru mintea-i strălucită, scînteietoare ca o metropolă în noapte, cu toate ferestrele luminate (parcă din Jules Renard). Pe bune! Dar acum? Şi acum. Doar că mă simt ca un orfan tras de urechi, de un supraveghetor cu buzunarele pline de "certificate de bună purtare", de QI-uri gata completate. Fie.

Cursivul meu (3780 semne) din **România liberă** (4 martie a.c.) nu urmărea, deloc, să anunţe mapamondul că subsemnatul ar fi devenit...monarhist. Nici n-am devenit! Nici n-am fost! (garantează şi R.C. pentru mine, garantez şi eu pentru el). Îmi îngădui să cred că foarte mulţi oameni n-ar opta - dacă vor fi întrebaţi vreodată - pentru o instituţie sau alta, ci pentru o persoană sau alta. Aici va fi alegerea. Din punctul meu de vedere sînt întru totul de acord cu dl. Cosaşu: "Nu e niciodată subtil şi complex să îmbrăţişezi o cauză nouă, mulţumită doar proştilor (subl. ns.) care slujesc cauza adversă". Domnia sa a citit exact articolul din R.l. şi m-a întrecut net în precizarea ideii. Dar bag de seamă că, în focul demonstraţiei, domnia sa a omis complet exemplele date de subsemnatul, în tentativa - riscantă, ce-i drept - pentru a ilustra dezgustătorul bombardament mass-media la adresa Casei Regale Române (actuale şi trecute):

- Mihai I de România a fost "mîna rusilor în ţară";
- folosirea abuzivă a numelui de Hohenzollern, în ciuda faptului că Regele Ferdinand I a renunţat la aceasta, numindu-se el şi urmaşii săi "de România;
- ciclica acuzaţie că ba Carol al II-lea, ba Mihai I de România au "furat" tablouri care, prin testament, le aparţineau, acuzaţie reluată mai cu seamă în preajma datelor la care Suveranul ar dori să viziteze, ca persoană particulară, România;
- tablouri din Galeria Regală mai atîrnă şi astăzi pe pereţi, la Cotroceni, desfătînd privirea altora aduşi de soartă pe-acolo;
- Regele l-ar fi predat pe Antonescu sovieticilor; etc. etc.

Restul insinuărilor, răutăţilor şi aproximaţiilor din intervenţia d-lui Cosaşu le resping: ce înseamnă "cîndva scriitor" (ăsta-s eu)? ce înseamnă "sentiment vinovat" (numai la mine?) şi ce caută Freud într-un domeniu nicicînd abordat de el? de unde pînă unde "proaspăta opţiune a d-lui Stoian"? ce înseamnă, în afară de frisoanele pe care mi le-a dat, expresia "naşterea unor domni Stoiani"? ce suport real are afirmaţia cu "un untdelemn suspect de oportunism"? u.s.w. În plus, fiindcă R.C. a tot vorbit de maioneze, de maniheism de "Lucien Leuwen", de divorţ, de democraţie, de mitocănie, de mitocănie şi strigătele inimitabile ale unei doamne (lipsesc, de astă dată: Casablanca, Weltanschangul, Udricanii, rimele perlate, bufonada & canasta, "Cultura B" etc.), iată-l pierzînd pe drum "sîmburele": **sunt sau nu sunt minciuni sfruntate afirmaţiile ce se fac, din motive strict politice, la adresa lui Mihai I de România şi a celorlalţi regi supranumiţi Unificatorul, Întregitorul?** Asta era întrebarea mea, pentru mine. Şi precizam: "În materie de istorie, pînă şi un oligofren...înţelege truismul: ce-a fost, a fost aşa cum a fost!"

Mai înainte comparam creierul d-lui Cosaşu cu o metropolă incandescentă. Pare-se că, din pricina variaţiilor de tensiune-tranziţie, becurile din ferestre au cam început să pîlpîie. Să fim generoşi şi să punem totul pe seama astheniei de primăvară. Deşliu glumea în felul lui: "Astenie? Azi tenie, mîine panglică". Avea dreptate, fără să aibă umor.

A bon entendeur salut.

Mihai STOIAN
("Un harnic, cîndva, scriitor pentru copii, tineret şi oameni mari" - după R. Cosaşu)

. Dacă sînt liniştit chiar de dl. M. Stoian că "l-am citit exact articolul şi l-am întrecut în precizarea ideii", mă mai încearcă o singură grijă: să nu fiu ingrat. O să fiu: nu-i pot întoarce complimentul. Domnia Sa nu a citit deloc exact articolul meu în care îi atrăgeam atenţia că excesele de comportare ale unor monarhişti îi pot face pe mulţi români, republicani - dacă rămînem la logica sumară care stătea la baza articolului său. Era clar ca un echinox de primăvară, nu era nimic de invidiat. (R.C.)

Solicităm îngăduinţa distinşilor noştri colaboratori: Eugen VASILIU, George PRUTEANU, Sorin VIERU, Florin DUMITRESCU, Sorin BĂIAŞU, Wolfgang SCHEIDA, Simona BASARAB, corespondenţilor Brînduşa PALADE şi Cristi NEDELCU, de a publica în numărul viitor articolele Domniilor lor, consacrate unei teme care – iată! – ne mănîncă nu numai zilele, dar şi spaţiul... Le mulţumim pentru o înţelegere care, sperăm, nu va da în clocot.

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Să fim serioşi!**
- **Lege şi tocmeală**
- **Bunele maniere**

Revista asteaptă colaborările dumneavoastră, fără a se obliga să le publice pe toate şi integral. Vă rugăm ca materialele, de maximum 3 pagini, dactilografiate la două rînduri, să ne parvină în vinerea anterioară apariţiei numărului. Vă mulţumim.
Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

ÎN TREACĂT...

Transparenţă

Mă exasperează, am mai spus-o, "scenariştii": cei care cred că lumea - aşa cum e - e o păcăleală şi că a fi deştept e a imagina nenumărate dedesubturi. Antidotul unei asemenea (morbide) înclinaţii ar trebui să fie - în plan politic - transparenţa. Şi nu se poate contesta că, faţă de epoca totalitară, există o mai vie preocupare a administraţiei superioare pentru lămurirea publicului. În plus, ziarele scormonesc peste tot, relatează indiscret, amplifică, dezvăluie, demască; din teamă de a nu spune prea puţin, ele nu ezită să spună prea mult. Faţă de această evoluţie a lucrurilor, profesioniştii camuflajului au găsit însă ingenioase soluţii de acomodare: cu sau fără premeditare (căci există şi un **instinct** al opacităţii!), ei au dibuit cîteva metode eficiente de a mima trasparenţa: iată, de pildă, **discursul "tehnic"**, explicaţia "de specialitate": un demnitar sever şi obosit apare pe ecranul televizorului şi ne explică de ce a fost necesară scumpirea cutăror mărfuri. Discursul e lung (nu se face economie de tansparenţă!) şi obscur. Nimeni, în afara colegilor de facultate sau de birou ai demnitarului, nu pricepe nimic. Terminologia e "tehnocrată", argumentaţia e sibilinică, motivaţiunile sînt "complexe". Sîntem trataţi ca un popor de contabili euforici, de economişti astuţioşi. Care va să zică e de neconceput să fim atît de barbari, încît să nu ştim ce sînt accizele, ce e aia "valoare adăugată", şi cum funcţionează un sistem financiar "în tranziţie". Dacă sub comunism nu înţelegeam viaţa politică fiindcă nu exista transparenţă, acum nu o înţelegem fiindcă sîntem proşti. Guvernul ne tot explică, ne arată grafice, ne ţine prelegeri, dar noi sîntem blocaţi intelectualmente, rudimentari, impermeabili. Pe scurt, nu merităm să avem guvernul pe care îl avem.

O altă tehnică de camuflaj, înfloritoare ca şi discursul de specialitate, este **discursul fantomă**. Guvernanţii au deprins cu repeziciune reţeta vorbirii în bobote. Un înalt demnitar al Camerei Deputaţilor reuşeşte, pe această linie, performanţe remarcabile. L-am auzit - mai ales cînd e vorba de chestiuni delicate, sau de întrebări incomode - combinînd şiruri fără sfîrşit de fraze vide, tăvălind cuvintele într-un sos cleios, fad şi indigest deopotrivă, ca un narcotic prost dozat. Asculţi năuc, în pragul infarctului mental, să vină mesajul, atitudinea, informaţia. Şi ele nu vin niciodată: ţi se oferă o gelatină suspectă, o rumoare păsărească indescifrabilă, o logică beată, care l-ar fi îmbolnăvit pe Aristotel. Programul oratorului e să **nu** spună ceea ce e de spus, să **nu** se angajeze cu nimic, să nu clarifice nimic. Numai o adunătură de spirite ignare, lipsite de fineţe diplomatică, de iscusinţa politichiei, poate pretinde unui asemenea vorbitor transparenţă reală. El are alte scopuri şi altă strategie. Nu i se poate reproşa însă că nu iese în arenă, că nu livrează nimic casetofoanelor din jur. E deschis. Dar e deschis ca o sursă de fum, ca un negustor smintit, care vrea să încaseze mereu şi să nu investească niciodată.

Şosete

România va intra într-o altă eră, mai norocoasă, de îndată ce, de pe culoarele ministerelor noastre, va dispărea un anumit tip de şosetă: şoseta scurtă, al cărei călcîi tinde să iasă din pantof, în vreme ce partea de sus nu urcă niciodată pînă la manşeta pantalonului, aşa încît epiderma neaerisită (culoare de şedinţă) a purtătorului să fie mereu la vedere. Şoseta aceasta tristă (deşi, de regulă, deschisă la culoare), cuplată cu un anumit model de pantofi, tînjind spre culmile eleganţei, dar eşuînd în amorful unui sac strîmt pentru monturi şi bătături, nu e o simplă problemă de gust. Ea deconspiră o ideologie şi un program. E emblema "omului nou", cu toate aspiraţiile şi complexele lui, cu visele lui de distincţie şi cu balastul lui frust, de fiu al gliei. Nu zic că trebuie eliminat sau dispreţuit. Dar cred că i se poate cere să stea un timp deoparte. Nu mult. Pînă va înţelege că trebuie să-şi schimbe şosetele.

Andrei PLEŞU

Anatomia unei dezmeticiri de altădată:

Panait Istrati în URSS (VII)

ISTRATI ştia bine, de asemenea, **cine** deţinea cu adevărat puterea în Uniunea Sovietică. Mărturisirile lui din **Spovedania unui învins** şi corespondenţa cu Romain Rolland din perioada călătoriei în URSS nu-l arată cîtuşi de puţin visător, naiv idealist cu capul în nori, pierdut în hăţişurile tenebroase ale sistemului bolşevic. Dimpotrivă: e un avizat. Istrati se orientează cu siguranţă şi precizie în lumea nouă sovietică, nu bîjbîie, merge direct la ţintă, ştie la ce uşă trebuie să bată şi pe ce buton trebuie să apese, ştie cui să se adreseze, ştie ce argumente de forţă poate folosi.

În primăvara anului 1928, scriitorul Victor Serge (troţkist, viitorul autor al celui de al doilea volum din trilogia **Vers l'autre flamme** apărută sub semnătura lui Istrati după întoarcerea din URSS) a fost arestat de autorităţile sovietice. Istrati îl cunoscuse pe Serge la Leningrad, în noiembrie 1927; acesta era unul dintre cei mai activi şi mai cunoscuţi propagandişti ai literaturii sovietice în Franţa, prin articole de popularizare, traduceri etc.; fusese de altfel arestat chiar în momentul cînd la Paris apărea, în traducerea lui, romanul **Cimentul** de F. Gladkov, monument al literaturii oficiale din URSS. Cînd Istrati află că Victor Serge a fost arestat, se hotărăşte să intervină în favoarea lui. Cum, unde? O spune el însuşi, în **Spovedanie**: "Pentru început, alerg la GPU. Cunoşteam acolo un om care ţinea în mîini toate firele, pe care îl stimez şi care mă stimează. Îi vorbesc de toată prietenia care mă leagă de Victor şi de credinţa mea în curăţenia lui morală. Sînt ascultat cu multă consideraţie şi după cîteva zile Victor este liber". Era, desigur, o performanţă să scoţi un arestat din ghearele celor de la GPU; Istrati o izbuteşte. O performanţă explicabilă şi prin buna, precisa alegere a locului intervenţiei, ca şi prin existenţa posibilităţii de a ajunge în acel loc, fiind lesne de presupus că nu era accesibil oricui.

În decembrie 1928, cu aproximativ două luni înainte de a pleca din URSS (dar la acea dată nu renunţase încă la intenţia public anunţată de a rămîne pentru totdeauna în URSS, unde ceruse să fie şi îngropat după moarte, urmînd ca "în ziua cînd România va fi în mîinile proletariatului său" să i se transporte osemintele la Brăila), Panait Istrati a adresat autorităţilor sovietice două scrisori prin care solicita (!) dreptul de a scrie şi critic despre realităţile din URSS. Cele două scrisori nu au fost însă adresate unei instituţii culturale, nici măcar unei instanţe a partidului: au fost adresate... GPU-ului, mai exact unui secretar de acolo, Gherson. De la GPU a cerut Istrati permisiunea de a avea şi atitudini critice faţă de lumea sovietică, nu de la VOKS (instituţia care îl invitase în URSS); nu de la diferitele foruri şi organizaţii la reuniunile cărora se aflase în prezidiu; nu de la Comisariatul pentru instrucţie publică; nici măcar de la Comitetul Central al PCUS - dacă tot era să ceară voie în calitate de "bun comunist", de "bun bolşevic", de "colaborator al operei sovietice", singurele calităţi în care se recomanda în acele scrisori. Fiindcă la condiţia de artist renunţase pentru a putea fi sincer.

În septembrie 1928, ajuns la Astrahan, Istrati cere să fie găzduit la cel mai bun hotel din oraş. Hotelul este însă plin de ploşniţe. Şi iată cum reacţionează scriitorul proletar şi revoluţionar, conform relatării făcute de el însuşi într-o scrisoare către Romain Rolland: "Asta (prezenţa mizerabilelor insecte - n.m., M.I.) m-a făcut să-mi ies din fire: «cel mai bun» hotel dintr-un mare oraş! cinci ruble pe zi (şaizeci de franci!). Este inadmisibil! Ies în culoarul pe jumătate întunecat şi urlu toate înjurăturile din puţinul meu vocabular rusesc:

- Adunătură de trîntori! Sînteţi toţi nişte contrarevoluţionari în acest hotel! Am să telegrafiez imediat la GPU-ul din Moscova!"

Nu oricine putea să-şi permită să ameninţe cu GPU-ul, cu "GPU-ul din Moscova" încă, atunci cînd găsea ploşniţe într-o cameră de hotel.

Cum însă ploşniţele (ca şi păduchii, gîndacii, şobolanii, cîinii vagabonzi) se înmulţesc, pare-se, inevitabil după orice revoluţie, Istrati mai avusese de a face cu aceste metafore vii ale exploatării. În iulie 1928, Istrati se găsea în nordul Uniunii Sovietice, în zona oraşului Murmansk, de unde urma să ajungă în insulele Solovki, parte a "arhipelagului Gulag", loc, spune el într-o scrisoare către Rolland, unde sînt "exilaţi o parte dintre «albi» şi anumiţi «roşii» turbulenţi". Nu vizitează, totuşi, lagărul, în schimb - îi comunică lui Rolland - regimul deţinuţilor politici este cît se poate de onorabil: "Pretutindeni, aici, politicii muncesc în libertate (supravegheaţi, bineînţeles). Hrăniţi, îmbrăcaţi şi cazaţi de către stat, nu li se lasă decît 25 % din produsul muncii lor, şi nu găsesc asta infernal pentru nişte oameni care s-au împotrivit regimului cu arma în mînă". Aşteptînd permisul

© S.Ghetie

special de vizitare a lagărului, Istrati merge să dejuneze la un restaurant: şi descoperă, **acolo**, cum spune el însuşi în **Spovedanie**, "cel mai frumos şi mai bun restaurant din toată Uniunea Sovietică". Explicaţia, în continuare: "Aparţine GPU-ului şi merge cum trebuie să meargă tot ce este al GPU-ului: milităreşte." Iată şi descrierea, cert extaziată, a minunatului local pe care-l avea GPU-ul în regiunea polară: "Nimeni nu este plătit. De la director la spălătorul de vase şi pînă la orchestră, toţi sînt şi liberi şi prizonieri. Liberi să circule în Kem. Este o situaţie preferabilă celei gustate la Solovki. Aşa că fiecare contribuie şi totul merge ca pe roate. Serviciu european, impecabil. Bucătărie mai presus de orice critică. Şi chelneriţe ideale: «foste» frumoase, amabile, un pic melancolice. Încercăm să le tragem de limbă. Imposibil. Mute". Dacă s-a mîncat bine în restaurantul GPU-ului, în schimb la Kem s-a dormit prost: în camerele oferite călătorilor (Istrati era însoţit de iubita lui din acel moment şi de Kazantzakis, şi acesta cu iubita - un voiaj de amorezi) erau, bineînţeles!, ploşniţe. Dar Istrati nu a mai ameninţat cu GPU-ul, ci s-au dus toţi patru la spital, unde au fost găzduiţi în camera de gardă. Aici i-a deranjat însă o femeie care năştea, sau, cum notează Istrati în **Spovedanie**, au fost "asurziţi de urletele unei femei care, într-o cameră vecină, nu-şi putea făta viţelul". Un călător duios şi sensibil.

Mircea IORGULESCU

Fundaţia NOUA EUROPĂ
oferă,
cu începere de la 1 octombrie a.c.,

10 burse de cercetare pe durata unui an univesitar.

Sunt admise, fără restricţie, toate specialităţile academice. Bursierii vor lucra în Bucureşti, beneficiind, la cerere, şi de un stagiu de o lună într-unul din marile centre universitare europene.

Valoarea bursei este de 500 DM lunar. Bursierii vor fi selecţionaţi pe baza unui concurs de către o comisie formată din trei universitari români şi trei străini.

Condiţiile de participare la concurs sînt următoarele:

1. vîrsta între 25-55 de ani;
2. titlul de doctor sau dovada că lucrarea de doctorat se află în faza ultimă de redactare;
3. un proiect de cercetare susţinut pe maximum 3 pagini în engleză, franceză sau germană;
4. două recomandări (în limbi străine) din partea unor autorităţi în domeniu, din ţară sau străinătate;
5. o adresă din care să rezulte că instituţia în care lucrează candidatul este de acord să-i păstreze locul de muncă pe parcursul bursei;
6. curriculum-vitae şi lista de lucrări (în engleză, franceză sau germană);
7. buna cunoaştere a cel puţin două din limbile străine de circulaţie internaţională.

Comisia se va întruni pe data de 7mai şi va decide, prin analiza fiecărui dosar în parte, care sunt proiectele cîştigătoare.

Dosarele se vor depune pînă la data de 1 mai a.c. la Redacţia Revistei DILEMA, aleea Alexandru nr. 38, et. 1, camera 8, sector 1, Bucureşti.

Puncte de vedere

Mihail Manoilescu şi extrema dreaptă (I)

Mihail Manoilescu, inginer, prin pregătire, a devenit profesor universitar de economie politică la Institutul Politehnic, în 1931, la 40 de ani. Apucase - în calitate de membru al Partidului Poporului - să fie subsecretar de stat, în 1926-1927, sub guvernarea a doua a generalului Averescu, s-a manifestat, alături de Zeletin, ca neoliberalist, s-a angrenat politic, de prin 1927, în lupta pentru readucerea pe tronul României a regelui Carol al II-lea, suferind o arestare şi un proces pentru ca, după restauraţia lui Carol, să devină, o vreme, membru ascultat al camarilei regale. Această apartenenţă i-a adus trei portofolii ministeriale (iunie 1930-iulie 1931; octombrie 193o-aprilie 1931, sub guverne naţional-ţărăniste, şi trei luni în cel al lui N. Iorga), înalta funcţiune de guvernator al Băncii Naţionale şi, desigur, investitura de profesor universitar deşi pînă atunci se păstrase departe de învăţămînt. Apoi, în noiembrie 1931, se produce - datorită rivalităţii cu bancherul Aristide Blanck - depărtarea sa de camarila regală, fiind apoi detestat de cercurile care, odinioară, îl ţineau la mare cinste, în frunte cu regele. Era şi om bogat, fiind, împreună cu fraţii săi, proprietar al minei din Şorecani, membru, bine retribuit, în cîteva Consilii de Administraţie. A redevenit ministru, la Externe, în iulie 1940, în guvernul de dreapta Ion Gigurtu, favorabil puterilor Axei, cînd - ca ministru - i-a fost dat să semneze dictatul de la Viena. A doua sa lucrare de economie politică, **Théorie du protectionisme et de l'échange international**, din 1929, dezvoltă un punct de vedere nelipsit de originalitate în gîndirea economică, demonstrînd, printre altele, caracterul păgubitor al liberalismului economic şi necesitatea adoptării unei politici protecţioniste. Cartea a trezit interes şi, de atunci, e comentată în literatura internaţională de specialitate. Apoi, tot mai fascinat de Mussolini şi corporatismul italian, scrie, în 1934, lucrarea **Le siècle du corporatisme, Doctrine du corporatisme integral et pur.** Nu este aici locul analizei economice a acestei teorii, nici ea lipsită de originalitate, discutată şi astăzi. Se cuvine să mai menţionez cartea sa din 1942, **Rostul şi destinul burgheziei româneşti**, remarcabilă pledoarie în favoarea industrializării ţării, contribuţie fundamentală în domeniu, alături de lucrarea lui Zeletin (**Burghezia română. Rolul şi originea ei istorică**, 1925) şi de cea a lui E. Lovinescu, **Istoria civilizaţiei române moderne** (1924-1926).

M. Manoilescu a fost întotdeauna, sub raport politic, un om de dreapta. După 1931-1932, mai face un pas şi se situează pe poziţiile politice ale extremei drepte. A fost o convertire importantă, un rol esenţial în acest proces îndeplinindu-l brusca sa orientare spre fascismul italian al lui Mussolini. De aici pînă la apropierea sa de legionarism n-a fost decît un pas. L-a făcut. Revista sa (lunară) **Lumea nouă**, întemeiată în 1932, va deveni o tribună a fascismului şi, apoi, a mişcării naţionaliste în general şi a legionarismului în special. În 1932, deci cu doi ani înainte de a publica lucrarea sa despre corporatism, Manoilescu a fost invitat la Ferara, unde a avut loc congresul de studii corporative. În cuvîntul său, printre altele, Manoilescu a declarat: "În Italia se pregătesc azi formele noi care vor încadra de acum încolo viaţa popoarelor. Către Italia priveşte unanimitatea şi savanţii lumii în cursa lor către formulele şi soluţiile noi, către care se aspiră pretutindeni... Am venit să sorbim din această sursă de idei originale şi creatoare care e fascismul pentru a duce cu noi, spre ţările noastre, în urma sufletelor noastre, cîteva picături din noua înţelepciune română" (Apud, **Lumea nouă**, I, nr. 2(mai) 1932, p. 48). În următorul număr al revistei se disociază, subliniind că nu se poate face o relaţie de identitate între fascism şi corporatism; unul e un cadru politic, celălalt economic iar pentru a împrumuta fascismul politic e nevoie de un Mussolini. Nu e mai puţin adevărat însă că, de fapt, "corporatismul este, ca doctrină şi realizare, o creaţie fascistă". La noi, în România, s-ar putea adapta corporatismul - ca sistem de gestiune economică - fără a transplanta şi dictatura fascistă. Dar o relaţie între sistemul corporatismului, ca mod de organizare a gestiunii economice, şi forma politică e necesară. Mai ales, în acest al doilea termen al relaţiei, crearea unui parlament corporativ cere să fie unicul organ legislativ în materie economică şi socială. "Rolul statului expolitic de astăzi trebuie să fie redus la politica externă, la administraţie propriu-zisă, la armată şi şcoală". Firește, statul de tip liberal era abhorat în favoarea organizării politice corporatiste (M. Manoilescu, **Anticipări, Lumea nouă**, I, 1932, nr. 1 p. 2-7). Mai tîrziu, punctele sale de vedere au evoluat. Dezavuării statului liberal şi democrat i s-a asociat, în chip firesc, ca un ecou al fascismului, ideea partidului unic "... Două sunt instituţiile politice noi din statul contemporan: corporaţia şi partidul unic... Dacă în loc de corporatismul integral şi pur, care constituie un ideal, ne oprim la corporatismul de fapt, aşa cum s-a aplicat la instituirea sa în Italia, în Portugalia sau Austria, atunci **partidul unic** apare ca o necesitate absolută pentru faza de iniţiere şi de punere în mers a regimului corporativ" (Idem, **Partidul unic, Lumea nouă**, V, 1936, nr. 7, p. 3l9). Sigur, teoria economică a corporatismului integral şi pur e un punct de vedere în limitele ştiinţei economice. Dar nu poate fi disociat total de corporatismul mussolinian, nu numai pentru faptul că, în epocă, acesta era propagatorul formulei propuse şi de Manoilescu. De altfel, curînd, chiar Manoilescu va recunoaşte liantul între corporatismul său şi cel fascist, manifestîndu-se ca un zelator al lui Mussolini. Apoi şi al lui Hitler, propovăduind un naţionalism integral dar deloc pur. Crainic, cu al său stat etnocratic, se disocia de corporatismul lui Manoilescu. Dar predica şi el un corporatism, tot de sursă fascistă, adaptat cadrelor etnosului înţeles strîmt şi restrictiv. De necesitatea organizării corporatiste a economiei statului român au vorbit favorabil, în termeni deloc precizaţi, şi fruntaşii legionarismului, cu deosebire Corneliu Zelea Codreanu şi Ion I. Moţa.

Negarea liberalismului economic avea să ducă, previzibil, la negarea liberalismului politic. N-a rămas la preconizatul parlament al corporaţiilor care, oricum, asigura pluralitatea opiniilor. A optat de-a dreptul - după un scurt răgaz corporatist - pentru soluţia partidului unic. Se poate nega, în realitatea acestei opţiuni, influenţa totalitarismului pe care l-a îmbrăţişat? În 1937 a publicat, tot la Paris, cartea **Le parti unique**. O va relua în limba italiană şi, de abia în 1942, în limba română. Ar trebui spus că, încă înaintea publicării acestei lucrări, Manoilescu exprimase neîncrederea în actul politic al eligibilităţii prin reprezentare. În 1932 scria: "**Ca oportunitate** votul universal e mai mult decît discutabil iar **ca modalitate de înfăptuire** şi împroprietărirea şi votul universal sunt modele de **neorganizare... Votul universal n-a fost cerut de nimeni** sau, mai exact, n-a fost cerut de către cei care sunt beneficiarii lui... Votul universal era incontestabil o necesitate şi dacă participarea ţărănimii la gospodărirea publică s-ar fi făcut sub forma unor colegii **profesionale**, cu o mare înrîurire mai ales în organizarea vieţii locale, desigur că reforma de la 1918 ar fi fost în linia vremii. Forma de vot universal, însă, care topeşte în aceleaşi ape toate categoriile sociale şi profesionale şi care dă ţărănimii situaţia **aparentă** de arbitru **unic** în toate problemele de stat, este numai o ipocrizie... Ţărănimea care are legal **toate** drepturile le transmite **în bloc** unor mandatari politici cari se transformă în proprii ei tirani şi care **o împiedică să se gospodărească singură prin mijloace directe în cadrul unor drepturi limitate dar sigure**". Tot aici deplîngea eşecul parlamentarismului: "Experienţa ne arată că parlamentul democratic, emanaţiunea sufragiului universal, nu este capabil să-şi îndeplinească funcţiunea sa pentru că e, în general, o adunare lipsită de competenţa necesară." (Mihai Manoilescu, **Greşelile istorice ale partidului liberal. Lumea nouă**, I,1932, nr. 3, p. 54, 52). În 1933 reia ideea,care, se vede bine, îl obseda, precizînd cam în acelaşi spirit: "Pornind de la ideea şi de la rolul funcţional al oricărei organizări sociale ajungem în chip firesc la concluzia că partidele sunt organisme perimate cari şi-au încheiat cariera în ziua în care s-au realizat în toate ţările votul universal şi libertăţile cetăţeneşti depline şi că ele nu pot împlini partidele social-democrate din apus - şi cu atît mai puţin roluri economice pentru cari nu au fost niciodată create." (Mihail Manoilescu, **Partide sau corporaţii?, Lumea nouă**, II,1933, nr. 6, p.336).

Z. ORNEA

© C.Bumbuț

Cronica parlamentară

Pariul cu impozitul

"Eminamente agrară" în ochii multora din ţară (dar mai ales străinătate) - în ciuda "industriei ceauşiste" - România postdecembristă a continuat să ofere ca principal debuşeu al încercărilor şi pariurilor electorale - mediul rural. Caragialescul "pariu cu agricultura" a debutat, în 1990, cu mîndrie şi fără nici o bază, ajungînd acum, în 1994, pariul cu pielea ursului din pădure. Parlamentul a adoptat legea impozitului agricol deşi mare parte a ţărănimii n-a primit nici titlurile de proprietate, nici proprietatea, nici cu ce s-o lucreze - darmite profitul. Între timp, Vadim îşi ridică "cîştigurile" de la armată (vezi Spiroiu) şi le depune la "tenis" (vezi Ţiriac). Tranziţia continuă.

Luni, plictisiţi de cei patru ani de "privatizare" a agriculturii, parlamentarii majoritari au trecut la recolectivizare, propunînd plenului legea pentru înfiinţarea Societăţii Naţionale a Proprietăţii Publice Agricole, proiect despre care se zice că ministrul de stat pentru reformă, Mircea Coşea, nu ştie nimic. În urma protestelor opoziţiei, dl. Adrian Năstase a amînat discutarea acestei legi cu o săptămînă. Dacă la Cameră s-a "tras" pe agricultură, la Senat s-a "dat" la Ţiriac cu undiţa "partidei naţionale", condusă - cam zgomotos pentru delicateţuri de astea - de viermişorul măreţ şi patriot.

Marţi, 15 martie, de ziua naţională a Ungariei, Camera Deputaţilor a cunoscut agitaţia înfruntărilor etnice. Senatul a votat legea impozitului agricol - aproximativ 15 %. Reprezentanţii opoziţiei au considerat această lege drept nocivă pentru reforma economică. La Biroul Permanent al Camerei Deputaţilor a fost depusă o lege privind verificarea averilor demnitarilor.

Miercuri, Parlamentul s-a reunit în şedinţă comună a celor două Camere, pentru a discuta textele aflate în divergenţă la legea arendei şi programul de privatizare al FPS pe 1994. În ce priveşte arenda, opoziţia şi-a impus punctul de vedere şi AGROMEC-urile nu vor avea dreptul de a lua pămînt în arendă. Dl. Ion Raţiu, vicepreşedintele Camerei, a criticat atît Raportul cît şi programul FPS, prezentate de Emil Dima, încă preşedintele acestei fantome a privatizării "de stat". Dar aceste acte au fost adoptate de Parlament (şi cu ajutorul parlamentarilor PD?!).

Joi, săptămîna parlamentară s-a încheiat cu legea veteranilor şi a văduvelor de război, unde senatorul Ştefan David, fost angajat al Securităţii, a propus un amendament prin care să se confere calitatea de veteran şi foştilor informatori civili ai armatei, din perioada celui de-al doilea război mondial. Amendamentul a căzut la vot, dar ne întrebăm cine sînt şi ce interese au cei 27 care au votat pentru. Opoziţia a cerut lista celor 27. În altă ordine de idei, remarcăm protestul suspect de ferm al senatorului V. Văcaru faţă de epidemia de "spionită" - cum a numit-o dînsul - din presa de toate orientările. Argumentul ar fi că "dezvăluirile astea de tot felul de spioni ne strică relaţiile cu străinătatea - Franţa de pildă (Pancea, nu-i aşa?)". Dar dacă persoana în cauză nu ar fi fost unul din consilierii lui Iliescu, oare Dumitraşcu, Vadim şi restul nu s-ar fi repezit la "agenturili"?! Totuşi, Comisia parlamentară de control asupra SRI, a cerut explicaţii directorului Virgil Măgureanu, vis-à-vis de acest caz de "spionită", cu ocazia audierii Raportului SRI asupra evenimentelor din decembrie 1989.

Impozitul pe aşa-zisul venit agricol, în fapt impozit pe proprietate, pe pămînt, reprezintă o formă mascată de oprire a decolectivizării agriculturii şi o aducere a ţărănimii "la ordine" - adică să ducă în spinare "marea industrie" neproductivă pe care statul se încăpăţînează s-o ţină departe de o lege a falimentului. Ce vor face ţăranii, rămîne de văzut (la preţuri, cel puţin), dar s-ar putea ca "spectrul electoral rural" să sufere interesante modificări. E şi ăsta un pariu.

Petru IONESCU

Strategia de pensionare

Deşi văd că nu le-a folosit la nimic să facă politică pe bază de ţîfne, idiosincrazii, complexe şi iluzii, partidelor noastre le vine greu să se despartă de propria adolescenţă. Vrînd-nevrînd, ele sînt însă împinse înainte de valul de crize şi de ciclul electoral iar această "evoluţie forţată" provoacă mai degrabă oboseli bătrînicioase decît autopercepţii mature. Şi totuşi, în acest "sezon mort" dintre două remanieri şi o oficială intrare în campania electorală am avut parte de cel puţin trei "întîmplări de partid" demne de tot interesul: întoarcerea unei delegaţii PUNR din SUA cu convingerea că liderul Gheorghe Funar face mai mult rău decît bine acestei formaţiuni; înscrierea preşedintelui PAC în delegaţia prezidenţială în turneul prin Asia şi "îndrăzneală" lui Nicolae Manolescu de a declara la întoarcere că şeful statului "ţine seama de realităţi"; în fine, ofensiva PDSR în Ardeal, prin deplasarea la Cluj şi în alte localităţi a unei "echipe de lucru" conduse de preşedintele executiv Adrian Năstase, care a declarat că formaţiunea sa se află în concurenţă cu PUNR.

Toate aceste "mişcări" la suprafaţă, însoţite de numeroase manevre subterane, de scandalurile oarecum disperate în care extremiştii îşi caută o dată scăpare şi de "curăţirile" din domeniul serviciilor secrete, dovedesc de fapt intrarea într-o nouă fază a bătăliei politice. Pe ocolite dar hotărît, multe partide îşi recunosc eşecul strategiei de pînă acum. Numai că orice schimbare la nivelul unei formaţiuni se repercutează imediat asupra întregului ansamblu parlamentar şi de nimic nu se tem mai mult liderii noştri politici decît de clarificări interne de care ar putea beneficia adversarii. Izolarea "furioşilor" din PUNR ar aduce acestui partid un plus de credibilitate în plan extern, o apropiere de celelalte partide naţionaliste (inclusiv PNŢCD), o "îmblînzire" a relaţiilor cu preşedinţia şi deci cu partidul de guvernămînt. Ce s-ar întîmpla însă cu alegătorii, cîţi dintre ei vor înţelege că primarul Clujului are un loc al său la "România Mare" şi pentru cîţi ideile taberei moderate din PUNR nu se explică decît pe baza "pedepselor Cotroceniului"? În orice caz, efectele unei rupturi în PUNR pot bulversa spectrul politic şi determina o nouă regrupare de forţe. Principalul interesat s-o provoace ar fi, evident, PDSR, cu condiţia să găsească cheia potrivită, în aşa fel încît să evite propria sciziune şi să atragă acel segment al PUNR pentru care preşedintele Iliescu e de necontestat. Teoretic, "planul" are şanse de reuşită, practic însă peste confuzie şi interese domneşte ura surdă dintre cei înlăturaţi (puţin) de la putere (adică doar lăsaţi în planul doi) în decembrie 1989 şi cei ridicaţi de revoluţie în vîrful piramidei. Ea a ajuns să fie mai importantă decît lupta între cei înlăturaţi de la putere în 1945-47 şi cei care le-au luat locul, luptă care a marcat prima etapă post-revoluţionară. Acum PDSR nu mai are încotro şi iese la atac schimbînd unghiul, pentru că nu (se) mai poate minţi în privinţa adevăraţilor concurenţi: nu ţărăniştii cu monarhismul lor îl vor pune în pericol la viitoarele alegeri, ci un bloc ultranaţionalist de stînga care să valorifice deopotrivă neîncrederea în procesul reformei din toată ţara şi spaimele antiungureşti din Ardeal. În ciocnirea dintre adepţii social-democraţiei preoccidentale şi fanaticii susţinători ai autarhismului de tip ceauşist, Caritas-ul joacă azi, ca şi ieri, un rol esenţial: după ce ajunsese aproape un erou demonstrînd că românul se poate îmbogăţi fără să muncească dacă urmează orbeşte linia trasată de fosta securitate, Gheorghe Funar va trage ponoasele politice ale acestei imense nebunii financiaro-ideologice. "Reţeaua" care l-a propulsat şi care a prezentat mereu această afacere dubioasă drept o victorie împotriva străinătăţii şi a complotului iudeo-masonic nu se va lăsa însă atît de uşor neutralizată. Învinsă momentan, ea e gata să pună la cale alte şi alte minunăţii. Singura şansă a celor care cred în democraţie de a ieşi de sub ameninţarea permanentă a unor astfel de forţe e să facă împreună un pas decisiv spre refacerea majorităţii parlamentare. Ezitările şi infantilismul politic sînt însă în continuare confundate cu dovezile de caracter şi cu intransigenţa revoluţionară. Modul în care presa şi partidele de opoziţie au reacţionat la decizia lui Nicolae Manolescu de a-l însoţi pe liderul de la Cotroceni în Lituania, Coreea şi China şi de a discuta cu el pe teme de actualitate se menţine în sfera comportamentului ridicol, ranchiunos şi perdant. În fond, politica se face cu alte argumente decît cele de genul "domnul Coposu n-ar fi acceptat" (pentru care nu există decît un singur răspuns: dar domnul Raţiu da, şi tuturor ni s-ar fi părut normal). A crede că trebuie să te raportezi la şeful statului ca la un ciumat pentru a face plăcere celor plini de prejudecăţi, se potriveşte oricui dar nu unui lider politic. Din contră, a crede că democraţia n-are nimic de-a face cu simpatiile ori antipatiile personale şi cu "înţelepciunea" de a întoarce spatele celor care te-au învins **ar trebui** să fie litera de evanghelie a politicienilor noştri, chiar dacă ţata Floarea e departe de a o putea înţelege şi accepta. Există o formă de populism prin care partidele educă electoratul mult mai profitabil din punct de vedere politic decît acea prin care politicienii se coboară la nivelul "judecăţilor" masei. Cînd o vor descoperi oare şi **democraţii** noştri?

E. ŞTEFOI

Presa despre...

Pedepse, făptaşi, anchetatori şi reciprocă bătaie de joc

Tot ce i se întîmplă directorului **Evenimentului zilei** e de interes naţional. Atunci cînd el e convocat la Parchetul de pe lîngă Tribunalul Municipiului Bucureşti pentru a(ne) povesti cum "a(m) atentat la siguranţa naţională", subiectul devine de interes planetar. Nu mai contează că "s-a prăbuşit Caritas-ul", că "Gerald a dat faliment", că "atleta Alina Astafei a fost suspendată pe trei ani din orice competiţie internaţională", că "Dumitru Cristea,adjunctul lui Virgil Măgureanu, va fi schimbat pentru încălcarea deontologiei profesionale". Evident, condamnarea Tonyei Harding şi implicarea lui Bill Clinton în afacerea Whitewater" sînt "bombe" de doi bani în comparaţie cu "evenimentul Cristoiu" şi "mijloacele specifice" ale bătăii de joc transformate în metode de contraspionaj. Înainte de a se aşeza pe scaunul pe care şezură mai înainte "escroci, hoţi, criminali, inclusiv cei care l-au asasinat pe Luchian Mihalea", editorialistul-erou al contemporaneităţii a studiat sîrguincios articolul 19 al Legii siguranţei naţionale.Concluzia ne este împărtăşită, cu generoasă limpezime, în ediţia de vineri 18 martie a **Evenimentului**: "Cadrul legal pentru un jurnalist înseamnă conferinţele de presă ale lui Traian Chebeleu. Se înţelege că puteam eu să aştept mult şi bine pînă cînd purtătorul de cuvînt ar fi dezvăluit, la o conferinţă de presă, că la Cotroceni e un spion. Aşa se face că pentru a-mi îndeplini mandatul încredinţat de opinia publică, ba chiar şi pentru a fi bun patriot, trebuie neapărat să fac ceva închisoare". Probabil **Evenimentul zilei** poate oricînd demonstra că a făcut o "glumă" bună în "spinoasa" problemă a interceptării mesajelor primite la Cotroceni de ziua şefului statului.Ce te faci însă cînd "apărătorii siguranţei naţionale", lezaţi în amorul lor propriu, îi răspund cu o altă glumă, folosind "mijloacele specifice" pentru a-i băga domnului Cristoiu pe gît "preţioasa informaţie" a spionilor? Grea e, doamne, lupta între profesioniştii mijloacelor specifice deşi indiferent cum se termină, "audiatul Cristoiu" nu poate ieşi decît bine! **Adevărul**, interesat de premiul de 150.000 oferit de confraţii de la **Evenimentul zilei**, nu trece cu vederea faptul că "anchetarea domnului Cristoiu" e "un nou subiect pentru presa de senzaţie". El preferă însă, pe pagina întîi, o ştire de cu totul altă factură: "Deoarece guvernul nu alocă bani pentru vaccinul contra hepatitei B/ **Mii de copii sînt condamnaţi la moarte**. Pentru a nu ţrea panică, specialiştii au evitat să dea publicităţii cifrele acestei tragedii". **Jurnalul naţional**, care ne anunţă că "Doi români fură o maşină în care se află o comoară", îşi dedică editorialul (vineri 18 martie) jocului de-a "uite spionul, nu e spionul": "Toată zarva cu privire la diverşi agenţi secreţi de la Cotroceni, Guvern, Parlament etc. sînt (sic) poveşti de adormit copiii şi de fraierit cititorul să nu vadă că ziarul s-a făcut sute de lei". **Ora** aleargă şi ea după informaţii strict secrete şi ne dezvăluie potenţiala motivaţie a înlocuirii fostului şef al diviziei de Contraspionaj: acesta se află "la spitalul nr.9, într-o rezervă superpăzită" unde "urmează un tratament de dezalcoolizare". Ni se furnizează, evident, şi un "amănunt" de mare importanţă: "masa i se aduce de acasă zilnic cu o maşină". Generalul Gh. Diaconescu dezminte a doua zi, în aceeaşi publicaţie, întregul mini-articol, conjurînd-o pe Anca Oegar, dacă are copii, să se gîndească la traumatismele pe care le provoacă familiei. Chiar aşa, dacă bietul om se află în misiune, muncind zi şi noapte pentru neutralizarea vreunei agenturi şi nevasta intră la bănuieli citind ziarul **Ora**? Mai bine să trecem la "cazurile civile", aşa cum ne propune **Ultimul cuvînt**: **"Dezmăţul puterii la Craiova**: Poliţişti rămaşi miliţieni, judecători cu mintea întreagă şi oficiali mîncaţi de corupţie, toţi uniţi împotriva unui băiat de 15 ani. Mama sa le declară război,"**România liberă** găzduieşte (sîmbătă, 19 martie) opiniile lui Victor Babiuc despre cei "Culpabilizaţi încă o dată". E vorba de foştii deţinuţi politici, pe care foştii turnători îi ponegresc în fel şi chip fără ca "democraţii" din Parlament să reacţioneze în vreun fel. Despre cum sînt trataţi "foştii" (dar pe alte meleaguri) vorbeşte şi **Curierul naţional**: "Fostul şef al serviciilor de informaţii din Lyon, a fost judecat pentru crime de război". În **Vocea României**, complet străină şi de întrevederea Cristoiu-Nazat şi de forţatele "legături" Pancea-Ames-Pacepa depistate de alte cotidiane, ni se oferă listă completă a celor "treisprezece primari şi doisprezece consilieri demişi". Pe vremuri, zicala cu peştele mai folosea la ceva, acum însă adevărata "siguranţă naţională" nu poate fi garantată decît oprindu-te la ... acarul Păun. (E.Ş)

De jur împrejur

O investiţie proastă

Afacerea Whitewater, care zguduie acum Casa Albă, a început ca un simplu fapt divers. În octombrie, la o sindrofie de la Washington un reporter s-a lăudat că face o investigaţie în legătură cu nişte tranzacţii suspecte din Arkansas în care ar fi putut fi implicat preşedintele Clinton în vremea cînd a fost procuror şi apoi guvernator al acestui stat. De atunci, ce s-a descoperit şi ce nu la Little Rock – capitala statului Arkansas – a devenit material de pagina întîi: a fost numit un procuror special pentru a investiga toate ţele, Congresul şi-a numit propria comisie de anchetă, consilierii preşedintelui demisionează, Clinton şi soţia nu mai pot trece cu uşurinţă peste acest 'fleac" şi dau declaraţii în care se dezvinovăţesc.

Încercînd să placă tuturor, preşedintele Clinton a reuşit să devină neplăcut multora şi există perspectiva ca întreaga lui politică de schimbare să fie modificată de acest scandal. Ales cu o majoritate subţire, izbutind să-şi impună principalele proiecte prin tranzacţii politice îndelungi, în absenţa unei cotituri spectaculoase, Clinton va fi nevoit să-şi petreacă restul mandatului re-acţionînd şi nu acţionînd. Scandalurile "morale" de la vîrf în America, dar nu numai, se declanşează ca prin farmec – în momentul în care iniţiativa politică a acuzatului devine incomodă.

Esenţa afacerii nu e doar îndepărtată în timp, ci şi confuză în esenţa ei şi deocamdată – deşi dorinţa n-a lipsit – nu s-a putut dovedi că Bill sau Hillary Clinton ar fi călcat în vreun fel legea. E o poveste cu investiţii păguboase, cu împrumuturi de la stat, vînzări de titluri de rentă, bănuiala cea mai neplăcută fiind că autorii delictelor financiare au beneficiat prin iscusita avocată Hillary Clinton de sprijinul guvernatorului Clinton pe care l-au răsplătit în diversele şi costisitoarele sale campanii electorale.

Este evident că la Washington, unde duplicitatea şi conflictele de interese au alte standarde, viaţa politică din Arkansas aşa cum se desvăluie ea prin revelaţii succesive are de ce să uimească. Arkansas e un stat sărac cu mulţi oameni bogaţi, în care Partidul Democrat e la putere practic de la Războiul de secesiune. Elita financiară nu face nici un secret din relaţiile ei cu lumea politică, firmele juridice mari (cum era şi cea în care a făcut carieră Hillary Clinton) oferă expertiză atît administraţiei, cît şi capitalului privat. Toată lumea cunoaşte pe toată lumea, toţi au fost cîndva colegi şi firma Whitewater – în care a investit şi a pierdut familia Clinton – s-a bucurat de sprijinul general. Acest tip de relaţii şi reflexele pe care le nasc, mutate la nivel naţional, au efecte nefericite. Pentru că dacă, în fond, deocamdată nu i se poate reproşa nici preşedintelui, nici soţiei sale vreun delict, comportamentul echipei de consilieri a contribuit hotărîtor la declanşarea scandalului. Se pare că oamenii preşedintelui au încercat să-l susţină prin sustragerea de documente, şi, ceea ce e sigur, au transmis informaţii oficiale secrete, prietenilor din Little Rock aflaţi în anchetă. Demisiile succesive creează o oarecare stare de panică, speculaţiile despre sinuciderea din toamna trecută a unui consilier prezidenţial, bun prieten al familiei Clinton, sînt din ce în ce mai insistent legate de dosarul Whitewater. Spiritul de echipă devine în faţa primejdiei reale sau probabile spirit de gaşcă şi echipa se descompune. Vinovat sau nu, preşedintele Clinton trebuia să facă publice toate informaţiile de la bun început şi ar fi putut dezamorsa criza. Toate scandalurile anterioare de la Casa Albă (Watergate, Iran-contras) au avut efecte dezastruoase din cauza aroganţei consilierilor care au considerat că pot ţine situaţia sub control şi pot ascunde informaţiile. Dar, de data aceasta se pare că acţiunea consilierilor au avut de luat în calcul şi poziţia soţiei preşedintelui – Hillary. În afacerile din Arkansas ea este un personaj esenţial, ori acum ea a refuzat mult timp orice declaraţie publică. Atipică, pentru rolul decorativ rezervat în ultimele legislaturi primelor doamne, Hillary şi-a asumat proiectul reformei asigurările de sănătate, o componentă principală a programului prezidenţial. Modul strălucit în care şi-a susţinut propunerile în faţa comisiilor Congresului i-a atras simpatia şi respectul. Tăcerea în care s-a învăluit în legătură cu afacerea Whitewater, invocînd dreptul la păstrarea secretului vieţii private, nu se potriveşte cu felul cum s-a manifestat pînă acum şi sugerează că ar avea ceva de ascuns.

Faptul că soţii Clinton au fost preocupaţi de bunăstarea lor nu este în sine un scandal. Americanii n-ar alege un preşedinte care habar n-are ce e aia o investiţie şi disprefuieşte banii. Că această preocupare a ocolit sau a depăşit cadrul legal devine o insultă nu doar pentru onestitatea, dar şi pentru inteligenţa preşedintelui. Renunţînd la discreţia autoimpusă, Hillary Clinton a declarat într-un interviu recent că nu are a-şi reproşa nimic, decît că în 1985 a făcut o investiţie proastă în firma Whitewater. Nu e exclus ca electoratul să realizeze că America a făcut o investiţie nesigură în familia Clinton.

Magdalena BOIANGIU

De mamă. Ludicul şi iniţierea ei de viaţă!

Ca frecvenţă şi similitudini contextuale, echivalentul românesc pentru franţuzescul "merde" sau americanul "sheet" este "băga-mi-aş...". Psihanalitic, însă, atotpenetrantul nostru vocabulo-mădular degajă alte semnificaţii în vorbirea cotidiană. Anume, o relaţie compensatorie între om şi lume. Impulsul vindicativ şi germinal al naţiei vitregite, complexate, prea puţin putincioase. Ce altceva să faci dacă nu poţi schimba realitatea şi nu poţi "face istorie"? O-njuri, o boicotezi prin limbaj, o exorcizezi.

Incapabil de iniţiativă, sărac, bătut de toate vînturile, peticit etnic, speriat dar mîndru (om de munte, transhumant, temperat, tras în piept de venetici, păgubos şi, deci...onest în versatilitate şi compromisuri) omul nostru are în genere de ales între două visuri compensatorii şi o concluzie logică: agresivul steril (băga-mi-aş...), mazochismul expiator (mînca-mi-ai...) şi concluzia atotdisolutivă, care îneacă gargantuesc orice realitate într-o micţionare la nivel planetar: "mă piş pe democraţia voastră".

"Băga-mi-aş" este înjurătura noastră de toate zilele, visul nostru secret, de răzbunare pe toţi şi pe toate, utopia seminală a neputinţelor noastre, iluzia omnifecundării verbale, cea care este şi esenţa **Căluşarilor**, jocul dus de Ceauşescu pe toate meridianele globului. (Or şti occidentalii ce aplaudă la Căluşari? că nu cred să se fi jucat vreodată-n turneu forma originară, cea cu băţul terminat în falus, înfipt ritmic în ţarîna procreativă).

Că înjurătura e un ram din pomul iniţierii nu-ncape îndoială. Toate seminţiile înjură de yin şi yang, de activ şi pasiv, de gol şi plin. Ca orice formulă incantatorie, exorcism, lapidaritate ezoterică, act verbal magic, invocativ, asociativ, repetitiv, ca orice jurămînat şi parolă ocultă, in-juria derivă din psiho-arhetipalitate. Din rit, mit, vrăjitorie, totemism şi, mai ales, animism. Sumă de simboluri originare, înjurătura este o esenţă. Mai mult: e chintesenţă. Spune-mi cum înjuri, ca să-ţi spun ce etnopsihologie ai!

Zău, nu-i de glumă aici. Înjurătura nu e numai o artă, ci şi o religie. Coté-ul ei - indiscutabil - iniţiatic funcţionează magnetic (ca forţă captatorie a duhurilor), terapeutic (alungare a răului, descîntec), alchimic (transformă tot şi extrage aurul şi licorile din toate cele patru stihii). Este rudă cu blestemul şi imprecaţia, e istoricizabilă dar şi psihanalizabilă, este ambivalentă etic (malefică şi benefică) şi plurivalentă social (cu specific anume pentru fiecare strat, segment sau pătură).

Istoria şi cazuistica înjurăturii la români rescrie în chip specific istoria şi tipologia naţională propriu-zise. Cele 3-4 mari formule de bază indică atît arhaicitatea matriarhală şi viziunea funciar htoniană, sau pastoralitatea fertilizantă, cît şi aluviunile istorico-rasiale petrecute de-a lungul vremii. E limpede că înjurătura de mamă (care-i, totuşi, universală, cred) ţine de fondul pre-istoric şi re-prezintă iniţierea prin moartea ritualică a lui **regressus ad uterum**. Vulva - ca şi peştera, scoica, în fine, Receptacolul - este locul de origine, unde - ca să te vindeci, ca să-ţi (re)vină minţile la cap, ori ca să mă răzbun - eu te trimit şi te bag. A te **rambursa** în pîntecul matern va să zică: eşti necopt, eşti neterminat, trebuie să te reciclezi la obîrşii, să mori ritualic în grota "mitraică" spre a putea renaşte fain, întreg, luminos, aşa cum pasărea măiastră îl înghite pe Făt Frumos,din iubire ("mînca-l-ar mama") şi-l regenerează şi mai strălucitor.

Înjurătura de mamă, este în intenţie, binefăcătoare, reombilicală, cu adevărat formativă, purificatoare şi recuperatoare de absolut. Înghiţirea injuriatului în matrice este o ultimă încercare de reîntregire a firii sale. El va trece iarăşi prin cercurile şi chinurile facerii, va străbate labirintul morţii şi va ieşi (dacă-i este dat! dacă este într-adevăr o fiinţă aleasă!) om deplin, adică butoi cu toate doagele şi nu cu una lipsă. Dacă nu se întîmplă aşa, atunci trecem din stadiul benefic în cel agresiv-virilizant. Cu alte cuvinte: apoi, dacă eu te-am băgat în aia mă-tii şi tu tot prost ai ieşit, atunci du-te-n aia mea! Dacă vulva (maternul) este efigia regenerării **morale**, falusul (paternul) este efigia regenerării **fizice**. (Aici intervine şi ceva din mitul Orfeu-Ossiris, prin al nostru "mînca-mi-ai...", dar nu ne mai complicăm acum).

"Dacică", înjurătura de mamă cheamă către pămînt. Trimiterea falică - semn de latinitate spermatică - ţine de ritualitatea fertilizantă a primăverii, a însămînţării. Adică: dute-n aia mea şi fii bărbat, învaţă Verbul, învîrtoşează-te, ce dracu eşti aşa molîu!

Peste această popularitate esenţială s-au suprapus variantele istorice, geografice, psihologice. "F...te-n cur" trebuie să provină din lunga stăpînire turcească, în vreme ce "băga-mi-aş..." ţine de narcisism, de conştiinţa adîncă a omnipotenţei. La români, falusul e pe post de Zeus şi Puruşa, el se poate introduce-n tot, de la secetă şi guvern pînă la lună şi soare, de la cele patru puncte cardinale pînă la biserică, vîrful creionului şi compostorul din autobuz.

Acuma, sigur că un tratat serios de injuriologie naţională trebuie să ţină seama nu doar de subteranele arhetipale, ci şi de multele etaje ale problemei. E cale lungă de la "du-te dracului" (formulă de deochi păgîn cuplat cu exhortaţia creştină, variantă a lui "ducă-se pe pustii") pînă la, de exemplu, una dintre formulele ţigăncilor: "linge-m-ai în ceaşcă". Pe urmă, expertul trebuie să ţină cont de dualitatea sentimental-emoţională a formulelor, adică de furie, dar şi de alintare, de răzbunare, dar şi de respect. Un om inteligent, dibaci, ajuns la avere fie prin machiaverlicuri, fie pe căi cinstite, este pentru noi : "un om dat în paşte de deştept". Un prieten e mîngîiat la necaz cu o "ce aia mea să-i faci, aşa-i viaţa!". În plus, înjurăturile - mai precis, apelurile injurioase - se demodează, au fiecare vîrsta proprie: faţă de tînărul cioban din secolul trecut, care-şi chema iubita la strungă cu viersul "vino mîndro la ciomag", liceanul de azi îşi interpelează prietena printr-un subtil devoalat "cînd ţi-o-mping?" ori, mai "timid": "te fac un basic instinct?" De la suava metaforă sexuală "paşte calul lui Gheorghiţă / priponit de-o garofiţă" am ajuns, iată, la emblemele post-revoluţionare de pe zidurile şcolilor: "suck my dick", după cum "fuck" ni l-a înlocuit pe sinonimul autohton. Iar înjurăturile demodate, de genul "îţi f... o palmă peste ochi de-ai s-auzi cîinii la Giurgiu" lasă locul extraselor din filmele-video, precum : "viaţa-i o piece of sheet". Ş.a.m.d.

Revin. Ce-am vrut să spun e că, departe de-a fi un bagatel, înjurătura este - cel puţin la români - lucru sfînt. De pildă, nici un tribunal, nici un verdict din lume nu echivalează cu implacabilul nostru :"să mă pupi în cur". Adică: gata cu mofturile, s-a terminat, totul e clar. Sau, ca exemplu literar, **Telegrame**-le lui Caragiale: toate ca toate, dar cînd "Directoru prefecturi locale Raul Grigoraşcu insultat grav dumnezeu mami", devine că e lată rău şi că, deci, "viaţa onorul nesigure". cum spune şi procurorul în raportul său: "Mare devenă foarte iritat, pronunţat Dumnezeu mami, nu personal cineva, ci ghinion. Atunci Costăchel Gudurău care sta altă masă criticînd guvernul gura mare, sculat şi apostrofînd directoru strigat **ba pe al măti** şi ridicat bastonu. Directoru parînd răpide lovitura aplicat agresorului palme şi promiţînd cavalereşte duel. Agrisorul plecat înjurînd ameninţînd guvern de bandiţi, propriile cuvinte."

O altă dovadă că înjurătura-i lucru serios este însăşi permanenta ei "politizare". Ce altceva dacă nu un efect al propagandei postbelice era, de pildă, înjurătura de răspuns din copilăria mea: "da'a mă-tii ce-are? e ocupată de fascişti?!?" (Că tot am ajuns la nostalgii: cînd îi auzi azi pe cei de 15 ani cum se jură că spun adevărul şi întrebuinţează formula "cross my heart", inima îmi tresaltă duios la amintirea atît de romanticului şi autohtonului jurămînt din copilărie: "să se cace pe el ăla care minte?" Şi unde mai este fermecătorul "băga-ţi-ai sîrmă-n nas" din tinereţile noastre?...)

În fine, las altora plăcerea de a inventaria instrumentarul practic infinit al înjurăturii noastre, unde biserica, sfinţii, morţii mamii, grijaniile, anafura, parastasul, prescura, lumînarea şi ceara dovedesc o dată mai mult natura profund serioasă a chestiunii (ca impuls drăcesc, e de la sine înţeles că injuria are a se război veşnic cu cele sfinte!). Ca ultimă dovadă de seriozitate a ideii e de amintit înjurătura preferată a lui Eminescu - "tu-i neamul nevoii" - semn că oful iubitorului de ţară trasnfigurează pînă şi imprecaţia...

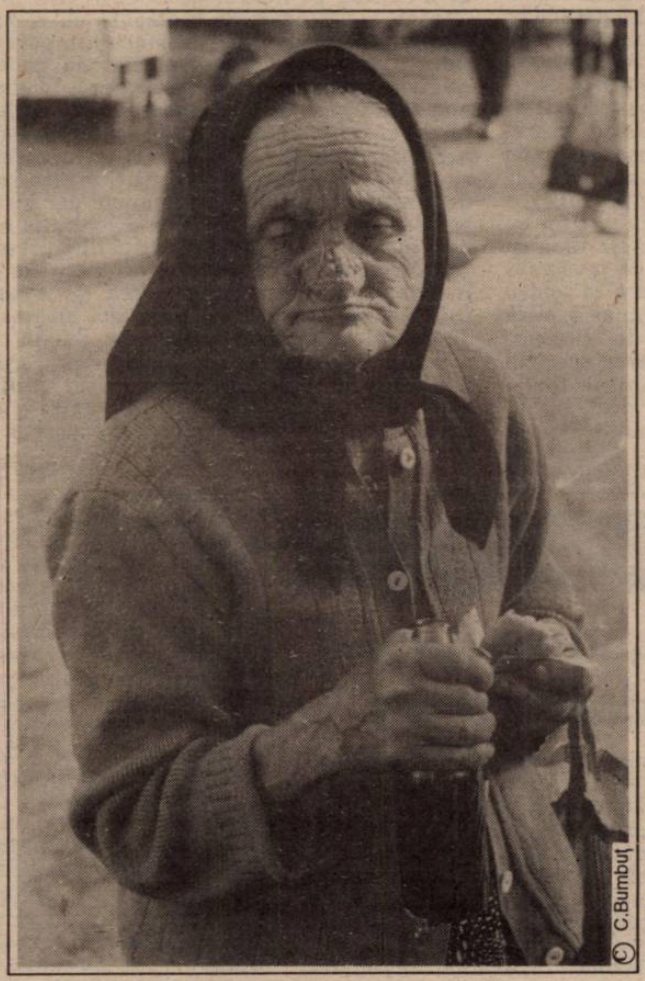

Dacă iubesc şi urăsc deopotrivă ceva la noi e tocmai uriaşa înţelepciune sedimentată de secole în formula-sumă "dă-o-n mă-sa!" - de viaţă, de moarte, de tot. În definitiv nu-i asta filosofia ciobanului mioritic? Şi de-o fi să mă omoare, dă-i în mă-sa, că eu tot mă-nsor în ceruri. Au trecut ei p-acilea romanii, migratorii, turcii, ruşii, nemţii...I-am băgat noi unde trebuie? I-am băgat! "Dă-o-n mă-sa de istorie, de Europă, dă-i în mă-sa şi pe ruşi şi pe americani şi desfă şi tu o bere!" - "Dă-i în mă-sa şi pe ăştia din opoziţie şi du-te la bucătărie, că s-a ars dracului varza aia...!"

Asta ne-a ajutat să trecem istoria ca raţa prin apă - şi tot asta ne mîntuie şi-acum, popor fioros de feeric, mama ei de tranziţie...De la beţivul trecător în triumf prin piaţa Amzei urlînd: "îmi bag...-n preţurile voastre, 'vă-n gît dă privaţi" înveţi cam cît din **Capitalul** lui Marx. "Şi dacă-nveţi, la ce-ţi foloseşte? Dă-i în mă-sa..."

Dan C. MIHĂILESCU

O abreviere genială

Tatăl meu, căpitan de infanterie trăit printre Z.B.-uri şi mirosuri de bocanci şi moletiere, nu ştia să înjure. Gheorghe Terente, ultima ordonanţă, era convins că această infirmitate l-a consumat şi l-a pierdut la numai 41 de ani. Era mai bine să fi folosit cîteva precise "trimiteri din bătrîni", s-ar fi curăţat de venin, afirma Terente.

Şi totuşi... Într-o zi, l-am auzit pe tata înjurînd de **tratament**. Iată împrejurarea: fiind răcit cobză, mama nu reuşea să-i pună ca lumea salvatoarele ventuze. Ca să o instruiască milităreşte, tata a chemat demonstrativ sanitarul regimentului, pe majurul Panait, care s-a dovedit expert pînă la ultima... Dar la ultima ventuză, plină cu spirt, nu ştiu cum a făcut, că a crezut-o goală şi i-a răsturnat-o înflăcărată pe spinare. Urlete fuzante, reproşuri în rafale, comenzi de rupeţi rîndurile... Nici o înjurătură.

Odată deflagraţia înăbuşită, pacea restabilită, mama s-a simţit obligată (de, gazdă!) să-şi trateze pedagogul umilit cu o farfurie cu mezeluri, măsline, tartine cu icre. Sanitarul, mîngîiat, a mulţumit, la plecare: "Vă sărut mîna, coniţă, pentru tratament". Atunci, tata a sărit din pat ca ars (acum ars în adîncul fiinţei): "Bagă la cap, pifane: **tratăţie** se zice; **tratament** e ce-mi făcu neghiobia ta!... **Tratamentul** mătii de..."

Din relatări disperse, am reţinut că tata mai înjurase cîndva. Înjurase de **căţea**. Fusese muşcat, pe frontul de la Mărăşeşti, de o mitralieră nemţească. Zisese, atunci: "Mama ta de căţea, cu căţeluşi cu tot!" Cam preţioasă imprecaţia, de unde trag concluzia că nu folosise o înjurătură, ci mai curînd făcuse o comparaţie de calibru redus, un pocnet verbal de apreciere fără compresia specifică – nici tratament nici tratăţie, un simplu flash liric.

Şi în această privinţă l-am moştenit. Totalmente inapt pentru, cînd sminteala lumii m-a trimis în spitalul care urma să schimbe înfăţişarea realităţii pentru a o potrivi vederilor mele, era prin 1974, doctorul Ion Ionescu, mare neurolog la "Elias", Dumnezeu să-l odihnească, m-a purtat kilometri întregi pe lungile culoare şi scări, obligîndu-mă să repet ca la şcoală, după el, cele mai cumplite înjurături. Tratament plin de înţelepciune şi delicateţe.

Tratament salutar: i-am simţit fizic efectele, dovadă că nu peste multă vreme am izbutit să înjur dezinvolt, suav birjăreşte, la fiecare pas (peripatetic, mereu mai patetic), în surdină lumea cea largă, mai clamoros restul, pe toţi şi toate – ocaziile nu-mi lipsesc. N-am avut nevoie de discurile inventate de un psihiatru american, – colecţie grasă de înjurături – medic căruia, nu pricep de ce, nu i s-a acordat încă premiul Nobel. Că de înjurat ar trebui să ştie toată populaţia globului, nu doar cîţiva gazetăraşi stîngaci şi peltici.

Cea mai adîncă, mai teribilă, mai universală înjurătură au inventat-o pietroşiţenii mei, de pe Ialomiţa din munte. Ei izbucnesc:... **Dumnè'**... şi se opresc brusc. E o prescurtare genială: ataci direct Persoana şi Voinţa supreme, dar frînezi cum frîna Prost înaintea proiectării în zid. Patru silabe înghiţite cu mult mai devreme ca ele să formuleze o blasfemie. Puterea exploziei atomice, cenzurată decis la mijloc de cuvînt intangibil (nobilă virtute şi doctă geometrie şi ştiinţă a proporţiilor!), eficacitate deplină, consecinţe penale zero!

E ceva atît de isteţ, ca şi cînd Persoana ar fi spus, la început: "Să fie lumină !" şi ar fi adăugat imediat: "Ba să nu!" – iartă-mă, Doamne, de injurioasa mea comparaţie...

E un mod de a proceda al unui neam pe care curăţenia şi inocenţa îl ajung din urmă cu o secundă mai înainte de-a făptui crima.

Mircea Horia SIMIONESCU

Înjurătura şi procesiunile faloforice

Pe cînd eram copil, bunica, trăită multă vreme între ruşi, la Chişinău, mi-a spus că nu a auzit, vreme de treizeci de ani, cît a stat acolo, atîtea înjurături cîte auzi la noi într-o singură zi. Copiii între care trăiam erau destul de liniştiţi şi cu toate că nu erau toţi dintr-o "familie bună", ba uneori chiar din familii modeste, între noi, pînă am împlinit 14-15 ani, pînă ce nu am ieşit şi noi în lume, nu se prea auzeau înjurături.

Bunica mi-a dat şi cîteva exemple: cînd se enervează şi vor să-şi jignească duşmanul, ruşii i se adresează cu "pui de căţea" sau "rahat cu unt". În comparaţie cu ce auzeam la piaţă, în tramvai, între colegii mai mari, exprimările ruşilor mi se păreau cu adevărat nevinovate. Cum cititorul ştie cam care sînt înjurăturile noastre naţionale, îmi voi permite să mă refer la ele fără să le mai reproduc. Despre înjurătura înjurăturilor, Al. Paleologu a scris un întreg eseu. Clasica înjurătură de mamă ascunde în ea un fior metafizic; prin ea ne aneantizăm adversarul, îl trimitem în haosul din care s-a născut, îi ştergem fiinţa din istoria clipei, ca şi din memoria noastră.

Înjurăturile cu caracter religios, mai rare ca frecvenţă, atentează, deja, la demnitatea fiinţei şi la drepturile confesionale ale fiecăruia. Putem bănui că ele-şi au originea în comunităţi mixte, în care fiecare se închină într-o altă biserică, la un alt Dumnezeu. În cazul acesta, înjurătura face referinţă la o Biserică a mamei, la un Dumnezeu al mamei (de ce al mamei? se pleacă de la premisa **pater semper incertus**), iar verbul se constituie într-o tentativă de viol.

Scot din discuţie sudalma ţigănească, de dată mai recentă. Ea nu are statut metafizic, iar prin conţinut şi prin formă este injurie pură, agresiune verbală. După părerea mea, înjurătura, oricît de vulgară ar fi, nu jigneşte. Este mai degrabă o formă de uşurare pentru cel care o exprimă. De aceea, în multe cazuri, nici nu mai este percepută ca sudalmă: de multe ori ea este un simplu semn al contrazicerii. Înjurătura de mamă a devenit atît de familiară şi de frecventă pentru că i s-a pierdut conţinutul. Aproape nimeni nu mai tresare, nu se mai ruşinează cînd înjurătura se rosteşte în public. Ea a intrat, ca să zic aşa, în ticurile noastre verbale şi nu mai denotă, în multe cazuri, starea de enervare, ci se înscrie într-un carnaval de cuvinte pestriţ şi vesel ca un bazar. Dacă nu este vorba de o stare conflictuală, străinii se înjură unii pe alţii fără patimă, ori colorează comunicarea cu înjurătura de mamă pentru a forţa o apropiere, pentru a obliga la familiaritate. Dacă vorbindu-ţi, un străin trage o înjurătură de mamă, e semn că peste cîteva minute te va tutui. Democraţia de carnaval a cuprins şi femeile, care înjură cot la cot cu bărbaţii. Avem la început o tresărire uimită, apoi ne obişnuim la gîndul că, în carnaval, lumea trăieşte cu josul în sus.

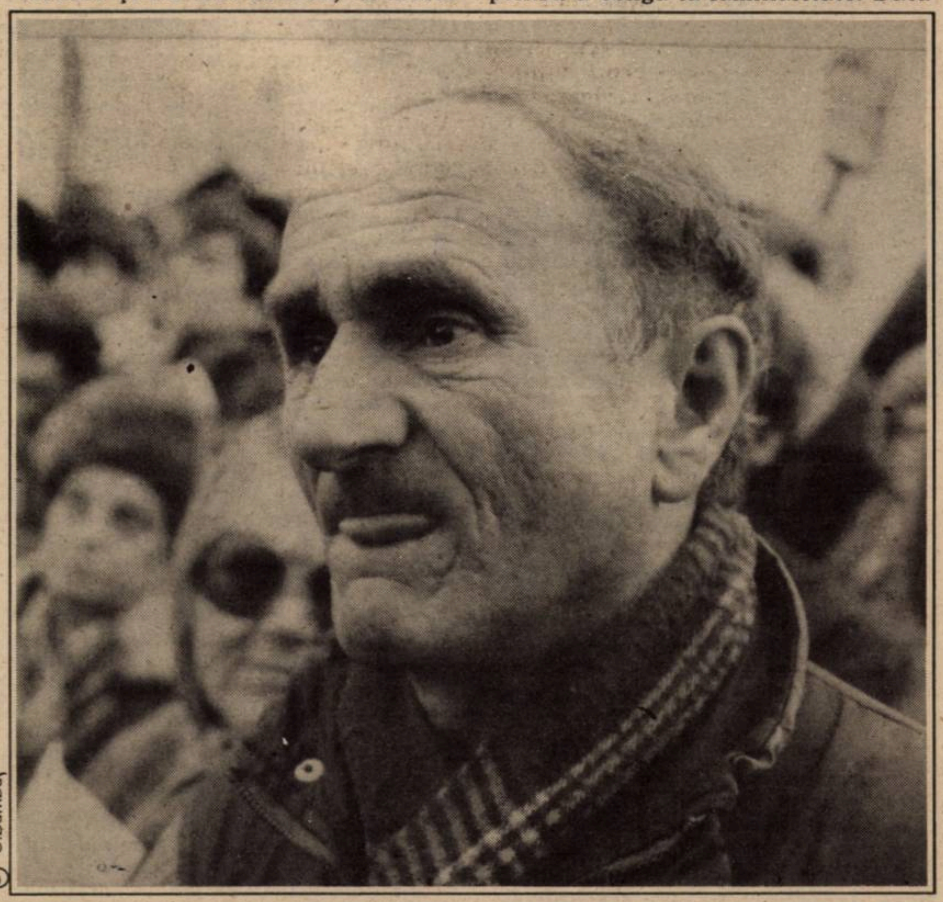

© C.Bumbuț

Procesiunile de carnaval erau, dintru început, faloforice. Cultul falusului, purtat şi azi pe străzi în cîteva oraşe ale lumii cu mîndrie virilă, lasă loc celuilalt sex, care vrea să treacă, din simpla sudalmă verbală, în care **reprezentarea** se pierde, la figurarea de tip faloforic. Şi atunci, în carnavalul tradiţional de la Rio de Janeiro, un fotomodel cunoscut în Brazilia se lasă fotografiat, alături de preşedintele ţării, fără bikini. Cultul celuilalt sex, plecat din sudalmă, pătrunde în intimitatea căminului prin reviste sexy, prin filme înregistrate pe casetă şi coboară pe stradă. Pentru că nu-şi pot reprezenta sexul în procesiuni de tip faloforic, femeile şi-l vor arăta, despuindu-se în zilele de carnaval.

Să revenim, însă, la amintirile bunicii. Ceea ce în copilărie mi se părea nevinovat, injuria, mi se pare, abia acum, încărcat de violenţă. A-i spune cuiva că este "fiu de căţea", ori "rahat cu unt" este deja o insultă, un atentat. Injuria nu are nimic din veselia de carnaval. Lumea nu e întoarsă pe dos pentru cîteva zile, pentru ca la capătul lor să revină la starea normală. Injuria apare în deplină normalitate şi marchează o inegalitate profundă între interlocutori: tu eşti fiu de căţea (căţeaua nu-şi alege partenerul, acela poate fi chiar fiul ei), în vreme ce eu am o mamă cinstită. Injuria se lăţeşte ca o pată de ulei şi-i cuprinde, în aceeaşi baltă, pe cel injurios şi pe cel injuriat, deşi lasă impresia că sapă între ei o prăpastie. Injuria face parte, abia ea, din viaţa noastră de toate zilele, o viaţă tristă, lipsită de umor.

Val CONDURACHE

Geografia imprecaţiei

Ce-ar fi să începem prin a marca strict o arie geografică? Europa noastră, de exemplu. Examinînd dispunerea spaţială a imprecaţiei, culegem informaţii utile şi surprinzătoare, dar, mai presus de toate, o imensă tristeţe.

În mintea multora, între conceptele **România** şi **înjurătură** ar exista o relaţie obligatorie, bine consolidată. Este aici reflexul unei realităţi, ori o mistificare? Istoria perceptibilă - folclorul, documentele etnografice, textele dialectale, paremiologia etc. - confirmă, aparent, vocaţia imprecatorie a poporului român. Nu întîmplător străinii au observat de multă vreme o realitate nu doar lingvistică: într-o limbă în care înjurătura survine la fiecare douăzeci de cuvinte la vorbitorii medii, a învăţa mai înainte de toate să înjuri pare a fi necesitate absolută pentru oricine începe să înveţe româneşte. Mărturiile multiple şi concordante ale multor străini aflaţi în această situaţie nu ne pot lăsa indiferenţi.

Dar, cîtă vreme examinăm limba şi cultura noastră izolate, fără a le încadra unui context mai larg, cădem uşor victimă unor erori de optică. Ce loc ocupă, de fapt, România în spaţiul european la acest capitol? În Septentrionul friguros şi în zona anglo-saxonă a continentului, înjurătura - în sensul românesc al termenului - practic nu există. Cîte un **Damn!** britanic pronunţat cu detaşare s-a transformat, dincolo de Atlantic, cel mult într-un **fuck-you**; dar ele sînt astăzi expresii aproape complet desemantizate, simple cuvinte de legătură. Încărcătura lor iniţială de sens nu mai există, s-a evaporat. Deşi sosiţi în Statele Unite ori Canada din întreaga lume, americanii şi canadienii de diferite origini au adoptat, instinctiv, comportamentul britanic la capitolul iritabilităţii lingvistice: dacă la **Damn!** se adaugă vreo expresie ceva mai suculentă, precum **Holly cow**, socotesc că au atins culmea violenţei. Bieţi ignoranţi!

Francezii, în schimb, se bucură de reputaţia unor colerici incurabili; totuşi, registrul blestemelor franţuzeşti nu-i nici pe departe atît de dur pe cît ne-am fi aşteptat. Este imaginativ, metaforic, dar adesea cantonat într-un anumit domeniu semantic, în cel al blasfemiei. S-ar zice că francezii au dorit să-şi manifeste independenţa de spirit în domeniul existenţial cel mai riscant, adică în înfruntarea Divinităţii: încă o dovadă că Voltaire a reprezentat, probabil, personificarea genială a milioane de rataţi. Cînd se apropie de religie, francezul o face cu devoţiune şi cu crispare. La el, culmea imprecaţiei ia forma unui **Zut de merde de bon Dieu de merde** - şi cu aceasta aproape totul a fost spus.

Pe măsură ce coborîm spre Mediterana, spectacolul mizeriei umane exprimate verbal se îmbogăţeşte: pentru că aici intră în scenă, obsedant, Sexul, semn psihologic distinctiv al oamenilor mici de statură, cu părul creţ şi faţa măslinie. În lumea lui Odisseu, omniprezenţa latentă a erosului a imprimat, încă din Antichitate, o agitaţie priapică, revărsată în limbajul cotidian. În Italia, Dalmaţia, Sicilia, Spania ori Portugalia, înjurătura nu mai înseamnă blasfemie decît relativ, deoarece divinitatea locală a luat formă sexuală. **Puta, putana, filho de puta, hijo de puta, bastardo** şi o mulţime de variaţiuni pe tema unică numesc insulta curentă; la polul opus, **corno** ori **cornuto** marchează echivalentul în deriziune. În aceeaşi ordine de idei, aluzia la un posibil comportament homosexual semnifică nu doar un **summum** de denigrare, ci anularea completă a personalităţii; în portugheză **maricas** (însemnînd "homosexual" în registru caricatural, pentru că **Marica** este diminutivarea penibilă a omniprezentului nume feminin **Maria**) desemnează nu atît un comportament sexual aberant, ci mai ales ideea de estropiere, de înapoiere mentală, de nulitate absolută sub toate raporturile.

Totuşi, abia atunci cînd intrăm în Peninsula Balcanică ne apropiem de polul ororii. Abia aici imaginaţia bolnavă întîlneşte, lingvistic, avîntul suprarealist, într-un cumul ce frizează patologicul. Un balcanic perfect normal care înjură ar putea trece, în Anglia, drept client de ospiciu, evadat. Înjurăturile sîrbeşti imaginează acuplări monstruoase, în care animalele şi oamenii se amestecă triumfător; înjurăturile maghiare au ca obiect predilect de insultă părinţii, figuraţi în cele mai stranii poziţii erotice; înjurăturile româneşti detaliază amoruri imposibile, cu mormîntul bunicii adversarului, cu strămoşii acestuia de la a treia generaţie înainte, precum şi cu tot mobilierul şi obiectele de cult ale bisericii din satul unde nefericitul s-a născut: pe scurt, o acuplare universală, ce atinge animismul absolut. Şi, peste întreaga zonă, domnind cu forţă tutelară - înjurătura noastră de bază, abisală şi definitorie, **Du-te-n...**, avînd corespondente în toate limbile vecine. Cine se aseamănă se adună, într-adevăr. Cîndva, Al. Paleologu voise să atribuie blestemului nostru naţional virtuţi metafizice şi văzuse în el un fel de anulare ontologică a celui vizat, dorinţa de a-i oferi posibilitatea unei renaşteri mai profitabile. Tare mi-e teamă că moralistul se iluziona - şi de această dată: înjurătura românească tradiţională, prezentă în toată aria est-europeană, nu face altceva decît să dea măsura unei vulgarităţi native şi a unei mizerii spirituale refulate în limbaj.

Ar însemna, prin urmare, că limbile purtătoare de înjurături vehemente aparţin unor popoare înapoiate? Nici pe departe! Ele aparţin unor popoare deficiente în registrul moral, popoare "şocate de istorie" sau care, de-a lungul secolelor, şi-au construit reflexe verbale de apărare. În vechiul nostru Continent, pe măsură ce avansăm spre regiunile sale sigure şi prospere, observăm cu uşurinţă scăderea intensităţii imprecative. Pe măsură ce ne îndepărtăm de Balcani, pe măsură ce urcăm spre Nord, limbajul furiei devine tot mai tern, cîştigînd în exactitate şi eficienţă.

În eficienţă, mai ales: pentru că înjurătura a fost dintotdeauna pură pierdere, drog verbal mediocru. Examinînd geografia imprecaţiei, nu trebuie să imaginăm popoare "norocoase" şi popoare "lipsite de şansă", popoare pe care istoria să le fi favorizat ori nedreptăţit; aici nu mai este vorba de soartă, ci de reacţia la această soartă. Popoarele din Estul Europei, în locul acţiunii calme, concertate şi durabile, în locul coerenţei sociale, au ales spontaneitatea, descărcarea bruscă (uneori, ce-i drept, magnifică). Expresia ei? Înjurătura. Popoarele europene impulsive, incapabile să întocmească planuri pe termen lung, popoarele pentru care prezentul contează mai mult decît viitorul iar curajul individual - mai mult decît planificarea răbdătoare au exacerbat defularea verbală prin imprecaţie. Dar imprecaţia este întotdeauna constatarea unui eşec. În Europa, cine reuşeşte - tace şi face, considerînd expansivitatea verbală drept pierdere de vreme; cine eşuează sistematic bombardează cu salve sonore adversarii reali ori imaginari. De cele mai multe ori imaginari. Înjurătura cu adevărat gravă, ajunsă la deznădejde, nu se adresează unei persoane, ci soartei, Nimicului.

Toate acestea se întîmplă în Europa şi în America de Nord. Dar, dincolo de aceste zone privilegiate ale lumii? Dincolo se întinde teritoriul imens al Omenirii, cu mii de sisteme verbale, sociale, religioase şi imprecaţionare bine structurate, reflectînd tot atîtea universuri greu de descifrat. Şi, pînă la urmă, izolate în singurătatea lor, incomunicabile în absolut, unde fiecare înjură şi se aude mai ales pe sine înjurînd.

De aici, probabil, imensa tristeţe a înjurăturii.

Mihai ZAMFIR

Din fondul de aur:
"Bată-vă pustia, privighetori, să vă bată,

© C. Bumbut

"Nici răchita nu-i ca pomul, Nici ţiganul nu-i ca omul."

Vasile IONESCU,
consilier pentru problemele minorităţilor în Ministerul Culturii

Armaia, (în)juratul romilor, are o funcţie ambivalentă: "să fac spume, să n-ai parte de mine/copii/părinţi, să mor (cu) în sînge/cancer/chin etc., dacă... " Urmat de solicitarea unui obiect, serviciu, bani etc. obligă la satisfacerea dorinţei. Aceleaşi expresii pot clarifica dubiile asupra unei persoane, devenind ofensive, directe, doar în cazuri deosebit de grave: "să faci spume, să mori în cancer, că nu (tu) ai..." urmînd presupusa vină. Cel chestionat este astfel obligat să răspundă pentru a nu încălca legea ţigănească. (În)juratul de copii sau de mamă are un înalt potenţial de risc. Cazul Bolintin a pornit de la o înjurătură de mamă, de la obligativitatea de a evita starea de "marime" (spurcat, impus, dezonorat). În toate celelalte cazuri, dacă cel care provoacă **armaia** este **gajo** (nerom), (în)juratul fals este permis. Codul **tover** (topor) permite întregului grup să jure fals faţă de neromi, dar este interzis în interiorul comunităţii. Gravitatea faptei poate determina **Krisul/Staborul** (judecata ţigănească, scosul la vorbă în ţigănie). O femeie măritată îi aruncă în faţă fusta celui ce se face vinovat faţă de ea sau simulează dezvelirea organelor genitale; respectivul este considerat dezonorat, în afara legii ţigăneşti, decăzut din drepturi. "Împăcăciunea", sărbătoare fastuoasă în faţa întregii comunităţi, se stabileşte în timp şi semnifică redobîndirea purităţii, reabilitarea şi repunerea în drepturi.

Sancţiunile pot fi economice (destul de frecvente în ultima vreme) sau corporale. Pot fi aplicate şi întregii comunităţi de către o altă comunitate (conflicte de acest fel au fost semnalate în Colentina). Pericolul de a deveni **marime** (impur) a prezervat, în comunităţile tradiţionale, un control social, graţie căruia ţiganii au rezistat asimilării. Ieşirea din sistem, ca în cazul "romilor românizaţi", duce la pierderea identităţii, limbii. O ceartă "ca la uşa (sic!) cortului" este altceva decît "ţigănia mahalalei". În "inside" este un ţigan cu un înalt simţ al onoarei, un "mahalagiu" este un (auto) exclus pe cale de a deveni român. Ultimului îi este ruşine. Pentru că prin "armaia" este "marime". El este "om de departe", despre el se spune "nici răchita nu-i ca pomul,/Nici ţiganul nu-i ca omul". Pentru un renegat respins şi de unii şi de ceilalţi, singurele lui arme rămîn "mînca-ţi-aş" cînd este slugarnic, "mînca-mi-ai" cînd este obraznic.

Înjurătura ungurească devine ornament stilistic

Járai ISTVÁN,
directorul Centrului Cultural Maghiar din Bucureşti

În lingvistică nu există cuvinte frumoase sau urîte, şi de aceea dicţionarele maghiare oferă o bună bază de pornire în privinţa înjurăturilor. Găsim înjurătura ca element modal, pentru a întări o argumentaţie sau o apreciere. În loc de "foarte bine", de exemplu, se poate spune "Kurva jo" (curvă bine). Acest cuvînt, împreună cu cel ce desemnează sexul masculin, (**fosz**) este des întîlnit în injuriile ungureşti. **Fosz** este, în general, depreciativ, dobîndind însă şi sensuri mai moderate, precum "lasă-mă-n pace, ce vrei" sau, într-un anumit context, cel de "neajutorat". Pentru înjurătura de mamă, înainte, în Ungaria, puteai chiar să fii dat în judecată. Acum cuvintele injurioase ajung să fie folosite ca simplu ornament stilistic. Actorii, de exemplu, folosesc verbul "a f..." fără nici un sens jignitor şi foarte des. În mediile muncitoreşti, reacţiile stîrnite de folosirea lui sînt mai violente, dar şi aici a devenit aproape un tic de vocabular: la Argintăria statului, de exemplu, puteai auzi zilnic de la bijutieri "e f... treabă" cînd stricau materialul. Înjurătura de Dumnezei nu mai e la modă, iar cea cu dracul s-a-mblînzit, căpătînd sensul de "problema nu-i atît de gravă". În secuime au mai rămas înjurături de sfinţi, sau, din acelaşi context semantic, unele de tipul "Dumnezeu cînele" sau "trăznetul ce trăzneşte". Brodîndu-se pe injuriile religioase se ajungea la concreteţuri precum "Dracu' să se bage-n opinca ta", pe care o spunea bunicul meu, sau "Dracu'să se dea cu săniuţa pe cămaşa ta", pe care o rostea un profesor de-al meu. În privinţa ocărilor provenind din nume de animale, "boule" din româneşte are, în ungureşte, corespondentul "6 boi", de la faptul că se înjugau 6 boi la car, şi este folosită de şoferi. O înjurătură tipic ungurească este, însă "P... calului în c... tău". Etimologic, ea n-are de fapt nimic de-a face cu "p... calului", ci vine, de fapt, din turcă, de la trasul în ţeapă.

"O nevoie strămoşească...?"

Ocazionalii subiecţi ai acestui sondaj sînt, în general, intelectuali umanişti. Pentru unii dintre ei această "nevoie de înjurătură" poate constitui o chestiune personală, resimţită în propria locuinţă, maşină etc. Pentru alţii, apare doar ca o problemă de interes general, de context spaţial şi temporal. Deşi pentru nici unii dintre interogaţi, însă, tema în discuţie nu reprezintă obiectul unei preocupări speciale, aceştia "s-au pronunţat" şi în privinţa înjurăturilor româneşti, tratîndu-le comparatist.

Prof.univ.dr. Mircea MARTIN: Eu n-am simţit niciodată nevoia să mă descarc sau să fiu sincer în acest fel. Nu-mi amintesc să fi înjurat cu vreo ocazie, dar nu vreau să fiu prezumţios. Deşi înjurăturile româneşti sînt savuroase, dar mai puţin dure ca ale sîrbilor, de exemplu, nu mi-am pus în mod special această problemă. Şi-au pus-o alţii şi am considerat că e rezolvată.

Eugen ATANASIU, critic: Cunosc înjurături dintre cele mai pitoreşti, dar niciodată n-am simţit nevoia să le folosesc. Ideea de a te supăra pe alţii cînd nu-ţi iese ceva e tipică societăţilor înapoiate. Eu, personal, de fiecare dată cînd mi s-a-ntîmplat ceva m-am revoltat pe mine însumi. Poate că m-am enervat, dar fiind un tip religios am zis un "Doamne fereşte" şi gata. Dacă am pomenit numele Dracului, am spus apoi un "Doamne iartă-mă". Lupta pentru înjurături colorate o dau, cred, acum, copiii – din pricina cheiţi de la gît şi a absenţei părinţilor. Pe vremea copilăriei mele, cînd un puşti înjura, i se spunea: "Ai fugit, la 6 ani, de-acasă?".

Călin CĂLIMAN, critic: Eu n-am înjurat în viaţa mea. Aud, însă, înjurături des, de la copilul meu de 8 ani. Înseamnă că în mileniul III o să putem vorbi mai mult de nevoia asta

Viorica BUCUR, critic: Sigur, cîteodată îţi vine să-ţi spui oful, mai ales că de-asta a fost creată înjurătura. În mijloacele de transport în comun, mai cu seamă. Acolo întîlneşti persoane, în special de sex masculin, mai înalte decît tine, aparent civilizate, dar care te-njură de la obraz dacă le stai în cale. Totul e foarte vulgar, democraţia a devenit şatră: se scuipă seminţe în tramvai, se scuipă pe stradă. Cred că e deja o modă.

Silviu PURCĂRETE, regizor: Destul de des simt această nevoie, ca orice român cinstit. O pun în practică, cel mai frecvent, în carlinga maşinii. Evit totuşi să spun înjurături în locuri publice. Folosesc, în general, arsenalul clasic, cu mici variaţiuni necesare: nu-i bine să rămîi înfipt într-o singură înjurătură, că pe urmă îşi pierde energia. Nevoia de înjurătură e strămoşească la români. Ocările nu au mare imaginaţie, dar sînt energice, telurice, izvorîte, bineînţeles, din nămolul nostru.

Tudor MĂRĂSCU, regizor: Simt această nevoie şi pentru că, fiind o persoană civilizată, nu pot s-o fac în public. Aşa că îi dau frîu liber în general dimineaţa, înainte de-a pleca de-acasă. Îmi consum toate înjurăturile care-mi vin în gînd cu voce tare şi cu adresă precisă. Din păcate nu pot enumera toate aceste sudălmi, deoarece, lucrînd un timp pe şantier, am o documentaţie mult prea îndrăzneaţă. Îmi aduc aminte că, pe şantier, m-a înjurat odată cineva de "Dumnezoaică". De altfel, chiar şi Sf. Sisoe al lui Topârceanu înjura, în rai, că-l înţepase o albină. Aşa că s-ar putea ca nici acolo să nu ne oprim.

Olteea VASILESCU, istoric de artă: Poţi să te certi cu bărbatul personal, şi să simţi nevoia să-l înjuri, dar asta nu-i semnificativ. La scară naţională, însă, existenţa oamenilor modificîndu-se fundamental şi eroismul românului fiind de scurtă durată, rămînem cu nevoia de înjurătură. Injuriile de care noi dispunem sînt reduse la forma lor primară, dispărînd pînă şi bancurile cu Bulă.

Conf. univ. dr.Mihai POP (jr.): De sus pînă jos, toată lumea înjură. Cultura noastră trăieşte cu înjurături şi nu poate trăi altfel. Şi eu simt nevoia să înjur, doar trăiesc în cultura română. Sigur, însă, că şi în literatura universală găseşti injurii, verbale sau gestuale, unde nu te-aştepţi: la Dante apare un personaj care-şi pune degetul mare între arătător şi mijlociu, alcătuind un gest faimos astăzi.

Ion Bogdan LEFTER, scriitor: Cred că nevoia de înjurătură e normală, fiind una dintre supapele curente ale psihicului uman. Înjur şi eu, dar cel mai des soarta. Deşi înjurăturile româneşti sînt excepţionale. în literatura română e mare deficienţă la acest capitol. Discursul scris, lizibil nu le-a validat încă pe cele vulgare, pornografice. În culturile mari şi dezinhibate ale lumii acestea sînt de mult asimilate.

Prof.univ.dr. Dan SLUŞANSKI: Cred că tendinţele de tipul acesta rinocerizează omul, îl coboară sub condiţia lui. Mă uit la prieteni care au maşină şi cad pradă tentaţiei de a înjura, mă uit la părinţi care-şi alintă copiii în felul acesta. Barbaria, ca şi magma, este pervazivă. E o resurgenţă care ne trage pe toţi în jos şi care, cu tristeţe trebuie s-o spun, face parte din condiţia omenească. Nici bunul sălbatic, nici civilizaţia nu sînt conaturale omului. El trebuie să se ridice la ele: ca să o poată face, e necesar să se dezbare de balast. Pe toţi ne paşte această tendinţă înfiorătoare. Putem scăpa de ea? Cred că da şi cred că se cuvine.

A consemnat
Iaromira POPOVICI

Ce spun parlamentarii

● Ce înjurătură preferată aveţi?
● Consideraţi înjurătura o terapie?

Sabin IVAN (senator PL - 93)

"F...ţi calendarul mătii!" Faţă de anumiţi idioţi sînt însă mai concret. Dacă mă ajută?! Sigur că e bine să te mai descarci, dar alt ajutor nu văd.

Gheorghe DUMITRAŞCU (senator PDSR)

"P... mătii!", pentru prieteni. "Dumnezeii voştri!" pentru opoziţie. Da, dom'le, înjurătura e terapeutică, o fac cu cea mai mare plăcere.

Radu BALTAZAR (senator PD)

Păi, "du-te-n p... mătii!" Şi hop şi-o palmă. Sigur că e necesară, păi cum am mai trăi altfel, făr să-njurăm regimul, Guvernul, colegii? Înjurăm cum respirăm!

Vasile VĂCARU (senator PDSR)

"Calendarul măsii", mi se pare cea mai cuprinzătoare. În perioada asta de tranziţie prin care trecem, înjurătura e ceva ca bancul cu Bulă de pe vremuri.

Radu CEONTEA (senator independent)

Risc să-mi turtesc şi mai mult imaginea publică afirmînd că eu sînt o persoană care nu înjură. În familia mea nu s-au prea auzit înjurături, doar bunicul meu, în momentele de mare năduf, înjura de ticlăzău, adică de fierul de călcat cu cărbuni. Deci, "f...ţi ticlăzăul tău!" Pe mine înjurătura nu mă ajută nicicum.

Ticu DUMITRESCU (senator PNŢCD)

"Mama lor de comunişti şi securişti, canalul ei de viaţă!"

Nicolae CERVENI (PNL-CD)

"Jos Iliescu!" Da' ce folos?

Szabo KAROLY (liderul grupului UDMR din Senat)

Am o mulţime de înjurături la care ţin şi tocmai de aia nu le divulg. Şi nu le pomenesc decît cînd îmi sînt necesare.

A consemnat Petru IONESCU

că ştiu că vă drăgostiţi bine.“ (Ion CREANGĂ)

OBORU' ŞI POPORU'

Oborul e o lume, un teatru al bătăliei pentru cîştig, pentru vînzare, pentru hrană, adică, pentru supravieţuire, în ultimă instanţă. Acolo, pînă şi cucoanele distinse şi domnii cu morgă devin mai slobozi la gură, tîrguindu-se. Oamenii îşi măsoară forţele, cei slabi pierd, ce tari cîştigă şi, nu de puţine ori, în lupta asta îndîrjită, se folosesc violenţele verbale. Cine poate şti cîte înjurături se spun în fiecare zi în Obor?

M-am înfiinţat, deci, dis de dimineaţă, în acest pol al vulgarităţii, cu urechile pîlnie, în speranţa că voi auzi ceea ce ştim cu toţii, dar, mai ales, ceea ce nu ştim.

Înainte de piaţa propriu-zisă, sînt şirurile de tarabe cu fructe exotice şi o mulţime de fleacuri. În spatele lor e plin de gunoaie, de ambalaje, de sticle goale şi de remorci ce zac toate în devălmăşie. Tot prin preajmă, lîngă o rulotă, există un spaţiu unde sînt expuse în aer liber canapele şi fotolii. Pe “garnitura de hol tip Bosfor” s-a instalat comod o familie de ţigani. Nu e singurul caz, multe alte fotolii fiind ocupate de neamul cu pricina. Scena e felliniană. Ţigani pe canapea, în Obor. Din păcate, însă, pentru tema noastră, nimeni nu înjură. Se aude doar un refren monoton, ca un croncănit: “cumpăr acţiuni, băieţi, cumpăr acţiuni, mă”. Ceva mai încolo e un mic tîrg unde îşi vînd mărfurile chinezii. Sînt şi cîţiva basarabeni. La un moment dat, în înghesuială, pe deasupra capetelor, şuieră exclamaţia: “Fir-ar mama lor a dracului!”. Expeditor necunoscut, adresant multiplu şi complex. Tot e ceva. Alături de tîrgul chinezesc e un parc în care, cîteva grupuri de oameni stau tolăniţi pe pămînt şi beau bere. Unii s-au şi descălţat. Figurile tipice din pozele **Dilemei**. Locului ar trebui să-i zică “Parcul Mitocanului”. Ce-o fi la gura lor... Dar, oricum, nu se aude. Dinspre ieşirea din părculeţ vine însă zvon de ceartă. Acolo trebuie să fie. Ia înjuraţi-vă, fraţilor! E un om cu o foarfecă mare în mînă, care vinde corzi de viţă şi puieţi. Nu înjură, ci se jură: “trăi-ţi-ar familia..., să n-am noroc... pă mormîntul mamei, pă ce-am mai interes”. În schimb, cealaltă protagonistă, o clientă, zice îndepărtîndu-se: “Puieţii mă-ti dă bou' dracului, ce eşti. Escrocule!” Jubilez. Repede carneţelul, pixul...

Piaţa propriu-zisă zumzăie ca un uriaş viespar. Într-o parte se vînd numai aparate şi instalaţii, şuruburi, şurubele, chei, piuliţe, cîlţi şi garnituri, o mulţime de piese, incredibil de multe piese, fiecare potrivindu-se într-un loc al său anume, la cine ştie ce maşinărie. Lumea probează, măsoară, întreabă, explică. Mai încolo, un tip gras strigă: “Care-ţi dau, bă, butelie?”. În alt loc, pute. Sînt butoaiele cu varză. Pe ele sînt cocoţate nişte ţărănci cu basmale pe cap. Două tricotează. Nu prea au muşterii. Urmează tarabele cu seminţe: cimbru, lobodă, gazon, păstîrnac, ovăz, lucernă, piper, boia etc. Ţăranii par a fi în minoritate. Predomină vulgul, mahalaua. Peste tot se aud apelative şi interjecţii: fă, bre, ho, ete, ţîţ, haida. Te împiedici mereu de femei în papuci, de burţi scoase la aer, de cerşetori fără picioare, de copii soioşi ce tropăie în noroiul clisos. Cum o fi arătat Oborul acum cîteva sute de ani? Minute în şir, însă, nici o înjurătură. Doar pe la tarabele cu scule de pescuit, viermuş şi libelule am auzit nişte vînzători discutînd ceva de Vadim, de Mincu, de Paler şi de Cataramă. Concluzia: “Dă-i, mă, în...” şi omul a continuat în gînd. Numai atît. Neliniştit, tocmai mă întrebam dacă n-a fost cumva o idee proastă, să vin în Obor, cînd deodată aud scandal. O ţărancă are ceva de împărţit cu o ţigancă. Prind doar sfîrşitul discuţiei, în care ţiganca exclamă cu ciudă: “Mînca-ţi-aş toţi castraveţii ăia ai tăi, de pe tarabă”. Aproape simultan, alături, un ţăran bătrîn tocmai lăsa din preţul cartofilor: “Hai la 140, tu-i mama ei de viaţă!”. Cam asta-i tot. Dar mai sînt halele, sigur, acolo trebuie să fie interesant. În drum spre noul obiectiv, mai aud o dată “fir-ar mama lor a dracului”, venind dinspre o cîrciumă. Halele de peşte: crapi, lufari, heringi, caraşi, macrouri, file de cod, novac, şalău. La etaj, expres cu profil pescăresc. Clienţii sînt infernali, dar însinguraţi, fiecare cu paharul sau farfuria lui. Doar la intrare, doi indivizi discută mai aprins: “Du-te bă de aici, văcăroiule!”. Halele de carne. Un măcelar citeşte **Evenimentul zilei**. Altul, de vizavi, aruncă în el cu bucăţele de şorici. Primul suportă cît suportă, apoi izbucneşte: “Stai la un loc, fi-ţi-ar carnea ta de prost, să-ţi fie”. Veselie mare. Molima cu aruncatul şoriciului se extinde. Măcelarii cu halatele însîngerate, cu feţele negre, cu topoare, satîre şi cuţite în mîini se cutremură de rîs. Hala se umple de reverberaţii. Rîsul măcelarilor. Te cuprinde ameţeala. Mai departe, hala cea mare e aproape pustie. Sinistră construcţie. Aici e o linişte de-a dreptul ireală. Doi burtoşi se plimbă cu două doamne. Le explică ceva în franceză. Tocurile răsună pe pardoseala de piatră. Studiază salamurile, şuncile şi slănina. Îşi notează preţurile. Pun la cale vreo afacere. Lîngă ieşire a fost prins un om care a furat un sac gol. Aprozariştii îşi descarcă mînia: “Eşti în gaură? Ţi-acoperi gaura de la noi, mă, tu-ţi crucea mamei tale”. Urmează o nemaipomenită avalanşă de palme, pumni şi picioare cu anafura, cristelniţa, familia, copiii, morţii, toată anatomia şi verbe precum apucat, băgat, tîrît, mîncat, ocolit etc. Din cînd în cînd se mai uită la mine. Nu le convin spectatorii. De-ar şti ei de ce sînt eu acolo... Pînă la urmă, hoţul, obligat să se aşeze în patru labe, este băgat, cu şuturi în fund, în dulăpiorul unei tarabe de tablă, iar uşa e închisă şi legată cu sîrmă. “Să stai trei zile acolo, în p... mă-ti, de păros, ce eşti”. E destul. Ies afară la soare, cu gîndul de a mă întoarce acasă. Mai apuc, însă, să-l zăresc pe Tudor Gheorghe, trecînd ţanţoş prin piaţă, cu un set de tigăi de teflon în mînă. Salută un precupeţ, căruia-i zice “cumnate” şi care-i răspunde cu “să trăiţi”. Apoi, pentru a treia oară, îmi sună în ureche: “Fir-ar mama lor a dracu'!”. Sîntem neam de piatră, monşer.

Andrei MANOLESCU

52 de ani de cînd nu mai aveai voie să înjuri pe stradă!

S-au împlinit, în 92, - dar nu s-a observat nici în 93... – 50 de ani de la un ordin cu totul extraordinar al primarului de la Bucureşti: la 13 iulie 1942, “pentru o mai bună moralitate publică, s-a hotărît ca toţi cei care proferează înjurături pe stradă sau în localuri publice să fie imediat arestaţi”. **Deşi era, într-adevăr, război – faptul rămîne, în România, incredibil: cum să arestezi, în oraşele şi satele noastre, oameni care înjură? Nu vă e bine...? Dar azi, pe timp de pace şi post-revoluţie, cum vă sună o asemenea “viziune a sentimentului”? Am întrebat trei personalităţi de renume ale vijelioasei noastre vieţi literare, perfect competenţi în ale oraşului şi în ale oralităţii de pe Dîmboviţa. Ne-au răspuns cum s-au priceput...**

Florin IARU

Dacă am încerca să definim românismu' fără de înjurătură, probabil că am schilodi iremediabil cea mai virilă trăsătură de caracter a noastră. De regulă, noi sîntem atît de certaţi cu materia şi spiritul universal încît, fără substantialul sprijin al injuriei, am rătăci acum pe malurile Bosforului. Cu plăcuta-i inteligenţă şi inutila ei subtilitate, se poate spune că numai aşa (şi nu prin eroism) am supravieţuit ca naţiune. Orice încercare administrativă de a scoate din gura şi morala publică sudalma ar echivala cu o condamnare la moarte.

“Ba p'a mă-ti” a fost, poate secole, singura dovadă de superioritate axiologică şi ontologică. E în firea noastră să dăm vina pe celălalt (acest celălalt putînd fi lucru, fiinţă, fenomen al naturii, substantiv, adjectiv sau verb) pentru toate nereuşitele la care am fost complici. Comunismul a reuşit performanţa de a prelua creator numai stupizenia vechiului regat. Dacă înjurai, din senin, pe stradă, trebuia să fii foarte atent să dai un caracter abstract injuriei, altfel, pînă şi caldarîmul avea urechi.

Poetul Virgil Mazilescu aşa a păţit-o. Pe 16 septembrie 1982, enervat că troleibuzul nu mai vine (şi să fiu al dracului că nu mai venea) a trăs nişte sudalme abstracte. Ei bine, l-au săltat de pe stradă ca pe nimica.

Această presiune administrativă asupra defulării a avut un efect de “sifon refulat”. Tensiunea dintre membrii comunităţii urbane a ajuns la maximum. Oamenii se înjurau din te miri ce. Obiectele (artefacte pre-industriale) se încărcau de o energie negativă. Mobila, electricitatea, zidăria, alimentele, iubirea posedau codiţe de anafură, dumnezei, adineaure, morţi, găoaze şi alte dedesubturi care le împiedicau să funcţioneze normal.

Mai mult, orice obiect (sau relaţie) avea ca singură condiţie a existenţei defectul, decăderea, vulgaritatea. Pădurile de gărduţuri din fier-beton, bibelourile, ghenele, gropile din caldarîm, penele de curent ajunseseră simple anexe ale injuriei. În fruntea tortului injurios tronau Partidul şi Ceauşescu.

Dar, cum criza de timp şi de identitate fortifică o sexualitate imprecisă, iată că blestemata de înjurătură a dus la crearea unui mit greu de scos din capete, la toate capetele: sîntem cei mai virili, sîntem cei mai bravi, sîntem cei mai tari.

Şi, datorită acestui defect vibrant, am supravieţuit fără mari speranţe, convinşi că baliverna poate fi dărîmată într-un cuvînt. Ceea ce, la urma urmei, nici nu e departe de adevăr. Domne, înjurătura e vie. Pe lîngă jocurile de noroc, ea ne deosebeşte esenţial de lumea animală.

Ioan GROŞAN

Eu cred că la origine, înjurătura, în formele ei de mare expresivitate - chiar în trivialitate - pe care le auzim în Obor, la intersecţii sau în potcoava giuleşteană, a fost un blestem. Ce-i mai rămînea proaspătului embrion daco-roman după ce-i fuseseră călcate în viteză holdele, bordeiul, eventual nevasta mai puţin iute de picior, decît să ridice ochii spre cer, unde zeii se monoteizau ironic, şi să blesteme raliurile regulate Taşkent-Viena ale gepizilor, avarilor et comp.? Şi întrucît aceste năvăliri n-au încetat nici azi, ci doar şi-au rafinat modalităţile (ajungînd pînă acolo încît nu rareori asistăm la invazii de-ale noastre asupra nouă înşine), a interzice înjurătura în locuri publice, cum pare că s-a întîmplat în 1942, înseamnă a-i lipsi pe români (şi pe maghiari, că şi ei au adevărate capodopere în domeniu) de o supapă în absenţa căreia, ca popor congestionat şi mînios, probabil că graniţa noastră ar fi fost pe Nipru. Dar cu o “Ia mai dă-i în mă-sa!”, românul rămîne un tip paşnic, carpato-danubiano-pontic, tocmai bun ca să semneze primul parteneriatul pentru pace.

Bogdan GHIU

“Înjur; scriu pe fiecare obiect ceea ce e”; **încet**, adăugam. Pe vremea aceea (prin 1982, în **Cinci**), chiar asta şi făceam: înjuram. Sau, mă rog, asta visam să învăţ cu adevărat a face: să înjur, să re-dau lucrurilor (celorlalţi) numele lor adevărate, să le încarc cu numele lor pe care să-l scrijelesc, în materie consistentă, definitivă, pe ele. Căci nu degeaba li se mai spune cuvintelor şi formulărilor injurioase **vorbe grele**. Înjurătura este un moment apocaliptic, al adevărului, al spunerii cu voce tare, al denunţării a ceea ce credem în chip intim că este adevărul. Vorbele zise **grele** au darul de a fixa sub greutatea lor de lespede, de a pecetlui ceea ce tinde să curgă, să se strecoare, să ne scape. Înjurătura e vorbirea însăşi... Ea jigneşte nu atît prin ceea ce anunţă denunţînd, ci prin **prezumţia** manifestată de cel care o profer(s)ează: pretenţia deţinerii adevărului, dar mai presus de orice îndrăzneala de a-l spune cu voce tare.

În viaţa socială (să spunem: românească, bucureşteană), deşi pare a se manifesta literal din abundenţă, înjurătura constituie cel mai adesea semnificatul retoricilor (verbale şi neverbale) convenite (cuvenite), la forjarea cît mai spectaculoasă a cărora toţi lucrăm cu febrilitate. Se înjură, de fapt, mult mai mult decît se înjură efectiv, pe faţă. Înjurăturii îi place să se ascundă... Ea se pretinde definitivă, dar proliferează. Există înjurături de situaţie, de gest, **de facto**, prin care nu se petrece nimic, care nu se rezolvă neapărat prin verb. Pudoarea, prezentă ca tăcere, ca absenţă a oricărei relaţii şi comunicări, poate fi de multe ori un non-raport, o ignorare, o autolimitare, ceea ce constituie - **în fapt** - o înjurătură nedeclarată, neverbalizată. Ipocrită, laşă, scăpătată, avară. Ceea ce face ca înjurătura efectivă să fie de dorit în locul ignorării, al lipsei de relaţie. Ah, nu înjurăm niciodată îndeajuns şi înjurăm mult prea rar **pe faţă** ! Ştim noi ce ştim: înjurătura este o şansă, pecetluieşte, dă chip, e o ocazie de naştere. În spatele a ceea ce nu este, dar ar putea fi, în spatele lipsei de curaj al spunerii **pe faţă**, în tăcerea ce nu lasă să se bănuiască măcar posibilitatea unei cuvîntări, prezenţă dîndu-se drept absenţă iremediabilă stăpîneşte suveranul “dă-l în...”. Şi uite-aşa, cu P...M... în minte mai mult decît pe buze, nu ne naştem, nici unii, nici alţii. O plantă sau o piatră nu se înjură. Ratăm pînă şi şansa simulacrului prin cuvînt. Cu atît mai mult cu cît înjurătura nu cade niciodată la întîmplare, este electivă.

“Lasă-i să moară proşti”...

Dă-i în mă-sa, coane!

Exista, pe vremuri, în oraşul copilăriei mele, un personaj cu totul aparte. Om de gust şi amator de rafinate petreceri, sensibil la tot ce ar fi putut aduce o cît de mică atingere opţiunilor sale, reacţionar convins şi luptător ironic împotriva prostiei şi imposturii, personajul avea un răspuns invariabil la tot ce părea a nu fi în ordinea firească a lucrurilor: **dă-i în mă-sa, coane!**

Înjurătura, deşi dintre cele mai benigne, producea un efect răcoritor cu mult mai mare decît cel al unei înjurături, să-i zicem, “clasice”. Blîndeţea cu care era rostită, rictusul comic ce o însoţea, îi confereau dintr-o dată o altitudine nebănuită. Avea în ea o amărăciune atît de bine controlată, ca şi o distanţă boierească faţă de sursa necazului, trimisă în neant cu doar cîteva, simple, cuvinte, că nu era zi să nu alerg la el pentru a afla dinainte ştiutul răspuns.

Felul cum îi dădea în mă-sa pe comunişti, cărora totdeauna le spunea “aştia”, era inimitabil. Şi pe mine unul mă consola mai mult decît o mie de imprecaţii răstite. Era un mic refugiu la toate insanităţile şi agresiunile timpului, o destul de firavă şuviţă de aer curat, dar pe care o aspiram lacom, pentru ca, măcar o clipă, să simt că, totuşi, mai e loc pentru puţină speranţă şi că nu chiar totul e pierdut.

De-aţi şti cît de mult simt lipsa acestui personaj al primei mele tinereţe! Unde să mai găsesc acel ton atît de adecvat înjurăturii preferate, chipul atît de imperturbabil care să expedieze spre baştină toate lucrurile urîte ale acestei lumi?

Şi, slavă Domnului!, cîte ocazii ar fi avut să-şi aplice vorba ştiută: cînd a fost chestia aia cu “ce-ai făcut dumneata în ultimii cinci ani?” sau cînd au năvălit minerii şi au făcut praf şi pulbere totul, cînd s-a schimbat premierul cutare cu premierul cutărică, un ministru de net prestigiu cu te miri cine şi un ambasador de talie europeană cu un amărît de inginer, cînd s-a trecut de la un fir de trandafir la trei fire, de la front la consiliu şi de la consiliu la ditamai partidul, cînd au început să răsară, ici-colo, reciclaţi, ba cîte un activist de la Ialomiţa sau Vaslui, ba cîte un cîntăreţ al “epocii”, pînă s-au umplut ministerele cu cadre bine verificate, lustruite şi devotate, în fine, cînd disidenţii au fost făcuţi ţigani şi vînzători de ţară, iar foştii lăudători, emanaţi pure ale româneştei noastre glii.

Cum să mai faci faţă atîtor improvizaţii şi minciuni, atîtor mitocani “restauraţi”, atîtor “braţe lungi” ale revoluţiei, ajunse pîrghii ale economiei de piaţă, atîtor pentagonale ce-şi tîrîie ventuzele de caracatiţă pe trupul unei ţări vlăguite, în timp ce în jurul tău nimic nu mai e sigur, nici telefonul, nici corespondenţa, nici preţul pîinii şi nici mersul liniştit pe stradă?

Spuneţi şi dumneavoastră, nu era mai bună soluţia personajului meu?

Dă-i în mă-sa, coane!

Costache OLĂREANU

ZEUL ZDAMĂSII

În Germania, foarte liberi în gîndire, tinerii, în marea lor majoritate, dar şi maturii din generaţia de mijloc au pronunţate simpatii de stînga, de neînţeles, chiar iritante pentru cineva cu experienţa lagărului comunist. Multă lume trăieşte în Germania, de fapt în tot occidentul, cu ideea că, în istora speranţelor, socialismul, mai ales "comunismul nu va putea fi înlocuit" (Marguerite Duras, citată şi de Radu Cosaşu). Al speranţelor spulberate, aş adăuga eu. Este motivul pentru care în cercuri de astfel de simpatizanţi nu mă mai ostenesc să spun că lucrez la Radio Europa Liberă pentru că imediat sînt întrebat cu oarecare neîncredere: "Europa liberă? Asta nu-i oleacă de propagandă?".

Cu Anton se schimbă socoteala. El e unul din şefii importanţi ai unei firme de asigurări. A opta în Germania. E suficient de încăput (vilă într-un cartier select în München, casă mare la ţară, Mercedes cît un vapor) ca să nu exagereze în elanurile lui socialiste. Pe urmă, Anton are şi umor. El mi-a spus că cea mai mică şi cea mai subţire carte din lume este antologia "O sută de ani de umor german"! În fine, peste toate, Anton vine din Germania de răsărit, a fugit de acolo cu puţin înainte de ridicarea zidului, avem în comun experienţa lagărului, şi el ştie ce înseamnă o ştire cenzurată, ce înseamnă Stasi, cum se numea Securitatea lor. Este motivul pentru care Anton nu m-a întrebat niciodată de ce nu se răzvrătesc românii împotriva lui Ceauşescu. Înţelege neînţelesul. Într-un singur loc discuţiile noastre se împotmolesc. El vrea să priceapă care sînt resorturile intime ale acţiunilor lui Nicolae Ceauşescu. De ce face ceea ce face el? Încerc să-i explic, să caut raţionalul în iraţional, de fapt, să ordonez iraţionalul. Şi pentru că nu reuşesc, după multă osteneală, în disperare de cauză, ca să închid discuţia, spun că Ceauşescu face ceea ce face pentru că e un "arschloch". Asta e o vorbă urîtă în germană. O înjurătură. Curentă la nemţi. Înseamnă "gaura de c..."! Sfîntă naivitate, vor exclama românii, popor care ştie ce e aceea o înjurătură.

Din una în alta, ajungem la înjurături. Anton mă pune în mare încurcătură cerîndu-mi să-i spun care sînt cele mai grozave înjurături româneşti. Încep prin a mă da mare. Încep prin a mă da mare, român şi eu! La acest capitol stăm bine, avem înjurături multe, variate, destul de spurcate şi, din cîte am auzit, în domeniu putem vorbi de la egal cu ungurii, cu ruşii, cu ţiganii. I-o spun pe cea pe care tot românul, de la mic la mare, o foloseşte ca pe bună ziua. Cea cu "aia a mă-ti", cu variantele ei scurte şi atît de percutante, ca să nu zic penetrante, "te bag..." şi "du-te..." Anton mă ascultă ce mă ascultă, înţelege şi nu înţelege. Ce? Cum poate el să facă asta? Ce anume? Să se ducă acolo, unde e băgat sau unde e trims? Sînt atît de descumpănit de "neînţelegere" că-mi vine să slobozesc chiar înjurătura în litigiu.

Ce să mai spun la asta? Încercînd să-l lămuresc, constat că ne lipseşte o cercetare serioasă despre fizica, metafizica şi patafizica înjurăturii. O adevărată artă, arta înjurăturii la români, cu generalităţile şi, mai ales, cu particularităţile ei. Cu specificul ei naţional. Pentru că, iată, deşi repertoriul e bogat şi de o fantezie debordantă, înjurăturile noastre au anumite fixaţii: sexul, actul sexual şi toate cele sfinte. Dacă ar fi să-l luăm după cum înjură, românul ar părea un fel de obsedat sexual, un taur comunal gata să facă oricînd, oriunde şi cu oricine o treabă lăsată de Dumnezeu pentru a creşte şi a ne înmulţi, ordinea e inversă. Aşa este sau numai gura e de el? Cît despre prezenţa sexului în înjurături s-ar putea face anumite consideraţii despre practicile sexuale la români, de la cele normale, la cele mai speciale, homosexuale, de exemplu, (material de studiu vast pentru legiuitorii noştri), neocolind sodomia şi unele mai ieşite din comun, necrofilia, bunăoară, căci ce semnificaţie poate să aibă înjurătura "'tu-ţi morţii mă-tii"? Luînd în consideraţie şi cele sfinte, înjurăturile s-ar putea ordona alfabetic, de la anafură, la biserică, de la cruce, la grijanie, ajungînd pînă la zidire, neocolind sfinţii, plus sfînta sfintelor, căci ce e mai sfînt ca o mamă, o dulce mamă. Un studiu temeinic al înjurăturii ar puea fi un posibil răspuns la întrebarea "cum poţi să fii român", ca să nu mai vorbim de adăugirile posibile la sentimentul fiinţei la români. Nu mai vorbim de înjurătura în parlament, dar şi la uşa cortului sau de implicaţiile ei politice, spune-mi pe cine înjuri, ca să-ţi spun cine eşti!

Şi Anton, neamţ, raţional ca tot neamţul, înţelege înjurătura noastră naţională, pe care tot românul (pînă şi copii) o înţelege şi foloseşte mai des ca bună ziua. Şi atunci cum ar putea el înţelege că românul, pentru a sancţiona izmenelile genialului conducător, pentru a termina odată pentru totdeauna, i-a zis, a lehamite, dar definitv, zeul Zdamăsii!

Pînă una alta, sîntem nevoiţi să constatăm că sîntem un popor mic, dar harnic şi demn, unic, neînţeles şi de neînţeles. Pînă şi în înjurături neînţeles de o lume întreagă! Zidirea mamii ei de lume!

N.C. MUNTEANU

Nu înjuraţi ghinioanele!

Categorisirea înjurăturilor pe criterii naţionale relevă interdependenţe deopotrivă logice şi ilogice. Puţinătatea şi lipsa de variaţiuni ale exploziilor sau imploziilor verbale englezeşti trebuie de bună seamă explicate prin stabilitatea seculară a conştiinţei imperiale britanice; stăpînirea oceanelor şi a unei bune părţi a continentelor a produs o solidaritate a superiorităţii ce eluda funcţionalitatea ocărîrii oamenilor - excepţie făcînd suduirea marinărească ca una din posibilităţile majore pentru suportarea izolării şi a solitudinii cauzate de monotonia peisajului şi a ambianţei marine. Pare semnificativ că la destrămarea imperiului, englezii au privit înapoi doar cu mînie, dar fără creşterea înjurăturilor pe cap de locuitor. Rămîne o taină de descifrat pentru "ocărologii" viitorului defrişarea cauzelor ce au dus la incapacitatea aproape totală a francezilor de a înjura. Faptul că atît ei, cît şi nemţii, au conferit drepturi de salon numai exclamaţiei care evocă realitatea excrementală, dovedeşte eficienţa unui rafinament al manierelor care-şi păstrează eleganţa mai mult prin numirea repugnabilului, ocolind eufemizarea ipocrită. Întortocheate sînt funcţionalităţile sudalmelor în relaţiile interumane! Darmite între cele neumane.

Evident, o însemnată cantitate a înjurăturilor este bună purtătoare de umor. Spun asta şi în virtutea limbii mele materne, cea maghiară, care permite practic combinaţia serială, scurtă sau excesiv de lungă, a aproape tuturor verbelor şi substantivelor, investindu-le cu forţa detunătoare a înjurăturii. Să fie asta oare sedimentarea adevărului că ungurii au pierdut în decursul istoriei toate războaiele la care au participat? Oricum, mai bine rău de gură, dar bun la suflet, cu toate că nici "suduitorologia" nu permite generalizări ieftine, bune doar de adormit copiii sau de trezit parlamentarii aţipiţi în băncile lor. Popoarele se situează deasupra binelui şi răului, prin dăinuirea lor esenţial constructivă, prin calitatea lor de a constitui în viitorul, mai apropiat ori mai îndepărtat, nu suma celor ce trăiesc pe glob ci a celor care-l merită, numită (în avans) umanitatea; "iubeşteţi aproapele ca pe tine însuţi!" - zice povaţa cu forţa poruncii ce n-ar trebui pusă sub semnul dubiului. Dar oare ne iubim pe noi înşine? - Poate că Sartre a greşit şi iadul mocneşte în noi înşine, ceea ce face să ne fie greu să ne iubim.

De fapt, nu mai pot minimaliza încărcătura, de multe ori malefică, a înjurăturilor. Iubesc prea mult ipostaza umană de a fi mamă,cred în sublimul actului de procreaţie, ca să-mi pot permite a batjocori chiar în joacă, certitudinile de care nu numai Geo Dumitrescu avea nevoie pe vremuri, (Consider că ruga lui lirică a rămas arzător de actuală). Prefer să renunţ la discursul injurios, acceptînd să fiu eu cel ocărît. Poate oi fi,dintre toţi cunoscuţii şi necunoscuţii mei, singurul care merită desmierdările biciuitoare. Îmi merit soarta. În ce mă priveşte, optez pentru critica deschisă, satira directă, ironia ca demers de demitizare a perfecţiunii. Sunt prea bătrîn să mai am timp să aleg ocolişurile înjurăturii, chiar şi cele ale perioadei prezente de tranziţie; e o vreme care-mi provoacă prea multe griji ca să mă pot tranchiliza prin trîntirea unei înjurături zdravene, oricum neputincioasă în a-mi face mai suportabil efectul nevrotic al inflaţiei galopante, al cursei preţurilor spre cele mai înalte culmi ale economiei de piaţă etatizate. Singurul compromis pe care-l accept ar fi înjurătura colectiv-autoinductoare: "Bată-ne norocul să ne bată!" Nu înjuraţi ghinioanele că se înmulţesc. (De altfel, după eşecul naţional al stoicismului (cf. Stoica) de tip "Caritas" trebuie să ne dăm seama că **forma** fără alternativă a norocului la acest sfîrşit de secol este **reforma**)

Szász JANOS

© E.Ciocan

Înjurătura la saşi

Printre hîrtiile rămase de la bunicii din partea mamei am găsit într-o zi două manuscrise: "Legile vecinătăţii a-ntîia" puse pe hîrtie în 1869 de Mathias Weber, bazîndu-se pe articolele ori legile vecinătăţilor din Amnaş (istoricul Amlaş de pe vremea lui Mircea, Hamlesch pe germană) din anul 1778, ceva modificate şi înmulţite în 1810; apoi "Articolele pentru fraternităţile din regiunea Sebeşului". Manuscrisul din urmă este deja bătut la maşină (celălalt este scris de mînă cu litere gotice de tipar), datează din perioada interbelică, anul exact al redactării lipsind. Se ştie că saşii au renunţat să se menţină de-a lungul secolelor în Transilvania nu în ultimul rînd datorită organizării stricte a comunităţilor, după nişte legi şi norme precise pînă la pedanterie şi rigiditate. Interesant în sensul temei este faptul că aceste statute găsite de mine conţin pînă şi problema înjurăturii! Iată, în ce măsură. În "Legile vecinătăţii a-ntîia" (după mărime, puteau fi două, trei ori mai multe vecinătăţi într-un sat), la articolul 4 putem citi: "Sollten sich die Nachbarn oder Nachbarinnen garstig zanken oder Spitznamen geben und beschimpfen, so soll nach Befinden der Sache, der Schuldige unausbleiblich mit 1 deutschen Gulden bestraft werden und den Beteiligten um Verzeihung bitten. Ferner kostet das geringste walachische Schimpfwort 1 deutschen Gulden. Erlaubet sich aber Jemand die heiligen Ewangelien, die Taufe und überhaupt die Religion auf walachisch zu lästern: so soll er unausbleiblich dem Consistorium angezeigt werden." În traducere: "În caz că vecinii ori vecinele se ceartă urît ori se poreclesc şi se înjură, atunci, în funcţie de situaţie, vinovatul trebuie pedepsit negreşit cu 1 gulden german şi trebuie să ceară iertare celui jignit. Însă în caz că îşi permite cineva să defăimeze sfintele evanghelii, botezul ori în general religia pe româneşte: atunci el trebuie negreşit reclamat la Consistoriu." De aici putem trage cel puţin două concluzii mari: 1. Se înjura cu predilecţie pe româneşte! 2. Se pedepsea drastic înjurătura românească! Ar rămîne de văzut care erau anume înjurăturile româneşti în general şi cele privind religia în special – pe vremea aceea.

Statutul al doilea se referă la alt tip de organizare, şi anume cea a tinerilor. În anexa manuscrisului se fixează amenzi între 5 şi 50 de lei, în mod excepţional amenda fiind 100 de lei (în cazul neascultării, îndărătniciei, împotrivirii în faţa preotului, a învăţătorului ori a părintelui responsabil – un fel de tutore ales dintre cei căsătoriţi). Pentru "Unziemliche Reden, Singen, Lügen, Schimpfen, Verläumden" – "Vorbe necuviincioase, cîntat/ cîntece obscene, m.a. /, minţit, înjurat, calomniat" se plăteau cîte 15–25 de lei de amendă. Dar – se plăteau?

Am întrebat-o pe mama, cum a fost în tinereţea ei, dacă cele fixate în astfel de statute se respectau şi se aplicau întocmai? "Da' ce, m-a întrebat la rîndul ei mama, tu crezi că atunci era ca astăzi?!" Aşa că, eram lămurit în privinţa aceasta.

În altă ordine de idei, este cert că, în general, saşii au înjurat – şi înjură cu oarecare predilecţie pe româneşte. Cunosc destui care, chiar dacă trăiesc în Germania acum, de înjurat tot pe româneşte înjură! Aceasta cu atît mai mult, cu cît pot porni de la ideea că nu prea-i înţelege neamţul. Numai că există riscul să-l audă alt sas ori un român.

A propos, români – din păcate şi ei – fie că azilesc, fie că muncesc aici (cei care trăiesc aici poţi, în majoritatea cazurilor, să-i ştergi de pe lista... românilor), prin Germania, poartă cu mare largheţe înjurătura naţională în gură, indiferent dacă tocmai îşi fac cumpărăturile în grup la ALDI ori caută noaptea televizoare vechi, dar bune!, la Sperrmüll (deşeuri voluminoase). Şi dacă veni vorba de Sperrmüll, trebuie spus că în zilele, respectiv în nopţile premergătoare, cînd se scot lucrurile, poa' să fie Freiburg, poa' să fie Bad Homburg ori Tübingen, nu se poate să nu auzi vorbă românească în străzile respective. Români mirîndu-se de cîte şi mai cîte aruncă nemţii. Doar că, încetul cu încetul aceştia din urmă aruncă tot mai puţine lucruri încă bune – recesiune, ce să mai! Iar înjurăturile – cresc.

Michael ASTNER

ANATOMIA INSULTEI

Mecanismul insultei nu funcţionează doar pe orizontala relaţiilor sociale: atunci cînd injuria are ca obiect divinitatea, ea trece în categoria religioasă a blasfemiei. Fondate pe ceea ce aş numi o **legătură repulsivă**, ambele practici instituie un raport negativ, o relaţie intens polarizată în care se măsoară, paradoxal, puterea de atracţie a unui refuz. Ca şi blasfemia (asupra căreia voi reveni), insulta presupune un joc al devaluărilor, o strategie a descalificării, dar şi un soi de unitate a contrariilor obţinută la nivelul limbajului şi al intenţiei.

Putem foarte lesne să ne imaginăm, de dragul demonstraţiei, cum ar suna discursul unui apologet al insultei: chiar dacă trădează tristeţea unui dialog ratat - ne va spune acesta - insulta rămîne o formă de comunicare, o agresiune verbală menită să reducă la tăcere (sau dimpotrivă: să dezlănţuie) un interlocutor real. Exprimînd un divorţ afectiv, o disensiune ideatică sau o asimetrie valorică, insulta devine socialmente utilă în măsura în care acţionează ca un regulator emoţional (şi de multe ori) intelectual: prin ea, aporiile unei discuţii se rezorb, cu urmarea că vorbitorii îşi economisesc timpul, oferindu-şi deopotrivă luxul unei clarificări şi avantajul unui alt început. La care, imaginarul nostru **advocatus diaboli** ar putea adăuga: "de vreme ce societăţile perfecte nu există decît în mintea autorilor de utopii, de vreme ce "progresul" este rezultanta unor tensiuni controlate, şi atîta timp cît adevărurile neplăcute stau deasupra armoniilor ipocrite, insulta va avea dreptul să existe în orice comunitate dispusă să celebreze în cinism suprema formă a respectului de sine."

"Realismul" de acest gen - care ar vrea să facă din injurie o igienică scurtătură spre adevăr - poate transforma barbaria în sofism şi mitocănia în fatalitate. Nu mai puţin riscant mi se pare a fi, totuşi, discursul opus, cel în numele căruia sîntem gata să cenzurăm insulta sub cauţiunea "civilizaţiei". Civilizaţie, de acord, dar de ce fel? O civilizaţie în care înjurătura se interiorizează la adăpostul aparenţelor salvate, sau una de tip tradiţional, în care pînă şi "insulta" capătă puteri ziditoare? Altfel spus, îi înjurăm pe absenţi, sau îi certăm bărbăteşte pe cei de lîngă noi?

Simplul fapt că injuria are, oriunde, propriile ei standarde (nu înjurăm, dacă o facem, decît în limitele prestabilite ale "genului") spune ceva despre natura profund logică a fenomenului. Pe de o parte, insulta este înţeleasă de toţi: pentru a fi eficient, vocabularul injurios se transmite în ambalajul unor interdicţii atent ierarhizate. Pe de altă parte, insulta loveşte o ţintă vitală - naşterea, sexul, moartea, rudenia sau posteritatea. Iată, în fond, deontologia care şlefuieşte repertoriul injurios, disciplinează impulsul, organizează haosul animozităţii, reglează ura la cote securizante, căci finalmente **previzibile**. Ritualizarea insultei ne apare cu mai multă limpezime de îndată ce ne amintim că aceasta nu se exprimă doar verbal, ci şi gestual. Unele gesturi vexante au - şi nu degeaba - o carieră multimilenară: e suficient să pomenim aici cazul faimoasei **manus obscaena** (trecerea primei falange a degetului mare între degetul arătător şi cel mijlociu) - evocată deja de Aristofan şi intrată, sub masca metaforică a **smochinei**, în majoritatea limbilor europene (fr. = "faire la figue"; italiană = "fare la fica"; engl. = "to give a fig"; sp. = "dar una higa" etc. Pentru amănunte, v. André CARENINI, **La symbolique manuelle**, în **Histoire des moeurs** t. II ("Modes et modèles"), Paris, Encyclopédie de la Pléiade, 1991, pp. 91-95). În ordinea umană, insulta - această politeţe răsturnată - se cere neapărat strunită printr-un cod.

Ştim că în societăţile tradiţionale există (încă) o cultură a insultei care nu afectează niciodată civilizaţia ca atare: indivizii se jignesc ritualic, pentru a crea, simultan, cadrul unei separaţii formale şi contextul unei viitoare reconcilieri. În fond, insulta este un rit de trecere (în miniatură) care marchează - asemenea mutilărilor corporale - înscrierea unui eveniment cultural ("iniţierea") în rînduiala naturală. Obscenitatea construieşte aici o punte între "nuditatea" naturii şi complexitatea faptului religios. Altfel spus, insulta este o practică ambivalentă care consolidează normele punîndu-le totodată în criză. Pe de o parte, cruzimea limbajului ("a spune lucrurile verde în faţă") vizează regresul către situaţiile originare, al căror disconfort subliniază, prin contrast, meritele vieţii "organizate". Pe de altă parte, "dezgolirea **teatrului obscen al sinelui** trebuie să permită contactul cu realitatea acelui fond polemic şi violent al existenţei, care rămîne totuşi inconştient" (C. Demoulié, **Nietzsche et Artaud. Pour une éthique de la cruauté**, Paris, P.U.F. 1992, p. 121). Pentru a nu cita decît un exemplu, amintim că în clanul african Beti, candidaţii la iniţiere au obligaţia de a-şi insulta mama, recurgînd la anumite aluzii sexuale care, în vremuri normale, ar fi constituit un sacrilegiu. Creştinismul însuşi a reciclat din punct de vedere teologic anumite figuri arhaice ale obscenităţii; deşi detractorii săi îl judecau ca pe o religie de "rău augur" (cf. etimologia latinescului **obscenus**) pentru sănătatea Imperiului roman, el a ştiut să asimileze - mai ales în mediile gnostice - paradigma zoomorfă a obscenităţii, aşa cum vedem în acele graffiti pompeiene din secolul III, în care Răstignitul are cap de asin: asinul care, potrivit **Etymologiilor** sfîntului Isidor de Sevilia, reprezintă "nebunul" (cf. **asinus/ insania**), simboliza acolo "nebunia" întrupării şi batjocura suferită de Mîntuitorul Hristos în cursul procesului Său parodic.

În societăţile actuale, economia obscenităţii cuprinde folclorul subteran, limbajul criptat care slujeşte atît ca supapă a diferitelor frustrari, cît şi ca semn de recunoaştere: fiecare categorie aflată în tranzit social, de la populaţia penitenciară pînă la locatarii căminelor studenţeşti şi de la soldaţii în termen pînă la medicii legişti, utilizează propriul ei vocabular injurios ca pe un cod în care transpare nostalgia normalităţii. Aceşti specialişti ai limitei nu sînt singurii care se visează "acasă", printre acele obiecte familiare în prezenţa cărora "viaţa devine uşoară" şi necontradictorie; alături de ei, toate victimele modernităţii suspină, am impresia, după trecutul (idealizat) în care insulta nu era un semn al intoleranţei, sau al proastei creşteri, ci un protocol menit să transfigureze violenţa de toate zilele. Vremea cînd vulgaritatea ştia să fie subtilă (să ne gîndim la doctul umor lubric al goliarzilor sau la Rabelais, care ironiza argoul latino-francez al studenţilor contemporani) a cam trecut. Odinioară - pe cînd frica de Dumnezeu şi carnavalul erau feţele aceleiaşi medalii - jargonul obscen al insultei punea la bătaie calamburul, aluzia (erotică, funerară, imprecativă), ca să nu mai vorbim de finele comicării rezultate din antifrază sau metonimie. Astăzi, insulta a decăzut în pură trivialitate, iar injuria a părăsit cercul onoarei, pentru a se instala în plină pornografie. În societatea noastră explodată, în care fostul vecin devine trecător anonim, insulta se reduce, văzînd cu ochii, la o grosolană defulare oricînd posibilă şi niciodată sancţionată. Cum s-ar putea explica această degenerare ale cărei variante şi costuri zilnice le suportăm cu atîta, scandaloasă, pasivitate?

În locul unui răspuns circumstanţiat la contextul nostru balcanic şi respectiv, post-comunist, prefer să evoc o declasare de lungă durată, un hiatus apărut acum cinci secole, odată cu timpurile moderne. Nu trebuie să gîndeşti în cicluri neapărat guénoniene pentru a constata că Evul Mediu a găzduit ultima societate teocentrică şi că, după încheierea lui, Europa creştină s-a aşezat sub zodia antropocentrismului. De-a lungul celor 15 secole în care Hristos a reprezentat (dincolo de diversitatea spiritualităţilor locale) "piatra din capul unghiului", principiul coagulant al creştinătăţii, lumea europeană a ştiut să ţină sub controlul unor abile complementarităţi atît insulta, cît şi blasfemia. Prin adversarii evanghelici ai Domnului (fariseii, "cărturarii", oficialii romani etc.), insulta şi blasfemia au devenit părţi componente ale Istoriei sfinte, realităţi umane luate în seamă de teologi. Ce-i drept, tratarea acestor realităţi nu a fost deloc omogenă: Apusul a privilegiat soluţiile "sintetice", artificiale, îngăduind insulta rituală în cadre carnavaleşti (**festum hypodiaconarum** etc.) şi reprimînd blasfemia prin intermediul Sfîntului Oficiu; Răsăritul bizantin a integrat mai degrabă insulta în ceea ce Peter Brown numea "cosmogonia hippodromică", lăsînd blasfemia pe seama jurisprudenţei sinodale. În ambele spaţii însă, insulta se înrudea cu blasfemia întrucît împărţea cu aceasta din urmă statutul de **ofensă spirituală**: în piaţă, neciopliţii se făceau reciproc "nebuni" (punînd în cauză integritatea **mentală** a interlocutorului), la cursele de cai invectiva favorită viza bănuita apartenenţă eretică a facţiunii rivale (spre exemplu: "verzii" le spuneau "albaştrilor": "maniheiştilor!"), bancul politic constituia o crimă de lèse-majestate, de vreme ce submina locotenenţa christică a suveranului etc. Evident, repertoriul vexaţiunilor includea şi eterna temă a defectului fizic (satire împotriva calviţiei, ridiculizarea cocoşaţilor etc.), dar privea deficienţele corporale ca pe un semn al mîniei divine sau, după caz, al nevredniciei personale. Pe scurt, toate disfuncţiile (homosexualitate, faliment economic, trădare sau adulter) erau denunţate - prin insultă - într-o unică şi mereu unitară perspectivă providenţialistă. Firesc că în toate aceste comportamente există cîteva invariante general-umane. Totuşi, schimbările intervenite în lumea post-renascentistă sînt mai numeroase decît elementele de continuitate. Abandonîndu-şi axa religioasă, continentul nostru a cunoscut o derivă culturală (am numit astfel mişcarea de secularizare) din pricina căreia insulta şi-a pierdut caratele pedagogice, virtuţile îndreptătoare. După cel de-al doilea război mondial, cînd istoria s-a accelerat, insulta însăşi s-a ideologizat, sub pretextul războiului rece: două ateisme (cel bolşevic şi cel "republican") au angajat injuria (calomnia, denigrarea, satanizarea celuilalt) în măcelul cronic al unor demagogii partizane.

Întrucît 1989 a lăsat în urmă această **perversio rerum ordine**, am fi avut în sfîrşit ocazia de a depolitiza injuria: nu am făcut-o, cu urmarea că viaţa noastră publică este la fel de insalubră ca înainte. Eliberată din rigiditatea limbii de lemn, injuria prosperă astăzi ca o buruiană pe maidan. Scutită de cenzură, ea năvăleşte asupra noastră dimpreună cu toţi demonii discordiei. Unii o utilizează ca armă electorală. Alţii o întrebuinţează ca pe un carnet de poliţe. Toţi par, sau sînt exasperaţi de asalturile ei, dar remediile propuse se mărginesc la jeremiadele cîtorva spirite delicate. Cred că putem face mai mult, în cel puţin două direcţii: pe de o parte, să nu ne lăsăm furaţi de cripto-marxismul umanismelor occidentale care, în numele luciditătii critice, continuă să definească societatea umană ca pe o "totalitate conflictuală"; în locul acestei definiţii, avem datoria de a pune conceptul ortodox de comunitate, o **comunitate** obţinută nu prin cutare fariseism "consensual", ci prin adevărul comuniunii în Hristos. Pe de altă parte, să încercăm asanarea atmosferei injurioase în care trăim, depăşind lamentaţiile inoperante în direcţia unui exemplu creator de opinie. Dacă (toţi) participanţii la cultura scrisă vor şti să confere eleganţei un conţinut şi onestităţii un sens, atunci mareea insultei va intra, treptat, în reflux. Deocamdată, aşteptăm.

Teodor BACONSKY

© C.Bumbuț

Scrisori deschise

"Clăbucii evenimentelor"

"Salutare, domnilor şi doamnelor!

Cu prilejul reviziei anuale a stării de spirit, vă urăm La Mulţi Ani şi aşa mai departe.

De aici se văd numai clăbucii evenimentelor, analize politice, plăji de spirit din înlocuitori, şi, în rest, dacă mă iau după ce se aude în presa vestică, se pare că România s-a mutat în lună, de unde trimite pictori olandeji, filme de avangardă-vsop-trei stele, tineri artişti, subansambluri folclorice şi romi care cerşesc în numele cetăţenilor din Sarajevo.

Din pricină de oboseală şi agitaţie şi alte evenimente locale veştile mele se limitează la binişor, mersi, vouă asemenea.

Dacă vă aflaţi prin apropiere, daţi-mi f-un semn.

Dacă apuc să fac concediu la anul, vreau la mare."

Cărţi poştale

"Dragă..., mi-am reluat, din greu şi cu opinteli, studiile de filozofie. Faptul de a fi înscris la Sorbona e destul de excitant, însă din păcate majoritatea profesorilor încearcă zadarnic să reguleze muşte (expresie curentă printre studenţii în filozofie şi desemnînd o anumită tendinţă la onanism cerebral). Montajul primului meu film e terminat şi rezultatul destul de încurajator.

Tu ce mai faci prin România?

Mă gîndesc adesea la 2 Mai şi la Moieciu,unde a fost formidabil. Te sărut,..."

x x x

"Dragul nostru..., îţi urăm un An Nou fericit, cu împlinirea tuturor visurilor, inclusiv cel din colaj. Să dea răpciuga în... şi în toţi duşmanii tăi! Te îmbrăţişăm, ... şi..."

Citit/auzit

"Minoritatea celor ce constituie faptul divers" şi holocaustul

"Anul acesta, în finalul celei mai rîvnite competiţii, o adevărată Olimpiadă a cinematografului, au rămas 5 filme pentru premiile importante, toate tratînd problemele unei minorităţi şi disputîndu-şi cea mai bună regie. Jim Sheridan, "În numele tatălui" şi problema irlandezilor năpăstuiţi de justiţia engleză; Jane Campion, "Pianul" şi alienarea în forma sa cea mai complexă; Robert Altman, "Short Cuts" şi minoritatea celor ce constituie faptul divers; James Ivory, "Vestigiile zile" şi majordomul cu lumea personalului de serviciu stilat, înregimentat ca la armată, care-şi ştie locul şi nu are păreri personale; Steven Spielberg, "Lista lui Schindler" şi holocaustul (...) ... cumpărase drepturile cărţii " Lista lui Schindler" încă din 1982, dar nu s-a simţit destul de maturizat pentru a o ecraniza. (...) Pentru a crea atmosfera apăsătoare a lagărelor de concentrare,totul este alb-negru, acum cînd toată lumea colorizează... Spielberg vrea patina vremii, vrea un mijloc cu care să ne prindă mai bine în mrejele sale..." (**Irina Nistor**, în "Evenimentul zilei" din 12 martie)

Firescul de azi

Buletin futurologic

Cînd astrul luminos, depăşind centura Căţelului, inundă cu razele-i trandafirii Titanul, futurologul de serviciu, căzut în transa echinocţiului de primăvară, transmite, transmite...

Ce ştiaţi deja: În Marea Britanie, biserica anglicană a hirotonisit primele 30 de femei-preot din istoria creştinismului.

Ce ştiaţi, dar n-aveaţi chef s-o recunoaşteţi: Preoţii cei mai populari din bucureşti trec drept un fel de vrăjitori pentru majoritatea enoriaşilor. Ascultaţi de doamnele venite la împărtăşanie: ele vin de fapt ca la cortul unui vraci preistoric; biserica e un fel de decor. Să recunoaştem că, după 2000 de ani, practicile păgîne rezistă bine pe sub poleiala bizantină.

O constatare: Femeile sînt mai bune pentru aşa ceva! Şi în orice situaţie... Închipuiţi-vă un bărbat-preot cu durere de cap: un munte de plictiseală... Dar o femeie : cîtă inspiraţie! Cîtă simţire! Ce mai flux magnetic traversîndu-i toate mădularele!... Prezenţa ei la amvon poate emoţiona populaţii întregi de yoghini, spiritişti ori horoscopişti. Nu mai vorbesc de adepţii new-age-ului: îi văd deja trecuţi în masă la

➽

Din viaţa unui extremist de centru

Mecanica sictirului şi a contrasictirului

Avînd privilegiul plăcerii de a pregăti acest număr al "Dilemei" consacrat înjurăturii noastre de dimineaţa pînă seara, am putut constata un fenomen care nu-s sigur că va fi observat şi de cititori. Niciunul dintre colaboratorii solicitaţi nu s-a gîndit să ne dea un articol privind starea lui de om înjurat, nimeni nu ne-a scris despre felul cum a resimţit o înjurătură pe propria lui piele. Mă mir. E adevărat că nu am cerut-o nimănui, totuşi absenţa, tăcerea în jurul acestei situaţii - la care, ca şi la poezie, nu e român să nu aibă acces - mă apasă. S-ar putea să fie neplăcerea - sentiment vast, energic, metablocant al sincerităţii, cu nimic mai prejos decît invidia, considerată de Stendhal drept cel mai serios dintre toate cîte ne încearcă. Puţini, foarte puţini români au răbdarea, liniştea, puterea să se descrie trecînd sau fiind trecuţi prin rahat. Penibilul nu ne stă în caracterul scrisului, nu ne inspiră pagini. Se fuge imediat în tragic, acolo unde lumea îţi cade pe cap şi poţi urla pînă la cer. Cît se poate exagera o trimitere în mă-sa...? Mai deloc. Alţii scot din două palme încasate în stradă, o capodoperă ca "La chute". Încît mai de înţeles decît neplăcerea, poate că ar fi nepăsarea. În general, a fi înjurat, a o lua între ochi, a fi spurcat, nu mai are importanţă, nu constituie un eveniment moral, se tratează ca o spălătură pe dinţi, ca o întindere a muşchilor. E ridicol - nu de azi, de ieri, ci de-o viaţă - să pui la inimă un "pupă-mă-n...", să fii zguduit de un "hai sictir" încasat în Bucureşti sau în cel mai obscur sat. Teama de ridicol conservă bine nepăsarea. Totuşi, pe cît de nepăsător pare bucureşteanul la a o încasa, pe atît de grăbit e tot dînsul în a riposta, în virtutea aceleiaşi inerţii. Rapiditatea replicii - pe măsură ţintind aceleaşi organe vitale - permite binefăcătoarea lichidare a momentului penibil. Noi încă nu sîntem conştienţi de cîtă importanţă are rapiditatea - a sentimentului, a vorbelor - în viaţa noastră publică şi intimă. Rapiditatea e un fond în ţara asta prea mult deplînsă că n-ar avea decît forme, dar ce forme, toate cu fund! Care forme, la noi, nu au fund?

"Şi tu n-ai răspuns nimic? N-ai putut să-l bagi şi tu în mă-sa?" e o întrebare pe care copilul român o aude de mic şi se duce cu ea pînă-n stadiul de soţ sau soţie. Estetic vorbind, nu cred că această educaţie a contrasictirului e provincială, proprie mitocului în care ne găsim, aici, la marginea celor două mari biserici, de la Roma şi Moscova. Circulaţia înjurăturii, între noi, românii ţine de marile bătăi cu frişcă din filmele cu Stan şi Bran în care de cum ia farfuria în plină figură, omul o trimite între ochii celuilalt, în plină stradă, sub ochii poliţiei care va intra şi ea în joc. Ceea ce la ei e cinema, la noi, înaintea lor, e viaţă în direct, de cînd ne ştim şi nu murim. Nu cred că intelectualizez excesiv dacă integrez înjurătura pe româneşte în extraordinara noastră forţă ludică, cinematică, nici curat tragică, nici hotărît comică, exact aceea care l-a biruit chiar şi pe Kir Ianulea în cea mai deplină capodoperă a tatălui nostru. E frumos, e urît, cînd doi bucureşteni se înjură scurt şi îndesat? Nu ştiu. În fondul fundului e vesel, e sinistru, e caraghios, e jalnic, toate într-o repeziciune şi o mecanică de mare comedie americană.

Pentru mine, ca om care ştiu foarte bine cînd am fost înjurat prima oară (în armată, prin '50, cînd, grăjdar, n-am fost în stare să păzesc bine, somnul de noapte al cailor) dar şi ultima oară (mai zilele trecute cînd, în numele vechii uri de clasă, eu şi alţii ca mine, am fost făcut de "cretin mic-burghez" de către un fost ideolog de la C.C. şi nu mi-a venit repede să-i replic ludic că cine spune ăla e...) pentru mine, cît voi trăi, monumentalul în acest domeniu rămîne imaginea care circula prin Bucureşti, din gură-n gură, misterioasă şi precisă, fantastică şi realistă, legendară şi vizibilă, fabuloasă şi promiscuă, înfricoşătoare şi veselă pînă la cer: "Te-ai dus să vezi WC-ul din metroul de la Piaţa Unirii?" "Nu, ce-i acolo?" "Ştii ce scrie, mare, pe uşă? Vă f... muma în c... la toţi. Semnat Nicolae Ceauşescu."

O spun fără grabă, cu o certă mîndrie: nimeni în lume n-a creat o asemenea metaforă cuprinzătoare a tiranului, - perfect echilibrată între sinistru şi hilar - ca noi, aceştia, din oraşul ăsta fără de care Europa n-ar fi putut strînge la pieptul ei, cele două animale emblematice ale secolului nostru: gorila şi rinocerul.

Radu COSAŞU

➽

anglicanism.

Ce se zăreşte în curînd. Un nou loc de pelerinaj. Bristolul - noul Delfi al noii ere de sincretism. Văd mulţi turişti pozîndu-se alături de purtătoarele-n sutană; mulţi bărbaţi păcătoşi cu poftă subită să se confeseze, făcînd coadă la ghişeele special amenajate; văd încă destul de puţin faţă de ele: căci **ele** nu vor avea nevoie nici de ceşti de cafea întoarse, nici cărţi de joc, nici de bobi; la fel de talentate ca şi strămoaşele păgîne, ele vor înspăimînta cu previziunile lor super-puterile şi capetele-ncoronate ale industriei. **Ele** vor avea puterea.

Ce se zăreşte-n viitorul mai depărtat: tot prin Anglia, primul băiat care va naşte.

Florin DUMITRESCU

Blocuri comune

Tomberoane

Fiecare civilizaţie se oglindeşte în propriile tomberoane. Săpăturile arheologice au scos la iveală gropile de gunoi din neolitic, deşeurile Greciei clasice, mizeriile Romei imperiale. Toate au căpătat un sens, adăugînd o haşură portretului ideal (prea ideal) pe care sîntem înclinaţi să-l extragem dintre coperţile conştiinţei istorice "sobre". Desigur, nu gunoaiele conturează chipul unei epoci, dar adesea îi surprind imaginea, aparenţa. Actualmente, de pildă, în multe oraşe occidentale nu poţi găsi un tomberon plin pînă la refuz, care să dea pe dinafară (dezamăgirii mele sociologice îi corespunde poate una şi mai adîncă, autentică, aceea a vreunui **clochard**, analist specializat al fenomenului). Deşi tomberoanele sînt goale în Occident, magazinele sînt pline. La noi magazinele sînt goale iar tomberoanele mereu pline. Termenii sînt aceiaşi, iar diferenţele sînt doar "de nuanţă". Expansiunea civilizaţiei reciclării industriale, menajere şi culturale, a făcut să apară în unele ţări apusene un tip de tomberoane specializate - pentru sticlă, metal, plastic, hîrtie. De ce nu? Cultul calităţilor individuale poate fi ilustrat şi în domeniul reziduurilor - nici ele nu suportă colectivismul, amestecul de-a valma. Ecologist şi liberal, occidentalul este preocupat de soarta gunoaielor sale. Dacă e liber să aleagă între produse, de ce nu ar alege şi între tomberoane? Oferta este diversificată nu doar pentru consum, ci şi pentru debarasare. În oraşul în care a murit Mozart, am văzut domni cu mănuşi de plastic care-şi selectau grijuliu gunoiul împărţindu-l între cele 7-8 tipuri de tomberoane avute la dispoziţie. Nu erau aruncate deşeuri, ci era oficiat un ritual civic. A pune gunoiul potrivit la locul potrivit reprezintă un act de conştiinţă ce oferă - probabil - satisfacţii consistente celor care, principiali, sînt preocupaţi tot mai mult de **ocrotirea** copiilor, animalelor, a minorităţilor, iar acum a gunoaielor. Dacă poţi fi **politically correct**, de ce n-ai fi şi "rubbish-correct"? Prestanţa tomberoanelor reflectă prestanţa consumatorilor (aşa cum drepturile minorităţilor reflectă libertatea majorităţii ş.a.m.d.). De aceea, tomberoanele Occidentului sînt adesea minuni ale tehnicii - obiecte elipsoidale ori fuziforme, lucioase, ermetic închise, care - deşi par moduli cosmici - sînt totuşi nezburătoare, chiar dacă utilitatea lor rămîne obscură pentru ochiul inexpert, căci ele nu se trădează nici unuia dintre simţuri (nici măcar aceluia olfactiv). "Introvertite", aceste tomberoane oferă odihnă gunoaielor curate ale unei civilizaţii aseptice, care, în circuitul lor fără de sfîrşit (producţie-consum-producţie), se află temporar "pe loc-repaus".

La noi însă n-ai de ales. Un singur tip de ghiveci în alimentară, un singur tomberon în care să arunci borcanul (uneori împreună cu conţinutul necomestibil). Iar tomberonul, ce spectacol!: din el răbufnesc gunoaiele precum culoarea din pînzele lui Kokoschka. Adesea ele reprezintă doar pretextul unei lucrări ambientale ce se întinde pe cîţiva metri, combinînd cele mai neaşteptate materiale, forme, culori şi - mai ales - duhori. Tomberonul este o operă de artă totală.

Chiar dacă este explicabilă prin disfuncţiile salubrităţii, abundenţa gunoaielor este în acelaşi timp semnul unei realităţi mai adînci - nevoia românului de a-şi da iluzia consumului. Dacă gunoaiele ar fi ridicate mai des, un marasm profund ar cuprinde conştiinţa cetăţeanului care, de regulă, înţelege lucrurile altfel - dacă ai ce să arunci, ai şi ce să mănînci. Lucrurile stînd însă aşa cum stau, tomberoanele au căpătat ceva din caracterul generos, expansiv al românului - ele îţi sar în cale, îşi revarsă buna-dispoziţie. Şi nu poţi să nu le iei în seamă, mai ales că, de predilecţie, ocupă poziţii strategice (într-un pasaj, la un colţ de stradă), întîmpinîndu-te cu efuziunile lor deşucheate - "Bună dimineaţa, Mitică!".

Erwin KESSLER

"La trecutu-ţi mare, mare viitor!"

Despre un Cinematograf care nu există

Toată luna februarie, Institutul Francez din Bucureşti a găzduit **Festivalul filmelor româneşti** (de după decembrie '89): o iniţiativă remarcabilă pentru care Institutul trebuie aplaudat, însă al cărei efect (14 filme cu totul) va fi fost aproape letal pentru spectatori...

Nu ştiu dacă realizatorii înşişi au avut vreun moment conştiinţa faptului că fac un act de **kamikaze** participînd la acest Festival; probabil că nu, fiecare fiind - presupun - încîntat de propriul film, mai puţin încîntat că trebuie să figureze alături de "alţii", dar în fine... De asemenea, nu cred ca vreunul să fi stat, seară de seară, să urmărească toată **cantitatea** de producţie cinematografică de după '89: "cantitate" - nu găsesc alt cuvînt. Unii spun că se fac prea puţine filme româneşti; judecînd după calitatea celor mai multe, eu zic că este deja **too much**... Şi - atenţie! - nu vorbim de producţii subculturale precum a nu-ştiu-cîta cădere a Constantinopolului - filme făcute, cinstit şi lăutăreşte, pentru a aduce bani şi care au, desigur, clientela lor. Nu. Vorbim despre filme cu (anumite) pretenţii, foarte adesea debuturi în lungmetraj - filme "curajoase" care vor să... şi să... şi să... Aproape că nu există lucru pe care regizorul român să nu-l vrea - să-l vrea cu atîta patimă încît nu mai e loc pentru putinţă... El vrea, de regulă, să fie un fel de Bergman şi Tarkovski la un loc - şi cu ceva Fellini pe deasupra. Nu există destulă peliculă la noi în ţară (era să zic "în sat la noi") pentru cîte viziuni vizitează fruntea regizorului român. "Viziuni", nimic mai puţin: nu "poveşti", nu conflicte, nu încîlceli dramatice. Regizorul român vrea viziunea convulsivă AUT NIHIL. Cu asta din urmă ne şi alegem, cel mai adesea...

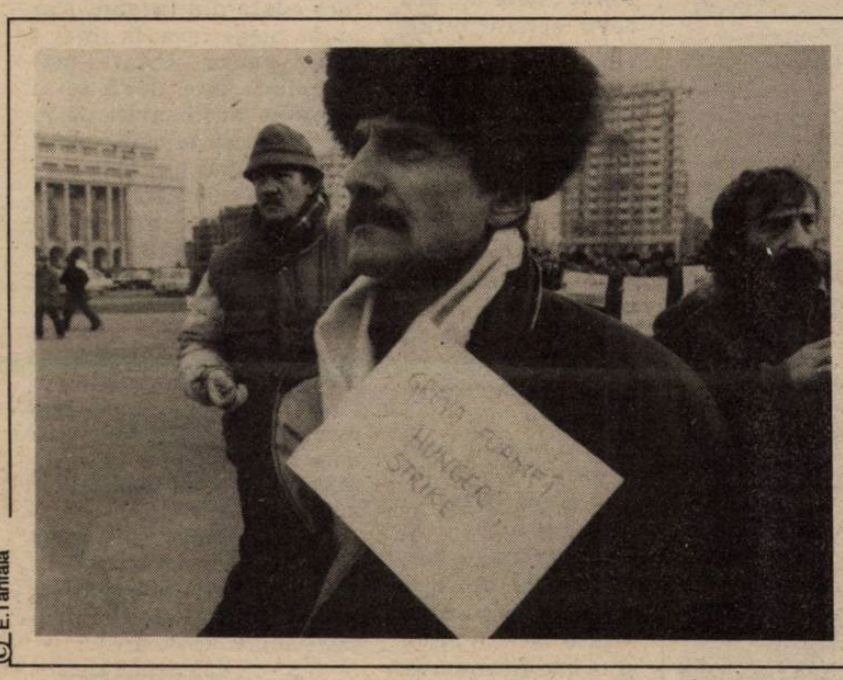

© E.Tănlală

Bilanţul e trist ca un film prost: nu există Cinematografie românească demnă de acest nume! Există doar cîţiva cineaşti "înafara concursului" - cîţiva, încap într-o singură mînă (bună); i-am amintit deja într-un "top" (vezi "Dilema" nr. 4), îi voi mai aminti o dată: Pintilie fireşte, Veroiu, Daneliuc, Piţa la început - şi cam asta, din păcate, e tot... Fiind "dinozaurii" noştri, au şi ei, uneori, dreptul să atipească: e limpede pentru orice cinefil cinstit că "Balanţa", de pildă, nu este "Reconstituirea" - însă (fatalitate!) **"Balanţa" rămîne cel mai bun film românesc de după decembrie '89!** ("De ce trag clopotele, Mitică?" intră în categoria filmelor "ţinute la sertar".) Din fericire pentru noi (şi pentru micul nostru viitor), "Balanţa" este urmată de "Patul conjugal" al lui Daneliuc şi de filmul unui tînăr - Nae Caranfil şi-al său "E pericoloso sporgersi".

Ce se întîmplă în "restul plutonului"? Judecînd după "mostra Festivalului" (de la Institutul Francez, e bine să precizez), lucrurile merg de la "aşa şi-aşa" la "mai rău nu se poate". Este "aşa şi-aşa", de pildă, ce face Radu Nicoară ("Polul Sud"), după cum ar trebui salutată opţiunea Mariei Maric ("Tinereţe sfărîmată") pentru povestirea solidă, bine articulată dramatic şi pendulînd "curat" între tensiune şi umor; în aceeaşi categorie ar putea intra şi "Timpul liber" al lui Valeriu Drăguşanu - cu rezerva că filmul este inegal: plin de surprize plăcute în prima parte, dezamăgitor pe urmă... Tot filme teribil de inegale au făcut Jon Gostin ("Înnebunesc şi-mi pare rău") şi Ioan Cărmăzan ("Casa din vis"): primul reuşeşte în cîteva "îndrăzneli" narative la limita insolitului, dar este minat pe dinăuntru de un scenariu pueril, în timp ce al doilea construieşte credibil (şi cu forţă) cadre realiste pure-şi-dure, însă clachează (lamentabil) pe terenul minat al simbolismului facil... Despre "Vulpe vînător" am mai scris - iar recentul premiu pentru regie acordat de UCIN nu-mi schimbă părerea: este un film mediocru, confuz - un fel de "a cincea roată" (flască) la "Balanţa" lui Pintilie. Rămîn "Şobolanii roşii" al lui Fl. Codre (fără pretenţii) şi "Rămînerea" lui Laurenţiu Damian (care a proiectat în completare un bun documentar despre Eminescu). După ce-am văzut mai recentul său film "Drumul cîinilor" nu credeam că se poate ceva mai rău în direcţia kitschului şi-a melodramei "arăbeşti": "Rămînerea" mi-a dovedit că se poate... Cît despre "Pasaj" (George Buşecan), care a încheiat Festivalul înlocuind în ultima clipă "Trahir" al lui Radu Mihăileanu - aproape că nu se poate vorbi: nu este vorba de un film, pentru că G.B. nu este un regizor!

"Starea de necesitate" în care se află filmul românesc ar trebui să ne îngrijoreze abia după ce, analizînd toate neajunsurile, am constata că el nu este "vandabil"la export; or, iată (cazul lui "Hotel de lux" al lui Piţa, care a plăcut mai mult la Veneţia decît în ţară), se pot întîmpla şi abateri de la regulă în care e mai greu de sesizat ce anume "merge" şi ce "nu merge". O concluzie personală ar fi că nu merge scenaristica: filmul lui Piţa, altminteri impecabil în termeni pur regizorali, "nu trece" la scenariu - prilejuindu-i, chiar, Irinei Petrescu unul din cele mai false roluri din cariera sa... Nici chiar "Patul conjugal" (deşi Daneliuc are o ureche excelentă pentru dialog) nu este scutit de "burţi" scenaristice - de momente în care te întrebi cîte filme are în cap, totuşi, regizorul... Asta, pentru că regizorul român (ca să revin la formula generică) nu se poate concepe pe sine decît sub forma **autorului total**; or, "obsesia" aceasta este catastrofală atunci cînd vedem ce poate da ea în cazul unor regizori debutanţi (cu excepţia notabilă a lui Nae Caranfil): zacuşte indigerabile, în care veşnicul Scriitor (sau Artist, Regizor etc) creează (aşa, cu trei de "e") Lumea din jurul său - nombrilism steril care-i cuprinde laolaltă şi pe Val. Drăguşanu, şi pe Jon Gostin, şi pe G. Buşecan... (ar fi interesant de studiat această obsesie în sensul unei privări de libertate care-şi găseşte în "Ficţiune" - şi în imaginea Tatălui/ Autor - posibila defulare: lucrul este valabil şi pentru "Hotel de lux"). Însă, această "inedită" idee de scenariu, bună poate pentru un cenaclu sau film de anul 1-ATF, scufundă orice lungmetraj...

La fel de interesant e să vedem spre ce scriitori consacraţi s-au îndreptat tinerii cineaşti români după '89 - cînd exista, nu-i aşa, "libertatea de opinie/ opţiune": spre Fănuş Neagu, Lăncrănjan şi iarăşi Fănuş Neagu - autori "mustoşi" ca nimeni alţii... Mă rog, unora le place mustul. Dar cînd Fănuş Neagu este alăturat lui Al. Papilian şi lui... Bioy Casares (!) în cuprinsul aceluiaşi film, cu aceeaşi dezinvoltură cu care se "mixează" eternul Mahler cu Fleetwood Mac şi Anton Şuteu - e clar că ceva nu merge! "Privarea" de expresie (personală), căreia cineastul român i-a căzut victimă atîtea decenii, devine exprimarea unui fel de sentimentalism cultural ridicol - şi în orice caz deconcertant. "Bunele intenţii" ("corectitudine politică", Mesaj etc.) se îneacă-n retorică liricoidă şi stridenţă estetică; cît despre "inventivitatea dramatică" - atunci cînd nu vedem nunţi şi botezuri (şi înmormîntări, căci sînt cele mai "tragice"!), personajele se strîng, ca la operetă (**opereta sfîşietoare**, "specialitatea" lui Laurenţiu Damian), făcînd "zid viu" în spatele dramei care se consumă în prim-plan... Plus Simbolurile.

Cinematograful românesc a stat - şi, mă tem, mai stă încă - sub nefasta influenţă a cinematografului sovietic de tip Tarkovski, producînd, în serie, regizori bîntuiţi de himere, afişînd dispreţ pentru story, intrigă, construcţie dramaturgică. O (anumită) parte a criticii de film, favorabilă ea-însăşi "Poeziei", "Inefabilului", "Simbolului", i-a încurajat împotriva oricărei evidenţe. În fine, Publicul "avizat", strîmbînd din nas la producţia americană "mediocră" (pentru că oamenii aceia nu-şi bat capul cu "aburi", ci povestesc profesionist!), a fost de partea lor. Iar rezultatul este un Cinematograf care nu există!

Există doar bunele intenţii - dar acelea, cum am văzut, devin cataclisme lăcrămoase şi experimente hiper-teziste. Sau nici măcar atît...

Alex. Leo ŞERBAN

NU RATAŢI, la Institutul Francez, un EVENIMENT: filmele **En compagnie d'Antonin Artaud** (r. Gérard Mordillat, sc. Jérôme Prieur, cu Sami Frey - premiul de interpretare masculină la Fipa 94) - **luni 28 martie ora 19** - şi **La véritable histoire d'Artaud le Mômo** (G. Mordillat şi J. Prieur) - **marţi 29 martie ora 19.**

● La Cinemateca: **A doua patrie** (r. E. Reitz), Episodul 8-9, (vineri ora 17, respectiv 19, sala Union; **Birdy** (A. Parker) - la videoCinematecă ora 12, duminică ora 16,45 şi **Brazil** unul din marile filme ale anilor 80 - tot acolo, ora 18,45, sîmbătă ora 10 şi miercuri ora 17,30; **Şoferul de taxi** (Scorsese) - sîmbătă orele 10 şi 19, duminică ora 15,30, sala Eforie; **A doua patrie**, Ep. 10-11, sîmbătă orele 17-19; **Ghepardul,** videoCinematecă sîmbătă ora 12 şi miercuri ora 10; **Zidul** - tot acolo, ora 18,45; **Viridiana** cu marele Fernando Rey, dispărut de curînd - duminică ora 19, marţi orele 10 şi 14,30, sala Eforie; **A doua patrie**, Ep. 12-13, duminică orele 17-19; **Conversaţia** – capodopera lui Coppola – luni orele 14,30 şi 19 şi marţi orele 12,15 şi 16,45, Eforie; **Fantoma libertăţii** (Bunuel 1974) – luni orele 16,30 şi 18,45, marţi ora 14,15 şi joi ora 18,45, Union; **Acest obscur obiect al dorinţei** - ultimul mare Bunuel, cu acelaşi Fernando Rey - marţi orele 16,30 şi 18,45 şi joi orele 14,15 şi 16,30, Union; **Jurnalul unei cameriste** - miercuri orele 12,15 şi 16,45; **Simon din deşert** - ora 19, joi ora 14,30, Eforie; **La dolce vita** - joi ora 10, Eforie.

• **Lista lui Schindler** (r. Steven Spielberg, 1993) - "Maşinăria" Cinematografului, cu motoarele la maximum, funcţionează perfect sub mîinile lui S.S.; e oare "moral" să ne plîngem?...

Cînd vine vorba de cinematograful american, e de bon ton să-ţi ţuguiezi buzele a dispreţ: "comercial", un simplu produs cu idei pitice şi emoţii cît dinozaurii... Aproape nimic bun nu pare să se fi întîmplat în cinematograful de peste Ocean: numai bătăi, droguri, sex şi melodrame debile! Toate tăvălite prin Clişee Atîta!

Spielberg, prea bogat ca să fie luat în serios de snobimea cinefilă, vinovat pentru că reuşeşte acolo unde alţii se screm (să povestească, de pildă), face cu **Lista lui Schindler** un film impresionant. Un film care, dincolo de virtuţile (sau virtuozităţile, dacă preferaţi) pur tehnice, emoţionează şi pune pe gînduri în aceeaşi măsură. Un film care, în ciuda unui final discutabil, te ţine trei ore pe scaun ca sub jetul unei averse a sentimentelor - din care ieşi leoarcă, ieşi năucit...Un film în alb-negru - pentru că, spune Spielberg, toată arhiva iconografică asupra Holocaustului este în alb-negru. Spielberg a văzut bine, iar explicaţia lui este excelentă: o întreagă dilemă a Reprezentării într-o remarcă "banală"...

Unii au ridicat o problemă falsă (şi aparent sofisticată): E oare moral să transformi Holocaustul într-un spectacol? - Da, este, a răspuns (salutar) Spielberg: a face altfel ar însemna să negi esenţa Cimatografului şi să consideri implicit că există subiecte tabu: de ce Holocaustul nu, şi oricare alt subiect istoric da?! Nimeni nu şi-a pus această problemă în cazul "reconstituirii" cinematografice a asasinării lui Kennedy; pentru a nu mai vorbi de milioanele de "drame personale" pe care Cinematograful le-a "exploatat", dezvăluindu-le marelui public de peste tot... Problema nu stă în "dacă", ci în "cum". Şi aici, din nou, există nuanţe: Lubitsch a făcut o comedie irezistibilă (**To Be or not To Be**) luînd peste picior hitlerismul... Spielberg vine, de fapt, cu un lucru mult mai sofisticat decît rezervele "intelectualiste" de dinainte: cu **modul** în care înfăţişează povestea sa - acel alb-negru care conţine, în simpla lui alegere, un manifest moral şi estetic. Este vorba de **adecvare**, şi de - pînă la urmă – **singurul mod** de a percepe realitatea Holocaustului: alb-negrul fotografic - şi al începuturilor Cinematografului - este "culoarea" unei întregi epoci.

Nu rataţi, aşadar, întîlnirea cu acest "regizor răsfăţat" care dă dovadă aici de o sobrietate lipsită de orice răsfăţ. (O menţiune specială pentru uluitorul Ralph Fiennes - actor britanic - în rolul, deja antologic, al comandantului SS Amon Goeth.) Film distribuit de MediaPro. (A.L.Ş.)

*

Vineri 25 martie şi sîmbătă 26 martie, orele 18,30 - Filarmonica "George Enescu", sub bagheta lui Ilarion-Ionescu Galaţi, prezintă la Ateneul Român un program mai puţin "clasic" în alcătuirea sa: uvertura la **Semiramida**, una din cele 34 de opere compuse de Gioacchino Rossini. Foarte cunoscutul şi nu mai puţin originalul pianist Friedrich Gulda (să ne amintim modul nonconformist în care interpreta nu de mult **Imperialul** de Beethoven, ca şi prezenţa în repertoriul său a muzicii de jazz). Solist, Anton Niculescu, invitat la Bucureşti după ani de absenţă. În încheiere, **Serenada** pentru orchestră de coarde de P.I.Ceaikovski.

Duminică 27 martie, orele 11,00 - Ateneul Român. Recital de pian Martin Hugues (Anglia). Interpretează: Schubert (trei piese pentru pian, DV.946), Beethoven (Sonata în mi major op.109), Schubert (Sonata în re major, DV 850)

Miercuri 30 martie, orele 19,00 - Sala "Mihail Jora" a Radiodifuziunii Române. Eveniment muzical la Bucureşti: Cvartetul "Voces" cunoscut deopotrivă în ţară şi peste hotare, propune cîteva "Capodopere ale muzicii clasice": alături de mai puţin cîntatul J.Cr.Arriaga (Cvartetul nr. 3 în mi bemol major). L.V.Beethoven (Cvartetul op. 95 în fa minor "Seriosso"), J.Haydn (Cvartetul op. 20 nr. 5 în la minor).

Dan-Alex. SCHOR

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Din nou aţi început să plecaţi, turci de pe pământurile dela mare, şi din nou au început să scrie ziarele despre voi. Cu melancolie. S'ar părea că românilor le pare rău după voi. Acum vi se descoperă o mulţime de calităţi: eraţi cumsecade, eraţi loaiali. Şi purtaţi fes. Aduceaţi prin urmare în peisajul românesc o notă de pitoresc, care-i mărea farmecul. Dar mai cu seamă eraţi urmaşii unor strămoşi care fuseseră pentru români un nesfârşit prilej de proverbe.

De pildă: Cum e turcul şi pistolul. E drept că pe lângă browning sau mitralieră, pistolul e acum o armă demodată. Sau, acel ciudat: Turcul plăteşte. Eu ştiu că, multă vreme, noi am plătit turcului. Dar poate că de pe atunci începuse moda după care astăzi atâţia dintre noi afirmă că Germania veghează la apărarea păcii.

Plecarea voastră de pe pământurile dela mare a trezit destule melancolii şi sunt oameni care suspină: Se duc turcii... Târzie replică la formula cu care atâţia amar de ani ne-a îngrozit bunicii: Vin turcii! Pe o respiraţie de secole şi în ritm de glossă eminesciană, s'ar putea spune desigur: Turcii vin, turcii se duc...

Dar nu e nicio poezie în plecarea voastră: pe puntea vapoarelor, cu boccelele în spate, îngrămădiţi unii în alţii, ca o turmă. Ziua vă e sete şi noaptea tremuraţi de frig. Şi de câtă vreme răbdaţi de foame? Sunteţi la aman, bre. Eu ştiu bine că sunteţi la aman.

Ce vorbă care te seacă la inimă! Multe li se pot întâmpla oamenilor în viaţă. Nimic însă nu e atât de rău ca atunci când eşti la aman.

Turci de pe pământurile dela mare, sunteţi la aman. Vă părăsiţi bordeiele de lut şi vă duceţi, lăsând românilor, se pare, numai regrete. Dar în urma voastră mai rămâne un cuvânt, şi pe acela vreau să-l aleg, ca pe un pistol dintr'o panoplie. Şi să vă rog să mi-l lăsaţi.

E un cuvânt de care buna mea creştere m'a ţinut până acum departe. E drept că românii nici nu ştiu să-l rostească aşa cum trebue. Il auzisem uneori prin vreo cârciumă şi mi se păruse un cuvânt urât, de mahala.

Dar, odată, într'o după-amiază la Medgidia, am văzut doi dintre voi certându-se. Era un turc bătrân şi unul tânăr. Bătrânul era ştirb şi avea un turban vechi şi murdar. Tânărul căsca o gură cu dinţi strălucitori. Îşi svârleau unul altuia ocări. Cândva, turcul bătrân a tăcut, ascultând ce spune cel tânăr. Dar se vede că acesta făcea nişte afirmaţii atât de neadevărate, încât turcul bătrân, pierzându-şi răbdarea, a rostit deodată: hai sictir!

Turcul cel tânăr a făcut: hâc! ca şi cum i-ar fi tăiat cineva gâtul cu un satâr. Şi n'a mai zis nimic. Bătrânul l-a privit cu scârbă, ca pe un scuipat.

De atunci ţin minte, cu uimire, acest cuvânt. E tot ce vreau să păstrez după plecarea voastră, turci de pe pământurile dela mare. Cuvântul acesta vă rog să mi-l lăsaţi moştenire. Să ştiu că îmi poate veni pe limbă la nevoie.

Nu l-am folosit încă până acum niciodată. Dar e bine să-l am la mine, ca pe o ultimă rezervă. Românii au născocit o vorbă: să-i dai vieţii cu sictir. Nu aş face una ca asta, pentrucă eu iubesc viaţa. Dar iată, dela o vreme, apar oameni şi se ivesc împrejurări faţă de care aş simţi că nu mi-am făcut pe deplin datoria dacă, până la urmă, nu le-aş da cu hai sictir!

Voi, turcilor, care sunteţi la aman, înţelegeţi cred toată tristeţea şi amara gravitate a spuselor mele. Vă doresc călătorie frumoasă şi să ne vedem cu bine.

Geo BOGZA
Scrisoare călătorilor cu fes,
1938

© C. Rumbuţ

Vedeam cum veneau la noi oameni, care vorbeau cu tata, şi cum din ceea ce spuneau izbucneau hohote de rîs, sau înjurături de admiraţie, sau sclipiri de ironie în priviri, dispreţ sau satisfacţie secretă, o plenitudine a trăirii, o jubilaţiune intensă, adesea pentru un singur cuvînt rostit de al lui Başă, capiule şi ce i s-a răspuns, căscăundule, ce putea spune cutare şi în loc de asta a spus, ce bă?! Cu degajări nu o dată spectaculoase de furie, că i-a zis prostule, sau pe mă-ta, cîrnule, cu muierea şi copiii tăi cu tot... Numai ceea ce intra în aria cuvîntului rostit; măciucile care se ridicau în aer, sapele care se încrucişau pe o pîrloagă, tăierile (l-a tăiat!) nu încîntau pe tatăl meu, pe prietenii lui şi pe mine, erau altceva, străin, fără înţeles, nedemne de cuvînt (...)

Aşa înţelegeam eu însumi. A prins-o cu altul în grădină, sau la poartă, n-o mai ia, i-a rupt picioarele, sau i-a spartăluia capul. (...) Evenimente fără importanţă covîrşitoare. Dar cînd tatăl meu stătea pe prispă şi trecea unul pe drum şi îi spunea: "Bună ziua, mă nea Tudore", şi tata cu toată sinceritatea: "Bună să-ţi fie inima, mă Cîrstache", tare, apoi pentru el însuşi încet: "te'n c.. pe mă-ta de zăltat", asta da, era ceva senzaţional, căci descopeream cum forţa cuvîntului îmi dezvăluia brusc cum omul poate gîndi simultan două lucruri care se băteau cap în cap, urarea să-i fie bună inima aceluia, şi înjurătura că era un smintit. Putea fi înjurată muierea cu tandreţe, şi i se făceau obrajii roşii şi se învîrtea pe loc ca o găină beată că era iubită, şi dimpotrivă, un cuvînt blînd dar rostit cu o cruzime rece o făcea palidă şi o încremenea de spaima înstrăinării.

Marin PREDA
Viaţa ca o pradă

Românul, cînd se necăjeşte rău, ori pe un lucru neînsufleţit, ori pe o fiinţă vie, absolut indiferent de categorie şi specie, raportează ori, mai exact, **trimite** acel lucru sau acea fiinţă la originea lui naturală.

Nu ştiu dacă cititorul a luat bine seama la profunzimea filozofică cuprinsă în acea formulă, strălucitoare de limpiditate concretă, pe care prejudiciile unei educaţii cu totul nenaţionale ne opresc s'o rostim tare, atît de adese cît o avem în inimă şi pe limbă.

În adevăr, formula de care vorbim însemnează evident că Românul, desperat de cusururile obiectului, îl trimite, cu un fel de rezignare fatalistă, la originea şi cauza lui cea mai patentă, ca şi cum i-ar zice: eşti aşa de nereuşit, încît numai dacă te-ai mai face odată din început s'ar putea alege ceva de tine; – sau, poate chiar mai pesimist: nici dacă te-ai întoarce acolo unde te-ai născut, ca să te mai naşti a doua oară, tot n'ai fi bun de nimic. Înjurătura noastră favorită este, cum vedeţi bine, o imagine care simbolizează cu cea mai originală exactitate doctrina "revenirii perpetue" a acelorași forme de existenţă – **die ewige Wiederkunft** a lui Nietzsche. Totodată ea rezumă o atitudine de o rară cuminţenie în faţa cauzalităţii şi absurdităţilor în care ea ne învălue.

Cu genială pornire mintea română se transportă la cauza cea mare şi esenţială, şi dintr'o lovitură taie firul explicaţiilor obositoare.

Paul ZARIFOPOL
Din registrul Ideilor Gingaşe,
Ed. Cultura Naţională, 1926

ANTONIN ARTAUD

PLAFONUL DE NERVI

(fragment)

Un text de Artaud într-un număr de revistă dedicat "înjurăturii" poate părea firesc. Nimic mai străin, totuşi, de înjurătura curentă, cotidiană, decît injuria pe care o practică Artaud. Efectul ei poate fi circumscris acelei "cruzimi" pe care eseul despre teatru o invocă mereu, distingînd-o de sensul uzual. O certă diferenţă se manifestă şi în raport cu retorica suprarealiştilor, la care fragmentul tradus pare pe alocuri să trimită. Invectiva gen suprarealist este literară: inductivă, umoristică, "savuroasă", duplicitară (şi publicitară) în ostentaţia ei. Ca atare, ea a fost destul de repede recuperată, devenind astăzi o picanterie academică. Insulta lui Artaud, în schimb, îşi păstrează forţa, caracterul tranşant, exacerbat, plasticitatea de gest, sugestia de ruptură. Absenţa pitorescului şi umorismului îi conferă o paradoxală puritate, un aspect exhaustiv, o radicalitate în esenţă tragică. Inasimilabil, "anarhist" pînă la capăt, "atopos", Artaud contestă însăşi ideea de "operă", într-o manieră mult mai directă decît avangarda. Acel corp alienat, ciopîrţit, la care revine mereu monologul său agonistic, simbolizează ultimul avatar al modernităţii.

*
* *

Scriitura este o porcărie.

Cei care forţează vagul pentru a preciza ceea ce se petrece în mintea lor sînt nişte porci.

Toţi cei din tagma literaţilor, în special cei de astăzi, sînt nişte porci.

Cei care au puncte de reper în spirit, adică într-o anumită porţiune a capului, în anumite zone bine delimitate ale creierului, cei care sînt stăpîni unici pe limba lor, cei pentru care cuvintele mai au un sens, cei pentru care sufletul are culmi şi gîndirea e făcută din curente, cei care se vor la curent cu toate, cei care mănîncă o pîine botezînd diversele curente, cei care umplu văzduhul cu scrîşnetul lor de automat,

- sînt nişte porci.

Cei pentru care doar anumite cuvinte posedă un sens, şi înţelesuri diferite după caz, cei care fac atîtea fiţe, cei care împart sentimentele în clase şi discută după aceea în amănunt despre clasificările lor caraghioase, cei care mai cred în "termeni", cei care vîntură ideologii, cei ale căror femei se pricep să vorbească şi femeile astea care se pricep să vorbească şi care nu vorbesc decît despre curente, cei care mai cred că spiritul se-ndreaptă într-o direcţie, cei care urmează căi, scot din mînecă denumiri, le trîmbiţează în cărţile lor,

- sînt cei mai mari porci.

Ceea ce spuneţi n-are nici o noimă.

Ba da, mă gîndesc la criticii bărboşi.

Nu v-am spus: nici urmă de operă, limbă, cuvînt, spirit, - nu există nimic.

Doar un frumos Plafon de Nervi; altceva nimic.

Un fel de neînţeles de-a te posta, foarte drept, nemişcat, în mijlocul acestui tot, în spirit.

Şi să nu vină careva să-mi ceară să numesc acest tot, să spun în cîte părţi se împarte, cît de greu atîrnă; să nu vă-nchipuiţi că am să mă apuc să umblu încolo şi-ncoace, să discut, şi tot discutînd să mă pierd şi să mă trezesc nu ştiu cum că GÎNDESC, - şi că totul acesta devine clar, capătă viaţă, se împodobeşte cu tot soiul de cuvinte bine umplute cu sens, care după aceea încep să exprime toată gama de atitudini, toate nuanţele unei gîndiri profunde şi cuprinzătoare.

Ah, stările pe care nu le numim niciodată, situaţiile eminamente sufleteşti, sincopele spiritului, toate acele poticniri mărunte - pîinea de toate zilele a orelor mele -, tot cuvintele astea îmi vin în ajutor şi de fapt văd că nu mă prea mişc în gîndirea mea. Voi însă nu vă mişcaţi nici atîta, bărbi de măgari, porci pertinenţi, meşteri la vorbe, portretişti amatori, cronicari, păşunişti, entomologi, cloacă-mbîcsită, plagă a limbii mele!

Nu v-am spus, eu nu mai am limbă, nu mai insistaţi atîta, nu vă mai cramponaţi de limbă!

O să vedeţi, peste zece ani cei care vor continua măreaţa voastră operă au să mă înţeleagă. Gheizerele mele vor fi cunoscute, gheţarii mei vor fi zăriţi, se va găsi metoda de a-mi dilua otrăvurile, de a-mi decela jocurile de suflete.

De îndată ce varul se va aşterne peste tot părul meu, peste venele minţii, bestiarul meu va fi limpede, mistica mea - floare la ureche! Gleznele pietrelor vor fumega, mănunchiurile de ochi lăuntrici vor îngheţa în glosare, se vor vedea aeroliţi de piatră picînd din senin, se vor vedea corzi; atunci geometria fără spaţii nu va mai pune probleme, toţi vor cunoaşte structura intimă a spiritului, toţi vor afla cum m-a lăsat spiritul.

Vor pricepe atunci de ce spiritul meu este lipsă, vor vedea limbile uscate, spiritul secătuit, toate limbile tari ca iasca, vor vedea feţele şterse, netezite, supte de ventuza aridă. Şi numai membrana vîscoasă va pluti pe deasupra, membrana vîscoasă şi acidă, membrana dublă, gradată, foarte crăpată, membrana tristă şi vitroasă însă atît de sensibilă, atît de subtilă, atît de în stare să se dedubleze şi să se-nmulţească, să se-ntoarcă deodată pe dos arătîndu-şi smaltul de crăpături şi sensuri, de stupefiante şi izvoraşe fetide,

atunci toate acestea vor părea firești
şi nu voi mai simţi nevoia să vorbesc.

(*Le Pèse-Nerfs*, Oeuvres complètes, Gallimard, I)

Traducere şi argument
de Ovidiu VERDEŞ

ITALIA: spre o nouă republică

Alegerile parlamentare care vor avea loc în Italia pe 27-28 martie sînt considerate de mulţi comentatori politici ca o "cotitură istorică". Se vorbeşte de "sfîrşitul primei republici", de o "nouă epocă în istoria ţării", iar termenii cei mai frecvenţi sînt schimbarea şi reforma. Chiar şi sloganurile diverselor partide solid construite sînt simple variaţiuni pe aceeaşi temă: "pentru o nouă Italie"... Entuziaştii văd în aceste alegeri posibilitatea transformării radicale a sistemului politic de pînă acum şi "alinierea" la normele democraţiilor spre care peninsularii privesc cu un sentiment de inferioritate (Germania, Franţa, Marea Britanie). Scepticii nu îndrăznesc să treacă dincolo de imperfecţiunile noii legi electorale, care nu va pune capăt fragmentării eşichierului politic şi, deci "inguvernabilităţii" ţării.

La lege nouă ,oameni noi?

Legea electorală votată anul trecut aduce, într-adevăr, schimbări importante. Faţă de sistemul proporţional dinainte, acum, cei 630 deputaţi şi cei 315 senatori vor fi votaţi într-un sistem mixt: 75% pe liste uninominale prezentate în fiecare colegiu şi 25% proporţional, "pe partide". Pragul minim pentru intrarea în Parlament este de 4% din voturile exprimate. Candidaturile independente sînt admise doar pentru Senat; pentru Camera Deputaţilor orice candidat trebuie să se înscrie pe o listă (de partid, asociaţie, organizaţie etc.) Noutăţi sînt şi în reglementările legate de campania electorală: de la stabilirea "timpilor egali" de prezenţă la TV (prevedere rămasă evident pe hîrtie) pînă la cheltuielile maxime pe care un candidat le poate face pentru propaganda electorală: 100 de milioane de lire (aproximativ 58.000 de dolari), puţin faţă de alegerile din trecut, dar deficitul public e uriaş, iar partidele sînt parţial subvenţionate de stat, care oricum va cheltui pentru alegeri o mie de miliarde de lire (590 de milioane de dolari) şi va mai avea de organizat, în vară, şi alegerile "europene". Alte inovaţii ale legii electorale se referă tocmai la propagandă, în intenţia de a da milioanelor de alegători (dintre care 25 de milioane sînt femei) posibilitatea să cugete "în linişte" asupra intenţiilor de vot: cu 30 de zile înainte de data scrutinului este interzisă difuzarea la TV a spoturilor publicitare ale partidelor şi candidaţilor, iar cu 15 zile înainte sînt interzise sondajele. Cît despre prezentarea politicienilor în emisiunile informative, redactorii telejurnalelor se pot ocupa de ei doar dacă e neapărat necesar pentru "a asigura o informare completă a publicului", deci dacă numele lor e legat de un eveniment din afara campaniei electorale. De pildă, după cum comenta cu ironie un ziarist dacă au cîştigat la loto sau dacă au primit o citaţie de la procuratură. În fine, pentru a încheia capitolul noutăţilor, legea obligă forţele politice să alterneze candidaţii pe listele proporţionale în funcţie de sex; un bărbat, o femeie. Paragraful a fost votat pentru a da satisfacţie mişcărilor feministe tot mai active. Numai că regulamentul de aplicare a legii elaborat de guvern face un pas înapoi, spre tradiţionalişti, precizînd că acest articol se va aplica "numai acolo unde este posibil". Şi se pare că nu prea a fost posibil: nici un partid nu are pe liste mai mult de 15-20% femei.

Procese, război contra Mafiei, privatizare

Programarea alegerilor la 27/28 martie, la numai doi ani de la cele precedente, îşi are de fapt originea în scandalul care a ocupat mult timp primele pagini ale ziarelor sub denumirea de **mani pulite** ("mîini curate"). Este vorba despre o uriaşă fraudă, de aproape 620 de miliarde de lire (aproximativ 365 de milioane de dolari): este suma totală a finanţării ilegale a partidelor tradiţionale ale Italiei postbelice (Socialist şi Democrat-Creştin în primul rînd) de către diverse întreprinderi de stat şi particulare, în schimbul unor avantaje şi "favoruri" economice. Investigaţiile sînt în plină desfăşurare, pînă acum procuratura cerînd 851 de autorizaţii de investigare a parlamentarilor, 44 dintre aceştia riscînd arestarea imediată dacă în 27-28 martie nu sînt reales şi, deci, ies de sub protecţia imunităţii parlamentare. În plus, 11 miniştri au compărut în faţa Tribunalului miniştrilor, zeci de conducători de întreprinderi sînt arestaţi preventiv, iar recent, ca urmare a mărturisirilor făcute de cîţiva mafioţi "pocăiţi", au fost puşi sub acuzaţie şi reprezentanţi ai magistraturii. De învinuirea de corupţie şi deturnare de fonduri nu a scăpat nici serviciile de spionaj: fostul şef al serviciului secret civil, Riccardo Malpica, e acuzat că a folosit în scopuri personale fondurile "rezervate" ale instituţiei, iar unii înalţi funcţionari ai acesteia sînt anchetaţi pentru presupuse legături cu Mafia. Aşadar, alegerile sînt o ocazie de a înlocui o clasă politică îmbătrînită şi compromisă şi de a pune capăt corupţiei la nivel înalt. În acelaşi timp, viitorul Parlament va trebui să continue reformele constituţionale începute (se face auzită tot mai des propunerea ca preşedintele ţării să fie ales prin vot direct, şi nu de către Parlament, ca acum) şi să radicalizeze lupta împotriva organizaţiilor mafiote. În ultima vreme, carabinierii au înregistrat cîteva succese notabile, în acest sens, dar au fost şi replici dure din partea Mafiei, ceea ce a dus la intervenţia trupelor de elită ale armatei în cîteva zone din Sud.

Ceea ce aşteaptă cetăţeanul obişnuit de la alegeri este însă, evident, şansa relansării economice. Pe acest plan, situaţia e la fel de gravă ca şi în domeniul politic: şomajul este de aproximativ 11%, investiţiile sînt blocate. Lira a ieşit din Sistemul Monetar European din cauza devalorizării, datoria publică înregistrează cea mai mare cotă de după război. Diferenţele dintre Nordul industrializat şi bogat şi Sudul încă dominat de sărăcie sînt încă destul de mari, iar statisticile dovedesc că economiile italienilor au scăzut (deci şi consumul, deci şi producţia). Guvernul actual, condus de Carlo Azeglin Ciampi (fost guvernator al Băncii Italiei) a luat cîteva măsuri pentru relansarea economică, cea mai importantă fiind privatizarea: cîteva mari bănci şi societăţi de asigurări au şi fost privatizate (cu mare succes), altele îşi aşteaptă rîndul. Ecourile favorabile la bursele internaţionale confirmă eficienţa acestor măsuri, astfel încît Ciampi (conform ultimelor sondaje, personalitatea în care italienii au cea mai mare încredere) a putut anunţa semnele unei uşoare creşteri economice. Analiştii consideră că viitorul guvern nu va avea un spaţiu de manevră prea mare; va trebui să continue reformele începute, în special pentru diminuarea datoriei publice şi pentru relansarea investiţiilor. Astfel încît programele principalelor partide pun la loc de frunte continuarea privatizării, iar Carlo Azeglio Ciampi este considerat un posibil candidat la conducerea viitorului guvern, chiar dacă sau poate tocmai pentru că el nu face parte din nici un partid.

Cine cu cine? Şi împotriva cui?

Campania electorală s-a suprapus peste desfăşurarea în trombă a suitei de procese, arestări, interogatorii etc. În plus, după compromiterea partidelor tradiţionale (Democrat-Creştin şi Socialist), forţele politice au intrat într-un inevitabil proces de transformări, divizări, schimbări de denumire şi de imagine. Ceea ce a dus uneori la alianţe neaşteptate şi a făcut loc unor noi partide. De la alegerile locale din 1993, cînd în cele mai multe oraşe s-au confruntat practic, doar "extremele" (Partidul Democratic al Stîngii şi Mişcarea Socială Italiană), s-a înregistrat o "regrupare spre centru". În actuala confruntare electorală se întîlnesc cîteva grupări care, în principiu, pot fi plasate pe axa tradiţională, în funcţie de cîţiva "poli".

"Polul progresist", în afară de Partidul Democratic al Stîngii (fost comunist), avîndu-l drept lider pe Achille Occheto, mai conţine mişcarea ecologistă, ceea ce a mai rămas din partidul Socialist, "La Rete" (o mişcare condusă de foarte popularul primar al oraşului Palermo, ales cu 75% din voturi), cîteva grupări mai mici şi, nu în ultimul rînd, Rifondazione Comunista, aripa radicală desprinsă din fostul PCI. Occhetto este singurul dintre liderii fostelor partide comuniste occidentale care a reuşit să supravieţuiască marilor transformări de după "căderea zidului Berlinului" şi să-şi îndrepte partidul spre o stîngă modernă. Recent a vizitat sediul NATO de la Bruxelles şi a avut o întîlnire cu reprezentanţii marilor organizaţii financiare din City-ul londonez; cîţiva analişti de la Bursa din Londra consideră că programul PDS prezintă cele mai multe garanţii pentru stabilitatea şi relansarea economică a Italiei, fiind comparat de instituţiile din inima financiară a Marii Britanii şi a lumii cu ideile Partidului Laburist englez. Ţinînd cont şi de faptul că PDS nu este atins de scandalurile de corupţie (deşi fostul premier Bettino Craxi a cerut acuzarea unor lideri din fostul PCI, cerere respinsă de magistraţi ca nefondată), principala sa piedică în dobîndirea unei şi mai mari credibilităţi ca exponent al social-democraţiei moderne este alianţa cu "durii" din Rifundazione Comunista, care pledează pentru ieşirea Italiei din NATO, modificarea pieţei pînă la desfiinţarea ei, supraimpozarea celor bogaţi şi vor să construiască comunismul chiar şi cu necomuniştii.

Adversarul neînduplecat al lui Occhetto este Silvio Berlusconi, om de afaceri de mare succes, proprietar, între altele, al unei reţele de supermagazine şi a trei canale naţionale de televiziune. Berlusconi a intrat în politică pe 26 ianuarie 1994, întemeind Forza Italia (care se declară mai mult mişcare civică decît partid), pentru "a se opune pericolului comunist". Beneficiind, desigur, şi de avantajele oferite de reţeaua TV proprie, care i-a difuzat de sute de ori clipul electoral (în paranteză fie spus, cele trei canale de stat sînt considerate "fief-ul" PDS sau, în orice caz, cu simpatii de stînga). Berlusconi a devenit rapid centrul de greutate al "polului libertăţilor", grupare liberală moderată, în care principalul partener este Liga Lombardă condusă de Umberto Bossi. Între cele două formaţiuni a luat naştere o alianţă electorală conform căreia urmau să susţină candidaţi comuni în colegiile din nord. Numai că, recent, liderii Ligii au declarat că s-au aliat cu Forza Italia doar pentru a scăpa de grija unui adversar puternic şi, obţinînd ce au dorit, sînt gata să se debaraseze de Berlusconi, acceptînd chiar o eventuală guvernare alături de PDS, dacă în acest fel îşi pot atinge marele ideal: federalizarea Italiei (cu alte cuvinte, autonomia bogatului Nord, pentru a nu mai 'suporta" din veniturile sale subdezvoltarea Sudului). Pentru că "federaliştii" lui Bossi nu sînt deloc interesaţi de candidaturile din Sud (unde evident sînt şi foarte impopulari), Berlusconi s-a aliat în aceste colegii cu Mişcarea Socială, moştenitoarea partidului fascist, pentru care unitatea naţională e sfîntă (şi, deci, Liga Lombardă e principalul inamic). Gianfranco Fini, liderul mişcării, încearcă să se debaraseze de poverile extremei drepte, controlîndu-şi atent discursul, îndreptînd partidul spre zona moderată a unei "drepte moderne postideologice" şi, în primul rînd, schimbîndu-i denumirea în Alianţa Naţională. Dacă în urmă cu numai doi ani era întîmpinat la adunările publice cu lozinca "Fini, Fini, noul Mussolini", acum el declară că regimul mussolinian a fost, fără discuţie, dictatorial şi că, astăzi, numai democraţia e acceptabilă.

Zona în care lucrurile au evoluat cel mai greu a fost centrul eşichierului politic, lăsat liber de Partidul Democrat-Creştin. Abia cu puţin timp în urmă a avut loc un congres al membrilor "curaţi" ai PDC, adică neimplicaţi în procese şi anchete, în care s-a adoptat schimbarea denumirii în Partidul Popular (aripa mai "conservatoare" formînd, cu aceeaşi ocazie, Centrul Creştin–Democrat). Cealaltă componentă a alianţei de centru este Pactul pentru Italia, o formaţiune nouă, condusă de Mario Segni, în care mulţi văd un posibil mediator între stînga şi dreapta în vederea formării viitorului guvern.

În fine, o absenţă "notabilă" în această campanie electorală: Partidul Amorului a declarat ă "rămîne în expectativă", nedepunînd nici o candidatură. Principalele sale componente sînt ocupate pînă peste cap cu extinderea reţelei de "telefoane erotice" (sau "telefoane cu felinar roşu", cum li se mai spune în Italia).

Hotărîţi şi nehotărîţi, spre o nouă coaliţie

Teoretic, formaţiunile politice s-au grupat în jurul celor trei "segmente" (stînga, centru, dreapta). Practic, pentru că 75% din locurile în Parlament vor fi obţinute pe liste uninominale, în multe colegii s-au făcut alianţe ad-hoc în funcţie de şansele candidaţilor (avînd în vedere că se va vota persoana, şi nu partidul). Este, de altfel, reproşul principal pe care unii comentatori îl aduc noului sistem electoral: posibila fragmentare a viitorului Parlament. Unul dintre cei mai cunoscuţi politologi italieni, Giovanni Sartoni, profesor de ştiinţe politice la Florenţa şi la Columbia University din New York, consideră că sistemul uninominal "va produce mai multe partide şi mai multă eterogenitate decît cel proporţional". Ţinînd seama şi de faptul că electoratul nu e obişnuit cu acest sistem, este clar că va fi greu de obţinut o majoritate şi, deci, posibilitatea de a forma rapid un guvern cu un sprijin politic puternic.

Sondajele sînt destul de diversificate, chiar contradictorii (lucru explicabil şi prin "folosirea" lor ca mijloc de propagandă); oricum, toate dau un mare număr de indecişi: aproximativ o treime din electorat. Unul dintre ultimele sondaje apărute înainte de "perioada de interdicţie", de 15 zile, efectuat pe un eşantion de 13000 de alegători, prevede că pe listele uninominale, "Polul libertăţilor" (Forza Italia, Liga Lombardă, Alianţa Naţională plus alte partide mai mici) va obţine între 316 şi 331 mandate de deputat (dintre cele 630), "Polul progresist" 220, iar "centrul" (Partidul popular şi Pactul pentru Italia) 75. Impresia de majoritate a dreptei trebuie corectată, ţinînd seama de conflictul ireductibil dintre federalismul Ligii şi ideea unităţii naţionale promovată de Alianţă. Apoi, dată fiind influenţa pe care o poate exercita valoarea individuală a candidaţilor, relevanţa unui asemenea sondaj e destul de fragilă. Pe listele proporţionale, ordinea ar fi (conform aceloraşi surse): Forza Italia– 28%, PDS–22%, Alianţa Naţională 11%, Partidul Popular – 10%, Liga Lombardă – 8% Pactul pentru Italia 6%, Rifondazione Comunista – 5%. O altă evaluare, aparţinînd lui Gianni Statera, decanul Facultăţii de Sociologie a Universităţii "La Sipienza" din Roma, consideră că nimeni nu va obţine majoritatea absolută, dar creditează "polul progresist", cu 35-40% din intenţiile de vot.

Oricare ar fi guvernul (şi este clar că va fi unul de coaliţie, rămînînd de discutat doar formula), el nu va avea prea multă libertate de mişcare, va trebui să găsească soluţii pentru a relansa o economie a cărei involuţie tinde să îndepărteze Italia şi mai mult de ţările comunitare "mari", apropiind-o riscant de "codaşele" comunităţii (Spania, Portugalia, Grecia) Dar principalul pariu al viitorului guvern va fi realizarea unei stabilităţi politice care ar însemna cu adevărat o despărţire de trecut şi începutul unei "a doua republici".

Mircea VASILESCU
Roma

Doi înţelepţi de-a lungul unui veac de... două vorbe

Că sîntem sau nu francofoni, putem încă discuta; anglofilii însă, în ultimii ani, da, nu mai există îndoială că sîntem: toate înjurăturile care se răsfaţă pe ziduri folosesc limba engleză. Dacă n-am învăţat "limba rusă cîntînd", cît circulăm cu metroul putem învăţa limba engleză citind; pe stîlpii de marmoră din staţii ori pe uşile vagoanelor sînt consemnate, în diferite caligrafii, cuvinte pe care dicţionarele de obicei le evită. Expresii obscene scrise corect, însoţite uneori de desene pornografice (ca-n Parcul Ioanid, de pildă, dar nu numai acolo) dovedesc că autorii lor frecventează regulat şcoala şi nu se zgîrcesc la bani (spray-urile de import costă mii de lei). Să fie vorba de străini? Ar fi o ipoteză consolantă. (Totuşi - de ce nu scriau şi-nainte?) O simplă plimbare, în plină zi, de la Piaţa Romană pînă la Universitate - un teritoriu ultracentral situat între două instituţii de învăţămînt superior - te vindecă de iluzii. Foiesc pe acolo studenţi, florărese, "şmenari", vînzători de ţigări, oameni de afaceri cu genţi diplomat şi tunsoare proaspătă. Este uimitor cît de mulţi dintre ei, fără vreun conflict aparent, au de trimis pe cineva undeva - scurt, sec, definitiv, ori au a face propuneri aberante interlocutorilor ocazionali sau rudelor acestora pînă la a şaptea spiţă. Înjurătura autohtonă se rosteşte colocvial ca un "hello". Sînt şi cazuri în care este cultivată cu metodă: au apărut, de pildă, la noi, unele grupuri de tineri - rockeri în special - care promovează expresia cît mai vulgară ca pe o normă de aderare la grup, o regulă de selecţie. Frecvenţa ei îngrijorează mai ales în cazul fetelor - ne mărturisea o specialistă în psihologie: limbajul deşucheat pare să fi ajuns un adevărat stereotip pentru un număr din ce în ce mai mare de adolescente. Dacă citim faptul în profunzime, s-ar zice că buna cuviinţă nu ne aşteaptă nici în viitor, dimpotrivă.

Cît de întemeiată ne este alarma?

Să întrebăm pe cei care-au văzut mai multe prefaceri de lume decît noi.

Două persoane care au străbătut veacul românesc 20 aproape de la începutul lui, prozatoarea Dina Balş, nonagenară, şi prof. dr. Mihai Pop, aflat nu prea departe de această vîrstă au fost de acord, la rugămintea noastră, să urmărească traiectoria vorbei de ocară, a injuriei, a termenului ofensator prin mediile diverse pe care le-au cunoscut - şi să încerce, eventual, o explicaţie a împrejurărilor ce le produc.

"Nu mai mult ca altădată..."
– opinia dnei Dina BALŞ –

"Să ştii că eu nu cred că acuma femeile înjură mai mult ca altădată; ţin şi ele aceeaşi proporţie cu întreaga societate. Ţărăncile, din cît am cunoscut eu, nu înjură urît: drăcuie, rar scăpau o vorbă mai murdară. Şi nici chiar toată ziua cu **dracul** - în general **naiba**, care-i tot aia, dar sună altfel, mai ferit, să nu-l cheme pe necuratul în persoană, ça porte **mahleur**...Pe front, am stat aproape doi ani acolo, femeile pe care le aveam în subordine erau de o anumită condiţie, nu-şi schimbau stilul nici acolo; şi, te rog să crezi, la spital nici nu se prea-njura, deşi medicii chirurgi au reclamă în privinţa asta. (A fost o modă cu limbajul buruienos la chirurgi, a pornit de la marele Toma Ionescu, fratele lui Take, şi devenise un fel de joc al lor, altminteri oameni de lume, simţiţi...) Pe front eram toţi în acelaşi pericol: şi doctori şi ostaşi şi răniţi, puteam vedea moartea cu ochii de mai multe ori pe zi;... de-aia, cred,nici nu ne mai era frică. Cine să-njure? Cînd ajung la spital răniţii sînt ca nişte miei loviţi şi oropsiţi: se vaită, nu le arde de vorbe pipărate. Cîteodată, ei între ei, cînd erau mai teferi, mai ziceau cîte-un "mama lui" de cutare - Frontul e o experienţă aparte(...) La femei este greu să spui cine are haz sau cine n-are haz să-njure: există, au existat şi-n clasa noastră, femei care mai spuneau cîte o vorbă mai... aşa, te rog să crezi că şi mie mi se-ntîmplă, să ştii... Pentru expresivitate; colorează! A fost şi-n lumea noastră o modă, ca la doctori. În clipe de furie explicabile: cumperi o rochie şi vezi una la fel, într-o adunare: "mama ei, altă rochie n-a găsit decît ca a mea?"; ce să zici altceva? Dar sînt împrejurări în care nu poţi, n-ai cum, nici nu-ţi vine s-o faci: şi nu numai fiindcă eşti cucoană. Uite, cînd am fost închisă politic, am stat cu cîteva fete din cartierul Crucea de Piatră, nu profesioniste, mai stătea şi lume normală pe-acolo, nu erau numai case de toleranţă. (Aud că s-a făcut şi-un film acuma.) Pe una din ele o chema (închipuie-ţi!) Eroina, că se născuse de ziua Eroilor şi aşa a vrut taică-său s-o boteze. Nici pe ele nu le-am auzit înjurînd. La **politici** nu se obişnuieşte aşa ceva (...) Pe mine cînd m-au anchetat la Interne nu m-au înjurat; un anchetator mi-a vorbit şi franţuzeşte, ce părere ai? M-au ţinut o noapte întreagă în picioare, nu m-au lăsat să beau apă, dar nu m-au înjurat. Erau foarte la început, în primii ani: eu am făcut pe femeia de lume tîmpită, un gen pe care l-am mimat cu talent; nu erau prea obişnuiţi cu categoria, aşa-mi explic... Cu timpul, în celulă, auzeam pe fete spunînd c-au fost înjurate, dar **politicele** nu comentau înjurătura, îţi dai seama. Vorba groasă, infernul, pornografia inimaginabilă le întîlneşti la **dreptul comun**, am stat şi-acolo, pentru aur. N-am cunoscut înainte de al doilea război acest noroi al lumii, dar cred că era la fel, erau aceleaşi persoane, unele dinainte de război: asasine, hoaţe recidiviste... Înjurau mai mult decît bărbaţii şi totdeauna de organe pe care, anatomic, n-aveau cum să le posede. Operau exclusiv cu gloria şi fudulia bărbaţilor(...) Cele mai grozave injurii le-am auzit la Prefectura Poliţiei, pe Victoriei, unde-a fost pe urmă Miliţia. Era obiceiul să ne scoată dumineca la raport. Ştii cum vine asta? Din subsol, bărbaţi şi femei laolaltă sînt mînaţi pe o scară în spirală, scară metalică - auzi tropăitul?; pleci din subsol şi scara duce drept pe scena unei săli enorme, puternic luminate. Vrei nu vrei, te opreşti pe scenă, în grupuri de cîte 4-5 oameni. Sala e în întuneric şi de-acolo se aud întrebările încrucişate ale anchetatorilor. Răspunzi şi cobori pe cealaltă parte a scenei, pe altă scară metalică ducînd spre subsol. Comisar şef atunci era unul foarte interesant ca fizic, de o frumuseţe brutală, ca un cal sălbatec. Pe el l-am auzit înjurînd-o pe o deţinută, una Liliana, fostă prostituată la Athenée Palace, înaltă, frumoasă, o ardeleancă voinică. A înjurat-o absolut fără oprire cît a urcat, cît a coborît scările, cu o gamă de expresii nemaiauzite, care creşteau una din alta cu o tensiune erotică insuportabilă; parcă se închidea şi se deschidea o floare otrăvită, fabuloasă. Ea-l privea cu dispreţ suveran şi cred că asta-l nimicea. Auzea, auzeam toţi, o declaraţie de dragoste travestită în cele mai scîrnave cuvinte. Un paroxism care ne avea martori pe toţi şi părea să nu se oprească în veci (...) Nu prea citesc ziarele cu articole **picante** semnate de femei. N-au ce scrie altceva, probabil, şi-atunci pun o-njurătură. Pentru senzaţional. Ce-i senzaţional în asta, cînd devine foarte obişnuit?"

"Injuria este opusul urării"
– opinia prof.dr. Mihai POP –

"Mi-am reamintit pasajul din **Zodia Cancerului** în care închinăciunea şi sudalma se combină ca într-un fenomen de magie. Explicaţia o consider foarte bună. În general, înjurătura este opusul urării: cînd ai un moment de emoţie îi spui unuia:"să trăieşti, mă," dar poţi să-i spui şi du-te la origini, ceea ce înseamnă nici să nu se fi născut vreodată. Una merge spre pozitiv, alta spre negativ, cele două sînt complementare în absolut. Altfel spus, "să te ţie Dumnezeu" sau "dracu să te pieptene!" Cît de mult sînt folosite depinde de varii circumstanţe: depinde de firea omului, de situaţie, de context, de educaţie, stil etnic, stil local, social ş.a.m.d. Cei care înjură cel mai mult în limba română sînt ţiganii şi includ aici pe ţiganii de tot felul: la ei sudalma, obscenitatea fac parte integrantă din limbaj. Dar, în raport cu vecinii noştri, eu pretind că avem nişte comportamente mai decente. Ruşii şi ungurii izbucnesc mult mai des: nu contează textul ci ocaziile - foarte numeroase - în care îl folosesc. Cehii se stăpînesc, fiind mai educaţi de la Jan Hus încoace; tari la acest capitol se arată a fi slovacii din zona intercarpatică. La ruşi sînt mai frecvente, cred, şi referirile la cruce, biserică, sărbători, sfinţi. Cea mai simplă şi obişnuită expresie a românului e **să te ia dracu'**, ori **du-te la...**, ori **fire-ai al dracului**. Este încă o formă de păstrare, fie şi deturnată, a legăturii cu sacrul. Cînd apar referiri la practicile ori la organele sexuale putem considera deja o coborîre, o cădere din Principiu. După interpretarea semantică, organul naşterii este esenţial pentru viaţă, dar nu primeşte conotaţie metafizică. Dracul are, oricum, un rang înalt. Cînd recurge la înjurături de mamă, românul este mai imaginativ ca alţii, aruncă oprobiul asupra întregului neam, antrenînd şi strămoaşele, mai nou şi morţii acelei mame. Mi-ai vorbit de cei trei bărbaţi, tatăl şi fiii, care nu şi-au schimbat înjurătura favorită cît au trăit: unul invoca **dorul**, altul **scrisul**, al treilea **Irodania**; asta chiar că nu ştiu ce înseamnă. Oricum, e frumos că nu schimbau; cel care suduia de **scris** făcea, involuntar, o metaforă. Cel care pomenea de **dor** înjura de o realitate străveche şi intrinsecă vieţii sociale, pe cînd pentru un ţăran român de la începutul secolului **scrisul** era o chestiune mai nouă, o ciudăţenie, un aspect de magie/sacralitate. Poate că se referea şi la soartă ("scrisa", "ce ţi-e scris").

În Maramureş, înjurătura făcea parte din comportamentul tipic al bărbatului, recurgea la ea în anumite împrejurări. În situaţii publice, la ţară se folosea puţin: dacă te duceai la consiliul comunal, sau la adunarea consiliului bisericesc, însemna că în viaţa comunităţii ai un statut care excludea vulgaritatea şi necuviinţa. Modul de descărcare putea să fie altul decît vorba proastă, de ocară, ceea ce pare să nu mai fie valabil pentru Parlament, cîteodată... Femeile de la ţară, dacă-s mai energice, mai independente, suduie şi ele: dar nu de sfinţi, sărbători sau obiecte bisericeşti. Oricum, faptul le singulariza, se ştia că nu-i bine să ai de-a face cu lelea cutare că "aia-i femeie care suduie".

Mentalitatea oamenilor, limbajul lor şi modul de comportament s-au schimbat foarte mult în timpul din urmă. Generaţiile mai noi, cu şcoală şi care circulă prin lume şi-au schimbat şi repertoriul de injurii şi frecvenţa. Uneori în plus, uneori după caracter şi situaţie, uneori pentru înjurătură ca expresie în sine, fără (neapărat) un impuls afectiv, alteori şi după firea omului care se răsfaţă în libertatea moravurilor. Eu cred că acum se petrece marea schimbare de mentalitate care intervine între generaţii, şi pe care unii, mergînd mai departe, o leagă de sfîrşitul mileniului. Este o reacţie masivă faţă de trecut (care are legătură cu industria filmului, cu sexplozia, cu teama de SIDA, cu minorităţile sexuale, cu moda investimentaţie ş.a.), o reacţie faţă de toate împrejurările prin care generaţiile anterioare au trecut. Dacă societatea va reuşi să depăşească această fază, deşi nu sîntem deloc siguri, atunci poate că multe lucruri care în momentul de faţă par şocante se vor decanta, vor intra în comportamentul cultural obişnuit şi nimeni nu le va băga în seamă.

Sigur, ca reacţie, descărcarea prin limbaj n-o să dispară.

Se poate imagina la rigoare şi un schimb de înjurături programate pe calculator, fiindcă motive de tensiune şi frustrare nu-i deloc exclus să existe şi în viitor, din alte motive, bineînţeles".

A consemnat,
Tita CHIPER

"Oamenii de aici au un meşteşug al lor, domnule de Marenne, răspunse Ruset. Cu el pot trece prin complicaţiile oricărei călătorii. Mai întîi se bizuie pe ajutorul lui Dumnezeu şi-şi fac cruce, plecînd cu bine la loc drept. Cînd ajung la dealuri imposibile ca acesta, înţeleg că au nevoie de al doilea ajutor. Atuncea invocă pe diavol. Toate răcnetele furibunde pe care le-ai auzit să ştii că sînt sudălmi, adică chemări ale puterii necurate. Punînd pe lîngă asta bicele şi strămurările, izbîndesc şi ajung sus. Acolo iar se împacă cu Dumnezeu şi-şi fac cruce.

- Dacă nu mă înşel, acesta e un fenomen de magie.

- Nu te înşeli, aşa este, domnule de Marenne. Fără o forţă ca aceasta ar fi greu pentru oameni în asemenea timpuri şi pe asemenea drumuri (...) Numai acest pact cu demonii mai ajută pe bietul pămîntean să poată trece punţile nenorocirii (...). Dar Dumnezeu fiind milostiv, îi iartă toate şi-i dăruieşte după năcazuri o inimă uşoară şi grabnică uitare."

Mihail SADOVEANU
(Zodia Cancerului)

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.89.05 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.009.401.30.03 - BRCE
ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Radu COSAŞU
SECRETAR DE REDACŢIE: B. ANTON
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Raluca BOBIC, Corina MÎŢĂ
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96